

СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

Видання орієнтовано на викладачів, наукових співробітників, студентів, аспірантів та всіх, кого цікавлять сучасні проблеми педагогіки, соціології, філософії, психології, соціальних комунікацій, філології, мистецтвознавства, культурології, історії, економіки, юриспруденції, політики та публічного адміністрування.

Автори несуть відповідальність за зміст (авторство та самостійність досліджень), точність та достовірність викладеного матеріалу. Редакція може не поділяти точки зору авторів.

Наукові праці публікуються в рамках проведення всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу», 28 травня 2020 р., м. Харків, Україна.

Редакційна колегія:

Кучин Павло Захарович, заслужений артист України, СГ НТМ «Новий курс» (головний редактор)
Акіншина Ірина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Гончаренко Тетяна Ігорівна, СГ НТМ «Новий курс» (відповідальний секретар)
Дубовик Наталія Анатоліївна, кандидат політичних наук, доцент, Державний університет телекомунікацій
Дуна Наталія Геннадіївна, кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Захаревич Михайло Васильович, кандидат мистецтвознавства, доцент, Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого
Кислюк Любов Вікторівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, Луганський національний аграрний університет
Кожедуб Олена Василівна, кандидат соціологічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Колчанова Людмила Миколаївна, кандидат мистецтвознавства, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Косуля Ірина Юріївна, кандидат соціологічних наук, доцент, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) GmbH
Кучин Сергій Павлович, доктор економічних наук, професор, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Мкртчян Оксана Альбертівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Наголюк Олена Євгенівна, кандидат юридичних наук, Луганський національний аграрний університет
Сторож Олена Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет
Субота Євген Володимирович, кандидат культурології, Харківська державна академія культури
Тополевський Віктор Юрійович, кандидат педагогічних наук, доцент, Харківська державна академія культури
Федоренко Микола Олександрович, кандидат філософських наук, доцент, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського
Харченко Артем Вікторович, кандидат історичних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Шевчук Інна Володимирівна, кандидат наук з державного управління, Хмельницький університет управління та права
Шпак Світлана Григорівна, кандидат психологічних наук, доцент, Рівненський інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
Яцишин Уляна Володимирівна, кандидат політичних наук, Національний університет «Львівська політехніка»

УДК 009:3(082)
С69

Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр. – Вип. 32-33. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2020. – 251 с.

© СГ НТМ «Новий курс», 2020
© Автори, 2020

Збірник засновано 2010 року.
Засновник та видавець збірника:
«Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня
«Новий курс» (рік заснування – 1989).
Видавець зареєстрований у Global Register of Publishers

Контакти: +380970440309, sgvisn@gmail.com,
вул. Манізера, 3, м. Харків, 61002, Україна.
Докладна інформація розташована на сайті
www.newroute.org.ua.

Збірник зареєстровано в
Департаменті державної реєстрації та нотаріату
Міністерства юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ №23259-13099ПР від 19.04.2018) та в
Міжнародному центрі реєстрації серійних видань
(Міжнародний стандартний серійний номер (ISSN): 2305-9869).
Збірник включено до міжнародної бази даних періодичних видань
Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory)

Видання за цільовим призначенням: наукове.
Наукові праці публікуються українською, російською
та англійською мовами.

Матеріали, що подані авторами розміщуються
в базі даних інформаційного ресурсу
«Наукова періодика України»,
в пошуковій системі наукових публікацій «Google Scholar»,
на сайті засновника та видавця збірника СГ НТМ «Новий курс».
Друковані примірники збірника надсилаються згідно із
Законом України «Про видавничу справу»,
Законом України «Про обов'язковий примірник документів»,
Постановою Кабінету Міністрів України
«Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів».
Публікація у збірнику вважається науковою працею,
що опублікована у вітчизняному друкованому науковому періодичному
виданні та підтверджує апробацію наукових досліджень автора.
Збірник не входить до переліку фахових видань України.

ЗМІСТ

Стор.

Розділ перший**Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації**

<i>Максюта Микола Єгорович</i> ПОНЯТТЯ «ТІЛЕСНЕ» І «ДУХОВНЕ» У СВІТОГЛЯДОВО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОШУКАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	... 8
<i>Мартінова Зоріна Степанівна</i> ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОГО БАТЬКІВСТВА	... 9
<i>Максюта Микола Єгорович</i> САМОУТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: КОНСТИТУЮВАННЯ ДУХОВНОЇ НЕПОВТОРНОСТІ ЛЮДИНИ	... 10
<i>Скотчер Людмила Андріївна</i> ПРИЧИНИ ПРОЯВІВ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	... 13
<i>Соколова Олександра Максимівна, Максюта Микола Єгорович</i> ДУХОВНА КРИЗА: КОМПЕТЕНЦІЇ ПОДОЛАННЯ	... 16
<i>Сергіна Светлана Владимировна</i> ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	... 18
<i>Соколова Олександра Максимівна, Максюта Микола Єгорович</i> ДУХОВНІСТЬ АНТРОПОЛОГІЇ ТІЛЕСНОЇ ГРАМОТНОСТІ	... 20
<i>Шепеленко Ірина Павлівна</i> УПРАВЛІННЯ LEARNING ORGANIZATION В УМОВАХ КРИЗИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	... 21
<i>Соколова Олександра Максимівна</i> ОСОБИСТІСНІСТЬ ЦІЛІСНОСТІ ДУХОВНОГО СВІТУ ЛЮДИНИ: КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ	... 22
<i>Дека Іванна Петрівна</i> НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА МАЙБУТНІХ ЕРГОТЕРАПЕВТІВ ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	... 24
<i>Коваленко Олена Олександрівна</i> НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ	... 25
<i>Левін Олег Леонідович, Поплавський Олег Олександрович</i> ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	... 28
<i>Тарасюк Лариса Сергеевна</i> НОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ: ЖИЗНЬ ИЛИ ЛОГИКА ВЫЖИВАНИЯ	... 30
<i>Блищик Яна Русланівна</i> ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	... 33
<i>Федоренко Микола Олександрович</i> АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ	... 34
<i>Цветасва Олена Вікторівна</i> ФУТБОЛЬНІ ІДІОМИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ПОВСЯКДЕННОМУ МОВЛЕННІ	... 37
<i>Старикова Галина Генєвна</i> ВИРТУАЛІСТИКА В СОВРЕМЕННОЙ ЭПИСТЕМОЛОГИИ	... 38
<i>Федишин Оксана Михайлівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	... 41
<i>Внукова Ольга Миколаївна, Помазан Ангеліна Олександрівна</i> САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	... 44
<i>Трущак Василь Ігорович</i> СПОСОБИ ВИКЛАДАННЯ ЯПОНСЬКОЇ ІЄРОГЛІФІКИ (КАНДЖІ) В МЕЖАХ КУРСУ «СУЧАСНА ЯПОНСЬКА МОВА»	... 47
<i>Король Лариса Леонідівна</i> КОГНІТИВНА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ У РОБОТІ З ІНШОМОВНИМ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ТЕКСТОМ	... 49

<i>Трущак Василь Ігорович</i> ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В РАМКАХ ФАКУЛЬТАТИВУ З ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НА ПРИКЛАДІ ФАКУЛЬТАТИВУ З ЯПОНСЬКОЇ МОВИ НУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»	... 51
<i>Харченко Наталія Вікторівна</i> СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В ОСВІТІ: АЛГОРИТМ ПОБУДОВИ	... 53
<i>Сафонова Наталія Анатоліївна</i> МЕТАФОРИЗАЦІЯ ТЕКСТІВ ПРИ НАВЧАННІ ЧИТАННЮ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	... 55
<i>Дубравіна Світлана Вікторівна, Бутиріна Марина Володимирівна</i> ЩОДО ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	... 57
<i>Ткаченко Олена Вікторівна, Соколенко Валентина Миколаївна</i> ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПЕДАГОГІЦІ	... 59
<i>Тріпадуш Дарія Радіславівна</i> ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	... 61
<i>Коробчук Людмила Іванівна</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В СТУДЕНТІВ ЕКОЛОГІВ	... 62
<i>Данілова Дар'я Едуардівна</i> ЦІНІСНО-МОТИВАЦІЙНА СФЕРА ПРЕДСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	... 64
<i>Воронцова Емілія Валеріївна, Войтко Оксана Василівна</i> ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ – МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	... 66
<i>Стойка Олеся Ярославівна</i> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США	... 68
<i>Козубовська Ірина Василівна, Канюк Олександра Любомирівна, Бабинець Мирослава Миколаївна</i> ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	... 71
<i>Мигалина Зоряна Іванівна</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ В США	... 74
<i>Козубовська Ірина Василівна, Шелевер Оксана Василівна</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОПІКИ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	... 76
<i>Повідайчик Михайло Михайлович</i> ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ	... 79
<i>Козубовський Максим Ростиславович</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОБЛЕМНИХ ПІДЛІТКІВ В США	... 81
<i>Хоминець Світлана Іванівна</i> ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА: СУТНІСНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ	... 84
<i>Булеза Богдана Ярославівна</i> ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД МОЛОДІ В США	... 86
<i>Шароді Юлія Василівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ «НАВЧАННЯ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ» В ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ США	... 88
<i>Козубовський Ростислав Володимирович</i> МІЖЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ РЕГІОНІ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	... 91
<i>Акінішина Ірина Миколаївна</i> СТАН ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ В ПЕРІОДИЦІ РЕГІОНУ 1941 – 1943 рр.	... 94
<i>Столярчук Ольга Святославівна</i> ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК ЧАСУ	... 97
<i>Липченко Тетяна Степанівна</i> ІНФОКУЛЬТОРОЛОГІЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ	... 98
<i>Столярчук Ольга Святославівна</i> ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	... 100

<i>Мединська Світлана Іванівна</i> ІНТЕГРУВАННЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНИХ НАВИЧОК У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПРИ ВИВЧЕННІ ДІЛОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	... 101
<i>Столярчук Ольга Святославівна</i> СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ВУЛИЦІ	... 103
<i>Гондюл Олександра Дмитрівна</i> УНІВЕРСИТЕТИ ТА COVID-19: ЧОРНІ ЛЕБЕДИ ТА СПРИЯТЛИВІ МОЖЛИВОСТ	... 104
<i>Процько Светлана Анатольевна</i> СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТЬ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА	... 106
<i>Столярчук Ольга Святославівна</i> СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА В СІМ'ї	... 107
<i>П'ятакова Галина Павлівна</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У НУШ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЄВРОПЕЙЦЯ	... 108
<i>Крониталь Галина Степанівна</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	... 111
<i>Ткемаладзе Зоя Павлівна</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ГУРТКІВ ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ	... 112
<i>Колісник Людмила Олексіївна, Химан Галина Петрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я	... 115
<i>Єремія Яна Ігорівна</i> ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОРГАНІЗМУ ШКОЛЯРІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	... 117
<i>Єдер Ольга Сергіївна</i> ФІЛОСОФІЯ РОСІЙСЬКОГО КОСМІЗМУ І ВЧЕННЯ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ПРО БІОСФЕРУ, ТЕХНОСФЕРУ І НООСФЕРУ	... 119
<i>Іванченко Анастасія Сергіївна</i> ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	... 121
<i>Бабенко Валерій Михайлович</i> ІСРАРХІЧНА СТРУКТУРА ІМЕН БОГА В ТРАКТАТІ АРЕОПАГІТА «ПРО БОЖЕСТВЕНІ ІМЕНА»	... 122
<i>Іванченко Валентин Васильович</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ДУХОВНИХ І РЕЛІГІЙНИХ СПРЯМУВАНЬ	... 125
<i>Процько Світлана Анатоліївна</i> ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ	... 128
<i>Мох Юлія Андріївна, Радченко Олена Іванівна</i> ФОРМАТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕМОВНОМУ ВИЩІ	... 129
<i>Овчаренко Оксана Василівна, Колечкіна Інна Вікторівна, Кушпіль Наталія Олександрівна</i> УРАХУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ПОТРЕБ ІНОЗЕМНИХ СЛУХАЧІВ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ З НАУКОВО-ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПУ У ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	... 130
<i>Тюфтій Наталія Василівна</i> СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ	... 131
<i>Кучумова Наталія Іванівна</i> ЕРГОТЕРАПІЯ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ – НОВІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ	... 132
<i>Малютіна Наталія Олександрівна</i> ВПЛИВ ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ НА РОБОТУ МОЛОДИХ ВИКЛАДАЧІВ	... 135
<i>Яковлева Катерина Іванівна</i> МОТИВАЦІЯ В ОСВІТІ: ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ ТЕОРІЙ	... 136

<i>Дячкова Валерія Борисівна</i> ПСИХОЛОГО-МЕТОДИЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ МЕТАКОГНІТИВНИХ ВМІНЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ	... 138
<i>Франко Наталія Олександрівна</i> ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	... 140
<i>Процько Світлана Анатоліївна</i> ТВОРЧИСТЬ ЯК РУШІЙНА СИЛА ПРОГРЕСУ ЛЮДСТВА	... 142
<i>Шуплецова Людмила Юріївна</i> ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МУЗИКИ В СПІЛКУВАННІ З ДІТЬМИ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ	... 143
<i>Процько Светлана Анатольевна</i> ЗНАЧЕНИЕ ВОЛОНТЕРСТВА В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	... 145
<i>Полицька Ольга Миколаївна</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАВАННЯ ПРИ СКОЛІОЗІ	... 146

Розділ другий

Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія

<i>Чуйко Олег Дмитрович</i> РОЛЬ ЦЕРКВИ В СИСТЕМІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН КИЇВСЬКОЇ РУСИ	... 148
<i>Гулієва Фаріда Расімівна</i> ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В АЗЕРБАЙДЖАНІ	... 150
<i>Підлісна Ольга Вікторівна</i> АРТ-ОБЄКТИ, ДИЗАЙНЕРСЬКІ ЕЛЕМЕНТИ ТА ВУЛИЧНА СКУЛЬПТУРА – ХАРКІВ КРЕАТИВНИЙ	... 152
<i>Пащикова Надія Ігорівна</i> ГУЦУЛЬСЬКА ГРАЖДА	... 154
<i>Буглак Анастасія Олексіївна</i> ВПЛИВ МЕДІА ПРОДУКЦІЇ НА ТУРИСТИЧНУ СФЕРУ	... 155
<i>Ху Сянь</i> СЦЕНІЧНА ТЕАТРАЛЬНА МАСКА ЯК ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ НОСІЇВ КУЛЬТУРНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ КИТАЮ	... 157
<i>Чиркова Надія Вячеславівна</i> РОЗВИТОК РЕСТАВРАЦІЙНОЇ СПРАВИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ У ЛЬВОВІ НА ПОЧ. ХХ СТОЛІТТЯ	... 158
<i>Солодка Лілія Олексіївна</i> КОНЦЕПТ «ГЛІННІСТЬ» У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ А. ГРІФІУСА	... 160
<i>Носач Анна Миколаївна</i> ЗУНР: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	... 161
<i>Малієнко Ганна Валентинівна</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ РЕЖИСЕРА ТЕАТРУ-СТУДІЇ	... 163
<i>Кирпича Тамара Володимирівна</i> ВТІЛЕННЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВЧЕННЯ ПРО СМЕРТНІ ГРІХИ У РІЗДВЯНИХ ІСТОРІЯХ Р. Л. СТВЕНСОНА «МАРКГЕЙМ» І «ОЛАЛЛА»	... 165
<i>Чжао Чженгуан</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРІВ КИТАЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ ГРАВЮРИ У XV-XIX СТОЛІТТЯХ	... 167
<i>Демченко Володимир Миколайович</i> МОВА ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	... 169
<i>Сікоза Денис Миколайович, Линецький Михайло Валерійович, Дзюладзе Олена Сергоївна</i> АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС ЧЕРВОНИЙ МАЯК І ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ ЯК ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА ТА ТУРИСТИЧНОГО ОБ'ЄКТА-СКАНСЕНА «АМАДОКА»	... 171

<i>Жолновач Антон Віталійович</i> ВОКАЛЬНО-СЦЕНІЧНІ ТРАДИЦІЇ ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ДЕМОНА З ОПЕРИ АНТОНА РУБІНШТЕЙНА «ДЕМОН»	... 174
<i>Вовкодав Оксана Юріївна</i> ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ АБСТРАКТНОСТІ ЯК ЗАСОБУ ЛЕКСИЧНОГО ЗБАГАЧЕННЯ МОВИ	... 175
<i>Солодка Лілія Олексіївна</i> МОТИВИ В РОМАНІ «СТО РОКІВ САМОТНОСТІ МАРКЕСА»	... 177
<i>Мишеніна Наталя Іванівна, Шеїна Лариса Олександрівна</i> З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ ZOOM ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ	... 178
<i>Сваричевська Анжела Петрівна, Теслицька Галина Іллівна</i> ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЦИВІЛЬНОГО ФЛОТУ	... 179
<i>Папко Світлана Вікторівна</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	... 181
<i>Халявка Лідія Валеріївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО СТИЛЮ ДЖЕЙМСА ХЕДЛІ ЧЕЙЗА	... 182
<i>Калиновська Ірина Михайлівна</i> ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВІ ОСНОВИ І МИСТЕЦЬКА СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ІНТЕР'ЄРУ ГРОМАДСЬКИХ БУДІВЕЛЬ	... 183
<i>Пилипишин Світлана Ігорівна</i> УКРАЇНСЬКІ (МАЛОРУСЬКО-ГАЛИЦЬКІ) ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНІ ВІДНОСИНИ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ В НАУКОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	... 185

Розділ третій**Економіка, юриспруденція, політика, публічне адміністрування**

<i>Тітенко Зоя Миколаївна</i> ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	... 189
<i>Кобець Юлія Василівна, Міщук Мар'яна Богданівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ЄС І УКРАЇНИ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР	... 190
<i>Вергун Антоніна Миколаївна</i> ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	... 193
<i>Ганзенко Марія Валеріївна, Закрутний Дмитро Олегович</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ	... 194
<i>Карпінський Борис Андрійович, Мучичко Кароліна Юріївна</i> НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК СТРАТЕГІОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ВИХОВАННЯ Й ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПАТРІОТИЗМУ НАЦІЇ	... 196
<i>Тимошенко Олена Сергіївна, Байрак Катерина Сергіївна</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ЄДИНОГО РАХУНКУ ДЛЯ ПОДАТКІВ ТА ЄСВ	... 198
<i>Рассомахіна Ольга Андріївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ОСОБИСТИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОСОБОЮ БОРЖНИКА	... 200
<i>Шарко Євген Ігорович</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНІ	... 204
<i>Лимар Дар'я Ігорівна</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ	... 206
<i>Гончаренко Тетяна Ігорівна</i> ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	... 207

<i>Олійник Євгенія Олександрівна</i> ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ	... 209
<i>Abere Ayodeji</i> MANAGEMENT OF THE COMPANY'S COMPETITIVENESS	... 212
<i>Третяк Катетина Володимирівна, Коломійченко Вадим Олегівич</i> СТРАХОВІ ПОСЕРЕДНИКИ ТА ЇХ РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ	... 215
<i>Adams Damilola</i> STAGES OF COMPANY STRATEGY DEVELOPMENT	... 217
<i>Mahmoud Ben-Abdalla</i> INFORMATION TECHNOLOGIES IN HEALTHCARE (WITH THE EXAMPLE OF "KAROLINSKA UNIVERSITY HOSPITAL")	... 219
<i>Павличук Діана Віталіївна</i> РОЛЬ ДЕРЖАВИ В УПРАВЛІННІ РИЗИКОМ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	... 222
<i>Брежнева-Єрмоленко Ольга Василівна, Гапоненко Анжела Русланівна</i> ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	... 223
<i>Портненко Олена Сергіївна, Новицька Наталія Олегівна, Волошина-Сідей Вікторія Вадимівна</i> ДІЯ ЗАКОНУ ПРО ФІНАНСОВИЙ МОНИТОРИНГ ТА ЗМІНИ ДЛЯ КЛІЄНТІВ БАНКІВ	... 226
<i>Березнай Вікторія Михайлівна</i> СТАН ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КАРПАТСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РЕГІОНІ	... 228
<i>Кравчук Ольга Юріївна</i> ПРОГНОЗУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	... 229
<i>Лавриненко Лариса Миколаївна, Рудюк Людмила Василівна</i> РИНОК ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ	... 231
<i>Грабовська Вікторія Миколаївна</i> ПОНЯТТЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	... 234
<i>Маценко Юлія Олексіївна</i> СУТНІСТЬ СИСТЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	... 236
<i>Гуцман Анастасія Олександрівна</i> ВПЛИВ КОРОНАВІРУСУ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇН СВІТУ	... 240
<i>Макарова Вікторія Вікторівна</i> ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ СИСТЕМНИХ ОБМЕЖЕНЬ У ПРОЕКТУВАННІ СТРУКТУРИ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	... 243
<i>Шептуха Олена Михайлівна</i> ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІТ-ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	... 245
<i>Федорищак Христина Іванівна</i> ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ – АКТОРИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	... 248

Розділ перший

Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації

Максюта Микола Єгорович

Доктор філософських наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОНЯТТЯ «ТІЛЕСНЕ» І «ДУХОВНЕ»
У СВИТОГЛЯДОВО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОШУКАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ*У межах виконання ініціативної теми кафедри філософії НУБіП України
«Сучасна філософія науки та освіти: проблеми гуманітарного дискурсу» (Державний реєстраційний номер: 0116U001882)*

Наголошується, що людська особистість поєднує в собі духовність та тілесність, а особистісне буття є тим «простором», де дієво, у формах творчості людини, її самотворчості взаємодіють тілесне та духовне. Самотворчість особистості надає відповідно особистісного сенсу і тілесності, і духовності. Лише у єдності, причому, індивідуально-неповторній, духовного та тілесного ми й можемо говорити про духовно-прекрасну особистість. Ключові слова: дух, духовність, краса, «особистісні смисли», «тілесна грамотність».

Тілесна краса, сама по собі, зовсім не означає обов'язкової наявності духовності. «Некрасиви», неправильні риси обличчя людини творчої, доброзичливої, піднесено-одухотвореної сприймаються не лише як просто «нормальні», а й як прекрасні. Між тим зовні (тілесно) красива людина, що чинить негідно, низько, сприймається з огидою, а тілесна краса при цьому значно підсилює відразливе, відштовхуюче ставлення до особи морально потворної, але зовні, можливо, «привабливої». Скажімо, питання тілесного та духовного здоров'я людини було, по суті, в центрі філософії людини Григорія Сковороди. Адже основна проблема, на необхідності першочергового вирішення якої він завжди наголошував, була проблема людського щастя. Але це, вочевидь, також пов'язано із *рівною мірою* належним як фізичним, так і духовно-моральним станом. В листі до М. Ковалинського 1763 року Г.С. Сковорода цитує вірш С. Боеція: «Радість проганяй, // Проганяй страх, // Жени надію; // І хай не буде суму. // Розум буває затуманений // І зв'язаний путами там, // Де вони панують» [2, с. 268]. Наведені вірші, зазначає Г. Сковорода, належать римському філософу С. Боецію, але якраз вони переконливо засвідчують про негативні впливи афектів на внутрішнє життя. Для Г.С. Сковороди істотно важливим є зв'язок між характером життєдіяльності людини, її *громадською значущістю*, її духовно-моральним статусом, здоров'ям та смыслом життя. Не на тілесному, у першу чергу, а на духовному житті зосереджена людина «істинна» - вона не має нічого спільного із тими, хто «міряє життя аршином років, а не справ», хто «не відповідає тому правилу мудрого, про яке пишеться: «Мало поживши, сповнив довгі літа» [1, с. 412], наголошував М. Ковалинський у «Житті Григорія Сковороди».

За виразом Г. Сковороди: «Афект – це хвороба душі... Хвороба, як я думаю, виникає тоді, коли в тілі постав розлад погано узгоджених між собою елементів, а саме: коли вогонь або земля переважає, або те й інше. Звідси виникає загострення. Бо коли *симетрія* елементів правильна, тоді все спокійно і мирно рухається...» [2, с. 268]. Український мислитель при цьому апелює до паралелей між здоров'ям фізичного тіла і здоров'ям душевним, але, доцільно наголосити, що під кутом зору пріоритетності духовно-моральних засад життя людини. «Від цієї фізики перейдемо до метафізики, тобто невидимого, або духовного, інакше – божественного. Так само афект діє на нашу душу і зворушує її. Звідси у латинян страх, бажання та інші афекти часто називаються зворушеннями. Щасливий, хто вільний від цих афектів. Бо в такої людини панує мир і спокій душевний, що його дарує *Господь* своїм найдорожчим учням: *мир свій дарую вам*» [2, с. 268]. Людина духовно-морально розвинена спромагається протистояти афектам, самоздійснюючись: «Найближче до них стоїть той, хто наполегливо бореться з афектами і стримує їх вуздою розуму, немов диких коней. Радієш, що ти багатий? Ти хворий. Радієш, що ти благородний? Ти нездоровий. Боїшся смерті? Поганої слави через добрі вчинки? Ти не зовсім здоровий душею. Сподіваєшся краще жити завтра? Ти нездужаєш. Бо де надія, там і страх, хвороба та ін.» [2, с. 268].

Далека від аскетизму, людина Г. Сковороди переживає усю повноту чуттєвого сприймання дійсності, людина пристрасна, що забезпечує також завжди нові можливості сприймання та бачення світу і себе у світі. Тому пристрасні українським мислителем розглядаються як дійовий чинник активності людини, чинник зніціювання розумового пошуку, розвитку мислительної культури. Адже, скажімо, під впливом пристрасні спромагаються сконцентрувати зусилля на досягненні тієї чи іншої мети, зрештою, вольовою

завжди є людина пристрасна. Українським мислителем вона позиціонується як людина духовна - у єдності її розумово-раціональних здібностей та почуттів і переживань. У тому ж таки листі до М. Ковалинського Г. Сковорода застерігає: «Скажеш ти, я вимагаю разом з стоїками, щоб мудрець був зовсім безпристрасним. Навпаки, в цьому випадку він був би стовпом, а не людиною. Залишається, отже, що блаженство там, де приборкання пристрастей, а не їх відсутність» [2, с. 269]. Український мислитель не обмежує життєбуттійні вияви людини, глибину переживання можливостей та радості буття, намагаючись увібгати у задалегідь штучно вибудовані межі існування, що було би протиприродно, а, навпаки, наголошує, що дійсне щастя спромагаються переживати у єдності усіх отриманих від Бога якостей. По суті, Г. Сковорода закликає надзвичайно розважливо на розумово-вольових засадах підходити до своїх пристрастей, окультурюючи емоційне життя, захищати його, спрямовувати його, збагачуючи, скажімо, завдяки спілкуванню з природою, музичним вправам, читанню блаженних книг [Див. 3].

Джерела

1. Ковалинський М.І. Життя Григорія Сковороди // Сковорода Г. Твори: Т. 2. – С. 380-418.
2. Сковорода Г. до М. Ковалинського, кінець лютого-початок березня 1763 р.: Т.2. С. 261-269.
3. Сковорода Г. Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті [Товариська розмова про душевний мир] // Сковорода Г. Твори. – Т.1. – С. 325-358.

Мартинова Зоріна Степанівна

Рівненський інститут ВНЗ Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
 Науковий керівник: Юрчук Людмила Василівна, кандидат історичних наук, доцент
Рівненський інститут ВНЗ Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОГО БАТЬКІВСТВА

Стаття присвячена емпіричному дослідженню ціннісних орієнтирів як компонентів сучасного батьківства. Проаналізовано наукову літературу з проблеми сім'ї, шлюбу, дитячо-батьківських відносин та формування компонентів батьківства в сучасній молоді. Досліджено ціннісні орієнтири батьківства в сучасного подружжя. Ключові слова: батьківство; ціннісні орієнтири; сімейні цінності; батьківські установки; батьківські позиції.

Актуальність теми. Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-економічною та політичною нестабільністю. У цих складних обставинах родина залишається тією цінністю, що створює для людини відносно незалежне від соціальних катаклізмів середовище, атмосферу психологічної захищеності. Не виникає сумнівів, що розвиток особистості дитини в сучасній сім'ї не втрачає гострої актуальності.

Сім'я – єдиний соціальний інститут, який забезпечує ефективне виховання дітей; так само як і переконливим може бути підсумок історичного розвитку людства: дитина як суб'єкт соціалізації не лише сама змінюється під дією виховних впливів, а й змінює своїх вихователів – батьків.

Функції сім'ї та їх вплив на сімейну взаємодію розглянуто в дослідженнях А. Антонова, І. Гребенікова, Е. Ейдемільера, В. Медкова, А. Харчева, В. Юстіцкіса. Перехід до батьківства передбачає подолання особистісної кризи, пов'язаної з проблемою усвідомлення себе батьком (Е. Еріксон, Е. Фром, Р. Манерів і ін.). Проблема формування готовності до батьківства знайшла певне відображення у наукових працях таких учених, як-от: К. Абульханова-Славська, В. Бойко, К. Вітакер, Л. Виготський, В. Дружинін, Л. Обухова, С. Рубінштейн, А. Співаковська, Л. Шнейдер та ін.

Мета полягає у емпіричному дослідженню ціннісних орієнтирів як компонентів сучасного батьківства.

Р. Овчарова вважає, що формування батьківства включає декілька рівнів. Батьківство – інтегральне психологічне утворення особистості (батька і/або матері), що включає сукупність ціннісних орієнтирів батька, установок і очікувань, батьківських почуттів, стосунків і позицій, батьківської відповідальності і стилю сімейного виховання [3; 112].

Розвинена форма батьківства характеризується відносною стійкістю, стабільністю і реалізується в узгодженості уявлень подружжя про батьківство, компліментарних динамічних проявів батьківства.

Сімейні цінності – це сплав емоцій, почуттів, переконань і поведінкових проявів. Завдяки батьківським установкам проглядається роль батька або матері, особливості спілкування з дитиною, її підтримки і ставлення до неї. Батьківські очікування тісно пов'язані з батьками з батьківськими установками, визнання іншими їх рольової позиції батьків і відповідне ставлення до них, певні очікування батьків від дитини. Таким чином, батьківські установки і очікування виявляють відносини в родині, як між чоловіком і дружиною, так і між дітьми та батьками.

Особливістю сімейних цінностей є те, що вони, за своєю суттю, представляють сплав емоцій, почуттів, переконань і поведінкових проявів.

В ході емпіричного дослідження респондентами проранжировано цінності, міра виразності кожної з поліструктурності ціннісних орієнтирів особистості визначається за допомогою ключа. За результатами обробки індивідуальних даних будується графічний профіль, що відображає вираженість кожної цінності.

Результати дослідження за методикою дослідження ціннісних орієнтирів С. Бубнової представлено у табл. 1.

Таблиця 1

№ з/п	Ціннісні орієнтири	Ціннісні орієнтири респондентів		
		Високий рівень к-сть респондентів (%)	Середній рівень к-сть респондентів (%)	Низький рівень к-сть респондентів (%)
1	Приємне проведення часу, відпочинок	40%	25%	35%
2	Високий матеріальний добробут	50%	30%	20%
3	Пошук і насолода прекрасним	20%	45%	35%
4	Допомога і милосердя до інших людей	45%	20%	35%
5	Любов	50%	30%	20%
6	Пізнання нового у світі, природі, людині	30%	40%	30%
7	Високий соціальний статус і керування людьми	35%	50%	25%
8	Визнання і пошана людей і вплив на оточуючих	50%	35%	25%
9	Соціальна активність для досягнення позитивних змін в суспільстві	45%	35%	20%
10	Спілкування	50%	30%	20%
11	Здоров'я	50%	25%	25%

Ціннісні орієнтири в основному формуються як свідоме ставлення до об'єктів зовнішнього та внутрішнього світу. Але, закріпившись у процесі життєдіяльності, таке ставлення стає вищим рівнем диспозиційної ієрархії, тобто за характером впливу стає підсвідомим. При цьому ціннісний орієнтир функціонує та впливає на діяльність, якщо стає постійно діючою установкою з досить сильним емоційним забарвленням. Згідно з результатами ранжирування, цінності у респондентів задоволені на високому середньому і низькому рівнях.

Висновки. Батьківство є складною інтегральною структурою, яка в розвиненій формі включає батьківські цінності, установки і очікування, батьківське ставлення, батьківські почуття, батьківські позиції, батьківську відповідальність, стиль сімейного виховання. Під час ранжирування ціннісних орієнтирів виявило найбільш вираженою зорієнтованість 50% респондентів на «здоров'я», «спілкування» та «любов», «високий матеріальний добробут», «високий соціальний статус і керування людьми». Вибір таких цінностей пояснюємо соціальною ситуацією. Таким чином, структура ціннісних орієнтирів та розуміння, як ця система впливає на поведінку та діяльність, дозволяє передбачити реалізацію особистості в реальних умовах життєдіяльності.

Джерела

1. Андреева Т. В. Психология семьи: [учеб. пособие] / Т. В. Андреева. – СПб.: Речь, 2007. – 384 с.
2. Бодаев А. А. Семья в психологической консультации. Опыт и проблемы психологического консультирования / Под ред. А. А. Бодаева, В. В. Столина. – М., 1989. – 206 с.
3. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. – М.: Институт Психотерапии, 2003. – 319 с.

Максюта Микола Єгорович

Доктор філософських наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

САМОУТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: КОНСТИТУЮВАННЯ ДУХОВНОЇ НЕПОВТОРНОСТІ ЛЮДИНИ

*У межах виконання ініціативної теми кафедри філософії НУБіП України
«Сучасна філософія науки та освіти: проблеми гуманітарного дискурсу» (Державний реєстраційний номер: 0116U001882)*

Наголошується, що проблема взаємодії «душевно-духовне» є і залишатиметься довічно актуальною, бо кожна людська генерація і кожна людина приходять у світ з метою самореалізації у присутньо неповторних індивідуально-особистісних життєздійсненнях на засадах зміцнення, збагачення людського у собі. Ключові слова: «духовне обличчя людини», «особистісні смисли», «душевна глибина», «духовна унікальність особи», «психоаналітична структура особистості».

Життя – це прояви людини у найрізноманітніших аспектах, зреалізування індивідуальних зусиль, їх інтенсивність, змістовність, тобто їх здатність, разом з тим, отримувати значущість для інших, для суспільства. Так, за виразом Х. Ортеги-і-Гасета: «У дійсності не існує світу самого по собі поруч зі мною і

мене самого поруч зі світом, світ – це те, що існує для мене, динамічне буття переді мною, напроти мене, а я – це той, хто здійснює на нього вплив, хто дивиться на нього, хто його витримує, любить його чи ненавидить» [3, с.137]. Життя людини – це життя у світі, як його, світу, витримування, а, загалом кажучи, це його «тримання» людиною, під-тримування та зміцнення, «наповнення» своїм особистісним, індивідуальним смислом зв'язків зі світом як його, світу, внутрішньої цілісності – тим, «чим ми є у світі». «Життя – це те, чим миє, що ми робимо, тобто воно серед усіх речей найближче для кожного. Покладено на нього руку, і воно надає можливість утримувати себе, подібно до прирученого птаха» [3, с.152]. Тобто, коли мова йде про життя людини, то чи не в першу чергу і доконечно слід наголосити саме на людині у її людському, як проявах *людського і людськості* у її життєздійсненнях, коли, аби бути, життя має бути на гідних людини вершинах, і, отже, забігаючи наперед, воно завжди вже водночас і в майбутньому: аби життя не залишило остронь її «життєвого шляху», людина *покликана* постійно докладати свої індивідуально-особистісні зусилля, аби «бути у житті», аби жити собою як людина, відчувати смак і радість буття, а не існувати. «Життя – це те, що ми робимо, і те, що відбувається з нами ... Але, вочевидь, ніщо серед того, що ми робимо, не є нашим життям, якщо ми стосовно цього не віддаємо собі звіт: життя – це дивовижна, унікальна дійсність, котра володіє привілеєм існувати для себе» [3, с.163].

Але, отже, життя людини – це із необхідністю подолання «спротиву» світу, для якого «прийнятні» його тенденції й норми, що, зазвичай, дещо віддалені від морально-етичних по-людськи окреслених життєвих засад. Хоча повсякдення існування не є, *не може* залишатися цариною «вседозволеності, коли, зокрема, ми нехтуємо необхідністю «самозвітуватися» стосовно свого життя.

Тому, зрештою, людина лише тоді живе, причому, згідно із Сковородинським «Суший день тільки наш!», коли представлена *повнотою* своїх життєвих проявів у своєму житті, не полишаючи поза увагою життя, що становить її «володіння», тобто «що б ми не робили і чим би ми не були» (Х. Ортега-і-Гасет) – ми маємо *бути собою* («бути собою» – за рівнозначного інтонування лексем!) Попередньо людина не отримує спеціальної підготовки перед появою у своєму житті, тому «життя в цілому і в кожний даний момент подібне до пострілу. «Цей образ доволі точно відображає сутність життя» [3]. Жити – не бути наперед визначеним – за усієї, як видається, його прозорості, принаймні, на найближчий період. Бо і в такому випадку людина ніколи не впевнена в абсолютному збігові того, що нею очікується чи до чого вона прагне, і з тим, що відбувається у реальному житті.

Життя – це «життєвий горизонт можливостей», коли людина, аби бути собою, індивідуально-особистісно і зиніційовує та зреалізовує відповідні їй завдання, прагнення, які, тією чи іншою мірою, є втіленням відповідних їй можливостей.

Чи не найістотніша прикмета життя людини – *водночас* і бути закиненою у життя і формувати, визначати, і зреалізувати простір цієї закинутості, ми самі, зазначає Х. Ортега-і-Гасет, «віддаючи собі звіт у цьому» створюємо те, всередині чого перебуваємо.

«Життя як буття» – це втримання людиною себе у житті докладання необхідних зусиль, це – прагнення людини *бути* у тих чи інших життєвих проявах, безконечна послідовність яких розгорнута від минулого через теперішнє у майбутнє і становить власне протікання її життя.

Ми – «лише наше буття» - і більше нічого», але ж у цьому і прихована реальна можливість і самореалізовувальна потреба людини бути завжди чимось більшим порівняно із даністю аби бути власне собою. Тому для життя характерна його *обтяженість*, адже людина є позаяк і в першу чергу завдяки *самопідтриманню*, а також внаслідок спроможності *вносити* себе, свої життєві прояви, запити, прагнення і т. д., що, мобілізуючи внутрішній світ та активність, потребує від людини і все більшої енергії, натхнення та *спрямування*. Життя обтяжене необхідністю підтримувати себе, виносити та спрямовувати, каже Х. Ортега-і-Гасет.

Покликання людини: *аби бути, їй завжди необхідно бути* на боці вищих, *життєбуттійнісно значущих, морально-духовних цінностей*, не маючи боргів у царині самозвітування, заплідненого смислом вищих моральних цінностей. «... Обґрунтування будь-якого морального закону – лише у Одкоренні Іншого шляху, окрім як цей, для чогось, що з'являється у світ, у тому числі й для моральних законів, немає. У ньому і їх основа, і їх джерело, яке так часто забувається. Та й не дивно – у світі є доволі турбот і простору для людини, особливо для діяльної у світі людини» [1, с. 167]. Світ – розмаїтий, прекрасний, звабливий, для людини діяльної, творчої – відкритий різноплановими можливостями бути у своєму світі.

Значущість моральних цінностей особливо актуалізується в моменти найвищого внутрішнього самозосередження, внутрішнього напруженого пошуку життєво важливих істин, як власне внутрішнього «осаяння». Але ж існування людини у світі не може й *не повинно* бути поза фокусом внутрішніх моральних зосередженостей, смисложиттєвих істин. Бо дане «осаяння» є, по суті, пролонгованими – продовженими проявами впливів його світла у часі завдяки здатності висвітлювати світлом високої – відповідально-зобов'язуючої – моральності думки, вчинки, міжлюдські взаємини, і як життєво значущі цінності, цілі та

ідеали, так і повсякдення людини. «Усе дозволено радше у світі, у суцшому, де зобов'язуюча сила моралі не така вже й абсолютна. Тут людина бунтує властиво не проти самого буття, своєї свободи – а лише проти суцшого» [1, с. 160]. Суцце завжди демонструє приводи для спротиву з боку людини. Людина не захищена перед Ніщо, «відкрита» для його присутності, позаяк щодо Ніщо вона не може бути власником і щонайперше самої здатності бути. А тим, чим людина прагне оволодівати та володіє у світі є власне нічим для «холодного Ніщо, байдужого до того, що людина *має* у своєму суцшому. Але Ніщо примушує бачити, *що* вона є, бо у Ніщо вона вже «не є» тією, якою вона є у суцшому». Але «Імператив Ніщо, який постає у єдності людини – що – виринається із того сокритого від неї безміру, абсолютно обов'язковий, бо розкривається як істина, одкровення ось-тут-тепер.

Таким чином, тому і важливо враховувати істотні відмінності в ракурсі особливостей формування та функціонування феномена «особистісний смисл», зокрема, у відповідних співвідношеннях із «соціальними значеннями». Так, стосовно останніх доцільно сакцентувати на наступних дефініціях. «Соціокультурні установлення, що циркулюють у суспільній свідомості і виникають як стихійно, так і свідомо ... називаються значеннями» [2, с. 47]. «Значення» - зманіфестування визнаного суспільством, соціальними інституціями як прийнятних, у певному ракурсі, спільних життєвих цінностей, але що, отже, наскрізно спільне, може також виконувати об'єднавчу роль у суспільному бутті. «Значення» «висловлює», у певному відношенні важливість, доконечність предметів чи діяльності, воно «відкривається» тими чи іншими аспектами. «Речі – «суть», події – «відбуваються», а поняття, положення й висновки є «значущими» [4, с.166]. «Значущість» - набуття суб'єктивно констатованої форми стосовно об'єктивної даності суті предметів та «відбування» подій. «У значеннях концентрується загальнозначущий ціннісний зміст, він є безособовий, надособовий, голос цілісності. Значення набувають у різних суспільствах статусу офіційних, проголошуваних державою, ідеологічними інститутами положень» [2, с. 47].

Але буття значення *природно* «продавжується» у соціокультурних процесах формування внутрішнього світу людини – у статусі особистісних смислів, як способу трансформації перших і, разом з тим, їх утвердження та функціонування у якісно нових виявах: значущість положень, як елемент внутрішнього життя, зініційовує зародження *особистісних переконаностей, набуваючи форми особистісного смислу*. «Особистісний смисл» є відбиття «значення» в індивідуальній свідомості людини. Це те «значення», яке не просто зрозуміле, а й пережите як своє, глибоко особисте, важливе не тільки для суспільства, а й для особистості як унікальної неповторної індивідуальності» [2, с. 47]. Розвиток суспільства демонструє національно й культурно пред-ставлені значення, значущість яких вже для індивідуальності трансформується особистісними смислами. А отже, необхідно щонайперше враховувати *онтологічні виміри феномена особистісний смисл*, як того «по-переднього», завдяки наявності чого, він, власне, і зманіфестується у його статусі, демонструючи відповідний спосіб буття: *спосіб буття особистісного смислу – особистісні життєпереживання людської індивідуальності*, але що доконечно мають демонструватися як своєрідні, бо завжди притаманні конкретній, неповторній індивідуальності її переконання. Переконаності особистості гарантують при-сутність особистісних смислів, що пройшли горнило переконань, збагачуючи духовну сферу особистості та визначаючи характер її вчинків.

Особистісні смисли максимально значущі (об'єктивуються) завдяки індивідуально-особистісному зманіфестуванню при-сутності людини у своєму житті, як *віддзеркаленню процесу самоздійснення*. Адже, прикметними рисами позначене саме зародження особистісних смислів. «Особистісний смисл виникає тоді, коли ціннісні орієнтири суспільства стають внутрішнім переконанням людини, визначають її практичні вчинки» [2, с. 47]. Бо форма буття «особистісних смислів», у її, форми, якраз індивідуально-неповторній особистісності зманіфестування, потребує завжди свого, так би мовити, «продовження та завершення» актуалізації вкрай екзистенційно необхідного поняття – *«неповторного духовного обличчя»* людини: якраз духовна неповторність особистості прочитується за думками, вчинками, характером міжіндивідуальної комунікації, культурою діалогу і т. д. Життєбуттійнісна значущість феномена «неповторного духовного обличчя» людини особливо дійово про-являється за обставин його ... «втрати», коли, зазвичай, в умовах антигуманних, скажімо, в нелюдських тоталітарних суспільствах, спрямованих на знищення гідності й цінності людської індивідуальності, остання піддається «усередненню», нівелюється найцінніше людинствверджуюче творчо-самотворче-особистісне начало людини, унікальність її духовного обличчя.

Так, «суспільні значення» далеко не завжди переходять в «особистісні смисли». За певних умов вони можуть виступати як чисте втілення надособистісного, з яким людина не ідентифікує себе, але в якому вона, проте, розчиняється, втрачаючи своє «Я», своє неповторне духовне обличчя» [2, с. 47]. Витоки ж цього – людина відмовляється, як *не свободна*, тримати руку на пульсі свого життя. «Загальнозначущість» [«важливість», «роль», «важність»? – М.М.] значень може гіпертрофуватися і відчужуватися від конкретних реальних людей, пригнічуючи їх і пануючи над ними через нав'язування ззовні й ігнорування їхніх безпосередніх потреб» [2, с. 47].

Феномен «неповторне духовне обличчя» не може розглядатися в якості «завершеного» здобутку, але є проявами душевних глибин, глибокої душевної праці та зманіфестування спроможності особистості встояти в складних соціополітичних обставинах, володіти «мистецтвом життя», бути *незалежним від світу суцього* з метою самозбереження.

Тому, ми вважаємо, що проблема «неповторне духовне обличчя» у першу чергу повинна корелювати із проблемою творчо-самотворчого життєздійснення людини як особистості і, у свою чергу, в контексті висвітлення питань. «У момент осяяння зобов'язуючим для просвітлюваного є лише те, що розкривається йому в цьому виломі «є / не є». Лише воно диктує йому і його актуальний на той момент «моральний імператив» [1, с. 160].

На наше переконання, якраз єдність проявів глибини душевного життя, як демонстрації не поверхового, не випадково фіксуємого сприймання явищ чи предметів, але «позначуваних», смисложиттєво, зрештою, як важливих для індивідуальності та, у свою чергу, неповторності духовного обличчя і є, власне, життєбуттійнісним «простором» особистісного життєздійснення людини, як духовно піднесеного. Людина духовна відрізняється неповторним духовним обличчям, як віддзеркаленнями глибин душевного життя.

Унікальність духовного обличчя людини синтезує характер, зміст життєздійснення – як вона відчуває, сприймає, бачить і переживає явища, предмети, світ в цілому, суспільні події, вчинки інших, як вона любить і ненавидить, вірить, очікує та сподівається, зневірюється і впадає у відчай: буття людини – передумова визначення проявів світу як шляху утвердження особистісних смислів та, у свою чергу, духовної неповторності особистості.

Джерела

1. Возняк Т. Що є мораль? // Возняк Т. Тексти та переклади. – Харків: Фоліо, 1998. – С. 159-167.
2. Золотухіна-Аболіна О. В. «Соціальні значення» і «особистісні смисли» // Філософ. думка. – 1987. – №6. – С. 46-53.
3. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – М.: Наука, 1991. – 411 с.
4. Философский энциклопедический словарь / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лудченко. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 576 с.

Скотчер Людмила Андріївна

Рівненський інститут ВНЗ Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Науковий керівник: Юрчук Людмила Василівна, кандидат історичних наук, доцент

Рівненський інститут ВНЗ Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ПРИЧИНИ ПРОЯВІВ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню причин проявів тривожності у дітей молодшого шкільного віку. психологічних компонентів сучасного батьківства. Проаналізовано наукову літературу з проблеми дослідження. Ключові слова: тривожність; тривог; занепокоєння; самооцінка; соціальні впливи; індивідуальні психофізіологічні властивості.

Актуальність теми. Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-економічною та політичною нестабільністю. Останнім часом збільшилося число тривожних дітей молодшого шкільного віку, які відрізняються підвищеним занепокоєнням, непевністю, емоційною нестійкістю.

Науковими дослідженнями з вивчення тривожності займалися відомі психологи та психотерапевти такі, як: Л. Виготський, В. Астапов, П. Тілліх, М. Литвак, А. Парафіян, Е. Ільїн, Ф. Горбов, А. Леонова, К. Ізард, О. Захаров. Вони вивчали причини виникнення та протікання тривожності в дітей. Тривожність розглядається, як реакція на соціальні впливи при певних індивідуальних психофізіологічних особливостях, а також як така, що може виникати при різних психосоматичних захворюваннях, тривожність, як суб'єктивним проявом неблагополуччя особистості, а також вплив самооцінки та рівня домагань на розвиток тривожності дитини. В психології розрізняють тривожність, як емоційний стан – ситуативну тривожність, і як стійку рису – особистісна тривожність, тобто індивідуальну і психологічну особливість, що проявляється з відчуттям тривоги і неспокою без достатніх підстав [2; 214].

Мета полягає у теоретичному обґрунтуванні причин проявів тривожності у дітей молодшого шкільного віку.

Тривожність – це «переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, що загрожує». Розрізняють тривожність як емоційний стан й як стійку властивість, рису особистості або темпераменту.

Розрізняють тривожність як емоційний стан й як стійку властивість, рису особистості або темпераменту.

Проблема тривожності у дітей знайшла відображення у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: З. Фрейда, В. М. Астапова, Р. Лазаруса, Ч. Д. Спілбергера, Н. І. Наєнко, К. С. Ізарда, Б. Г. Ананьєва, А. М. Прихожан, О. І. Захарова, Р. С. Немова, О. О. Савіної, С. С. Степанова,

Тривожність як стан і як рису, яка виникає в процесі адаптації до середовища та виконання різних видів діяльності, вивчав Ю. Ханін. В працях Рубінштейна С. Л., Леонтєва О. М., Вілюнаса В. К. сформульований ряд фундаментальних положень теоретичної концепції емоцій та їх ролі в психічній регуляції діяльності.

У деяких дослідженнях тривожність розглядають як реакцію на соціальні впливи за певних індивідуальних психофізіологічних властивостей, а також як таку, що може виникати під час різних психосоматичних захворювань.

Характерною передумовою виникнення тривожності є підвищена чутливість (сензитивність). Однак, не кожна дитина з підвищеною чутливістю стає тривожною. Для виникнення тривожності на дитину може впливати багато факторів наприклад: неправильний стиль виховання батьками, страхи дитини, неповні сім'ї, завищені вимоги з боку батьків та учителів тощо.

Те, що є характерним для тривожних дорослих, можна віднести й до тривожних дітей. Зазвичай це дуже не впевнені в собі діти, з нестійкою самооцінкою. Постійно випробовуване ними почуття страху перед невідомим приводить до того, що вони вкрай рідко проявляють свою ініціативу.

Серед причин, що викликають дитячу тривожність, на першому місці – неправильне виховання і несприятливі взаємини дитини з батьками, особливо з матір'ю. У дитини виникає відчуття тривоги через неможливість задоволення потреби в любові, у ласці, у захисті. В цьому випадку виникає страх: дитина відчуває умовність материнської любові («Якщо я зроблю погано, мене не будуть любити») [4; 35].

Причини тривожності залежить від способів спілкування батьків з дитиною. Іноді вони можуть сприяти розвитку тривожної особистості. Наприклад, висока ймовірність виховання тривожної дитини батьками, що здійснюють виховання по типу гіперпротекції (надмірна турбота, дріб'язковий контроль, велика кількість обмежень і заборон, постійне обсмикування). У цьому випадку спілкування дорослого з дитиною може бути, як демократичним (дорослий не диктує дитині свої вимоги, а радиться з ним, цікавиться його думкою) так і авторитарним, дитина втрачає впевненість у собі й у своїх власних силах, вона постійно боїться негативної оцінки, починає турбуватися, що вона робить що-небудь не так, тобто відчуває почуття тривоги, що може закріпитися, і перерости в стабільне особистісне утворення – тривожність [4; 46].

Ще однією причиною тривожності дитини можуть бути завищені вимоги до неї, негнучка система виховання. Дуже часто батьки не враховують власної активності дитини, її інтереси, здібності, нахили і мрії.

Ще один фактор, що сприяє формуванню тривожності, це часті докори, що викликають в дитини почуття провини («Ти так погано поведився, що в мами заболіла голова», «Через твою поведінку ми з мамою часто сваримось»). У цьому випадку дитина постійно боїться бути в чомусь винною перед батьками [4; 48].

Ще однією причиною виникнення тривожності в дитини може бути страх. Дитина, що знаходиться в стані невизначеності, і неспокою, як правило, відчуває тривогу, а коли вона боїться певних об'єктів чи думок - страх. В свою чергу, страх також можна розглядати, як прояв тривоги. Якщо людина в своїх передчуттях перебільшує реально існуючу загрозу, стан тривожності може тривати досить довго. Отже, поняття «тривога» і «страх» не є однорідними по своїй суті, проте вони тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Психологічні причини, що викликають тривожність, можуть лежати у всіх сферах життєдіяльності людини. Умовно їх розділяють на суб'єктивні і об'єктивні причини. До суб'єктивних відносять причини інформаційного характеру, пов'язаних з невірним уявленням про завершення події, і причини психологічного характеру, які підвищують суб'єктивну значимість завершення події. Серед об'єктивних причин виділяють екстремальні умови, що ставлять підвищені вимоги до психіки дитини і пов'язані з невизначеністю завершення ситуації, втома, хвилювання з приводу здоров'я. Також можна простежити вплив тривожності на різні сфери: соціальній, психологічній та психофізіологічній.

Тривожність впливає на всі фактори життя дитини. Однієї із самих уразливих місць тривожної дитини є комплекс її уявлень про себе. У кожної дитини, усвідомлює вона це чи ні, існує деяка узагальнена оцінка себе як «гарної» або «поганої». Дитина постійно відчуває своє місце щодо інших людей, а також щодо того ідеалу, якого їй хотілося б досягти [2; 3].

Отже, для виникнення тривожності в дитини є ряд причин (Табл.1).

Таблиця 1

Причини тривожності	Наслідки
Криза семи років.	Сензитивність. Приховує переживання, відчуття занепокоєння.
Неправильне виховання та несприятливі взаємини з батьками.	Пасивність, невпевненість та залежність.
Неправильне спілкування з батьками по типу гіперпроекції та гіперопіки.	Невпевненість, виникнення страхів, відчуття занепокоєння.
Завищені вимоги батьків та вчителів.	Занепокоєння, невпевненість в своїх силах.
Докори з боку батьків.	Виникнення невпевненості в своїх силах.
Внутрішній конфлікт дитини.	Виникає почуття занепокоєння і тривоги.

Тривожні діти дуже чутливі до своїх невдач, гостро реагують на них, схильні відмовлятися від тієї діяльності, у якій зазнають труднощів. У таких дітей можна помітити помітну різницю в поведінці на заняттях і поза заняттями. Поза заняттями це живі, товариські й безпосередні діти, на заняттях вони затиснуті й напружені [3; 12]. Тривожні діти мають схильність до шкідливих звичок невротичного характеру: вони гризуть нігті, ссуть пальці, висмикують волосся. Маніпуляції із власним тілом знижують у них емоційна напруга, заспокоюють. Для тривожних дітей характерними є також і соматичні проблеми: біль у животі, головний біль, запаморочення, спазми в горлі, утруднений поверхневий подих; під час проявів тривожності вони часто відчують сухість у роті, клубок у горлі, слабкість у ногах, прискорене серцебиття.

Підвищення самооцінки – один з найефективніших прийомів боротьби з тривожністю. У передових системах навчання, створюваних відомими сучасними педагогами – новаторами – В. Ф. Шаталовим, Ш. А. Амонашвілі, Е. І. Ільїним і іншими, – обов'язково утримуються елементи, спрямовані на підвищення самооцінки школяра, на навіювання йому впевненості у своїх можливостях, позитивної думки про себе, поваги до себе [5; 33].

Тривожність, як властивість особистості багато в чому спричиняється поведінкою суб'єкта. У кожній людини існує свій оптимальний або бажаний рівень тривожності – це так звана, корисна тривожність, призначення якої, є забезпечення безпеки суб'єкта на особистісному рівні.

У дітей молодшого шкільного віку тривожність ще не є стійкою рисою характеру й відносно оборотна при проведенні відповідних психологічних заходів, а також можна істотно знизити рівень тривожності дитини, якщо педагоги й батьки, що виховують її, будуть дотримувати потрібних рекомендацій.

Кожна дитина неповторна та особлива. Тому в різних дітей за статтю, темпераментом, та віком тривожність проявляється по різному. В залежності від типу темпераменту, тривожність в дітей проявляється в різних проявах наприклад: в холериків присутні прояви агресії, негативізму, дитину багато, що дратує, а меланхоліки недовірливі, нерішучі, боязливі, відповідають на запитання вчителя низьким тихим голосом, часто плачуть.

З віком основною причиною тривожності у дівчат часто є побоювання усіляких фантастичних страховиськ, темряви, грози, пожежі, висоти, а для хлопчиків причиною тривожності є страх фізичних травм, нещасних випадків, а також покарань з боку батьків чи авторитетів поза їх родину наприклад: вчителя, директора школи.

Висновки. Передумовою виникнення тривожності є підвищена чутливість (сензитивність). Однак не кожна дитина з підвищеною чутливістю стає тривожною. Для виникнення тривожності на дитину може вливати багато факторів: неправильний стиль виховання батьками, страхи дитини, неповні сім'ї, завищені вимоги з боку батьків і вчителів тощо.

Джерела

1. Астапов В.М. Тревога и тревожность. (Сост. и общая редакция В.М. Астапова) – Санкт Петербург: «Питер», 2011. – 256 с.
2. Бойко В.В. Психология эмоций / В.В. Бойко – СПб., 2014. – 474 с.
3. Максименко К., Плавник О. Емоційний розвиток дитини / К. Максименко. – Київ: «Либідь», 2013. – 586 с.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология / Р.В. Овчарова. – Москва : «Сфера», 1998. – 125 с.
5. Спиваковская А. С. Психотерапия: игра, детство, семья / А. С. Спиваковская. – Москва: Апрель Пресс, ЭКСМО, 2000. – 464 с.

Соколова Олександра Максимівна

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Максюта Микола Єгорович

Доктор філософських наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДУХОВНА КРИЗА: КОМПЕТЕНЦІЇ ПОДОЛАННЯ

*У межах виконання ініціативної теми кафедри філософії НУБіП України
«Сучасна філософія науки та освіти: проблеми гуманітарного дискурсу» (Державний реєстраційний номер: 0116U001882)*

Наголошується, що характерні для посттоталітарного суспільства прояви кризи заторкують також духовне життя людини. Це надзвичайно актуальна проблема для сучасної філософської, суспільно-політичної думки. Адже від ступеня її дослідження залежать наші знання глибинних духовно-структурних змін, що відбуваються в індивідуальному бутті залежно від соціокультурних змін, а крім того, і віднаходження обґрунтованих шляхів подальшого духовно-інтелектуального розвитку особистості. Адже очевидним є той факт, що особистісне зростання в умовах духовної кризи може мати успіх лише на основі відповідно розвиненого самопізнання. Ключові слова: «духовні почуття», «душевне життя», «духовна культура», «душевна глибина», «особистісні смисли».

Одним із важливіших в системі філософського знання і мислення є поняття «життєвий досвід», окремі аспекти якого висвітлювалися мислителями на усіх історичних етапах. Інтерес філософії до життєвого досвіду людини великою мірою зумовлений, зокрема, тим, що він переростає вияви як матеріально – емпіричної, так і духовно – інтелектуальної діяльності і є визначеною формою узагальнення як першої, так і другої, набуваючи властивостей дійової самостійності.

Крім того, філософія узагальнює результати осмислення життєвого досвіду іншими галузями, скажімо, психологією, етикою, і таких способів його вивчення, як художньо – образна творчість, спогади, автобіографії. Роль філософії при цьому, отже, є особливо значимою. «Життєвий досвід акумулює найрізноманітніші напрями і вияви людського життя у їх взаємодії, і цю широту спроможна адекватно відобразити лише філософія, яка виробляє цілісне його розуміння» [1, с. 145].

Але, на наш погляд, важливо наголосити на істотній ролі життєвого досвіду у *процесах самоздійснення особистості, як простору особистісного подолання духовної кризи.*

Життєвий досвід є виявом загального поняття досвіду, із яким пов'язується емпіричне відображення світу людиною, стани сприйняття довкілля, відчуття і переживання, але він переростає межі досвіду повсякденного. Спираючись на свій життєвий досвід особистість отримує можливість більш – менш успішно займатися видами діяльності, що прямо і безпосередньо не пов'язується із досвідом повсякденним.

Повсякденний досвід – проминальні знання, прагнення, очікування, переважання стереотипного, посереднього, загальновизнаного у відношеннях до інших людей, суспільства. Це усе те, що унормовує розмаїття стосунків, робить їх більш-менш надійними, очікуваними, прийнятними.

Людиностверджувальними якостями визначені можливості самоздійснення індивідуальної особистості у «просторі» життєвого досвіду особливо актуалізуються в умовах постсучасності, розвитку масового суспільства.

Крім того, важливо враховувати відкритість, незавершеність життєвого досвіду – до останньої миті людське життя демонструє можливості його розширення та поглиблення, як вияви самоздійснення особистості. Він спрямований на те, аби, трансформувати як позитивні, так і негативні вимови соціуму на індивідуальність, бо, зрештою за будь-яких соціокультурних обставин він залишається «на боці» людини.

Особливо актуально це за сучасних кризових явищ, що охопили усі сфери суспільного буття. Життєвий досвід постає у ролі останнього прихистку виживання людини, коли суспільство подібного прихистку жодним чином не гарантує.

Але, прикметно, що чим більшою мірою значущості демонструється неповторність, унікальність життєвого досвіду, відповідний самобутній особистості, тим дієвіше його буттійнісність. Тим більшою мірою демонструються риси творчості самодіяльності особистості.

Значущість життєвого досвіду у процесах самореалізації особистості проявляється, зокрема, пов'язаними із ним можливостями на шляхах його систематизації, оцінки та переоцінки поглибленого не лише самопізнання, але і пізнання проблем, із якими стикається особистість.

А суб'єктивність, є неповторність і самобутність життєвого досвіду є джерелом вироблення глибинних об'єктивних критеріїв, на основі яких поцінуються явища і процеси індивідуального та соціального життя, здійснюється вибір напрямів та умов самореалізації. На передніх позиціях при цьому

здатність індивіда творчо, неординарно підходити до дійсності із активним використанням свого життєвого досвіду, що формувався і утверджувався, безперечно, за інших, відмінних від сучасних, умов, але який, разом з тим, несе в собі життєзначимі зразки і способи світо відношення та світорозуміння.

Неповторність життєвого досвіду важливо розглядати як передумову активізації пошуків індивідуумом шляхів його використання за нових життєвих обставин, активізації інтелектуально-духовних процесів.

Тому в контексті особистісних виявів істотним є відношення індивідуума до свого життєвого досвіду, зокрема, у ракурсі відповідальності.

Але в історії відомі неодноразові спроби передачі життєвого досвіду новим поколінням, що завжди викликало підвищений інтерес. Достатньо пригадати «Листи до сина» Честерфілда, «Листи незнайомці» та «Відкритий лист молодій людині про науку жити» А. Моруа, «Лист донці» В.О. Сухомлинського та ін.

Життєвий досвід може й повинен передаватися, «мігрувати» між поколіннями і в процесі комунікації, тому що, за словами А. Моруа, в житті людини та суспільства існують істини, відмінити які не може ані технічний прогрес, ані нігілістична філософія: по-перше, неможливість жити для себе. «Думаючи лише про себе, людина завжди віднайде тисячу причин відчувати себе нещасливою. Викреслити своє минуле все рівно неможливо, краще намагайтесь створити сучасне, яким пізніше ви зможете гордитися. Розлади із самим собою-найгірше зло. Кожен, хто живе заради інших-заради своєї країни, жінки, творчості-ніби під впливом чар забуває про свою нудьгу та дрібні житейські чвари. Справжній зовнішній світ-це справжній внутрішній світ. По-друге, потрібно діяти. Замість того, аби скаржитися на абсурдність світу, намагайтесь перетворити той куточок, куди закинула вас доля. Наші цілі-займатися своєю справою, правильно її обрати, глибоко вивчити і досягти у ній справжньої майстерності. По-третє, потрібно вірити в силу волі. Неправильно було б міркувати, що майбутнє повністю наперед визначене. А позаяк можливості наші залежать від того, на що ми наважуємося, потрібно, не замислюючись про їх обмеженості, завжди бути у формі. По-четверте, слід зберігати вірність-слову, обов'язкам, іншим, самому собі. Вірність сама створює для себе ґрунт» [2, с. 139-140]. Адже, і на це слід, на наше переконання, звернути нині пильну увагу, на думку А. Моруа, «технічний прогрес змінює види діяльності, але значущість діяння та потреба у ньому залишаються незмінними. Так було у минулому і так буде завжди». Тому, на його переконання, «життєвий досвід приносить нам радість лише тоді, коли ми можемо його передати іншим» [2, с. 132].

Духовна криза засвідчує, що глибинні зміни у внутрішньому житті особистості, те, що форми мислення і знання, покликані відображати усталені, узвичаєні явища і процеси довкілля, суспільних відносин, а отже і пристосовуватися до цього світу та відповідно до своїх потреб змінювати його, поступово втрачають об'єктивний зміст. Позбавлену виражених, надійних орієнтирів та засад світо відношення людину охоплюють почуття тривоги, переживання, невпевненості у своїх діях. Неспроможність здійснювати виправданий вибір у складних життєвих ситуаціях, зрештою, відсутність надійних критеріїв розуміння добра і зла. «Неспростовним доказом наявності духовної кризи є те, що екзистенціальні категорії «надія», «відчай», «тривога» стають складовими конкретного змісту переживань багатьох людей. Різні зміни психіки зовні проявляються як невпевненість, депресія, гнів, цинізм. Люди починають уникати актуальної інформації, бо, так чи інак, відчувають себе паралізованими від зустрічі з нею» [3, с. 106].

Великою мірою духовна криза зумовлена глибинними змінами, що до того ж відбувалися високими темпами в соціокультурних умовах буття людей. «Позбавленням проблем» тоталітарне суспільство і влада формували відповідну безпроблемну громадсько-політичну атмосферу, зокрема, нереальної, але позірної захищеності людини, забезпечуючи наявність мінімальних спеціальних благ. Перехід до реального політичного суспільства супроводжується демонтажем політичної системи тоталітаризму і появою необхідності самостійного рішення розмаїття життєвих проблем кожним індивідуумом, і чи не в першу чергу – потреба бути особистістю, спроможною самостійно здійснювати вибір та відповідати за нього, обстоювати добродійні начала.

Духовна криза супроводжується втратою окремими індивідуумами внутрішньої стабільності, довершеного і, як видавалося, практично підтверджуваного світобачення та світо відношення. Активізація ж суспільного життя, фактично важко передбачуваних політичних процесів і явищ, демонструють обмеженість життєвих стереотипів та цінностей, всієї системи індивідуальних життєвих цінностей.

Особливо загрозливими наслідками дані тенденції супроводжуються стосовно ідеалізованої свідомості, заснованої на «ієрархії ціннісної системи», із відповідними їй «ідеалами, нормами та правилами середньої лінії і найнижчими, характерними для повсякденного життя, предметами, цілями та уявленнями» [3, с. 107]. Але за нинішніх умов ускладнення буття ретельно слід враховувати і наступне. Людина потрапляє в ситуацію, коли, з одного боку, постійно обстоюване поняття «всебічно і гармонійно розвинена особистість виявляється ілюзією» [3, с. 107], чинником ідеології тоталітаризму, що поступово демонтується. А з іншого боку, кожен змушений *самостійно* віднаходити шляхи більш-менш прийнятного

вирішення питання життєвладштування, долаючи кризи, які, як видається, мало налаштовують на змістовне осмислення загальнофілософських питань духовності, а потребують подолання суперечностей в межах суцього.

Безперечно, за таких умов особливо актуалізується ціла низка проблем життєздійснення людини і, зокрема, *особистісного духовного зростання*. Адже у першу чергу це умови, як зазначав відомий філософ М. Бубер, «очної ставки людини із самою собою» – ситуація, що характеризує людину у суцньому якраз *нині*, бо, за його ж словами, «у безпроблемної людини навряд чи припиниться коли-небудь бажання» влаштувати подібну зустріч: для «людини безпроблемної» *проблем* духовності – нема!

Духовна ж криза актуалізує проблему особистісного зростання як активізації життєздійснення, вироблення більш осмисленої та відповідальної життєвої позиції, відношення до подій і процесів, що мають місце як у найближчому оточенні, так і в суспільстві в цілому, та бачення себе в існуючому світі.

Тобто – найістотніша прикмета особистісного зростання – на основі поглиблення самопізнання прагнення більш-менш чітко та вичерпно переосмислити свої життєві цілі, плани, завдання, свій подальший життєвий шлях аби повніше, активніше, із більшою віддачею реалізувати свої схильності, можливості, знання та уміння, відповідно розбудувати свій світ, систему відносин до оточуючих, доквілля в цілому.

Особистісне зростання – з одного боку, поглиблення, збагачення, у тому числі і на засадах самопізнання, розширення знань та удосконалення життєвого досвіду, але з іншого, – поширення збагачених особистісних начал «назовні», коли, зокрема, більш гармонійними, довершеними, змістовними формуються взаємини з іншими людьми. Свідченням особистісного зростання є активізація на основі нових знань, самопізнання особистісного єства.

Дослідники вважають, що «усі інші особистісні центри, а саме - Я, тіло, чутливість і глибинна совість – підпорядковуються єству та сприяють його виявленню» [4, с. 298]. Особистісне єство є своєрідним епіцентром життєдіяльності та самореалізації особистості, її зростання. Тому, з одного боку, особистісне єство є «місцезнаходження особистої ідентичності, коренів усіх позитивних рис, якостей, здібностей, обдаровань», але, з іншого боку «саме на цьому особистісному рівні людина може відчувати справжню радість буття, у той час як на інших рівнях – лише тимчасову, поверхову сатисфакцію, не досить інтенсивне і зовсім не всеохоплююче задоволення» [4, с. 298]. На думку автора, особистісному зростанню, зокрема, сприяють наступні чинники: «1) наявність життєдайних взаємин; 2) існування та діяльність у злагоді з власним єством; 3) глибинна інтеграція з найважливішими реаліями власного єства (своєю ідентичністю, сутнісною діяльністю, ставленням до трансцендентного, смисложиттєвою мотивацією); 4) лікування психічних травм минулого; 5) самопізнання завдяки аналізу набутого життєвого досвіду; 6) життя відповідно до мудрості власного тіла» [4, с. 300-301].

Отже, спроможною успішно подолати пов'язані із духовною кризою негативні явища і процеси стає людина, здатна на особистісне зростання, особистість, визначена життєтворчими якостями самоутвердження, що, однак, потребує поглибленого висвітлення та аналізу у межах здійснюваного дослідження.

Джерела

1. Корнеев П. В. О понятии жизненного опыта // Философские науки. – 1980. – №1. – С. 143-147.
2. Моруа А. Письма незнакомке. Искусство беседы. Открытое письмо молодому человеку о науке и жизни. – Одесса: «Маяк», 1993. – С. 132-140.
3. Стефанов И. Измерение духовного кризиса // Философские науки. – 1990. – №12. – С. 106.
4. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості в межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

Сергина Светлана Владимировна

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье освещены преимущества использования дистанционного образования в учебном процессе. Рассмотрены особенности, преимущества и перспективы дистанционной формы обучения иностранному языку для системы высшего образования Украины в современных условиях. Определены главные приоритеты развития современного образования в Украине и ее перспективные направления. Ключевые слова: дистанционное обучение, глобализация, принципы обучения, перспективные направления, преимущества.

Актуальность внедрения дистанционного обучения в учебный процесс в Украине возникла в связи с экономическими, политическими и социальными изменениями, которые происходят в нашей стране. Глобализация в образовании привела к росту академической мобильности, унификации учебных планов и

методов обучения. Внедрение в учебный процесс новейших педагогических технологий, создание новой системы информационного обеспечения образования способствует вхождению Украины в международную систему компьютерной информации. Преподавание учебных дисциплин в высшей школе, бесспорно, должно ставить целью подготовку специалиста, знания и умения которого полностью соответствуют условиям современного информационного общества.

В связи с эпидемиологической ситуацией в мире, в частности в Украине, с целью предотвращения распространения коронавирусной болезни (COVID-19), возник вопрос об особенностях организации учебного процесса в высших учебных заведениях во время карантина. В условиях карантина преподаватели вынуждены работать со студентами, которые находятся дома. Учебные заведения должны были предложить различные подходы к организации образовательного процесса. Возникла необходимость широкого внедрения технологий дистанционного обучения.

Основные принципы дистанционного обучения – это установление интерактивного общения между студентом и преподавателем без обеспечения их непосредственной встречи и самостоятельное освоение определенного объема знаний и навыков по выбранному курсу с использованием определенных информационных технологий. Для осуществления обмена учебными материалами могут применяться любые устройства, в частности мобильный телефон, с помощью которого можно организовать сообщество в социальных сетях, мобильных приложениях. Материалы можно присылать по электронной почте, размещать на веб-сайте учреждения высшего образования, в частности видео-уроки или ссылки на них.

К основным формам дистанционного обучения относятся занятия в режиме on-line и в режиме off-line. Этот метод имеет огромное преимущество перед другими способами изучения английского языка. Это и оперативность, гибкость (студенты могут получать образование в подходящее время и в удобном месте), доступность (обучающиеся могут учиться независимо от места проживания), экономичность (значительно сокращаются расходы на дальние поездки к месту обучения) и наличие своего персонального учителя.

Имея в «вооружении» компьютер и Интернет появляется возможность выполнить любой запрос к системе, а также в кратчайшие сроки получить ответ, новое задание или получить детальный разбор своих ошибок.

Говоря о дистанционном обучении, следует выделить основные формы занятий: чат-занятия, веб-занятия, телеконференции. Чат занятия – учебные занятия, осуществляемые с использованием чат-технологий. Чат-занятия проводятся синхронно, то есть все участники имеют одновременный доступ к чату. Веб-занятия – дистанционные занятия, конференции, семинары, деловые игры, лабораторные работы, практикумы и другие формы учебных занятий, проводимых с помощью средств телекоммуникаций и иных возможностей «Всемирной паутины». Для веб-занятий используются специализированные образовательные веб-форумы – форма работы пользователей по определенной теме или проблеме с помощью записей, оставляемых на одном из сайтов с установленным на нем соответствующим программным обеспечением. От чат-занятий веб-форумы отличаются возможностью более длительной (многодневной) работы и асинхронным характером взаимодействия студентов и педагогов. Телеконференция – проводится, как правило, на основе списков рассылки с использованием электронной почты [4].

Дистанционное обучение является по своей сути индивидуализированным, но оно не должно исключать возможности коммуникации не только с преподавателем, но и с другими партнерами, сотрудничества в процессе разного рода познавательной и творческой деятельности [1]. Контроль усвоения знаний, умение применять полученные знания в различных проблемных ситуациях должны носить систематический характер: как на основе оперативной обратной связи (заложенной в тексте учебного материала, а также в организацию оперативного обращения к преподавателю), так и отсроченного контроля (например, при тестировании).

Дистанционное обучение на дому – достаточно эффективный метод овладения иностранным языком, потому что не каждый может заставить себя системно самостоятельно изучать язык. В данном конкретном случае педагог осуществляет жесткий контроль, активизирует обучение, имеет возможность организовать качественный процесс обучения. Благодаря тесному информационному общению развивается и грамматика, и с каждым занятием пополняется словарный запас иностранных слов. Студент во время занятия может максимально реализовать всю свою познавательную активность, кроме того, в реальном времени получить домашнее задание, которое на следующем занятии он должен будет представить преподавателю, и получить соответствующую оценку. А это значит, что в данном случае более вероятен системный подход к обучению языку и как следствие, наибольший шанс хорошо изучить иностранный язык в более короткие сроки. По праву можно считать, что дистанционное обучение может реально заменить репетитора.

К тому же дистанционное изучение иностранного языка предполагает и сдачу экзаменов, что увеличивает ответственность обучаемого. Так, что вполне вероятно, что этот метод, безусловно, со временем будет значительно более востребован, чем метод самообучения.

Современные компьютерные телекоммуникации способны обеспечить передачу знаний и доступ к разнообразной учебной информации иногда эффективнее, чем традиционные средства обучения.

Новые электронные технологии, такие как интерактивные диски, электронные доски объявлений, мультимедийный гипертекст, доступные через глобальную сеть Интернет, не только могут обеспечить активное вовлечение студента в учебный процесс, но и позволяют управлять этим процессом в отличие от большинства традиционных учебных сред [3].

Интеграция звука, движущегося изображения и текста создает новую, чрезвычайно богатую по своим возможностям учебную среду, с развитием которой увеличивается и степень вовлечения студента в процесс обучения. Интерактивные возможности программ и систем доставки информации, используемых в системе дистанционного обучения, позволяют наладить и даже стимулировать обратную связь, обеспечить диалог и постоянную поддержку, которые невозможны в большинстве традиционных систем обучения [2].

Таким образом, можно сделать следующие выводы. На современном этапе информатизации общества все большее распространение в различных сферах жизни приобретают компьютерные технологии, выступающих одним из инструментов познания. Стремительное развитие глобализации влияет на все сферы жизни людей – личностную, социальную, культурную. Спутниковая связь и Интернет разрушают все барьеры в современном мире.

Поэтому одной из основных задач современного образования является подготовка специалиста, который свободно ориентируется в мировом информационном пространстве, имеет знания и навыки по поиску, обработке и хранения информации, используя современные компьютерные технологии. Дистанционное обучение призвано помочь в глобальном образовательном пространстве. Оно выступает как эффективное дополнение традиционных форм образования, как средство частичного решения ее насущных проблем.

Именно дистанционное образование открывает студентам доступ к нетрадиционным источникам информации, повышает эффективность самостоятельной работы, дает совершенно новые возможности для творчества, обретения и закрепления различных профессиональных навыков, а преподавателям позволяет реализовывать принципиально новые формы и методы обучения с применением концептуального моделирования явлений и процессов.

Источники

1. Богданова, Н. Проблема информатизації і соціалізації освіти / Н. Богданова // Вища освіта України. – 2009. – № 2. – С. 83-89.
2. Ибрагимов, И.М. Информационные технологии и средства дистанционного обучения: учеб. пособие для студ. вузов. / И.М. Ибрагимов – М.: Академия, 2005. 336 с.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат. – 4-е изд., стер. – М.: Академия, 2009. – 272 с.
4. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю. Теория и практика дистанционного обучения / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. – М.: Академия, 2004. – 416 с.

Соколова Олександра Максимівна

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Максюта Микола Єгорович

Доктор філософських наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДУХОВНІСТЬ АНТРОПОЛОГІЇ ТІЛЕСНОЇ ГРАМОТНОСТІ

*У межах виконання ініціативної теми кафедри філософії НУБіП України
«Сучасна філософія науки та освіти: проблеми гуманітарного дискурсу» (Державний реєстраційний номер: 0116U001882)*

Обстоюються положення, що душа, душевне життя здійснює зусилля на зустріч духовній активності, коли, отже, просторово відкрита, сприйнятлива душа постає способом духовного самозростання особистості. Але ж при цьому не може не враховуватися онтологія взаємодії тілесності та духовності, у присутньо людиностверджувальних антропологічних вимірах. Ключові слова: дух, духовність, «духовні почуття», «духовна культура», тілесність.

Духовність людини, людського буття вкорінена в тілесності. Духовне й тілесне органічно взаємодіють. Дух впливає на тіло, останнє є реальним втіленням духовного, його неповторною «маніфестацією». Лише спираючись на достатньо розвинену тілесну культуру, можливе утвердження, зреалізування духовності особистості. Тілесність – це не тільки існування людини, як матеріально-

речовинного природного тіла, подібно до того, як існує безмежне розмаїття речей, предметів у природі. Людська тілесність є тілесним «продовженням» людини і – духовності. «Продовженням», яке, вочевидь, не є й не може бути завершеним природно-біологічними властивостями тіла, а постійно розвивається упродовж життя людини. *Тілесність не довершує людське, а постійно його уможливорює, будучи його втіленням.*

Отже, тілесна культура – це феномен, що знаходиться у збагаченні, не кажучи вже про дотримання вимог, норм елементарної тілесної культури. Вона є неодмінною передумовою особистісно-духовного життя людини.

Тілесність виконує визначене навантаження у житті, творчих проявах – у єдності духовних рис тілесність сприяє особистісним зреалізуванням, підсилює, зміцнює особистісно-духовне, або ж, навпаки, – всіяко його нівелює. Тому тілесність слід розглядати у «подвійності» її значення – як «чуттєво-надчуттєвої» підстави буття та особистісно-духовних проявів. Тілесність зникає в духовності. Духовність важко вловимо, але «зримо-тілесно» також про-являється у людині. Лише тілесно, по тілу ми щонайперше і сприймаємо особистість. «По тілу ми лише й можемо судити про особистість. Тіло - не мертва механіка невідомо яких атомів. *Тіло - живий лик душі.* По манері говорити, по погляду очей, по складках на лобі, по тому, як тримаються руки й ноги, по кольору шкіри, по голосу, по формі вух, не кажучи вже про цілісний вчинок, я завжди можу розпізнати, яка особистість переді мною. Вже по одному рукостисканню я зазвичай здогадуюсь багато де про що» [1, с.461]. У культурних формах життя тіло - безпосередньо представлена душа людини. «Тіло – не просто видумка, не випадкове явище, не ілюзія, не дрібничка. Воно завжди прояви душі – отже, у певному сенсі й сама душа» [1, с.460]. *Любити людину – значить, любити у цілісності її людського одушевленого тіла.*

Отже, тіло людини не може ототожнюватись із природно-речовинним, це – тіло *людини*, істоти *духовної*, яка, одухотворяючи існування у власне людських вимірах, одухотворює й своє тіло. Істоти, для якої й тіло повинно були засобом прояву духовності. А в проявах людського тіла – «дух душі».

Але тіло людини не можна протиставляти природному, допоки вона залишається духовною істотою, яка глибоко осмислено, *відповідально* відноситься до природного довкілля. У тому числі й до «продовження» природного у собі – до свого тіла.

Тілесність – специфічне особистісно-духовне «продовження» людиною себе у світі культури та культурних проявів духовно-окультурюванням збереженням, вдосконалюванням та «продовженням» природного у собі, як духовній істоті.

Джерела

1. Лосев А.Ф. Диалектика мифа // Лосев А.Ф. Из ранних произведений. – М.: Правда, 1990. – С. 460-461.

Шепеленко Ірина Павлівна

Кандидат соціологічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

УПРАВЛІННЯ LEARNING ORGANIZATION В УМОВАХ КРИЗИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена аналізу управління підприємницькою, зокрема інноваційною, діяльністю Learning Organization в умовах підвищеного економічного, політичного та соціального ризику. Досліджено досвід підприємств, що запровадили цю модель управління в м. Харкові. Доведено, що модель управління організаціями Learning organization продемонструвала гнучкість та адаптивність системи управління підприємством до зовнішніх викликів, що дозволило утримати економічні показники виробничої діяльності підприємств від спаду, зберегти від скорочення штат працівників, відкрити нові напрями розвитку підприємницької діяльності. Ключові слова: управління підприємством, інноваційні моделі управління організаціями, Learning organization, криза.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу крім суто медичних і природничо-наукових проблем (епідеміологія, мікробіологія) змушує уважніше придивитися до сучасного соціуму. Сьогодні не тільки інноваційні, а всі підприємства України знаходяться в зоні підвищеного ризику, тому визначення та втілення у практику досвіду нових методів управління є нагальною потребою. За умов нестабільного ринку, складних економічних та політичних умов ніхто не може дати гарантії, що економічна діяльність підприємства буде ефективною та принесе гідну віддачу. Але методи, які дозволяють збільшити вірогідність успіху, все ж таки існують.

Аналіз попередніх досліджень. Основи управління підприємством, що були викладені класиками Ф. Тейлором, К. Адамецькі, А. Файолем та іншими, повинні бути доповнені, перероблені до вимог сучасного

стану суспільства, технік та систем управління підприємствами системним підходом функціонування інноваційних організацій, запропонованим А. Етционі, П. Сенге, Ч. Барнардом, А. Гоулднером та іншими.

Виклад основного матеріалу. Жорстке конструювання ієрархії, домінування структури над людськими відносинами в сьогоденних підприємствах застосовуватися не може. Стан економічної кризи, масові звільнення, закриття підприємств знов підштовхують українців шукати кращої долі у більш розвинутих країнах. Але сьогодні маємо досвід функціонування підприємств та організацій, які в складних економічних та політичних умовах продемонстрували високий рівень мобільності та вироблення адекватної ризику стратегії розвитку. Треба підкреслити, що формування управлінської бази таких підприємств було закладено після кризи 2015 року, коли керівництво дійшло висновку, що ризик стає нормою сучасного життя, і до нього треба бути готовим.

Для ефективного управління підприємницькою, зокрема інноваційною діяльністю в Learning Organization були здійснені наступні кроки: визначені найбільш ризиковані напрями діяльності підприємства; використані різноманітні джерела новаторських ідей; визначені завдання, на досягнення яких спрямований інноваційний проект; визначені основні етапи роботи з реалізації інноваційного проекту, сформовані ефективні зовнішні формальні та розвинені неформальні механізми взаємодії підприємства з представниками громадськості, освітніх організацій, державної влади міста, міжнародної економічної спільноти.

Основним підходом управління діяльністю Learning Organization стало створення кадрових структур, підрозділів під певну програму або під певну людину та орієнтація на постійне підвищення професійних компетенцій співробітників підприємства. На означених підприємствах була створена система проектів, кількість яких варіювалася залежно від потреб ринку, стану економіки, вимог державного управління, які суттєво змінилися під час кризи.

Підприємства м. Харкова, які взяли за основу менеджменту моделі управління інноваційними організаціями Learning organization, де людські ресурси і талант стають найбільш важливим фактором продуктивності й метою інвестицій, в період карантину, під впливом зовнішніх викликів продемонструвало гнучкість та адаптивність системи управління підприємством. Це дало можливість утримати економічні показники виробничої діяльності підприємства на докризовому рівні, а деякі навіть збільшити, зберегти від скорочення практично увесь штат працівників, відкрити нові напрями розвитку. Здатність постійно навчатися, високий рівень соціального потенціалу робітників, перш за все, менеджерів та топ-менеджерів кампанії дозволив компанії утриматися на плаву, не знизити ефективність й конкурентоспроможність підприємства.

Висновки. Learning organization як модель управління інноваційними організаціями продемонструвала гнучкість та адаптивність системи управління підприємством до зовнішніх викликів. Підприємства та організації, які застосували цю модель інноваційного управління на практиці, під час кризи утримали економічні показники виробничої діяльності підприємства від спаду, зберегли від скорочення штат працівників, відкрили нові напрями розвитку підприємницької діяльності.

Джерела

1. Сенге, Пітер П'ята дисципліна: мистецтво і практика самонавчання, 2011. – 408 с.
2. Шепеленко І. П. Теоретичні підходи до визначення соціального потенціалу в сучасній соціологічній науці / Соціальні технології. Актуальні проблеми Теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 67-68. – Запоріжжя, Класичний приватний університет, 2013. – С. 38-46.
3. Etzioni A. A Comparative Analysis of Complex Organizations On Power, Involvement, and Their Correlates / A. Etzioni. – N.Y.:The Free Press, L.: COLLIER-MACMILLAN LIMITED, 1961 – 384 p

Соколова Олександра Максимівна

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСОБИСТІСНІСТЬ ЦІЛНОСТІ ДУХОВНОГО СВІТУ ЛЮДИНИ: КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ

*У межах виконання ініціативної теми кафедри філософії НУБіП України
«Сучасна філософія науки та освіти: проблеми гуманітарного дискурсу» (Державний реєстраційний номер: 0116U001882)*

Наголошується, що духовний світ людини – знання, переконання, воля, віра, потреби, інтереси, ідеали, цінності, сукупність інтелектуально-мислительних та емоційно-почуттєвих чинників – це те, що ніби «огортає» людину в її життєпроявах: все, у чому і як вона є, що виходить від неї, вкорінено в її духовності. Людина - істота, буття якої з-дійснюється у душі.

Ключові слова: «особистісні смисли», «духовна унікальність особи», «психоаналітична структура особистості», «структура компетентностей», «методико-компетентнісна культура».

На вихідних етапах людської історії духовність, духовне життя було органічно вплетене в цілісний процес життєдіяльності людини. Але виокремлення духовного життя, від життєдіяльності в цілому означало з необхідністю й розмежування його на окремі форми духовного виробництва, спеціалізований його розвиток. На підвищену увагу при цьому, на наш погляд, заслуговує особистісний ракурс розвитку духовної активності суб'єкта духовного виробництва, а в першу чергу – його світоглядної культури, морально-етичної розвиненості його зобов'язальності, відповідальності, гідності.

Апелювання до ролі особистісного чинника духовного виробництва, точніше – реалізації конкретних його форм викликане історично й культурно-цивілізаційно усе більш значущим «розбалансуванням» у взаємодії форм духовного виробництва. Скажімо, зосереджене на продукуванні усе нових, різнопланових знань пізнавальна, а в останні чотири століття, науково-пізнавальна, діяльність демонструвала певну нейтральність щодо морально-етичних питань. І тільки наслідки науково-технічного прогресу, особливо ж появи глобальних екологічних та інших загроз актуалізували проблеми, з одного боку, біоцентричного світогляду, а з іншого, – необхідного якісно нового змістовного переосмислення морально-етичного виправдання сучасних наукових знань: як їх гуманістично і гуманітарно конституційовано вписувати в сучасні духовно-культурні, соціально-політичні процеси.

На наш погляд, перехід до світу буття із невідомими раніше вражаючими уяву науково-технологічними, інформаційними можливостями та, отже, вихід зі світу визначальних життєдіяльності примітивних обмежено-раціоналістичних уявлень і форм здійснюється як послідовний процес також вражаючих змін і в сфері морально-етичній, – як процес формування та зміцнення гуманістично-гуманітарної культури мислення.

Інтегративно-ініціюючу роль у цих процесах покликана виконувати громадянська освіта як форма підготовки морально-соціальних компетентностей нового громадянина, гідного життя і творчості в умовах надскладного сучасного суспільства.

Але засвоєння духовно-моральних, громадянських цінностей, зокрема, як чинника науково-пізнавальної діяльності особистості-громадянина не може не мати, водночас, творчого характеру, позаяк сприятливо впливає на внутрішній світ, дозволяє бачити дійсність глибше, зі знаннями проблем буття людини, тобто гуманізувати та гуманітаризувати мислення науковця-дослідника.

Тому, отже, висвітлюючи питання конститутивності чинників духовного світу дійсно важливо виокремити серед них питання його особистісного потенціалу. Соціокультурна значущість «прилучення» до морально-етичних цінностей визначається глибинно особистісними душевно-духовними процесами внутрішнього життя як творчості засадничих принципів життєздійснення індивідуума: останні можуть свідчити про моральну чутливість. Творче сприймання моральних цінностей свідчить про збагнення індивідом багатоспрямованості життєбуття, включно із можливостями небуття. Особистісність духовного світу тим більшою мірою значима, чим змістовніше зреалізовується роль суб'єкта наукового дослідництва як відповідального за його результати, тобто, по суті, мірою розширення суб'єктності.

Особистісність духовного світу зманіфестує гідність людського життєздійснення, як у певному сенсі, індивідуально-особистісного способу реалізації Істини, Добра і Краси. Особистісність духовного світу – демонстрація спроможності мислення суб'єкта наукового дослідження оволодівати істиною, спрямованості пізнавальних зусиль на її пізнання, адже подібні інтенції є і покликані бути формами переображення внутрішнього життя. Мислення виконує інтегративно-конститутивну роль у проявах особистісності духовного світу. За виразом Х. Ортега-і-Гасета: «Я не можу мислити позитивно для моїх біологічних цілей, якщо не мислю істинно. Мислення, яке повсякчас давало б нам хибний образ світу, призводило б до постійних практичних помилок, внаслідок чого людське життя урвалося б. Інтелектуальну ж функцію я не годен пристосувати до себе, зробити її позитковою, якщо я не пристосовуюсь до навколишніх речей, до трансорганічного світу, до того, що мене виводить за межі власного «Я» [1, с. 333-334].

Але буття істини невіддільне від особистісного буття, адже природно, що «істина не існує, якщо не мислиться суб'єктом, якщо вона не породжує в нашій органічній істоті ментальний акт неодмінної внутрішньої переконаності» [1, с. 334].

Джерела

1. Ортега-і-Гасет Х. Тема нашої доби // Х. Ортега-і-Гасет. Вибрані твори / Перекл. з іспан. В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенко. – К.: Основи, 1994. – С. 315-369.

Дека Іванна Петрівна
Кандидат педагогічних наук
Національний університет «Львівська політехніка»

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА МАЙБУТНІХ ЕРГОТЕРАПЕВТІВ ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Стаття присвячена вивченню аспектів навчальної практики майбутніх ерготерапевтів. Проаналізовано значення керівників практики, обсяг та частота супервізії, місця проходження практики. Досліджено особливості навчальної практики ерготерапевтів та її значення в освітньому процесі. Ключові слова: навчальна практика, ерготерапевт, освітній процес.

Практична частина є основою освітнього процесу. Вона включає в себе зміст навчальних програм і є освітнім методом, але представлена окремою категорією, оскільки вимагає застосування додаткових стандартів [World Federation of Occupational Therapists, 2016]. Метою клінічної практики ерготерапевтів є інтеграція знань та вмінь студентів у середовище професійної діяльності та підвищення їх рівня знань, умінь та емоційно-ціннісного ставлення до рівня компетентностей кваліфікованого фахівця ерготерапії.

За принципом *відповідності* у ерготерапії, практичний досвід співвідноситься з концепціями філософії та метою освітньо-професійної програми. *Усебічність* практичної діяльності студентів виявляється у роботі з різними людьми, коли вивчаються їх проблеми та потреби різноманітного характеру за нетипових обставин. Ця характеристика практичної частини освітнього процесу передбачає роботу з людьми різних вікових категорій; роботу з людьми, які мають різні проблеми зі здоров'ям; процеси втручання, які зосереджуються на окремій людині, заняттєвій активності та середовищі. Практика зазвичай охоплює наступні аспекти:

- широкий діапазон людського фактора: вік, етнічна приналежність реципієнтів тощо;
- робота з однією людиною, групою чи з населенням в цілому;
- вади здоров'я, які позначаються на структурі та функціях тіла людини та спричиняють появу різних фізичних обмежень;
- такі лікувально-профілактичні установи, як лікарні, державні та приватні поліклініки, оздоровчі та освітні, міські та сільські, місцеві та міжнародні медичні заклади [Association of Canadian Occupational Therapy University Programs, [ACOTUP]];
- медичні послуги, створені спеціально для соціально незахищених, знедолених та людей з неповною занятістю, а також національних меншин; структури та організації, які зацікавлені у співпраці з фахівцями ерготерапії [World Federation of Occupational Therapists, 2002].

Кожен студент мінімально повинен виконати 1000 годин практичної діяльності в межах освітньо-професійної програми для максимального ефективного процесу інтеграції теоретичної бази навчання в практику [World Federation of Occupational Therapists, 2016].

Практична частина освітнього процесу ерготерапевтів також передбачає такі аспекти: 1) інтерпретацію взаємозв'язків «людина-заняттєва активність-навколишнє середовище» і визначення того, як такі зв'язки впливають на здоров'я людини; 2) встановлення та реалізацію терапевтичних та професійних відносин; 3) планування та підготовку до втручання ерготерапії; 4) організацію процесу ерготерапії; 5) демонстрацію професійної поведінки та етики; 6) застосування цілісного контексту професійної практики [World Federation of Occupational Therapists, 2002].

Зазвичай термін навчальної практики складає 2 місяці. Для координації та моніторингу практичної діяльності студентів призначається керівник практики. Ним може стати лише фахівець із ерготерапії із щонайменше річним стажем викладацької діяльності [Carey, 2014]. Співпраця студентів та керівників практики передбачає консультації та дискусії зі студентами; перевірку записів та звітів студентів щодо процесів втручання; координування та корегування діяльності студентів.

Супервізія відноситься до процесу нагляду за виконанням студентом процесу надання послуг ерготерапії, де керівник відповідає за якість практики студента та за безпеку клієнта, що отримує послуги ерготерапії.

Очікується, що супервізія буде включати: обговорення, спільну розробку цілей навчання, розгляд планів та записів втручання студентів, поточний моніторинг та оцінку результатів роботи студентів, завершення остаточного оцінювання, включаючи визначення майбутніх навчальних потреб [World Federation of Occupational Therapists, 2016].

Обсяг і частота супервізії повинна поступово збільшувати від тісного нагляду на місці до незалежної практичної діяльності як показника прогресу студента протягом програми. Рівень супервізії може

відрізнитися в залежності від бази знань студентів, обізнаності з місцем практики та їхніми навчальними потребами; контекстами практики, у тому числі наявності або відсутності інших працівників охорони здоров'я; складності ерготерапевтичного втручання та рівня знань, необхідних для його ефективності; ризиків для безпеки, як для студентів, так і для клієнтів ерготерапії.

Навчальна практика студентів організовується з урахуванням усіх особливостей локального характеру. Практика проводиться із застосуванням теорії та матеріалів зарубіжного досвіду [World Federation of Occupational Therapists, 2019]. Взаємодія та продуктивна співпраця між студентами-практикантами та педагогами, керівниками практики забезпечує постійне залучення нововведень та використання нового досвіду в практичній діяльності.

Навчальна практика майбутніх ерготерапевтів передбачає використання різних місць для набуття практичного досвіду, що сприяє формуванню нових умінь та навичок у студентів, а також дає можливість визначитися щодо майбутнього працевлаштування на основі інтересів студента. Практика пов'язаний із занятістю, залученням до занятості, клієнт-центрованістю, фактичними практичними даними та професіоналізмом [Cagey, 2014]. Під час проходження практики студенти мають можливість опиратись на знання та використовувати вміння та навички, отримані під час академічних занять; взаємопов'язувати теорію та практику; брати участь у професійних дискусіях і вирішенні проблем заняттєвої активності на реальному робочому місці; практикувати всі етапи процесу ерготерапії; розвивати міжособистісні та комунікативні навички в різних умовах і з різними людьми (сім'єю, групою, членами команди); розвивати розуміння важливості широкого кола думок, практики, клієнт-центрованості та впливу різноманітних факторів ерготерапії; брати участь у професійній діяльності, вивченні реалій професійної практики та починати формувати свою професійну ідентичність. Саме тому всі лікарні, реабілітаційні центри, школи, дитячі садки тощо мають спеціальні кімнати ерготерапії з усіма необхідними засобами.

Навчальна практика повинна мати достатню тривалість для інтеграції теорії в практику. Діапазон тривалості навчальної практики буде залежати від конкретної програми та її контексту. Навчальна практика може бути розподілена протягом кожного навчального року у відповідності до культури та контексту.

Джерела

1. Canadian Occupational Therapy University Programs. Prepared by the Association of Canadian Occupational Therapy University Programs (ACOTUP), 2003. – 3 p. Retrieved from <http://www.caot.ca/pdfs/programprereqs.pdf>
2. Carey, M. Groups: Process and Practice. United State of America, 2014. - 443p.
3. Minimum Standards for the Education of Occupational Therapists. Revised 2002/ World Federation of Occupational Therapists, 2002. – 39 p.
4. Minimum Standards for the Education of Occupational Therapists. Revised 2016/ World Federation of Occupational Therapists, 2016. – 80 p.
5. World Federation of Occupational Therapists [Електронний ресурс]. - Access mode: 20.02.2016: <http://www.wfot.org>

Коваленко Олена Олександрівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Стаття присвячена особливостям викладання фахової іноземної мови, як невід'ємної частини загальної підготовки сучасного фахівця та майбутнього професійного зростання. Інтеграція в європейський освітній простір спричинила зміни на ринку української освіти, включаючи професійну підготовку майбутніх фахівців, які повинні адаптуватися до багатомовного середовища для реалізації особистих та професійних потреб. Саме тому перспективним напрямом у підготовці студентів має стати підвищення ролі іноземної мови як обов'язкової професійної навички. Ключові слова: професійна діяльність, вивчення іноземних мов, професійна компетенція, фахове знання іноземної мови.

У світлі численних проблем, які ставить перед нами майбутнє, освіта є необхідною умовою для того, щоб надати суспільству можливість просуватися вперед. У зв'язку з цим завдання освіти полягає сьогодні в тому, щоб надати можливість усім без винятку проявити свій потенціал, який має на увазі можливість реалізації особистих планів і професійного зростання для кожного.

У всьому світі все частіше замислюється над тим, що потрібно сучасному спеціалісту для того, щоб бути затребуваним в нових соціально-економічних умовах. Яку роль повинна відігравати вища школа, щоб підготувати людину ХХІ століття до повноцінної професійної діяльності?

У наш час вивчення іноземних мов є важливим аспектом життя сучасної людини. Воно сприяє не тільки знайомству з культурою і традиціями інших країн, а й дає можливість розвитку мислення, уяви і пам'яті. Знання мов необхідне для ефективної взаємодії держав однієї з одною у багатьох сферах життя (науці, політиці, культурі, мистецтві тощо). Володіння іноземною мовою в наші дні – одна з умов

професійної компетенції. Розвиток науки і техніки немислимий без широкого обміну спеціальною інформацією між людьми, які спілкуються різними мовами.

Для сучасної системи вищої освіти як ніколи актуальна проблема якісної підготовки фахівців, оскільки у світі склалася така ситуація, коли просто освіта нічого не вирішує. Для створення сучасної економіки, для розвитку соціальної та культурної сфер суспільства необхідна якісна професійна освіта - гарантія успіху і процвітання будь-якої країни [2, с.19].

Зараз у світі спостерігається процес глобалізації - виникнення гібридної світової культури, змішання національних традицій, посилення співпраці між націями. Даний процес призвів до бурхливого зростання міжкультурних контактів у всіх сферах нашого життя. Фахівці в найрізноманітніших галузях науки і техніки повинні постійно стежити за всім новим, що з'являється за кордоном і витягувати корисну для їх професійної діяльності інформацію. Для цього кожному фахівцеві необхідно володіти фаховими знаннями іноземної мови. Володіння іноземними мовами, особливо англійською як мовою міжнародного спілкування, актуальне для всієї української молоді, яка бажає знайти хорошу роботу, співпрацювати із зовнішнім світом, покращити свої культурологічні знання. Згідно з дослідженнями, 76 % українців вважають, що вивчення іноземних мов допомагає пізнанню іншої культури, розвиває пам'ять, а також є найважливішою складовою під час їх працевлаштуванні, тому знати іноземну мову, на їхню думку, обов'язково [1, с.24].

Володіння іноземною мовою часто стає тією умовою, яка дозволяє удосконалюватися і розвиватися у своїй професії, розширює можливості працевлаштування та просування по службі. Якщо фахівець прагне претендувати на більш високі посади, де рівень доходу, як правило, вищий, то, безсумнівно, володіння іноземною мовою може стати серйозним аргументом під час прийняття позитивного рішення роботодавцем на користь такого кандидата.

Вивчення іноземної мови є одним з основних елементів системи фахової підготовки фахівців в професійних освітніх установах. Володіння іноземною мовою необхідно, щоб випускник закладу міг стати конкурентоспроможною особистістю на ринку праці. В умовах реалізації компетентнісного підходу в освіті це зобов'язує викладача до розробки методичного забезпечення професійної спрямованості навчання, здійснення тісного зв'язку досліджуваного матеріалу з обраною спеціальністю учня, з предметами міждисциплінарного курсу і виробничою практикою [3, с. 20].

Суть практичної спрямованості викладання дисципліни "Іноземна мова" полягає в тому, щоб показати студентам зв'язок досліджуваної дисципліни з їх спеціальністю і майбутньою професійною діяльністю. Тим самим ми формуємо одну із загальних компетенцій – розуміти сутність і соціальну значимість своєї майбутньої професії, проявляти до неї стійкий інтерес. Тому на своїх уроках викладачі повинні робити акцент на виконанні навчальних завдань практичного змісту, професійно орієнтованих завдань, а також на здійсненні тісного зв'язку з обраною спеціальністю, з предметами міждисциплінарного курсу.

Актуальним стає підбір матеріалів, що відповідають специфіці майбутньої професійної діяльності студентів, тому предметний зміст дисципліни для кожної спеціальності має бути різним.

При підборі професійно орієнтованих текстів і технічної літератури іноземною мовою з урахуванням специфіки майбутньої спеціальності студентів можна пропонувати роботу з текстами різної тематики. Це дозволяє здійснювати зв'язок з предметами міждисциплінарного курсу.

Слід зазначити, що навіть маючи матеріали професійного змісту, неможливо добиватися успіхів у реалізації компетентнісного підходу без використання інноваційних технологій. Серед найефективніших можна виділити: імітаційне моделювання, педагогіку співпраці, проектні технології, інформаційні технології, технології мовного портфеля, модульно-блокові технології, ігрові технології, інтерактивні методи, проблемне навчання, методика роботи в малих групах, дослідницьку діяльність [4, с.34].

Однією з найбільш ефективних інноваційних професійно орієнтованих технологій можна назвати імітаційне моделювання. В його основі лежить принцип зв'язку з життям, з майбутньою професійною діяльністю. Імітаційне моделювання забезпечує імітацію елементів професійної діяльності, її типових та істотних рис. У якості прийомів імітаційного моделювання можуть виступати: спілкування-діалог з приводу професійної інформації, прочитаної іноземною мовою, аналіз соціальних і професійних ситуацій, виконання творчих завдань з професійним змістом, ігрові ситуації, рольові ігри, вікторини. Особливу увагу слід приділити вивченню можливих виробничих ситуацій і ситуацій з ефективною поведінкою на ринку праці.

Організація процесу співпраці на заняттях у ВНЗ покращує творче засвоєння професійно-орієнтованого досвіду за основними видами майбутньої діяльності студентів. Особливість педагогіки співпраці (ПС) полягає в тому, що в ній на першому місці виступає процес формування високогуманних відносин між викладачем та студентами (взаємна довіра, повага та любов, розумна вимогливість). ПС орієнтована на всебічний розвиток особистості, на повне саморозкриття її та готовність до свідомого

життєвого визначення, відкидає систему примусів, заборон, покарань як методів викладання і взагалі виступає проти насильства у навчанні.

Реалізувати загальну компетенцію – працювати в колективі і команді, ефективно спілкуватися з колегами, керівництвом, споживачами – допомагають ділові ігри професійного аспекту. Ділові ігри іноземною мовою – це модель майбутньої трудової діяльності учнів. В основі ділової гри лежить певний, як правило, професійний, предмет обговорення. Гра також є методом ефективного навчання, оскільки усуває суперечності між абстрактним характером навчального предмета і реальним характером професійної діяльності. Проведення ділової гри в навчальному процесі дає змогу сформувати позитивні настрої слухачів, а саме: інтерес до навчальних занять і тих проблем, які моделюються та розігруються в ігровому процесі; засвоєння великих обсягів інформації, що сприяють творчому пошуку вирішення завдань; формування об'єктивної самооцінки студентів; можливість адекватного аналізу реальної виробничої ситуації; розвитку інноваційного, аналітичного, психологічного та економічного мислення.

Однією з актуальних технологій, що дозволяє майбутнім фахівцям розвивати загальні компетенції, є проектна форма роботи. За допомогою методу проектів студенти розширюють свій кругозір, межі володіння мовою, отримуючи досвід від практичного його використання, вчать слухати іноземну мову, розуміти один одного при захисті проектів. Студенти працюють з довідковою літературою, словниками, комп'ютером, тим самим створюється можливість прямого контакту з автентичною мовою, чого не дає вивчення мови тільки за допомогою підручника. Для пошуку необхідної інформації студентам рекомендується використовувати сайти для студентів, а також електронні версії наукових газет і журналів.

Теми для проектно-дослідницької діяльності мають професійну спрямованість: “Моя майбутня спеціальність”, “Моя професія – найкраща”, “Сучасне промислове обладнання”, “Великі вчені” та ін.

Однією із найістотніших складових у підготовці майбутнього фахівця до повноцінного життя і діяльності в умовах інформаційного суспільства є використання інформаційних технологій у навчальному процесі, що позитивно впливає на характер навчально-пізнавальної діяльності студентів, активізує самостійну роботу студентів з різними електронними засобами навчального призначення, забезпечує оптимальну для кожного студента послідовність, швидкість сприйняття матеріалу, формує навички аналітичної і дослідницької діяльності, забезпечує можливість самоконтролю якості здобутих знань та навичок, заощаджує час студента, необхідний для вивчення курсу.

Одним із ефективних засобів самостійної роботи в курсі англійської мови для професійного спілкування, на наш погляд, може слугувати мовний портфель (МП), що складається з трьох обов'язкових розділів: мовного паспорта, мовної біографії та дос'є. Саме така структура дозволяє відобразити дійсний рівень володіння іноземною мовою власником портфеля. Педагогічна функція мовних портфелів полягає у заохоченні до навчання впродовж всього життя, підвищення мотивації, формування навчальної компетенції та посилення автономності студентів у процесі навчання. Оскільки студенти є активними суб'єктами навчального процесу, вони мають можливість розказати про те, що вони вже вивчили, що їх цікавить, що вони хочуть вивчити, що їм дається важче, що з навчання в умовах аудиторної роботи їм подобається, а що ні.

Студенти відзначають, що такі їх роздуми над ходом навчання іноземним мовам сприяють підвищенню мотивації, формуванню навичок самоосвіти та прагненню до безперервної освіти. За допомогою цього документа студент має можливість здійснювати самооцінку своїх знань і умінь, ставити власну мету в навчанні, вести облік своїх досягнень, підтверджувати їх результатами тестів, екзаменів, а також сертифікатами та дипломами. МП якнайкраще відповідає активному залученню студентів до самостійної роботи над іноземною мовою, забезпечуючи їх засобами визначення рівня володіння мовою, самоконтролю, планування процесу власного навчання, конкретними і лаконічними інструкціями для набуття умінь іншомовного спілкування з метою здійснення майбутньої професійної діяльності.

Як відомо, англійська мова – це мова науки і техніки, тому необхідно пояснювати студентам, наскільки важлива робота з науково-технічною літературою: інструкціями з експлуатації обладнання, інструкціями з техніки безпеки, науковою журнальною або газетною статтею, технічними текстами. Студенти практикують різного роду переклади та види читання: ознайомче, переглядове, пошукове, пізнавальне, ціннісно-орієнтаційне. В результаті студенти набувають такі вміння: перекладати зі словником іноземних текстів професійної спрямованості; самостійно вдосконалювати усне та письмове мовлення, поповнювати словниковий запас [1, с.19]. Необхідно, щоб усі тексти представляли інтерес і були практично значущими. Читання неадаптованих текстів (книг, журналів, газет в оригіналі) – це найкращий спосіб показати практичну значимість мови, що вивчається.

Підсумовуємо, що наша робота сприяє готовності до професійного спілкування, формує компетенції і відіграє важливу роль у професійному становленні майбутнього фахівця. Поряд з практичними цілями професійне навчання переслідує і виховні цілі. Вони дають можливість долучити учнів за допомогою

іноземної мови до джерел інформації, розширити загальний і професійний кругозір, здобути вміння спілкуватися із зарубіжними колегами, підвищити культуру мовлення, ставитися з повагою і розумінням до своєї майбутньої професії.

Список використаних джерел:

1. Бим И. Л. Профильное обучение иностранным языкам на старшей ступени общеобразовательной школы: проблемы и перспективы / И. Л. Бим. – М.: Просвещение, 2007. – 168 с.
2. Програма з англійської мови для професійного спілкування / кол. авт.: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
3. Савенкова Л. О. Комунікативні процеси у навчанні [Текст] // Елементи теорії і практики формування комунікативних умінь: навч. посібник / Л.О. Савенкова. – К.: Вид-во КДЕУ, 1996. – 120 с.
4. Чулкова Л. О. Комунікативна компетенція – провідна складова професійної підготовки вчителя-європейця, викладача англійської мови [Текст] / Л. О. Чулкова // Педагогіка. – 2004. – № 4. – С. 34-37.

Левін Олег Леонідович

Кандидат історичних наук, доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Поплавський Олег Олександрович

Кандидат історичних наук, доцент

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті проаналізовано досвід реформування освітньої галузі України за добу незалежності, досліджені пріоритети розвитку середньої та вищої освіти. Встановлено що розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її підсистем, реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті. Ключові слова: середня та вища освіта, освітня політика, освітні послуги, заклади освіти, фінансування освіти.

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство і державу складно уявити без належної уваги до освіти і науки, які є важливим рушієм суспільного прогресу та економічних, соціальних і правових зрушень. Розбудова сучасної структури освітньої галузі України має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти, реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті. Для вирішення цих складних завдань потрібно розуміти проблеми та тенденції розвитку середньої та вищої освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам та тенденціям розвитку середньої та вищої освіти в Україні присвячені наукові праці таких вітчизняних дослідників, як В. Андрущенко, В. Базилевич, Д. Богиня, Т. Боголюб, Я. Болюбаш, С. Воронков, Н. Верхоглядов, В. Вознюк, Г. Дмитренко, В. Журавський, Т. Ілляшенко, С. Каламбет, І. Каленюк, В. Кремень, В. Крижно, С. Кучеренко, О. Луцій, О. Мармаза, С. Ніколаєнко, І. Новіков, М. Степко, Т. Оболенський, А. Павленко, Т. Решетілов та ін. Але сьогодні це питання потребує подальшого дослідження та обговорення.

Метою статті є аналіз сучасного стану середньої та вищої освіти України, визначення проблем та тенденції їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. З проголошенням незалежності Українською державою було закладено початок формуванню, реалізації та розвитку державної політики в галузі середньої та вищої освіти. Її фундаментальні напрями формувалися під впливом ідей утвердження державного суверенітету, побудови демократичного суспільства, становлення ринкової економіки, прагнення країни увійти в Європейські освітній і дослідницький простори, а також до групи успішних країн глобалізованого світу.

Основні напрями реформування вітчизняної освіти були сконцентровані у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), яка була прийнята у 1993 р. [1]. Програма передбачала такі ключові кроки, як: демократизація всієї змістової системи навчання і виховання та інституційної структури освіти; структурне оновлення; прагнення змістовно оновити освіту підвищенням гуманізації та гуманітаризації, посиленням екологічного і психологічного компонента в освіті, впровадженням комплексної інформації; використання провідних найновітніших технологій навчання; інтеграція та глобалізація освіти як на національному, так і на світовому рівні; розвиток вітчизняної освіти за принципом безперервності.

Практично з перших років незалежності в Україні почалося впровадження різних незалежних форм оцінювання вступників до закладів вищої освіти. У 2006 р. зовнішнє незалежне оцінювання (далі – ЗНО) було запроваджено у системі загальної середньої освіти. Безперечно, ЗНО стало важливим кроком до подолання корупції в освіті, організації рівних умов вступу до вишів. Водночас, як засвідчила практика, беззастережне запровадження ЗНО у системі середньої та вищої освіти видається дискусійним, особливо щодо гуманітарних наук.

Це було враховано при розробленні базових документів з реформування вітчизняної освіти, зокрема Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. Враховуючи обраний шлях на загальноєвропейські цінності в усіх сферах життя суспільства, першим і основним питанням, яке повстало перед авторами цієї стратегії, було питання якісних перетворень у галузі освіти з точки зору цього курсу.

Значні сподівання на якісне та системне реформування вищої освіти були пов'язані з ухваленням Верховною Радою України 01.07.2014 р. Закону України «Про вищу освіту» [2]. Але, незважаючи на його позитивну та конструктивну спрямованість, на теперішній час українські заклади вищої освіти так і не стали продуктивними рушіями економічних, соціальних та правових реформ, а сам закон не став законодавчим локомотивом якісних перетворень в сфері вищої освіти.

Наступним важливим кроком модернізації освітнянської галузі став Закон України «Про освіту», який був підписаний Президентом України 05.09.2017 р. [3]. Його базовою ідеєю була ідея компетентнісного навчання.

Спільними для всіх компетентностей є так звані наскрізні вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Як зазначено у ст. 8 «Складники та рівні освіти» Закону України «Про освіту», формальна освіта здобувається на таких рівнях: дошкільна освіта; початкова освіта; базова середня освіта; профільна середня; базова професійна; вища професійна освіта; початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; другий (магістерський) рівень вищої освіти; третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти; науковий рівень вищої освіти, тобто профільну середню освіту виділено в окремих рівнях, і її здобуття відповідає третьому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Центральне місце в системі освіти належить середній школі. Програма реформування загальної середньої освіти передбачає три фази: перша фаза (2017 – 2018 рр.); друга фаза (2019 – 2022 рр.), яка передбачає інвентаризацію мережі шкіл та закладів професійної освіти для проектування мережі закладів III рівня (профільної школи); третя фаза (2023 – 2029 рр.), під час якої передбачено: розроблення і затвердження стандартів профільної середньої освіти на компетентнісній основі (2023 р.); формування мережі закладів III рівня (профільної школи) – не пізніше 2025 р.; створення системи незалежного оцінювання професійних кваліфікацій випускників професійного профілю старшої школи; початок роботи профільної школи за новими освітніми стандартами на компетентнісній основі (передбачено проектом Закону України «Про освіту») – не пізніше 2027 р.

У 2017 р. Міністерство освіти і науки України затвердило єдину Комунікаційну стратегію МОН на 2017 – 2020 роки [4]. Суть її корелюється з чотирма пріоритетами діяльності міністерства, визначеними до 2020 року: реформа середньої освіти шляхом запровадження концепції «Нова українська школа»; модернізація професійно-технічної освіти; забезпечення якості вищої освіти; створення нової системи управління та фінансування науки.

Ще 14 грудня 2016 р. Урядом України була затверджена концепція «Нової української школи» [5]. Було визначено, що це ключова реформа Міністерства освіти і науки України. Її головна мета – виховати інноватора та громадянина, який вмє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини, створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. Перші кроки у цьому напрямку вже зроблені. У лютому 2018 р. Кабінет Міністрів затвердив новий державний стандарт початкової освіти. З 2018 – 2019 навчального року. За цим стандартом розпочали навчання першокласники по всій країні. На черзі – ухвалення нового закону «Про загальну середню освіту», який повинен більш детально розкрити зміни, закладені реформою.

Важливим елементом зазначеної стратегії виступає модернізація професійно-технічної освіти. На сучасному етапі співпраця загальноосвітніх шкіл та навчальних закладів системи професійно-технічної освіти (далі – ПТО) щодо запровадження профільного навчання базується на основі «Концепції профільного навчання у старшій школі», затвердженої Наказом МОН України № 1456 від 21 жовтня 2013 року, де задекларовано сутність, мету і принципи організації профільного навчання; структуру профільного навчання та форми його організації; допрофільну підготовку; психологічний супровід

профільного навчання та допрофільної підготовки та умови реалізації цієї концепції [6]. За данною концепцією визначено п'ять основних напрямів профільного навчання: природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний, суспільно-гуманітарний.

Що стосується вищої освіти, то, на нашу думку, основними напрямами її реформування є забезпечення розвитку інклюзивної вищої освіти, реальної самостійності, незалежності ВНЗ, посилення механізмів їх фінансового забезпечення, стимулювання інвестицій в освіту та науку: забезпечення більш ефективних та дієвих правил проведення ЗНО; звільнення від ЗНО осіб з інвалідністю першої та другої груп, учасників АТО, їхніх дітей, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, осіб, які навчаються за власні кошти (кошти фізичних або юридичних осіб), натомість запровадити співбесіду; посилення у вищій освіті рівня вивчення української мови та іноземних мов, практичних наук, наук про права людини, військової підготовки та стимулювання розвитку фізичної культури та спорту; мотивування ВНЗ запроваджувати гнучкі та дистанційні форми навчання для людей з особливими освітніми потребами, у тому числі для людей з інвалідністю; перегляд кваліфікаційних вимог з питань знання викладачами іноземних мов (рівень B2), запровадження адекватного перехідного періоду (до семи або десяти років); мотивування активного вивчення науково-педагогічними працівниками іноземних мов дистанційно; перегляд вимог щодо баз Scopus, Web of Science та, відповідно, розширення переліку наукометричних баз для публікацій науково-педагогічних працівників, доручення уряду, МОН забезпечити їх доступність; розробка якісних та системних змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо реального доступу до вищої освіти з урахуванням позиції експертів, науковців, вчених, позиції наукових шкіл.

Висновки. Ключовим елементом розвитку освіти України в XXI ст. є розробка національної концепції освіти. Вона має включати систему взаємопов'язаних принципів розвитку на найближчі 20-30 років початкової і середньої освіти, професійної підготовки, розвитку вищої школи, системи підготовки наукових кадрів з відповідними організаційно-правовими формами установ і організацій. Розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її підсистем; реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті.

Джерела

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>. (дата звернення: 14.11.2019). — Назва з екрана.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, 2014. Відомості Верховної Ради (ВВР), № 37-38, ст. 2004.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-19 (поточна редакція) // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 38-39. Режим доступу <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 14.11.2019). — Назва з екрана.
4. Комунікаційна стратегія Міністерства освіти і науки на 2017 – 2020 роки [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/storage/app/media/komunikacijna-strategiya-mon-2017-2020.pdf>. (дата звернення: 15.11.2019). — Назва з екрана.
5. Концепція «Нова українська школа» [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya-uasch016/konczepczija.html>. (дата звернення: 14.11.2019). — Назва з екрана.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2013 року № 1456 «Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі» [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/1521/8456/10575/468626/>. (дата звернення: 14.11.2019). — Назва з екрана.

Тарасюк Лариса Сергеевна

Доктор философских наук, доцент

Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского

НОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ: ЖИЗНЬ ИЛИ ЛОГИКА ВЫЖИВАНИЯ

Статья посвящена осознанию современной ситуации изоляции человека от его обычной жизни и пребывания в новой реальности. Философский анализ современного антропологического кризиса человека. Осмысление кризиса собственного «Я», коллективного сознания. Исследованы вектора направления жизни и логики выживания в ситуации новой реальности. Ключевые слова: реальность, человек, кризис, жизнь, бытие, логика выживания, нравственность.

Не надо быть философом, достаточно быть просто человеком для того, чтобы осознать: человек, при всем многообразии его определения, прежде всего, Homo moralis, а потом уже все остальное – sapiens, faber, creator, ludens, humanus, virtualis и т.д. Можно еще добавить определение Homo negans – человек, способный сказать «нет», хотя большинство людей говорит «да» когда это требуется для выживания или успеха. С учетом статистики человеческого поведения человека следовало бы назвать «поддакивающим человеком». Но с точки зрения человеческого потенциала человек отличается от всех животных своей способностью сказать «нет», свои утверждением истины, любви, целостности, даже ценой жизни.

Актуальность. Какой основной смысл жизни человека? Ради чего он все делает? Счастье – это главный способ, данный человеку для того, чтобы из простого существования прорваться в собственную жизнь. Поэтому неудивительно, что ничто так не продлевает жизнь человека, как состояние счастья. Счастье – это то, чем мы измеряем свою жизнь. Счастье – это то, что дает главные смыслы нашему существованию и связывает ими всю нашу жизнь. И в таком своем качестве смыслы жизни – это те самые точки опоры человеческой жизни, опираясь на которые мы восходим к своему счастью [5, с. 127]. Там, где человек сливается со смыслами своей жизни, он счастлив, он должен научиться извлекать смыслы из любой или почти любой жизненной ситуации. Так в своем движении к счастью, к ее главным смыслам жизнь перестает быть истощением жизни. Что этому способствует? В первую очередь мораль и мудрость. Там, где существуют, мыслят смыслами, там, где не мыслят смыслами, не существуют. Как же быть, если они искажены?

Цель статьи: Осмысление современного кризиса человека, его подлинности. Философский анализ искаженных смыслов бытия.

Изложение основного материала. Как видите, нам не обойтись без этики и философии. Проблема современного общества – это нравственная деградация. Мораль – это то, что пробуждает в человеке человека, и это уже немало для того, чтобы стать счастливым. И во всех сложностях жизни мораль – главное убежище человека от всех жизненных испытаний. Она – гарантия, что мы не предадим себя. А мудрость – это то, что окончательно делает счастье действительным и действенным. Что такое мудрость? Это способность мыслить себя и любую жизненную ситуацию, с собой связанную, с точки зрения конечных смыслов бытия. Видеть повседневность в проекции вечности – это самый убедительный признак мудрости и вслед за этим самый убедительный признак счастья, ибо человек стремится дышать воздухом вечности. В чем заключается талант человека жить? Это значит, что человек умеет творить свое счастье, он не просто его ждет...

Что такое сознание человека? Какова его миссия? Сознание – это внегенетический способ освоения действительности и поведения в мире. Это жизнь не по той, которая записана в генах. В этом и состоит сущность сознания: оно живет по логике всего сущего, больше того – сущностью всего сущего и это в нем запрограммировано всей системой всего сущего, а не только ее элементами, которые закреплены генетически. В этом смысле сознание свободно жить по логике мира в целом, а не какой-то ее части. Во всех этих процессах человек по сути не испытывает ограничений на пути превращения своего собственного мира, мира своего сознания [5].

Мы часто делаем ошибки, потому что суть вещей ищем вовне, вовне ищем причины, а они внутри. Вот представьте, что мир вокруг вас, который мы называем внешним, он есть отображение, искаженная копия вашего внутреннего цельного мира. Зеркало зеркал, которые дают искаженное отображение. И суть, причина всего происходящего внутри самого человека, а мы ищем вовне, в искаженных вариантах, и не решается, не получается.

Человек, он ведь часть Универсума. А мы порой ведем себя так, как будто мы в маленькой коробочке, и никто нас не видит, и ни на что мы не влияем. Но это заблуждение. Сознание, по сути, есть носителем всего в Универсуме, самой его субстанциональности. Субстанциональность начинает жить жизнью человеческого сознания, а сознание – по логике субстанциональности Универсума, по логике всего сущего. А если, только по логике выживания? Чувствуете разницу в мышлении? Настоящая жизнь или логика выживания?

Человек все больше становится человеком, развивая в себе свою сущность. Человек – это феномен Универсума, живущий по логике собственной субстанционализации и достижения тождества со всем сущим. Как писал Леон Баттиста Альберти: «человек может извлечь из себя все что пожелает». Поэтому нам нужно избавляться от интоксикации иллюзиями. А для этого видеть смыслы жизни неискаженными, тогда и метафоры мышления будут неискаженными. Интоксикация иллюзиями – одна из самых опасных видов отравления в жизни человека. Но, увы, мир иллюзий – это часть мира человека. Кризис и вскрывает наши иллюзии, сами иллюзии и есть кризис.

Что такое кризис? Тем более кризис во всех странах – это кризис планетарный. Вспомним онтологию: сознание определяет бытие человека. Иными словами – это кризис в сознании собственного «Я», коллективного сознания и т.д. Это кризис в целях и смыслах моего существования завершает себя в кризисе моего «я». Интересное понимание Аристотеля о добродетелях души. Главные добродетели человека – добродетели его души. Их нельзя осязать рукой, поскольку они существуют в душе [2]. И эта работа – совершенствование самого себя, превращается в главную дорогу, по которой человек идет к своему счастью. Кризис мировой, он ведь не только экономический, социальный, политический, он ведь – кризис подлинности в человеке. Человек искажил смыслы, поменял местами, он очень далеко ушел от своей подлинности. В антропологическом измерении: существовать – значит уже быть счастливым самим актом

своего существования. Я существую, следовательно, уже только поэтому счастлив, и счастлив настолько, насколько выражено мое существование. Жизнь принадлежит тому, кто ей рад.

«Мы видим все не таким, как оно есть, – мы видим все таким, какие мы есть» (Пикассо). Человек отдает всю силу социальным институтам, верит в них, полагается на них. И вот сегодня крушение еще одной иллюзии. А ведь силы не в социальных институтах, силы – они внутри человека. Выбрасывая человека в неопределенность и неизвестность, социальные институты не создают ему безопасности. Поэтому можно сказать, что «жизнь – это не поиск себя, жизнь – это созидание себя».

В чем одна из основных миссий нравственности? В том, чтобы довести до гармонии отношения между моим и чужим стремлением к счастью. Счастье – это признак этически полноценной и гармоничной жизни. Идеальный беспредел, обычно заканчивается идейными преступлениями, за которыми потом тянется шлейф преступлений против человечности. Там где, вседозволенность, отсутствует культура понимания и отношения к жизни, ко всему прочему, всегда чревато тотальным насилием над человеком.

Сегодня происходит информационная война по всем планам бытия. Продуцируется истерия, паника, страх. Это удары по расщеплению сознания человека. Нормальный человек воспринимает мир одновременно и как он есть, и, оживляя и обогащая его своими силами, способностями. Несчастье ослабляет или даже парализует его психические функции. Дух несчастья очень опасен – он крадет у человека весь мир. И сегодня существует острая попытка ввести человека в это состояние. **Сегодняшний кризис можно определить как антропологический: подрыв искаженных смыслов человека.** И никто не отвечает за то, в какое состояние вводится человек, в какое состояние своей психики. И нам зачастую предлагают панику и страх вместо понимания, здравого смысла, исцеления, добра, помощи, выхода из ситуации. Ведь что такое несчастье – это род болезни, которой мы начинаем болеть, когда нас покидают силы души и вслед за этим нашей воли противостоять всем тяготам и страданиям нашей жизни (Аристотель) [2]. А сейчас удары идут именно на то, чтобы человек потерял эти силы души. Не поддаваться: не искать пути выхода в искаженных смыслах, то, что предлагает внешний мир. Почему? Он отраженный, искаженный, не совершенный (вот почему мы и стремимся к поиску Истины, Добра, Красоты). Только они (смыслы) внутри, а внешне они как отражатели того, что снаружи. Поэтому силы внутрь, чтобы пробудить внутренние резервы, раскрывая потенциал, внешний мир провоцирует отдать вовне, ему нужна сила, чтобы и дальше жить искаженными смыслами.

Синонима высокой философии – высокая мудрость, призванная врачевать душу. «Пусты слова того философа, которыми не врачует никакое страдание человека». На что уходит наша жизнь, тем она и становится. Я существую в той мере, в какой задаю правильные вопросы себе и бытию вне меня, и глубина этих вопросов определяет глубину моего существования. «Иметь» – это созидание внешнего человека. «Быть» – созидание внутреннего человека.

«Я» – это та тотальность, через которую мир себя удваивает и начинает жить в человеке. Я живу тем, что мир живет во мне. «Я» – это абсолютная точка опоры человека в мире. Мы должны искать точку опоры для своего существования, прежде всего в самих себе и только после этого и на основе этого еще и во всем остальном мире. Сегодняшняя ситуация этому способствует. Смысл – это способ связи человека с миром, благодаря которому он раскрывает в нем его, мира, универсально-антропологическое содержание.

Сегодня все больше людей ищут смысл жизни в пространстве идей, которые способны дать ей цену и смысл. Если сегодня отвлечься от шума современности, то происходит тотальный переход от преимущественного созидания и потребления мира вещей к созиданию самого человека в его новых антропологических свойствах. Сегодня необходим именно нравственно-духовный прогресс. В мудрой жизни все вещи служат жизни, а не жизнь вещам. Великая миссия сознания – быть главным средством разрешения жизненных кризисов. Это тема раскрытия потенциала сознания. Логика выживания или жизнь. Жизнь – это источник силы. Необходим здравый смысл.

Логика выживания – это искаженные взгляды, метафоры, смыслы. Это уводит от источника жизни.

Жизнь.

- 1). Истина.
- 2). Разум, здравый смысл.
- 3). Целостность.
- 4). Устойчивость. (Растворение тяжелого опыта – нигиляция).

Логика выживания.

- 1) Дуальность.
- 2) Паника, страх.
- 3) Разделенность.
- 4) Потеря равновесия.

Мы сегодня в ситуации, когда необходимо внутри себя обрести силу.

Таковы три аспекта:

- 1) Умение находить внутри себя ответы.
- 2) Поиск истины, смыслы неискаженные.
- 3) Инсайт, созерцание, (интуиция).

Выводы. Годами, десятилетиями, столетиями насаивались искаженные понятия в области религии, мифологии, науки. Наука пребывала в плоскости 3-х мерного взгляда на реальность [3]. И сегодня открывается суть явлений из миров более многомерных. Сегодня даже опровергаются истины выведенных ранее законов физики, математики, которые мы с вами изучали и на них были построены различные концепции в науке. Но многие из них сегодня не работают. Опыт современного мира их опровергает. Они не дают ответы на вопросы вызова сегодняшнего проживаемого опыта.

Таким образом, **отношение** – основная составляющая в мировоззрении человека. Отношение – это уже часть решения. Поэтому сегодня необходимо полное преобразование собственного мышления, стратегий мышления. Важно глубоко разобраться в настоящих и искаженных смыслах. Созидание своего внутреннего пространства, для того, чтобы формировалась новая реальность. Выйти из кризиса с наименьшими потерями, возможно, даже с приобретениями нового качества. Нам необходим совсем новый уровень образования – духовная культура, система разумного, эстетического и нравственного воспитания, как называли древние греки – мусическое образование и воспитание. Образование не в смысле «получения дипломов» и статусов, а образование в смысле духовного возрождения человека. Образование, можно сказать преобразование, прежде всего, самого себя.

Источники

1. Антология мировой философии. М.: Мысль. 1969-1971. Т. 1-4.
2. Аристотель. Сочинения в 4 т. Москва. 1984.
3. Гуссерль Е. Криза европейского людства і філософія // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. К., 1996.
4. Кант И. Критика чистого разума. М.: Мысль. 1994.
5. Козин Н. Анамнез счастья. Философские смыслы повседневности. Москва, «Академический проект», 2015. 427 с.
6. Платон. Собр. соч.: в 4 т. М.: Мысль. 1994.
7. Рікер П. Історія й істина. К., 2001. 396 с.
8. Слотердайк П. Критика циничного разума. Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та. 2001. 584 с.
9. Тарасюк Л.С. Андрогінна цілісність як феномен соціального буття людини: Монографія. Київ: АМУ. 2017. 336 с.
10. Тойнби А. Постигание истории. М.: Академический проект. Философские технологии: Теории цивилизаций. 2019. 802 с.
11. Хайдеггер М. Бытие и время. Москва. 1997. 452 с.
12. Ясперс К. Про сенс історії // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. К., 1996.

Блищик Яна Русланівна

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: Остапівська Ірина Ігорівна, кандидат педагогічних наук, доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена дослідженню індивідуального підходу під час навчання математики в початковій школі. Розглядаються методи та форми роботи, що допомагають індивідуалізувати процес навчання математики. Аналізуються цілі індивідуального підходу до навчання математики молодших школярів. Ключові слова: індивідуальний підхід, початкова школа, методика математики.

Актуальність. Під впливом зростаючих вимог життя збільшується об'єм і ускладнюється зміст знань, що підлягають засвоєнню у початковій школі, особливо це стосується математики. Варто зазначити, що основою навчання є методи і форми навчання, орієнтовані на середнього учня, проте за такого підходу школярі з хорошими здібностями працюють без особливої напруги, а слабкі учні відчувають труднощі, що негативно позначається як на вивченні предмету, так і на навчанні у цілому. Для вирішення цієї проблеми доцільно застосовувати індивідуальний підхід.

Огляд джерел. Варто зазначити, що навчання математики учнів початкової школи є предметом постійної уваги науковців. Так, уваги заслуговують праці М. Богдановича, О. Гісь, Л. Коваль, Л. Кочиної, С. Скворцової та ін.

Мета статті полягає в актуалізації змісту індивідуалізації навчання математики молодших школярів та вивченні педагогічних умов ефективності його використання для вивчення предмету в початковій школі.

Основний матеріал. Кожна людини наділена притаманним тільки їй поєднанням рис і особливостей, які створюють її індивідуальність та визначають як світогляд, так і комплекс здатностей до освітньої і самоосвітньої діяльності. Саме врахування у навчанні індивідуальних особливостей учнів –

індивідуалізація – дозволяє значно підвищити ефективність засвоєння математики кожним учнем. З наукової точки зору, під індивідуалізацією розуміють організацію процесу навчання на основі врахування індивідуальних особливостей учнів. Суть принципу індивідуального підходу в навчанні полягає у вивченні та врахуванні в освітньому процесі індивідуальних та вікових особливостей кожного учня з метою максимального розвитку позитивних і подолання негативних індивідуальних особливостей, забезпеченні на цій основі підвищення якості його навчальної роботи, всебічного розвитку [1].

При індивідуальному підході, в першу чергу, увагу вчителів привертає рівень розумового розвитку школяра. Це поняття включає у себе як передумови до навчання (навченість), так і комплекс набутих знань, умінь та навичок. Саме його у поєднанні з деякими рисами, які позначаються на розвитку дитини (наприклад, працьовитість, самостійність, ініціативність тощо), можна вважати результатом шкільного навчання [2] – певною компетентністю.

Варто зазначити, що використання індивідуального підходу на уроках математики доцільно застосовувати не тільки для вивчення предмета молодшокласниками. Так, можна виділити такі цілі індивідуалізації на уроках математики в початковій школі:

- 1) розвиток і використання у навчанні індивідуальних якостей особистості школяра;
- 2) розвиток і використання пізнавальних інтересів кожного школяра;
- 3) розвиток і використання у навчання інтелектуальних здібностей і талантів кожного школяра;
- 4) підготовка дітей до свідомого вибору професії тощо.

У контексті теми статті можна зазначити, що на уроках математики у початковій школі можна використовувати як традиційні методи, так і педагогічні нововведення (засоби інформаційно-комунікаційних технологій, леп-буки, сторітейлінг тощо).

Реалізуючи індивідуальний підхід на уроках математики в початковій школі вчитель, може обирати ті шляхи роботи, за допомогою яких він найбільш ефективно зможе створити систему математичних понять і сформувати вміння використовувати здобуті знання у практичній діяльності кожним учнем [3]. При цьому варто враховувати не тільки математичну навченість, але й вмотивованість і зацікавленість кожного школяра у вивченні математики. Так, наприклад, якщо дитина вмотивована до вивчення та не потребує додаткового заохочення, їй можна пропонувати складні «наукові» завдання, матеріал з підручників для самостійного опрацювання; для слабковмотивованих школярів доцільно зменшувати об'єм самостійних завдань, але збільшувати їх атрактивність.

Висновки. Отже, індивідуальний підхід дозволяє підвищити вивчення математики учнями початкової школи, оскільки дозволяє зацікавити школяра у навчанні через опору на його інтереси; а також передбачає використання максимально прийнятних для кожної дитини методів і засобів навчання.

Джерела

1. Акімова М. К., Козлова В. Т. Індивідуальність учащегося и индивидуальный подход [Текст]. Москва : Знание, 1992. 80 с.
2. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1985. 208 с.
3. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема. Казань : Издательство Казанского университета, 1982. 224 с.

Федоренко Микола Олександрович

Кандидат філософських наук, доцент

Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського

АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу особливостей української культури. Проаналізовано концептуальний зміст понять «архетип» та «ментальність». Акцентується увага на таких світоглядно-ментальних рисах українського етносу як антеїзм, індивідуалізм, екзистенціально-кордоцентричне бачення світу. Демонструється прояв зазначених особливостей української ментальності на прикладі феномену стилю бароко, творчості Григорія Сковороди та Лесі Українки. Ключові слова: архетип, ментальність, панестетизм, бароко, кордоцентризм, екзистенціальне переживання, індивідуалізм.

Виклад основного матеріалу. Поняття «ментальність», на відміну від понять «світогляд», «ідеї», стосується передусім дослідження колективних уявлень соціальних спільнот (манер мислення, імперативів поведінки, емоційного сприйняття), які не є чітко усвідомленими або ж взагалі не є усвідомленими. Ці способи орієнтації у світі є своєрідними автоматизмами думки, керуючись якими, люди не помічають їх. Саме так і діють системи культурних цінностей. Вони не мають вигляду системного і продуманого цілого, але у той же час ці настанови мають характер примусу. На відміну від ментальностей, ідеї є лише видимою частиною духовного життя суспільства і зводяться до філософських, релігійних, політичних і естетичних

доктрин, представленими теоретиками і мислителями. Ідеї завжди тісно пов'язані з ментальними особливостями, трансформуються під їх дією, і, у свою чергу, здійснюють зворотний вплив на ментальні настанови.

Етногенез українського народу, як і інших східнослов'янських народів, сучасні історики простежують починаючи з 5 сторіччя. Так само й формування української ментальності варто розглядати в межах доби Київської Русі. І хоча східнослов'янські племена, об'єднані в Києворуську державу, зблизилися внаслідок взаємовідносин, все-таки між ними існували певні відмінності. Так, літописець Нестор в «Повісті временних літ» наголошував на відмінностях у способі життя, зокрема, між полянами і в'ятичами. Поляни, за Нестором, «бяху мужи мужры и смысленны», будують міста і дотримуються добрих звичаїв, мають «стыдень» до жіночої половини родини тощо. «А радимичі, і в'ятичі, сіверяне один обичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, їли все нечисте і срамослів'я було в них перед батьками і перед невістками. І весіль не бувало в них, а ігрища межі селами. І сходилися вони на ігрища, на пляси і на всякі бісівські пісні, і тут умикали жінок собі... Мали ж вони по дві і по три жони... Сей же обичай держали і кривичі, й інші погани, не відаючи закону божого, бо творили вони самі собі закон» [2, 8-10]. Саме поляни і союз племен, очолюваний ними, були тим середовищем, де формувалися засади української ментальності.

Київський дослідник Ігор Бичко виділяє три основні складові цієї ментальності: антеїзм, індивідуалізм, екзистенціально-кордоцентричний вимір [5, 229-230]. Землеробська культура наших пращурів породжувала в свідомості емоційно-шанобливе ставлення до землі, рідної природи загалом, формувала працелюбність. На ментальному рівні це виявилось у так званому антеїзмі (термін походить від давньогрецького міфічного персонажа Антея, котрий черпав свою силу у постійному зв'язку з матір'ю-землею). Праця на родючих землях сприяла формуванню малих соціальних груп, що не давали можливості індивідуі розчинитися в колективному, общинному началі. Звідси властивий українцям індивідуалізм, ідея рівності, повага до індивіда та його свободи, несприйняття деспотизму і абсолютної монархічної влади. На ментальному рівні ця риса знаходить вияв у домінуванні екзистенціальних мотивів в українській поетичній творчості, і філософії зокрема. Тривале проживання на межі ворожого кочового степу, кордонний статус української культури має не лише геополітичний смисл межування з Полем, а й більш серйозне історичне навантаження. Воно виробило в українців специфічне «екзистенціально-межове» світовідчуття – гостро емоційне переживання сьогоденності життя. Життєлюбність, лірично-пісенне сприйняття природного та соціального оточення, пріоритет «серця» над «головою». Звідси в українській ментальності її екзистенціально-кордоцентрична риса (від лат *cordis* – серце).

Ментальний світ культури має певну архетипичну структуру. В 20 ст. теорію архетипів колективного несвідомого розробив Карл Юнг. Під останнім він розумів певні символічні схеми «колективного несвідомого», що взяті не із соціальної взаємодії суб'єктів (тут формується ментальність), а з глибинних структур людської психіки. Архетипи характеризуються інваріантністю. За Юнгом, чим глибше ми занурюємося в сферу несвідомого, тим більше на передній план виходять не індивідуальні, а колективні пласти психіки, що формують реальність. Той, хто говорить цими архетипами, «піднімає особисту долю до долі людства і таким шляхом вивільняє в нас ті рятівні сили, що споконвіку допомагали люду рятуватися від будь-яких небезпек і перемогти навіть найдовшу ніч» [6, 230]. До цих архетипів, що відтворюють фундаментальні основи людського способу буття, належить і мати з дитиною, й ідеалізована кохана жінка (Аніма) та коханий герой-чоловік (Анімус), і мудрий старець-маг – носій традицій та життєвого досвіду, і його антипод, персоніфікація загрозливих сил (Тінь). Що ж до архетипів української культури, то в ній таким інваріантом, зокрема, постає, за Євгеном Маланюком, панестетизм. «Що ж говорити про місце краси в нашій духовності, в нашій творчості, в нашій побуті?... Чи візьмемо наші вишиванки, чи наші писанки, чи наш народній стрій, чи пісню, чи хату... все це є просякнете характеристичним панестетизмом» [3, 16].

Специфікою українського барокко була та обставина, що тяжіння до античності та міфологічних образів і середньовічної символіки переломлюються в ньому через відновлення традицій Київської Русі. А певні ідеї Реформації засвоюються в контексті ідеалів національно-визвольної боротьби з її героїкою та демократизмом. Ці демократичні тенденції і пов'язують на Україні певні риси барокко (зокрема його декоративність) з особливостями народного мистецтва, а не визирунковістю рафінованого, пересічного смаку придворного життя.

Для барокко характерне, передусім, бачення дисгармонійності та складності світу, відкриття катастрофічності та парадоксальності буття, його конфліктності. Людське життя розглядається як арена дії антагоністичних сил. Весь цей динамізм існуючого осягається художніми засобами. Барокко долає статуарність середньовічної ікони та культ раціоналізованої симетрії в мистецтві Ренесансу. Якщо Ренесанс призводить до монополії прямої лінії та зрівноваження усіх елементів художнього твору за рахунок жорсткого пропорціювання та наглядної симетричності, то культура барокко тяжіє до збуреного

світозображення, до граничної динамізації реальності. Художній стиль барокко – це маніфестація конфлікту, контрасту, боротьби протилежностей. Для нього нормою є не гармонія, а її зіставлення з дисгармонією, не сакральне як таке, а його опозиція профанічному, не просто плинне, а його антитетичність вічному, не смерть, а її боротьба з життям.

Говорячи про особливості українського бароко, Сергій Кримський [1, 102-108] зазначає, що цей стиль у всіх країнах породив свої національні школи. Відповідно до національних варіацій можна констатувати, наприклад, віртуозність та гедонізм італійського бароко, драматизм іспанського, містицизм німецького, романтизм французького, метафізичність англійського і, нарешті, героїко-стоїтичний дух українського бароко. Духовним же внеском України в культуру бароко є ідейно-філософське переосмислення того «космічного песимізму», що був викликаний драматичною ситуацією втрати людиною свого центрального місця в космосі після «коперніканського перевороту».

Напрямок розв'язання цієї дилеми був наданий, зокрема, Григорієм Сковородою. Виходячи з його концепції трьох світів (макрокосмосу, мікрокосмосу та символічного світу, тобто Біблії), якщо людина перестала бути центром великого світу, то її саму можна розглядати як окремий центр символічного світопорядку.

В Україні епоха пізнього бароко співпадає з Просвітництвом, надаючи їй певної специфіки. Вона полягає в тому, що ренесансну ідею людини, яка була критично переоцінена контрреформацією, українська культура XVIII століття синтезує з просвітницькою ідеєю культу розуму. Результатом такого синтезу і виступає концепція "внутрішньої людини" як мікрокосму серця, що накладає свій специфічний відбиток на розвиток українського бароко. Адже, за Сковородою, людина є єдністю двох «натур»: «емпіричної» (тілесної) та «внутрішньої» (справжньої). Людина є активним моментом у взаємодії зі світом, адже еством «внутрішньої» людини є Бог.

Сковорода міркує в типовій екзистенціалістській манері, змальовуючи різноманіття матеріально-тілесних виявів «внутрішньої людини». «Стань як хочеш, на рівному місці, і накажи поставити навколо себе сто дзеркал вінцем. Тоді побачиш, що єдиний тілесний твій бовван володіє сотнею видів, що від нього одного залежать. А як тільки забрати усі дзеркала, зараз усі копії заховаються у своїм початку, або оригіналі...Однак тілесний наш бовван і сам є лише тінь дійсної Людини. Це створіння, мов мавпа, зображує своїм лицедійним чином повсякчасно існуючу силу і божество тієї людини, якої усі наші боввани є лише ніби дзеркалоподібні тіні, які то з'являються, то зникають» [1, 249]. Майже подібну ситуацію описує Сартр у п'єсі «Замкнені двері». Виходячи з тлумачення людського буття як постійного заперечення його чуттєво-предметних виявів, Сартр водночас наголошує на прагненні людини усталити своє існування, бути «чимось». Саме прагнення бути чимось (а я таким можу бути лише в очах інших) спонукає одного із героїв п'єси «утвердити» себе в дзеркальних відображеннях. «У моєї спальні, - говорить він, - було шість великих дзеркал, я постійно міг спостерігати себе в одному з них... я бачив себе таким, яким мене бачили інші люди, і це постійно тверезило мене» [1, 249].

Хоча український світогляд і формувався під впливом візантійської культурної традиції з її приматом загального над індивідуальним, але без вільної самодіяльності особистості не можна було вижити в умовах кордонної цивілізації. Люди, що населяли територію України, не хотіли бути лише пасивними споглядачами того, що відбувається. Вони прагнули творити історію, активно впливати на хід подій. Ця стихія вільного ратного духу надалі проявить себе і в козаччині, і в приватній ініціативі українських містян, і в незалежному стані жінки в українській родині.

Певні елементи усвідомлення цінності особи були вже присутні в Ярославівій Правді, яка встановлювала штраф за образу жінки і не застосовувала в правовому розумінні смертної кари чи тілесних покарань. У руслі розвитку ідей представницької влади і конституція Пилипа Орлика і демократичний централізм Кирило-Мефодіївського товариства. До цього слід додати традиційну для України практику самоврядування міст і виборчого призначення на церковні посади.

Усебічного розвитку ідея цінності вільної особистості набула в українській класиці 19 ст. Яскравим прикладом тому може бути художньо-філософське опрацювання Лесею Українкою феномену Дон Жуана як загальноєвропейської теми розкріпачення особи.

В філософсько-естетичній європейській думці 19 ст. вважалося, що саме християнство, на відміну від давньогрецького язичництва, принесло з собою у світ еротичну чуттєвість. На перший погляд це викликає подив – адже християнство, навпаки, постійно вело боротьбу з чуттєвістю, яка є саме визначальною рисою поганства. Йдеться про те, що заперечуючи права чуттєвості, християнський світогляд вперше надає їй тієї форми, якої не знало язичництво: чуттєвість покладається як принцип. Адже християнство – це релігія духу, очевидно чуттєвість як щось недуховне має заперечуватись, водночас заперечення чуттєвості призводить до бачення її як принципу, певної сили як такої. Давньогрецький світ не знав загостреної чуттєвості тому, що вона не заперечувалася його релігією, виступала як природне начало. Отже, чуттєвість

постає антиподом духу, набуває значення негативно-духовного, ототожнюється зі злом та гріхом. Образним втіленням цієї чуттєвості і поставав Дон Жуан. Його кохання не духовне, а чуттєве. Останнє за своїм визначенням є невірним, воно є коханням не до однієї, а до всіх, тобто він – спокусник. Давньогрецькі боги своєю мінливістю теж нагадують Дон Жуана, але вони не є спокусниками, еротичне начало тут полишене тієї напруженої збуреності, що характеризує, зокрема, однойменний твір Мольєра.

Леся Українка дещо по-іншому інтерпретує відому версію світового сюжету. Поетеса вбачає в драмі «Камінний господар» не спокуси гедонізму, а спробу створити свій особистий світ, альтернативний кам'яним підвалинам державного самовладдя, світ, що будується на любові, свободі, ідеалі жіночої краси.

Джерела

1. Кримський С. Б. Ранкові роздуми / Зб. ст. – Худож. оформ. О. Білецького. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.
2. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. – Київ, 1989 – 591 с
3. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – Нью-Йорк. 1954. – 82 с.
4. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – 728 с
5. Філософія : курс лекцій : посібник / авт.: І.В.Бичко (кер.) К. : Либідь, 1993. – 576 с.
6. Юнг К.Г. Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству / Зарубежная эстетика и теория литературы. – М., 1987 – с. 230.

Цвєтасва Олена Вікторівна

Кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ФУТБОЛЬНІ ІДИОМИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ПОВСЯКДЕННОМУ МОВЛЕННІ

Пропонована стаття присвячена дослідженню сталих виразів (ідіом), що перейшли із спортивного лексикону в повсякденну мову. Актуалізується проблема термінологічного інструментарію фразеології. На матеріалі американської суспільно-політичної преси пропонуються варіації перекладу ідіом з англійської мови на українську. Ключові слова: ідіоми, сталий вираз, фразеологізм, переклад, спортивний лексикон, публіцистичне мовлення

Проблеми фразеології досить добре вивчені. Родоначальником теорії фразеології вважають швейцарського лінгвіста Шарля Баллі за його істотний вплив на розвиток сучасної фразеології. Розробка й обґрунтування теоретичних основ фразеології пов'язані з іменами Н. М. Амосової, В. В. Виноградова, Б. О. Ларіна, М. Маккарті, С. І. Ожегова, Є. Д. Поливанова та ін. Дослідницьку роботу продовжили такі відомі сучасні фразеологи, як: О. М. Бабкін, І. К. Білодід, М. А. Жовтобрюх, І. Г. Чередниченко та ін.

Незважаючи на велику кількість досліджень в рамках фразеології і, як вважається, достатнє напрацювання теоретичної бази стосовно розмежування одиниць, що складають предмет вивчення фразеології, все ще існує велика різноманітність визначень і критеріїв класифікації. Це ускладнює консолідацію систематичного і наукового дослідження цієї теми.

О. Шахматов називав фразеологізми «нерозкладними сполуками, які складаються з двох або кількох слів, становлять собою граматичне ціле, але виступають у такій формі, що виключає можливість визнати їх взаємну залежність і не дає також можливості визнати будь-яке із них самостійним членом речення» [1, с. 106].

В російсько-англійському фразеологічному словнику, складеному професором кафедри слов'янських мов Університету штату Нью-Йорк у м. Олбані Софією Лубенською, пропонується наступне визначення: «Фразеологізм інтерпретується як залежне поєднання двох або більше слів, які взаємодіють як смислове ціле. У більшості випадків значення фразеологізмів не можуть бути передбачуваними з сенсу складових» [2].

Необхідно визначити, що означає «використовувати ідіому». Під «використанням» мається на увазі розпізнавання (переклад) ідіом в усній і письмовій мові, стилістично, семантично і граматично правильне вживання їх у контексті.

Для якісного перекладу ідіоми необхідним є фундаментальне володіння різними перекладацькими стратегіями для різних видів текстів, тобто, перекладач повинен бути майстром перекладу. Також невід'ємним є знання ідіом як в мові-джерелі, так і в цільовій мові. Знаючи структуру і лексичні одиниці обох мов та їхні особливості, процес перекладу можливо зробити коректним і правильним.

Як зазначив британський науковець П. Ньюмарк: «У перекладі ідіом ідіоматичною мовою особливо важко поєднати еквівалентність значення з еквівалентністю частоти» [3, с. 28]. Він вважає, що основні проблеми, з якими перекладач стикається, не граматичні, а лексичні, тобто, слова, словосполучення та сталі фрази або ідіоми.

Неприпустима пастка для перекладачів - перекладати ідіоми буквально. Переклад ідіоми «слово в слово» часто не має жодного сенсу або навіть іноді буває смішним.

Run interference - це надати допомогу, очищаючи шлях через перешкоди. У футболі він описує зусилля гравців, що наступають, щоб перешкодити захисникам потрапити до гравця, який володіє м'ячем. Наприклад, «On that play, the Eagles used their biggest receiver, 6-foot-4 Mack Hollins, to run interference on Vikings safety Harrison Smith, who had been assigned man-to-man coverage on Ertz. [Andrew Kramer, *The Star Tribune (Minneapolis)*, 1 Sept. 2018]. У повсякденному вжитку цю ідіому можна перекласти «вирішувати проблеми за когось», наприклад, «Idol plays himself in the film as a first-class passenger on a flight headed to Las Vegas. He gives Sandler's character sage advice on how to win back his love and even helps run interference when Sandler makes his move» [John Clyde, *KSL.com*, 25 Aug. 2018]

Game plan - це стратегія, розроблена перед грою, щоб подолати опонента. У футболі це традиційно відображається у вигляді діаграм ігор, де гравці X і O представляють гравців. Наприклад, «Putting together a game plan is an elaborate exercise in the art – and science – of analyzing an opponent's tendencies and patterns, and determining how best to exploit them. [USA Today, 17 Aug. 2017]

Будь-яка гра потребує плану, звичайно, але при розширеному використанні «game plan» означає «стратегію досягнення мети»: «The depth and the length of the newspaper advertising collapse has surprised the oldest hands in the industry, so a newcomer like Zell could hardly be expected to have taken it into account for whatever game plan, if any, he had». [Mark Fitzgerald, *Editor & Publisher*, July 2008]

Punt у футболі означає відбити м'яч вгору ногою після того, як опустити його з рук і до того, як він вдариться об землю. Так роблять у надії надати м'яч супернику ближче до власної лінії воріт, тому що ваш власний шанс просунути м'яч далі є малоімовірним.

Оскільки такі дії гравця означають відмову від спроби набрати очки для власної команди, дієслово «Punt» почало розвивати вторинне значення «затримувати або уникати вирішення проблеми»: The U.S. Supreme Court punted Monday on its biggest decision of its term so far. The justices had been expected to rule on the limits of partisan gerrymandering. Instead, the court sidestepped the major issues on technical grounds, sending the issue back to the lower courts for further examination. [Nina Totenberg, *NPR.org*, 18 June 2018]

Sideline – це місце, де сидять травмовані гравці, а також домашня база для тренерів, тренерів, неактивних гравців та будь-кого, хто працює в команді, хто на даний момент не в грі. Як дієслово, воно означає оставити когось поза дією. Це може бути наслідком хвороби або травми, але також може бути наслідком іншого рішення: «Together, all of these accounts paint a clear picture: Unable to execute his duties for reasons of temperament, ignorance, and mental decline, President Trump has been sidelined by his aides, who work to mitigate his behavior and keep him from steering the country into catastrophe». [Janelle Bouie, *Slate*, 5 Sept. 2018]

Джерела

1. Шахматов А. А. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. – М., 1967. – 368 с.
2. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: У 5 т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 4. – С. 331-436.
3. Newmark Peter. A Textbook of Translation. – Prentice-Hall International, 1988, 292 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books/about/A_Textbook_of_Translation.html?id=ABpmAAAAMAAJ&redir_esc=y

Старикова Галина Генєвна

Кандидат філософських наук, доцент

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

ВИРТУАЛИСТИКА В СОВРЕМЕННОЙ ЭПИСТЕМОЛОГИИ

В статье рассматривается понятие и феномен виртуальной реальности. Анализируются различные типы данного явления, а также их специфика. Это, в первую очередь, касается отличий между «естественно-повседневной», художественной и научно-технической виртуальными реальностями. Особое внимание уделяется современному феномену компьютерной виртуальности. Ключевые слова: виртуальная реальность, проблема референции, искусственная реальность, постнеклассическая наука, гиперреальность.

Вступление. Один из ключевых вопросов становления современной научной картины мира связан с включением междисциплинарного субъекта познавательной деятельности в схему открытой постнеклассической рациональности и производства теоретических знаний. Новый постнеклассический этап развития науки характеризуется сдвигом мировоззренческой парадигмы, затрагивающим самые различные аспекты: синергетику, виртуальность, глобальность, когнитивистику, постнеклассическую психологию и т.д.

Важное значение для разработки современных методов познания в онтологическом и эпистемологическом направлениях имеет активно развивающаяся в настоящее время концепция виртуальности. Особая **актуальность** данной проблематики связана с тем, что виртуальная реальность стала сегодня особым объектом исследования в науке, изучающей онтологические основания (в том числе физические и кибернетические) виртуальных структур, их топологическую динамику и проблему референции, новые возможности их использования для решения проблем современного естествознания (в частности, современной квантовой физики).

Целью данной работы является рассмотрение и анализ различных проявлений виртуального в современных информационных технологиях, науке, искусстве, психологии. Особой областью изучения является гносеологический аспект бытия виртуального, вопрос о референтности порождаемых культурой, наукой, искусством виртуальных миров, их соотношение с реальностью. Существует важное в эпистемологическом смысле разграничение реальностей естественных, найденных, открытых, и реальностей искусственных, созданных, сконструированных. Постнеклассическая наука имеет дело с реальностями обоих типов, однако нас в данной работе будут интересовать только искусственно созданные реальности. Искусственная реальность – это реальность, создаваемая человеком техникой, средств коммуникации, информационных технологий вместе с рефлексивно-коммуникативными схемами-моделями деятельности по их конструированию и использованию, образующими комплекс наук об «искусственном», или виртуальном. Но искусственная реальность – это и реальность социума, реальность культуры, реальность художественная; реальность живописи, литературы, музыки. Вполне допустимо говорить о наличии собственных виртуальных миров, порожденных творчеством Л. Толстого, М. Пруста или С. Дали. Конечно, их онтологический статус является иным, нежели онтологический статус виртуальных миров физики элементарных частиц.

Наука, как и искусство, создавала свои виртуальные миры с самого начала своего существования. Особенно усилилось «виртуалистское» творчество в науке на классическом этапе ее развития, в XVII-XIX вв. Теоретические объекты классической науки – это идеальные объекты, типа точки, идеально черного тела, идеального газа и т.п. Их подлинное бытие – это особый теоретический мир, именно поэтому они являются виртуальной реальностью. Формулирующиеся относительно этих идеальных объектов основные уравнения теории, ее законы и принципы, с одной стороны, формируют виртуальную реальность данной теории, но, с другой стороны, оказываются способными объяснить реальный мир.

Следующий этап создания виртуальных миров науки приходится на начало XX века. Он связан с развитием неклассической науки, прежде всего квантовой механики и теории относительности. Специфика этого этапа и сотворенных в это время виртуальных научных миров связана, прежде всего, с изменением референтности объектов, входящих в эти миры. Если в классический период теоретические объекты были идеализацией реальных и их референтами выступали реальные вещи в реальном мире, то в квантовой механике референтами идеальных объектов становятся не сами исследуемые объекты, а результаты измерений. Микрообъекты – предмет исследования и изучения квантовой механики – подобно кантовской «вещи в себе» остаются недоступными для исследователей. «Неправильно думать, - говорил в этой связи Н. Бор, – что задача физики состоит в том, чтобы открыть, что представляет собой природа. Физика интересуется только тем, что мы можем сказать о природе» [цит. по 1, стр.40]. Квантово-механическую реальность исследователи часто называют «завуалированной» реальностью. Можно сказать, что в данной ситуации «степень виртуальности» увеличивается. Не является объектной и релятивистская физика. Такие основополагающие характеристики реальности, как пространственные и временные промежутки или масса тел не являются абсолютными, как это было в классической физике. Их значение зависит от того, в какой инерциальной системе отсчета они определяются. Аналогичная ситуация складывается и в других областях современной постнеклассической физике, включившей в сферу своего рассмотрения большие сложноорганизованные, в том числе человекоразмерные системы. Естественно, для таких систем невозможно построить объектное описание: человек-наблюдатель сам включен в эту систему. Характеризуя ситуацию в синергетике, современные исследователи отрицают саму возможность становления в ней парадигмы «внешнего» наблюдателя. В современной науке возникает «новая философия природы и человека как когерентного синергического целого» [2, стр. 107].

Постмодернистски ориентированные исследователи науки стремятся доказать, что она ничем принципиально не отличается по своему статусу от искусства, мифа, религии как один из равноправных компонентов культуры. С этой точки зрения наука – только одна из возможных перспектив жизненного мира человека (один из возможных виртуальных миров): кто-то хочет жить в перспективе науки, другой – искусства; более того, один ученый предпочитает рамки одной научной парадигмы, в то время как другой исповедует альтернативную точку зрения, поскольку все эти перспективы равноценны. В постмодернистских дискурсах «в плюрализме реальностей основные сферы культуры – наука, экономика,

искусство, религия – сближаются» [3, с.68]. Этот «плюрализм реальностей» вполне может быть интерпретирован как множественность сосуществующих в современной культуре виртуальных реальностей. В современной эпистемологии сформировалась концепция конструктивизма, которая утверждает, что научное знание – это не результат открытия того, что существует до всякого познания, а конструкция человеческого ума. При подобном подходе научное знание еще больше сближается с понятием виртуальной реальности. Наиболее радикальные представители конструктивизма отстаивают лозунг «эпистемология без онтологии». Они утверждают, что ученые конструируют не только научное знание, но и саму реальность. Однако утверждение о том, что научное знание не имеет референтов в реальности, искажает облик и саму сущность науки. Подобные исследования феномена науки полностью игнорируют эпистемологическую составляющую ее сущности, хотя в самой науке, как и в классический период, этот аспект продолжает существовать. Важнейшей особенностью научной деятельности по-прежнему является поиск истины. Ученые стремятся получить знания о природе и действительности, которые соответствовали бы картине «реальной реальности», а не искусственно созданным концептам. Наука не может оперировать в своих концепциях и законах лишенными референтности симулякрами. В противном случае она перестанет выполнять свои функции в культуре и социуме.

Становление постнеклассической науки, а в ее контексте – синергетики, информатики, комплекса когнитивных наук с их принципами открытости, неравновесности, самоорганизации, существенным образом проблематизирует статус тех «фундаменталистских» представлений, согласно которым «подлинно истинными», реально существующими, объективно истинными считаются некие онтологические исходные константы, «порождающие начала», а все остальное – вторичное и порожденное – это мир искусственного, сконструированного, субъективного, неподлинного, а потому неистинного, и в итоге даже нереального. Сама по себе эта проблема столь же древняя, как и человеческая культура, но исключительную остроту ей придает именно современное развитие информационных технологий. Сегодня благодаря им свой мир может создать любой человек. Разумеется, существуют определенные ограничения, но исследователи отмечают, что их количество неукоснительно уменьшается. Поэтому неизбежным и особенно актуальным становится вопрос о том, сопровождается ли такой рост информационной свободы ростом осознания субъектом уровня собственной смысловой и этической вовлеченности в информационные процессы. Одна из самых острых проблем заключается в том, что развитие информационных технологий сегодня порождает полностью автономную виртуальную реальность новых форм современной медиа-культуры, перерастающей в гиперреальность виртуального. Развитие информационных технологий, привело не только к возрастанию роли субъекта в мире, но к возрастанию его эпистемологической и даже онтологической ответственности. Можно говорить об ответственности за истину, поскольку субъект не пассивно постигает ее, не «просто» конструирует ее, но и поддерживает, развивает ее. В постнеклассической науке этот критерий предполагает формирование нового ответственного трансдисциплинарного субъекта, несущего ответственность за истину человеческого бытия в развивающемся мире [4, с.28].

Порожденные информационными технологиями виртуальные реальности, выступая в роли синергетических параметров порядка, все более подчиняют себе жизнь человека. Проблема в том, что процесс порождения виртуальных реальностей может оказаться средством коллективной манипуляции людьми, средством превращения человека в управляемый «извне» объект. Однако этот «недостаток» может быть весьма эффективно использован в технологиях, связанных с процессом обучения. В частности, широко известный метод «развивающего обучения» базируется как раз на интерактивном включении обучаемого в процесс получения знаний. Применение информационных технологий не только упрощает осуществление этой задачи, но и позволяет делать это более творчески, во-первых, ориентируясь на индивидуальность обучаемого, во-вторых, а также делать это на самых разных этапах обучения – от младшей школы до второго высшего образования и т.д. Очевидно, современная, да и любая другая система образования тоже создает свои виртуальные миры, основанные на собственных знаковых системах.

Искусство во все времена объективно представляло собой виртуальные миры. Однако вплоть до возникновения различных течений модернизма деятели искусства ставили своей целью так или иначе отобразить реально существующий мир, его вещи, события и отношения. Иными словами, окружающая действительность выступала первичной реальностью по отношению к реальности художественной. Начиная с импрессионизма и символизма, этот принцип постепенно утрачивает свое значение. В современном постмодернизме (например, в абстрактном экспрессионизме) сами произведения искусства выступают первичной, а не вторичной реальностью. Здесь исчезает типичная для классики дихотомия субъекта и объекта, изображение на полотне становится одновременно и тем, и другим. Это относится, например, к картинам В. Кандинского, Дж. Поллока и других. Искусство постмодерна работает с симулякрами – формами, не имеющими референтов. При этом авторы подчеркивают, что их произведения

створені, сконструйовані і не мають ніякого відношення ні до матеріальної реальності, ні до духовної діяльності, ні навіть до сновидінь і грез. Ми бачимо, що і в посткласическій науці, і в постмодерністському мистецтві головну роль грає конструктивізм у всіх його раціональних і ірраціональних варіантах. В науці це призводить до ігнорування епістемологічного аспекту, в естетиці ж елімінується естетичний аспект, який був центральним в класическій естетиці.

Висновки. Таким чином, як поняття, так і само явлення віртуальності набуває особливого значення для сучасної культури в цілому і, в частині, для таких її найважливіших складових частин, як наука і мистецтво. Віртуальна реальність, з одного боку, сьогодні стала особливим елементом, об'єктом, фактом, феноменом, технологією, а з іншого боку, всі компоненти культури, в тому числі і наука, а також і сама культура можуть розглядатися як свого роду віртуальні світи. Крім того, концепція віртуальних світів може слугувати ще одним ефективним пояснювальним принципом, підходом при дослідженні всіх без виключення мистецтвенно створених об'єктів, розділів культури і т.п. При такому підході можна утвердити, що кожна теорія, більш того, кожна наука або її розділ створюють власні віртуальні світи. Слідователю, щоб вивчити, зрозуміти ту або іншу теорію, необхідно «войти» саме в даний, а не близький, схожий і т.д., віртуальний світ. Це – ще одна, прихована і поки ще не занадто розроблена проблема віртуального в освіті.

Джерела

1. Мамчур Е.А., Скорупская Ю.Г. Віртуальні світи мистецтва і науки: проблема референції // Філософ. науки, 2007. – №7. – С. 32-48.
2. Аршинов В.И. Синергетика як феномен посткласическої науки. – М., «Наука», 1999. – 257 с.
3. Миф, мечта, реальність. – М., 2005. – 181 с.
4. Аршинов В.И., Лебедев М.В. Посткласическа раціональність, віртуалістика і інформаційні технології // Філософ. науки, 2007. – № 7. – С. 9-29.

Федишин Оксана Михайлівна

Львівський державний університет внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю присвячено професійно орієнтованому читанню іноземною мовою в немовному закладі вищої освіти, визначені окремі компоненти інтенсивного навчання читання. Досягнення комунікативної компетентності можливе лише за умови вивчення граматичного матеріалу та шляхи його освоєння. Проаналізовано в підручниках з іноземної мови граматичний матеріал, який подається у вигляді опорних граматичних сигналів. Досліджено реальні ситуації професійної діяльності майбутнього фахівця. Ключові слова: професійне читання, опорні сигнали з граматики, проблемні завдання, комунікативно-орієнтоване навчання.

Викладання іноземної мови у немовних закладах вищої освіти, зокрема МВС України, характеризується орієнтацією на формування міжкультурної компетенції, яка забезпечує здатність спілкуватися із закордонними фахівцями по питаннях і проблемах, що стосуються спеціальності. Методика навчання мови є складною динамічною системою багатоконпонентного та різнорівневого характеру, що розвивається у сферах лінгвістики, педагогіки, психології, соціології. Іноземна мова сприяє розвитку гнучкого інтелекту і сформованій професійній свідомості. Успішне вивчення іноземної мови курсантами і здобувачами вищої освіти однаковою мірою залежить від оволодіння ними не тільки новим поглибленим змістом навчальної інформації, але й формою діяльності, способами логічного аналізу, узагальнення, структурування [5, с. 202].

Під впливом змін, що відбуваються в суспільстві, ситуація в галузі навчання здобувачами вищої освіти іноземної мови в немовному вузі значно змінилася: рейтинг курсу «Іноземна мова» суттєво підвищився, складаються сприятливі умови, які стимулюють методичну діяльність відповідних кафедр. Орієнтація вузівського курсу на формування у здобувачів вищої освіти немовних спеціальностей умінь різних видів професійного спілкування з використанням іноземної мови вимагає вирішення цілого ряду питань, що стосуються оптимальної організації процесу навчання згідно сучасних вимог та реальних умов викладання.

Визначаючи тенденції в курсі викладання іноземної мови, сьогодні називають передусім реалізацію комунікативного підходу. Комунікація розуміється як процес усного/письмового спілкування, суть якого полягає в обміні інформацією та її оцінюванні. Комунікативно-орієнтоване навчання передбачає формування у здобувачів вищої освіти (курсантів) комунікативної компетенції, яка вважається сформованою, якщо майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід [4, с. 65].

Максимально стислий курс іноземної мови у правничому вузі вносить свої корективи у програму, висуваючи як найактуальнішу проблему інтенсифікацію навчання. Викладачі правничих вузів змушені враховувати недостатній рівень знань і вмінь, з якими випускники середніх шкіл приходять до вищих навчальних закладів (заклад вищої освіти), а також вирішувати проблему навчання здобувачів вищої освіти (курсантів) з різним рівнем мовної підготовки.

При безсумнівній важливості таких видів мовленнєвої діяльності як аудіювання та говоріння – насамперед у соціально-культурному аспекті – мінімальна кількість годин і низький «стартовий рівень» здобувачів вищої освіти (курсантів) диктують необхідність зосередити зусилля на головному завданні курсу – навчити здобувачів вищої освіти читання іноземної літератури. Подальше (або паралельне) факультативне навчання передбачає не тільки рецептивне, але й репродуктивне оволодіння мовою.

Професійне читання відіграє виключну роль у житті та діяльності фахівця. Читання іноземною мовою є для нього засобом задоволення як комунікативних, так і пізнавальних потреб, оскільки дозволяє користуватися усіма засобами інформації – журналом, монографією, а з широким використанням мережі Internet добре володіння читанням іноземною мовою стало пріоритетним.

В умовах правового вузу йдеться про інтенсивне, прискорене оволодіння читанням, що передбачає перехід від інформативних до активних, творчих, розвиваючих, інтенсивних форм пізнавальної та навчальної діяльності здобувачів вищої освіти (курсантів). Ефективність прийомів навчання читання необхідно, на наш погляд, оцінювати з урахуванням таких факторів як економія навчального часу, збільшення обсягу матеріалу, який засвоюється, прискорене формування необхідних знань та вмінь, стійка мотивація навчальної діяльності. Проблема інтенсивного навчання читання іноземною мовою має різні аспекти: психологічний, методичний, дидактичний, мотиваційний. Усі вони нерозривно пов'язані один з одним, і врахування кожного з них забезпечує успішне досягнення кінцевої мети.

Розглянемо окремі компоненти, які сприяють оптимізації процесу інтенсивного навчання читання. Вважаючи комунікативну компетенцію метою і результатом навчання, не слід забувати, що її досягнення можливе лише за умови сформованості лінгвістичної компетенції як одного із специфічних аспектів навчання іноземної мови».

Відомо, що засвоєння граматики іноземної мови викликає великі труднощі у здобувачів вищої освіти (курсантів) немовних вузів. Надто розтягнуте пояснення граматики, довге і складне викладання граматичних правил у підручниках не можуть зацікавити здобувачів вищої освіти-не філологів, забезпечити позитивну мотивацію. Як досягти стійкого і швидкого засвоєння досить великого обсягу знань, який є необхідним для практичного володіння мовою, з найменшою витратою часу і зусиль?

Ефективним способом у роботі з граматичним матеріалом, що виправдав себе на практиці, є використання опорних граматичних сигналів.

Опорний сигнал (ОС) – це наочна модель (схема, зразок) граматичної структури, в якій графічно поданий мінімум ознак, що є необхідними і достатніми для її розпізнавання та запам'ятовування. Він повинен містити в собі основні моменти, блоки інформації, які повідомляються; вони виокремлюються за допомогою спеціальних засобів. Щоб виконати свою основну функцію – полегшити закріплення в пам'яті нового матеріалу і його відтворення – ОС з іноземної мови має відповідати наступним вимогам: компактність, наочність (використання словесних образів, спеціальних маркерів, візуальних знаків та інших опорних віх для пам'яті), графічне виділення взаємопов'язаних ланок інформації, легкість сприйняття та відтворення. Завдяки цим характеристикам ОС можуть утворювати стійкі асоціативні зв'язки у пам'яті здобувачів вищої освіти (курсантів). Опора на зорову наочність та асоціації надійно забезпечує запам'ятовування навчального матеріалу. Використання ОС допомагає встановленню смислових і функціональних зв'язків між окремими ланками інформації.

Психологи стверджують, що в основу структури тієї частини навчального предмета «Іноземна мова», яка стосується граматики, повинен бути закладений не набір окремих емпіричних правил нормативної граматики і не парадигми відмінювання, а найзагальніші структурні закономірності граматичної будови іноземної мови, що вивчається, які відрізняють її від відповідних закономірностей рідної мови [3, с.245]. Саме структурні особливості граматичних явищ іноземної мови та їх відповідники у рідній мові визначають сутність розроблених нами ОС.

У зв'язку з цим необхідно зауважити наступне. Автентичні посібники іноземних видавництв, що прийшли на книжковий ринок України, не враховують механізмів опори на рідну мову тих, хто навчається, у них не виокремлені спеціально граматичні структури, які не мають аналогів у рідній мові. Із цього випливає, що навряд чи доцільно використовувати підручники іноземних видавництв як стабільні посібники, оскільки вони не є адекватними освітній меті навчання іноземної мови у вітчизняних умовах, зокрема не можуть забезпечити навчання читання для спеціальних цілей [6, с. 14].

Запропонована нами технологія навчання покликана дати студентам (курсантам) уявлення про спільність/відмінність систем рідної та іноземної мови в наочній і стислій формі, що легко запам'ятовується і відтворюється.

У розроблених підручниках граматичний матеріал подається у вигляді опорних сигналів, які орієнтовані на встановлення структурно-семантичних відповідностей іноземної та рідної мов [1, с. 56].

Може виникнути і часто виникає закономірне запитання: чи можна вважати ОС традиційні граматичні таблиці? Відповідь є негативною: граматичні таблиці не є ОС, а ОС не є граматичними таблицями.

Застосування ОС у навчальному процесі базується на психологічних особливостях віку здобувачів вищої освіти (курсантів): важливою є установка на осмислено-логічне запам'ятовування. Надзвичайно важливим є також підвищення рівня мотивації, інтересу до навчання. Постійна робота з ОС розвиває у здобувачів вищої освіти (курсантів) загальні навички творчого навчання. Вони звикають виокремлювати у матеріалі, що запам'ятовується, опорні віхи для пам'яті. Користуючись при оформленні конспекту сигнальним кольором, студенти (курсанти) навчаються у будь-яких записах бачити те головне, що потрібно запам'ятати. При цьому включається і фактор зорової пам'яті, і фактор активного логічного мислення (завдання: «Що необхідно виділити?» «Що потрібно запам'ятати?»).

Опорні сигнали з граматики зарекомендували себе як ефективний мнемічний прийом, який забезпечує інтенсивне оволодіння граматику для читання при суттєвій економії навчального часу, проте їхня роль на цьому далеко не вичерпується. Формуючи навички смислової переробки інформації, робота з ОС розвиває у здобувачів вищої освіти (курсантів) загальну культуру мислення, уміння навчатися. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що використання усіх видів та прийомів роботи, які стимулюють мисленнєву активність здобувачів вищої освіти (курсантів), є необхідним і важливим. Активізація мисленнєвої діяльності значно підвищує результативність навчального процесу.

Оскільки будь-які знання є продуктом власної дії того, хто навчається, то, відповідно, психолого-педагогічне керування процесом засвоєння знань має відбуватися через формування адекватної пізнавальної дії в «ситуації завдання». В основу проблемного навчання покладено систему питань (проблем, завдань), на які ті, що навчаються, не мають готової відповіді. Сутність процесу навчання зводиться до створення ситуації, яка вимагає самостійно шукати рішення (проблемна ситуація). Систематичне вирішення проблемних завдань, пошук правильних відповідей на проблемні запитання, власне мисленнєва активність тих, що навчаються, – ось характерні ознаки проблемного навчання. Запитання є формою подання проблемної задачі.

У відповідності до загальної теорії проблемності проблемне навчання іноземної мови повинно будуватися таким чином, щоб ті, хто навчаються, отримували знання не в готовому вигляді, а в результаті власних розумових зусиль, мобілізації раніше отриманих знань, у процесі вирішення проблемних завдань. Одним із правил створення проблемної ситуації на заняттях з іноземної мови є та умова, що проблемне завдання, яке пропонується, за ступенем складності має відповідати рівню наявних знань та інтелектуальних можливостей здобувачів вищої освіти (курсантів). Ще однією обов'язковою умовою ми вважаємо участь у вирішенні завдання усієї групи здобувачів вищої освіти (курсантів): проблемне навчання використовує діалогічне викладення навчального матеріалу, при якому питання викладача і колективна участь усіх здобувачів вищої освіти (курсантів) у їх вирішенні є обов'язковими. По-третє, мисленнєва діяльність здобувачів вищої освіти (курсантів), за нашими спостереженнями, максимально активізується при урахуванні фактору часу (обов'язкова фіксація та обмеження часу, який відводиться на вирішення будь-якого проблемного питання). Тут необхідно зауважити, що використання проблемного методу дозволяє значно збільшити час індивідуальної мовленнєвої діяльності здобувачів вищої освіти (курсантів).

Саме серії проблемних завдань розвивають уміння читання літератури за фахом як базового компонента інформаційної діяльності, відкривають можливості використання іноземної мови для вирішення професійних завдань. Вони забезпечують формування відповідних видів мовленнєвої діяльності, допомагаючи реалізувати основну функцію вивчення іноземної мови у заклад вищої освіти – формування у здобувачів вищої освіти (курсантів) професійної комунікативної компетенції [2, с. 36]. Враховуючи особливості професійного мислення, творчі завдання дають можливість моделювати реальні ситуації професійної діяльності майбутнього фахівця: у проблемній ситуації студенти (курсанти) вирішують завдання мовного і професійного характеру. Слід надавати перевагу тому, щоб формулювання завдань для розвитку вмінь читання були не стереотипними, подавали проблему під несподіваним кутом зору.

Розвиваючи інтелект, увагу, пам'ять, комунікативно орієнтованого навчання іноземних мов у немовному заклад вищої освіти впливають також і на емоційно-спонукальну сферу особистості студента (курсанта), мотивуючи не тільки його комунікативну і мовленнєво-мисленнєву діяльність, але й пізнавальну, творчу. Вони мають найвищі мотиваційні характеристики: новизну, творчий характер,

вирішення мисленнєвих завдань на цікавому, пізнавальному, інформативному матеріалі, тісний зв'язок навчальних та професійних засад - усе це забезпечує позитивну установку аудиторії. Розвинені інтелектуальні вміння, загальна культура мислення мають самоцінність у плані самоосвіти, що є важливим для випускників немовного вузу, які завершують професійну підготовку у вищій школі.

Джерела

1. Бородіна Г.І. Іноземна мова. – Київ: Вища школа, 1995. – 105 с.
2. Бородіна А.І. Види завдань для розвитку уменей изучающего чтения // Сб. научн. трудов МГЛУ. – Вып. 431, М. – 1999. – С. 36-40.
3. Ждан А.И., Гохлернер М.М. Психологические механизмы усвоения грамматики родного и иностранного языков // М.: МГУ. – 245 с.
4. Калмыкова Е.Н. Реализация взаимодействия лингвистической и коммуникативной компетенции // Сб. научн. трудов МГЛУ. – Вып. 431. – М., 1999. – С. 65.
5. Любашенко О.В. Засоби реалізації комунікативного потенціалу здобувачів вищої освіти у процесі вивчення мов у вищих навчальних закладах // Проблеми освіти. – К.: НМЦВО Міністерства освіти і науки України, – 2003. – Вип. 30, С. 195-202.
6. Мусницкая Е.В. Новые цели, содержание и технологии обучения иностранному языку будущего специалиста // Сб. научн. трудов МГЛУ. – Вып. 449, М., 2000. – С. 14.

Внукова Ольга Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

Помазан Ангеліна Олександрівна

Київський національний університет технологій та дизайну

САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена проблемі самоосвіти педагогів професійного навчання. Проаналізовано поняття «самоосвіта», «самоосвітня компетентність». Визначено завдання самоосвітньої діяльності педагогів. Виділено складові самоосвітньої компетентності педагогів професійного навчання. Досліджено фактори організації самоосвіти педагогів у закладі професійної освіти. Ключові слова: компетентність, професійна компетентність педагога, самоосвіта, самоосвітня компетентність, педагог професійного навчання.

Актуальність дослідження. Самоосвітня компетентність педагогів професійної освіти набула особливої актуальності у зв'язку зі схваленням Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2027 р., якою передбачено проведення реформ задля поліпшення якості професійної освіти, задоволення потреб ринку праці у кваліфікованих кадрах, зростання привабливості професійної освіти. Уже на першому етапі реалізації Концепції (до 2021 р.) заплановано започаткувати сертифікацію педагогічних працівників у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. Тому педагоги мають підвищувати рівень професійної компетентності, у тому числі, і через самоосвіту. Але на практиці спостерігається суперечність між вимогами до самоосвіти та недостатнім рівнем самоосвітньої компетентності педагогів професійного навчання.

Огляд джерел. На сучасному етапі компетентнісний підхід досліджується у різноманітних аспектах, оскільки він став визначальним у підготовці фахівців. Професійна компетентність, яка означає здатність особи до розв'язання професійних задач, вивчалася Л. Зеленською, Е. Зеером, Н. Кузьміною, А. Марковою, С. Сисоевою та ін. Компетентності педагога (професійно-педагогічні) були предметом розгляду В. Адольфа, Л. Вашенко, М. Лук'янової, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.

Сучасні дослідження особливостей самоосвіти та її місця в професійній діяльності представлені у роботах В. Антипова, О. Кочетової, А. Маркової, П. Пшебельського, В. Радкевич та ін. Проблема формування і розвитку самоосвітньої компетентності була предметом аналізу вчених, таких як: С. Архангельський, Н. Воропай, Ю. Дмитрієв, Л. Колесник, П. Підкасистий, Б. Райский та ін. Питання професійної самоосвіти педагогів, як засобу вдосконалення їх професійної діяльності, розкриті В. Андреевим, Б. Зікриною, С. Єлкановим, М. Заборщикою, Є. Ізюровою та ін. Проте, не дивлячись на численні праці, недостатньо уваги приділено самоосвіті педагогів закладів професійної освіти. Тому метою статті є розгляд особливостей самоосвітньої компетентності педагогів професійного навчання.

Основний матеріал. Компетентність в сучасних дослідженнях розглядається переважно як спроможність кваліфіковано виконувати діяльність. Структура і зміст професійної компетентності визначається специфікою роботи. Професійна компетентність пояснюється як «інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» [5, с. 722]. Професійна компетентність педагога – це комплексна властивість особистості: цілісна, динамічна система професійних здатностей (окремих компетенцій), яка дає змогу свідомо і творчо

визначати і здійснювати освітню діяльність, розвивати власну індивідуальність, досягати успішної, оптимальної самореалізації в професії [9, с. 111].

Освіта та самоосвіта є важливими етапами у формуванні професійної компетентності. Підтримуємо думку А. Хуторського про те, що метою освітньої діяльності в контексті компетентного підходу є оволодіння самоосвітньою компетентністю [10, с. 141]. Н. Воропай розглядає самоосвітню компетентність як одну з важливих складових життєвої компетентності, яка являє собою систему здібностей, що забезпечують особистості можливість успішно вирішувати життєві завдання, успішно здійснювати свою життєдіяльність у всіх її проявах [2, с. 31]. Більш повне визначення сформульоване Н. Коваленко: самоосвітня компетентність – є складною інтегрованою властивістю особистості, що забезпечує готовність задоволення індивідуальної та соціальної потреби пізнання нею дійсності на основі оволодіння знаннями, уміннями та навичками, способами діяльності та набутого досвіду, продуктивно здійснювати самостійне систематичне цільове освоєння соціального досвіду людства. Це інтегрована якість особистості, яка ґрунтується на уміннях самоосвітньої діяльності та визначає готовність особистості до самоосвіти, самонавчання, самовдосконалення, самовибору, самореалізації упродовж життя з усвідомленням особистих і суспільних потреб. Це готовність і здатність особистості до самоосвітнього розвитку, самостійного творення себе [6].

В педагогічній теорії є різні підходи до визначення поняття «самоосвіта». С. Гончаренко визначає самоосвіту як освіту, «яка набувається в процесі самостійної роботи...» [3, с. 296]. Самоосвіта в умовах інформаційного суспільства передбачає, що через засоби інформаційного обслуговування кожен може мати можливість доступу до баз даних та загальнодоступних джерел інформації, використовувати їх для вирішенні поставлених завдань за умови вмінь ними користуватися, оцінювати та аналізувати. На думку М. Ксьозенко, самоосвіта педагога – провідна форма вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток і самовдосконалення індивідуальності, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу [7]. Самоосвіта педагога не може означати тільки відновлення знань, які він опанував під час навчання у ЗВО, це – пошук інноваційних напрямів у методиці й організації освітнього процесу, розв'язанні педагогічних задач, розвиток педагогічних здібностей, формування переконань, вироблення світобачення.

На нашу думку, самоосвіта педагога буде ефективною, коли реалізується потреба особистості в саморозвитку, коли педагог вміє оцінити себе, володіє способами самопізнання і самоаналізу, готовий до змін, володіє здатністю до рефлексії, спрямованої на усвідомлення власних дій, почуттів, на аналіз своєї діяльності. Також важлива програма самоосвіти, яка включає загальноосвітнє, предметне, наукове, психолого-педагогічне і методичне спрямування [1, с. 270]. Самоосвіта педагога – процес індивідуальний і здійснюється на основі потреби в самоосвітній діяльності та самоосвітній компетентності.

«Самоосвітня компетентність особистості формується на основі набуття досвіду самостійних спроб і досягнень в самоосвітній діяльності, вироблення власної індивідуальної системи навчання, переходу від копіювання зразків самоосвіти до вироблення її власної моделі, включення самоосвіти в спосіб життя» [4, с. 143]. Для педагогів професійного навчання самоосвітня компетентність включає: здатність до опанування нових форм, методів, прийомів навчання й виховання учнів, удосконалення теоретичних знань, вивчення та впровадження в практику передового педагогічного досвіду, нових педагогічних та виробничих технологій; вміння аналізувати власну діяльність та діяльність колег, стан освітнього процесу; спроможність концентрувати свої зусилля для досягнення поставленої мети, виконання завдань; вміння оптимально відбирати зміст, необхідні форми й методи діяльності; розуміти проблеми, виокремлювати пріоритети, вибудовувати завдання; прогнозувати, проектувати і планувати свою роботу; володіти методами самоконтролю й самооцінки, технологіями психолого-педагогічної взаємодії; проявляти готовність до інноваційної діяльності.

Дослідження щодо ставлення педагогів професійного навчання до самоосвіти та стану самоосвітньої компетентності ми провели серед майстрів виробничого навчання та викладачів Київського вищого професійного училища технологій та дизайну одягу. За допомогою анкетування ми виявили, що молоді педагоги мають лише на 70-80 % достатні компетентності для виконання професійних функцій, тому у перший рік своєї роботи самостійно опанував 20-30% необхідних знань і умінь. Увагу ми звернули на педагогів, які здобули освіту більше 5 років тому, адже, враховуючи постійні зміни у системі освіти, для цих педагогів самоосвіта є дуже актуальною.

Аналізуючи результати анкетування, ми визначили, що для більшості педагогів у професійній діяльності привабливим є спілкування з учнями, а тому вони хотіли б бути цікавими для них (на другому місці – відпустка та зручний графік роботи, на третьому – матеріальна винагорода). Ми виявили, що педагоги не завжди задоволені професійною освітою та їм не вистачає часу для самоосвіти. Серед факторів

недостатньої самоосвітньої компетентності педагоги виділили відсутність певних умінь та навичок самоосвітньої діяльності. Також ми зафіксували недостатнє усвідомлення ролі самоосвіти для особистісного саморозвитку й самовдосконалення.

Опитувані основними завданнями самоосвітньої діяльності визначили: вдосконалення наявних та здобуття нових теоретичних знань, практичних умінь і навичок; оволодіння новими формами, методами, прийомами навчання й виховання; вивчення та впровадження в практику педагогічного досвіду, нових педагогічних технологій; розвиток особистісних педагогічних здібностей.

Форми самоосвіти, які відзначили опитувані: підготовка до уроків та виховних заходів, вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, участь у колективних та групових формах методичної роботи закладу освіти; вивчення досвіду педагогів безпосередньо – колег у навчальному закладі, опосередковано – через літературу); ознайомлення з новими підручниками й посібниками; опанування технічними засобами навчання, інформаційними технологіями; відвідування музеїв, екскурсій; участь у диспутах, практикумах, проблемних семінарах, відкритих уроках та експериментальній роботі, розробка методичних матеріалів, доповідей, лекцій, презентацій тощо. Анкетування показало, що педагоги відвідують курси підвищення кваліфікації, семінари, тренінги, серйозно ставляться до цього.

Ми виявили, що одним із важливих резервів підвищення ефективності самоосвіти педагогів професійного навчання є впровадження нових інформаційних і комунікаційних технологій в мережі Інтернет. Педагоги відмітили, що через Інтернет ознайомлюються з літературою та іншими матеріалами, переглядають відеоролики, семінари, заняття тощо.

На запитання «Чи вважаєте ви себе компетентним педагогом?» була зафіксована тільки одна відповідь молодого педагога – «Не знаю». Інші педагоги зі стажем вважають себе компетентними, хоча самоосвітню компетентність у себе оцінили на «задовільно» 65 % опитаних. На питання «Хотіли б Ви мати додаткові дні для самоосвіти?» всі відповіли ствердно. Навіть матеріальне заохочення не так зацікавило. Педагоги зазначили, що, маючи додатковий день для самоосвіти, можна було б краще підготуватися до уроків.

Самоосвіта дає ефективні результати у тому випадку, коли вона здійснюється цілеспрямовано й систематично. На питання «Що для вас є мотивацією у професійній самоосвіті?» відповіді були такі: «Прагнення цікаво і доступно викладати», «Бути сучасним», «Підвищення заробітної плати, оскільки курси, семінари, тренінги є не безкоштовними». Тобто, організація самоосвіти залежить не тільки від самоосвітньої компетентності, а і від мотивів, емоційного стану, заохочення. У процесі дослідження нами було виявлено, що умовами забезпечення якісної самоосвітньої діяльності педагогів професійного навчання є обмін методичними напрацюваннями та творчим доробком колег, участь в обговоренні відкритих занять; взаємовідвідування заходів, прозорість, гласність і наочність результатів самоосвіти в педагогічному колективі; утілення результатів самоосвіти в певній конкретній формі (доповідь на науково-методичній, педагогічній раді, виступи на конференціях, майстер-класах, методичних аукціонах, написання статей, розробки методичних рекомендацій, навчально-методичних і методичних посібників, дидактичного забезпечення уроків).

Висновки. Самоосвіта виступає ключовим фактором розвитку педагога професійного навчання. Самоосвітня компетентність формується на основі набуття досвіду самоосвітньої діяльності, вироблення власної індивідуальної моделі самоосвіти впродовж педагогічної діяльності. Самоосвіта дає позитивні результати тоді, коли вона здійснюється цілеспрямовано, планомірно, систематично. Перспективи подальших розвідок в цьому напрямі полягають у визначенні умов готовності педагогів та майбутніх педагогів професійного навчання працювати в сучасному інформаційно-освітньому середовищі, підвищуючи самоосвітню компетентність через використання засобів інформаційно-комунікативних технологій.

Джерела

1. Внукова О. Н. Самообразование как составляющая профессионального саморазвития педагога высшей школы. Педагогическое мастерство : материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г.). Москва : Буки-Веди, 2014. С. 269-271.
2. Воропай Н. Становлення поняття «самоосвітня компетентність» у науково-методичній літературі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : Теорія і практика навчання та виховання*. Київ, 2010. Серія 17. С. 27–32.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Довмантович Н. Проблема формування самоосвітньої компетентності особистості у педагогічній теорії. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015, № 12. С. 139-144.
5. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Коваленко Н. В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 СДПУ імені А. С. Макаренка. Київ, 2009. 20 с.
7. Ксьонзенко М. Самовиховання вчителя як невід'ємна частина його професійного самовдосконалення. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2011, № 1 (8). С. 84-87.
8. Скаун В. А. Организация и методика профессионального обучения : учеб. пособие. Москва : ФОРУМ ИНФРА, 2007. 384 с.
9. Федорович А. В. Професійна компетентність як результат підготовки фахівців закладів вищої педагогічної освіти. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 18. С. 109-115.
10. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. СПб. : Питер, 2004. 541 с.

Трущак Василь Ігорович

Національний Університет «Львівська Політехніка»

СПОСОБИ ВИКЛАДАННЯ ЯПОНСЬКОЇ ІЕРОГЛІФКИ (КАНДЖІ) В МЕЖАХ КУРСУ
«СУЧАСНА ЯПОНСЬКА МОВА»

Стаття присвячена огляду способів викладання японських ієрогліфів в межах курсу “сучасна японська мова”. Проаналізовано засоби викладання японських ієрогліфів і можливості їх реалізації. Досліджено складові викладання японських ієрогліфів і методи їх досконалого освоєння. Ключові слова: ієрогліфіка, методика, сучасна японська мова, викладання, канджі.

Актуальність: Вивчення ієрогліфів є нехарактерним для більшості мов елементом вивчення мови, тому потребує детального розгляду з точки зору методики їх викладання. Особливості реалізації ієрогліфів в японській мові потребує додаткового детального розгляду способів їх викладання.

Огляд джерел: У дослідженнях Наумової, Мідорі, Задорожних розглянуто застосування візуальної складової ієрогліфів для кращого засвоєння їх семантики студентами [1, 2, 3, 4, 5]. Пирогов визначає ієрогліфи як образно-логіко-символічні знаки, що мають безліч інтерпретацій; виявлено особливості сприйняття й трактування моделей світу представниками ієрогліфічних культур [6]. Гераті і Квінн розглядають особливості опанування японської писемності вцілому, в більшій мірі зупиняючись на складових абетках – катакані і хірагані, зупиняючись на ієрогліфах (канджі) лише оглядово [7].

Основний матеріал: Вивчення канджі є однією з найважливіших і, разом з тим, найскладніших складових вивчення японської мови вцілому. Недостатнє, кількісно чи якісно, вивчення ієрогліфів, призводить до неможливості студентів опрацювати оригінальний неадаптований текст без допоміжних засобів і ускладнює розуміння структури японської мови, так як, в той час як у мовах з фонетичним алфавітом, до яких належить і українська, її носії осмислюють лексичну і граматичну інформацію з допомогою фонем, то в випадку з мовами, які містять ідеограми в тій чи ролі, носії мови осмислюють лексичну і граматичну інформацію з допомогою ідеограм. Зокрема, Пирогов зазначає, що поділ письма на логографічне й буквено-фонетичне стало причиною якісних відмінностей у способі реалізації процесу мислення, а відтак, і концептуалізації дійсності носіями різних типів письма. З одного боку, через встановлення сакрального-когнітивного зв'язку з природою через складні образно-логікосимволічні знаки (піктограми, ідеограми, і, нарешті, ієрогліфи), а з іншого, – шляхом референтно-фонетичного відтворення мови за допомогою букв [6, с. 77]. Наумова вказує, що образна природа ієрогліфу може бути представлена наступною схемою: предмет (явище) оточуючої дійсності – суб'єктивний образ (відображення у свідомості давніх китайців) – піктограма, орнамент (зображення) – ієрогліф (знак) – трансформація його у сучасний вигляд – суб'єктивний візуальний образ (у сприйнятті того, хто засвоює) – семантичне розуміння (вторинний образ, образ поняття, змісту, смислу) – запам'ятовування (збереження) – засвоєння (відтворення у письмі та комунікативній діяльності). Тому, те, що ми можемо назвати “помилкою на одну фонему” у випадку з канджі перетворюється в перехід у зовсім інше семантичне поле, де фігурують ієрогліфи з зовсім іншою семантикою [5, с. 260-261]. Звичайно, у випадку з усною мовою це може бути не надто відчутно бо при розумінні мовцями контексту їм все ж вдається порозумітися, то на письмі чи при пошуку слів та ієрогліфів в словнику можуть виникнути значні труднощі.

Першим способом викладання канджі є активне застосування візуальної складової канджі. І хоча Задорожних зазначає, що основна проблема при вивченні ієрогліфів полягає у тому, що фонетичне звучання слова не має ніякого зв'язку з його письмовим відображенням [1, с. 182], Мідорі вказує на важливість візуальних зображень при вивченні японського письма [2], що підтверджується словами Наумової, що механічне перенесення способів викладання ієрогліфіки в Японії для людей з рідною фонематичною системою письма, не є достатньо ефективним, оскільки засвоєння мови з відмінною кодифікацією графічних знаків потребує урахування й інших, зокрема психологічних, механізмів цього процесу [4, с. 486]. Асоціації можна будувати за допомогою малюнків, як показує Мідорі в своїй роботі [2], побудова асоціацій за складовими елементами чи ключами. При роботі зі складовими елементами чи ключами важливою є робота викладача в опрацюванні і поясненні етимології ієрогліфа. Важливо, що на момент вивчення кожного окремо взятого ієрогліфа студенти можуть вперше бачити ключ чи ці складові частини, тому часто вивчення одного ієрогліфа зводиться до вивчення інших, тому цей спосіб тільки частково ефективний. Більш ефективним є пошук асоціацій з об'єктами, які зустрічаються студентам у житті. Тут викладач лише стимулює діяльність студентів.

Другим способом є комбінування вивчення канджі з вивченням слів з освоєнням їх вживання. Враховуючи важливу роль канджі у словотворі, то вивчення канджі значно полегшується. При цьому важливими стають ресурси чи підручники, які надають слова для різних варіантів читання ієрогліфів.

Необхідно добитися запам'ятовування студентами як мінімум по одному прикладі кожного читання ієрогліфа, при тому, що цей приклад повинен обов'язково бути легким для відтворення і при його пригадуванні виникатиме асоціація з необхідним ієрогліфом, що дозволяє його згадування і, відповідно, правильного відтворення цього ієрогліфа незалежно від того в якому слові він вживається. Наступним етапом стає використання цих слів у прикладах речень або у тексті.

Ще одним способом є вивчення канджі в поєднанні з іншими видами мовленнєвої діяльності. Наприклад, при поєднанні опрацювання аудіювання і роботі зі скріптами прослуханого матеріалу. Таким чином можна добитися ефекту звуковий образ-візуальний образ-значення канджі. Подібним способом працює поєднання читання з ієрогліфікою – тут втрачається звуковий образ, проте при прочитанні і повторенні відбувається закріплення візуального образу самого ієрогліфа і його читання. Тут же – реалізація канджі на письмі, де прописування канджі чи при написанні письмових робіт уникнення написання слів складовими абетками з максимальним написанням канджі в межах пройденого матеріалу. В результаті отримуємо засвоєння нового матеріалу з одночасним його відпрацюванням у різноманітній мовленнєвій діяльності з закріпленням вивченого матеріалу з асоціативною прив'язкою до неієрогліфічної інформації, що прискорює відтворення ієрогліфічного матеріалу. В ідеалі мова йде також і про емоційний момент – відтворення вищезгаданого матеріалу викликає позитивні емоції, що сприяє легшому і частішому відтворенню і, як наслідок, кращому запам'ятовуванню. Прикладом такого матеріалу може бути аніме, жарт чи подкаст з жартівливим змістом, тощо.

Окремо варто згадати прописування канджі як ще один необхідний засіб для досягнення їх засвоєння. Його можна згадати в останню чергу, бо він в більшій мірі працює для закріплення написання канджі, ніж для засвоєння їх для подальшого відтворення. Його ні в якому випадку не потрібно уникати, бо це майже унеможливує можливість застосування ієрогліфів на письмі, а також він в більшій мірі необхідний студентам у яких добре працює рухова пам'ять, проте застосований самостійно він сприяє проходженню матеріалу, а не його запам'ятовуванню і закріпленню.

Якщо розглянути всі вищезгадані способи, то можна помітити їх вузьку направленість на ті чи інші моменти яких необхідно досягти. Візуальна складова і прописування дозволяють запам'ятати вигляд ієрогліфів, проте не пов'язані з їх читанням і застосуванням, в той час як освоєння слів і додаткового матеріалу в більшій мірі апелюють до застосування ієрогліфів, проте це сильно ускладнює засвоєння ієрогліфів самих по собі, що може викликати проблеми при відтворенні вивчених ієрогліфів окремо від контексту де він застосовується (в інших словах, текстах, тощо). Разом з цим можна помітити, що при їх поєднанні і можна отримати найкращі результати, так як вони доповнюють один одного і їх поєднання дає інформацію і її відпрацювання в повній мірі.

Висновки: Вивчення канджі є важливою складовою вивчення японської мови в цілому, тому йому варто приділяти увагу. Для викладання канджі можна застосувати 4 способи: активне застосування візуальної складової канджі, комбінування вивчення канджі з вивченням слів з освоєнням їх вживання, вивчення канджі в поєднанні з іншими видами мовленнєвої діяльності і прописування канджі. Кожен з них має свої переваги і можливості застосування при викладанні, проте розглядають частину необхідного для вивчення матеріалу, тому необхідним є комбінування цих способів. Перспективним є пошук нових способів викладання канджі, так як ця проблема була і залишається актуальною для сучасної японістики.

Джерела

1. Задорожных Д.П. Методика преподавания китайской иероглифической письменности. Вестник науки Сибири, 2014. Вып. 1 (11) с. 182-187
2. Мидори А. Методика преподавания японского языка для начинающих: матер. 2-ой Междунар. научн.-практ. конф. «Непрерывное обучение иностранным языкам: проблемы, решения, перспективы» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://tefl.svgu.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=50:2011-11-08-19-56-11&catid=39:-2009&Itemid=55
3. Наумова Ю. С. Особенности освоения визуально-семантических образов студентами в процессе изучения иностранной лексики с иероглифической письменностью : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 - педагогическая и возрастная психология. Київ, 2019. – 20 с.
4. Наумова Ю. С. Психолого-дидактичні умови підвищення ефективності засвоєння студентами ієрогліфічної писемності (на прикладі японської). *Психологічний часопис* № 1 (21) 2019
5. Наумова Ю. С. Структура процесу засвоєння студентами візуально-семантичного образу ієрогліфу. *Психолінгвістика* №23(1), 2018, с. 258-273
6. Пирогов В. Л. Китайська ієрогліфіка як умова реєкологізації світового соціокультурного простору. *Наукові записки Харківського університету повітряних сил. Серія : "Соціальна філософія, психологія"*. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, Вип. 2 (33) 2009. – С. 75-84.
7. Geraghty B., Quinn A.M.. An evaluation of independent learning of the Japanese hiragana system using an interactive CD. *ReCALL* 21 (2), 227-240, 2009

Король Лариса Леонідівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

КОГНІТИВНА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ У РОБОТІ З ІНШОМОВНИМ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ТЕКСТОМ

Стаття присвячена вивченню проблеми когнітивної візуалізації у роботі з іншомовним професійно-орієнтованим текстом на заняттях з іноземної мови фаху у закладі вищої освіти. Виокремлено етапи когнітивної візуалізації. Окреслено шляхи застосування хмари слів як засобу когнітивної візуалізації професійно-орієнтованого тексту. Ключові слова: когнітивна візуалізація, засоби когнітивної візуалізації, професійно-орієнтований текст, хмара слів.

Актуальність дослідження. Інформаційні технології, які забезпечили доступ викладачів і студентів вищих закладів освіти до електронних бібліотек, інших сучасних іншомовних навчальних ресурсів, актуалізували проблему способів опрацювання професійно-орієнтованого іншомовного тексту.

Огляд наукової літератури. Ефективним інструментом забезпечення розуміння текстової інформації слушно вважається візуалізація. Теоретичні засади графічного репрезентування інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій розкрито в працях А. Вербицького, В. Давидова, П. Ерднієва, З. Калмикової, Л. Фрідмана й інших учених, методичні аспекти візуалізації у навчальному процесі різнобічно досліджено в численних наукових та науково-методичних статтях (Г. Барабанова, Н. Білошапка, Л. Білоусова, Н. Манько, О. Семеніхіна, М. Синиця, М. Цимбалюк, Т. Шоріна й інші).

Мета дослідження – окреслити сутність базового поняття та особливості застосування хмари слів як засобу когнітивної візуалізації іншомовного професійно-орієнтованого тексту.

Основний матеріал. Досліджуючи використання візуалізації у навчальному процесі Н. Житеньова, слушно зауважила, що результатом застосування графічних зображень як таких, що дозволяють сконцентрувати увагу на значущих моментах інформації, є активізація образних компонентів мислення, когнітивне структурування змісту знань [3, с. 27], а також різновидів пам'яті (словесно-логічної, наочно-образної, емоційної тощо) [3, с. 20].

Роль візуального оприявлення дістала експериментальне підтвердження й у роботах відомого американського вченого Е. Р. Тафті (E. R. Tufte), який дійшов висновку, що продуктивність людини, яка працює з візуальною інформацією, на 17% вища, що візуалізована інформація в 60 000 разів сприймається швидше в порівнянні з текстовою, а людина на 323% краще виконує інструкцію, якщо та містить ілюстрації [9]. Тож закономірно ствердити, що візуалізація була й надалі залишатиметься пріоритетом у сфері навчання іноземної мови за фахом у вищому закладі освіти.

У сучасному науковому дискурсі широко побутує термін «когнітивна візуалізація», який дефінітується по-різному: як система логічних, виразних і послідовних дій, спрямованих на візуальне перетворення навчального матеріалу, метою якого є підвищення ефективності роботи з навчальною інформацією шляхом активізації процесів пізнання [5, с. 86]; як створення графічних навчальних елементів (моделей, схем), які сприяють удосконаленню навчальної діяльності [4]; як сукупність прийомів і методів візуального подання навчальної інформації, які активізують емоційно-образні компоненти мислення, забезпечують когнітивне структурування змісту знань, когнітивне моделювання елементів структури діяльності та процесів взаємодії об'єктів [7, с. 17-18]; як подання навчальної інформації, яке враховує відповідну технологію щодо її створення або оброблення з метою активізації та інтенсифікації когнітивних процесів та підтримки когнітивної діяльності особистості [3, с. 124].

Як бачимо, когнітивна візуалізація витлумачується з позицій активізації процесу пізнання, емоційно-образного мислення, підвищення ефективності навчальної діяльності з оперттям на сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що особливо важливо у роботі з професійно-орієнтованим текстом.

Дібрані за тематичним принципом тексти зазвичай показують специфіку майбутньої професійної діяльності студента і супроводжуються низкою вправ, спрямованих на розуміння основної та додаткової інформації, а також на формування певних навичок.

Ефективність організації навчальної інтерактивної діяльності з розуміння смислової інформації та рівень володіння термінологічною лексикою, залежить від змісту тексту. Наявність паратекстуальних засобів сприяє кращому розумінню студентами термінологічних одиниць. Англійські автентичні тексти є цінним інформаційним та пізнавальним матеріалом, який доповнює отримані студентами під час вивчення спеціальних дисциплін знання. Тексти за фахом слушно вважаються джерелом словникового запасу студентів, прикладом вживання термінологічної лексики у контексті, що допомагає конкретизувати

значення слів, пояснити й уточнити випадки вживання лексики відповідно до ustalених мовних норм і стандартів [2, с. 67].

Іншомовний текст – це той пізнавальний ресурс, який насичує когнітивне поле фахових дисциплін новими ідеями, фактами, зразками мовної норми і ділового стилю спілкування, а отже, забезпечує професійну спрямованість навчання іноземної мови у вищому закладі освіти. Власне, професійно-орієнтований текст є унаочненням уживання термінологічної лексики, ілюстрацією до певної події або ситуації, що мають інформативну, соціокультурну чи країнознавчу цінність.

Когнітивно-візуальне подання інформації в ході роботи з професійно-орієнтованим текстом Г. Барабанова пов'язує з експлікацією змісту, його осмисленням та моделюванням дій із текстом. Дослідниця вирізняє три напрями когнітивної візуалізації тексту: через автентичні відеоматеріали; через комплекс вправ в умовах мультимедійного класу; через інтерактивну методику, яка виформовує взаємозв'язок у системі «студент – навчальний текст» [1, с. 253].

З-поміж низки засобів когнітивної візуалізації іншомовного професійно-орієнтованого тексту (відеосупровід, інтелектуальні карти, системне квантування, метод групування, опорні конспекти, метаплани та ін.) вирізняємо онлайн генератори хмар слів, як-от: Tagxedo (<http://www.tagxedo.com>); WordArt (<https://wordart.com>); Wordclouds (<https://www.wordclouds.com>); Wordle (<http://www.wordle.net>); WordItOut (<https://worditout.com>) Wordsift (<https://wordsift.org>); Tag Crowd (<http://www.tagcloud.com>); ABCya's (<https://www.abcya.com>); Poll Everywhere (www.polleverywhere.com) та ін. Призначення таких сервісів у контексті роботи з іншомовним професійно-орієнтованим текстом – швидке створення користувачем на його основі логічно зорганізованого й естетично виразного іншомовного продукту – хмари слів.

Хмари слів, які можуть вибудовуватись в асортименті кругових, кластеризованих або інших макетів [8, с. 393], дозволяють викладачеві залучити зорові аналізатори студентів до фіксування інформації в пам'яті, посутньо розширити діапазон творчих завдань як аудиторної, так і самостійної навчальної діяльності з професійно-орієнтованим текстом, спонукати студентів до активного аналізу його змісту, граматичних або лексико-стилістичних особливостей, до виокремлення нових термінологем чи словосполук із речення (абзацу / підрозділу), утворення синонімічних пар, формулювання певних ідей та суджень, необхідних для проєктування майбутнього зображення. Хмара слів як різновид унаочнення створює сприяє продуктивному, осмислено-логічному запам'ятовуванню лексичного матеріалу та подальшому його використанню в ситуаціях спілкування.

Дидактичну цінність створення хмари іншомовної лексики на основі опрацьованого професійно-орієнтованого тексту для студента розглядаємо в площині вивчення нових, повторення вже відомих термінів (лексичних одиниць, мовленнєвих кліше, стійких зворотів загальнонаукової метамови тощо), семантизації їхніх значень з опорою на контекст, формулювання визначень тих чи тих понять, основної ідеї тексту. Не менш важливим постає розвиток механізмів мовної здогадки про значення окремих слів, приналежність лексеми до певної тематичної групи. Оскільки при цьому студент спирається на свій креативний потенціал, послуговуючись розмаїттям форм зображень, кольорів, шрифтів, розташування елементів, то створення авторського графічного образу на основі іншомовного професійно-орієнтованого тексту – це спосіб генерування знання, а не пасивного сприйняття навчального матеріалу.

Прикладом інтерактивної групової роботи з іншомовним текстом може слугувати створення спільної презентації хмар слів за змістом фахового тексту із подальшим використанням хмари, створеної іншими, як зорової опори для коментування певного положення, переказу тексту, написання повідомлення та виголошення мінідоповіді на його основі, колективного узагальнення поданих ідей, з'ясування спільного та розбіжного тощо. Такі завдання дозволяють забезпечити систематичне повторення лексичних одиниць, а відтак їхнє адекватне застосування під час навчальної комунікації. Групові форми роботи на основі хмар слів є вагомим стимулом до засвоєння лексики підмови спеціальності через творчу діяльність, що максимально сприяє розвиткові образного сприйняття професійно-зорієнтованого тексту, асоціативного мислення, умінь розпізнавання термінологіки в новому тексті.

Прикметно, що дослідники (Г. Лаврент'єв, Н. Лаврент'єва, Н. Неудахіна й інші) відзначають вплив на сприйняття навчальної інформації таких базових елементів зорового образу, як колір, розмір, структура тощо. При доборі палітри кольорів рекомендують керуватися «принципом світлофора»: червоним кольором позначати найголовніше, жовтим – менш важливе, зеленим – допоміжний матеріал, або ж основне поняття помічати червоним кольором, його складники – синім, а характеристики – рожевим [6].

Утім, інформуючи про наявні настанови, студентів варто надати право самостійно добирати кольори та всі інші параметри хмари як репрезентативного «згустку» іншомовної галузевої лексики й необхідного фактологічного матеріалу для організації спілкування, розв'язання комунікативних завдань або виконання вправ.

Потребує висвітлення й аспект усвідомленого вибору студентом текстового матеріалу для створення хмари слів, який розглядаємо в контексті задоволення інформаційно-пізнавальної потреби, розширення фонових знань, спроможності пояснити логіку формування текстозцентрованого лексичного контенту для створення свого візуального образу. З огляду на довольність суб'єктивного інтерпретування інформації це вмотивовує позитивне сприйняття нового досвіду роботи з іншомовним текстом.

Хмара слів забезпечує навчання лексики на засадах взаємопроникнення читання, перекладу, письма як видів мовленнєвої діяльності, адже студент використовує те, про що прочитав, зрозумів, що вмів написати. Оскільки таке взаємопроникнення відбувається на основі тексту, пов'язаного з майбутнім фахом, можна вести мову про комплексне опанування професійно-значущим навчальним матеріалом.

Зауважимо, що застосування засобів ІКТ для когнітивної візуалізації професійно-орієнтованого текстового матеріалу на занятті з іноземної мови фаху потребує планування такої роботи. Етапами візуалізації можуть слугувати: вибір засобу (програми) візуалізації, підготовка чіткого та зрозумілого студентом методичного супроводу (якщо такий засіб використовується в навчальному процесі вперше); розроблення завдань в межах алгоритму «текст – створення графічного об'єкта на основі аналізу тексту – застосування графічного об'єкта в мовленнєвій діяльності».

Через створення хмар слів на основі іншомовного професійно-орієнтованого тексту студент поглиблює знання іноземної мови та певної фахової дисципліни, вдосконалює вміння продукувати власні словосполучення на основі наданого зразка.

Висновок. Отже, когнітивна візуалізація іншомовного професійно-орієнтованого тексту шляхом створення хмар слів є дидактично доцільним інструментом, застосування якого сприяє формуванню комунікативної компетенції студентів, активізує як навчально-пізнавальну діяльність на заняттях з іноземної мови, так і творчий саморозвиток суб'єктів педагогічного процесу.

Джерела

1. Барабанова Г. Когнітивна візуалізація іншомовного професійно-орієнтованого тексту в навчальних цілях. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 9(268). Львів : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. С. 251-257.
2. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ІНЗ. К. : ІНККОС, 2005. 101 с.
3. Житеньова Н. В. Сутність візуалізації в навчальному процесі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 19. С. 18-21. Серія: Педагогіка.
4. Колмакова Л. А. Практика применения когнитивной визуализации учебной информации для совершенствования учебно-познавательной деятельности обучающихся профессиональных образовательных организаций. 2015. URL: <http://www.emissia.org/offline/2015/2429.htm>.
5. Кондратенко О. А. Дидактические принципы реализации когнитивновизуальной технологии в дистанционном обучении студентов. *Теория и практика общественного развития*. 2013. № 6. С. 84-88.
6. Лаврентьев Г. В., Лаврентьева Н. Б., Неудахина Н. А. Некоторые теоретические основы технологии визуализации. URL: http://www2.asu.ru/crrkr/index_files/ucheb_files/innov/Part2/ch8/glava_8_1.html.
7. Манько Н. Н. Когнитивная визуализация педагогических объектов в современных технологиях обучения. *Образование и наука*. 2009. № 8. С. 10-30.
8. Lohmann S., Ziegler J., Tetzlaff L. Comparison of Tag Cloud Layouts: Task-Related Performance and Visual Exploration. *INTERACT*. 2009. P. 392-404.
9. Tufte E. R. *The Visual Display of Quantitative Information*. Cheshire, Connecticut : Graphics Press, 2001. 200 p.

Трушак Василь Ігорович

Національний Університет «Львівська Політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В РАМКАХ ФАКУЛЬТАТИВУ З ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НА ПРИКЛАДІ ФАКУЛЬТАТИВУ З ЯПОНСЬКОЇ МОВИ НУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Стаття присвячена виділенню особливостей навчання і викладання японської мови в рамках факультативу для студентів. Проаналізовано відмінності навчального процесу в рамках факультативу порівняно з навчанням японської мови як спеціальності. Досліджено засоби реалізації навчального процесу в рамках факультативу для студентів. Ключові слова: навчальний процес, японська мова, факультатив, навчання, викладання.

Актуальність. Навчальний процес в рамках факультативу з японської мови має значні відмінності від навчання японської мови як спеціальності. Тим не менше, вказані вище відмінності раніше не розглядалися. Тому актуальним є виділення цих відмінностей для розробки і покращення методик викладання японської мови в рамках факультативу для студентів.

Огляд джерел. Дослідженнями у галузі методики викладання японської мови займалися В. Алпатов, І. Головнін, Н. Конрад, Л. Нечаєва, О. Кадота, Н. Наганума та багато інших вітчизняних і зарубіжних дослідників [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Проте викладання японської в межах факультативу раніше не розглядалося.

Основний матеріал. Протягом останніх кількох років японська мова продовжує набувати популярності. Зокрема, це відбувається завдяки зростаючій популяризації сучасної японської культури, як от аніме (мультиплікація), манги (комікси), сучасної японської музики, відео-блогерів в соцмережах, тощо.

Не спадає інтерес і до традиційної японської культури. При цьому, зацікавлені у японській мові студенти не завжди готові обрати японську мову як основну чи другу спеціальність, все ще зберігаючи інтерес до самої мови. За такої ситуації безплатний факультатив для студентів (у випадку з факультативом Львівської Політехніки він включений у навантаження викладача) стає значно кращим варіантом ніж, наприклад, платні приватні репетитори чи спроби самостійного навчання.

Таким чином, першою особливістю є відсутність обмежень відносно того, хто може відвідувати факультатив. Взяти участь у роботі факультативу можуть студенти будь-якої спеціальності незалежно від того на якій спеціальності вони навчаються. Враховуючи, що навчання ведеться з нуля, то це не викликає проблем відносно формальної складової, так як програми і навчальні плани беруть ту ж основу що й програми для тих предметів, де японська мова є як спеціальність, проте викладач змушений в тій чи іншій мірі змінювати стиль викладання, часто уникаючи філологічних термінів наскільки можливо щоб матеріал був зрозумілим однаково студентам і гуманітарних і технічних спеціальностей, але при цьому щоб пояснення і опрацювання матеріалу не втрачало змістової складової. Одночасно з тим повинна бути готовність відповідати на найрізноманітніші питання студентів – починаючи з питань з культури чи окремих мовних і мовленнєвих елементів закінчуючи питанням транслітерації японської мови на українську мову, в якому досі немає єдності в українській науковій спільноті.

Другою особливістю є різноманітність мотивації студентів. Тут можна говорити про різні цілі і різні можливості студентів. Частина студентів приходять спробувати японську мову, розглядаючи заняття в більшій мірі як цікавий спосіб проведення часу, тоді як інша частина налаштована до навчання і, відповідно, виконують більше позааудиторної роботи. При цьому викладач має досягти розширення і різноманітності пройденого матеріалу, надаючи максимальну увагу аудиторній роботі щоб зменшити самостійну роботу студентів. Тим не менше, без самостійної роботи студентів навчання відбувається повільніше і як результат утворюється матеріал, який проходиться на занятті в більшій мірі залежить від присутності студентів і їх готовності до заняття ніж матеріалу запланованого по програмі. Враховуючи, що у Львівській Політехніці на факультатив виділено 1 пару на тиждень, то мотивування студентів до самостійної роботи має дуже велику вагу.

Варто відзначити, що група новачків на своєму першому занятті уже є в певній мірі неоднорідною. Тут можна виділити 3 групи студентів:

1. Студенти, які вже почали самостійне вивчення мови, мають початкові навички письма і говоріння.
2. Студенти, які не вивчали японську мову, проте завдяки інтересу до японської культури (частіше сучасної, найчастіше – аніме) мають уявлення про мовний матеріал на рівні відтворення окремих ієрогліфів чи символів катакани і хірагани, окремих слів чи фраз.
3. Студенти, які не вивчали японську мову і з нею не контактували ні в якому вигляді.

Власні спостереження протягом останніх двох років показують перевагу другої групи студентів над іншими і поступове зменшення кількості студентів, які входять до третьої групи. Разом з тим, кожна група потребує дещо різного підходу.

При роботі з першою групою студентів необхідним є визначення прогресу студентів і відповідно матеріалу з якого можна починати (чи, точніше сказати, продовжувати) вивчення мови і виправлення помилок самостійного навчання, якщо такі є і систематизація матеріалу.

При роботі з другою групою студентів важливо перетворити відомі їм елементи мовного матеріалу на шаблони, відштовхуючись від яких відбудеться доповнення знань.

Відносно студентів з третьої групи, робота з ними відбувається по програмі або відштовхуючись від рівня представників інших груп, коли ці студенти отримуватимуть базову інформацію одночасно з появою мовних шаблонів, які вони розпрацьовуватимуть разом зі студентами різних груп.

Таким чином завданням викладача є підбір і опрацювання навчального матеріалу таким чином щоб представники всіх представлених груп почували себе комфортно і отримували достатньо необхідної їм інформації відповідно до їх побажань і потреб. Для визначення груп студентів, їх мотивацій та інтересів проводиться невелика мотиваційна бесіда, результати якої впливають на підбір матеріалу для вивчення японської мови і культури.

Ще однією особливістю є позиція викладача і здійснення контролю за досягненнями студентів. На відміну від обов'язкових предметів, у факультативу відсутній такий мотиваційний елемент як оцінка, а відвідування пар є добровільним. Тому викладач повинен забезпечити спокійну і ненапружену атмосферу, завдяки якій студент захоче приходити на пари і отримуватиме задоволення незалежно від своєї мотивації, досвіду вивчення мови, тощо.

Висновки. Викладання японської мови в рамках факультативу має значні відмінності порівняно з викладанням японської мови як спеціальності. Різниця у відсутності обмежень відносно того, хто може відвідувати факультатив, різноманітності мотивації студентів і рівнів на яких студенти знаходяться, що в

свою чергу міняє підхід до проведення пар, завдання яких намагається досягти викладач при підготовці і проведенні пар. Разом з тим, для покращення засвоєння студентами матеріалу в рамках факультативу перспективно є розробка нових методик для більш ефективного викладання.

Джерела

1. Алпатов В. М. Методические указания по курсу «Лексикология японского языка». Владивосток: ДВГУ, 1981. 48 с.
2. Головин И. В. Грамматика современного японского языка. М.: Изд-во МГУ, 1986. 316 стр.
3. Конрад Н.И. Современная начальная школа в Японии. СПб.: 1913. 156 с.
4. Нечаева Л.Т. Японский язык для начинающих. Часть первая. (Новая редакция). М.: Московский лицей. 2002.
5. Kadota O. Japanese teaching methodology. Japan: Bonjinsha, 1996. 203 p.
6. Naganuma N., Taguchi N. Transition from learning English to learning in English: Students' perceived adaptation difficulties to an English-medium university in Japan. *Asian EFL Journal*, 8(4), 2006. p. 52-73.

Харченко Наталія Вікторівна

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Інститут проблем виховання НАПН України

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В ОСВІТІ: АЛГОРИТМ ПОБУДОВИ

Статтю присвячено проблематиці соціального партнерства, доводиться його актуальність та необхідність у сучасній освіті. Визначено сутність соціального партнерства у сфері освіти між різними соціальними інститутами. Розкрито алгоритм побудови соціального партнерства. Підтверджено, що соціальне партнерство дозволяє організаціям – учасникам, ефективно відповідати на виклики суспільства та бути дієвими партнерами держави. Ключові слова: соціальне партнерство, співпраця, взаємодія, заклади освіти, соціальні інститути, алгоритм побудови партнерства.

Актуальність. У 2016 році на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у представленому звіті «Майбутнє професій» («The Future of Jobs»), за результатами дослідження на базі 35 компетенцій, які в різних комбінаціях покривають потреби більшості професій по всьому світу, визначено ТОП–10 найбільш затребуваних до 2020 року компетенцій. Серед них така компетенція, як вміння співпрацювати та вибудовувати взаємодію з іншими, посідає 5 місце (Bessen, 2015).

Сьогодні відкритість і готовність соціальних інститутів до взаємодії та партнерства є важливою характерною ознакою демократичного громадянського суспільства.

Огляд джерел. Впродовж останнього десятиліття значимість соціального партнерства актуалізується у роботах дослідників різних наукових сфер. Так, важливість реалізації такої функції соціального партнерства як вплив соціального партнерства на формування громадянського суспільства і розвиток соціального суспільства, стабільності, економічної безпеки і соціальної відповідальності підтверджується працями Т. Карпової (Карпова, 2017), О. Бортнікової (Бортнікова, 2012).

Фахівці наголошують: необхідність вчасно реагувати на виклики суспільства має стимулювати та посилювати партнерство між урядом, педагогами, закладами освіти, бізнес–структурами та іншими організаціями (The Future of Jobs, 2016).

У цифровий вік вимоги до знань, умінь і навичок сучасної людини зростають. За даними досліджень, вісім з десяти компаній (82,2%) бачать необхідність взаємної адаптації з шкільною та академічною освітою. Це створює основу для ефективної співпраці у постійно мінливому світі (Hammermann, 2016).

Мета статті полягає у визначенні сутності соціального партнерства у сфері освіти між різними соціальними інститутами, розкритті особливості побудови соціального партнерства, визначенні засад, на яких має базуватися співпраця між партнерами.

Основний матеріал. В основі партнерського підходу лежить змістовна і широка міжсекторна взаємодія партнерів, що дозволяє вирішувати надзвичайно складні завдання, які стоять перед суспільством. Вирішення таких завдань силами одного сектору недостатньо ефективне. Працюючи окремо, кожен сектор проводить відокремлену діяльність, часто конкурує з іншими секторами і / або дублює дії, витрачаючи цінні ресурси. Розрізнені зусилля не призводять до бажаного результату, в той час як партнерський підхід створює нові можливості для розвитку та досягнення результатів за рахунок кращого розуміння умов діяльності і можливостей кожного сектора, а також пошуку нових шляхів їх застосування в цілях досягнення загального блага (Теннісон, 2003).

Таким чином кожен сектор (партнер) привносить в партнерство ті пріоритети, цінності та якості, які лежать в основі його діяльності, примножуючи їх.

Важливою умовою ефективного та результативного соціального партнерства є чіткий алгоритм побудови соціального партнерства. Зокрема, варто зосередити увагу на аспектах, які стануть ключовими в процесі спільної діяльності партнерів:

- **Оцінка поточної ситуації.** Розуміння і дослідження проблемного питання, на вирішення якого будуть спрямовані ресурси, збір даних, консультування з зацікавленими сторонами, потенційними донорами та організаціями, які надають ресурси, формування загальної картини / бачення партнерства.

- **Визначення потенційних партнерів.** Пошук та визначення можливих партнерів, донорів, зацікавлених сторін і, у разі необхідності, актуалізація їх мотивації і бажання до спільної взаємодії.

- **Побудова взаємодії.** Партнери детально вибудовують механізм взаємодії, який буде діяти впродовж реалізації спільних проєктів, узгоджують цілі, завдання і основні принципи спільної роботи, які лежать в основі партнерства.

- **Планування.** Партнери планують спільну діяльність, обговорюють загальну, цілісну картину діяльності, послідовність виконання робіт, починають розробку проєкту. Визначають хід виконання робіт і забезпечення координації виконання окремих етапів роботи.

- **Управління.** Партнери створюють структуру для управління партнерством на середньо- або довгостроковий період. Структурування проєкту передбачає поділ його на конкретні завдання і пакети робіт.

- **Забезпечення ресурсів.** Партнери визначають потреби і мобілізують ресурси (матеріальні та нематеріальні), використовуючи всі види джерел підтримки.

- **Реалізація.** Як тільки отримано необхідні ресурси та проєкт погоджено усіма партнерами, починається етап реалізації: робота по виконанню затвердженого плану-графіка і досягненню очікуваних результатів.

- **Вимірювання результатів.** Оцінка показників ефективності результатів: наскільки партнерство досягло намічених завдань, відповідність результату поставленим цілям, соціальний ефект, оптимальність у співвідношенні між витраченими ресурсами (матеріальними і нематеріальними) та отриманим соціальним ефектом.

- **Оцінка.** Оцінка партнерства: як партнерська взаємодія впливає на партнерські організації? Чи потрібно відмовитися від співпраці з кимось із партнерів або залучити нових?

- **Коригування і доопрацювання.** Перегляд і коригування партнерства, програм та (або) проєкту в світлі отриманого досвіду. Аналіз загального результату, корекція окремих етапів роботи тощо.

- **Створення інституційної основи.** Створення відповідних структур і механізмів для партнерської взаємодії з метою забезпечення довгострокової взаємодії і наступності.

- **Продовження або завершення партнерства.** Забезпечення продовження партнерської взаємодії або досягнення угоди про завершення спільної діяльності.

Дослідження підтверджують (Молчанова, 2007), (Теннісон, 2003), що соціальне партнерство закладів освіти та громадських організацій базується на наступних засадах: рівноправність сторін, відкритість, взаємна повага і співробітництво; орієнтація на розвиток, спілкування та обмін ідеями; спільна філософія бачення мети і вибір шляху до досягнення кінцевого результату; відкриті і рівні можливості для бажаючих стати активними партнерами у співтоваристві, добровільність прийняття сторонами на себе зобов'язань, зацікавленість в результатах; свобода обговорення питань, розвиток соціального партнерства на демократичній основі; відповідальність сторін; реальність зобов'язань, прийнятих на себе сторонами, обов'язковість виконання колективних договорів, угод.

Висновки. Алгоритм побудови соціального партнерства забезпечує ефективну реалізацію освітніх ініціатив. Хоча в основі діяльності кожного сектору партнерства лежать різні пріоритети, цінності та характеристики, об'єднання ресурсного потенціалу усіх зацікавлених партнерів допомагає якісніше здійснювати процес успішної соціалізації та самореалізації зростаючої особистості, виховання її як патріота і громадянина, оскільки соціальне партнерство виступає чинником збагачення та ефективності виховного ресурсу різних соціальних інститутів.

Джерела

1. Bessen, J. *Toil and Technology: Innovative technology is displacing workers to new jobs rather than replacing them entirely*. IMF Finance and Development Magazine, March, 2015.
2. Hammermann, Andrea, Stettes, Oliver, 2016. *Qualifikationsbedarf und Qualifizierung. Anforderungen im Zeichen der Digitalisierung*, IW policy paper 3. – 2016. – Köln.
3. The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution January. – 2016. – 167 p.
4. Бортнікова О. Г. *Державне управління забезпеченням соціальної безпеки та проблеми становлення соціального партнерства в Україні* / О. Г. Бортнікова // Інвестиції: практика та досвід : наук. – практ. журн. – 2012. – № 13. – С. 85–89
5. Карпова Т. С. Соціальне партнерство як основа взаємовигідного співробітництва бізнесу та держави. Електронне наукове видання з економічних наук «Modern Economics», №3 (2017). – с. 69 – 77
6. Молчанова А.О. Соціальне партнерство в діяльності ППНЗ: Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації для керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання / ЦППО АПН України. – К.: ТОК, 2007. – 44 с.
7. Теннісон Р. *Практичне керівництво по партнерству*. URL: <https://www.unpei.org/sites/default/files.pdf>. Дата звернення: 12.04.2019.

Сафонова Наталія Анатоліївна

Кандидат філологічних наук, доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ТЕКСТІВ ПРИ НАВЧАННІ ЧИТАННЮ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена проблемі навчання читання учнів 5 класів закладів загальної середньої освіти. Проаналізовано основні типи текстів для читання, зокрема автентичні з елементом метафоризації. Досліджено підручники для 5 класу українських авторів Алли Несвіт та Оксани Карпюк в аспекті наявності метафоризованих компонентів. Зроблено висновок, що метафоричні образи підвищують інтерес до читання та сприяють розвитку креативного мислення. Ключові слова: навчання читання, метафора, метафоризований текст, автентичний текст, напівавтентичний текст.

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою вивченістю даної теми, відсутністю наукових робіт, в яких описується детальний аналіз шкільних підручників з англійської мови на наявність мультимедіального метафоризованого компоненту, а недостатньою кількістю навчальних посібників з системами вправ на основі метафоризованих текстів.

Огляд джерел. Проблемою навчання читання учнів середньої школи та залучення метафоризованих текстів для читання займалися дослідники С. К. Фоломкіна, Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька, А. А. Ворожбитова, О. А. Кучерук, Ф. С. Бацевич, М. П. Черкасов, Дж. Лакофф, М. Джонсон, С. Вейр Х. Маршал та М. Мартінез.

Мета дослідження дослідити значення метафоризованих текстів для навчання читання учнів 5 класу та проаналізувати аспект метафоризації шкільних підручників з англійської мови.

Основний матеріал. Відомо, що для формування умінь читання велике значення має характер текстів: їхній зміст, інформативність, цікавий сюжет тощо, адже від якості текстового матеріалу залежить мотивація читацької діяльності учнів. У школі використовуються автентичні, напівавтентичні та укладені (навчальні) тексти. Перевагою автентичних текстів є те, що вони є зразками реальної комунікації.

Н. Д. Гальскова та Н. І. Гез та виділяють такі типи автентичних текстів [2]: художні – пісні, казки, розповіді, новели, комікси, драматичні твори, загадки, вірші, сценарії, п'єси; прагматичні (відображують повсякденне спілкування) – телефонні розмови, рецепти, інструкції, листи, телеграми, короткі біографії, реклама, повідомлення, білети тощо; публіцистичні – короткі репортажі, статті(газетні), науково-популярні статті, інтерв'ю.

Очевидно, що легшими для навчання є напівавтентичні тексти, тобто скорочені й модифіковані автентичні тексти. Найлегшими є навчальні тексти, укладені авторами підручників з іноземної мови чи учителем, оскільки в них враховується мовленнєвий досвід конкретного вікового періоду учнів [1].

Загалом, процес метафоризації можна описати так: процеси метафоризації відбуваються у двох напрямках: від людини до природи та від природи до людини, від неживого до живого. Тому можна визначити основні ознаки метафори:

- семантична двоплановість. Це означає, що метафору слід розглядати з точки зору тлумачення прямого і переносного значення. Можна навести багато прикладів, де пряме і переносне значення розкривають їхні загальні риси. У пресі метафоризації слово виконує величезну семантичну роботу, у результаті якої його значення стає узагальненим і тим самим менш визначеним;

- експресивність. Метафора викликає емоції, за рахунок чого сприяє кращому розумінню змісту прочитаного.

- синтаксична ознака. Дана ознака виражена в синтаксичних умовах метафоризації слова, які даються в словниках і довідниках;

- морфологічна ознака надається словниками або довідниками [3].

Отже, процес метафоризації можна описати так: процеси метафоризації відбуваються у двох напрямках: від людини до природи та від природи до людини, від неживого до живого. Тому можливо визначити основні ознаки метафори:

- семантична двоплановість. Це означає, що метафору слід розглядати з точки зору тлумачення прямого і переносного значення. Можна навести багато прикладів, де пряме і переносне значення розкривають їхні загальні риси. У пресі метафоризації слово проробляє величезну семантичну роботу, внаслідок якої його значення стає узагальненим і тим самим менш визначеним;

- експресивність. Метафора викликає емоції, за рахунок чого сприяє кращому розумінню змісту прочитаного.

- синтаксична ознака. Дана ознака виражається в синтаксичних умовах метафоризації слова, які подані в словниках і довідниках;

– морфологічна ознака надається словниками або довідниками [3].

Для проведення даного дослідження на наявність метафоризованого мультилінгвального компоненту ми проаналізували шкільні підручники для вивчення англійської мови в 5 класі українських авторів Алли Несвіт [4] та Оксани Карпюк [5].

Згідно з результатами дослідження в підручнику за редакцією Алли Несвіт метафоризований мультилінгвальний компонент зустрічається у випадках, описаних нижче.

У розділі *The Clothes We Wear* для читання представлено текст *The magic Dress*, у якому наявні такі метафори: “*As Becky put the dress on she started to float in the air and fly like a bird! The dress was magic*”, “*She flew over the jungle, the desert, the snow and ice. She greeted animals...They were pleased to see her*”. На нашу думку, залучення метафори в даному завданні підвищує мотивацію учнів до навчання та стимулює критичне мислення, що є необхідним для засвоєння нової лексики.

У розділі *Food* для читання пропонується текст *George Goes Picnicking*, в якому головними героями є *George, The rabbit, the Elephant ma The Monkeys*. Персоніфіковані тварини роблять добрі вчинки, чим створюють сприятливу атмосферу для засвоєння нових знань під час читання. Даний метафоризований текст виконує ще й повчальну функцію, адже вчить поважати тварин та не бути скупим.

У розділі *Nature an Weather* метафоризований компонент наявний у тексті *The Fox and the Goat*. Учням потрібно розкрити дужки та обрати правильну граматичну форму слова. На нашу думку, використання автором метафори в тексті такого спрямування сприяє стимуляції уваги та уваги учнів під час виконання завдання, що компенсує недостатню розвиненість абстрактного мислення у п’ятикласників.

У кінці цього ж розділу надано текст *The Wind, the Sun and The Simon*, у якому зустрічається лексика, вивчена в розділі. Текст зрозумілий та цікавий для учнів 5 класу, що мотивує їх на поглиблене, вивчаюче читання.

У розділі *Around Great Britain and Ukraine* наведено текст *Up the Mountain*, в якому автор вживає метафори: “*Paths goes around and up, the valley stretched below*”.

У розділі *Holidays and Traditions* метафоризований компонент наявний у тексті для читання *Mrs. Bear’s Valentine*: “*Mrs. Bear and little Bear tell the story, drink tea, jar of honey walks in the garden*”.

Як ми бачимо, у підручнику Алли Несвіт метафоризовані компоненти наявні в 5 з 9 розділів. Всі метафоризовані тексти в підручнику подано у комплексі з дотекстовими вправами на визначення значення слова, текстовими вправами на встановлення хронології подій у тексті, а також післятекстовими граматичними та лексичними вправами, які мотивують учнів застосовувати не лише ознайомлюване читання та читання-сканування, а й поглиблене читання.

Закономірністю є те, що всі тексти, що містять метафоризований компонент розміщено в кінці розділу, що пояснюється тим, що в них міститься більшість лексики та граматичних явищ, вивчених у розділі. Тому, читаючи їх у кінці розділу, діти мають можливість комплексно повторити та закріпити набуті знання, а вчитель має нагоду проконтролювати рівень засвоєння вивченої інформації учнями. Варто також зазначити, що всі тексти, що містять метафоризовані мультилінгвальні компоненти супроводжуються яскравим ілюстраціями, які дублюють описувані в тексті події. Ми вважаємо, що це допомагає учням візуалізувати прочитане, а значить і зрозуміти та сфокусуватися на виконуваному завданні.

Переходячи до аналізу підручника з англійської мови для учнів 5 класу Оксани Дмитрівни Карпюк, зазначимо, що в кінці першого розділу *Time for School* у підручнику подано для читання метафоризований текст “*It is Important to Know a Foreign Language*”. Головними дійовими особами є кошеня та кішка, що захистила його від собаки, говорячи його мовою. Ми вважаємо, що читання такого тексту допомагає учням 5 класу побачити закономірності життя, ціннісну значимість метафорично зображених мовних чи екстралінгвальних явищ, дій, процесів шляхом використання логічних, когнітивних, інтерпретаційних та діалогічних методів у роботі з текстом. Ці процеси створюють сприятливі умови для засвоєння нових знань. Варто зазначити, що даний текст супроводжується ілюстрацією, що допомагає візуалізувати прочитане та двома післятекстовими завданнями: завданням на вибір правильної відповіді та усним завданням, де учні повинні переказати прочитане. Ілюстрації та слова-кліше виконують функцію підтримки учнів.

У розділі *Time for Leisure* для читання надано метафоризований текст *Eyore’s Birthday*, що розповідає про пошук Вінні Пухом та П’ятачком подарунку на день народження ослика. Читаючи цікаву казку, діти повторюють лексику та граматику, вивчену в розділі, а також засвоюють діалогові кліше наведені в тексті.

У розділі *Time for Home* для читання учням пропонується уривок драми *Sleeping Beauty* адаптований Джимом Екслі. На нашу думку, використання адаптованих текстів художньої літератури підвищує навчальну мотивацію внаслідок символічного відображення в тексті мовно-тематичних закономірностей та соціокультурних цінностей. У післятекстових завданнях учням пропонується відповісти на питання по тексту та, розподіливши дійові особи в класі між учнями, розіграти драму. Ми вважаємо, що саме наявність метафоризованого компоненту в прочитаному тексті сприяє зацікавленості та мотивації учнів до практики

усних навичок англійської мови, що є важливим для виконання післятекстових завдань. Окрім цього, тексти подано декілько нових слів, значення яких вказано в примітках після тексту.

У розділі *Time for Outdoors* учням запропоновано прочитати скорочений варіант казки О. Вайлда *The Selfish Giant*. На нашу думку читання такого тексту сприяє розкодуванню смислів, прихованих у метафоризованому тексті, за допомогою активізації асоціативного мислення, смислового бачення тексту, аналітичного методу, творчої інтерпретації, рефлексії індивідуального досвіду школярів. Після прочитання тексту учням пропонується відповісти на запитання по змісту прочитаного та переказати текст використовуючи опори у вигляді послідовних ілюстрацій та незакінчених речень.

Проаналізувавши підручник Оксани Карпюк для вивчення англійської мови в 5 класі, можна зробити висновок, що метафоризований компонент наявний у 4 з 5 розділів книги. Кожен з пропонованих метафоризованих текстів для читання містить нові слова, значення яких вказано в примітках після тексту. Майже всі тексти є адаптованими художніми творами, що сприяє активізації креативного та образного мислення, знайомить з соціокультурними та лінгвістичними явищами іноземної мови. Всі представлені тексти супроводжуються усними післятекстовими вправами.

Ми порівняли метафоризовані компоненти наявні в шкільних підручниках з англійської мови Алли Несвіт та Оксани Карпюк.

Як ми бачимо, метафоризовані тексти наявні в обох підручниках майже в однаковому обсязі. Спільним є те, що всі метафоризовані тексти розміщено в кінці розділів. На нашу думку, таким чином можна в цікавій для п'ятикласників формі повторити лексику та граматику вивчену в розділі. Учням легше сприймати навчальний матеріал в образній, метафоричній формі, адже метафоризовані тексти викликають у дітей більше позитивних емоцій, що є надзвичайно важливим для навчального процесу. Більше того, художні тексти надають процесу навчання творчого характеру, що, на нашу думку, сприяє кращому засвоєнню знань.

Розбіжними є характеристики завдань, що супроводжують метафоризовані тексти для читання. Так, у підручнику Алли Несвіт наявні передтекстові, текстові, післятекстові усні та письмові завдання на тренування та закріплення лексики, граматики, навичок говоріння. А у підручнику Оксани Карпюк наведені лише усні післятекстові завдання, спрямовані на розуміння та відтворення змісту тексту.

Висновки. Використання метафоричних образів під час навчального процесу підвищує пізнавальний інтерес до вивчення мови та сприяє креативному розвитку учнів. Метафоризація навчального процесу підвищує мотивацію; розкодує смисли, приховані в метафоричному тексті шляхом активізації креативного мислення учнів, творчої інтерпретації; пояснює значення метафорично зображених лінгвістичних явищ, процесів; визначає співвідношення між теоретичним текстом у підручнику, текстом образної оповіді, й внутрішнім світом дитини за допомогою рефлексивного методу; сприяє узагальненню й оцінюванню фактів, творчому синтезу почуттів, думок.

Джерела

1. Борещька Г. Е. Методика формування іншомовної компетентності у читанні: *Іноземні мови*. 2012. № 3. С. 18–27.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов факул. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. 336 с.
3. Еникеева С. М. Синергетические параметры словообразовательных процессов в современном английском языке. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія*. Харків: ХНУ, 2006. № 726. 178 с.
4. Несвіт А. М. Англійська мова (5-й рік навчання): підруч. для закл. заг. серед. освіти. 2-ге вид., доопрац. Київ: Генеза, 2018. 208 с.
5. Карпюк, О. English: A textbook for the fifth form of secondary schools. Ternopol: Aston, 2018. 239 p.

Дубравіна Світлана Вікторівна
Донбаський державний педагогічний університет
Бутиріна Марина Володимирівна
Кандидат педагогічних наук, доцент
Донбаський державний педагогічний університет

ЩОДО ПИТАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено питанню структури готовності педагогів до організації дистанційного навчання як однієї з форм навчальної взаємодії, яка є необхідною для реформування системи освіти; визначено поняття «професійна готовність педагога до організації дистанційного навчання»; досліджено компоненти готовності до діяльності взагалі та готовності до професійної діяльності педагога зокрема; розглянуто та виявлено специфічні особливості структури готовності педагога до організації дистанційного навчання. Ключові слова: готовність, професійна готовність, дистанційне навчання, структура готовності, компоненти готовності.

Одним з напрямків реформування освітньої системи України є впровадження дистанційної освіти. Водночас, існує ряд проблем в процесі формування готовності педагогів до організації дистанційного навчання в професійній діяльності: готовність, уміння, бажання педагога здійснювати дистанційне навчання; готовність, уміння, бажання студентів оволодівати знаннями дистанційно; відсутність достатньої науково-методичної бази; недосконалість законодавчої бази України; технічні проблеми; проблеми фінансового характеру. Це актуалізує спеціальну підготовку вчителів в області організації і методики дистанційної освіти, оволодіння комунікаційними засобами і технологіями роботи в інформаційно-освітньому середовищі.

У загальному розумінні, готовність – це цілісне направлене вираження особистості, що містить мотиви, погляди, переконання, вольові й інтелектуальні якості, знання, уміння та навички, налаштування на професійну діяльність і поведінку, яке характеризує сформованість її якостей для виконання діяльності обраної професії. М. Дьяченко, Л. Кандилович до основних компонентів готовності відносять: позитивне ставлення до діяльності; адекватні вимогам професії риси характеру, здібності, темперамент, мотивації; необхідні знання, уміння та навички; усталені професійно важливі особливості пізнавальних, емоційних і вольових процесів, що дає їм можливість тлумачити готовність як цілісну систему розвитку особистості [2].

О. Абдулліна, В. Сластьоніна у структурі особистості фахівця центральне місце віддають мотиваційно-ціннісному ставленню до професійної діяльності [4]. Дослідники Е. Саф'янци та Л. Чернікова пропонують такі компоненти готовності, як: мотиваційний; когнітивний; особистісний. І. Єрмакова, Г. Несен, Л. Сохань акцентують увагу на таких компонентах готовності: мотиваційному; орієнтаційному; операційному; вольовому [5].

К. Дурай-Новакова готовність до професійної діяльності розглядає як усвідомлення високої ролі, соціальної відповідальності, прагнення активно виконувати професійне завдання, настанову на реалізацію знань, умінь та якостей особистості [3]. Науковець вирізняє в ній п'ять компонентів, а саме: мотиваційний; орієнтаційно-пізнавальний; емоційно-вольовий; операційно-діяльнісний; установочно-поведінковий [1].

На думку В. Сластьоніна, професійна готовність фахівця охоплює такі компоненти: психологічна готовність; науково-методична готовність; практична готовність; психофізіологічна готовність; фізична готовність [4].

Отже, спираючись на вивчений досвід педагогів-науковців, можна зробити висновок, що структура готовності до дистанційного навчання включає практично ті ж компоненти, що і готовність до навчання взагалі, але має специфічні особливості, які обумовлені характером діяльності в умовах дистанційної взаємодії: *мотиваційний компонент* визначає мотив, мету, бажання педагога застосовувати у своїй професійній практиці дистанційні освітні технології; *когнітивний компонент* включає знання і уміння, що дозволяють застосовувати дані технології у своїй професійній діяльності; *технологічний компонент* – це сукупність практичних умінь, необхідних для здійснення вищезазначеної форми навчання в професійній діяльності [3].

Розгляд структури та компонентів готовності в цілому, та до організації дистанційного навчання, дозволив зробити висновок, що процес формування готовності педагогів до організації професійної діяльності, зокрема до організації дистанційного навчання в професійній діяльності є багатоаспектним явищем, на яке впливають проблеми різного характеру, які вимагають належної підготовки майбутнього педагога до використання дистанційного навчання у своїй професійній діяльності. Для формування когнітивної складової готовності обов'язково у навчальні плани педагогів усіх спеціальностей необхідно внести дисципліни, які будуть навчати студентів не тільки технічним особливостям середовищ дистанційного навчання, алей методичним особливостям викладення матеріалу та спілкування з учнями у процесі дистанційного навчання.

Джерела

1. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
2. Дьяченко М.Н. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.Н. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: БГУ, – 1976. – 193 с.
3. Зайцева І.А. Професійна готовність педагога до використання дистанційних технологій// Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (25), Issue: 49. – 2015.
4. Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Сластенин, Л.С. Подымова. – М.: Магистр, 2003. – 308 с.
5. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В.Сохань, І.І.Єрмакова, Г.М.Нессен. – К.: Богдан, 2003. – 520 с.

Ткаченко Олена Вікторівна

Кандидат медичних наук

Українська медична стоматологічна академія

Соколенко Валентина Миколаївна

Кандидат біологічних наук, доцент

Українська медична стоматологічна академія

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПЕДАГОГІЦІ

Стаття присвячена огляду літературних джерел щодо питання типологічного підходу та індивідуалізації навчання. Авторами також надано власні роздуми та рекомендації. Підкреслюється наявність виражених психофізіологічних та психологічних особливостей учнів-лівш. Також наголошується на необхідності обов'язкового врахування індивідуального профілю міжпівкулевої асиметрії у навчально-виховному процесі. Ключові слова та словосполучення: педагогіка, психологія, індивідуальний профіль міжпівкулевої асиметрії, лівші.

Типологічний підхід повинен глибоко торкатися Педагогіки сьогодення, а індивідуалізація навчання має бути її найпріоритетнішим напрямком.

Найповніші класифікації учня [1] враховують його ставлення до інших людей, до мистецтва та культури (рівень духовності), активність життєвої позиції. Неабияке місце в цих класифікаціях відводиться врахуванню ставлення студентів до навчання (професії, науки). Наприклад, існують такі типології студентів, як: «гармонійний» (ідеальний), «професіонал», «академік», «громадський діяч», «любитель мистецтва», «старанний», «середнячок», «розчарований», «лінивий», «творчий», «ерудит», «спортсмен», «псевдосучасник», «богемний». Виділяють стилі учіння або навчальної діяльності: активісти, «рефлексивні», теоретики та прагматики.

У навчальному процесі потрібно враховувати когнітивну складність особистості – здатність бачити світ багатомірно (Дж.Келлі), тому що є особи з високою когнітивною складністю (створюють багатомірну модель реальності, розрізняючи в ній велику кількість взаємопов'язаних сторін) і особи з низькою когнітивною складністю (які сприймають дійсність у спрощеній формі та користуються обмеженим набором інформації). Вважають, що когнітивна складність формується з розвитком інтелекту дитини, але в дорослому віці вона більше залежить від досвіду особистості, а не від рівня інтелекту. Важливо, що висока когнітивна складність студента в одній сфері може поєднуватись із низькою когнітивною складністю в іншій/інших.

Серед учнів-лівш є такі, які характеризуються надмірною когнітивною складністю і надзвичайно високим коефіцієнтом інтелекту внаслідок більшої латералізації мозкових півкуль у них (яка виражена набагато більше, ніж у правшів). Причому слід приймати до уваги, що мозок людини чоловічої статі є більш амбілатеральним, тобто людина з таким мозком чітко диференціює задачі для виконання на «правопівкулеві» та «лівопівкулеві». В основі цього лежить анатомічна особливість. На 10-му тижні внутрішньоутробного розвитку, коли починається масивний викид тестостерону, цей гормон викликає гіпертрофію мозолястого тіла між півкулями у його передній частині, що робить можливим швидкий обмін інформацією між півкулями і дозволяє обробляти велику кількість інформації особами чоловічої статі [2].

Тестостерон викликає більш швидкий та прогресуючий ріст правої півкулі, тому відсоток лівш вищий серед осіб чоловічої статі. А у жінок мозолясте тіло стає більш розвиненим у його задніх частинах, що унеможливує чітку спеціалізацію мозкових півкуль у вирішенні тих чи інших поставлених завдань. Тому жіночий мозок менш амбілатеральний. Іншими словами, дівчина та жінка може використати обидві півкулі для розв'язання однієї й тієї ж задачі, але кожна півкуля використовує власну лінію стратегії. Серед представників жіночої статі менше лівш, тому що немає більшого розвитку правої мозкової півкулі під дією тестостерону. Є така особливість, що дівчата та жінки, які страждають на негативні наслідки гіпертестостеронізму (гірсутизм, вірилізм тощо) у більшому відсотку є лівшами.

Зрозуміло, що в навчальному процесі (як і взагалі у процесі розвитку та життя будь-якого індивідуума) неабияку роль відіграє мова. За даними статистики, дівчатка навчаються говорити та читати раніше хлопчиків і набагато рідше стикаються з проблемами при навчанні читанню [3].

Серед дітей, які нездатні до читання, хлопчиків у 4 рази більше дівчаток. Можливо, це відбувається тому, що у мовленнєвих процесах у осіб жіночої статі задіяні обидві півкулі завдяки гіпертрофії мозолястого тіла у задніх частинах. Тому пошкодження мовленнєвого апарату центрального чи периферичного генезу можуть спричинити непоправні наслідки лише у осіб чоловічої статі. Ці дані

говорять про те, що серед дівчат-лівш більше таких, які краще справляться з доповіддю на конференцію, з усною відповіддю на занятті, ніж хлопці.

Ділянка мозку, яка відповідає за мовленнєві процеси, є часткою такої, яка відповідає взагалі за рухову активність. Вважається, що дитина може розпочати говорити тоді, коли у неї вже розвинена висока активність пальців рук. У науковій літературі існує «синдром лівші», який, зокрема, характеризується дефіцитом уваги - гіперактивністю, координаційними порушеннями. Учні-лівші частіше потрібно змінювати стиль діяльності, ніж правші, тому що йому важко займатися однією справою тривалий час. Педагогу потрібно використовувати нестандартні методи навчання їх у порівнянні із правшами, більше інтерактивних методів. Якщо обирати між тестами та усними завданнями, то треба по можливості надати перевагу усним при опитуванні лівш, тому що їхня домінуюча права півкуля володіє симультанним шляхом обробки інформації і такому учню важко або взагалі неможливо обрати одну (декілька) вірних відповідей внаслідок синтетичного складу розуму (а не аналітичного правшів з сукцесивним шляхом обробки інформації). Для лівші добре підійде підготовка доповіді або реферату з тієї чи іншої теми із залученням різних дисциплін (тому що йому легко даються процеси не лише внутрішньодисциплінарної, а й міждисциплінарної інтеграції). Учні-лівші потрібний більший час на розв'язання такої ж задачі, як правші. Психологи взагалі не рекомендують лівшів лімітувати у часі при виконанні учбових завдань.

Досить часто інститут кураторства, на превеликий жаль, носить лише формальний характер, а викладачі академічних груп, якщо й помічають ті чи інші труднощі у своїх вихованців, часто або намагаються не помічати, або взагалі не враховують їх у своїх відносинах з ними та їх впливу на навчальний процес. А такого не має бути. Викладач – це Психолог, Порадник! Досить часто такі проблеми характеризують лівш, у яких порушено сприйняття правого-лівого, дискоординаційні порушення, та і взагалі слабша соціальна адаптованість, ніж у правшів [4]. І їм частіше взагалі складніше поділитися своїми проблемами, ніж правшам!

На нашу думку, кожен викладач має мати психологічні знання хоча б базового рівня, тому що він має спілкуватися з досить великою когортою людей, які володіють цілою низкою своїх індивідуально-типологічних особливостей, має попереджувати виникнення конфліктів. Відомо, що лише доброзичлива атмосфера на занятті сприятиме розкриттю потенціалу учнів будь-якого віку в найвищому ступені, особливо лівш. Вони часто не можуть правильно законспектувати лекцію, зокрема, завдяки низькій швидкості письма (набагато нижшій, ніж у правшів) і необхідності виділяти написане різними кольорами для найкращого розуміння написаного у подальшому. Важливість виділення головних і деяких інших моментів у написаному дуже важлива для лівші з його домінантною «образною» правою півкулею. Добре, якщо викладач має змогу після прочитаної лекції дати її таким студентам на електронних носіях інформації. На нашу думку, добре було б мати оснащення для таких лекцій не лише у великих лекційних аудиторіях, а і у навчальних кімнатах для проведення мікролекцій, демонстрацій тощо. Дуже добре було б проводити слухачам підготовчих відділень та перших курсів ВУЗів заняття з основ роботи з бібліотечною літературою, іменними та предметними каталогами звичайних та електронних бібліотек, конспектування навчального матеріалу тощо. Можливо навіть, щоб окремо виділялися групи ліворуких студентів.

Вважається навіть, що зрозуміти учня-лівшу стовідсотково може лише викладач-лівша, і такі класи створюються, зокрема, у США (де відсоток лівш, так же як і в Японії) досить високий і складає 95-98% від усього населення. Цікаво, що на Сході ліву руку наділяють високим достоїнством (окрім, мусульманських країн, в яких не можна їсти лівою рукою внаслідок культуральних переконань і де реальний відсоток лівш менший внаслідок цього). Китайці також не люблять, щоб їхні діти їли лівою рукою [5]. Лише в Японії, при необхідності обирати, перевага надається лівому. Західна культура віддає перевагу правому, а не лівому.

Кількість лівш та правшів в усі часи і в усіх народів в усіх куточках Землі була приблизно однаковою. Упродовж багатьох століть біологів та лікарів, генетиків та фізіологів, психологів та культурологів, соціологів та педагогів притягувала тайна походження ліворукості та праворукості. Загадка полягає саме в тому, що, незважаючи на орієнтацію людського суспільства на правшів, яких завжди була більшість, кількість лівш не лише не знижується, а залишається стабільною або навіть підвищеною у деяких регіонах Землі.

Обмін студентами є невід'ємною частиною їхньої освіти на сучасному рівні. І дуже важливо створити умови для розкриття їхнього навчального, наукового потенціалу в максимальному ступені. Для цього їхня природна (для студентів-іноземців) та соціальна (як для вітчизняних, так і для іноземних) адаптація, їхній стан здоров'я мають бути добрими. Врахування індивідуально-типологічних особливостей студентів (зокрема, індивідуального профілю міжпівкульової асиметрії), постійне покращення педагогічної та психологічної майстерності Викладача, створення умов, за яких викладач є не лише контролером, а й Помічником є дуже важливими складовими цього процесу. Педагоги та психологи вважають, що з учнем-

лівшою може бути менше турбот і труднощів у навчанні, результати навчання і виховного процесу будуть кращими, якщо вчитель буде розвивати у нього правопівкульові фізіолого-психологічні особливості, такі як: образне мислення, емоційність, чутливість, інтуїцію та творчі здібності [6].

Джерела

1. Коpecь Л.В. Психологія особистості / Л.В. Коpecь: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 458с.
2. Марютина Т.М. Введение в психофизиологию / Т.М. Марютина, О.Ю. Ермолаев: Третье издание. – М.: Флинта, 2002. – 400 с.
3. Макаpьев И. Если ваш ребёнок – левша / И. Макаpьев. – СПб: Лань, 1995. – 128 с.
4. Леутин В.П. Функциональная асимметрия мозга: мифы и действительность / В.П. Леутин, Е.И. Николаевна. – СПб: Речь, 2005. – 336 с.
5. Шелопуха О. Левша и правша. – М.: ЗАО «ОЛМА Медиа групп», 2008. – 320 с.
6. Дитина-лівша. Діагностика, корекція, підготовка до школи / упоряд. Л.В. Туріщева. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 192 с.

Тріпадуш Дарія Радіславівна

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Науковий керівник: Серєда Ірина Валеріївна, кандидат педагогічних наук, доцент

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування особистості педагога в сучасних умовах. Проаналізовано зміст деонтологічної підготовки педагога. Розкрито основні вимоги до сучасного педагога та напрями його професійного самовиховання. Узагальнено ознаки творчої особистості педагога. Особлива увага спрямована на підготовку майбутніх вчителів до інноваційної діяльності в умовах модернізації вітчизняної системи освіти. Ключові слова: деонтологічна підготовка, педагог, професійний саморозвиток, особистість педагога, формування особистості педагога.

На сучасному етапі розвитку освіти важливого значення набуває проблема формування особистості педагога в реаліях сьогодення. Суттєво змінюються цілі освіти, вдосконалюється зміст навчальної інформації, трансформуються засоби педагогічної комунікації, що зумовлює необхідність підвищення вимог до рівня професіоналізму педагогів. Нині важливо сформувати модель педагога, яка вміщувала б риси та ознаки гуманності, інноваційності, демократичності, професійної компетентності, здатності до ефективної роботи на рівні нових стандартів.

Проблема формування особистості сучасного вчителя стала предметом вітчизняних педагогічних досліджень останніх років, зокрема, таких учених, як: В. Андрущенко, О. Вознюк, С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, І. Зимна, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк та ін. [1; 2; 3] Узагальнюючи позицію сучасних дослідників, І. Зимна зазначає, що «професійні характеристики вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності виявляються у їх сукупності, оскільки вчитель діє як особистість, активно діючий суб'єкт педагогічного взаємодії» [1, с.159]. Проте нині означена проблема не набула поки що системного вивчення.

Метою статті є визначення вимог до особистості сучасного педагога в контексті його деонтологічної підготовки та професійного саморозвитку.

Актуальним завданням вітчизняної системи освіти є підготовка педагога як лідера нового формату, який у сучасних умовах організації навчально-виховного процесу покликаний експериментувати, здійснювати творчий пошук ефективних, нестандартних підходів до розв'язання педагогічних проблем. Який є компетентним у сфері новітніх технологій навчання, активним у генеруванні оригінальних педагогічних ідей, запровадженні інноваційних форм, методів, прийомів і засобів організації пізнавальної діяльності учнів, і, як наслідку, підвищення якості знань.

Деонтологічну підготовку майбутнього педагога слід розглядати як цілеспрямований і керований процес, який розпочинається в педагогічному навчальному закладі й продовжується в процесі подальшої соціальної адаптації педагога, забезпечує його готовність до здійснення нормативної поведінки в різноманітних ситуаціях професійної діяльності. Вона має свої завдання, цілі, структуру, умови та передбачає оволодіння майбутнім педагогом знаннями про нормативну поведінку в різних ситуаціях професійної діяльності, допомагає формувати відносини в системі «людина-людина» на основі деонтологічних принципів, норм і вимог.

З огляду на особливості професії педагог зобов'язаний бути носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань, високої культури, прагнути до втілення в собі рис людського ідеалу. Адже діти надзвичайно тонко помічають і відчують риси та якості особистості педагога, намагаються їх наслідувати. Педагог повинен бути справедливим, ввічливим, стриманим, добрим, людяним, відповідальним, дружелюбним і порядним, тому що саме цьому він і навчає своїх вихованців. Педагог має

вміти якісно, переконливо та доступно доносити до дітей інформацію, вдало супроводжувати її наочністю, розвивати пізнавальні можливості, а також просто любити дітей та отримувати задоволення від спілкування з ними.

Зауважимо, що процес виховання будь-якої особистісно-професійної якості педагога починається з формування найпростіших елементів відповідної діяльності та поведінки, які надалі ускладнюються, переплітаються і, поєднуючись між собою, визначають розвиток та зміцнення цієї якості.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що всебічний розвиток особистості педагога в сучасних умовах передбачає формування загальнолюдських норм життєдіяльності, моральних цінностей добра, краси, істини, свободи, совісті, поваги й любові. Він втілює професійне прагнення постійно працювати над собою, спрямовувати власну педагогічну діяльність на підвищення інтелектуального рівня нації, формування нової генерації свідомих, активних і відповідальних громадян України.

Джерела

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – М.: Изд. корпорация «Логос», 2000. – 384 с.
2. Вознюк О.В. Професійно важливі якості сучасного вчителя як творчої особистості // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во Рута, 2016. – 400 с. – С. 67-97.
3. Формування особистості вчителя в сучасних умовах / В. Андрущенко, І. Табачек // Політ. менеджмент. – 2005. – № 1. – С. 58-69.

Коробчук Людмила Іванівна
Кандидат педагогічних наук, доцент
Луцький національний технічний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В СТУДЕНТІВ ЕКОЛОГІВ

В статті розкрита необхідність формування екологічного виховання в майбутніх екологів через застосування педагогічних підходів та методів навчання. Досліджено рівень екологічного виховання у студентів ВШ. Зроблено висновки стосовно динаміки зросту екологічного виховання в процесі розвитку. Ключові слова: екологічне виховання, екологічна свідомість, студенти екологи, екологічна відповідальність, екологічна освіта.

Актуальність. Зазначивши «екологічне виховання» одним із основних складових загальної культури людини, відмічаємо, що її формування нині залишається актуальним завданням для будь-яких видів професійних спрямувань. А особливо для майбутніх екологів вищих технічних навчальних закладів.

Студенти, котрі навчаються за фахом екологія повинні визнавати, що складовими їх професійної компетентності являються показники з високим рівнем: екологічної свідомості, екологічного виховання, екологічних знань, екологічної відповідальності.

Фахівець із базою технічних знань та навичок має вміти грамотно спрогнозувати результати особистої діяльності та рішень в часі чи просторі. Відповідно, підвищення якості екологічної освіти повинне бути актуальним на протязі тривалого періоду розвитку людства [1].

Огляд джерел. Проблеми екологічної освіти та виховання присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема: Л. Лук'янова, Л. Білик, І. Мітрясова, Н. Дежнікова, Л. Белялова, Г. Ярчук, В. Кукушкін, В. Вернадський, Н. Демешкант, Н. Єфименко, Л. Печко, А. Захлебний, А. Шульженко, Л. Моторна, І. Зверев, В. Петрук, С. Сапожников, Н. Пустовіт; Л. Мантатова, О. Пруцакова; С. Совгіра, І. Суравегіна, В. Сухомлинський, Л. Титаренко, Н. Негруца Г. Тарасенко, О. Федоренко, Д. Теплов, Г. Пустовіт та інші.

Мета дослідження – за допомогою психолого-педагогічного підходу визначити рівень екологічного виховання студентів екологів.

Основний текст. Екологічне виховання – комплекс прийомів та заходів, спрямованих на: поповнення знань та умінь з екології; регулярне інформування про екологічні проблеми; доведення до відома про правильне поводження при виникненні надзвичайної ситуації; прививання любові до навколишнього природного середовища; ознайомлення з вітчизняними та зарубіжними підходами до розв'язання актуальних екологічних проблем.

Підготовка високоякісного фахівця з будь-якої спеціалізації, на сьогодні, не можлива без екологічних знань. Найбільш необхідна в світі технічно-інженерна освіта, реалізує соціальне замовлення суспільства – готує професійного, конкурентоспроможного комунікативного, компетентного та ініціативного фахівця, з високим рівнем екологічного виховання. Сукупність певних здібностей суб'єкта діяльності формують професійно-поведінковий базис, котрий направляє на розв'язання низки екологічних питань та проблем, різних за характером та обсягом [2].

До головних завдань, які варто підключити до компетентності науково-педагогічної сфери, котра навчає майбутніх екологів, відносять створення відповідних умов та інноваційно-технологічної основи навчально-виховного процесу, котрий забезпечував би систему безперервної підготовки еколога технічного профілю з наповненням його фахової структури необхідними компонентами.

Окрім того, не варто забувати про значення вірно підібраних технологій та заходів для навчально-пізнавального процесу, котрі можуть чинити вплив на психіку та свідомість студента.

Нинішня молодь за період здобування професійної освіти у вищій школі не має достатнього рівня природоохоронної свідомості. Саме тому, екологічне виховання повинно бути враховане в системі навчально-виховного процесу.

Засадою ековиховання майбутніх фахівців рахується екологічно зорієнтована педагогіка, котра вміщує в собі відповідні принципи екологізації навчання та виховання, екологію внутрішнього світу особистості, екологію соціального середовища, природовідповідності.

Для оцінювання й аналізування професійної готовності студентів екологів індивідуальним шляхом, ми застосовували констатувальний експеримент. В якому за основу брали визначення стану вихідного показника вияву оперативності студентів до розуміння значення екологозберігаючої діяльності в майбутньому а також визначення чинників, котрі чинять вплив на формування й розвиток професійно вагомої властивості як такої.

Загалом наша експериментальна робота проводилась на основі Луцького національного технічного університету. Типовість вибірки складала 19 студентів першого курсу. Всього респондентів налічувалось в кількості 82-х студентів.

Огляд респондентів на кшталт визначення ступеня сформованості екологічного виховання проводилось і спочатку навчально-виховного процесу (вихідний стан), і по його закінченню.

Огляд наслідків дослідження передбачав застосування нами методик С. Дерябо, І. Лаптева, В. Ясвіна та інших [3]. Із цією метою розроблено шкалу рівнів кожного з трьох виокремлених компонентів екологічного виховання: низький (пасивно-споживацький) рівень, середній (активно-зберігаючий), високий (творчо-відновлювальний) рівень.

Моніторинг складових екологічного виховання охоплює застосування опитувальників, тестів, завдань, направлених на вивчення показника сформованості інтелектуального, ціннісного, мотиваційного та діяльнісного компонентів.

Дослідження проходило в декілька етапів. Підсумки констатувального експерименту схематично зображені та подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні екологічного виховання студентів екологів (%)

Критерії	Рівні								
	низький			середній			високий		
	1 к. бак.	4 к. бак.	1к. маг.	1 к. бак.	4 к. бак.	1к. маг.	1 к. бак.	4 к. бак.	1к. маг.
Інтелектуальний	57,9	21,6	–	36,8	64,9	15,4	5,3	13,5	84,6
Ціннісний	78,9	40,5	–	15,8	32,4	26,9	5,3	27,0	73,1
Мотиваційний	68,4	35,1	–	15,8	45,9	23,1	10,5	18,9	76,9
Діяльнісний	89,5	27,0	–	5,3	48,6	11,5	5,3	24,3	88,5

Виходячи із таблиці 1 ми бачимо які рівні припадають на ті чи інші критерії: інтелектуальний – максимальні показники: на високому рівні для студентів магістрів першого року навчання (84,6 %), на середньому рівні студенти бакалаври четвертого курсу (64,9 %), на низькому – студенти екологи першого курсу (57,9 %); мінімальні показники: на високому рівні в студентів екологів першого курсу (5,3 %). Ціннісний – максимальні показники: на високому рівні для студентів магістрів першого року навчання (73,1 %), на низькому – студенти екологи першого курсу (78,9 %), студенти бакалаври четвертого курсу (40,5 %); мінімальні показники: на високому рівні в студентів екологів першого курсу (5,3 %). Мотиваційний – максимальні показники: на високому рівні для студентів магістрів першого року навчання (76,9 %), на середньому рівні студенти бакалаври четвертого курсу (45,9 %), на низькому – студенти екологи першого курсу (68,4 %); мінімальні показники: на високому рівні в студентів екологів першого курсу (10,5 %). Діяльнісний – максимальні показники: на високому рівні для студентів магістрів першого року навчання (88,5 %), на низькому – студенти екологи першого курсу (89,5 %); мінімальні показники: на високому та середньому рівнях у студентів екологів першого курсу (5,3 % в обох випадках).

Окрім того, видно, що низького рівня інтелектуального, ціннісного, мотиваційного, діяльнісного компонентів у студентів магістрів першого року навчання не прослідковувалось взагалі. Що, в свою чергу, вказує на достатню підготовку студентів до майбутньої професії.

Як бачимо, спостерігається яскраво виражена динаміка зросту екологічного виховання від першого курсу бакалаврів до магістрантів (першого року навчання).

Висновки. Перевага низького показника екологічного виховання в студентів першого курсу й частково бакалаврів четвертого курсу й середнього – в магістрів та частково бакалаврів четвертого курсу технічного університету посприяли розробленню та мотивуванню технології створення особистісного новоутворення, котре вивчається в умовах вищої технічної школи, що основана на аксіологічних аспектах. Коротше кажучи, низький рівень екологічних знань, недостатнє обґрунтування та практична направленість на виконання еколого-творчих компетенцій у суспільстві довели обов'язковість розроблення й планомірність використання системи екологопсихо-педагогічних впливів, котрі б задовольнили потрібний показник професійної підготовки майбутніх екологів у Луцькому національному технічному університеті.

Джерела

1. Бібліотека ВНЗ в системі екологічної інформації та культури. URL: http://library.tup.km.ua/about_library/naukova_robota/2008/pan_bib.html
2. Герасимчук О. Л. Екологічне виховання в контексті сучасної парадигми сталого розвитку. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.). / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 401-406.
3. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. Ростов н/Д : Феникс, 1996. 480 с.

Данілова Дар'я Едуардівна
Сумський державний університет

Науковий керівник: Ніколаєнко Сергій Олександрович, кандидат психологічних наук, доцент
Сумський державний університет

ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНА СФЕРА ПРЕДСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена вивченню особливостей ціннісно-мотиваційної сфери представників студентського самоврядування та важливості самопізнання ними даної сфери. Представники студентського самоврядування мають певні особливості у цінностях та мотивах в порівнянні зі студентами, які не належать до студентського самоврядування. У статті наведено обґрунтування необхідності навчання самопізнанню власної ціннісно-мотиваційної сфери як представників студентського самоврядування, так і студентів закладу вищої освіти, з метою покращення їх навчально-професійної діяльності. Ключові слова: ціннісно-мотиваційна сфера, представники студентського самоврядування, самопізнання.

Актуальність дослідження. Останнім часом серед психологічних рекомендацій набирають популярності ті, які обіцяють моментальні ефекти. Так, у соціальних мережах, де частіше за все перебувають студенти, постійно рекламуються різні курси, тренінги, заходи, на яких обіцяють навчити керувати своїми емоціями, досягати успіху, більше заробляти, бути «такими як...». І не так часто можна зустріти інформацію про дійсно науково обґрунтовані та апробовані психологічні заходи.

Дуже часто у студентстві вбачають «рушійну силу», адже саме зі студентства починалися деякі революції. Але що якщо подивитися на соціальну групу студентів глибше? Якщо спробувати стати на місце тих студентів, які входять до органів студентського самоврядування та проаналізувати їх відчуття, почуття, стани тощо? Так, на перших курсах активний студент з тих чи інших причин вступає до органів студентського самоврядування, а далі яким би він не був, його починають викладачі, адміністрація та інші студенти вже дещо інакше сприймати. Не просто як студента, який прийшов на заняття, прослухав певну інформацію, склав іспити і пішов за своїми справами. Ні, до нього інші очікування, «бо він же активіст».

А. Базиленко у своїй роботі наводить наступні особливості характеру, які притаманні учасникам студентського самоврядування: самостійність у прийнятті рішень, прояви ініціативи, вміння чи ініціативи планувати і реалізовувати в інтересах колективу із залученням людських ресурсів, здатність до аналізу своєї роботи, підбиття підсумків зробленого і прийняття відповідних рішень, які сприяють самовихованню і розвитку особистісних якостей, формуванню активної життєвої позиції [1, с. 195]. І дійсно, можна припустити, що студенти, які стали частиною органів студентського самоврядування мають такі характеристики, але, на нашу думку, це поверхневі речі. Адже враховуючи особливості даного вікового періоду, який ми розглянемо далі, у студента, який на першому курсі вступив до органів студентського самоврядування, може щось змінитися на другому або третьому курсі, і він почне вагатися «йти чи ні з органів студентського самоврядування». Чому це будуть вагання, а не зважене рішення? Ми вважаємо, що окрім особливостей вікового періоду, які відіграють тут важливу роль, додається ще й соціальний статус - «активіст», у якому його звикли бачити. Таким чином, на нашу думку, постає необхідність у психологічній

допомозі даній категорії студентства, яка полягає у навчанні їх самопізнанню власної ціннісно-мотиваційної сфери.

Метою нашого дослідження є обґрунтування необхідності навчання самопізнанню власної ціннісно-мотиваційної сфери представників студентського самоврядування закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо визначення ціннісно-мотиваційної сфери. Аналіз доводить, що існують такі відповідники: «ціннісно-смілова сфера», «мотиваційно-ціннісна», «мотиваційно-смілова», «ціннісно-цільова», які використовують Ж. Вірна, С. Дьяков, З. Карпенко, Д. Леонтьєв, О. Осіпкова, Н. Шевченко та інші [2].

Про конструкт ціннісно-мотиваційної сфери писав і Ю. Швалб. Він відзначав, що в особистісному підході поняття мотивації вводиться через протиставлення зовнішніх стимулів і внутрішніх мотивів. Їхне диференціювання й інтеграція відбувається через зв'язування з поняттям «сенсу» (чи особистісного смислу), яке відкриває індивідові його відношення до власних дій, учинків, переживань тощо. Якщо мотивація вказує індивідові на бажану предметність, то смисл указує місце, значення цієї предметності (або самого бажання, узятого як предметність) у системі життєдіяльності особистості – у структурі діяльності, в ієрархії цінностей, у системі моральних установок, у наявній соціальній ситуації, у русі до щастя або до власної смерті. На понятійному рівні цей зв'язок мотивів і відносин фіксується в конструкті «мотиваційно-смілова сфера» особистості [3]. Як бачимо, автор показує важливість вивчення цінностей та мотивів комплексно, оскільки на практиці вони є взаємопов'язаними. Також, варто відзначити, що ціннісно-мотиваційна сфера формується у взаємодії із соціумом, виходячи із індивідуальних особливостей індивіда.

При вивченні особливостей ціннісно-мотиваційної сфери варто враховувати безпосередньо й особливості студентського віку. Оскільки, по перше, студентський вік характеризується наявністю вікових криз, які за Л. Подоляк. можуть бути пов'язані з: професійним вибором, залежністю від батьків, інтимно-сексуальними стосунками та навчально-професійною діяльністю [4].

Кожна із даних криз пов'язана із тим, що особа має певні бажання, які ще не сповна відповідають її можливостям.

Л. Яворовська цитує І. Кона, який писав, що сенс життя – це найважливіше новоутворення ранньої юності. Крім того, важливим новоутворенням юності є поява життєвих планів, а в цьому виявляється установка на свідому побудову власного життя як прояв початку пошуку її сенсу [5, с.15].

У той час як розвиток рефлексії, тобто самопізнання у вигляді роздумів над власними переживаннями, відчуттями й думками обумовлює критичну переоцінку раніше сформованих цінностей і сенсу життя, можливу їхню зміну і подальший розвиток [5, с. 14]. Це означає, що усі ціннісні надбання протягом попередніх років, найбільш критично та свідомо людина починає оцінювати та переоцінювати якраз у даному періоді.

Про зміну зовнішньої ситуації у своїй роботі Т. Потапчук цитує думку Л. Божович, яка відзначала, що для студентського віку характерні нові соціальні умови й обставини, початок засвоєння нових діяльностей, розширення соціальних контактів і новий зміст висунених соціумом вимог [6].

Оскільки цільовою аудиторією нашого дослідження є саме представники студентського самоврядування, то варто зазначити, що згідно із ЗУ «Про вищу освіту», то «Студентське самоврядування - це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти».

Для того, щоб показати відмінності у ціннісно-мотиваційній сфері представників студентського самоврядування нами було проведено дослідження із застосуванням наступних методів: «Методика Ш. Шварца на вивчення ціннісних орієнтацій» та «Діагностика мотиваційної структури особистості В. Мільмана».

Загальна вибірка становила 60 осіб (30 осіб – студенти-представники студентського самоврядування та 30 осіб – студенти, які не входили до органів студентського самоврядування). До вибірки увійшли студенти Сумського державного університету, Сумського педагогічного університету ім. А.С. Макаренка та Запорізького національного університету. Вік осіб 17-21 років. Середній вік – 19,6 (наймолодшим респондентам 17 років, а найстаршим – 21 рік).

Методика «Ціннісні орієнтації» Ш. Шварца має наступні шкали: комфортність, традиції, доброта, гедонізм, самостійність, стимуляція, безпека, досягнення, влада та універсалізм. Найбільш популярними цінностями серед представників студентського самоврядування є: стимуляція (5,333), досягнення (5), самостійність (4,8), гедонізм (4,333), безпека і влада (4), доброта (3,6), комфортність (3,5), універсалізм (2,875) та традиції (2).

Найбільш популярними цінностями серед не представників студентського самоврядування є: гедонізм (5,333), самостійність (4,2), доброта (4), безпека (3,8), досягнення і універсалізм (3,75), влада (3,5),

традиції і стимуляція (3), комфортність 2,5). Методика «Дослідження мотиваційної структури особистості» В. Мільмана має наступні 7 шкал: життєзабезпечення, комфорт, соціальний статус, спілкування, загальна активність, творча активність, суспільна користь.

За результатами проведення нашого дослідження найбільш поширеними мотивами (статистичний показник – «мода») представників студентського самоврядування: творча активність (30), спілкування (24), суспільна користь (23), соціальний статус (22), життєзабезпечення і загальна активність (20), комфорт (14). Найпоширенішими ж мотивами студентів, що не входять до органів студентського самоврядування є: спілкування (26), творча активність (25), комфорт і загальна активність (23), соціальний статус і суспільна користь (19), життєзабезпечення (17).

Тож, можемо відзначити наступні особливості: на перших двох місцях в обох вибірках стоять «спілкування» і «творча активність», але якщо подивитися на середнє значення, то «творча активність у активістів» - 30,7, а другої вибірки - 26,2; середнє значення «спілкування» у активістів - 24,9, а другої групи - 25,3. Дані значення показують, що якщо мотив «спілкування» знаходиться орієнтовно на однаковому рівні, то «творча активність» має значний відрив.

Щодо інших мотивів, то наступні позиції у вибірках відрізняються. Від так, якщо для першої вибірки важливими є «суспільна користь» і «соціальний статус», то у другої вибірки вони займають перед останні позиції. А «комфорт» і «загальна активність», які займають у першій вибірці знаходяться в кінці списку, у другої вибірки – знаходяться по середині.

Враховуючи отримані дані ми можемо говорити про наступне: представники студентського самоврядування, на відміну від інших студентів, мають певні особливості у ціннісно-мотиваційній сфері. Важливими цінностями є стимуляція, досягнення та самостійність, а важливими мотивами є творча активність, спілкування, суспільна користь, та соціальний статус.

Висновок. Отже, враховуючи не лише особливості вікового періоду студентського віку, які обумовлюють питання із визначенням життєвих пріоритетів та цінностей, але й соціальний статус даних студентів та результати нашого дослідження, яке демонструє різницю у структурі цінностей та мотивацій, ми підкреслюємо необхідність представниками студентського самоврядування само пізнавати себе. Адже, психологічна допомога в нашому розумінні полягає не у лікуванні або корегуванні, а в допомозі людині пізнати саму себе. Знаючи особливості власних цінностей та мотивів, на нашу думку, студентам даної категорії буде значно простіше проживати не лише вікові кризи даного студентського періоду, але й бути більш ефективним впродовж всього життя.

Джерела

1. Базиленко А. К. Самоврядування як вид соціальної активності студентської молоді / А. К. Базиленко. // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – №3.
2. Гусаківська С. С. Психологічні особливості формування ціннісно-сміслової сфери майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. Канд. Псих. Наук : 19.00.07 – педа / Гусаківська С. С. – Луцьк, 2014. – 302 с.
3. Швалб Ю. Мотиваційні підстави життєдіяльності особистості [Електронний ресурс] / Ю. Швалб // ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/psychologiya_8_2018.pdf#page=60.
4. Подоляк Л. Г. Загальна психологічна характеристика студентського віку [Електронний ресурс] / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко // Вісник психології і педагогіки. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/otKptAE>.
5. Яворовська Л. М. Психологічні особливості студентського ВІКУ / Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 88 с. – (3).
6. Потапчук Т. В. Соціально-психологічні особливості формування ідентичності в студентському віці [Електронний ресурс] / Т. В. Потапчук // Народна освіта. Електронне фахове видання. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=902.

Воронцова Емілія Валеріївна

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Войтко Оксана Василівна

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ – МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

В статті «Фінансові аспекти децентралізації освіти – міжнародний досвід» пропонується розглянути досвід окремих країн, який вони набули в умовах децентралізації освіти. Особливу цінність мають описані конкретні моделі фінансування закладів освіти, які використовували в країнах Південної і Америки і Європи. Завдяки цьому представники органів управління об'єднаних територіальних громад можуть ефективніше вибудовувати ділову комунікацію з учасниками освітнього процесу і органами центральної влади. Ключові слова: співфінансування, приватизація в освіті, цільові фінансові гранти.

Актуальність: У квітні 2014 року Уряд схвалив основний концептуальний документ - Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Після цього був затверджений «План заходів щодо її реалізації», які дали старт реформі децентралізації. Освіта традиційно є дуже централізованою в нашій країні. Тому на шляху впровадження реформ виникає багато питань, найбільш болючими з яких є фінансові питання. В умовах тотального дефіциту фінансування бюджетної сфери та необхідності витратити 50-70 % всіх коштів в об'єднаних територіальних громадах, для подальшої реалізації реформи корисно, і навіть необхідно вивчити досвід країн, де цей процес розпочався раніше.

Метою нашої статті є аналіз міжнародного досвіду вирішення питань фінансування освіти в умовах впровадження децентралізації.

Більшість країн, які розробляють і впроваджують стратегії децентралізації, відкрито чи приховано прагнуть передати певну ступінь відповідальності за освіту регіональним/муніципальним урядам або приватному сектору. Якщо припустити, що існує потенціал мобілізації фінансових ресурсів на нижчих рівнях (наприклад, через фіскальні органи або шляхом приватизації), розумна ступінь відповідальності за фінансову децентралізацію може виявитись корисною для розвитку освіти. Простіше кажучи, коли регіональні та місцеві органи влади вкладають власні ресурси в освітні заклади, вони, як правило, краще дбають про те, щоб гроші витрачалися ефективно.

Уряди різних країн використовують власні підходи для децентралізації фінансової відповідальності за утримання освітніх закладів. Перший – просто повністю віддати відповідальність до провінції. Військовий уряд Аргентини зробив це в 1978 році, просто скинувши загальну фінансову відповідальність за 6700 національних початкових шкіл на провінції, в результаті чого настало десятиліття фінансового хаосу. На початку 1990-х Аргентина в продовження реформи переклала відповідальність за 3578 національних середніх шкіл (включаючи технічні та приватні субсидії) на провінції за формулою співфінансування. У той час склалась ситуація, коли у багатьох провінціях виплачували вищі зарплати тим вчителям, які вже перебували під місцевою юрисдикцією. Вчителі ж, яких фінансувала центральна влада, отримували порівняно несправедливо меншу зарплату. Отже, щоб відновити справедливість, провінціям довелося взяти на себе додатковий фінансовий тягар, підняти зарплату вчителям центрального уряду, які перейшли до них у результаті реформи. Внаслідок цього ці вчителі багато разів страйкували після переведення за недоплачену заробітну плату, особливо у бідніших провінціях, оскільки в Аргентині немає ефективного механізму вирівнювання освітніх ресурсів.

Інший підхід фінансової децентралізації, пов'язаний із забезпеченням розвитку освітньої системи, наприклад, тоді, коли збільшують кількість вчителів, фінансують нове будівництво або купують нове навчальне обладнання. На початку 1990-х Колумбія запровадила стратегію, згідно з якою центральний уряд продовжував перераховувати фіксовану суму регіонам та муніципалітетам, але цими коштами вони повинні фінансувати осучаснення і розвиток освітньої системи.

Деякі країни намагаються застосувати метод цільових грантів. Іспанія використовувала цей варіант у вигляді державної допомоги на регіональному рівні (автономних громад). Кожна автономна громада могла вибирати ті фінансувати свої власні пріоритети (наприклад, охорону здоров'я, освіту або транспорт), використовуючи кошти, що накопичуються на регіональному і національному рівнях. У деяких автономних громадах освітня система отримала високий пріоритет, а в інших - ні. Окрім отримання грантових грошей, регіональні уряди також можуть отримувати державні кредити для підтримки своїх пріоритетів розвитку. Через десять років після початку реформ у кількох регіонах було накопичено критично тривожний рівень заборгованості.

Фінансові стратегії, що передбачають приватизацію освіти у Латинській Америці та США, також викликають значний інтерес. Приватизація може діяти у двох напрямках: використання коштів приватного сектору для підтримки державних шкіл або використання державних коштів для підтримки приватних шкіл.

Прикладами першого – використання коштів приватного сектору для підтримки державних шкіл є:

- батьки добровільно чи примусово вносять оплату за випускний курс або за вступ до державних шкіл;
- батьки платять спеціальні збори за участь своїх дітей у позакласних заходах, таких як гуртки чи футбол;
- забудовники нерухомості за кожен новий побудований будинок платять спеціальний збір, який використовується для будівництва нових шкіл;
- громада виплачує зарплати вчителям для заснованих урядом шкіл (або навпаки);
- для підтримки громадської школи можуть використовуватися кошти від шкільної їдальні та кошти, зібрані батьками учнів.

Приватизація, яка використовує державні кошти для оплати послуг приватного сектору, також набуває популярності. Наприклад, приватний бізнес може надавати певні послуги в державних школах, такі

як надання технічного обслуговування, догляд за тваринами, нагляд за безпекою або приготування їжі. У Сполучених Штатах у великих, проблемних шкільних районах тривають експерименти з приватизації, спрямовані на підвищення ефективності управління та якості освіти. В рамках цих експериментів приватний бізнес за обмеженими контрактами управляє окремими державними школами або цілими шкільними округами. Ці підприємства отримують дохід на основі ефективної економії та документально підтвердженого підвищення якості освіти. Поки результати цих приватизаційних експериментів в управлінні освітою були неоднозначними, а довготермінові спостереження ще не доступні.

Одна з приватизаційних реформ із віддаленими наслідками полягає у наданні батькам державних ваучерів (грошові гранти на певну суму), які вони можуть витратити для зарахування учнів у приватні або державні школи. У Чилі під військовим урядом 1980-х років прийнято варіацію стратегії приватизації за допомогою освітніх ваучерів. Міністерство освіти передало до муніципалітетів все державне шкільне майно. Батьки для навчання своїх дітей могли вибрати приватну або державну школу, та оплачували вступ за допомогою виданих державних ваучерів. Муніципалітетам було дозволено додаткове фінансування закладів за рахунок власних доходів. Невдовзі вони вимушені були зробити це через знецінення освітніх ваучерів.

Розглянуті моделі виникали відповідно до індивідуальних геополітичних умов кожної країни. Кожна модель цікава по своєму, всі вони мають свої переваги і недоліки. Загальним **висновком** є те, що ініціативи місцевих територіальних громад значно зменшуються, коли загальне фінансування освіти залежить від бюджету та рішень центральної влади.

Джерела

1. Joseph Zajda. International Handbook on Globalisation, Education and Policy Research: Global Pedagogies and Policies. – Springer Science & Business Media, 2005. – Pages 828
2. Programa de Promoción de la Reforma Educativa en América Latina. Creando autonomía en las escuelas. Enfoques pedagógicos. – Programa de Promoción de la Reforma Educativa en América Latina y el Caribe, 2002. – Páginas 229.
3. Ricard Gomà, Juan Ariel Bogliaccini. Interrogar La Actualidad Interrogar la actualidad: Serie América Latina (Том 1). Descentralización y políticas sociales en América Latina. – Fundació CIDOB, 2004. – Páginas 348.
4. Emanuela di Gropello. Descentralización de la educación en América Latina. Naciones Unidas. Comisión económica para América Latina y el Caribe. Santiago de Chile, 1997 – Páginas 122.
5. Edward B. Fiske. Decentralization of Education: Politics and Consensus. Том 36. – World Bank Publications, 1996. – Pages 39.

Стойка Олеся Ярославівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

В статті розглядаються особливості організації навчального процесу у закладах вищої освіти США. Проаналізовано вимоги до змісту освіти. З'ясовано сутність елективної системи формування навчальних програм, виявлено чинники, які впливають на формування програм, розкрито структуру навчальних програм і специфіку нарахування кредитних годин. Підкреслюється важлива роль мобільності студентів в навчальному процесі. Ключові слова: навчальний процес, навчальна програма, вища школа, елективна система, мобільність, кредитні години.

Реформування системи освіти України, яке відбувається впродовж останніх років, вимагає ретельного вивчення європейського і світового досвіду з метою його творчого переосмислення і використання найбільш прогресивних ідей у вітчизняному освітньому просторі. В цьому плані доцільним вважаємо дослідження американського досвіду, оскільки в США розвиток освіти перебуває на досить високому рівні, що забезпечує підготовку високопрофесійних фахівців. В США здійснюються різні економічні і соціальні проекти, зорієнтовані на вдосконалення освітньої системи, розвиток творчої особистості. Система вищої освіти США диверсифікована і має певні традиції в пошуку нових форм і методів професійної підготовки фахівців. Очевидними є досягнення американської вищої школи в сфері функціонально-технічних рішень, в організації навчального процесу, його комп'ютеризації, в підготовці кадрів високої кваліфікації. Вища школа США володіє високим науковим потенціалом. Водночас, динаміка розвитку вищої школи США демонструє і наявність деяких проблем, що спонукає до пошуку найбільш оптимальних шляхів їх вирішення, зумовлює трансформаційні процеси, які ведуть до модернізації вищої освіти на основі відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави, про що свідчать наукові дослідження американських учених (Р.Баррет, Р.Діксон, С.Конрад, К.Лукас, Р.Маршалл, Р.Міллер та ін.). При цьому цінним є те, що зміни в освітній сфері не відбуваються стихійно.

США є країною, де накопичений суттєвий конструктивний досвід ефективного управління інституційними перетвореннями в освітній сфері [1; 2], чого бракує в Україні.

Окремі аспекти функціонування американської вищої школи досліджувалися вітчизняними вченими: Н.Бідюк (освіта дорослих), Н.Горішна (підготовка соціальних працівників), І.Зварич (оцінювання знань студентів), О.Кокор (підготовка викладачів іноземної мови), О.Корнієнко (підготовка бакалаврів), О.Магдюк (підготовка шкільних консультантів), О.Мартинюк (підготовка магістрів технічного перекладу), Т.Олендр (моніторинг якості вищої освіти), О.Садовець (професійне становлення вчителя), О.Романовський (характерні риси системи освіти США), Л.Черній (компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителів іноземної мови), Р.Шаран (професійна підготовка магістрів інформаційних технологій), Н.Щур (підготовка вчителя біології) та інші.

Метою даної статті є висвітлення деяких особливостей організації навчального процесу в закладах вищої освіти США.

У процесі дослідження встановлено, що сучасна система американської вищої освіти, на відміну від України, відзначається високим рівнем децентралізації. Відповідно до 10-ї поправки до Конституції США, федеральний уряд не має права встановлювати загальнонаціональну систему освіти, визначати політику і навчальні програми для шкіл і закладів вищої освіти. Рішення щодо цих питань приймаються на рівні влади штату чи округу. Всі штати мають специфічні системи освіти. Роль федерального уряду в сфері освіти зводиться до загального керівництва без надмірного втручання. Федеральний уряд несе юридичну відповідальність за захист права кожного громадянина США отримати рівний доступ до державних навчальних закладів. Розробку загальнонаціональної політики в сфері вищої освіти здійснює Міністерство освіти США. Паралельно з управлінськими структурами в деяких штатах функціонують координаційні ради. Керівництво навчальними закладами здійснюється Департаментами освіти штатів. Департаменти найчастіше призначаються губернатором і обов'язково погоджуються законодавчим органом штату. Розвиток освіти загалом і вищої освіти зокрема, підвищення її якості, є одним із пріоритетних напрямів державної політики США впродовж останніх десятиріч.

В організації навчального процесу у закладах вищої освіти важливе значення мають вимоги до змісту освіти. Незважаючи на дискусії, які продовжуються в освітньому середовищі, на основі узагальнення результатів наукових пошуків багатьох американських учених (Д.Бок, Г.Гейл, К.Кент, Р.Сімсон, С.Фрост та ін.) можна визначити основні вимоги до змісту загальної освіти: оволодіння знаннями і вміннями західної цивілізації, знайомство із спадщиною видатних мислителів минулого; розширення пізнавальних здібностей студентів через введення різноманітних навчальних дисциплін, які підвищують можливості вивчення предметів спеціальності; формування особистості, здатної підтримувати і підвищувати свій освітній рівень протягом всього життя; засвоєння студентами знань, які дають чітке уявлення про всі зміни, що відбуваються в демократичному суспільстві та вмінь визначати ті проблеми, які є найбільш значущими для індивіда чи суспільства в конкретний період.

На сьогоднішній день у вищих навчальних закладах США функціонує елективна система формування навчальних програм, запровадження якої розпочалося ще в минулому столітті. З цього часу вона суттєво трансформувалася, проте й сьогодні є елективно-детермінованою і називається системою керованої і контрольованої факультативності. Ця система дає можливість студентам самостійно обирати дисципліни для вивчення із переліку розроблених ВНЗ навчальних курсів. Всі курси поділяються на обов'язкові та факультативні, причому навчальний заклад самостійно обирає кількість обов'язкових курсів для отримання певного ступеню, частина з яких повинна бути вивчена в повному обсязі. Співвідношення між обов'язковими і факультативними курсами може варіювати в залежності від традицій чи спрямування навчального закладу [3].

Зміст освіти охоплює фундаментальні знання і спеціалізацію. Фундаментальні знання є основним компонентом навчального плану першого ступеню університету чи академічного коледжу. Вони, як правило, забезпечуються до початку спеціалізації. Вивчення фундаментальних дисциплін базується на таких принципах: принцип «ядра», вибіркового і елективного. Принцип ядра передбачає вивчення основних предметів, які надають широкі фундаментальні знання. За принципом вибіркового студент самостійно складає свою індивідуальну програму і обирає фундаментальні дисципліни. Принцип елективного підходу вимагає вивчення певної кількості предметів із пропонуваного навчальним закладом.

Елективні програми мають як переваги, так і недоліки. Перш за все, їх перевагою є гнучкість, оскільки вони складаються з певної кількості порівняно коротких курсів, які легко модернізувати. Постійне оновлення навчальних програм дає можливість навчати студентів на рівні останніх досягнень науки і техніки, слідувати вимогам ринку праці, а також враховувати світові тенденції розвитку вищої освіти. Позитивом елективних програм є також міждисциплінарний підхід у засвоєнні знань і проведенні досліджень. Основними недоліками цієї системи є слабка теоретична підготовка, фрагментарність

отриманих студентами знань, надмірне слідування вимогам місцевого ринку праці. Навчальні предмети у вищих навчальних закладах США постійно модернізуються і вдосконалюються, а це заважає зберегти в достатньо коротких курсах відповідний теоретичний обсяг. У результаті фундаментальні знання втрачають свою значимість і актуальність.

Водночас, швидке оновлення знань, інтеграція навчальних дисциплін та виникнення нових, створених на стику суміжних наукових галузей принципово змінили вимоги до сучасних фахівців. Раніше головне завдання вищої освіти полягало у підготовці фахівців, які вільно володіють основами дисципліни. Сьогодні – здатність генерувати нові ідеї, використовуючи отримані знання, стає важливішою, ніж сукупність певних знань. В результаті в навчальних програмах зменшився обсяг теоретичних знань, збільшилася кількість інформації про останні досягнення науки і техніки, можливості їх практичного застосування.

На формування структури навчальних програм американських вищих навчальних закладів впливає низка факторів: політичні, в тому числі загальне соціально-економічне становище США, економічний статус певного штату, його загальна й освітня політика; корпоративні чинники, що визначаються замовленнями компаній, типом вищого навчального закладу, його традиціями, джерелами фінансування; суб'єктивні фактори, пов'язані з рівнем професорсько-викладацького складу, студентів, прагненням отримати акредитацію, зокрема на право присудження вчених ступенів. В той же час наявні загальні обмеження навчальних програм: відповідність правовим і загальнонауковим правилам, вимогам різних асоціацій і професійній акредитації, дотримання наступності в програмах різних ступенів освіти.

Елективна система навчальних програм визначає певні особливості організації навчального процесу, основою якого є кредитна система. Її суть полягає в оцінці часу, витраченого студентом на вивчення курсу. Ця оцінка базується на модульній концепції навчальної дисципліни, що передбачає розподіл змісту навчання на структурні елементи (модулі). Курсом вважається не тільки сукупність лекцій і семінарів, але й лабораторні заняття, самостійні дослідження, стажування, виконання домашніх завдань, реалізація індивідуальних і групових проектів та ін. Таким чином, основний акцент у понятті «курс» робиться на різноманітних видах «академічного досвіду», який здобуває студент.

Система кредитних годин постійно вдосконалюється з метою її пристосування до вимірювання результатів навчання, а не часу, витраченого на виконання навчальних завдань. Наприклад, студентам присвоюються кредити різних рівнів за один і той же навчальний курс в залежності від виду їх навчальної діяльності. Так, студент може отримати кілька кредитів за відвідування лекцій і складений іспит з навчального курсу. Але, якщо крім основної навчальної діяльності, студент виконує й громадські обов'язки або займається науковою роботою, то кількість присвоєних йому кредитів збільшується. Інший підхід базується на результатах навчання: для отримання відповідної кількості кредитних годин студенти мають оволодіти сукупністю встановлених ВНЗ професійних компетенцій.

Щодо розрахунку навантаження викладачів у кредитних годинах, то цікавою є американська система «вагових кредитних викладацьких одиниць», яка передбачає нарахування певної кількості кредитів за виконану роботу з урахуванням її складності. Наприклад, кожному навчальному курсу присвоюється коефіцієнт K , що набуває значення від 1 до 6. Проведення занять з гуманітарних наук – $K=1,3$, іноземних мов – $K=1,5$, природничих наук – $K=2$ і т.п. Якщо кількість студентів на лекції не перевищує 45 осіб (а це також є показником якості викладання), то $K=1$, в протилежному випадку – $K=2$. Таким чином, навчальному курсу нараховується певна кількість одиниць залежно від чисельності занять, які проводяться щотижнево; потім це число множиться на коефіцієнт K для визначення кількості «вагових кредитних викладацьких одиниць». Отже, представлена система враховує не тільки кількість проведених занять, але й складність дисципліни, яку читає викладач відповідно до галузі науки – (гуманітарна-природничо-суспільна) та кількість слухачів в аудиторії.

Тривалий час у вищій школі США, зокрема в університетах, перевага надавалася науково-дослідній роботі, проте впродовж останніх років вищим навчальним закладам вдалося досягти оптимального співвідношення між науково-дослідною і педагогічною діяльністю викладачів.

Актуальними для вищої школи США є питання академічної мобільності студентів. Мобільність (трансфер) розуміється як переміщення студентів з одного ВНЗ в інший і процес зарахування кредитів, які відображають освітній досвід студента. Якщо раніше переважала «вертикальна» мобільність, найчастіше з 2-річних коледжів в 4-річні, то зараз отримала поширення «горизонтальна» мобільність, тобто рух студентів з одного коледжу або університету в інший на тому ж освітньому рівні. Багато студентів одночасно вчаться у двох і більше навчальних закладах.

Для забезпечення такої можливості вищими навчальними закладами США використовується блочний трансфер кредитів (присвоєння блоку академічних кредитів студенту, який успішно завершив кілька навчальних курсів або отримав сертифікат чи диплом). Блочний трансфер використовується вже

протягом кількох років у професійно-технічних школах США, а останнім часом – і для отримання академічних ступенів. В освітній практиці процес зарахування кредитів відбувається на основі розроблених моделей блочного трансферу («курс за курс», «наведення мостів» та ін.).

Вважаємо, що окремі аспекти досвіду США в організації навчального процесу у вищій школі можуть бути використані в Україні.

Джерела

1. Duderstadt J. J. A University for the 21st Century. Ann Arbor. MI: Univ. of Michigan press, 2000. 358 p.
2. Lucas C. J. American Higher Education. N.Y.: Palgrave Macmillan, 2006. 416 p.
3. Barret R. Quality and the Abolition of Standards: Arguments Against Some American Prescriptions for the Improvement of Higher Education. *Quality in Higher Education*. 1996. Vol. 2. № 2. P. 13 – 20.

Козубовська Ірина Василівна

Доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Канюк Олександра Любомирівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Бабинець Мирослава Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

В статті розглядаються питання ділового спілкування в менеджменті. Розкрито сутність понять «менеджмент», «педагогічний менеджмент», «ділове спілкування». Проаналізовано особливості ділового спілкування. Обґрунтовано умови ефективного професійно-ділового спілкування в педагогічному менеджменті. Ключові слова: менеджмент, педагогічний менеджмент, ділове спілкування, форми ділового спілкування, умови ефективного ділового спілкування.

Освіта – це суспільний процес розвитку й саморозвитку особистості. Вона пов'язана з оволодінням соціально значущим досвідом, втіленим у знання, вміння, навички творчої діяльності та форми духовно-практичного освоєння світу. Освіта істотно визначає, детермінує майбутній формат суспільства і, насамперед, його змістові параметри, зумовлюючи особистісні якості індивідів, їхні знання, вміння, навички, світоглядні й поведінкові пріоритети. Таким чином, у кінцевому результаті освіта задає потужність соціально-економічного та духовно-культурного потенціалу як окремого індивіда, так і суспільства, цивілізації в цілому.

Ефективність освітнього процесу залежить від багатьох факторів, в тому числі у значній мірі – від особливостей управління (менеджменту).

Проблема менеджменту досліджується багатьма науками (психологія, соціологія, педагогіка, економіка та ін.). У працях багатьох вітчизняних учених (Н.Коломінський, І.Кулініч, Л.Орбан-Лембрик, Ф.Хміль, В.Яковенко та ін.) висвітлюються різні аспекти менеджменту.

Мета статті – розкрити особливості ділового спілкування в педагогічному менеджменті.

Відзначимо, що менеджмент (англ. «management» – управляти) – специфічний вид діяльності, спрямованої на досягнення певних передбачених цілей організацією, яка функціонує в ринкових умовах, шляхом раціонального використання її матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. У спрощеному розумінні менеджмент – це вміння досягти поставленої мети, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей.

Менеджмент є практичною професійною діяльністю і, водночас, специфічною наукою, яка виокремилася в самостійну галузь в кінці XIX-го на початку XX-го століття. Сучасну парадигму менеджменту сформовано на основі діалектичного розвитку, аналізу й відбору найефективніших технологій менеджменту на всіх етапах його становлення з урахуванням нових соціально-економічних реалій і розвитку менеджменту як науки, спрямованої на продукування нових знань. Наука і практика менеджменту запозичують і асимілюють з інших сфер знань те, що може принести реальну користь менеджерам. Менеджмент як наука зорієнтований на пояснення природи управлінської праці, встановлення зв'язків між причиною і наслідком, виявлення зовнішніх і внутрішніх чинників та умов, за яких спільна праця людей виявляється кориснішою і ефективнішою. Менеджмент дає можливість не тільки якісно управляти поточними справами, але й прогнозувати розвиток подій та відповідно розробляти стратегію і тактику діяльності організації.

Педагогічний менеджмент, як окремий вид менеджменту, розкриває особливості управління в галузі освіти. Як відзначає вітчизняний учений Н.Коломінський, менеджер освіти – це керівник освітньої установи, чи конкретного структурного підрозділу в галузі освіти, який є професійним управлінцем, має відповідний рівень компетентності і свідомо застосовує науково обґрунтовані прийоми, засоби впливу на людей у професійній діяльності [1, с.6].

У програмі «Освіта» визначено магістральну лінію управління – забезпечення оптимальних умов функціонування освітньої галузі, створення системного механізму її саморегуляції на загальнонаціональному, регіональному, місцевому рівнях та у навчально-виховних і наукових установах освіти, формування ринку інтелектуальних ресурсів і освітніх послуг, забезпечення реалізації стратегічних завдань реформування освіти.

Успіх професійної діяльності будь-якого фахівця і, особливо керівника, в значній мірі залежить від рівня розвитку умінь професійно-ділового спілкування. Обмін інформацією всередині організації, а також між організацією та зовнішнім середовищем забезпечують комунікативні процеси. Під час них відбувається живий обмін інформацією, яка осмислюється учасниками, інтелектуально збагачує їх. У процесі комунікації реалізується вміння керівників правильно інформувати працівників організації та суб'єктів навколишнього середовища і отримувати від них корисну інформацію.

Ф.Хміль слушно зауважує, що менеджмент без комунікації неможливий [2,с.348]. Незадовільно налагоджені комунікації породжують помилкові рішення, нерозуміння підлеглими вимог керівництва, погіршення відносин між людьми. Ефективність комунікацій зумовлює якість рішень і ефективність їх реалізації.

Ділове спілкування можна визначити як комунікативну діяльність, структурними компонентами якої є: предмет спілкування – інша людина, партнер по спілкуванню; потреба у спілкуванні, яка полягає у намаганні індивіда пізнати і оцінити інших людей, навколишню дійсність і з допомогою цього – глибше пізнати і оцінити себе; комунікативні мотиви – те, заради чого здійснюється спілкування; дії спілкування – одиниці комунікативної діяльності, цілісні мовленнєві акти, адресовані іншим людям; завдання спілкування – мета, на досягнення якої в конкретній комунікативній ситуації спрямовані комунікативні дії; засоби спілкування – операції, за допомогою яких здійснюється спілкування (мовлення, міміка, жести тощо); продукт спілкування – утворення матеріального і духовного характеру, які створюються в процесі спілкування.

Ділове спілкування має деякі специфічні ознаки, зумовлені процесами виробництва і керівництва колективною працею. Воно відрізняється від побутового тим, що має конкретні цілі, завдання, які вимагають вирішення. В діловому спілкуванні не можна припинити взаємодію з партнером без вирішення завдань, інакше, важко уникнути втрат з обох сторін. Ділове спілкування завжди має чітку спрямованість, і основним завданням його є продуктивне співробітництво. У звичайному спілкуванні, як правило, не ставляться конкретні завдання, його можна припинити в будь-який момент за бажанням учасників.

І.Кулініч вважає, що ділове спілкування – це двосторонній або багатосторонній процес, зумовлений необхідністю здійснення управлінських функцій через налагодження відносин, зворотного зв'язку. Специфіка ділового спілкування визначається тим, що воно виникає на підставі і з приводу певного виду діяльності. [3, с.230].

Найбільш поширені форми ділового спілкування в педагогічному менеджменті: бесіди, наради, переговори, телефонні розмови, а також виступи, доповіді, збори як форма колективного спілкування (збори педагогічного колективу, батьківські збори) та ін.

Ефективність ділового спілкування залежить від багатьох чинників: правильно обраної стратегії і тактики спілкування, вступу в контакт, стилю спілкування, оптимального поєднання вербальних і невербальних засобів спілкування, використання прийомів атракції, просторово-часова організація спілкування, вміння подолати психологічні бар'єри в процесі спілкування (інтелектуальний, моральний, мотиваційний, естетичний) тощо. Важливе значення має також асертивність поведінки, яка полягає в тому, що індивід активно захищає власні інтереси, але при цьому намагається не завдавати шкоди іншим. Більше того, вважається, що реалізація певних інтересів конкретного індивіда є умовою успішної реалізації інтересів інших людей. Асертивність – властивість альтернативної поведінки, орієнтованої на компроміс і співробітництво як домінуючі стратегії взаємодії.

У процесі спілкування суттєву роль також відіграє установка на спілкування як своєрідна програма дій і поведінки, стійка спрямованість на комунікативну діяльність, яка в значній мірі визначає відносини між керівником і підлеглим. Безперечно, менеджер повинен намагатися сформувати у себе позитивну установку на спілкування, яка передбачає доброзичливе ставлення до людей, віру в їх слова. Іноді це нелегко зробити, тому що якийсь конкретний працівник може викликати антипатію як особистість, проте саме в цьому і проявляються особливості спілкування справжнього професіонала, який не може дозволити

собі прояви антипатії до будь-кого.

Формуючи установку на майбутнє спілкування, слід враховувати наступні моменти: установка завжди повинна бути оптимістичною; негативна установка не дозволить встановити продуктивні взаємовідносини з працівником, сприятливі для позитивного вирішення його проблем; установка на спілкування повинна оновлюватися перед повторними зустрічами.

Установка на спілкування з окремих працівником формується з врахуванням загальних цілей професійної діяльності, її конкретних завдань на даному відрізку спілкування. Водночас установка відображає загальну професійну спрямованість особистості педагога, його ставлення до спілкування, творче самопочуття. Таким чином, установка визначається, з одного боку, особистісним ставленням керівника до професійної діяльності, педагогів, учнів, з іншого – реальними умовами та особливостями майбутнього спілкування, завданнями, які необхідно вирішувати.

Правильна психологічна установка на спілкування характеризується постійною готовністю до контакту з будь-яким працівником і стосовно будь-яких проблем, позитивними очікуваннями, готовністю досягти взаєморозуміння, а в разі потреби, продовжити спілкування під час наступної зустрічі.

В ситуації професійного ділового спілкування зазвичай мають місце три основних види впливів керівника на окремих працівників : інформування, інструктаж, стимуляція. Інформування впливає в основному на уявлення про те, які події слід очікувати в подальшому, як вони можуть розвиватися, які можливі наслідки обраного способу поведінки тощо. Інструктаж має на меті дати поради працівникові щодо найбільш ефективних шляхів вирішення виробничих проблем. Найбільш складним видом впливу є стимуляція, яка передбачає встановлення певних зв'язків між усвідомлюваними мотивами індивіда, його уявленнями про себе і наслідками очікуваних від нього дій. Причому стимулювання розраховано як на пристосування до мотиваційної сфери , так і на досягнення певних змін в її структурі. Ці зміни не можуть бути забезпечені тільки шляхом інструктажу та інформування, тільки включення індивіда в реальну діяльність дозволяє вирішити це нелегке завдання.

Серед особистісно-професійних якостей керівника, які впливають на результативність спілкування, найважливішими є : професійна компетентність, комунікативність, об'єктивність, витримка, тактовність, толерантність, доброзичливість, самокритичність, дипломатичність, емпатійність, чесність, щирість, відкритість, принциповість, відвертість, спостережливість.

Нарешті, не можна не згадати про культуру ділового спілкування в педагогічному менеджменті. Різноманітність ділової практики спричинила виникнення відмінностей між нормативними базами професійних культур (етик), детермінованих специфікою певної професії. Безперечно, культура професійного спілкування в сфері медицини буде відрізнятися від культури спілкування в сфері освіти. Проте існує загальний кодекс професійної етики, в основі якого лежать універсальні правила : глибока повага до іншої людини; принцип достатньої поінформованості, який вимагає говорити не більше і не менше, ніж це потрібно для справи; використання правдивої інформації, оскільки від цього залежить ступінь довіри між колегами. Довірливі стосунки між співробітниками (керівником і співробітниками) виявляються також у їх спроможності надавати один одному професійну допомогу, підтримку; принцип доцільності у професійних відносинах, який означає вміння не відхилятися від теми розмови і знаходити ефективні рішення складних питань; чітке і переконливе для співрозмовника висловлення думки, здатність уважно вислухати і адекватно сприйняти позицію співрозмовника.

Культура управлінського спілкування є складовою управлінської культури керівника, яку вітчизняна дослідниця Л. Васильченко розуміє як цілісну властивість особистості, яка проявляється у процесі професійної управлінської діяльності, характеризує особливості свідомості, поведінки, спілкування керівника, стимулює його творчий розвиток [4, с. 5].

Таким чином, комунікативні процеси, безперечно, мають важливе значення в педагогічному менеджменті, суттєво впливають на його результативність.

Джерела

1. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: Підручник. К.: Академвидав, 2007. 576 с.
2. Коломінський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посібник. Н.Л. Коломінський. К.: МАУП, 1996. 176 с.
3. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: Підручник. К.: Академвидав, 2007. 576 с.
4. Кулініч І.О. Психологія управління: підручник. К.: Знання, 2011. 415 с.
5. Васильченко Л.В. Діагностика управлінської культури керівника школи (методичні рекомендації). Запоріжжя: ЗОШПО, 2005. 71 с.

Мигалина Зоряна Іванівна

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник: Козубовська Ірина Василівна, доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ В США

В статті розглядаються питання організації навчання дітей-мігрантів в США. Проаналізовано основні освітні проблеми дітей-мігрантів, представлено шляхи їх вирішення. Обґрунтовано важливу роль полікультурної освіти в навчанні дітей-мігрантів і білінгвального навчання. Ключові слова: діти-мігранти, організація навчання, полікультурна освіта, білінгвальне навчання.

Міграційні процеси набули з другої половини ХХ ст. глобальних масштабів, охопивши всі континенти планети, соціальні верстви і групи суспільства, різні сфери суспільної життєдіяльності. Переміщення населення може відбуватися в межах однієї країни (внутрішня міграція) або з однієї країни в іншу (зовнішня міграція). Це складний за своєю природою, різноманітний за формами і наслідками соціальний процес, який вимагає детального, ретельного дослідження і є одним з основних факторів, що впливають на стабільність суспільства. Як наслідок, зростає соціально-психологічна напруженість в сфері міжетнічних відносин. Зауважимо, що серед мігрантів значна частина неповнолітніх, у яких виникає багато проблем, пов'язаних з міграцією, зокрема освітніх. Що стосується України, тут більш відчутною є внутрішня міграція, як результат воєнних дій на сході країни, хоч останнім часом зростає і кількість випадків зовнішньої міграції.

Країною мігрантів традиційно вважаються США, тому саме в цій країні накопичено значний досвід роботи з мігрантами, окремі ідеї якого можуть бути використані в Україні, особливо щодо навчання дітей-мігрантів.

Окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми-мігрантами висвітлені в працях зарубіжних і вітчизняних учених (Дж.Бенкс, В.Гриценко, К.Левченко, В.Менган, С.Морсі, С.Ніето, К.Слітер, І.Трубавіна та ін.).

Метою статті є висвітлення особливостей організації навчання дітей-мігрантів в США.

У цілому мігрантів можна охарактеризувати як одну із соціально проблемних груп населення, для якої утруднений доступ до одержання багатьох соціальних послуг. Уразливість мігрантів і їх дітей є результатом дії багатьох факторів. По-перше, багато хто з них виявляються в абсолютно іншому етнокультурному і мовному середовищі. По-друге, мігранти відірвані від звичного соціального оточення - знайомих, друзів, рідних. Вони не мають у країні в'їзду соціальних зв'язків, що відіграють велику роль в адаптації, у вирішенні актуальних проблем і задоволенні життєвих потреб, включаючи потребу в одержанні освіти. По-третє, соціальний статус мігрантів досить низький. Вони слабо залучені в життя місцевого соціуму, зайняті переважно на не престижних важких роботах. Це також є серйозним чинником дезадаптації. Їхній побут характеризується поганими житловими умовами. Мігранти перебувають у стані безперервного стресу, нові умови викликають у переважної більшості почуття непевності, безпорадності. Відсутність соціального досвіду поведінки в нових умовах приводить до росту захворюваності серед даної категорії населення, психічних розладів, збільшення ризику розвитку соціально значимих хвороб (алкоголізм, наркоманія й ін.), формування девіантної поведінки. По-четверте, здійснювана в багатьох країнах, чи окремих регіонах міграційна й соціальна політика, житлове законодавство ставлять мігрантів у досить уразливе положення. Їм важко, часто навіть неможливо, одержати реєстрацію й легалізувати свою присутність на території іншої країни. У результаті мігранти витісняються в тіньові сфери в плані зайнятості, житлової облаштованості та ін.; вони виявляються позбавленими ефективного соціального захисту, а для їхніх дітей стає утрудненим доступ до шкільної й післяшкільної освіти. І, нарешті, по-п'яте, стрімка трансформація міграційної ситуації, помітна зміна етнічного складу населення в ряді регіонів і міст в результаті масштабної міграції викликає ріст антимігрантських настроїв у суспільстві. Останні часто виявляються в ситуації соціальної ізоляції, соціального відторгнення, і це відношення до мігрантів транслюється в навчальні заклади, зачіпаючи дітей мігрантів, створюючи перешкоди для отримання повноцінної освіти.

Надзвичайно актуальною є проблема освіти мігрантів у сучасних соціокультурних умовах. Незважаючи на те, що мігранти мають рівні права з іншими громадянами на отримання освіти, реалізувати це на практиці досить важко, що зумовлено низкою чинників [1].

Насамперед, це лінгвістичні проблеми, які полягають у незнанні або недостатньому знанні англійської мови, що породжує інші когнітивні проблеми учнів (труднощі у вивченні інших предметів), а також соціальні проблеми (труднощі спілкування). На основі аналізу численних досліджень виявлено, що

лінгвістичні проблеми учнів певним чином зв'язані з культурними традиціями в США стосовно іноземних мов, які слабо вивчаються в школах. Тому учні, які є носіями іншої мови, можуть сприймати англійську мову негативно, навчаючись в школі тільки на цій мові. Часто відмічається психологічна нестійкість учнів і, відповідно, когнітивні труднощі, оскільки основу знання предмета, який вивчається на англійській мові, складає розуміння цього предмета на рідній мові. Лінгвістичні проблеми породжують низьку самооцінку і мотивацію учнів до навчання. Це, в свою чергу, пов'язано з соціальними проблемами: низький статус батьків, несприятливі матеріальні умови.

Друга група проблем нерозривно зв'язана з першою. Це – психолого-педагогічні проблеми, властиві сучасній організації процесу навчання дітей мігрантів в американських школах. Так, існує не зовсім правильна педагогічна установка, що учень, який в побуті задовільно розмовляє англійською мовою, може в школі навчатися в звичайному класі на загальних підставах. Це не завжди відповідає дійсності. Тому американські вчені пропонують запровадити в освітній процес обов'язковий моніторинг рівня когнітивного академічного володіння англійською мовою, організувати навчання на принципах особистісно-орієнтованого і диференційованого навчання. В організації навчання дітей мігрантів чітко простежується чітка орієнтація на врахування попереднього досвіду учнів.

В США надається велика увага науковим дослідженням різних аспектів освітніх проблемам дітей-мігрантів (С.Морсі, Харріет Ромо, В.Менган). У своїх працях учені виділяють важливі освітні завдання: розробку освітньої політики з урахуванням полікультурності; удосконалення змісту освіти, програм підготовки вчителів; установлення відносин між учасниками освітнього процесу на рівнях, при яких кожний учень, незалежно від етнічного походження, кольору шкіри, здібностей, мовних, політичних і економічних відмінностей, мав би необхідні можливості для свого інтелектуального, соціального і психічного розвитку.

Багатьма вченими (Л.Баллінгер, Дж.Бенкс, С.Ніето та ін.) слушно підкреслюється значення полікультурної освіти у вирішенні освітніх проблем дітей-мігрантів. Полікультурна освіта є компонентом загальної освіти й спрямована на краще розуміння інших культур, сприяння встановленню позитивних відносин та взаєморозуміння між представниками різних культур, вихованню в душі ненасильства й віротерпимості. Її мета – створення умов для інтелектуального, соціального та особистісного зростання всіх учнів, максимальне розкриття їх потенціалу, усунення упереджень, расизму і фанатизму, зміна освіти таким чином, щоб учні з різних культурних, етнічних, расових, соціальних, статевих, вікових груп, а також люди, що мають різні відхилення від норми, мали рівні можливості для отримання освіти. Концепція конструктивного культурного плюралізму і полікультурної освіти впливає на розвиток нових програм шкільної підготовки. Конструктивний культурний плюралізм ставить проблеми збереження представниками національних меншин власної культури і підвищення їх соціального статусу шляхом інтеграції в основну культуру країни. При цьому педагоги повинні діяти таким чином, щоб не змушувати учнів відмовлятися від власної культури, а також сприяти тому, щоб елементи культури етнічних меншин були відображені в основній культурі на рівні шкільних програм [2].

Підсумовуючи вищевикладене, констатуємо, що полікультурна освіта передбачає дві головні цілі: по-перше, задоволення освітніх запитів представників усіх етносів і, по-друге, підготовка до життя в багатокультурному суспільстві.

В цьому контексті можна виділити низку важливих завдань полікультурної освіти: глибоке і всебічне оволодіння учнями культурою свого власного народу; формування в учнів уявлення про розмаїття культур у своїй країні та світі; виховання толерантного ставлення до культурних відмінностей, що забезпечує прогрес людства і умови для самореалізації особистості; створення умов для інтеграції учнів в культури інших народів; розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур; виховання учнів в душі миру; розвиток міжетнічної толерантності; формування в учнів почуття національної самосвідомості, гідності, честі через розвиток «історичної пам'яті», спонукання інтересу до своєї малої батьківщини, історії свого народу; виховання поваги до історії та культури свого та іншого народу; використання етнопедагогічного середовища як основи для взаємодії особистості з елементами інших культур; формування здатності учня до особистісного, культурного самовизначення.

Основоположними принципами полікультурної освіти є: етнокультурна спрямованість освіти; етнопедагогізація освітнього процесу; оптимальне поєднання в освітньому процесі загальнонаціонального і етнічного, а також державного, регіонального і світового; організація активної діяльності самих учнів в пізнанні культури оточуючих етносів; взаємозбагачення етнокультур в освітньому процесі.

Функції полікультурної освіти: розвиток національної самосвідомості; формування установок міжетнічної толерантності; усунення протиріччя між системами і нормами виховання та навчання домінуючих етносів, з одного боку, і етнічних меншин – з іншого; формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язок; усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації

особистості; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; розвиток умінь і навичок позитивної взаємодії носіїв різних культур, релігій та ін.

Широко використовуються в США можливості білінгвальної освіти, основний принцип якої полягає у двомовності, двокультурності навчання. Цей принцип базується на тому, що всі учні школи (як мігранти, так і представники більшості) можуть навчатися за двомовними програмами. Програма, заснована на принципі двомовності, була розроблена Радою з Національної Освіти для початкової і середньої школи. Вона передбачає не тільки вивчення другої мови, але й навчання здатності спілкуватися, функціонувати в двох культурах [3].

Існують різні види і моделі білінгвальних програм. Наприклад, «підтримуючі» (maintenance) білінгвальні програми вводяться для того, щоб підтримувати в учнів здатність розмовляти, читати і писати рідною мовою, одночасно вивчаючи англійську. «Двостороння» модель білінгвального навчання (two-way bilingual model) має на меті отримання учнями академічної освіти, принаймні на двох мовах (рідна і англійська). При цьому якість освіти повинна бути настільки високою, щоб гарантувати випускнику повноцінне майбутнє у сучасному двомовному середовищі, яке існує в багатьох штатах Америки (найчастіше, це іспанська і англійська мови). До найбільш поширених, хоч загалом не дуже ефективних, зазвичай відносять «перехідні» програми (transitional). Навчаючи учнів у межах даної моделі, їм пояснюють зміст навчальних предметів рідною мовою, в той же час вони вивчають англійську як іноземну мову. Як тільки їх вважають готовими до переходу на одномовну програму, їх негайно переводять з білінгвальних програм на основний потік (mainstream).

Загалом в США існує безліч програм для дітей-мігрантів, наприклад, «Головний старт» («Head Start»), передбачає відвідування педагогами родини, надання батькам допомоги й максимальне залучення їх у процес навчання й виховання своїх дітей. Поряд із традиційними, існують безліч індивідуальних програм за інтересами («Magnet schools»), які можна відвідувати після занять в основній школі. Апробовані й «чартерні школи» («Charter's school»), що передбачають безкоштовне навчання за авторськими програмами. Є індивідуальні програми для учнів-мігрантів, названі «другим шансом» («Second Chance programs») для тих, кому важко вчитися.

Отже, незважаючи на те, що далеко не всі освітні проблеми дітей-мігрантів у США повністю вирішені, в країні проводиться значна робота в цьому плані, зокрема, розробляється безліч нових програм, спрямованих на надання підтримки мігрантам в адаптації до умов життя, що змінилися, в отриманні освіти, розумінні навколишнього світу, усвідомленні й прийнятті на себе відповідальності як дійсних громадян країни. В сучасному американському суспільстві утвердилася ідея, що всі діти-мігранти мають право на освітні послуги, підтримку й допомогу в подоланні відставання в навчанні, культурного і мовного бар'єрів, проблем, зв'язаних зі здоров'ям.

Джерела

1. Jacoby, T. Reinventing the melting pot: The new immigrants and what it means to be American. New York: Basic Books, 2004. 456 p.
2. Banks J.A., Banks C.A. M. Multicultural education. Issues and Perspectives. New York: MacMillan, 2003. 173 p.
3. Ballinger C. Teaching Other People's Children: Literacy and Learning in a Bilingual Classroom. New York: Teachers College Press, 2000. 137 p.

Козубовська Ірина Василівна
Доктор педагогічних наук, професор
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Шелевер Оксана Василівна
Кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОПІКИ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Стаття присвячена розгляду проблеми опіки дітей, позбавлених батьківського піклування. Проаналізовано становлення системи патронатного виховання в Європі і США. Розкрито особливості роботи Великої Британії і Бельгії з дітьми, позбавленими батьківської опіки. Ключові слова: система опіки, діти, позбавлені батьківського піклування, патронат, зарубіжний досвід.

Проблема опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, завжди була актуальною, оскільки завжди були діти-сироти, які залишилися без батьків. Проте останнім часом в Україні набуває поширення соціальне сирітство, коли діти фактично є сиротами при живих батьках, оскільки вони або самі відмовляються від своїх дітей, або їх позбавляють батьківських прав через безвідповідальне ставлення до виховання дітей.

Проблема опіки дітей-сиріт вивчається вітчизняними і зарубіжними вченими (Н.Лисенко, Ж.Петрочко, Л.Рень, В.Стинська, І.Трубавіна та ін.)

Цікавий досвід опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, існує в багатьох західних країнах, аналіз якого є метою даної статті.

Слід відзначити, що патронатне виховання відоме ще з часів античності, однак значного поширення воно набуло в Європі і США тільки з середини XIX століття [1]. В XX столітті розвиток патронатного виховання в різних країнах світу відбувався досить швидкими темпами. Результатом цього було закриття багатьох дитячих будинків та інших інтернатних установ.

Розвиток патронату як форми опіки відбувався поетапно.

В Європі перший етап співпав з післявоєнними реформами. Визначальною була мета якомога швидшої передачі в сім'ї дітей із інтернатних закладів, але існувала думка, що в сім'ю можна влаштувати тільки «відповідних» дітей: маленьких та здорових. Плата за виховання дитини була дуже низькою, оскільки вважалося, що патронатні вихователі беруть дітей з любові до них, а не через гроші. Таким сім'ям ніхто не допомагав. Вони вважалися сім'ями, які замінювали кровну, і повинні були взяти на себе всі батьківські обов'язки. Кровні батьки практично повністю відсторонювалися від процесу виховання. В той період велика кількість дітей була передана сім'ям, однак через відсутність допомоги та попереднього відбору вихователів діти там погано уживалися, часто виникали проблеми переміщення дітей із сім'ї до сім'ї.

Другий етап розвитку патронату мав місце, коли стало очевидно, що необхідна профілактична робота з кровними сім'ями, тому що державна допомога перетворюється в конвеєр з вилучення та передачі дітей. Практика показала, що кількість вилучених у батьків дітей, терміни передачі їх в сім'ї можна скоротити, якщо вчасно попрацювати з кровними батьками, до яких потрібно ставитися з розумінням та симпатією. Виник соціальний патронат у кровній сім'ї. Перед патронатними вихователями постали нові складні завдання – виховання дуже важких дітей, яких все-таки прийшлося забирати з тих сімей, яким вже неможливо допомогти. Таким чином, виникла необхідність проводити навчання патронатних вихователів. Так само, як і на попередньому етапі, соціальний працівник органів із захисту дитинства один приймав всі рішення, ніс всю відповідальність за вирішення долі дитини, кровних батьків та патронатних вихователів.

Третій етап пов'язаний з початком влаштування в сім'ї дітей-інвалідів та важковиховуваних дітей. Раніше існувала думка, що патронатні вихователі не здатні брати на виховання таких дітей, хоча при цьому вважалося, що на це здатні працівники дитячих будинків. З початком практики влаштування в сім'ю дітей цієї категорії виникла необхідність розробки нових підходів до взаємодії з такими вихователями і до надання їм допомоги. Була введена практика укладення письмових договорів, трудових контрактів: вперше патронатні вихователі стали отримувати зарплату за роботу разом з допомогою на дитину.

Четвертий етап – етап професіоналізації праці патронатних вихователів. Відносини між соціальними працівниками та патронатними вихователями переростали в нормальні робочі (партнерські) відносини.

П'ятий етап. Практично до кінця 70-х років службами захисту дитинства не приймалися до уваги наслідки опіки – те, що відбувається з молодими людьми після того, як про них перестає офіційно дбати держава і вони залишають місця їх перебування (зазвичай у віці 18 років чи раніше). В Англії близько 80 % дітей, які утримувалися поза домом, по досягненню повноліття поверталися до батьків, із сім'ї яких вони були вилучені через асоціальний спосіб життя, в результаті чого більшість з них дуже швидко виявлялися на вулиці, ставали наркоманами або злочинцями.

В більшості країн в обов'язки патронатних вихователів стали вводити обов'язок «залишатися рідною людиною» для молодих людей після їх 18-річчя.

Шостий етап – використання патронатних вихователів для встановлення зв'язків дитини з кровною сім'єю з метою збереження сім'ї. В багатьох країнах існують так звані «патронатні сім'ї на допомогу кровним батькам» – це ніби логічне продовження еволюції ролі патронатної системи, спрямованої на збереження сім'ї для дитини. На цьому етапі вже ніхто не заперечує необхідність повної «професіоналізації» патронатного виховання.

Сьогодні в дитячих закладах сімейного типу багатьох зарубіжних країн можна виділити такі характерні особливості: державний дитячий заклад будь-якого типу, яким би комфортним він не був, є для дітей тільки тимчасовим місцем перебування; дітям-сиротам і дітям, які залишилися без опіки батьків, обов'язково підшуковується нова сім'я, або, по можливості, вони повертаються в свою сім'ю; спеціальний державний дитячий заклад, в якому живуть і виховуються діти з 12-річного віку, максимально наближається до сім'ї, сімейного оточення; при підборі нової опікунської сім'ї для дітей переваги мають ті сім'ї, в яких накопичений багатий позитивний досвід виховання власних дітей; кровним (біологічним) батькам надається можливість відвідувати своїх дітей в нових опікунських сім'ях за умови, що подібні контакти не зашкодять життю і вихованню дитини; діти можуть повернутися в рідну сім'ю, якщо батьки,

які раніше не звертали належної уваги на виховання дітей, або знущались над ними, усвідомили свої помилки і стали вести нормальний спосіб життя.

Завдяки реалізації в Ужгородському національному університеті Міжнародних проектів програми Темпус-Тасіс, ми мали змогу безпосередньо ознайомитися з системою опіки над дітьми у Великій Британії і Бельгії, де цю роботу забезпечують соціальні працівники разом з іншими фахівцями.

Відзначимо, що у 1989 році у Великій Британії був прийнятий закон Про дітей (The Children Act), в основу якого були закладені наступні принципи:

- тільки рідна сім'я може надати дитині можливість для максимально повного всебічного розвитку; визнання безумовного пріоритету у збереженні батьківських прав біологічних батьків, яким забезпечуються умови для збереження зв'язків з дітьми і батьківської відповідальності у випадках перебування дитини в інтернатних закладах;

- державні органи, батьки опікунської сім'ї (фостерної) та інші особи, які забезпечують утримання дитини, зобов'язані сприяти контактам дитини з її кровними батьками або родичами;

- державні органи зобов'язані намагатися працювати у співробітництві з біологічними батьками;

- біологічні батьки мають право брати участь в процесі прийняття рішень стосовно допомоги дитині, оскільки подібне партнерство є ефективним способом домогтися прогресу в розвитку дитини в період її перебування поза сім'єю;

- пріоритетний характер надається влаштуванню дитини в сім'ю родичів або знайомих, якщо ж це неможливо, то знаходять фостерну сім'ю;

- при утриманні дитини поза рідною сім'єю повинні прийматися активні міри, спрямовані на повернення дитини в сім'ю;

- головним обов'язком всіх органів, які надають допомогу дитині і її сім'ї є складання індивідуального плану заходів, які забезпечують досягнення розвитку і благополуччя дитини;

- при вирішенні всього комплексу питань стосовно планування життя дитини враховується і її думка.

У Великій Британії особливо важливого значення надають роботі з неблагополучними сім'ями, де виховуються діти [2-4].

У випадку виявлення неблагополучної сім'ї, в якій не створені належні умови для нормального розвитку дитини, її ображають, карають, чи взагалі не звертають на неї уваги і це негативно починає позначатися на поведінці дитини, її тимчасово вилучають із сім'ї.

Найбільш поширеними заходами в подібних випадках є «fostering» і «mainstay». Точний переклад цих термінів зробити досить важко, але суть їх в тому, що вони означають догляд за чужою дитиною, особливий вид опікунства. «Fostering» передбачає перебування в чужій сім'ї протягом тривалого періоду часу, як правило, до повноліття. Проте контакти дитини із справжніми батьками зберігаються і як тільки умови в сім'ї стають більш сприятливими для виховання дитини, вона знову повертається в сім'ю.

«Mainstay» – передбачає догляд за дітьми віком від 11 до 17 років на коротший період, найчастіше – це всього кілька місяців, у зв'язку з тимчасовими труднощами в сім'ї дитини. Якщо ці труднощі зникають, дитина повертається в сім'ю, якщо ж сім'я продовжує переживати важкий період, то оформляється «fostering».

Крім того, існує ще й інший вид догляду за дітьми із неблагополучних сімей – «emergency care» – догляд в надзвичайних (критичних) ситуаціях. Він має місце тоді, коли виникає необхідність негайно ізолювати дитину від негативного впливу сім'ї, наприклад, в сім'ї що-небудь трапилося (вбивство, арешт, аварія і т.п.). В таких випадках дитина передається для догляду в іншу сім'ю на кілька днів чи тижнів до остаточного вирішення питання про її подальшу долю.

Люди, які в будь-який час дня чи ночі готові прийняти в свою сім'ю чужу дитину, називаються «carers» (той, хто турбується, доглядає). Такими людьми можуть бути сімейні чи самотні люди, яким виповнилось 25 років і які виявили бажання виховувати чужих дітей. Слід підкреслити, що робота людей, які піклуються про чужих дітей досить високо оплачується. Крім того, держава бере на себе всі витрати, пов'язані з утриманням цих дітей в сім'ї (харчування, лікування, одяг, взуття, дозволя тощо).

В Бельгії існує дуже цікава система соціально-педагогічної допомоги проблемним дітям, яка здійснюється різними інституціями. Зокрема, це велика організація, яка називається «Наші діти». Вона призначена для надання допомоги і підтримки дітям, які з різних причин опинилися поза сім'єю, і включає кілька невеликих навчально-виховних закладів, розташованих у селах або маленьких містечках. Ця організація з'явилася як монастирський притулок для дітей-сиріт. Але поступово держава повністю стала організовувати, контролювати і фінансувати її роботу, хоч вона і залишалася власністю монастиря. В основному тут перебувають діти, які вилучені із сімей спеціальними комісіями внаслідок неспроможності сім'ї забезпечити правильне виховання, хвороби батьків, наркозалежності, асоціальності тощо. Діти беруть участь у приготуванні їжі, прибиранні, можуть десь підробляти у вільний час. Всього в інституті близько

100 дітей різного віку, з якими працюють вихователі, соціальні працівники, а також ортопедагог, який несе основну відповідальність за виховання і розвиток дітей.

Відзначимо, що в Бельгії, досвід роботи якої в плані соціальної опіки дітей і підготовки кадрів вивчався нами особисто під час стажування [5, с. 114-117], широко використовується термін «ортопедагогіка». «Орто» (грецьк.) – правильний вказує на необхідність знаходити правильний педагогічний підхід до кожної дитини. Кінцева мета ортопедагогіки – відновлення нормального життя і розвитку дитини.

Оригінальним є досвід роботи дитячих будинків сімейного типу. В кожному сімейному будинку головними є батьки, які повинні мати спеціальну освіту, крім того в штаті є 1-2 вихователі. Батьки живуть з прийомними дітьми в сімейному будинку 3 тижні, а на тиждень їдуть жити у свій власний будинок. В цей час за дітьми доглядають вихователі. Максимальна кількість дітей в сімейному будинку – 10-11.

В Бельгії широко розповсюджені психолого-медико-соціальні центри, де можуть знайти тимчасовий притулок матері з дітьми, які опинилися у надзвичайних ситуаціях.

Отже, у Великій Британії і Бельгії здійснюється значна робота з дітьми, позбавленими батьківського піклування, окремі форми якої варто більш широко впроваджувати в Україні. Це, зокрема, «Emergency care», «Mainstay».

Джерела

1. Терновская М.Ф., Дзугаева А.З., Иванова Н.П., Лопатина В.И. Новая модель организации работы органов местного самоуправления по опеке и попечительству над детьми. М.: Квадрум. 2000. 136 с.
2. Himelstein S. A Mindfulness-Based Approach to Working with High-Risk Adolescents. London: Routledge. 2013. 216 p.
3. Davies M. Social Work with Children & Families. Houndmills, Basingstoke: Macmillan. 2012. 330 p.
4. Davey J. Introducing Child Care Social Work: Contemporary Policy and Practice. – Exeter: Learning Matters. 2009. 128 p.
5. Шелевер О.В. Роль і функції практики у підготовці соціальних працівників в Бельгії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Педагогіка. Соціальна робота.* №2. 1999. 114-117 с.

Повідайчик Михайло Михайлович
Кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті досліджується питання дослідницьких умінь учителя математики. Здійснено їхню класифікацію. Відзначено, що дослідницькі вміння передбачають здатність педагога ефективно виконувати дії, адекватні вирішенню певних дослідницьких завдань відповідно до логіки наукового пізнання та специфіки фахової діяльності. Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, дослідницькі вміння, класифікація дослідницьких умінь, вчитель математики, неперервна освіта.

Швидкі темпи інтелектуалізації суспільного розвитку зумовлюють збільшення дослідницької складової в комплексі різних видів діяльності людини. При цьому відбувається зростання потреби суспільства у фахівцях, зокрема педагогах, з якісно новим рівнем підготовки, які володіють технологією наукового дослідження. У зв'язку з цим, актуалізується проблема перегляду концепції педагогічної освіти, її цілей, змісту, організаційних форм і методів навчання: педагогічна освіта повинна бути спрямована на підготовку вчителя-дослідника.

Різні аспекти досліджуваного питання висвітлюються в працях вітчизняних і зарубіжних учених (В. Андрєєва, В. Базелюка, Р. Барнета, Р. Гріннела, Н. Калугіної, Т. Мишковської, Т. Орлової, Г. Риндак, Д. Фрімана та ін.).

Перш ніж розглянути суть дослідницьких умінь, проаналізуємо зміст поняття «уміння». Єдиної точки зору щодо тлумачення цього поняття немає. Одні дослідники під умінням розуміють тільки виконавську частину дії (Є. Кабанова-Міллер, В. Крутецький), інші – способи виконання дій (Д. Богоявленський, Н. Менчинська, Г. Щукіна), треті – саму дію (Т. Ільїна, А. Люблінська). На наш погляд, термін «дія», який містить у собі усвідомлення мети, вибір способів її досягнення, виконання і результат дії, найбільш повно відображає сутність поняття «уміння». Таким чином, під умінням будемо розуміти здатність людини свідомо використовувати наявні знання і навички для вибору і реалізації певних дій у відповідності до поставленої мети.

До визначення поняття «дослідницькі вміння» існують різні наукові підходи. Так, Т. Орлова зазначає, що дослідницькі вміння – це найскладніші комплексні дидактичні вміння, які реалізуються в умовах пошукової та експериментальної діяльності [1, с. 126]. Вчений В. Андрєєв визначає досліджуваний

феномен як уміння застосовувати відповідний прийом наукового методу в умовах вирішення навчальної проблеми, виконання дослідницького завдання [2].

Розглядаючи формування дослідницько-педагогічних умінь студентів в умовах модульної організації процесу навчання, Т. Мишковська розуміє їх як володіння системою спеціальних знань та навичок використання методів педагогічного дослідження для виконання дослідницьких дій у процесі педагогічної діяльності вчителя [3, с. 7].

Науковець В. Базелюк, визначає дослідницькі вміння як здатність усвідомлено здійснювати дії з пошуку, відбору, переробки, аналізу, створення, проектування й підготовки результатів пізнавальної діяльності, спрямованої на виявлення об'єктивних закономірностей [4].

Узагальнюючи наведені твердження, під дослідницькими вміннями будемо розуміти здатність педагога ефективно виконувати дії, адекватні вирішенню певних дослідницьких завдань відповідно до логіки наукового пізнання та специфіки фахової діяльності.

Досліджуючи змістові аспекти дослідницьких умінь, В. Ушачов не конкретизує їх, а визначає як складову умінь більш високого рівня (творчих) [5, с. 54]. В. Андреев характеризує дослідницькі якості особистості, серед яких виокремлює мотиваційні, операційні, організаційні, технічні і комунікаційні [2]. Н. Сичкова робить висновок про те, що дослідницька діяльність містить як розумові, так і практичні дії, що зумовлює розподіл дослідницьких умінь на розумові і практичні [6, с. 34]. Узагальнюючи різні позиції авторів щодо структури дослідницьких умінь вважаємо, що загальні компоненти досліджуваних умінь у будь-якій науковій галузі однакові, різниця спостерігається в конкретному матеріалі, яким оперує дослідник.

У сучасній педагогічній науці поширеною є класифікація умінь, запропонована В. Андреевим [2]. На нашу думку, ця класифікація відповідає функціям педагогічної діяльності і найбільш повно визначає номенклатуру дослідницьких умінь. Розглянемо її детальніше.

1. Операційні вміння: вміння спостерігати, порівнювати, аналізувати, синтезувати, абстрагувати, узагальнювати, структурувати і систематизувати матеріал, класифікувати, виділяти головне, застосовувати аналогію, робити індуктивні і дедуктивні умовиводи, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, застосовувати фахові знання і вміння в новій ситуації, виявляти проблему, висувати гіпотезу, бачити різні підходи до її вирішення, прогнозувати і оцінювати результат.

2. Технічні вміння: вміння працювати з літературою (конспектувати, анотувати, реферувати, складати бібліографію і використовувати її), підбирати необхідний для дослідження матеріал, організувати експеримент, описувати здобутий експериментальний матеріал, робити висновки і оформляти результати дослідження у формі доповіді, реферату, статті тощо.

3. Організаційні вміння: вміння визначати мету і завдання дослідження, розробляти план дослідження, вибирати найбільш ефективні методи і засоби дослідження, здійснювати самоконтроль і саморегуляцію дослідницької діяльності, перебудовувати свою діяльність в разі необхідності, аналізувати і контролювати результати своєї діяльності з метою її покращення.

4. Комунікативні вміння: вміння висловлювати власні думки, вести дискусію, відстоювати свою позицію, встановлювати ділові взаємини з колегами, застосовувати прийоми співпраці в процесі дослідницької діяльності (обговорення завдання і розподіл обов'язків, взаємодопомога і взаємоконтроль), презентувати результати дослідження.

Формування дослідницьких умінь у системі неперервної освіти, на нашу думку, повинно здійснюватися відповідно до певних рівнів навчання (праксеологічного, технологічного, методологічного).

На праксеологічному рівні основна увага приділяється формуванню операційних дослідницьких умінь. Засобом їх формування у середній школі є математичні задачі певних видів (завдання з суперечливими даними, «провокаційні», з помилкою, творчі завдання, підвищеної складності та ін.). Завдання таких видів повинні органічно включатися в програмний матеріал. При цьому формуються такі дослідницькі вміння: аналізувати компоненти математичної задачі; встановлювати зв'язки з раніше вивченим матеріалом; порівнювати способи вирішення завдання з попередніми; застосовувати аналогію в процесі розв'язання задач; аналізувати отримані результати.

На етапі професійної математичної підготовки діяльність з формування операційних дослідницьких умінь студентів продовжується. Тут основним засобом їх формування є завдання динамічного характеру. Однак, окрім операційних у студентів необхідно формувати й технічні дослідницькі вміння. Засобом їх формування можуть бути завдання типу: «Виконати дослідження на тему «Оптимізаційні задачі та їхнє практичне застосування» і підготувати доповідь за його результатами».

На технологічному рівні системи навчання (методична підготовка у ЗВО) відбувається формування організаційних і комунікативних дослідницьких умінь. Основними формами і методами їх формування є ділові ігри, диспути, конференції, кінцевим результатом яких може стати наукова робота дослідницького характеру (наприклад, про переваги і недоліки інноваційних освітніх технологій або про діяльність

педагогів-новаторів). Отже, у цьому структурному елементі системи неперервної освіти забезпечується наступність у формуванні дослідницьких умінь при переході від дисциплін математичного циклу до педагогічних дисциплін. При цьому формуються такі вміння: аналізувати навчальний матеріал; розробляти певну методику навчання; відбирати зміст, форми, методи і засоби навчання, адекватних цілям методики; реалізувати розроблену методику на практиці; здійснювати контроль і самоконтроль; аналізувати і презентувати результати своєї діяльності.

На методологічному рівні системи навчання (випускний курс ЗВО, післявища освіта) у слухачів формуються дослідницькі вміння на більш високому рівні. Засобом їх формування є навчання конструюванню нових педагогічних технологій. Сформовані раніше дослідницькі вміння на даному етапі використовуються в комплексі, розкривають потенційні можливості слухачів, задовольняючи їхню потребу в самореалізації.

Важливим етапом цього рівня є формування методологічних знань студентів. Методологічні знання, на думку Г. Риндак, виконують такі функції [7, с. 80]:

- інтегруючись з предметним матеріалом знайомлять студентів з експериментальним і теоретичним методами пізнання. Без них неможливо ефективно засвоїти теоретичний матеріал;
- забезпечують основу наукової грамотності, без якої неможлива підготовка майбутніх педагогів до самопізнання, формування теоретичної методології;
- сприяють розвитку творчого мислення. Це проявляється в коректній постановці цілей, формулюванні завдань, цілеспрямованому науковому пошуку, обґрунтованості висновків.

Результатом навчання на цьому етапі є формування в студентів таких дослідницьких умінь, як: аналізувати педагогічну ситуацію; визначати проблеми в професійній діяльності; розробляти педагогічну технологію; підбирати ефективні форми, методи і засоби навчання; прогнозувати результати впровадження педагогічної технології; координувати власну роботу з діяльністю педагогічного колективу; отримувати нові, соціально значущі результати діяльності; оформляти результати роботи у формі тез, наукової статті, дисертації.

Сформованість дослідницьких умінь на методологічному рівні свідчить про високий рівень підготовки вчителя-дослідника.

Таким чином, тенденція включення дослідницької, творчої, наукової компоненти в систему освіти пов'язана з перетворенням науки в глобальний фактор суспільного розвитку, що зумовлює перегляд традиційних підходів до фахової підготовки педагогів. Відтак, формування дослідницьких умінь стає домінантою під час навчання майбутніх учителів. Цей процес передбачає неперервний (починаючи з школи і завершуючи професійною перепідготовкою), комплексний підхід і відбувається на трьох рівнях – праксеологічному, технологічному, методологічному. Така інтеграція забезпечує швидку і гнучку адаптацію системи професійної освіти до змін ринку праці і вимог до компетентності фахівців.

Джерела

1. Орлова Т.В. Перспективное планирование развития школы. М.: Сентябрь, 2000. 144 с.
2. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. *Инновационный курс*. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1996. 567 с.
3. Мишкоська Т. Д. Формування дослідницько-педагогічних умінь студентів в умовах модульної організації процесу навчання: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / ЧНУ. Чернівці, 1999. 322 с.
4. Базелюк В. Г. Формування готовності керівників ЗНЗ до дослідницької діяльності у школі. *Імідж сучасного педагога*. 2008. № 3–4. С. 40–45.
5. Ушачев В.П. Творчество в системе образования: монография. М.: Московский пед. гос. ун-т, 1995. 219 с.
6. Сычкова Н.В. Исследовательская подготовка студентов университета: монография. Магнитогорск: МаГУ, 2002. 224 с.
7. Риндак В.Г. Методологические основы образования (учебное пособие к спецкурсу). Оренбург: Издательский дом ОГАУ, 2000. 192 с.

Козубовський Максим Ростиславович

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник: Повідайчик Оксана Степанівна, доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОБЛЕМНИХ ПІДЛІТКІВ В США

В статті розглядаються питання виховання проблемних підлітків в США. Аналізуються інноваційні підходи до виховання через розвиток творчого потенціалу особистості в умовах заміського літнього табору. Обґрунтовано умови ефективності розвитку творчого потенціалу проблемних підлітків. Ключові слова: проблемні підлітки, виховання, творчий потенціал, заміські літні табори, США.

Велика кількість соціальних змін, що відбуваються в житті сучасного суспільства вимагає від людини якостей, що дозволяють їй творчо і продуктивно підходити до будь-яких трансформацій у духовній і виробничій сфері. Для того, щоб адекватно реагувати на ці зміни, людина повинна уміти адаптуватися,

змінюватися в динамічному світі, зберігаючи, однак, свою неповторність, унікальність незалежно від обставин. Для цього необхідно активізувати її творчий потенціал, навчитися спрямовувати діяльність у потрібне русло. Зробити це самостійно зазвичай не здатні неповнолітні, які часто намагаються реалізуватися в таких видах діяльності, які не схвалюються суспільством і розглядаються як девіації.

Проблема девіантної поведінки була об'єктом досліджень багатьох учених, починаючи ще з часів античності (інформацію про це знаходимо в працях Арістотеля, Платона та інших видатних мислителів), проте сьогодні інтерес до неї все більше зростає, оскільки вона набула впродовж останніх десятиріч значного розповсюдження, в тому числі й серед неповнолітніх, зокрема підлітків. Встановлено, що девіантна поведінка неповнолітніх у багатьох випадках трансформується у кримінальні форми поведінки і становить суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього, його подальшого розвитку, так і для всього суспільства.

Різні аспекти девіантної поведінки досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими (А.Болл, Д.Вест, Н.Максимова, Б.Мейсон, В.Оржеховська, І.Парфанович, Е.Рейнольд, М.Федорченко та ін.) Суттєві здобутки в дослідженні проблеми девіацій підлітків та організації соціально-педагогічної роботи з цією категорією неповнолітніх є в США, де представлені інноваційні підходи у роботі з проблемними підлітками.

Особливий інтерес викликає досвід соціально-педагогічної роботи з проблемними підлітками, яка спрямована на реалізацію творчого потенціалу особистості, в літніх заміських таборах.

Аналіз американського досвіду роботи з проблемними підлітками в заміських таборах є метою даної статті.

Слід підкреслити, що в США для дітей і підлітків, які мають поведінкові чи емоційні проблеми, що зумовлюють їх девіантну поведінку, функціонують установи декількох типів: освітні і медичні центри з цілодобовим перебуванням; сімейні дитячі будинки; кризові та дитячі психіатричні центри; профілакторії; спецшколи для дітей і підлітків; літні заміські табори.

Серед закладів, які успішно працюють з проблемними дітьми і підлітками, варто особливо відзначити, заміські літні табори, частина з яких працює не тільки літом, але й впродовж року [1; 2]. Такі табори існують в США досить давно. Зародження табірної руху в США розпочалося в 1840 році і було спочатку зумовлено природним бажанням людей дати можливість дітям проводити більше часу за містом, подалі від індустріальних центрів. Пізніше відбулося переосмислення ролі заміських дитячих таборів в системі освіти, внаслідок чого акцент із завдань оздоровлення дітей змістився на освітньо-пізнавальні, морально-етичні, духовні аспекти.

В США функціонують різні типи таборів для дітей і підлітків: державні і недержавні, комерційні і некомерційні, табори, які працюють впродовж року або тільки влітку, але всі вони виконують функції оздоровчих і освітньо-виховних закладів, а також закладів ресоціалізації.

Особливо важливе значення мають заміські табори, де здійснюється соціально-педагогічна робота з проблемними дітьми і підлітками. Аналіз праць американських учених дає підстави стверджувати, що в останні десятиріччя в США успішно функціонують дитячі заміські табори, які призначені спеціально для корекції девіантної поведінки дітей. Цінність таких таборів в тому, що діти з девіантною поведінкою не відчують тут негативного ставлення до себе однокласників і вчителів, мають змогу підвищити свою самооцінку, розвинути творчий потенціал, оскільки активно залучаються до різних видів діяльності, де можуть проявити свої здібності.

Корекція поведінки проблемних дітей і підлітків в умовах літніх заміських таборів містить комплекс психолого-педагогічних, медичних заходів, спрямованих на корекцію, реабілітацію, компенсацію втрачених або серйозно порушених психофізичних функцій дитини.

Пріоритетний напрямок корекційних заходів визначається, виходячи із психофізіологічних особливостей, стану здоров'я, рівня розвитку учасників програм. Корекційна робота з дітьми в умовах літніх таборів здійснюється шляхом: організації продуктивного дозвілля; створення здорового середовища, сприятливої атмосфери, які сприяють моральному й фізичному оздоровленню дитини; виявлення, прийняття й використання тих позитивних якостей і цінностей, які вже закладені в дитині.

Значна увага в літніх таборах приділяється оздоровчій діяльності, що надає підліткам можливості для зміцнення здоров'я й поліпшення їх фізичного стану. Цьому сприяє щоденне проведення низки колективних оздоровчих заходів: дотримання режиму дня й харчування, санітарно-гігієнічних норм; заняття різними видами спорту, спортивні змагання, загартовування, виконання фізичної праці. Особливий акцент ставиться на «подоланні труднощів життя». Потрапляючи в нові життєві умови, що значно відрізняються від повсякденного життя вдома й у школі, діти зустрічаються з різними новими ситуаціями: від виконання щоденних обов'язків (готування їжі, прибирання) до пізнання способу спільного проживання в групі однолітків, фактична реалізація яких можлива тільки в умовах заміського дитячого табору. Табори покликані компенсувати недостатнє здійснення деяких функцій школи: зміцнення здоров'я підлітків,

розвиток їх емоційної сфери, розуміння ними «елементарних процесів» життя на природі, формування активної життєвої позиції, естетичний розвиток особистості, її духовний ріст, і розв'язати цілий комплекс освітніх завдань, пов'язаних з розвитком допитливості в молодих людей, стимулюванням і підвищенням творчих і пізнавальних інтересів неповнолітніх, розширенням їх світогляду, соціальною адаптацією тощо.

Ефективний розв'язок цих завдань забезпечується створенням своєрідних умов організації освітньої і оздоровчої діяльності дітей у таборі: постійне спілкування, близькість до природи; проживання в малій групі однолітків; існування різних тимчасових дитячих різновікових колективів; яскраві форми соціальних переживань, відмінні від шкільних; нерегламентоване, демократичне спілкування, не пов'язане з визначеними заняттями; організація додаткового неформального особистого спілкування між дітьми й дорослими, що є засобом передачі соціально-культурного досвіду; матеріально-ресурсне забезпечення.

Поява широкої мережі дитячих заміських таборів, орієнтованих на цілеспрямовану соціально-педагогічну корекційну, профілактичну виховну роботу, дає можливість вирішити низку проблем, пов'язаних з формуванням у даної категорії дітей позитивної мотивації життєдіяльності, професійно-особистісним самовизначенням, підвищенням загальної культури, стимулюванням розвитку соціально і морально значимих цінностей. В значній мірі це забезпечується завдяки створенню в таборі умов для розвитку творчого потенціалу проблемних підлітків.

Провідна концептуальна ідея діяльності американських заміських таборів у напрямку розвитку творчого потенціалу підлітків – самовизначення підлітка в ситуації вибору. Вожатий допомагає цей вибір зробити, працюючи індивідуально з кожним підлітком. Особливо важливий щодо цього організаційний період табірної зміни. У перший же день перебування в таборі вожатий виявляє індивідуальні нахили дітей. При цьому можуть бути використані різноманітні методи і прийоми: спостереження, анкетування, гра «знайомство», співбесіда, спеціальні завдання. В багатьох таборах, наприклад «Морський табір», робота в даному напрямку ведеться ще до прибуття дітей у табір. Докладні анкетні дані допомагають вожатим у роботі зі складання індивідуальних програм для кожної дитини. У таку програму як складові частини входять обов'язкові курси («Екологія як наука», «Взаємозв'язок і взаємозалежність природних явищ», «Про правила поведінки на воді», «Надання першої допомоги» та ін.); курси на вибір («Тваринний світ коралових рифів», «Флора й фауна островів Флориди», «Акули й особливості їх поведінки» та ін.); студії, гуртки, спортивні секції (фотогурток, танцювальний, прикладна творчість, байдарки, баскетбол та ін.) Завдання вожатого – допомогти підліткам правильно скласти програму, щоб вона являла собою гармонійне ціле й сприяла б всебічному розвитку підлітка (фізичному, психічному, морально-естетичному), реалізації його творчого потенціалу. Можна просто скористатися пропозицією прийняти одну з готових збалансованих програм, у рамках якої хлопці знайомився з основами рибальства, плавають у ставку з акулами, вчать будувати вітрильні човни й перетворювати сміття у твори мистецтва. Дуже популярні в Морському таборі віндсерфінг (катання на спеціальній дошці під вітрилом) і вітрильний спорт, значне місце в програмах посідає художня й технічна творчість. Робота студії «Біологічні ілюстрації» запрошує всіх аматорів малювання. Тут можна спробувати зобразити того або іншого морського мешканця. Досвідчений викладач знайомить із технікою світлотіні для передачі багатої колірної гама океану. Будівництво моделей вітрильних човнів, що завершується вітрильними перегонами, також дуже захоплює підлітків. Бажаючі можуть пройти початковий або ускладнений (на вибір) курс фотографії, взяти участь у виданні офіційної газети табору «Морський погляд», попрацювати з глиною і воском, «спробувати» себе в художніх промислах з використанням природних матеріалів. Завдання керівника гуртка (інструктора) полягає в тому, щоб на певному матеріалі (це може бути ізостудія, ораторське мистецтво, секція туризму та ін.) розвивати в кожного підлітка допитливість, прагнення до самопізнання й самовдосконалення.

У «Морському таборі» реалізується програма навчання підлітків зануренню під воду й плаванню з аквалангом. Мета цих занять – не тільки навчити підлітків управлятися зі складним устаткуванням, але й використовувати отримані навички для ведення різних глибоководних робіт, у тому числі й доступних наукових досліджень.

Таким чином, заміський табір створює необхідні умови для активізації творчих можливостей дітей і підлітків у різних видах діяльності, в результаті чого підвищується їхня творча активність, ініціативність. Проявляючи ініціативу й творчість, вони успішно справляються із завданнями й самостверджуються в позиції своєї «корисності» для інших людей, суспільства, переключають свою енергію на корисні справи [3].

До основних умов, що сприяють реалізації творчого потенціалу особистості підлітка в літньому таборі, можна віднести наступні:

1. Природне оточення. Щоденний контакт із природним середовищем має важливе значення для розвитку творчого потенціалу підлітка. Він сприймає й засвоює її гармонійний ритм, що служить одним із способів творчого сприйняття дійсності й сприяє розвитку творчого потенціалу підлітка.

2. Гуманна атмосфера взаємин. Тільки в атмосфері взаєморозуміння, підтримки й співробітництва підліток може виявити свою творчу індивідуальність повною мірою. Вихователь покликаний сприяти створенню такої атмосфери.

3. Створення дитячого творчого середовища. Особлива увага приділяється в таборі емоційному стану дітей і підлітків. Участь у програмі табору, спілкування, колективна творчість підлітків – все це відзначене особливим емоційним підйомом і сприяє створенню творчого середовища, де жоден не може залишитися осторонь, де вміння й бажання кожного не можуть залишитися непоміченими, де всім знайдеться улюблене заняття.

4. Вожатий є прикладом творчої реалізації. Гуманістична спрямованість у вирішенні педагогічних проблем, реалізована в практиці американських таборів, вимагає від вожатих і інструкторів не тільки спеціальної підготовки, але й особливого творчого ставлення до своєї справи. Вожатий покликаний разом з підлітками творити, видумувати, пробувати, знаходити правильні розв'язки у важких ситуаціях, шукати індивідуальні підходи, постійно проявляючи свій творчий потенціал.

5. Соціальна значимість творчості. Для підлітка важлива суспільна значимість роботи, яка виконується, затребуваність і корисність результатів його праці, усвідомлення власної значимості.

6. Різноманітність і неординарність (інноваційність) видів творчої діяльності. Пропонований у заміських таборах широкий спектр різноманітної творчої діяльності дітей і умови, створені для здійснення цієї діяльності, дозволяють враховувати індивідуальні запити кожного підлітка, а неординарність їх форм і видів сприяє більш яскравому прояву творчої індивідуальності особистості.

Отже, сьогодні заміські табори в США є повноцінною складовою системи освіти. Вони дають можливість дітям не тільки зміцнити своє здоров'я, але й долучитися до цінного соціального досвіду, оволодіти навичками життя в колективі, здійснити повноцінну реалізацію творчого потенціалу.

Джерела

1. Dimock Hedley S. Administration of the Modern Camp. N.Y.: Association Press, 1998. 87 p.
2. Menominee: Pre-Camp Playbook for Counselors and Staff/ Ed. By Steve Kanefsky. Wisconsin, 2001. 101 p.
3. Mishel L., Wallace S. A consequence of character. How summer camp promotes character and leadership. *Camping Magazine*. January/February, 2015.

Хоминець Світлана Іванівна

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник: Повідайчик Оксана Степанівна, доктор педагогічних наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА: СУТНІСНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ

У статті аналізується проблема професійної мобільності педагога. З позиції різних наукових підходів розкрито зміст поняття професійної мобільності та визначено її складові. Проаналізовано структуру професійної мобільності педагога як сукупність мотиваційно-ціннісного, когнітивного і рефлексивного компонентів. Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, педагог, особистісно-професійні риси, структура професійної мобільності, фахова підготовка.

Сучасна соціально-економічна ситуація (зменшення кількості студентів, укрупнення закладів освіти, скорочення чисельності педагогічних кадрів) об'єктивно ускладнює можливість певної частини випускників педагогічних спеціальностей працювати в сфері освіти. Вони змушені шукати себе в інших професійних сферах, зокрема там, де гуманітарний потенціал педагогічної освіти залишається не повною мірою затребуваним. У зв'язку з цим вища школа, поряд з головним завданням – підготовкою професіоналів конкретного профілю, повинна готувати випускників до виконання більш широкого спектру функціональних обов'язків, тобто професійно мобільних фахівців.

Аналіз джерельної бази засвідчує наявність глибокого інтересу вітчизняних і зарубіжних науковців до проблеми професійної мобільності фахівців різних професійних галузей (Л. Амірова, П. Блац, В. Борисенков, Д. Голдторп, Л. Горюнова, О. Данкен, Н. Латуша, Б. Шеффер). Питання формування готовності майбутніх педагогів до професійної мобільності у закладах вищої освіти частково вивчають І. Богданова, А. Ващенко, Л. Домінеллі, Д. Гласс, Є. Іванченко, Б. Ігошев, Ю. Калиновський, Р. Пріма, І. Хом'юк та ін.

Поняття «мобільність» стало об'єктом спеціальних наукових досліджень порівняно недавно. У широкому сенсі це поняття визначається як здатність (готовність) до руху, змін. Засновником теорії соціальної мобільності вважають П. Сорокіна, який в кінці 20-х років ХХ століття використовував це поняття для характеристики змін у соціальному становищі людини в суспільстві. Вчений визначає соціальну мобільність як природний і нормальний стан суспільства.

П. Сорокін, вводить поняття «соціальна мобільність», яке передбачає не тільки соціальні переміщення індивідів, груп, а й соціальних об'єктів (цінностей), тобто всього, що створено або модифіковано в процесі людської діяльності. Для того щоб пояснити переміщення в параметрах соціального простору, автор використовує терміни «вертикальна» і «горизонтальна» соціальна мобільність. Вертикальну соціальну мобільність П. Сорокін пов'язує зі зміною соціального статусу людини, з кар'єрним ростом фахівця, а горизонтальну – з такою, що відбувається на одному статусному рівні. Горизонтальна соціальна мобільність передбачає перехід індивіда з однієї соціальної групи в іншу, розміщену на одному й тому ж рівні суспільної стратифікації [1].

Значущим для нашого дослідження є твердження П. Сорокіна про те, що система освіти не тільки забезпечує соціалізацію особистості, її навчання, а й виконує роль своєрідного ліфта, який дозволяє найбільш здібним, обдарованим людям піднятися на вищі ступені соціальної ієрархії [1].

Очевидно, що сьогодні соціальна мобільність вже не пов'язується безпосередньо із соціальним становищем і соціальним статусом, а характеризує спосіб соціального функціонування людини. Тому це поняття визначається як «властивість соціальних суб'єктів, що виражається в їх здатності швидко змінювати свою діяльність при виникненні нових обставин, легко освоювати нові реалії в різних сферах життєдіяльності, знаходити адекватні способи вирішення проблем і виконання нестандартних завдань» [2].

У загальному контексті соціальної мобільності, починаючи з 30-х років ХХ століття, почала досліджуватися професійна мобільність. Визначають два основні підходи до її вивчення.

Перший підхід розглядає професійну мобільність як феномен, обумовлений поведінкою зовнішнього середовища. З цієї точки зору професійна мобільність розуміється як об'єктивно існуюче явище соціальної реальності, що виникає і змінюється в часі й просторі під впливом певних умов і факторів і має певні характеристики на різних рівнях прояву – соціально-груповому або індивідуальному.

Другий підхід досліджує професійну мобільність як явище зумовлене впливом певних суб'єктивних факторів. У даному аспекті актуалізується проблема її вивчення як особистісної якості соціального суб'єкта. У межах цього підходу, Ю. Калиновський визначає професійну мобільність як здатність особистості реалізувати свою потребу в певному виді діяльності, відповідно до власних здібностей і можливостей, вмільо переходити від одного рівня професійної діяльності до іншого, розширюючи чи поглиблюючи її характер, виявляти фахову компетентність [3].

Отже, професійну мобільність можна розглядати як якість особистості, що забезпечує внутрішній механізм розвитку фахівця через сформованість ключових компетентностей; як діяльність людини, детерміновану певними подіями, результатом якої виступає її самореалізація в професії і житті; як процес перетворення людиною самої себе і навколишнього професійного та життєвого середовища [4].

Підтримуємо позицію дослідниці Л. Амірової, яка тлумачить професійну мобільність не тільки як здатність змінювати професію або вид діяльності, а й успішну самореалізацію в суспільному (професійному, сімейному) середовищі. Мобільність – це спосіб реагування особистості на певну життєву ситуацію [5]. Отже, поняття «професійна мобільність» характеризується не тільки здатністю фахівця змінювати свою професію, місце і вид діяльності, а й умінням приймати самостійні і нестандартні рішення, які спрямовані на підвищення рівня власного професіоналізму, а також схильністю до швидкого освоєння нового освітнього та соціального оточення.

Досліджуючи зміст професійної мобільності педагога, Б. Ігошев виокремлює такі її складові [2, с. 111]:

- відкритість, що виражається в схильності до нового, невідомого, незвичного, здатність відмовлятися від стереотипів і шаблонів у сприйнятті дійсності і в діяльності;
- активність, яка забезпечує готовність до діяльності, зовнішнього прояву намірів, освоєння нових форм і видів діяльності і перетворення зовнішнього (професійного та соціального) середовища;
- адаптивність як здатність ефективно пристосовуватися до мінливих умов соціальної дійсності;
- комунікативність як здатність встановлювати необхідні зв'язки і контакти з будь-якими суб'єктами спільної діяльності;
- креативність, що забезпечує творче ставлення до організації власної діяльності, готовність до її цілеспрямованого і доцільного перетворення.

Л. Амірова виокремлює такі структурні компоненти професійної мобільності, як: біологічний (адаптація фахівця до мінливих умов середовища) і соціальний (активне перетворення людини самої себе і власної діяльності). Системотвірними компонентами мобільності вчена вважає активність, готовність, адаптивність, креативність [5].

Компоненти професійної мобільності педагогів дослідниця Л. Горюнова розподіляє на дві групи – особистісні і діяльнісні [4]. До першої групи відносять: 1) рефлексивний (здатність до рефлексії; переосмислення особистісного і професійного досвіду); 2) аксіологічний (сформованість індивідуальної системи цінностей; характер ціннісних орієнтацій); 3) якісний (властивості і якості особистості: відкритість,

довіра, толерантність, гнучкість, оперативність); 4) освітній (якість професійної освіти особистості; знання, вміння, здібності, професійні компетенції). Друга група, яка конкретизує узагальнений критерій діяльності, містить такі складові, як: 1) адаптивний (соціально-професійне визнання); 2) проектний (становлення кар'єри); 3) творчий (творчий характер діяльності).

Ми вважаємо, що структура професійної мобільності педагога повинна містити такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає сформовану потребу в професійній мобільності, що містить ціннісне ставлення до навчально-професійної діяльності, спрямованість на професійне вдосконалення та професійне зростання, прояв вольових якостей (цілеспрямованість, ініціативність, самостійність, рішучість). Когнітивний компонент – це основа професійної мобільності, досвід застосування фахових компетентностей у різних ситуаціях, здатність оперативно переключати увагу і спрямовувати її на певний вид діяльності, ініціювати, підтримувати позитивні контакти з іншими суб'єктами професійної діяльності. Рефлексивний компонент передбачає здатність оцінювання результатів власної діяльності, рефлексії наявного рівня професійної мобільності.

Отже, в контексті нашого дослідження ми визначаємо професійну мобільність педагога як інтегровану якість фахівця, яка передбачає розвинуті когнітивні здібності і особистісні риси, здатність ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у педагогічній галузі, а також готовність переходити від одного виду діяльності до іншого в сфері «людина-людина».

Формування та вдосконалення професійної мобільності фахівця – це багатогранний психологічний, педагогічний і соціальний процес, який охоплює весь період професійної діяльності людини. Однак, розпочинатися він повинен вже на етапі фахової підготовки. Тому, в процесі навчання у ЗВО необхідно створювати такі умови, в яких майбутній фахівець не тільки опанує знання і вміння, що забезпечать йому можливість мобільної поведінки на ринку праці, а й набуде таких особистісних якостей, які дозволять виробити стратегію своєї професійної діяльності, успішно адаптуватися і реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства.

Таким чином, професійний успіх випускника ЗВО сьогодні визначається, перш за все, здатністю гнучко реагувати на постійно мінливі соціально-економічні перетворення. Суспільству потрібні фахівці, здатні відповідально і творчо працювати в рамках обраної професії, які прагнуть підвищувати свій професійний рівень, а в разі об'єктивних чи суб'єктивних причин готові вибрати інший вид професійної діяльності.

Джерела

1. Сорокин П. А. Социальная мобильность / Пер. с англ. М. В. Соколовой. М.: ACADEMIA, LVS, 2005. 277 с.
2. Игошев Б. М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете. М.: ВЛАДОС, 2008. 201 с.
3. Калиновский Ю. А. Развитие социально-профессиональной мобильности андрагога в контексте социокультурной образовательной политики региона: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования. Омск, 2001. 46 с.
4. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования. Ростов н/Д.: Прометей, 2006. 123 с.
5. Амирова, Л. А. Теоретико-методологические подходы к исследованию проблемы профессионально мобильной личности педагога. *Сибирский педагогический журнал*. 2007. №24. С. 84–98.

Булеза Богдана Ярославівна

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник: Козубовська Ірина Василівна, доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД МОЛОДІ В США

Стаття присвячена розгляду проблеми профілактики наркоманії в США. Виявлено основні підходи американських учених до проблеми профілактики. Проаналізовано види, рівні, напрямки профілактичної роботи з молоддю в США. Ключові слова: наркоманія, профілактика, наукові підходи, молодь, методи контролю, США.

Останнім часом в Україні серед молоді, включаючи неповнолітніх, значного розповсюдження набуває вживання алкоголю, наркотиків, інших психоактивних речовин. Цей вид поведінки має назву «адиктивна поведінка». Неповнолітніх з такою поведінкою правомірно віднести до «групи ризику». Оскільки надмірне вживання алкоголю, наркотиків стимулює, як правило, різні антисоціальні прояви (бродяжництво, жебрацтво, хуліганство, злочинність), то актуальність проблеми адиктивної поведінки стає цілком очевидною і вимагає відповідної реакції суспільства загалом і спеціальних соціальних, медичних, психологічних служб зокрема.

Особливо загрозливих масштабів набуває сьогодні поширення наркоманії. Якщо порівнювати рівень розповсюдженості наркоманії серед підлітків з рівнем алкоголізації, то на сьогоднішній день наркоманія посідає перше місце за швидкістю розповсюдження. Зазвичай, з кожних трьох осіб-наркоманів, які перебувають на лікуванні, хворобу вдається призупинити тільки в одного, а приблизно третина з тих, які проходили лікування, змушені лікуватися повторно, оскільки кількість рецидивів у наркоманів дуже висока.

Наркоманія – це хворобливий стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок зловживання наркотичними засобами, який характеризується психічною і фізичною залежністю, потребою в повторному багаторазовому вживанні психоактивних засобів. Прийом наркотиків спричиняє зміну функціонування організму в цілому, серйозно ускладнює діяльність внутрішніх органів, центральної і вегетативної нервової системи. Суттєві зміни відбуваються і в структурі особистості, яка вживає наркотики. Вона втрачає інтерес до навчання, роботи, родини, друзів, навколишньої дійсності, поступово стає все більше ізольованою в соціумі і часто зазнає дискримінації.

Проблема зловживання наркотичними речовинами досліджується багатьма вітчизняними науковцями (Н.Максимова, О.Пилипенко, В.Оржеховська, І.Шермет та ін.). Вважаємо, що доцільним в цьому плані є вивчення зарубіжного досвіду, зокрема американського, оскільки проблема наркоманії серед молоді сьогодні надзвичайно актуальна в США. Результати досліджень американських учених (А.Айчхорн, Р.Бек, Дж.Данхил, Д.Довнерс, Д.Каррена, У.Кварачеус, М.Кірс, А.Козн, Р.Крейг, Е.Лемерт, Дж.Лоос, Г.Макданнелі, Р.Мертон, Н.Моуслі, Д.Поттер, Т.Таннер, Г.Штеллер та ін.) відображені в численних працях.

Метою статті є аналіз основних підходів до профілактики наркоманії в США.

В результаті аналізу численної наукової літератури виявлено, що в США існують різні підходи до боротьби з наркоманією. Найбільш поширеними серед них є два:

Перший: наркоманія – це хвороба, значить наркоман – хвора людина, яку треба лікувати, а захворювання намагатися попередити, тобто, здійснювати своєчасну профілактичну роботу.

Державна система профілактики наркотизації в США передбачає: а) міжнародне співробітництво з попередження поширення і вживання наркотиків; б) правове забезпечення профілактики наркозалежності (закони, які гарантують пільги для працевлаштування, каральні, спеціальні закони, спрямовані на роботу з наркозалежними неповнолітніми; в) формування громадської думки щодо здорового способу життя, громадський осуд зловживання наркотиками; г) кадрова політика (підготовка фахівців різного рівня для медичної, реабілітаційної роботи з наркоманами; д) створення інститутів профілактики наркоманії, наукові дослідження різних аспектів проблеми і їх впровадження в практику [1; 2; 3].

Відомі три види профілактики: первинна, вторинна, третинна. Первинна профілактика має на меті не допустити захворювання. Це робота з популяцією умовно здорових людей, у якій існує визначена кількість осіб, що належать до групи ризику. У цей контингент можуть входити молоді люди, які вже пробували наркотики чи мають друзів, що вживають наркотики; особи з генетичною схильністю до психічних захворювань або особи, котрі перебувають в несприятливих сімейних чи соціальних умовах і т.п. Первинна профілактика – це система дій, спрямована на формування позитивних стресостійких форм поведінки з одночасною зміною вже сформованих порушених форм.

Вторинна профілактика спрямована на популяцію осіб, у яких поведінка ризику вже сформована. До цієї групи відносяться особи, що вживають наркотики, але без сформованої фізичної залежності. Вторинна профілактика – це система дій, спрямована на зміну вже сформованих дезадаптивних форм поведінки і позитивний розвиток особистісних ресурсів і особистісних стратегій. Третинна профілактика – це профілактика рецидивів. Вона спрямована на групу осіб, що мають залежність від наркотиків чи інших психоактивних речовин і бажають припинити їхнє вживання.

Третинна профілактика передбачає зменшення ризику поновлення вживання наркотиків та активізацію особистісних ресурсів, що сприяють адаптації до умов середовища і формуванню соціально-ефективних стратегій поведінки. Загальними цілями первинної, вторинної і третинної профілактики є: допомога в усвідомленні форм власної поведінки; розвиток особистісних ресурсів і стратегій з метою адаптації до вимог середовища чи зміни дезадаптивних форм поведінки на адаптивні. Мета первинної профілактики – зниження попиту на наркотики й інші психоактивні речовини серед населення, зменшення числа осіб, що входять у групу підвищеного ризику; вторинної – зниження захворюваності наркоманією; третинної – зменшення важких негативних медико-соціальних наслідків зловживання психоактивними речовинами.

Слід підкреслити, що в реалізації завдань профілактики беруть участь медичні та освітні заклади, ЗМІ, волонтери, різні громадські організації («Partnership for a Drug Free America», «Mothers Against Drink Driving», «Drug Abuse Resistance Education» та ін.).

В американській науковій літературі і практиці можна виділити основні напрямки профілактичної роботи, яка проводиться фахівцями в медицині, освіті, соціальних службах, громадах і т.д. стосовно наркозалежних осіб і визначає зміст профілактики: загальне попередження вживання наркотиків через

закони, засоби масової інформації і т.д.; створення бар'єрів вживанню наркотиків; забезпечення заходів щодо посилення особистих переконань проти застосування наркотиків і негативного відношення до вживання шкідливих речовин; формування стійкості особистості до соціального тиску щодо вживання наркотиків; навчання навичкам відмови від наркотиків у ситуаціях, коли їх пропонують; формування установки небезпеки вживання психоактивних речовин; навчання соціальним навичкам (комунікабельність, упевненість у собі, самоповага й ефективна взаємодія з навколишнім оточенням (з однолітками і дорослими); діяльність в галузі освіти батьків з метою оздоровлення родини, її побуту й культури взаємин між її членами, допомога батькам з боку держави у виконанні ними виховної функції (важливий соціальний інститут демократичної держави); діяльність з соціальної реабілітації дитини, підлітка, молодої людини, які мають наркотичну залежність; посередницька діяльність між індивідом і соціумом з подолання явищ дезадаптації і т.п. діяльність з соціальної реабілітації дитини, підлітка, що має наркотичну залежність.

Другий підхід розглядає зловживання алкоголем, наркотиками та іншими психоактивними препаратами з погляду закону: дозволене законом або переслідується й підлягає покаранню.

Морально-юридична модель використовує три методи контролю над потенційно небезпечними речовинами в США:

Регулювання. Певні речовини, шкідливі для споживачів, можуть бути продаватися з мінімальними обмеженнями. Вони підлягають значному оподаткуванню і є джерелом значних доходів у державну скарбницю. Алкогольні напої й тютюнові вироби підлягають непропорційно великому оподаткуванню, крім того, є вікові обмеження, що стосуються продажу цих товарів. Для виробництва і розповсюдження таких товарів потрібна спеціальна ліцензія [4, с. 256-258].

Медичний контроль. Використання певних потенційно небезпечних речовин дозволяється тільки під медичним контролем. Тільки лікар може ухвалити рішення щодо застосування наркотичних препаратів, враховуючи, що користь від них буде більша, ніж завдана шкода. По цій моделі представник медичної професії одержують контроль над використанням специфічних речовин. До цієї категорії зазвичай відносяться барбітурати, амфетаміни, деякі похідні опіуму (морфій і кодеїн), замітники героїну типу метадон та ін.

Законодавчий контроль. Установлені законом обмеження роблять виробництво й володіння деякими наркотичними речовинами злочином і уповноважують спеціально призначених посадових осіб стежити за дотриманням цих обмежень. Застосування деяких інших речовин у медичних цілях дозволяється, але під медичним контролем, а для людей, що мають ці речовини у власному розпорядженні поза медичною практикою, передбачається покарання. Так, героїн, заборонений до застосування в США, був внесений у категорію абсолютно незаконних наркотичних речовин, у той час як інші психоактивні речовини, наприклад, морфій, припустимі в медичній практиці, але незаконні при будь-яких інших обставинах.

Таким чином, в США проводиться значна робота, спрямована на попередження наркоманії серед молоді, яка реалізується державними і приватними структурами, громадськими організаціями і включає різні підходи, рівні і види профілактики.

Джерела

1. Lemert E. Human Deviance. Social Problems and Social Control. N.J.: Prentice-Hall. 2007. 130 p.
2. Gorman G. M. Using theory and research to target primary prevention programs: recent developments and future prospects. *Alcohol and alcoholism*. 1992. V. 27. №6. P.583-594.
1. 3.Morgan H. W. Drugs in America: A Social History. NY: Syracuse University Press. 2001. P. 23-45.
3. Waxman H.A. Ensuring that consumers receive appropriate information from drugs. *Health Affairs*. 2004. V. 4. P. 256 – 258.

Шароді Юлія Василівна

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник: Козубовська Ірина Василівна, доктор педагогічних наук, професор

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕАЛІЗАЦІЯ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ «НАВЧАННЯ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ» В ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ США

В статті розглядається проблема професійної підготовки вчителя в США в контексті нової освітньої парадигми «навчання упродовж життя». Здійснено аналіз американської вищої освіти загалом і педагогічної зокрема. Розкрито роль післядипломної освіти у процесі вдосконалення педагогічної майстерності вчителя. Ключові слова: «навчання упродовж життя», підготовка вчителя, післядипломна освіта, університети третього віку, США.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується як період глобальних інновацій в різних галузях економіки, культури, освіти. Як реакція на динамічні зміни в сучасному суспільстві, зростання ролі особистості у всіх суспільних процесах сформувалась нова парадигма розвитку освіти, яка отримала назву

«навчання упродовж життя». Вона передбачає включення кожної людини в безперервний процес отримання знань, формування цінностей і компетенцій [1].

Освіта в епоху глобалізації покликана надати кожній людині можливість здійснити свій вибір життєвого шляху, який передбачає поєднання конкретних професійних умінь і знань і задоволення потреб індивідуального розвитку, формування громадянських якостей і моральних установок.

Зміну освітньої парадигми неможливо реалізувати без зміни поглядів на місію і соціально-професійний статус вчителя. Нова парадигма передбачає особливі вимоги до особистості вчителя, його професійної компетентності, вносить суттєві зміни в мету і зміст професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, акцентує увагу на нових підходах до організації освітнього процесу в педагогічних закладах.

Мета сучасної педагогічної освіти – підготовка вчителя-професіонала, здатного адекватно сприймати і реалізувати інновації в педагогічній діяльності, працювати над особистісним і професійним розвитком впродовж всього життя.

Професійна підготовка вчителя досліджується багатьма відомими вітчизняними педагогами (І.Бех, С.Гончаренко, І.Зязюн, О.Киричук, Н.Ничкало, О.Сухомлинська, В.Чайка та ін.). Вважаємо, що в період реформування української системи освіти слід більше уваги звернути на вивчення зарубіжного досвіду. Зокрема, це стосується США, де успішно реалізується нова освітня парадигма «навчання впродовж всього життя» («lifelong learning»).

Ця країна є однією з найбільш високорозвинених країн світу, де фокусуються загальні тенденції розвитку зарубіжної системи освіти в умовах глобалізації.

Америка має багаті традиції в організації системи педагогічної освіти, постійно йде шляхом вдосконалення рівня підготовки майбутніх учителів. Особливий інтерес представляє професійно-педагогічна підготовка, яка є методологічною базою формування майбутнього вчителя, на якій будується його світогляд, система особистісних пріоритетів і практична діяльність в школі.

Мета статті – виявити особливості реалізації нової парадигми «навчання впродовж життя» в педагогічній освіті США.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що структура і зміст підготовки учителів у США суттєво відрізняються в різних штатах, що зумовлено децентралізацією системи освіти. В американській системі освіти відсутні єдині освітні стандарти. Федеральний департамент освіти визначає основні напрямки освітньої політики в країні, загальну мету і завдання освіти.

Департаменти освіти штатів розробляють рекомендації щодо змісту освіти в навчальних закладах. Адміністрація навчального закладу приймає до уваги ці рекомендації, проте може вносити певні зміни в залежності від соціального замовлення суспільства на даний момент, завданнями навчання, які визначаються адміністрацією конкретного навчального закладу [2].

Формування навчальних програм відбувається під впливом багатьох факторів. Серед них: необхідність заміни старих курсів, які втратили свою актуальність; врахування побажань студентів; бажання провідних професорів включити в програму спецкурси, зв'язані безпосередньо з їх науковими інтересами; вимоги акредитації; наявність можливостей майбутнього працевлаштування випускників тощо.

Водночас, не дивлячись на відсутність єдиних стандартів в системі педагогічної освіти США, існують чіткі вимоги до змісту навчальних планів:

Студенту необхідно вивчити певну кількість навчальних дисциплін і набрати встановлену кількість кредитів (орієнтовно 130 кредитів для завершення програми підготовки вчителя); отримати середній академічний бал успішності; засвоїти обсяг знань, умінь за встановленими програмою блоками навчальних дисциплін.

Блоки навчальних дисциплін зазвичай містять :

- загальноосвітню підготовку (гуманітарні, суспільні, природничі науки) (general education);
- спеціальну підготовку (поглиблене вивчення навчальних курсів, які є основою спеціальності) (specialized education);
- професійно-педагогічну підготовку (психолого-педагогічна підготовка, методична підготовка, практика) (professional education).

Сучасна професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів США побудована на таких принципах: особистісної спрямованості (формування цілісної особистості вчителя як педагогічного мислителя і гуманіста, його індивідуально-творчий розвиток); практичної орієнтованості (орієнтація всіх компонентів підготовки на майбутню практичну діяльність у школі, застосування здобутих знань на практиці); системності навчання (відповідність змісту, форм, методів, засобів і оцінювання результатів навчання меті підготовки); розвитку освітніх потреб (оцінювання результатів навчання здійснюється шляхом виявлення реального рівня засвоєння навчального матеріалу; процес навчання будується на меті

формування у студентів нових освітніх потреб; усвідомлення студентами і викладачами всіх компонентів процесу навчання і своїх дій з його організації); активності і самостійності (активна роль студентів в процесі навчання, актуалізація їх самостійної роботи з оволодіння знаннями і формування особистісних і професійних якостей); співробітництва в навчанні (спільна діяльність студентів і викладачів з планування, реалізації і корекції процесу навчання); єдності освітньої, дослідницької і практичної діяльності студентів і викладачів, що дозволяє активно впливати на систему підготовки майбутніх учителів; наступності і неперервності (професійно-педагогічна підготовка в навчальному закладі педагогічного профілю розглядається як одна з ланок в тривалому процесі навчання, самоосвіти, самовдосконалення впродовж всієї професійної діяльності вчителя, тобто мова йде про реалізацію освітньої парадигми «навчання впродовж життя» [3].

На сьогоднішній день підготовку педагогічних кадрів для всіх шкіл США здійснюють чотири типи навчальних закладів;

1) університети, до складу яких входять педагогічні коледжі, які, крім бакалаврів педагогіки, готують учителів з кваліфікацією магістра;

2) коледжі вільних мистецтв, які готують бакалаврів і магістрів;

3) гуманітарні коледжі, в яких, крім загальної програми гуманітарного профілю, вивчаються програми педагогічної підготовки;

4) вищі навчальні заклади, які спеціалізуються на підготовці педагогів для викладання таких предметів, як музика, мистецтво, або для навчання дітей з фізичними чи розумовими вадами.

Університетська освіта в США включає підготовку бакалавра (I ступінь), магістра (II ступінь), доктора (III ступінь).

Педагогічні факультети зазвичай мають кілька відділень: відділення, яке готує власне вчителів; відділення підготовки адміністраторів в сфері освіти; відділення психології; відділення теоретичних досліджень в галузі освіти; відділення міжнародних досліджень та інші.

Педагогічне відділення пропонує різні варіанти навчання для отримання диплома: проходження неповного курсу навчання з отриманням диплома бакалавра; проходження неповного курсу плюс один фундаментальний додатковий курс з отриманням диплома бакалавра; проходження повного курсу з отриманням звання магістра; проходження повного курсу з отриманням звання магістра і продовженням навчання для отримання звання доктора.

Різні навчальні заклади пропонують різні типи програм підготовки педагогічних кадрів тривалістю 4-5 років. Термін навчання залежить від виду діяльності, яку буде здійснювати майбутній випускник.

Таким чином, багаторівнева і варіативна система підготовки вчителів, яка склалася в США, забезпечує підготовку фахівців педагогічного профілю різної кваліфікації.

На першому ступені студент робить остаточний вибір спеціальності, на другому – формується як професіонал, на третьому – підвищує свою професійну кваліфікацію і здійснює науково-дослідну роботу.

Важливою складовою системи педагогічної освіти США є післядипломна освіта, яка передбачає систематичне підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [4].

Перший етап (40-60 рр.) розвитку системи підвищення кваліфікації США був децентралізованим: держава практично не фінансувала й не контролювала освіту. У деяких коледжах, університетах, були курси з підвищення кваліфікації вчителів, але вони майже всюди були платні. Більшість курсів займалися не питаннями професійної освіти, а підвищенням спеціально-предметного рівня малокваліфікованих учителів і зводилося до детального вивчення нових аспектів, програм, підручників, лабораторних посібників. Із цієї причини всі курси мали вузькоспеціалізований характер.

Що стосується загально педагогічних і соціально-психологічних питань, то їм приділялося мало уваги, оскільки в цей період переважала точка зору, згідно з якою професія вчителя розглядалася як професія, що не вимагає особливих спеціальних знань, крім знання свого предмета.

Другий етап (60-80 рр.) характеризується становленням системи післядипломної педагогічної освіти. Воно відбувалося за рахунок організації нових форм підвищення кваліфікації (різноманітних короткострокових довгострокових курсів при університетах і педагогічних коледжах), а також формування на федеральному й місцевому рівнях державного апарату керівництва, керування й фінансування, покликаною внести централізацію й координацію в роботу, проведену з учителями країни з підвищення їх кваліфікації (Бюро й Агентства підвищення кваліфікації; Національний інститут освіти; Національний науковий фонд).

Результати дослідження дають підставу стверджувати, що широкомасштабні проекти модернізації освіти тільки за допомогою спеціально-предметної перепідготовки вчителів не дали очікуваного ефекту. На початку 80-х років професійний аспект поступово починає ставати провідним у підвищенні кваліфікації вчителів американської школи. У підходах до відбору змісту курсів у цілому утверджується принцип

професіоналізму, компетентності. Підвищена увага приділяється особистісно-професійному аспекту, підготовці вчителя-майстра, здатного гнучко й творчо мислити в новому режимі роботи.

Третій етап, який розпочався на початку 80-х років і продовжується сьогодні, спрямований на подальше вдосконалювання системи підвищення кваліфікації вчителів: диверсифікованість навчального процесу, розробку і впровадження нових освітніх методик, установлення зворотного зв'язку в системі «учитель - учень».

Слід підкреслити, що впродовж останніх десятиріч в США прийнято ряд практичних заходів для радикального підвищення якості професійної підготовленості вчителів. Зокрема, була введена в експлуатацію автоматизована система керування Міністерства освіти, яка зв'язала всі штати країни в єдину систему. По кожному вчителю зібрані докладні дані: рівень професійної підготовленості, коли і які курси закінчив, які оцінки одержав, успішність у класі, соціальний стан, доходи родини, захоплення і т.д. Такі докладні дані дозволяють запропонувати кожному вчителю на вибір будь-який профіль курсів з урахуванням інтересів школи. Проїзд до місця навчання, забезпечення житлом, методичними матеріалами й посібниками бере на себе держава. Навчання на курсах носить добровільний характер. Однак успішне завершення курсів надає право вчителю підніматися службовими сходами і, що теж важливо – одержувати вищу зарплату. Підвищення кваліфікації враховується при атестації вчителя, яку потрібно систематично проходити через певні періоди часу.

Не можна не згадати про таку складову концепції «навчання упродовж життя» як університети третього віку, які надзвичайно поширені в США. Освітні програми для людей похилого віку («Older Learner Programs») розраховані як на людей без вищої освіти, так і на тих, хто закінчив вищі навчальні заклади і, перебуваючи на пенсії, бажає далі вдосконалювати і поглиблювати свої знання [5; 6].

Основні заклади, де реалізуються освітні можливості людей третього віку – це університети, коледжі, інститути, бібліотеки, рекреаційні центри. Учасники освітніх програм долучаються до участі у складанні програми, самі обирають предмети, форми і методи навчання.

Таким чином, в США успішно реалізується нова освітня парадигма «навчання упродовж життя».

Джерела

1. Aspin D., Chapman J. Lifelong learning: concept and conceptions. *International Journal of lifelong education*. 2000. 19 (1). P. 2–19.
2. Lucas C. J. *American Higher Education*. N.Y.: Palgrave Macmillan, 2006. 416 p.
3. Eisner E.W. Preparing Teachers for Schools of the 21st Century. *Journal of Education*. 1995. Vol. 70. P. 99-111.
4. Mentoring Teachers in Post-compulsory Education; A Guide to Effective practice / Ed. by Bryan Cunningham. N.Y.: David Fulton Publishers Ltd. 2005. 124 p.
5. Field J. Lifelong education on. *International Journal of lifelong education*. 2001. 20 (2). P. 3–15.
6. Lamb R. Participation in lifelong learning Institutes. *Educational Gerontology*. 2005. No 31. P. 207–224.

Козубовський Ростислав Володимирович

Кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МІЖЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ РЕГІОНІ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена проблемі міжкультурної толерантності соціальних працівників. Розкрито сутність понять «толерантність», «міжкультурна толерантність», представлена типологія толерантності. Підкреслюється особлива важливість міжкультурної толерантності соціальних працівників в полікультурних регіонах. Ключові слова: соціальний працівник, толерантність, міжкультурна толерантність, полікультурний регіон.

Професійна соціальна робота, яка почала успішно розвиватися в Україні порівняно недавно, стає все більш актуальною, що зумовлено певними соціально-економічними чинниками, погіршенням стану здоров'я населення, виникненням конфліктів на міжетнічному ґрунті. Соціальна робота базується на комплексі етичних стандартів, які охоплюють широкий спектр питань, зокрема продуктивних контактів між соціальними працівниками та їх клієнтами, які відрізняються за віковими, статевими, професійними ознаками, рівнем освіти, належать до інших культур. Відомо, що культура та етнічна приналежність може впливати на людей і визначати їх способи вирішення проблеми і взаємодії один з одним. Прийнята практика в одній культурі може бути заборонена в іншій. Щоб повною мірою зрозуміти і оцінити ці відмінності, соціальні працівники не тільки повинні бути знайомі з різними культурними традиціями і нормами, але й толерантно ставитися до них. Фахівцям соціальної роботи необхідно поглиблювати розуміння своїх особистих культурних цінностей і переконань, як один із способів розуміння значення

полікультурної ідентичності в житті людей та адекватного її сприйняття. Особливо це є важливим у поліетнічних регіонах України, до яких, зокрема, належить Закарпатська область, де проводилось наше дослідження. Тут здавна разом проживають українці, росіяни, угорці, словаки, румуни, поляки, євреї, цигани та інші національності. Працюють школи з навчанням мовами національних меншин. Без міжкультурної толерантності в таких регіонах професійна діяльність соціального працівника не буде ефективною. Водночас проведене нами анкетування виявило у частини студентів (майбутніх соціальних працівників) наявність упередженості стосовно деяких національних меншин регіону, зокрема представників ромського населення.

Вітчизняні науковці плідно досліджують різні аспекти соціальної роботи і підготовки фахівців соціальної сфери (С.Архипова, О.Карпенко, Н.Олексюк, В.Поліщук, Л.Романовська та ін.). Питання міжкультурної взаємодії висвітлюються в працях О.Агаркова, М.Галицької, Я.Довгополової, В.Свтуха, І.Миговича та ін. Сьогодні більш детального вивчення вимагають питання міжкультурної толерантності соціальних працівників та її формування.

Метою даної статті є обґрунтування ролі міжкультурної толерантності у професійній діяльності соціального працівника.

Слід відзначити, що термін «толерантність» походить від латинського «tolere» і дослівно перекладається як «переносити», «витримувати». «Філософський енциклопедичний словник» дає таке визначення толерантності: «Толерантність – від лат. tolerantia – терпимість –термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [1, с.642].

Толерантність — це терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки. Це повага або визнання рівності інших, відмова від домінування чи насильства. Інакше кажучи, постійні, цілеспрямовані зусилля для створення такого інформаційного поля, яке б культивувало в людині і суспільстві настанову на самообмеження, злагоду та співробітництво, на емоційну мобілізацію на злагоду культур. Це також визнання легітимності законних інтересів іншого, що не розходяться з мораллю, і відвертість по відношенню до його досвіду, готовність до діалогу і до розширення власного досвіду у цьому випадку.

На думку П. Ніколсона [2], ідея толерантності є певним особистісним, суспільно визначеним концептом, який передбачає не просто досягнення поставленої мети, а вимагає певного обмеження. С. Дрожжина та М. Чернишова характеризують толерантність як загальнолюдську цінність й основу для розбудови людських контактів у взаєминах між особистостями, між різними за організацією соціальними групами й народами [3, с. 352], а О. Романчук наголошує, що «установка на толерантність є не стільки раціональним, скільки вольовим актом і проявляється в діях, а не в абстрактних роздумах на тему» [4, с. 88].

Отже, можна узагальнити, що особлива аксіологічна значущість толерантності як вияву самообмеження конкретної особи полягає в тому, що це суб'єктно-особистісне добровільне обмеження, а не результат примусу, що здійснює кожна людина на ґрунті власних особистісних переконань і життєвих цінностей.

Організація Об'єднаних Націй оголосила 1995 рік роком толерантності. В рамках його проведення державами-членами ЮНЕСКО була прийнята Декларація принципів толерантності, що містить такі визначення цього поняття: повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності; політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Зокрема, в Декларації принципів толерантності [5] зазначено, що толерантність «означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» (стаття 1, 1.1); «це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» (стаття 1, 1.2); «поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини» (стаття 1, 1.3).

На початку XXI століття проблема толерантності набула особливої актуальності у зв'язку з процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні та етнічні ідентичності різних культур і народів. Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є цінність толерантності. Проблема толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку.

Дослідження науковців засвідчують, що проблема толерантності охоплює всі сфери суспільного життя нації: соціальну, релігійно-конфесійну, політичну, особистісну, міжетнічну.

Існує типологія толерантності за соціальними сферами її буття:

1) гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей про перевагу однієї статі над іншою;

2) вікова толерантність – неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком. Вікова толерантність цілком може поєднуватися із прийнятою у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку;

3) освітня толерантність передбачає позитивне ставлення до людей з різним рівнем освіти, правда, це не стосується тих випадків, де рівень освіти суб'єктів є вирішальним чинником і повинен відповідати вимогам професії;

4) міжнаціональна толерантність – терпиме ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників національності на інших людей, ставитися до будь-якої людини з позиції «презумпції національної невинності»;

5) расова (етнічна) толерантність – відсутність упереджені до представників іншої раси, етносу;

6) релігійна толерантність – терпиме ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих, представників різних конфесійних груп;

7) географічна толерантність – неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл і інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки, або ж до жителів інших країн;

8) міжкласова толерантність – терпиме ставлення до представників різних прошарків населення – багатих до бідних, бідних до багатих;

9) фізична і фізіологічна толерантність – терпиме ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, осіб із зовнішніми вадами і т.д.;

10) політична толерантність – терпиме ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів і т.д.;

11) сексуально орієнтована толерантність – неупередженість стосовно осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією;

12) маргінальна толерантність (толерантність стосовно маргіналів) – ставлення до бездомних, жебраків, наркоманів, алкоголіків, ув'язнених і т.д.

Безперечно, фахівець соціальної роботи, який працює з різними категоріями населення, повинен проявляти у своїй діяльності всі види толерантності, проте в даній статті зосередимо увагу на міжетнічній, або міжкультурній толерантності, яка особливо важлива для успішної діяльності в полікультурних регіонах.

Слід відзначити, що термін «міжкультурна толерантність» часто вживається у науковій літературі як синонім до таких термінів, як «міжетнічна толерантність», «етнокультурна толерантність», «соціокультурна толерантність», «міжнаціональна толерантність» та ін. Всі ці терміни мають певну специфіку. Наприклад, соціокультурною толерантністю у вузькому значенні вважається проявом терпимого ставлення до представників певної соціальної категорії та носіїв певної субкультури. У широкому розумінні поняття соціокультурної толерантності певним чином порівнюють з терміном міжкультурної толерантності, оскільки він розглядається багатьма вченими як моральна якість особистості, що характеризує її терпиме ставлення до інших людей, незалежно від їх етнічної, національної та культурної приналежності, терпиме ставлення до інших поглядів, звичаїв, звичок. В даному випадку термін «соціокультурний» практично ідентичний значенню понять «етнічний» та «етнокультурний», які є базовими у визначенні поняття міжкультурної (етнокультурної) толерантності. Таким чином, поняття «етнокультурна толерантність» або «міжкультурна толерантність» є наслідком конкретизації поняття «толерантність». Зберігаючи весь спектр семантико-модальних характеристик останнього, міжкультурна толерантність реалізує їх відносно суб'єктів, які відносяться до різних культурних традицій.

Незважаючи на певні відмінності у підходах до визначення феномена міжкультурної толерантності, вважаємо, що загалом під міжкультурною толерантністю слід розуміти комплекс якостей особистості, які дозволяють їй виявляти терпимість, повагу і доброзичливе ставлення до представників інших етнокультурних спільнот і феноменів інших етнокультур. Даний комплекс виражається в розумінні значущості культурного «Іншого», сприйнятті його як рівноправного суб'єкта взаємодії, у визнанні його права на несхожість і своєрідність, у здатності захистити себе від негативного впливу з боку «Іншого» на основі терпимості.

Міжкультурна толерантність вимагає від соціального працівника саморозвитку і руху від базових соціокультурних знань до розвитку міжкультурної сенситивності у взаємодії з клієнтом. Самоусвідомлення і ціннісна рефлексія є основою для професійного розвитку.

Соціальні працівники повинні володіти спеціалізованими професійними знаннями, розуміти історію, традиції, цінності груп клієнтів, з якими вони працюють. Для цього слід використовувати будь-яку можливість розширити свої культурні знання і досвід шляхом поглиблення розуміння в таких галузях знань: вплив культури на поведінку людини; установки і цінності; особливості організації підтримки в

різних соціокультурних групах; роль мови, мовних шаблонів, стилів і способів комунікації; вплив соціальної політики на систему надання послуг; ресурси, які можуть бути використані для роботи з певними категоріями осіб; можливі протиріччя між професійними цінностями і потребами клієнтів з різних соціокультурних груп; відношення до влади в суспільстві, соціальних інститутів або установ і вплив на клієнтів, представників різних етнокультурних груп.

Все це в кінцевому рахунку сприяє формуванню міжкультурної толерантності. Особисті характеристики толерантного соціального працівника включають якості, які відображають розуміння і співчуття, здатність гнучко орієнтуватися у всьому діапазоні можливих рішень, відкритість і сприйняття відмінностей між людьми, готовність вчитися працювати з клієнтами різного культурного походження, особисту протидію дискримінації за етнічними ознаками.

Вважаємо, що питання формування міжкультурної толерантності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки вимагають подальшого дослідження.

Джерела

1. Філософський енциклопедичний словник [ред. колегія: В.І. Шинкарук (голова) та ін.]. К.: Абрис, 2002. 742 с.
2. Nicholson P. Toleration as a Moral Idea. *Aspects of Toleration* / Eds. J. Horton, S. Mendus. London, New York: Methuen and Co. Ltd., 1985. P. 111–119.
3. Дрожжина С. В., Чернишова М. В. Вплив толерантності на формування громадянського суспільства в Україні. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология»*. Том 24 (65). 2012. № 1–2. С. 346–353.
4. Романчук О. Соціальна толерантність як фактор суспільної свідомості. *Вища школа*. 2004. № 1. С. 87–91.
5. Декларація принципів толерантності. Утверждена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503

Акіншина Ірина Миколаївна

Кандидат філологічних наук, доцент

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

СТАН ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ В ПЕРІОДИЦІ РЕГІОНУ 1941 – 1943 рр.

Стаття присвячена висвітленню питань стану промисловості періодикою Донбасу 1941-1943 рр. Проаналізовано тематику регіональних газет часів німецько-фашистської окупації. Досліджено провідні теми та проблематику видань цього періоду з поданого питання. Ключові слова: преса, газета, окупація, промисловість, підприємства.

Події періоду Другої світової війни вже протягом багатьох десятиріч є об'єктом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. На сучасному етапі розвитку науки дослідження з вказаної проблематики набувають особливої гостроти та актуальності, потребують поглибленого осмислення та висвітлення.

Це пов'язане з розширенням кола досліджуваних питань, відходом від старих ідеологічних штампів і стереотипів в оцінці подій, появою та розвитком нових концептуальних положень. Особливо це стосується періоду німецько-фашистської окупації України, і, зокрема, східної її частини, яка входила до складу прифронтової смуги. На жаль, на базі вже введених до наукового обігу джерел дуже складно, а інколи часто й зовсім неможливо відтворити процеси, які відбувалися на території регіону. У зв'язку з тим постає нагальна необхідність уведення до наукового обігу нових джерел, які раніше використовувалися дослідниками дуже обмежено, фрагментарно та упереджено, або ж навіть сприймалися негативно. Ретельний та доскіпливий їх аналіз може значно розширити наше уявлення про події того часу в регіоні.

До числа таких джерел, які дійшли до наших днів, повною мірою можна віднести пресу, що видавалася під час окупації на території сходу України.

Отже, стаття носить описовий характер. Її метою є виявлення на сторінках періодичних видань Донбасу 1941 – 1943 рр. матеріалів, у яких відтворено стан промисловості регіону зазначеного періоду.

Під час планування агресії проти СРСР чільне місце нацистами відводилося перспективам використання його промислових, сировинних, аграрних та трудових ресурсів. В основоположному програмному документі нацистів з цього питання – «Директивах з керівництва економікою у знов окупованих східних областях» («Зелена папка») наголошувалося на необхідності вживання «...всіх заходів для негайного і повного використання окупованих областей в інтересах Німеччини» [13, с. 40], тому не дивно, що після окупації Сходу України – однією з основних економічних баз країни – гітлерівці приступили до виконання своїх намірів. Періодична преса містить інформацію про хід та основні напрями політики окупантів та підконтрольних їм місцевих властей, спрямованої на поновлення роботи промислових підприємств регіону й одержання від них продукції. Частково матеріали періодики із зазначеної тематики було використано в спільному дослідженні М. Загоруйка та А. Юденкова [22, с. 223].

У цілому інформаційні можливості преси з питань стану промисловості регіону вимагають подальшого вивчення, ретельного джерелознавчого аналізу.

Уже в основоположній програмній статті «Первоочередные задачи» [2, с. 1], надрукованій у першому номері газети «Донецкий вестник», голова Юзівської міської управи М. Петрушков акцентував увагу на тому, що «...першою умовою побудови нового ладу є відновлення зруйнованої промисловості... Ціною будь-яких зусиль і витрат промисловість має бути відновлена в найкоротший термін, починаючи від гігантів-підприємств і закінчуючи найменшим виробництвом...» [2, с. 1].

Пріоритетним напрямком, як дозволяють стверджувати матеріали преси, було відновлення вугільної промисловості Донбасу. Публікації «Раздумье у разрушенной шахты» [2, с. 3], «Семеро энтузиастов» [3, с. 2], «На Прохоровке» [3, с. 3], «Чуни для шахтеров» [4, с. 2], «Восстановление угольной промышленности» [5, с. 2], підбірка матеріалів під загальною назвою «Горняки Смолянки восстанавливают шахту» [5, с. 3], які були надруковані в газеті «Донецкий вестник» лише в листопаді – грудні 1941 р., є свідченням тієї уваги, котра надавалася відновленню підприємств вугільної промисловості. При цьому в кожній публікації констатовувався значний рівень руйнувань, що зазнали вугільні підприємства.

Матеріали газет торкалися питань вуглевидобутку не лише в Юзівці, але й у Горлівці, Макіївці, Алчевському, Успенському, Кадіївському районах Ворошиловградської області. Характерною ознакою матеріалів, котрі присвячувалися питанням поновлення вуглевидобутку, було те, що вони практично не містили відомостей, які б характеризували стан використання вугільної галузі саме в інтересах окупантів. Деякі з шахт, котрі діяли на території окупованого Донбасу, спромоглися досягти значного рівня вуглевидобутку. Так, восени 1942 р. на шахті 2-3 №15 Чистяківського району видобувалося 100 т вугілля на добу [20, с. 2].

Ряд газетних матеріалів свідчить про те, що на теренах регіону діяла значна кількість дрібних кустарних шахт, основна мета яких полягала в забезпеченні паливом організацій, установ і підприємств, а також потреб у вугіллі місцевого населення. Публікація «Как мы решаем топливные проблемы» [7, с. 3], автором якої був начальник міського радіоуправління А. Сюрменьян, надає відомості про умови роботи однієї з таких шахт, узятих в аренду радіоуправлінням. Так, передбачалося, що на шахті, штат якої налічував 27 осіб, видобуватиметься 8-10 т вугілля на добу, яких цілком вистачить на задоволення потреб як установи, так і її працівників.

На шпальтах окупаційних видань були наявні також матеріали аналітичного характеру, присвячені загальній характеристиці Донецького басейну, його місця в індустріальному потенціалі Радянського Союзу до війни й перспективам його розвитку в «Новій Європі». Це, зокрема, статті «Донецкий каменноугольный бассейн» [8, с. 2], «Советы в борьбе за уголь» [9, с. 2], «О недрах Донецкого бассейна» [10, с. 2], «Донецкий бассейн» [11, с. 3].

Як відомо, значну увагу окупантами було приділено поновленню діяльності маріупольських металургійних заводів, проте у вітчизняній історіографії поза увагою залишається висвітлення їх стану після виходу радянських військ з міста. Досить змістовну інформацію про ступінь руйнувань на «Азовсталі» дає газета «Донецкий вестник» [12, с. 2]. Так, за даними, що наводив спеціальний кореспондент Г. Дроздов, «...в доменному цеху заковзлені всі 4 печі, зруйнований газопровід печі № 1, колошник печі № 2 в мартенівському печі №№ 1, 2 і 3 заковзлені, обладнання демонтовано, а печі 4, 5 і 6 висажені» [12, с. 3]. Згідно з повідомленням цієї ж газети на відбудові маріупольських заводів у грудні 1941 р. працювало 10730 чол. (з них 4500 на «Азовсталі») [12, с. 2].

У той самий час процес відбудови та підготовки до пуску металургійних підприємств Маріуполя йшов дуже повільно. Так, у жовтні 1942 р., розповідаючи про діяльність «гарячих цехів» заводу «Азовсталь» кореспонденти писали: «... 3 останні доменні печі звільнюються від «козлов», підготовлюються до пускового періоду, який наступить тоді, коли завод буде повністю забезпечено рудою і коксом з відбудованих шахт Донбасу і Кривого Рогу...» [17, с. 2].

Публікації «Возрождение завода» [10, с. 3], «Первая продукция завода» [12, с. 2], «Юзовский завод» [11, с. 3] було присвячено роботі одного з гігантів довоєнної індустрії України – Сталінського металургійного заводу (за часів окупації – Юзівського). Ці матеріали не лише констатували значний рівень руйнувань на заводі, але й розповідали про конкретні заходи щодо поновлення його роботи.

Незважаючи на те, що діяльність машинобудівельних заводів у Краматорську спеціально на шпальтах періодики не висвітлюється, певну уяву про номенклатуру їх виробів дає передова стаття начальника районної управи В. Шопена «Відбудова Краматорського району» [14, с. 3], в якій відмічалось: «...допомагали чим могли і частково відбудовані заводи, виготовляючи для армії сани, пічки, проводячи поточний ремонт зброї та автомашин...» [14, с. 3]. З косянтинівської преси можна дізнатися про пуск до грудня 1942 р. на місцевому скляному заводі другої системи машин «Фурко», розпочату відбудову машин «Фурко» першої системи, пуск деяких цехів Силікатного заводу [1, с. 3], що дозволяє уточнити й дещо розширити скрупу інформацію про роботу косянтинівських підприємств за часів окупації.

Публікація «Відбудова промисловості» [19, с. 3] повідомляє про те, що вже у серпні 1942 р., через декілька тижнів після окупації Ворошиловграда, міська управа за наказом німецького командування почала відновлення підприємств міста. Передбачалося, що одне з найбільших ворошиловградських підприємств – завод ім. 20-річчя Жовтня – «...буде випускати або лагодити сільськогосподарські машини, автомобілі, млинове устаткування, листи з чавуну для німецької армії, ребристі печі, виробляти ліжка, цвяхи, запальнички тощо» [19, с. 3].

З ряду матеріалів преси можна дізнатися про ступінь підпорядкованості промислових підприємств німецьким військово-господарчим органам. При цьому, як доводять публікації газет, під контроль окупантів було поставлено не лише важку, але й легку промисловість.

Зі статті «Річні підсумки господарчого піднесення» [18, с. 3] довідуємось, що незабаром після окупації Маріуполя міська управа зробила інвентаризацію всіх підприємств. Внаслідок чого було виявлено 32 здатних до відновлення в них робіт. Проте пізніше, у зв'язку з передачею більшості підприємств господарчому командуванню, в безпосередньому підпорядкуванні міської управи залишилося лише 5 з них.

На шпальтах преси знайшла відбиття й діяльність дрібних приватних кустарних підприємств. Значна кількість публікацій із цього питання пояснювалась як тим, що преса, виконуючи властиві їй функції, відображала реальну дійсність, так і тим, що за посередництва цих матеріалів окупаційна адміністрація, органи місцевого самоврядування могли висловити своє ставлення до процесу розвитку приватної ініціативи. Його досить яскраво відбивають слова редактора «Маріупільської газети» М. Стасюка: «...за наріжний камінь економічної політики повинно лягти твердження, що лише вільна конкуренція приватної ініціативи та капіталу з міською промисловістю і кооперативна організованість народних мас може в максимальній мірі забезпечити розвиток продуктивних сил народного господарства та добробут народних мас...» [15, с. 3].

Матеріали преси містять значну кількість відомостей, які дозволяють визначити їх кількість та галузеву структуру. Так, у січні 1942 р. в Юзівці діяло 78 взуттєвих майстерень, 38 перукарень, 17 слюсарних майстерень, 19 фотосалонів, 17 кравецьких майстерень, ряд інших невеликих майстерень, підприємств, торговельних установ [9, с. 2]. Загалом на 8 січня 1942 р. в місті було 872 приватних підприємства. Через рік їх налічувалося вже 1874 [12, с. 4]. У першій половині жовтня 1942 р. у Ворошиловграді діяло 16 годинникових майстерень, 16 – механічних, 38 – бляшаних виробів, 10 – ковальських, 11 – бондарно-столярних, 15 – скляних, 19 – кравецьких, 6 – головних уборів, понад 250 чоботарень та ряд інших майстерень [21, с. 2]. На шпальтах видань містяться узагальнюючі відомості, які характеризують чисельність приватних кустарних підприємств також у Чистяковому [19, с. 4], Бахмуті [6, с. 2], Маріуполі [16, с. 4].

На жаль, матеріали періодики майже не дають можливості порівняти чисельність приватних підприємств у різних містах регіону хронологічно в один і той самий час. Це, звичайно, підвищило б інформаційні можливості преси і дало б підстави для ґрунтовних висновків. Тим не менше, попри брак відомостей з тих чи інших питань стану промисловості регіону, наявні публікації служать важливим джерелом. Вони дають уяву про галузеву структуру підприємств, що діяли, та заходи, які здійснювалися з метою одержання промислової продукції.

Отже, періодика Східної України часів німецько-фашистської окупації може допомогти у висвітленні соціально-економічного, духовного життя регіону в 1941-1943 рр.

Джерела

1. Відбудова. 1942. 29 грудня.
2. Донецкий вестник. 1941. 15 ноября.
3. Донецкий вестник. 1941. 7 декабря.
4. Донецкий вестник. 1941. 14 декабря.
5. Донецкий вестник. 1941. 18 декабря.
6. Донецкий вестник. 1942. 2 июня.
7. Донецкий вестник. 1942. 2 октября.
8. Донецкий вестник. 1942. 6 октября.
9. Донецкий вестник. 1942. 4 января.
10. Донецкий вестник. 1942. 17 января.
11. Донецкий вестник. 1942. 26 марта.
12. Донецкий вестник. 1943. 8 января.
13. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів : Світ, 1996. 488 с.
14. Косик В. Україна і Німеччина у Другій Світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 659 с.
15. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів : Світ, 1999. 352 с.
16. Маріупільська газета. 1942. 13 жовтня.
17. Маріупільська газета. 1942. 21 листопада.
18. Маріупільська газета. 1942. 15 грудня.
19. Нове Життя. – 1942. – 26 вересня.
20. Нове Життя. – 1942. – 25 жовтня.
21. Нове Життя. – 1942. – 6 листопада.
22. Юденков А. Ф. Политическая работа партии среди населения оккупированной советской территории (1941-1944 гг.). М. : Мысль, 1971. 358 с.

Столярчук Ольга Святославівна

Кандидат філософських наук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК ЧАСУ

Стаття присвячена волонтерському руху, який знаходиться на етапі становлення та розвитку громадянського суспільства на принципах творчості, гуманізму, милосердя. Обґрунтовано, що волонтерська допомога - один із важливих методів добровільної соціальної роботи, а також розвитку у молоді соціальної активності, навичок усвідомленого та активного вибудовування власного життя. На даний час, волонтерство, як феномен сучасної України – це рух громадян, який готовий приймати на себе відповідальність за вирішення проблем громадськості. Доведено, що волонтерський рух в Україні є значущим і є необхідним для процесу розбудови нового громадянського суспільства. Ключові слова: волонтер, волонтерський рух, благодійна організація, волонтерська діяльність, громадське об'єднання.

Волонтерство змінює світ. А чи змінюємось ми? Однозначно, що волонтерство увійшло в нашу буденність, і, відповідно, стало невід'ємною частиною життя українського народу. Сьогодні по-різному можна ставитися до цього руху, але залишається тверде переконання: допомоги потребує той, хто в міру фізичного психічного, розумового розвитку не може себе забезпечити. І, як бачимо, ця тенденція йде від самого зародження людства і по нинішній час. Всі ми стали свідками Революції гідності, та розгортання бойових дій на сході України. З 2013 року значно зростає кількість волонтерів і волонтерських організацій, їх допомога є настільки суттєвою, що навіть важко уявити, це вже є спосіб життя, і, напевно ціла філософія. Всі сьогодні розуміють про те, що необхідні зміни у нашому світі. Ми й далі шукаємо зовнішні рішення, не розуміючи, що зміни повинні розпочатися з нас. Ми є невід'ємною частиною суспільства, нашої нації, нашого весвіту і вкрай важливо співжиття з цим Всесвітом. Воно повинно бути бажанням жити заради чогось більшого, ніж ми самі. І це повинно стати найпотужнішим стимулом до власного перетворення, щоб взяти відповідальність за наше оточення, проявляючи громадську активність. Це філософія в дії, де можемо показати свої вроджені людські чесноти, наприклад справедливість, щедрість, людяність. Ніколи не очікуючи нічого натомість, сонце випромінює світло, так же і людина народжена на планеті Земля, може випромінювати у собі людські чесноти, бути доброю, і, в якійсь мірі, альтруїстом. Ми повинні змінити нашу Україну, світ на краще. Сьогодні, як ніколи, ми це повинні розуміти. Всі катаклізми, які є в природі, це відповідь на людський егоїзм, жадібність. Перебороти сутність людини, змінити її, здатна лише сама Людина. Сьогодні природа звернулася до нас, людей, і майбутнє світу – за людиною. Покидаючи карантин, кожен із нас повинен подумати, а що б ми хотіли взяти з собою у відкритий світ? Якщо ми не змінимо світ нині, вірус знову прийде до нас. Ми повинні стати іншими...

У 2019 році людство відзначає 160-річчя виникнення волонтерського руху, адже початок він бере з 1859 року, організатором якого вважають журналіста Жана Анрі Дюнана, який ініціював створення Міжнародного комітету Червоного Хреста.

Історія волонтерського руху розпочинає свою діяльність в далекі часи і за роки свого існування пережила кілька хвиль і спаду, зростання протягом 20-21 століть. Найбільш широкого розмаху він набув у США, Канаді, Франції, Південній Кореї, Японії, Ірландії, Великій Британії. Вирішувалися питання гуманітарної спрямованості, проекти екологічного і культурно-історичного спрямування. У цьому русі беруть участь всі верстви населення, незалежно від рівня освіти, доходів, професії.

На порядку денному сьогодні перед світовим товариством стоять глобальні проблеми сучасності: боротьба з бідністю, охорона здоров'я, соціальної нерівності та дискримінації, упередження тих, де величезну роль відіграє волонтерський рух як суспільно-історична діяльність на добровільній основі, яка складовою будь-якої стратегії, спрямованої на вирішення проблем. Кожного року до цієї діяльності залучено 100 млн. осіб дорослого населення планети, волонтерів зі ста країн світу об'єднанні в глобальний світовий рух.

Волонтерство дає змогу людині знайти себе та обрати свої цінності та звички, завдяки яким вона матиме здорове, продуктивне життя. Служіння суспільству виховує громадянські почуття, альтруїзм, гуманність.

А тепер, щодо України, де суспільна допомога і благодійність започатковані в період Київської Русі, за іншими твердженнями – у до язичницькі часи. Набув він поширення також у 18 та 19 століттях, але називався по-різному: благодійництво, меценатство (так, в країнах Західної Європи і США це був рух сестер милосердя, самаритян, місіонерів). І лише із здобуттям Україною незалежності цей рух оживає, набуває іншого значення, в основі розвитку лежать патріотичні почуття, гордість за Україну і бажання жити в економічно заможній державі. Волонтерський рух офіційно визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003

року. Проведення Євро -2012 пов'язують із наймасовішим волонтерським проектом в історії нашої держави. Переломним роком у становленні волонтерського руху для України став 2014 рік і на протязі ось уже майже п'яти років допомога армії та пораненим стала найбільш розповсюдженою.

В Україні війна... Військова справа завжди вважалася престижним заняттям, військові видатки – пріоритетними, військова міфологія – базовою частиною свідомості. Нас як біологічний вид не змінили ані умовиводи Руссо й Канта, ані гасла хіпі « Make love not war» . І допоки на планеті Земля буде існувати хоча б один безвідповідальний , авторитарний режим, вбивства людей виключити просто неможливо, тому і будуть існувати проблеми соціального характеру, психологічного, матеріального.

Про волонтерський рух в Україні сьогодні говорять у багатьох країнах світу, адже розквіт діяльності у нас припав на час особливих, військових подій. І волонтери вирішують початкові і болючі проблеми держави найбільш злободенними є адаптація мігрантів , боротьба з ізоляцією, допомога пораненим, допомога людям похилого віку, людям з особливими потребами. 23 % українців коли-небудь у житті займалися волонтерством, 9 % почали ним займатися протягом останнього року.

Попит на волонтерську працю зростає з кожним роком, але кожна країна має виробити власну модель регулювання волонтерської діяльності. Основоположні цінності волонтерства мають велике значення для досягнення Україною сталого майбутнього, адже дійсно, що це- потреба викликана часом.

У трактаті «До вічного миру» І. Кант розглядає досить багато питань і визначає війну як зло, яке важливим тягарем лягає на плечі народу.

Відомо, що 23 роки Україна не знала війни і ми пишалися тим, що у далекі вже 90-ті роки нам вдалося зберегти мир. Думаю, що сьогодні немає такої родини, яку так чи інакше не охопило полум'я військових дій, хто б не був причетний до події на Сході України. Відважні, мужні герої захищають кордони своєї батьківщини і це є свідченням справжнього патріотичного подвигу. Ми живемо нині у стані війни... І, на жаль, воїни, які перебувають на Сході країни потребують нашої допомоги, волонтерської підтримки . Священний обов'язок кожного українця – зробити свій посильний внесок у зміцнення обороноздатності країни, допомогти нашим захисникам матеріально, духовно, морально. Волонтери взяли на себе значну частину роботи і постійно допомагають воїнам АТО, добровольчим об'єднанням. Міжнародна спільнота й громадські організації надають величезну підтримку українському суспільству в лікуванні військових, які були поранені в боях на Сході України.

Наші воїни , а їх вже 630, одержали психологічну підтримку на реабілітацію у країнах світу, де якісна медицина і, відповідно, вищий рівень життя людей.

Волонтерські об'єднання повинні стати локомотивом, який би втягнув процес розбудови громадянського суспільства на належний рівень. Можна стверджувати, що злет волонтерського руху – це подія на майбутнє, це вирішення надважливих завдань, які ведуть до неухильної зміни країни. Волонтерство – це соціокультурне явище, пов'язане з розвитком цивілізації. І, думається, що незабаром станеться саме так, ми будемо жити в гідній країні, де створені умови для економічного процвітання, демократії та свободи.

Ми створимо суспільство комфорту.

Липченко Тетяна Степанівна

Львівський державний університет внутрішніх справ

ІНФОКУЛЬТОРОЛОГІЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Стаття присвячена аналізу поняття інфокультурології. Проаналізовано характерні риси та одиниці, які її презентують. Досліджено теоретичні аспекти діяльності інформаційної культури суспільства. Ключові слова: комунікативістика, інфокультурологія, інформаційна культура, соціокультурна політика, мас-медіа, соціальні комунікації.

Враховуючи функціонування комунікативістики та соціальних комунікацій, з одного боку, та культурології, з боку іншого, наукову дисципліну, що вивчає висвітлення мас-медіа соціокультурної політики, окремі вчені пропонують визначити як інформаційну культурологію або інфокультурологію [1, с. 351-352]. Висхідною методологічною передумовою при цьому виступає положення про те, що у словосполученні «інформаційна культура» провідним концептом є саме «культура», в той час як поняття «інформація» носить аспектологічний характер, тобто виконує функцію уточнюючої характеристики.

Але ж превалювання контексту інформації у функціонуванні комунікативістики та соціальних комунікацій призводить до того, що у даних дослідженнях переважає інформаційний підхід: власне, інформація розглядається як форма, як спосіб, як галузь, як засіб інформаційної діяльності. Причини домінування інформаційного методу слід вбачати в тому, що дана проблема прийшла в науку з інформаційної

сфери, а не зі сфери культури [2, с. 12]. Крім того, атрибутика даного методу достатньо розроблена, в той час як на культурологічний підхід падає тінь невизначеності, яка характеризує поняття «культура».

Визначення культурологічної парадигми в інфокультурології потребує в першу чергу відповідного погляду на сам об'єкт наукової дисципліни. Важливо зрозуміти, що саме онтологічно являє собою інформаційна культура, які одиниці її презентують. Виокремленням елементарної одиниці аналізу досліджуваного явища є обов'язковою методологічною процедурою. Для ідентифікації культури в мас-медіа пропонується висвітлення факту (або явища) культури або «культурного явища», під якими розуміють явища, значимі для людини, звернені до людської свідомості, які охоплюють смисл явища і оцінюють його.

Соціокультурна політика, що її впроваджують мас-медіа, більш конкретна і містить у собі два умовні плани. Перший – вона не просто значима для людини явище, але й явище, яке несе в собі цілком визначену ціннісну направленість. Другий – вона являє собою явище культури, яке містить значиму для людини і суспільства інформацію.

Якщо ж вважати, що явища культури – це дія, знаки і сукупності знаків (тексти), в яких зашифрована соціальна інформація, тобто започаткований у них людьми зміст [3, с. 29], то зрозуміти будь-яке явище культури – це означає не просто побачити в ньому щось суттєве, відчутти контекст, але й «невидимий», суб'єктивний смисл. Саме тому, що висвітленням соціокультурної політики мас-медіа виступає дія, знак, символ, текст, який потрібно не тільки спостерігати, але й усвідомлювати, воно стає фактом культури [4, с. 29].

Актуалізація проблематики явища культури як інформаційної цінності і являє собою специфіку інфокультурологічного підходу. Інформаційну культуру у відповідності з цим можна визначити як галузь культури, пов'язану з функціонуванням інформації у суспільстві і формуванням інформаційних якостей особистості. Зрозуміло, що подане у найбільш загальному вигляді визначення потребує уточнення і конкретизації [4, с. 90-94].

Інфокультурологія – це наукова спеціальність, яка вивчає інформаційну культуру із сукупністю її практичної і пізнавальної сфер. Вона розглядає коло теоретичних проблем (визначення понять, осмислення природи, структури, функцій, виявлення взаємозв'язків з іншими науковими дисциплінами); вивчає інформаційну культуру у всій її глибині та складності (різновидності, напрямки, рівні). Вона забезпечує необхідну інтеграцію різноманітних рівнів дослідження інформаційної культури, їхні взаємозв'язків та взаємозалежностей, вона об'єднує тим самим навколо себе значне число конкретних дисциплін [5].

Уточнення об'єкта вивчення інфокультурології суголосно з виявленням специфічних для цього об'єкта вивчення методу; у даному випадку – стосовно інфокультурології – маємо культурологічний підхід. Він би повинен, за нашими дослідженнями, пропонувати наукову аналітику в таких аспектах:

- по-перше, обов'язкове введення соціокультурного контексту в розгляд аналізованої проблеми;
 - по-друге, окреслення комунікаційного розвитку явища;
 - по-третє, аксіологічний підхід до розгляду проблем соціокультурної політики, що її впроваджують мас-медіа;
 - по-четверте, акцентування персоніологічного моменту в розвитку інформаційно-культурних процесів.
- Саме тому можемо говорити про те, що культурологічна парадигма підсилює змістовний смисл інфокультурології, дозволяючи ввести в це явище через аналіз наукової категорії «культура» новий спектр наукової проблематики [6, с. 139-141].

Варто прислухатись до думки багатьох вчених, які вважають, що інформаційна культура – це певна інформаційна компонента людської діяльності в цілому, вона об'єктивно характеризує рівень всіх інформаційних відносин, що відбуваються (так вважає, до прикладу, Е. Семенюк [7]). Н. Бабієва, навпаки, характеризує поняття інформаційної культури як «одну з граней культури, пов'язану з інформаційним аспектом життя людей» [8].

В суті своїй – в залежності від суб'єкта, який виступає носієм інформаційної культури – сама інформаційна культура може існувати у трьох іпостасях:

- по-перше, інформаційна культура особистості,
- по-друге, інформаційна культура окремих груп співтовариства,
- по-третє, інформаційна культура суспільства в цілому [9, с. 15 – 19].

Інформаційна культура особистості на відміну від інших, природно, повинна спиратись в першу чергу на особистісний підхід, розроблений у культурології. Сутність його полягає в тому, що культура тут розглядається в індивідуальному вимірі та характеризує стан внутрішнього, духовного світу конкретної людини.

Не можна при цьому не врахувати у нашому дослідженні і теоретичні аспекти діяльності інформаційної культури суспільства. Адже для підвищення рівня інформаційної культури суспільства важко обійтись без знань про її структуру. При цьому важливим нам видається наголос не тільки на приблизні оцінки, але передусім на результати соціальних діагностичних досліджень. Проведення подібних досліджень передбачає

розробку теоретичних аспектів. Один з таких аспектів мав би бути пов'язаний з вибором стратифікованих груп аудиторії для діагностики інформаційної культури суспільства в цілому [10, с. 5-13].

Проте не можна не згадати і методологічний аналіз інформаційного поля при процесі формування культури особистості [11, с. 219-222]. Адже останнім часом в комунікативістиці та практиці функціонування соціальних комунікацій з'явилися тенденції культурологічного аналізу соціальної реальності, який дозволяє розглядати явища на широкому соціокультурному фоні, що являє собою сукупність суб'єктів – носіїв культури різних рівнів організації – від суспільства в цілому і соціально-професійних прошарків до малих співемоційних контактів груп особистості [12, с. 299]. Відповідно, кожний рівень інфокультурології має складну внутрішню структуру, що містить субстанційні та функціональні елементи цінностей та норм. У своїй сукупності вони складають «цілісне інформаційне поле культури». Соціалізація особистості являє собою засвоєння існуючих і виробництво нових компонентів культури – знаків, норм поведінки, цінностей і ін.

З позиції культурологічного підходу необхідно аналізувати детермінування культури особистості з огляду на об'єктивну реальність. Але інфокультурологія примушує зважити на те, що людина є активним об'єктом суспільства, вона творить середовище та себе в цьому середовищі. Інформаційне поле суспільства формує індивід, здатний здійснювати розширене відтворення прийнятих в ньому соціальних відносин; індивід отримує знання, вміння, навички, необхідні для життєдіяльності у даному соціумі. А тому в контексті інфокультурології поняття «культура соціуму» та «культура особистості» мають подвійне навантаження. Культура соціуму та культура особистості – об'єкта, що стрімко розвиваються, – творить та збагачують не лише один одного, але й соціум в цілому.

Джерела

1. Інформаційні технології у культурологічній освіті // Зб. наук. праць Бердянського держ. пед. ін.-ту. – Бердянськ, БДПУ, 2001. – С. 348 – 354.
2. Хімчак В. В. Культура та її роль у суспільстві. Конспект лекцій / Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури. – К.: 2002. – 14 с.
3. *Подолюк С. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. Культурологія: Навчальний посібник.* - Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с.
4. Джинчарадзе Н. Інформаційна культура. – К.: Укр. пропілеї, 1996. – 148 с.
5. Ішук Володимир. Україна: проблеми престижності та ідентичності (Масова комунікація і культура як суб'єкт формування громадянської та національної свідомості). – К.: Либідь, 2002. – 89 с.
6. Калашникова О. Л. Українська та зарубіжна культура. Лекції. – Дніпропетровськ: Обрій, 2003. – 202 с., с. 139 – 141.
7. Семенюк Е. П. Філософські засади сталого розвитку: Навч. пос. для магістрів та аспірантів / Е.П. Семенюк. – Львів: Афіша, 20002. – 199 с.
8. Бабієва Н. Соотношение понятий «информационная культура» и «информационная компетентность» // Народное образование. Педагогика : Сб. статей. М. – 2014 – № 5. – с. 67 – 73.
9. Пашенко Н. І., Клачова Г. П. Культурологія. Теорія культури: Конспект лекцій / Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури. – К.: 2006. – 109 с.
10. Шейко В. М. Самовизначення людини в культурі // Вісн. Держ. акад. кер. Кадрів культури і мистецтв. – 2000.- №4. – С. 5 – 13.
11. Цивілізація: структура і динаміка. Монографія / І.В. Бойченко та ін. За заг. ред. І. В. Бойченка; Ін.-т філософії ім. Г. Сковороди НАН України та ін. – К.: 2003. – 447 с.
12. Чернець В. Г. Україна: динаміка культуротворчих процесів. Монографія / Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: 2002. – 174 с.

Столярчук Ольга Святославівна

Кандидат філософських наук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В даній статті аналізується сутність культури та глобалізації в сучасному світі. З'ясовано наслідки впливу глобалізації на культуру, що зумовлює зміну і роль самої культури в сучасному світі. Актуальність теми пояснюється тим, що людство вступило в епоху глобальних змін, початок нової ери взаємодії держав, культур, економічних систем, світових співтовариств та індивідів, спричиняючи фундаментальні перетворення в усіх сферах суспільного життя, де культура займає одне із провідних місць, а тому ця проблема повинна бути досліджена з філософської точки зору. Ключові слова: глобалізація, культура, суспільне життя, глобальні зміни.

Проблеми культурної політики в умовах глобалізації є надзвичайно актуальними. Існує декілька поглядів на глобалізацію і передбачення майбутнього. Важливо, що всі ці підходи єдині в одному: майбутнє доцільно характеризувати за критерієм ціннісно-сміслового наповнення життя людини. Кожному поколінню, писав А. Камю, притаманна властивість вважати себе покликаним перебудувати світ. Вибір духовних цінностей є найскладнішим і суперечливим. В житті людина керується своєю духовністю – розумом, волею, почуттям. А світовій історії відомі класичні варіанти духовного вибору: вибір Понтія Пілата, мудреця Сократа, Гамлета, Обломова, Раскольниковова. Мораль рідкажує людині варіант вибору цінностей. Життєдіяльність людства ґрунтується на засадах духовності. Але людина не може існувати поза соціумом. Вона є його частиною. Загальним результатом життя є загальнолюдська культура.

Сьогодні, в умовах глобалізації, досить складно формувати підвалини культури, які впливають на особистість. Ми говоримо про ціннісні орієнтації, самосвідомість, соціальні відносини. Швидкими темпами йде процес взаємодії культур. В результаті змішування різних культурних традицій відбувається культурна дифузія.

У зв'язку із втратою авторитету старих соціальних інститутів необхідно вироблення нових технологій соціалізації. Провідне, головне місце нині займають засоби масової комунікації та всесвітня мережа Інтернет. У 21 столітті ніхто вже не може управляти по-старому. Потрібні нові підходи утвердження на цій основі нового мислення і нового світового порядку, нових моральних якостей людини, людства, особистості, відродження нових і розвиток традиційних гуманістичних цінностей, адже третє тисячоліття характеризується глибокими соціальними змінами, що відбиваються на духовному розвитку людини і суспільства.

На сьогодні дуже складною залишається ситуація в українській культурі. Дійсно, тут ми можемо говорити про глобальні проблеми з якими зіткнулися покоління 21 століття. Але, нажаль, констатуємо, що тут не могли не позначитися зміни, які відбулися і продовжують відбуватися у політичній, економічній та соціальних сферах. Перспектива розвитку української культури залежить від готовності нашої еліти, народу до культурної активності, яка залежить від менталітету, бо культура – це те, що зберігає не тільки особистісне, але й національне існування. Тому сьогодні пріоритетним для розвитку культури є утвердження національної культурної самосвідомості. Нові умови дали можливість з'явитись незанимає раніше суб'єктам культури, які раніше заборонялися, а це дає можливість вдосконалення культурної діяльності. Культурна трансформація пов'язана з появою нових духовних потреб, які пов'язані з інтересом до нових культурних цінностей, що дає нові імпульси для розвитку культури в умовах глобалізації.

Якими ж можуть бути шляхи та умови розв'язання глобальних проблем?

До них можна віднести:

- масове роз'яснення значення та масштабів глобальних проблем;
- обов'язкове введення в освіту знань, пов'язаних із глобальними проблемами сучасності;
- міжнародна співпраця у справі розв'язання глобальних проблем на різних рівнях;
- міжнародне запровадження в економічні показники виробництва таких норм, що забезпечують фінансування, спрямовані на розв'язання глобальних проблем.

Загалом глобальні проблеми сучасності вимагають від людства нового рівня міжнародної інтеграції. Велику роль у розв'язанні глобальних проблем відіграють громадська думка та такі громадські організації, як «Зелений світ», «Грінпіс» та ін.

Джерела

1. Губман Б.Л. Западная философия культуры XX века. – Тверь, 1997.
2. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. – К., 1995. – Розд. 9.
3. Чижевський Д. Культурно-історичні епохи // Українське слово. – Т.3. – К., 1982.
4. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.

Мединська Світлана Іванівна
Університет імені Альфреда Нобеля

ІНТЕГРУВАННЯ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНИХ НАВИЧОК У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПРИ ВИВЧЕННІ ДІЛОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕФЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена питанню розвитку глобальних навичок при формуванні іншомовної компетентності, зокрема при вивченні ділової іноземної мови. Проаналізовано глобальні навички, розвиток яких повинен стати обов'язковим компонентом підготовки сучасного фахівця, та види навчальної діяльності, під час яких вони можуть бути сформовані. Розглянуто підходи до визначення очікуваних результатів навчання щодо рівня глобальних навичок, а також можливість їх оцінювання. Ключові слова: глобальні навички, іншомовна компетентність, ділова іноземна мова, розвиток навичок, оцінювання навичок.

Сучасні тенденції на світовому та національному ринку праці зі зміщенням пріоритетів щодо професійних компетентностей випускників ЗВО [1] та підвищенням актуальності так званих глобальних навичок вимагають змін у підготовці фахівців у різних галузях. Однією з основних вимог до співробітників є досить високий рівень загальнолюдських якостей та навичок XXI століття, а саме комунікації та співробітництва, креативності та критичного мислення, міжкультурної компетентності та громадянськості, емоційного самоконтролю та добробуту, цифрової грамотності [2].

Іншомовна компетентність є одним з компонентів підготовки фахівців до професійної взаємодії, що стає важливим фактором підвищення конкурентоспроможності випускників в умовах глобалізації як на вітчизняному, так і на міжнародному ринках праці. Формування іншомовної компетентності в рамках

вищої освіти нефілологічних спеціальностей може відбуватися під час вивчення таких дисциплін, як «Іноземна мова», «Ділова іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування».

Особливе місце серед них займає ділова іноземна мова (англійська), тому що вона є новим компонентом іншомовної підготовки для студентів, оскільки не вивчалась у рамках шкільної програми, а також відіграє роль платформи для вивчення реального бізнес-середовища, сфери майбутньої професійної діяльності, з повним зануренням засобами іноземної мови, що є могутнім фактором мотивації для активної навчальної діяльності. Вивчення ділової іноземної мови не обмежується розвитком лінгвістичних знань, умінь і навичок, а допомагає сформувати особистість, готову до подальшої професійної взаємодії. Іноземна мова професійного спрямування теж відіграє важливу роль у цьому процесі, проте її доцільно вивчати на базі ділової іноземної мови з поглибленим вивченням суто фахової тематики, а тому втрачається елемент новизни.

Розвиток глобальних навичок є наразі важливим компонентом при вивченні всіх дисциплін, проте комунікативна методика, яка застосовується при формуванні іншомовної компетентності, є ефективною платформою для інтеграції відповідних елементів у навчальну діяльність при виконанні різноманітних завдань та формуванні таких ділових навичок, як ведення переговорів (negotiating), створення мережі контактів (networking), вирішення проблем та залагодження конфліктів (problem-solving/ troubleshooting), підбір висококваліфікованих кадрів (headhunting), проведення зустрічей, мозкового штурму тощо, ефективність яких залежить від рівня сформованості глобальних навичок.

Типовими видами навчальної діяльності при вивченні ділової іноземної мови є рольові та ділові ігри, кейси, парні та групові презентації, дискусії, дебати та ділові проекти, метою яких є не лише навчитися правильно застосовувати лексичний та граматичний матеріал з теми, але й розвивати навички ділового спілкування. При чому інтеграція розвитку глобальних навичок у такі види навчальної діяльності відбувається досить природно, а оцінювання їх рівня сформованості може стати компонентом оцінки за виконання завдання, що підсилить вмотивованість студентів у формуванні та застосуванні цих навичок.

Для ефективної інтеграції розвитку глобальних навичок у навчальний процес при вивченні ділової іноземної мови потрібно визначити, які конкретно навички розвиваються при виконанні тих чи інших завдань для чіткого визначення очікуваних результатів навчання. Розглянемо приклад кейсу щодо вибору найбільш відповідного менеджера для полікультурної проектної команди, який запропоновано авторами підручника «Market Leader» видавництва Pearson, та очікуваних результатів щодо розвитку глобальних навичок, зазначених у Таблиці 1.

Таблиця 1

Розвиток глобальних навичок при виконанні кейсу з ДІМ

Глобальні навички	Уміння студентів
комунікація та співробітництво	<ul style="list-style-type: none"> ефективно спілкуватися з урахуванням думок інших у відповідності до контексту; ділитися своїми ідеями за рахунок переконування, а не нав'язування власної думки; аргументовано доводити свою думку й визнавати вузькі місця; співпрацювати, знаходити компромісне рішення
креативність та критичне мислення	<ul style="list-style-type: none"> об'єктивно аналізувати та оцінювати інформацію, визначати сильні та слабкі сторони кандидатів; визначати ключові та бажані характеристики кандидата; прогнозувати потенційні проблеми та конфлікти в команді при виборі різних кандидатів на посаду менеджера
міжкультурна компетентність та громадянськість	<ul style="list-style-type: none"> демонструвати обізнаність щодо особливостей роботи в полікультурній команді, різноманіття культур; прагнути створити сприятливу атмосферу для такого виду команди
емоційний самоконтроль та добробут	<ul style="list-style-type: none"> розпізнавати, визнавати та розуміти свої емоції та емоції інших учасників групи з метою їх регулювання

Отже, такий інтегрований підхід до розвитку іншомовної компетентності та глобальних навичок є доцільним при чіткому плануванні та поступовій реалізації в навчальному процесі, оскільки підвищує вмотивованість студентів за рахунок їх залучення до реалій бізнес-середовища, водночас надаючи їм цінний досвід застосування глобальних навичок, що підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Chamorro-Premuzic T., Frankiewicz B. Does Higher Education Still Prepare People for Jobs? – Harvard Business Review. – 2019. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hbr.org/2019/01/does-higher-education-still-prepare-people-for-jobs>.
2. Mercer S., Hockly N., Stobard G., Gales N. Global Skills: Creating Empowered 21st Century Citizens. Oxford University Press, 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elt.oup.com/feature/global/expert/?cc=ua&selLanguage=uk>.

Столярчук Ольга Святославівна

Кандидат філософських наук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ВУЛИЦІ

Стаття присвячена дослідженню питань запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, а також кримінологічній характеристиці та запобіганню цим явищам. Проаналізовано стан злочинності безпритульних та бездоглядних дітей та запропоновано шляхи вирішення даної проблеми. Розкрито найважливішу із тем сьогодення, над вирішенням якої необхідно працювати. Ключові слова: бездоглядність, безпритульність, злочин, діти, запобігання злочинам, домашнє насильство.

Явище дитячої бездоглядності та безпритульності є складним і неоднозначним феноменом. Ставлення до проблем безпритульності, до «дітей вулиці» вказують на досягнутий рівень соціальної відповідальності суспільства і характеризують рівень розвитку держави. Відомо, що світова громадськість доби постмодернізму проголошує особистість людини найвищою цінністю. Ми ж говоримо про проблеми, які мають місце в суспільстві, а тому не всі можуть мати право на гідне життя, відпочинок, освіту. Держава, влада не може бути осторонь таких питань, тому потрібно вдосконалювати законодавство, створити жорсткішим контроль за його виконанням, забезпечити фінансування. Держава забезпечує право дитини на проживання в гідних умовах, які не повинні завдавати шкоди її фізичному та розумовому розвитку, здійснювати захист дитини від психічного насильства, образ, недбалого поводження.

Проблема сьогоднішнього законодавства полягає в його декларативному характері, коли проголошують, обговорюють, але не перевіряють і не карають. Вулична соціальна робота є одним із напрямків діяльності, що діють у більшості країн світу. Робота на вулиці – новий для України тип соціальної роботи, працівники виходять на вулиці міста для прямого контакту з представниками груп. Соціальним працівникам необхідно встановити довірливі взаємини з такими дітьми, залучити громадськість до вирішення проблем дітей вулиці, консультувати з важливих для них питань в умовах анонімності та конфіденційності. Сучасна неухвага суспільства до проблем сім'ї, соціальна та економічна ситуація в країні, призвели до того, що значна частина дітей вулиці потребують негайної допомоги: медичної, психологічної, фінансової. Завданням соціального працівника достукатися до бездоглядних і безпритульних сердець. Діти не усвідомлюють небезпеку, яку несе в собі життя на вулиці, без елементарних умов проживання, у них немає соціального досвіду. В основному такі діти об'єднані в групи, вони шукають підтримку у собі подібних, їх об'єднує злість, образа, агресія, байдужість рідних. З роками, в такому оточенні ці діти з часом перетворюються на психічно – хворих жебраків, сексуальних рабів й соціальних елементів.

В таких середовищах звичайним явищем вважається наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, вони хворіють венеричними хворобами, гепатитом, туберкульозом. Тому створюється реальна загроза психічному, фізичному, моральному здоров'ю дитини. Це соціально – психологічна, педагогічна проблема. Дітьми вулиці, по статистиці, стають ті діти, які живуть в бідних, або неблагополучних сім'ях, хоча не виключення, що тут є ті діти, які втекли з дому, бо їм набридло слухати постійні сварки дітей, тому що батьки не в змозі задовольнити їх бажання, купити те, що вони хочуть.

Дослідження показують, що дітям, які перебувають більше шести місяців на вулиці притаманний синдром дроманії, схильності до бродяжництва. Походи підлітків з дому можуть відбуватися під впливом друзів. ЮНІСЕФ нарахував в Україні у 10 раз більше безпритульних підлітків, ніж офіційна статистика, тобто близько 150-160 тисяч, а не 12 тисяч. «Діти вулиці» – одна з найбільших проблем сучасної України і вимірюється вона не тільки цифрами, а загубленими долями. Поміж собою безпритульні діти намагаються показати перевагу над «благополучними» дітьми, бо володіють свободою, самостійністю, однак глибоко в душі вони не поділяють цієї точки зору. Незважаючи на важкі умови, в яких доводиться жити таким дітям, у більшості із них, як правило, не виникає образи на навколишній світ, вони не налаштовані вороже до людей. Навпаки, вони прагнуть, щоб їх зрозуміли, виявили до них увагу, вони йдуть на контакт, якщо їм загрожує небезпека. І тільки тривале спілкування з ними, реальні дії щодо поліпшення їхнього життя, включення їх у процес самореалізації, само створення забезпечуватимуть зміни в їх побуті, соціальному бутті, вселятимуть їм оптимістичне бачення світу і себе в ньому. Соціальна робота з «дітьми вулиці» покликана поліпшити їх життя та здоров'я.

Дослідження в Україні виявили існування трьох різних груп «дітей вулиці», кожна з яких потребує повного підходу в наданні допомоги. Це діти, які повертаються на ночівлю додому, але проводять увесь час на вулиці чи відвідують денні центри і притулки, тобто ці діти, зазвичай, не втікають з дому і не є об'єктом уваги органів міліції, діти, які «мігрують» між домом і вулицею і зникали з дому на якийсь час, в основному, через сімейні проблеми, ускладнені бідністю, проблемами вживання алкоголю та насильством, діти, які призвичаїлися до життя на вулиці і тривалий час не жили в умовах, наближених до родинних. Це діти-сироти, або покинуті батьками, які втратили зв'язок з родинами і не знають про її місцеперебування.

Досягти результатів у соціальній роботі з дітьми вулиці не завжди легко, робота з ними потребує неабиякого терпіння, такту і гнучкості, усвідомлення того, що результати будуть очевидні не відразу. У соціальних службах намагаються не лише повернути бездоглядних дітей з вулиці, а й запобігти потраплянню туди неповнолітніх. Відповідно до цього реалізуються 5 основних напрямків соціальної роботи:

1) Профілактика соціальної роботи, завданням є повернення дитини до стану байдужості щодо виходу на вулицю, тобто потрібно, щоб дитина перестала розглядати вихід на вулицю як варіант вирішення своїх життєвих проблем;

2) допомога у поверненні дитини з вулиці відповідає стадіям «дії і післядії», тобто дитина вже знаходиться на вулиці, а соціальний працівник повинен вживати дії і дитина матиме бажання залишити вулицю;

3) подолання невизначеності; дитина перебуває на стадії індефірентного стану, тобто живе на вулиці, а соціальним працівникам потрібно разом подолати байдужість дитини до власної долі;

4) закріплення за соціальним інститутом, на цьому етапі основне завдання соціального працівника – повернути дитину до нормального життя;

5) соціальний супровід – дитина повертається до рідної сім'ї але здійснюється соціальний супровід дитини, це особлива увага до дитини.

Вирішення проблеми дитячої безпритульності в Україні є головним обов'язком держави, основними напрямами правової політики якої мають стати подальше реформування системи нормативно – правового забезпечення захисту цієї категорії суспільства та значне підвищення рівня правової освіти і правового виховання дітей і молоді, що стане запорукою позитивних зрушень у цій сфері в найближчому майбутньому.

Головним напрямом діяльності соціального працівника є превентивна робота з молоддю. Консультації та підтримка молодих людей, які цього потребують, стають якісними, тому що соціальний працівник не тільки слухає про проблеми, але і сам бачить їхній прояв, вулична соціальна робота – інноваційний метод соціальної роботи, суть якого полягає в наданні соціальними службами послуг дітям і тут виділяють два напрями: «аут річ-робота» і «детач-робота».

Отже, щоб надати соціальну допомогу соціальний працівник повинен мати комплексну теоретичну підготовку і практичні навички. Робота з дітьми повинна бути спрямована на розв'язання проблем дитини, потрібно розуміти, що діти вулиці – це особистості, які потребують від нас тепла, розуміння, терпіння, любові і визнання. Вони потребують соціальної, психологічної, педагогічної, правової підтримки.

Гондюл Олександра Дмитрівна
Київський університет імені Бориса Грінченка

УНІВЕРСИТЕТИ ТА COVID-19: ЧОРНІ ЛЕБЕДІ ТА СПРИЯТЛИВІ МОЖЛИВОСТІ

Стаття присвячена функціонуванню закладів вищої освіти в нових умовах, в період карантину в усьому світі. Проаналізовано зміни та тенденції, що привнесла пандемія і їх вплив на освітній простір. Досліджено та надано рекомендації закладам вищої освіти, як діяти під час карантину з максимально позитивними результатами. Ключові слова: пандемія, дистанційна освіта, стійкість.

Актуальність. Під час світової пандемії університети у всьому світі вживають різних заходів для забезпечення добробуту своїх студентів та працівників. Проте, забувають, які можливості цей карантин може привнести в освітній процес. Можливості є скрізь.

Мета дослідження – продемонструвати вплив пандемію на функціонування освітнього процесу у закладах вищої освіти, надати рекомендації ефективних дій під час цього періоду.

Основний матеріал. Перехід до викладання в Інтернеті може пришвидшити оновлення навчальних програм. Відхилення від наукових досліджень у будівлі університету може відкрити двері для отримання наукової співпраці онлайн між викладачами, студентами, бізнесом і урядом. Нові академічні дослідження

можуть запропонувати дуже потужний антидот проти дезінформації та спекуляцій у зв'язку з COVID-19, збільшити довіру громадськості. Модель викладання онлайн може виявитись ще ефективнішою. Головне розуміти, що студенти не хочуть пасивних і віддалених моделей навчання. Вони хочуть, щоб технології наблизили їх до фахівців з предмету, який вони люблять [2].

Практика прийому на роботу та прийому абітурієнтів зміниться. Представники університетів в майбутньому трансформують технології. Гнучкі терміни подання заявок та перегляд кваліфікаційних даних вимагатимуть переоцінки поточної практики набору та прийому [1].

Можливості відео-конференцій частково замінять академічні поїздки на великі відстані і після пандемії, оскільки і викладачі, і організатори усвідомлять, наскільки це швидше та зручніше зібрати велику кількість зацікавлених в темі онлайн, що допоможе як зекономити кошти на організацію, так і охопити науковців, викладачів, студентів з усього світу [1].

Пост-пандемічна педагогіка буде змінена в екосистемі вищої освіти. Університети повернуться після COVID-19 із значно ширшим розумінням того, що цифрові інструменти - це доповнення, а не заміна для безпосереднього навчання віч-на-віч. Заклади освіти усвідомлять, що пари в аудиторії будуть кращими лише для практики, тобто дорожчий час у класі буде продуктивніше використаний для обговорення, дебатів та практичних занять.

Ректори та декани зрозуміють, що онлайн-освіта - це не лише потенційне джерело нових доходів. Натомість онлайн-освіта буде визнана як інструмент сталості закладу освіти та академічної безперервності процесів [3]. А поки триває карантин, Університет має бути відповідальною установою і діяти відповідно:

- Постійно комунікувати зі студентами та підтримувати їх. Деякі студенти можуть не мати фінансів через вірус і можуть попросити фінансової допомоги; інші можуть відчувати себе у тривозі та потребують консультацій чи медичних послуг.

- Спілкуватись зі своїми партнерами. Зв'яжіться зі своїми партнерами, на яких впливає COVID-19, і покажіть їм свою підтримку. Дайте їм знати, що ви їх підтримуєте, і заохочуйте їх залишатися стійкими [4].

- Інформувати з перевірених джерел. Щодо COVID-19 існує багато дезінформації. Академічні установи повинні інформувати про вірус студентів, викладачів, інших працівників: Що це? Які симптоми? Як ми можемо цього уникнути і запобігти? Така інформація повинна надходити з надійних джерел. Наприклад, Університет Глазго робив прямі трансляції, присвячені проблемам щодо COVID-19, і розробив веб-сайт, який включає інформацію щодо частих питань щодо підтримки студентів та персоналу, поради щодо самоізоляції, а також інші відповідні рекомендації.

- Не відкладати заняття на потім, а перенести навчальний процес в онлайн-формат. Деякі заклади створюють необхідну інфраструктуру, щоб перенести всі свої курси в Інтернеті, готують плани безперервної роботи для своїх працівників, щоб вони могли працювати віддалено [4].

- Необхідно забезпечити підтримку для абітурієнтів, що стануть вашими студентами восени. Оскільки курси підготовки до вступу у більшості випадків скасовуються, випускники шкіл дуже схвильовані подальшим майбутнім, ваш заклад освіти міг би стати острівцем стабільності завдяки, наприклад, гарячій лінії для абітурієнтів, онлайн-заходів для них, конкурсів.

Висновки. Отже, на сьогодні університети мають демонструвати свою стійкість та готовність до змін. Звісно, можуть виникати ситуації, коли установа не знатиме, як діяти, які ресурси виділити або які політики чи процеси має впроваджувати. Варто виділити принципи Університету при прийнятті таких рішень. Наприклад, це можуть бути: здоров'я та безпека всіх; безперервність операцій, програм та послуг; дотримання академічних стандартів; і гнучкість у пошуку рішень.

На перетині шоку та непередбачуваності з'явиться нова модель світової економіки та вищої освіти. COVID-19 створить новий світовий порядок, що вимагає змінити перспективу та мислення. COVID-19 пропонує шанс сектору освіти змінити свої відносини з громадськістю, покращити взаємодію викладачів зі студентами, а керівникам університетів відновити відносини з персоналом.

Джерела

1. Dennis Marguerite How will higher education have changed after COVID-19? / University World News / Global, 2020. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200324065639773>
2. Jones Steven Covid-19 is our best chance to change universities for good / The Guardian / Higher Education, 2020. URL: <https://www.theguardian.com/education/2020/mar/31/covid-19-is-our-best-chance-to-change-universities-for-good>
3. Kim Joshua Teaching and Learning After COVID-19 / Inside Higher Ed / Learning innovation, 2020. URL: <https://www.insidehighered.com/digital-learning/blogs/learning-innovation/teaching-and-learning-after-covid-19>
4. Segura Arturo How higher education institutions can respond to COVID-19 / EAIE/ Management, 2020. URL: <https://www.eaie.org/blog/how-higher-education-institutions-respond-covid-19.html>

Процко Светлана Анатольевна

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТЬ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Статья посвящена исследованию феномена состязательности, актуальность которого вызвана его имманентной включенностью практически во все сферы человеческой жизнедеятельности. На основе всестороннего анализа и различных исследованиях видно, что настоящая состязательность, которая повышает индивидуальную работоспособность, раскрывает творческий потенциал отдельных личностей и ведет к созданию общественного богатства, духовных и материальных благ и достижений, удовлетворяющих потребности человечества возможна, исключительно, в условиях развития, становления и формирования гражданского общества на пути к его устойчивому развитию. Ключевые слова: состязательность, развитие, личность, творчество, устойчивое развитие, гражданское общество.

Актуальность исследования феномена состязательности также вызвана его имманентной включенностью практически во все сферы человеческой жизнедеятельности, включая такие важные социальные сферы как образование, культура и творчество во всех его проявлениях. Уже с самого момента своего рождения, человек вынужден состязаться как с подобными себе другими людьми, так и с самим собою, стремясь становиться с каждым днем лучше и находить баланс между тем как должно быть и как оно есть на самом деле.

Настоящая состязательность, которая повышает индивидуальную работоспособность, раскрывает творческий потенциал отдельных личностей и ведет к созданию общественного богатства, духовных и материальных благ и достижений, удовлетворяющих потребности человечества, возможна, исключительно, в условиях развития, становления и формирования гражданского общества на пути к устойчивому развитию общества.

Устойчивое развитие (англ. Sustainable development) – общая концепция о необходимости установления баланса между удовлетворением современных потребностей человечества и защитой интересов будущих поколений, включая их потребность в безопасной и здоровой окружающей среде. Как сформулировала определение устойчивого развития в своем докладе Комиссия Брундтланд, это "развитие, которое удовлетворяет потребности нынешнего поколения без ущерба для возможностей будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности" [1, с. 284]. Ряд теоретиков и сторонников устойчивого развития считают его самой перспективной идеологией 21 века и даже всего третьего тысячелетия, которая, с углублением научной обоснованности, вытеснит все имеющиеся мировоззренческие идеологии, как такие, что являются фрагментарными и не в состоянии обеспечить сбалансированное развитие цивилизации [2]. Устойчивое развитие – это управляемое развитие. Основой его управляемости является системный подход и современные информационные технологии, которые позволяют очень быстро моделировать различные варианты направлений развития, с высокой точностью прогнозировать их результаты и выбрать наиболее оптимальный [2].

Итак, сегодня, очень важно гармоничное, всестороннее развитие личности, который проявляется в идейном богатстве, моральной чистоте и физической совершенства, что и является одним из существенных определений гражданского общества. Поэтому феномен состязательности в социальном аспекте выступает довольно актуальным, перспективным, положительным, творческим и обеспечивающим стабильность развития общества, как социальной системы, фактором. Наличие состязательности в этой системе упорядочивает и саморегулирует ее. В современных условиях информационного общества, когда возрастает роль передового мирового опыта, эффективнее сочетаются как материальные так и моральные стимулы к труду, что позволяет быстрее поощрять отличившихся в соревновании в любой сфере деятельности.

Таким образом, повсеместное проникновение современных информационных технологий во все сферы жизнедеятельности общества, в том числе и сферу образования и творчества дает возможность использовать абсолютно различные элементы состязательности в самом процессе как работы, так и обучения на качественно новом уровне. Общество сегодня является благоприятным почвой для проявления присущих, в первую очередь, молодым людям черт творческой активности, энтузиазма, практических навыков, стремление к постоянному совершенствованию, проявляющееся в инициативности и широком участии в различных формах и видах состязательности.

Источники

1. Butlin, John (1989-04-01). Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp.383). Journal of International Development (en) 1 (2). с. 284-287.
2. Сталый розвиток. Режим доступу: wikipedia.org/wiki/

Столярчук Ольга Святославівна

Кандидат філософських наук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Стаття присвячена розкриттю проблем захисту дітей від насильства та причин, що призводять до цього: соціальні, економічні, психологічні. Наголошено, що у 21 ст. суспільство має усвідомити, що насильство щодо дітей є проблемою усього суспільства в цілому. Аргументовано, що запровадження сучасних форм і методів боротьби з насильством потребує розробки законодавчої бази у сфері запобігання та протидії насильства. Ключові слова: насильство, суспільство, злочин, закон, державна політика, неповнолітні, жорстоке поводження.

На сьогоднішній день проблема насильства є досить актуальна. Вона набула досить широкого характеру. Знаємо, що жорстоке поводження з дітьми – це порушення прав людини у світі, а право дітей на захист гарантується статтями 25 та 28 Конституції України. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини в 1991 році, тобто національне законодавство побудовано згідно міжнародним стандартам. У правовому полі насильство карається законом, якщо жертва звернулася за допомогою до правоохоронних органів.

Сьогодні питанням, пов'язаним з теорією та практикою соціального захисту прав дитини присвячені роботи В. Бочарової, Т. Василькової, Н. Заверико, А. Капської, Л. Коваль, Г. Лактіонової, Л. Міщук, А. Мудрика, Н. Ничкало, О. Старикової, О. Сухомлинської, С. Харченка та інших. Мета статті полягає у характеристиці особливостей прав дитини шляхом забезпечення можливостей та сприятливих умов щодо вільного і повноцінного їх розвитку. У Конвенції про права дитини наголошується, що «дитиною є будь яка людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, стосовно даної дитини вона не досягає повноліття раніше». Дитинство-стадія життєвого циклу людини, на якій продовжується становлення організму, розвиток його найбільш важливих функцій, найбільш активно здійснюється соціалізація індивіда, яка включає засвоєння певної системи знань, норм і цінностей, оволодіння соціальною роллю, що дозволяє дитині формуватись та функціонувати як повноцінний член суспільства, цілісна особистість.

В складних умовах розвитку України важливо не лише своєчасно констатувати чи передбачити можливі негативні наслідки для дітей в результаті різних соціальних змін, а й протистояти цим наслідкам через систему соціального захисту. Соціальний захист слід розуміти як систему заходів, спрямованих на відновлення зовнішніх соціально-економічних, політичних, медикоекологічних, правових, психолого-педагогічних умов, які забезпечують на сучасному рівні виживання і розвиток дітей, на подолання ситуації, коли дії окремих осіб чи інститутів наносять безпосередню шкоду здоров'ю, психічному, моральному, інтелектуальному розвитку дитини.

Найбільш істотним актом щодо захисту дітей, прийнятим за підтримкою Ліги націй, стала Женевська декларація 1924 року. «Світовою конституцією прав дитини» називають Конвенцію про права дитини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року. В цьому документі зафіксовані особисті, соціальні, культурні і політичні права дитини. До особистих відносяться права: на життя, на ім'я, на набуття громадянства, на піклування з боку батьків, на збереження своєї індивідуальності, право на свободу совісті та релігії; право на особисте та сімейне життя; на недоторканість житла; таємницю кореспонденції; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особистий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному, психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину.

Але ми ж розуміємо, що не завжди діти можуть «кричати» про допомогу, до них до їх проблеми залишаються глухими дорослі, ті, хто мав би їх почути і допомогти. Насильство може бути психологічне, фізичне, сексуальне, економічне. І досить часто діти зазнають всіх цих видів насильства і в результаті дитина відчуває страх, сором, біль, злість, безпорадність. Причини насильства різноманітні, це, насамперед, низька або завищена самооцінка кривдника, невміння вирішувати проблеми іншими методами, так як відсутня модель поведінки сім'ї, це влада домінувати над іншими; власний негативний досвід; агресія, психічні розлади; вживання алкоголю чи наркотичних речовин. Що спонукає батьків завдати шкоду своїм дітям? Насильство над дітьми є глобальною проблемою, яка стала очевидною лише протягом останніх років. Дослідження показують, що близько 1 мільярда дітей у світі страждають від насильства чи недбалства щороку. Згідно зі звітом ЮНІСЕФ близько 42% батьків вважають, що емоційне насилля є допустимим задля навчання. Частка тих, хто допускає застосування фізичної сили до дитини складає 14 %.

Дані по Україні свідчать, що проблема насилля над дітьми лишається недооціненою в країні. Від 1 до 3 млн. Дітей в Україні стають свідками або жертвами домашнього насильства, зокрема, психологічного.

За офіційними даними, поліція за рік реєструє понад 100 тисяч звернень за фактом насильства в сім'ї, але до правоохоронців звертається лише 10%. Можна зробити фатальний висновок, що більшість дітей із бідних сімей страждають від асоціального ставлення з боку батьків та інституцій, які створені для того, щоб захистити цих дітей. Сюди віднесено категорії таких дітей : сироти, напівсироти, євро сироти, діти, позбавлені батьківських прав, та, на жаль, діти з повних та так званих благополучних сімей, які з різних причин не отримали належного виховання, тобто насильство існує і воно не залежить від рівня доходів і етнічного походження, набуває різних форм. Це реальна загроза поведінки з дітьми, формує з них соціально - дезадаптованих людей, не здатних створити повноцінну сім'ю, бути гарними батьками і тому модель у стосунках батьки-діти вони переносять на власних дітей, тобто відтворюють жорстокість.

Діти, що пережили будь-який вид насильства, відчувають труднощі соціалізації : у них порушені зв'язки з дорослими, немає навичок спілкування з однолітками, вони не мають достатнього рівня знань, ерудиції. Рішення своїх проблем діти-жертви насильства часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, а це, по суті, потім пристрасть до алкоголю, наркотиків, до протиправних дій.

У деяких видів тварин батьківські особини гинуть, народжуючи потомство, або повністю виснажуються тільки для того, щоб дати життя новому поколінню, вигодувати, виростити його. Ми, люди, повинні цьому вчитися, адже в нас цього немає. Одним з проявів жорстокого поведінки з дітьми є відсутність у жінки любові до дитини, коли від небажаної вагітності її, що ще нічим себе не проявило, вже не люблять, не думають і не піклуються про неї. От вам і різниця між тваринами і свідомими людьми.

До вирішення проблеми насилля необхідно підходити конструктивно, шукаючи найоптимальніші способи вирішення цієї проблеми і лише тоді можна говорити про досягнуті ефективні результати. Ми ж, розуміємо, що жертва насилля втрачає своє еґо, це повна залежність і самознищення. На сьогодні, у 21 столітті, ми говоримо про те як виховати людину, щоб вона була великою, універсальною, інтегральною, об'єктивною, розуміючи, що діти - жертви насилля втрачають здатність протидіяти насильству, або навпаки, виростають агресивними і ніколи не зможуть стати особистостями г. у них будуть серйозні відхилення в психічному, фізичному розвитку. Тому в процесі довгого шляху виховання, самопізнання вся відповідальність лежить на тих людях, хто є і називається батьками, опікунами, рідними і близькими людьми. Більшість батьків, які жорстоко поведуться з дітьми, переживали подібне ставлення з боку власних батьків у дитинстві. Діти, які є свідками насильства, насправді - його жертви. Насильство - це травма для дитини, яка негативно впливає на її фізичне, емоційне здоров'я та розвиток. А від емоційного здоров'я дітей, від умов в яких вони виховуються, від прикладу, який ім. подають дорослі з самого початку їх життя залежить успішність і процвітання нації в майбутньому. Рівень того, настільки ми поважаємо себе, настільки достойно поведимо себе стосунках з партнером і закладає основи світосприйняття, родинного й особистого життя дітей.

П'ятакова Галина Павлівна

Кандидат філологічних наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У НУШ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЄВРОПЕЙЦЯ

Проаналізовано етапи впровадження компетентнісного підходу в європейській освіті та особливості становлення цього процесу в українській освіті. Розглянуто компетентності учня початкової школи за вимогами НУШ. Акцентовано увагу на формуванні в новій українській школі ключових компетенцій європейця. Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, НУШ, початкова освіта, ключові компетентності європейця

Актуальною проблемою сучасної української школи залишається впровадження в освіту компетентнісного підходу. Ознакою компетентнісної освіти є спрямування учнів на досягнення певних результатів, формування власного досвіду, міжособистісних стосунків, які мають змогу змінити організування підготовки учнів, допоможуть розвитку конкретних, життєво необхідних знань й умінь для майбутнього. Упровадження компетентнісного підходу привнесло кардинальні зміни у систему оцінювання рівня навчальних досягнень учнів, оскільки має прогнозувати результативність та ґрунтується на досягненнях. Однак результати навчальної діяльності на всіх етапах освіти не можуть бути обмежені знаннями, умінями, навичками, метою навчання мають стати сформовані компетентності, як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості [9; 12; 16].

Дослідження з проблем компетентнісного підходу свідчать про виділення особливостей компетенції/компетентності, а також етапів формування СВЕ-підходу (*competence-based education*) в освіті. Серед дослідників, які обґрунтовували цей підхід, виділимо М. Хомського, Р. Уайта, Дж. Равена, Н.Кузьміну, Е. Зеєра, А. Маркову, В. Куніцину, Н. Казаринову, В. Погольшу та ін. [7; 8; 10; 11;14].

Спостерігаємо, що у наукових працях поруч з поняттям „компетенція” використовується й „компетентність”, які часто є синонімами, або розходяться змістовно з огляду на їх синонімічність в англійській мові. Дефініційний аналіз поняття “компетентність” дає змогу визначити його як *володіння знаннями, як авторитетність, поінформованість* тощо. Відомі декілька точок зору до визначення терміну компетенція/компетентність у взаємодії. Наприклад, вважають, що “компетентність” людини має форму вектора акмеологічного розвитку (А. Маркова), а “компетенції” – внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, система цінностей тощо), можуть виявлятися у “компетентностях” та є їхніми характеристиками (І. Зимня).

Так, Е. Зеєр описує “компетентність” як складний комплекс характеристик, які об’єднують інтелектуальні та навичкові складники освіти, зміст освіти формується через результат, що унеможливорює звести “компетентності/компетенції” до одного значення, а “компетентність” – до набору “компетенцій” [4]. Такі протилежні підходи свідчать, що перехід на компетентнісну модель освіти є методологічним підходом, а не технологічною схемою розроблення стандартів і моделей освіти. Отже, зміст, поняття кінцевого результату, мета компетентнісної освіти ще на стадії уточнення та доопрацювання.

Поняття “компетенція” частіше визначають як коло питань, явищ, в яких хтось є авторитетом, володіє знаннями, досвідом, а також як особистісні можливості будь-кого, його кваліфікація (знання, досвід), які дають змогу брати участь у розробленні визначеного кола питань або самому вирішувати їх завдяки сформованим умінням та навичкам. Компетентність розглядаємо як семантично первинну категорію, а компетенцію – як відтворене від неї поняття, що визначає сферу застосування знань, умінь, навичок людини. Компетентність – набута для особистого досвіду сукупність, система, “багаж” знань професіонала, “система пізнавальних можливостей суб’єкта пізнання” [9, с.271]. У Законі України “Про освіту” (2017 р.) компетентність визначена як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [12].

Отже, категорію “компетентність” розглядатимемо як ширше поняття, за яким характеризують і визначають рівень професіоналізму особистості, як здатність вирішувати проблеми завдяки знанням, умінням, навичкам, досвіду і цінностям, здобутим шляхом навчання та практичної діяльності. “Компетенцією”, на нашу думку, є сукупність головних теоретичних знань, практичних навичок, умінь, здібностей й якостей особистості, що засвідчують її готовність до виконання визначеної діяльності [9, с. 270]. Від компетентнісної освіти очікують більш високі показники її якості за рахунок індивідуалізації, взаємодії освіти з навколишнім середовищем, диверсифікації освітніх маршрутів тощо. Компетентнісний підхід сприймають як “цілісний досвід розв’язання життєво важливих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій” [3, с. 8–14.]. Отже, за такого підходу важливим є не поінформованість учня, а сформованість вмінь самостійно вирішувати проблеми, які виникають у процесі пізнання та пояснення явищ дійсності.

З компетентнісним підходом, як способом досягнення нової якісної освіти, виникає нова одиниця виміру освіченості людини, оскільки знання, вміння та навички не задовольняють, не можуть виміряти рівень якості сучасної освіти. Компетентнісна освіта розглядає “систему компетенцій/компетентностей” як мету і кінцевий її результат. Відповідно потрібно відібрати для кожної предметної галузі “ключові компетентності/компетенції”.

У працях І. О. Зимньої виділені три етапи становлення компетентнісного підходу: (1960–1970 рр.), введення у науковий апарат категорії “компетенція” і створення передумов розмежування понять “компетенція” і “компетентність”; (1970–1990 рр.) – впровадження категорій “компетенція” і “компетентність” у теорію і практику навчання мови, спілкування, а також до аналізу професіоналізму фахівців в управлінні, керівництві та менеджменті; (з кінця 1990-х – по сьогодні) – дослідження компетентності як наукової категорії освіти [5, с. 34–42].

Для дослідження проблем впровадження компетентнісного підходу було створено спеціальні програми, одна з них – DeSeCo – Definition and selection of competencies: theoretical and conceptual foundations – “Визначення і вибір компетенцій: теоретичні та концептуальні засади”. Важливим завданням цієї програми є визначення обґрунтованого вибору ключових компетенцій, узгодженість щодо необхідності таких компетенцій, як: соціальні, комунікаційні, компетенції грамотності (вміння опрацьовувати інформацію, вирішувати проблеми, критично мислити, володіти рідною та іноземними мовами, здібності до якісного мислення, навчатися впродовж життя особистісним компетенціям, які потрібні для участі у політичному або громадянському житті) [17]. Експерти дійшли висновку, що системи оцінювання

компетенцій потрібно розробляти, спираючись на результати дослідження Програми міжнародного оцінення учнів (PISA) та Дослідження грамотності та життєвих навиків дорослих (ALL). Вчені підкреслювали необхідність зосередитися на комплексах (поєднаннях) ключових компетенцій, а не розглядати їх окремо [17].

У 2006 р. у процесі аналізу європейських освітніх реформ у контексті Лісабонської конвенції було визначено вісім головних компетенцій, які “необхідні громадянам у суспільстві, заснованому на знаннях” [1, с. 22]. З-поміж них виокремлено п’ять головних компетенцій молодого європейця: політичні та соціальні компетентності (здатність брати відповідальність, участь у прийнятті групових рішень, розв’язувати конфлікти без насилля, участь у підтримці та покращенні демократичних інститутів); компетенції для життя у полікультурному суспільстві (сприйняття відмінностей, здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій); володіння усною та письмовою комунікацією, володіння більш ніж однією мовою; компетенції, пов’язані зі зростанням інформатизації суспільства (володіння технологіями, їхнє застосування, розуміння слабких та сильних сторін та способів до критичного судження щодо інформації у масмедіа та рекламі); здатність вчитися впродовж життя як основи безперервного навчання у контексті особистісного професійного життя та соціального життя [1, с. 38].

Отже, впровадження компетентнісного підходу в освітні заклади є довготривалим процесом. У “Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки” також визначено модернізацію структури, зміст й організування освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтацію змісту освіти на цілі сталого розвитку [6].

Стандарт початкової освіти 2011 р. переважно орієнтував освітян на формування в учнів молодшого шкільного віку предметних компетентностей, хоча нові нормативи більше спрямовані на досягнення компетентностей ключових. Перехід школи на компетентнісні засади активізувався з формуванням НУШ. У наказі МОН “Про затвердження типових освітніх програм для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти” виділили одинадцять ключових компетентностей, на які потрібно звернути увагу у навчальному процесі школи. Сучасне розуміння компетентнісного підходу простежується вже у Типових освітніх програмах (для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко, 2018 р.) та (початкової освіти, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна, 2018 р.), у яких також подано вимоги до формування в учнів ключових компетентностей. Зміст програми побудовано таким чином, що вчитель має змогу сформувати в учнів такі ключові компетентності: здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та однією з іноземних мов; математичну; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; екологічну; інформаційно-комунікаційну; здатність до навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурну; підприємливість та фінансову грамотність, інноваційність [13].

Порівняння виділених компетентностей у програмі початкової школи за вимогами НУШ та компетенцій європейця надають право говорити про компетентнісний підхід в українській освіті. Враховано формування в учнів 1–2 класів компетентності грамотності, володіння усною та письмовою комунікацією у державній та іноземній мовах, а також компетентності, пов’язані зі зростанням ІТ технологій та потреби навчатися впродовж життя. Для дітей важливим є і формування здатності до інноваційності, підприємливості, фінансової грамотності вже у перших класах.

Навчання за новими програмами сприятиме підготовці дитини до життя у європейській країні. Для вчителя необхідно врахувати також й політичні та соціальні компетентності, які сприятимуть формуванню в учнів здатності бути активними, вміти працювати в команді, брати відповідальність на себе, розв’язувати конфлікти без насилля, жити у полікультурному суспільстві з людьми інших культур, мов та релігій, тобто формувати у них полікультурність вже на перших кроках їхньої освіти.

Отже, можемо стверджувати, що зміни в українській шкільній освіті відповідають загальноєвропейським вимогам. Продовжує відбуватися компетентнісний підхід, який враховує визначені загальноєвропейські компетенції. Такий напрям розвитку сприяє подальшій інтеграції нашої освіти до єдиного освітнього простору.

Джерела

1. Беркалий Т. Н., Заир-Бек Е. С., Тряпицына А. П. Инновации и качество школьного образования: научн.-метод. пособие для педагогов инновационных школ. СПб.: КАРО, 2007. 144 с.
2. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 8–14.
3. Договір про Європейський Союз. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/conv_\(дата_звернення_2018\)](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/conv_(дата_звернення_2018)).
4. Зеер Э. Ф. Компетентностный подход к образованию: учебн. пособие для студентов вузов. М.: Академический проект. 2003. 336 с. URL: [http://www.urogo.ru/konf/2005/php?mode=&exmode=zeer_\(дата_звернення_21.06.2017\)](http://www.urogo.ru/konf/2005/php?mode=&exmode=zeer_(дата_звернення_21.06.2017)).
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. №5. С. 34–42.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.
7. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. М.: Высшая школа, 1989. 27 с.
8. Куницина В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение: учеб. для вузов. СПб, 2002. 544 с.
9. Малафійк І. В. Дидактика новітньої школи: навч. посібник. К.: Видавн. дім “Слово”, 2015. 632 с.
10. Маркова А. К. Психология профессионализма. М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 312 с.

11. *Равен Дж.* Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. М.: Когито-Центр, 2002. 396 с.
12. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № № 2145-VIII. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/list/1> (дата звернення 30.11.2019).
13. Типова освітня програма початкової освіти 1. URL: tipova-osvitnia-programa-proekt-1.pdf (дата звернення: 23.09.2020).
14. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. М.: изд-во Московского университета, 1972. 129 с.
15. Хуторской А. В. Современная дидактика: учебник для вузов. С.-Пб.: Питер, 2001. 544 с.
16. Шарко В. Д. Методологічні засади сучасного уроку: посібник для студентів, керівників шкіл, вчителів, працівників післядипломної освіти. Херсон: ХНТУ, 2009. 120 с.
17. Definition and Selection of Competencies (DeSeCo). URL: <http://www.oecd.org/edu/statistics/deseco> (дата звернення: 21.08.2018).

Кроншталь Галина Степанівна

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Розкривається роль фізичної культури у формуванні здорового способу життя молоді в Україні, її вплив на фізичне здоров'я. Акцентується увага на актуальних проблемах, із якими зіштовхується молодь у процесі організації та дотримання елементів здорового способу життя. Ключові слова: Фізична культура, здоровий спосіб життя, фізичне здоров'я.

Актуальність. Актуальність широкого застосування засобів фізичного виховання в діяльності з формуванням здорового способу життя в Україні зумовлена нинішнім станом здоров'я та способом життя молоді, який не відповідає потребам сучасного суспільства та вимогам до його подальшого соціально-економічного розвитку.

Мета: розкрити роль фізичної культури у формуванні здорового способу життя молоді в Україні.

Завдання: проаналізувати основні чинники та засоби фізичного виховання в діяльності з формування здорового способу життя молоді.

Виклад основного матеріалу. Формування здорового способу життя кожного громадянина є предметом уваги у значній частині світу: «здорова людина – здорова нація». Тому проблема здорового способу життя та оздоровлення молоді на сучасному етапі розвитку української держави є досить важливою. В Україні на даний період часу постала загальна проблема оздоровлення дітей та підлітків, формування здорового способу їх життя. Стан здоров'я української молоді зумовлений багатьма факторами і оцінюється фахівцями медичних, педагогічних, психологічних наук як незадовільний. Формування здорового способу життя студентської молоді є однією з актуальних проблем нашого суспільства. У фізичному вихованні без розуміння корисності фізичних вправ, без свідомого ставлення до занять фізичною культурою, не можливо сформувати у студентів звичку вести здоровий спосіб життя, що є запорукою творчого довголіття та здоров'я. До сприятливих чинників здоров'я, які є складовими здорового способу життя належать: рухова активність, оптимальний режим життя, збалансоване харчування, правила особистої гігієни, відсутність шкідливих звичок, позитивні емоції, високий рівень загартованості організму.

Актуальність широкого застосування засобів фізичного виховання в діяльності з формування здорового способу життя молоді в Україні зумовлена кількома міркуваннями. По-перше, фізична культура в широкому розумінні (власне, специфічна рухова активність, загартування організму за допомогою природних факторів, інші оздоровчо-гігієнічні процедури тощо) є неодмінною компонентою загальної культури людини та, відповідно, обов'язковим складником процесу виховання дітей і молоді. А робота щодо молоді багато в чому пов'язана саме із виховним аспектом розвитку особистості – формуванням змалку світоглядного пріоритету цінностей індивідуального та громадського здоров'я. По-друге, фізична культура сама по собі є потужним засобом формування, збереження та зміцнення здоров'я людини, яким, зрозуміло, аж ніяк не можна нехтувати, запроваджуючи діяльність щодо молоді. По-третє, фізична культура виступає як незмінний складник й обов'язкова умова успішного виховання здорового покоління. Важливо й те, що прищепити відповідні навички тим легше, чим менший вік людини, і чим раніше вони будуть сформовані, тим більший індивідуальний потенціал здоров'я може бути реалізований у подальшому житті.

Основним засобом фізичного виховання є рухова активність людини (фізичні вправи, народні ігри і забави, військові, побутові та професійні дії, якщо вони виконуються за відповідною програмою). Допоміжним засобом є оздоровчі сили природи (сонце, повітря, вода, земля) та гігієнічні фактори (режим дня і харчування, дотримання правил особистої та громадської гігієни тощо). Найвищою ефективності фізичного виховання можна досягнути за умови комплексного використання засобів, тобто, рухова активність повинна здійснюватись здебільшого за сприятливих природних умов і при незаперечному дотриманні правил особистої гігієни. Вона передбачає виконання окремих рухів, рухових дій та цілісної рухової діяльності. Окремі рухи є складовими частинами рухових дій. Фізичними вправами називаються

лише ті рухові дії, які спрямовані на вирішення завдань фізичного виховання і підпорядковані його закономірностям. Основним специфічним засобом фізичного виховання є фізичні вправи – рухові дії, які використовуються у відповідності з закономірностями фізичного виховання. Всі фізичні вправи поділяються на:

- 1) швидкісно-силові види вправ, які характеризуються максимальною інтенсивністю або потужністю зусиль (спринтерський біг, метання, стрибки, піднімання штанги ін.);
- 2) види вправ, які потребують переважного проявлення витривалості в рухах циклічного характеру (біг на середні та довгі дистанції, лижні гонки, ходьба, плавання, веслування);
- 3) види вправ, які потребують головним чином координаційних та інших здібностей в умовах суворо заданої програми рухів (гімнастичні та акробатичні вправи, стрибки у воду, фігурне катання, синхронне плавання);
- 4) види вправ, які потребують комплексного виявлення фізичних якостей в умовах змінних режимів рухової діяльності, безпервної зміни ситуацій і форм дій (боротьба, бокс, фехтування, спортивні ігри тощо).

Студенти як майбутні фахівці з вищою освітою значною мірою визначають майбутнє нашої держави, тому вони повинні мати не тільки високий рівень професійної підготовленості, але й бути фізично витривалими, працездатними, духовно і фізично здоровими.

Висновки:

1. Аналіз літературних джерел із теми дослідження дає можливість стверджувати, що актуальність проблеми фізичного виховання молоді як складової частини загальної проблеми запровадження здорового способу життя посилюється тим міркуванням, що нинішній стан здоров'я й спосіб життя дітей і молоді України не відповідає потребам сучасного суспільства й вимогам до його подальшого соціально-економічного розвитку.

2. Регулярні заняття фізичними вправами більш поширені серед школярів, адже уроки фізичної культури є складовою частиною навчальної роботи в школі й обов'язкові для більшості учнів. Молоді українці старшої вікової групи частково компенсують відсутність регулярних фізичних вправ іншими видами рухової активності. Причина низької популярності занять фізичною культурою серед певної частини старшокласників полягає не у відсутності можливостей, а в нестачі усвідомленої потреби в таких заняттях.

3. Отже, наведене вище свідчить про необхідну потребу розробки нових науково обґрунтованих шляхів удосконалення організації фізичного виховання у ВНЗ з метою запобігання подальшому погіршенню стану здоров'я та фізичної підготовленості студентської молоді, формування стійкої мотивації та поглиблення їхнього інтересу до занять з фізичного виховання.

Джерела

1. Лікувальна та профілактична дія фізичних вправ. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. Наук .пр./ наук. ред. О.О. Балакірева. – Харків, 2007. – С. 194-196.
2. Самчук О. Фізична активність як одна з умов формування здорового способу життя студентської молоді/ О. Самчук, Н. Захожа// Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. Пр. Волин.нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ «Вежа» 2008. – Т.2. – с. 225-227.
3. Статистичний щорічник України за 2004 р. / Держ. к-с статистики України; вип. за ред. О.Г. Осауленко. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 627 с.
4. Формування здорового способу життя молоді , стан, проблеми та перспективи : щорічна доп. Президентів України , Верховній Раді України , Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2018 р.). – К. : Держ. ін-т проблем молоді , 2018. – 250 с.

Ткемаладзе Зоя Павлівна

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ГУРТКІВ ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ

У статті проаналізовані особливості формування фахової компетентності учителя музичного мистецтва у процесі хормейстерської та вокально-ансамблевої підготовки; актуальні технічні засоби та інноваційні комп'ютерні технології, що використовуються у музичному вихованні, а також специфіка їх застосування у процесі занять із школярами в самодіяльних гуртках естрадного співу. Ключові слова: виховання, музичний репертуар, спів, технології.

Проблема застосування новітніх інформаційних технологій та технічних засобів у процесі підготовки фахівця – викладача з естрадного співу є однією з найбільш актуальних для сучасної вітчизняної музичної педагогіки. Це пояснюється тим, що, з одного боку, естрадний спів набуває дедалі більш широкого розповсюдження серед школярів підліткового та юнацького віку; з іншого боку – підготовка та виконання естрадного репертуару безпосередньо потребують від педагога використання нетипових для класичного

вокалу, але поширених у аудіо-галузі технічних пристроїв та володіння відповідними технологіями їх використання [4].

Нагальна потреба нашого суспільства у широкому впровадженні новітніх ефективних засобів та методів навчання відбивається у законі "Про національну програму інформатизації" [5], головні положення якого призвані оптимізувати досягнення науково-технічного та інформаційного розвитку нашої країни, створити умови для рівноправної співпраці із міжнародною науковою та педагогічною спільнотою.

Відзначимо, що в останні роки термін «інформаційні технології» найчастіше виступає синонімом терміну «комп'ютерні технології», відбиваючи той факт, що майже всі сучасні інформаційні технології так чи інакше пов'язані із застосуванням комп'ютеру. Тому можна сказати, що розглянуті в роботі питання тісно переплітаються із загальною проблемою комп'ютеризації вітчизняної освіти, яка також є надзвичайно актуальною як для педагогічної науки, так і для музично-виховної, освітянської практики.

Охарактеризуємо спочатку найбільш прості можливості використання комп'ютеру та Інтернету, які можуть, тим не менш, сприяти вирішенню одного з найбільш болючих для сучасної музичної педагогіки, а саме – збагаченню музично-художніх вражень школярів та розвитку в них музичного смаку на матеріалі естрадної пісні.

Відомо, що завдяки поширенню в засобах суспільної інформації музики, невисокої за своїми художніми якостями та розповсюдженню модних музичних шоу, які орієнтують молодь на аматорський рівень виконання, типовою є зацікавленість дітей та шкільної молоді естрадним співом. При цьому інтереси дітей-співаків зорієнтовані, здебільш, на виконання «дорослого» репертуару, у наслідуванні улюбленим співакам. З цього погляду проблема співацького та художньо-естетичного виховання школярів у процесі занять естрадним вокалом тісно змикається з питанням відбору репертуару, на якому вони навчаються.

Певною мірою ми пояснюємо вибір репертуару активним потягом самих дітей до «дорослої» музики, яка, на жаль, далеко не завжди відповідає як критеріям художньої досконалості, так і віковим попитам школярів за художньо-образним змістом та інтонаційними властивостями. Але існують і об'єктивні причини недоліків у репертуарній політиці, а саме – суттєве зменшення кількості пісень, у порівнянні, наприклад, із 70-80-ми роками минулого століття, що створювались композиторами спеціально для дітей шкільного віку, тобто – з врахуваннями сфери їх сьогоденних інтересів та можливостей.

Таке становище пов'язане і з тим, що вітчизняні дитячі кінофільми, мультфільми з вкрапленнями дитячих пісень майже не випускаються. Не видаються і вітчизнянні пісенні твори сучасних композиторів, хоча в Україні, за нашими даними, успішно працює ціла когорта талановитих митців, які пишуть цікаві дитячі естрадні пісні. Серед них – В.Брилін, О. Козовякін, О. Полевой, С. Шустов та інші. Тому головною проблемою є їх донесення до співаків, чому може частково сприяти створення інформаційних Web-сайтів, бази даних у Інтернеті, організація спеціалізованих музичних форумів, створення та розміщення в Інтернеті пісень у версії караоке та інше. Одним з важливих аспектів збагачення музичних вражень та розвитку смаку дітей є також можливість накопичення записів видатних виконавців, у тому числі –відеозаписів за допомогою програми «YouTube».

Нагадаємо, що специфіка естрадного виконавства безпосередньо пов'язана з використанням електронної техніки: мікрофонів та навушників, підсилювачів звуку, мікшерних пультів та інших засобів озвучення, з якими має працювати керівник гуртку. Крім того, ефективність виховної роботи викладача у значній мірі залежить і від якості фонограм, тому викладач має бути обізнаним із елементарними функціями звукорежисера.

Все це вказує на необхідність спеціалізованої підготовки майбутнього керівника вокальної дитячої студії, тобто на потребу доповнення навчальних планів комплексом спеціалізованих дисциплін (спец. курсів), в рамках яких студенти мали б змогу не тільки ознайомитись із існуючими музично-комп'ютерними технологіями, а й оволодіти всім комплексом практичних навичок, а саме:

- навичками пошукової роботи у Інтернеті;
- вміннями користуватись технічними засобами під час проведення занять;
- навичками роботи з співаками з використанням мікрофону;
- вмінням корегувати звучання під час співу своїх вихованців (робота з мікшерним пультом);
- володіння навичками створення робочих аудіо-записів своїх вихованців;
- володіння технологією підготовки запису учнів за допомогою комп'ютера;
- засобами обробки звуку у процесі підготовки та коригування фонограм, так званих «мінусівок».

Охарактеризуємо більш детально можливості технічних засобів, якими доцільно було б, на наш погляд, обладнати естрадні вокальні студії, а також питання, пов'язані із використанням цих технічних засобів у процесі естрадно-вокального розвитку школярів та бажаний комплекс навичок, якими повинен володіти керівник вокальної студії.

Зрозуміло, що чим більш досконалим та повним буде обладнання студії, тим більше зросте творчий потенціал студії. Але досягнення художнього результату не в меншій мірі залежить від уміння використовувати це обладнання, а ще точніше – від поєднання співацької підготовки виконавця та володіння технічними можливостями апаратури.

Важливим чинником, від якого залежать можливості використання комп'ютеру та комп'ютерних технологій, є програмне забезпечення. Нагадаємо, що на цей час існує чисельний фонд програм (macintosh, windows та інші), частина яких використовується і в нашій країні. Цей фонд регулярно поповнюється. Знайомство з новими програмами та їхніми можливостями можна успішно здійснювати через Інтернет, тому ці дані також доцільно включити до бази посилань, які б орієнтували як педагогів, так і учнів щодо програм у багатомірній інформаційній мережі.

Функції комп'ютера у цілому надзвичайно широкі, але нас у даному випадку цікавить його використання з наступними цілями:

1. вибір, накопичення та відтворення музичних прикладів; інформація, зібрана у комп'ютері, може скласти основу систематизації актуального а також потенційного репертуару, знань щодо творів, виконавців, композиторів, жанрів, стилів тощо;
2. створення фонограм тобто написання музичних творів за допомогою редакторів SONOR, CUBASE. AUDITION та ін.;
3. звукозапис «живого» виконання співаків або інструментального супроводу до пісні в цифровому форматі, з наступним їхнім зберіганням на комп'ютерних носіях і обробкою в програмах-редакторах звуку;
4. зведення голосів, аранжування та обробка записів;
5. запис звукових компакт-дисків за допомогою DVD-рекордерів;
6. нотна фіксація відомих сприйнятих «на слух» творів;
7. обробка пісень та їх нотний запис,
8. редагування нотних записів та їх подальший друк.

Як бачимо, у цілому комп'ютерні записи можуть використовуватись для створення, збереження інформації та як інструмент контролю і самоконтролю якості виконання.

До обладнання сучасної вокальної студії також належать: мікрофони, мікшерні пульти, підсилювачі звуку, звукові колонки та монітори, навушники, різні звукоутворюючі пристрої (компакт-програвачі-CD, міні-дисківі програвачі - MD, програвачі на жорстких дисках тощо), принтери та сканери, а також фото- і відеокамери.

Викладач має бути обізнаним щодо особливостей використання мікрофону в різноманітних за об'ємом та акустичними властивостями приміщення, в різних ситуаціях (наприклад – різний ступень заповнення зали), від характеристик самого мікрофону, від якості та можливостей всього комплексу акустичних приладь. Його завданням є навчання молодих співаків орієнтації у принципах та щодо специфіки роботи з мікрофонами різного типу. Зрозуміло, що ці знання підкріплюються завданнями на практичне засвоєння учнем техніки співу із використанням мікрофону. Юний співак повинен навчатись невимушено тримати мікрофон, використовуючи його як сценічний атрибут, тобто – для посилення художнього ефекту, вміти варіювати кут тримання мікрофону та ступінь його віддаленості від себе, координувати свої дії відповідно звуковому результату, якого він бажає досягти та реально отримує.

Керівник гурту повинен також знати особливості мікрофонів різного типу і володіти технологією їх використання.

Не менш важливим для вокаліста, що співає у мікрофон, є можливість чути комплексне звучання фонограми та власного виконання. З цією метою використовують так звані активні акустичні системи ближнього поля, які спрямовують результативний звук на виконавця-співака. Звуковий результат, який співак чує з монітору, носить комплексне звучання, завдяки чому співак має змогу сприймати загальне звучання та оцінювати свої співацькі дії під час співу, звідси – корегувати їх та варіювати техніку використання мікрофону, наближаючи або віддаляючи його від себе, змінюючи кут тримання тощо. Подібні монітори доцільно використовувати як на репетиціях у залі, так і у процесі виступів перед публікою.

Велику допомогу в процесі розвитку в співака навичок слухового самоаналізу, самоусвідомлення та корекції відкриває створення робочих студійних записів на різних етапах підготовки твору до виконання. Прослуховування цих записів дає йому змогу відокремити процес співу від самосприйняття, а звідси і більш ясно проаналізувати своє виконання, що, у свою чергу, спрямовує подальшу працю над вдосконаленням своїх можливостей.

Однією з відносно нових технологій, яка в останні роки стає все більш поширеною у вокальній педагогіці, є використання фонограм «мінус». Частіш за все вони являють собою запис супроводу у тому вигляді, який буде використовуватись під час реального виступу співака. Створення фонограм такого роду власне надає можливість систематично працювати під уявленний інструментальний ансамбль або навіть оркестр.

У числі головних достоїнств використання таких фонограм – їхня універсальність у рішенні навчально-виховних завдань, можливість раціональної організації самостійної роботи співака. Використання та накопичення педагогом подібних фонограм, по-перше, є дійовим засобом систематизації навчального матеріалу, по-друге, – надає можливість варіювання пісенного матеріалу адекватно актуальним завданням виконавця, по-третє – дає змогу йому самостійно працювати.

Робота із фонограмою ефективна при рішенні питань розвитку слухового сприйняття, музичної пам'яті, технічної майстерності юних співаків, вона також може використовуватись для більш ефективного розуміння музичного тексту, відпрацювання складних фрагментів, для відпрацювання чи вдосконалення тих чи інших співацьких технічних і виконавських прийомів у самостійній роботі. Корисним є використання фонограми під час пошуку манери виконання у процесі підготовки незнайомого твору, у створенні власної інтерпретації твору.

Не менш важливим є і накопичення фонограм типу «плюс», тобто записів пісенних творів у виконанні різних співаків, у тому числі і власного виконання. Їх прослуховування та порівняння дають змогу знайомити молодих співаків з широким колом виконавських манер, поширювати музичний кругозір, пісенний репертуар, стимулюють розвиток навичок критичного аналізу. Використання цих записів створює умови для формування у молодого співака вміння відбирати та пристосовувати до своїх можливостей найбільш вдалі зразки втілення художнього образу, технічних прийомів, орієнтуватись на якісне темброве звучання, нарешті – навчатись різним засобам інтерпретації.

Таким чином застосування охарактеризованих вище технологій дає змогу керівнику вокального ансамблю ефективно здійснювати індивідуальний вплив на кожного вихованця, розвивати його виконавчу особистість.

Використання комп'ютера в навчальному процесі – один з важливих шляхів інтенсифікації навчального процесу сьогодення, який відповідає інтересам та попиту сучасної молоді [3]. Застосування новітніх музичних технологій сприяє вихованню у юних співаків, навичок самоаналізу та самовдосконалення, вимогливості до свого виконання, складаючи важливі передумови для підвищення якості їхньої естрадно-виконавчої підготовки.

Джерела

1. Жишківнич М.А. Основи вокально-педагогічних навичок: метод, поради[для студ. вокальних ф-тів вищ. навч. закл. культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації] / Мирослава Жишківнич. - Львів: Львів. держ. музична акад. ім. М.В.Лисенка, 2007.
2. Журнал «Комп'ютер у школі та сем'ї», № 4, 1998.
3. Кручинина Г.А. Формирование готовности студентов педагогических специальностей к использованию новых информационных технологий в образовании и педагогической науке / Вестник Нижегородского государственного университета им. Н.И.Лобачевского. Серия: Инновации в образовании. Выпуск 1(2). Н.: Изд-во ННГУ, 2001.
4. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посібн. / О.Я.Ростовський. – Т.: Навч. кн. – Богдан, 2011.
5. Тихенко Л.В., Брацихін В.М. Болонський процес і розвиток творчих здібностей учнів в МАН / Тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів фізико-технічного факультету. / Кол. авт. – Суми : Сум ДУ. – 2007.
6. Ткаченко Т.В. Постановка голосу майбутнього вчителя музики як складова вокально-звукової культури (Посібник). – Х., ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2009.

Колісник Людмила Олексіївна
Кандидат психологічних наук
Сумський державний університет
Химан Галина Петрівна
Глухівське медичне училище

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я

У статті розкрито сутність поняття «ставлення до здоров'я», представлено теоретичний аналіз компонентів ставлення особистості до здоров'я, проаналізовано особливості ставлення підлітків до власного здоров'я, запропоновані можливості його корекції. Ключові слова: ставлення до здоров'я, підлітковий вік, здоровий спосіб життя, здоров'язбереження.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства проблема збереження, зміцнення і розвитку духовного, фізичного, психічного та психологічного здоров'я дітей та підлітків набули особливої актуальності. Формування у підростаючого покоління ставлення до власного здоров'я як до найвищої людської цінності – одне з основних завдань держави, яке актуалізується зокрема на рівні освіти.

Сьогодні спостерігається погіршення стану здоров'я молодих людей, про що свідчать численні дослідження [6]. Лише третина сучасних підлітків вважається відносно здоровими. Тому формування освіченої, фізично та соціально здорової особистості є найактуальнішою проблемою сучасної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літератури свідчить, що проблема здоров'я привертає увагу багатьох дослідників, серед яких Л. Божович, Б. Братусь, Т. Буякас, О. Васильєва, О. Єршов, О. Захаров, О. Селезньов, В. Слободчиков, Ф. Філатов, А. Холмогорова, А. Шувалов та інші. Питання, пов'язані з різними аспектами здоров'я, розглядали І. Дубровіна, А. Харченко, О. Хухлаєва, Р. Шаміонов (у рамках освітньої галузі); І. Дубровіна, В. Слободчиков (психологічне здоров'я та його критерії); Б. Братусь, Г. Никифоров, Т. Сосновський (психологія здоров'я людини); Л. Коробка (здоров'я та ставлення до нього в соціально-психологічному контексті) та ін.

Мета статті полягає у теоретичному вивченні особливостей прояву компонентів ставлення до здоров'я підлітків та можливості їх корекції.

Виклад основного матеріалу. В науці сформульоване поняття “ставлення до здоров'я”, що являє собою систему індивідуальних, селективних зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, що сприяють чи, навпаки, що несуть загрозу здоров'ю людей, а також певну оцінку індивідом свого фізичного і психічного стану та організовану самою людиною життєдіяльність, що сприяє збереженню здоров'я, особистісному росту, творчому функціонуванню або навпаки [5, с.170]. О.Є. Личко, Г.С. Никифоров визначають ставлення до здоров'я як певну оцінку індивідом свого фізичного і психічного стану [3].

Будучи обумовленим об'єктивними обставинами і визначеним рушійними силами діяльності і поведінки особистості, ставлення до здоров'я проявляється у діях і вчинках, переживаннях і вербально реалізованих судженнях людей щодо чинників, що впливають на їх фізичне і психічне благополуччя, при цьому саме поведінка і висловлювані судження про здоров'я можуть бути адекватними або неадекватними.

Здоров'я людини починається зі здорового ставлення до нього. Однак у масовій суспільній свідомості адекватне ставлення до здоров'я, здоровий спосіб життя, на жаль, не є пріоритетними. На думку Є.М. Потапчук, емпірично фіксуючим критерієм міри адекватності ставлення до здоров'я може служити (у поведінці) ступінь відповідності дій і вчинків людини вимогам здорового способу життя, нормативно запропонованим вимогам медицини, санітарії і гігієни. У висловлюваних людьми думках і судженнях щодо чинників збереження і зміцнення здоров'я такими критеріями може виступати рівень поінформованості індивіда. Дослідник торкаючись питання про критерії адекватності ставлення до здоров'я, має на увазі обставину відповідності або невідповідності самооцінки індивіда його фізичному і психічному здоров'ю [4].

Аналіз проблеми ставлення до здоров'я показав, що саме концепція ставлення до здоров'я інтегрує різні чинники, які детермінують поведінку особи у сфері здоров'я, що відображено у дослідженнях Т.М. Белінської, Р.А. Березовської, І.В. Журавльової, В.М. Кабаєвої, Л.В. Кулікова, Г.С. Никифорова, В.В. Соломонова та інших. У них зазначено, що категорія «ставлення» у своїй структурі містить когнітивний, афективний та мотиваційно-поведінковий компоненти.

На думку Г.С. Никифорова, саме певна взаємодія цих компонентів призводить як до формування життєвих навичок, що сприяють здоров'язбереженню, так і до нездорового способу життя [5]. Отримані знання про своє здоров'я та способи його підтримки складають основу когнітивного компоненту. Учений наголошує на тому, що будь-яка цікаво подана інформація супроводжується позитивною емоційною реакцією, яка спрямовує особистість на прояв навичок здорового способу життя, тобто підключається мотиваційно-поведінковий компонент. Водночас, виконання дитиною першої спроби прояву навичок щодо підтримки власного здоров'я в більшості випадків відразу не може призвести до позитивного результату. Це викликає в неї негативну емоційну реакцію, і бажання продовжувати дотримання здорового способу життя зводиться до мінімуму. Саме в цей період дитина потребує емоційної позитивної підтримки з боку дорослого, у першу чергу від батьків та педагогів. Надання такої підтримки в системі (щоразу, коли вона виконує певні дії пов'язані з власним здоров'язбереженням) сприяє сформованості у неї кінцевого результату – навичок здорового способу життя. У зв'язку з цим можна зазначити, що ведення здорового способу життя це – довготривалий процес, в якому позитивні результати дій визначаються з часом.

Р.А. Березовська звертає увагу на те, що за цією ж самою моделлю здійснюється зворотний бік – закладається залежність, яка поступово призводить до погіршення здоров'я [2]. За даними соціологічних досліджень бажання зняти напругу, стрес та психологічний дискомфорт є основною причиною, за якої діти вперше вживають алкогольні напої, наркотичні речовини, тютюн; «з цікавості» – другою; «робити так, як усі навкруги» – третьою. Досвід використання привабливо подається однолітками і стає заохоченням до першої спроби вживання, результат якої приносить задоволення та розслаблення організму, тобто «позитивний» результат. Дитина, яка вперше виконала цю спробу, отримує позитивну підтримку своїх дій від оточуючих його в цій ситуації однолітків. Відповідно, коли вона надалі потрапляє в аналогічну ситуацію, то звертається вже до набутого «позитивного» досвіду. Тільки в цьому випадку для отримання «такої ж сили» ефекту дитині необхідно збільшити дозу, що з часом призводить до появи залежностей, які нею не усвідомлюються.

Згідно з концепцією В.О. Ясвіна та С.Д. Дерябо ставлення до здоров'я, як будь-яке ставлення до природного об'єкта, може бути оцінене за кількома параметрами. Найважливішими параметрами є:

індивідуальний психологічний зміст (сукупність ознак ставлення до здоров'я), якісно-змістовна характеристика модальності, що визначається за двома факторами – характером сприйняття здоров'я (суб'єктність-об'єктність) та характером взаємодії з об'єктом (прагматичність-непрагматичність), кількісна структурно-динамічна характеристика інтенсивності та співвідношення її компонентів [1].

Вищезазначене дозволяє розкрити методологічну основу формування життєвих навичок, необхідних для здоров'язбереження. Вона включає два підходи формування позитивної мотивації до здорового способу життя: діяльнісний, який засновано на дійовій (активній) позиції особистості з метою власного становлення та розвитку, морального і духовного удосконалення, та системний, що передбачає позитивну емоційну підтримку з боку дорослих та цілісність у практичній діяльності самої дитини, яка спрямована на комплексну реалізацію здорового способу життя.

Вважаємо в описаній ситуації дієвим запровадження заходів, запропонованих О.М. Балакіревою, Т.В. Бондар та ін. [6]. Серед них: просвітницька діяльність серед батьків та інших близьких дорослих, які взаємодіють з дітьми підліткового віку, розробка та впровадження спеціальних програми підтримки психологічного самопочуття та емоційного комфорту, комунікативних навичок підлітків, розвиток здоров'язбережувальної компетентності, розвиток життєвих навичок та здорового способу життя тощо. Одним з таких заходів може бути залучення молоді до громадського контролю за дотриманням нормативних актів і впровадження програм, спрямованих на підтримку здорового способу життя, зокрема щодо заборони продажу алкогольних виробів неповнолітнім, уживання їх у громадських місцях тощо

Висновки. Отже, зроблений аналіз проблеми дозволяє зробити висновок, що сьогодні важливо активізувати роботу із формування у молоді відповідального ставлення до здоров'я, потреби у здоровому способі життя, починаючи із дитячого віку. Відповідні заходи мають, перед усім, забезпечувати формування активної позиції людини стосовно власного здоров'я, соціального стереотипу дбайливого ставлення до нього, що особливо важливим є в підлітковому віці.

Джерела

1. Дерябо С. Отношение к здоровью и к здоровому образу жизни: методика измерения / С. Дерябо, В. Ясвин // Директор школы. – 1999. – №2. – С. 7-17.
2. Диагностика здоровья: Сб. науч. тр. / Отв. ред. Н.В. Судаков. – Воронеж, 2000. – 176 с.
3. Личко А.Е. Подростковая психиатрия. – Ленинград: Медицина, 1985. – 416с.
4. Потапчук Є. М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: Монографія. – Хмельницький, 2004. – 319 с.
5. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2003. – 607 с.
6. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О.М. Балакірева, Т.В. Бондар та ін. ; наук. ред. О.М. Балакірева ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». – К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. – 127 с.
7. Харченко А.С. Психологічні особливості ціннісного ставлення до здоров'я сучасних підлітків // Психологія і особистість. 2017. № 1 (11).
8. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию: Монография. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

Єремія Яна Ігорівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОРГАНІЗМУ ШКОЛЯРІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті наведено приклади морфофункціональних показників, що визначають фізичний стан школярів старших класів. Проаналізовано особливості хронічних захворювань та рівня фізичної підготовки учнів старших класів в закладах загальної середньої освіти. В дослідженні функціонального стану організму прийняли участь 231 старшокласників 9-11-х класів Драницької загальноосвітньої школи Мамалигівської об'єднаної територіальної громади, Новоселицького району, Чернівецької області. Функціональний стан організму школярів було здійснено на основі вимірювань м'язової сили рук, проведення розрахунків силових індексів, дихальної та серцево-судинної системи. Ключові слова: функціональний стан, старшокласники, рівень фізичної підготовки, здоров'я, дихальна та серцево-судинна системи, захворювання.

Постановка проблеми. В умовах сучасної освіти в навчальних закладах все більша увага приділяється розвитку розумових здібностей аніж фізичній підготовці. Щороку відсоток учнів, які мають порушення в фізичному розвитку та функціональному стані організму збільшується, що призводить до підвищення кількості захворювань серед школярів старших класів. На даний момент в умовах розвитку сучасної освіти ми спостерігаємо повну відсутність комплексної оцінки та вивчення функціонального стану учнів старших класів, а тому виникає потреба у додатковому пошуці шляхів вивчення функціонального стану організму школярів з метою запобігання розвитку захворювань [1, с. 98].

Аналіз актуальних досліджень. Вивченням даної проблеми займалися Гребняк Н.П., який запропонував розробку гігієнічних особливостей та регламент впровадження фізичних навантажень на

уроках фізичної культури, Даниленко Г.Н. досліджував функціональний стан організму учнів старших класів, Навроцький Е.М. розробив програму засобів та методів фізичного виховання старшокласників, Розпутняк Б.Д., достеменно досліджував особливості раціонального співвідношення вправ оздоровчого спрямування на уроках фізичної культури в старших класах [4].

Метою статті є вивчення функціонального стану організму учнів старших класів закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. В ході проведеного дослідження було визначено, що показники довжини тіла у дівчаток віком від 15 до 17 років почала стабілізуватися. А от у юнаків цього ж віку процес росту довжини тіла не призупинився, а навпаки продовжується. Відповідно, якщо ріст тіла продовжується, то й набір маси тіла теж залишається стабільним. В закладі загальної середньої освіти середні показники довжини тіла учнів становили $45,3 \pm 3,27$ %. Дещо більшим виявився показник, що вказує на високі ростові параметри, зокрема $29,7 \pm 3,0$ %.

В ході дослідження ЖЄЛ було встановлено, що і в хлопців і в дівчат вона теж з віком підвищується, але в цілому відповідає віковому розвитку учнів. Але, в той же час було встановлено, що фактично при однакових середніх показниках $50,5 \pm 3,29$ % серед досліджуваної категорії старшокласників було зафіксовано й низькі - $21,1 \pm 2,68$ % та дуже низькі - $11,0 \pm 1,87$ % показники життєвої ємності легень. Структура досліджуваного показника дає можливість зробити висновок, що в досліджуваній групі учнів старших класів показник ЖЄЛ знаходиться на стадії відставання від нормальних показників [2, с. 84].

Крім того, в ході дослідження життєвої ємності легень прослідковувалися доволі низькі функціональні показники на момент виконання певних фізичних вправ. Зокрема серед учнів прослідковувалася певна нетривала затримка дихання, яку можна пояснити вірогідністю розбіжностей між вдихом та видихом [3, с. 14].

В ході виявлення функціональних показників серцево-судинної системи учнів було встановлено, що середньостатистичні показники щодо особливостей ЧСС систолічного, пульсового та діастолічного тисків не мають відхилень. Проте, фіксовані показники систолічного тиску в даному випадку відповідали нижчим показникам на відміну від вікового стандарту. Серед таких учнів було зафіксовано й низькі та дуже низькі показники систолічного тиску, що становили $36,5 \pm 3,16$ %, крім того в досліджуваній групі старшокласників закладу загальної середньої освіти було виявлено й частку учнів, які мають підвищені та навіть високі показники - $25,3 \pm 2,85$ %.

В учнів старших класів було зафіксовано доволі високі та підвищені показники серцевого ритму $35,9 \pm 3,16$ %, що обумовило наступні середньостатистичні значення частоти пульсу: $74,2 \pm 1,48$ уд./хв. у юнаків і $75,2 \pm 1,13$ %. Досліджувані морфофункціональні показники функціонального стану організму учнів старших класів загальноосвітньої школи наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Морфофункціональні показники функціонального стану організму учнів старших класів загальноосвітньої школи (X + m)

Показники	Хлопці			Дівчата		
	9 клас n=42	10 клас n=45	11 клас n=34	9 клас n=33	10 клас n=42	11 клас n=35
Довжина тіла, см	$165,9 \pm 2,53$	$175,9 \pm 1,85$	$177,6 \pm 2,0$	$159,9 \pm 2,14$	$164,0 \pm 1,46$	$163 \pm 1,21$
Маса тіла, кг	$51,4 \pm 1,94$	$63,3 \pm 3,41$	$65,3 \pm 3,87$	$50,5 \pm 2,37$	$56,8 \pm 2,32$	$53,5 \pm 1,72$
Життєва ємність легень, л	$3,01 \pm 0,14$	$3,83 \pm 0,14$	$4,0 \pm 0,10$	$2,47 \pm 0,08$	$3,16 \pm 0,13$	$2,72 \pm 0,08$
М'язова сила	Права кисть	$35,6 \pm 1,78$	$40,9 \pm 2,51$	$52,0 \pm 3,36$	$28,1 \pm 1,74$	$30,0 \pm 1,32$
	Ліва кисть	$36,5 \pm 2,26$	$37,2 \pm 2,51$	$45,4 \pm 3,0$	$26,2 \pm 1,91$	$27,9 \pm 1,4$
Частота серцевих скорочень, уд/хв	$82,4 \pm 4,14$	$82,1 \pm 3,65$	$83,6 \pm 2,71$	$79,4 \pm 2,0$	$80,6 \pm 3,30$	$78,0 \pm 3,26$
Систолічний тиск, мм. рт. ст.	$106,9 \pm 2,33$	$108,0 \pm 2,66$	$110,5 \pm 2,54$	$106,4 \pm 4,032$	$108,6 \pm 3,76$	$103,6 \pm 2,35$
Діастолічний тиск, мм. рт. ст.	$61,8 \pm 2,80$	$64,1 \pm 3,77$	$65,0 \pm 2,74$	$63,6 \pm 2,79$	$70,0 \pm 2,62$	$68,6 \pm 1,71$
Пульсовий тиск, мм. рт. ст.	$41,1 \pm 2,04$	$41,9 \pm 3,15$	$38,0 \pm 3,39$	$42,7 \pm 3,33$	$33,6 \pm 2,25$	$35,0 \pm 2,36$
Коефіцієнт витривалості	$2,04 \pm 0,19$	$2,01 \pm 0,12$	$2,25 \pm 0,21$	$1,89 \pm 0,17$	$2,40 \pm 0,23$	$2,22 \pm 0,21$

Висновки. Отже, узагальнивши отримані дані дослідження можемо сказати, що досліджувана група учнів 9-11 класів мають доволі не стабільні функціональні показники організму, дещо нижчі показники фізичного розвитку у порівнянні із нормальними показниками, що відповідають їхнім віковим особливостям. За рахунок нижчих функціональних показників більшість учнів старших класів є схильними до різних хронічних захворювань. Деякі окремі досліджувані показники чітко вказують на відхилення від норми функціональних показників, зокрема стан кардіореспіраторної та м'язової системи вказують на низький рівень фізичної підготовки учнів.

Ці показники можна пояснити тим, що учні старших класів більше увагу приділяють навчальному навантаженню, яке часто впливає на порушення режиму їхнього дня, а відповідно рівень фізичного підготовленості поступово знижується, що призводить до дисбалансу функціональних систем організму. Досліджуване питання й надалі потребує детального вивчення та перегляду раціонального застосування програм для фізичної культури в старших класах закладів загальної середньої освіти.

Джерела

1. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем / П. К. Анохин. – М.: Медицина, 1975. – 243 с.
2. Даниленко Г.Н. Состояние здоровья школьников при различных формах организации учебной деятельности / Г.Н. Даниленко // Гигиена населен. мест. – К. – 1999. – Вып. 35. – 469 с.
3. Пляскина Н.В. Характеристика здоровья учащихся старших классов при различных формах организации учебно-воспитательного процесса: Автореф. дисс... канд. мед. наук. – М. – 1998. – 22 с.
4. Розпутняк Б.Д. Рациональне співвідношення вправ оздоровчого спрямування у фізичному вихованні школярів 15-17 років на уроках фізичної культури: Автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Волин. держ університет ім. Лесі Українки. – Луцьк. – 2000. – 20 с.
5. Сергета И.В. Состояние здоровья учащихся и основные тенденции его изменений на современном этапе / И.В. Сергета, Л.Ю. Погорелая, В.И. Махнюк // Гиг. населен. мест. – К., 1999. – Вып. 35. – 510 с.

Єдер Ольга Сергіївна

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: Петінова Оксана Борисівна, доктор філософських наук, професор
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ФІЛОСОФІЯ РОСІЙСЬКОГО КОСМІЗМУ І ВЧЕННЯ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ПРО БІОСФЕРУ, ТЕХНОСФЕРУ І НООСФЕРУ

Стаття присвячена розгляду філософії російського космізму на основі вчення В. І. Вернадського. Проаналізовано основні умови існування ноосфери на 2020 рік. Досліджено основні положення вчення В. І. Вернадського. Ключові слова: космізм, біосфера, техносфера, ноосфера.

Космізм – філософський напрямок, в якому розглядається певна співвіднесеність між пізнавальною й творчою діяльністю людини і людства з позаземними космічними процесами; підкреслюється вплив позаземних космічних факторів на всі процеси, що відбуваються на Землі; і неминучість виходу людства в космос, космічна експансія людства, або «вихід людини за межі земної колиски».

В. І. Вернадський вважав, що саме через **біосферу**, плівку життя, Земля і пов'язана з космосом. Саме через біосферу здійснюється енергетичний, матеріальний та інформаційний обмін між Землею й космосом. Космічне випромінювання (перш за все, випромінювання Сонця) призвело до радикальної зміни в далекому минулому Землі, її оболонки. Філософ стверджує, що розвиток наукової думки призвів до того, що вона стала охоплювати як всі явища, які оточують людину, так і саму людину. Розвиток наукової думки в ХХ столітті веде не тільки до диференціації, але й до інтеграції наук, появи міждисциплінарних досліджень. Фактично, В. І. Вернадський є засновником такої науки як біогеохімії. Завдання цієї науки – це дослідження впливу живих організмів за допомогою хімічних процесів, що здійснюються ними, на геологічну сферу Землі (цим відрізняється підхід біогеохімії до живих організмів від підходу традиційної біології). На думку мислителя, розвиток біосфери має неминуче призвести до утворення ноосфери або ж «сфери розуму».

Ноосфера не знаходиться над біосферою та не є її запереченням. **Ноосфера** – це вища стадія еволюції біосфери. На відміну від Ле Руа (який вперше використав цей термін, і вважав, що **ноосфера** – це сучасна стадія, яку переживає біосфера), В. І. Вернадський вважав, що **ноосфера** – це вища стадія розвитку біосфери, на якій людство науково організовує свою діяльність з метою гармонізації відносин між суспільством і природою. Філософ писав, що в кінці свого життя ми входимо в ноосферу. Однак, це не зовсім правильно, оскільки не виконані необхідні умови для цього.

Основні умови, які необхідні для існування ноосфери, викладені на сторінках книги «Наукова думка як планетне явище» і, частково, в попередніх публікаціях Вернадського [1]:

- 1) Охоплення людства науковою концепцією світу. Ця умова не виконана, оскільки досі існують сильні релігійні концепції.
- 2) Заселення людиною всієї Землі. Ця умова певною мірою виконується. Навіть в Антарктиді є полярні станції.
- 3) Перетворення засобів зв'язку та обміну між людьми, щоб людина могла спілкуватися з будь-якою іншою людиною, знаходячись на іншому кінці Землі. Ця умова виконана завдяки Інтернету.
- 4) Переважання геологічної ролі людства над усіма іншими геологічними процесами, що впливають на стан поверхні Землі. Ця умова перевиконана, бо навіть у льоді Антарктиди відзначаються ознаки виробничо-економічної діяльності людини

5) Розширення біосфери і вихід в космос. Ця умова виконується.

6) Розширення ролі народних мас у прийнятті рішень як у внутрішній, так і зовнішній політиці. Ця умова частково виконується в демократичних країнах, хоча в повному розумінні демократії немає в жодній країні.

7) Рівність усіх людей, усіх рас і релігій. Ця умова не виконується, досі існують явища дискримінації, расизму та релігійних війн.

8) Свобода наукових досліджень від релігійних і політичних чинників (створення в суспільстві умов для вільної наукової думки). Наукові дослідження частково вільні, адже результати можуть бути сфальсифіковані.

9) Ліквідація пандемій, бідності та злиднів. Ця умова не виконана.

10) Розумне дослідження природних ресурсів з метою задоволення як матеріальних, так і естетично-духовних потреб людства. Ця умова не виконана.

11) Виключення з життя суспільства війн. Ця умова не виконана.

Окрім, біосфери та ноосфери виокремлюють також техносферу. **Техносфера** – це простір планети, що знаходиться під впливом виробничої діяльності людства. Техносфера виконує роль проміжної ланки у ланцюзі: «біосфера – техносфера – ноосфера». В. І. Вернадський у «Філософських думках натураліста» зазначає: «...під впливом наукової думки і людської праці (тобто техніки та утвореної нею техносфери) біосфера переходить у новий стан – ноосферу» [2]. Отже, у вченні В. І. Вернадського кожна наступна ланка утворюється на базі попереднього, але не зводиться тільки до неї.

Цікавим доповненням до вчення Вернадського є результати дослідження іншого представника російського космізму, О. Л. Чижевського: цикли сонячної активності виникають у біосфері, змінюючи усі життєві процеси, починаючи від врожайності та закінчуючи хворобами та психічною налаштованістю людства. У результаті, це віддзеркалюється на конкретних історичних подіях – політико-економічних кризах, війнах, повстаннях, революціях та т. ін. [4]. Так у 2000 році люди очікували кінця світу і на рис. 1, зазначеної внизу, спостерігалось підвищення сонячної активності.

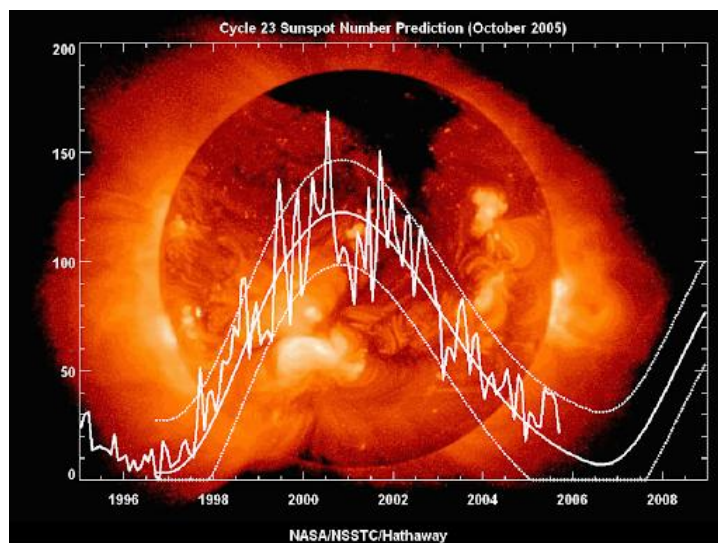

Рис. 1. Прогноз сонячної активності NASA

Отже, філософія російського космізму – це філософія втілення кінцевого ідеалу людського життя: практична програма збереження і розвитку Земного життя, людини і людства. Через це виникає питання: які ж регулятори людської поведінки не порушують екологічний порядок і збережуть людство і космічну гармонію? На сьогодні людина активно втручається в природу, зводить дороги, фабрики, будівлі, перекриває річки, і це все впливає на біосферу. Поняття ноосфери («сфери розуму») – це наслідки діяльності людини в біосфері (на поверхні найтоншої скоринки, яка покриває нашу Земну кулю). Щороку людська діяльність негативніше відзначається на стані біосфери. Спираючись на вчення В. І. Вернадського, варто зазначити, що наше життя і життя людей у подальшому – це результат впливу людства на біосферу. Через це, вчення В. І. Вернадського – це концепція, найважливішим базисом якої є життя заради майбутнього сприятливого життя планети.

Джерела

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / Предисловие Р. К. Баладина // Научная мысль как планетное явление. – М.: Айрис-пресс, 2004. – С. 119
2. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1988. – 520 с

3. Гришунин С. И. Ноосфера В.И. Вернадского – реальность или утопия? // Государственное управление: исторические аспекты. – Новые идеи и технологии. – Университетский гуманитарный лицей Москва, 1997. – С. 212-216.
4. Казютинский В. В. // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / пред. науч.-ред. совета В. С. Стёпин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Мысль, 2010. – 2816 с. Режим доступа: <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH0194d87333a7480653864994>
5. Самарина Г. П., Дорошко С. Е., Чекирда В. А., Чадаев О. Д. Кризис. Серия Ноосферная экономика. // Глава 1.5 Солнечные циклы и ноосферная экономика. – СПб. : ПИФ.com, 2010. – 475 с. Режим доступа: <http://idiinvest.narod.ru/Book/book-08-html/book-10-00.html>

Іванченко Анастасія Сергіївна

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Науковий керівник: Серета Ірина Валеріївна, кандидат педагогічних наук, доцент

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена проблемам та перспективам інклюзивного навчання. Проаналізовано сутність інклюзії у навчанні, готовність педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Досліджено проблеми та перспективи впровадження інклюзивної освіти, шляхи її реалізації. Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, професійна компетентність педагогів, ціннісні орієнтації суспільства.

У розвитку вітчизняної освіти найбільш перспективною формою навчання вважається інклюзивна. Існуюча система освіти переважно розрахована на дітей зі стандартними можливостями, здатними навчатися за загальною програмою і показувати відповідні результати успішності. Тому нерідко виходить, що діти з особливими освітніми потребами не залучаються до загального освітнього процесу, оскільки педагоги загальноосвітніх установ не володіють достатніми компетенціями в галузі спеціальної педагогіки для роботи з ними, не створено відповідні умови. Ціта безліч інших проблем в сучасній школі покликана вирішити саме інклюзивна форма навчання.

Проблеми інклюзивної освіти, її впровадження досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: В. Бондар, Л. Виготський, І. Дено, А. Колупаєва, Дж. Мерсер, С. Миронова, В. Ночовка, М. Рейнольдс та ін. Метою нашої статті є аналіз проблеми реалізації інклюзивного навчання у вітчизняному освітньому просторі.

Інклюзивна освіта – це процес розвитку загальної освіти, який має на меті доступність освіти для всіх. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей та забезпечує ставлення до всіх людей як до рівних, створює необхідні умови для дітей, які мають особливі освітні потреби. Така освіта ґрунтується на принципах: цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень; кожна людина здатна відчувати і думати; кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою; всі люди потребують один одного; справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємин; всі люди мають потребу в підтримці і дружбі однолітків; для всіх учнів досягнення прогресу швидше може бути в тому, що вони можуть робити, ніж в тому, чого не можуть; різноманітність підсилює всі сторони життя людини [3].

Упровадження інклюзії можливо тільки на основі принципів демократизації і при відсутності дискримінації за будь-якою ознакою. Сьогодні ми добре розуміємо, що розвиток інклюзивної освіти – це тривалий і досить суперечливий процес. Інклюзію саму по собі організувати неможливо, вона пов'язана зі змінами суспільства на ціннісному, моральному рівні. Проблеми його організації в сучасній школі пов'язані в першу чергу з тим, що школа, як соціальний інститут, орієнтована на дітей, здатних рухатися в темпі, передбаченому стандартною програмою, на тих, для кого достатніми є типові методи педагогічної роботи. Важливою сходинкою підготовки системи освіти до реалізації процесу інклюзії є етап психологічних і ціннісних змін її фахівців і рівня їх професійних компетентностей. Уже на перших етапах розвитку інклюзивної освіти гостро постає проблема неготовності педагогів загальноосвітньої школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Основним психологічним «бар'єром» є страх перед невідомим, негативні установки й упередження, професійна невпевненість учителя, небажання змінюватися. Педагоги загальної освіти потребують спеціалізованої комплексної допомоги з боку фахівців в галузі корекційної педагогіки, спеціальної та педагогічної психології, яка забезпечить розуміння і реалізацію підходів до індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Важливо, що дітям з обмеженими можливостями здоров'я потрібно підібрати види навчальної діяльності та організувати їх з урахуванням фізичного стану, потреби в пізнанні навколишнього світу і спілкуванні; розвитку пізнавальної мотивації. Для таких дітей будуть представляти інтерес: робота з комп'ютером, пізнавальні ігри, спілкування з однолітками, перегляд навчальних відеофільмів і телепередач. Крім того, важливо не забувати, що стрес, отриманий особливою дитиною від неуспішності у навчанні, значно вищий, ніж у інших дітей. Незадовільна оцінка повинна бути крайньою мірою виховного

впливу, необхідно якомога частіше використовувати систему заохочень і емоційного стимулювання, створення позитивної мотивації. Однією з основних відмінностей дітей з особливими освітніми потребами є підвищена стомлюваність, низький рівень працездатності, повільний темп діяльності. У зв'язку з цим, учителям, працюючим з такими дітьми, необхідно знати індивідуальні особливості їх здоров'я. Це необхідно для визначення темпу навантаження на уроці і обсягу домашніх завдань. Наприклад, слід уникати завдань, які виконуються на швидкість.

Таким чином, професіоналізм педагога, що працює з дитиною з ООП (особливі освітні потреби) – це один з основних чинників успішності інклюзивної освіти. Слід створити базовий освітній заклад, для того щоб педагоги могли переймати досвід тих, хто безпосередньо працює в інклюзивному середовищі. Не менш важливим є зміна ціннісних орієнтацій педагогів, які повинні закріпитися в культурі вчителів, батьків, учнів і школи в цілому [4].

Чималу роль у питанні успішного впровадження інклюзії відіграє подолання консервативності та упередженості суспільства і, зокрема, відсталості поглядів батьків здорових дітей, які часто виступають проти того, щоб їхні діти навчалися разом з дітьми з ООП. Батьки вважають, що спільне навчання з такою дитиною для їхніх дітей не корисне, тому що в результаті вони недоотримають знання та увагу вчителів. Важливу роль відіграє створення матеріально-технічних умов в школі для дітей з ООП. Багато шкіл просто не обладнані для потреб дітей з ООП. Найперше завдання адміністрації школи – змінити територіальний простір, зробивши його інклюзивним. Необхідно переобладнати місця загального користування (клас, їдальня, бібліотека, туалетні кімнати), ввести в штат спеціальних фахівців: сурдопедагогів, тифлопедагогів, дефектологів. Все це, звичайно, вимагає додаткового фінансування. Школи здатні подолати бар'єри самостійно, якщо буде досягнуто порозуміння того, що нестача матеріальних ресурсів не є основною перешкодою на шляху розвитку освітньої інклюзії. Головна проблема криється в сучасному суспільстві: упередженості, небажанні переглядати систему цінностей [5].

Отже, основна перевага інклюзивної освіти – це створення гнучкого освітнього середовища, що задовольняє потреби кожної дитини, відповідає індивідуальним інтелектуальним, фізичним і психічним потребам. Безсумнівним плюсом для суспільства і, зокрема, для батьків, є інтеграція і соціалізація дітей з ООП. Але головне в інклюзії – викорінення дискримінації і виховання толерантності: діти, які отримують інклюзивну освіту, навчаються милосерддю та взаємоповазі. Підсумком упровадження такої системи має стати поліпшення якості життя учнів в цілому та сприяння моральному оздоровленню суспільства.

Джерела

1. Акатов Л.И. Соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Психологічні основи: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Л.И. Акатов. – М.: ВЛАДОС, 2003.
2. Мітчелл Д. Ефективні педагогічні технології спеціальної та інклюзивної освіти // Використання науково обґрунтованих стратегій навчання в інклюзивну освітньому просторі. Глави з книги / Пер. Анікеев І.С., Борисова Н.В. М., 2009.
3. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова, О.В.Гаврилов, М.П.Матвеева. – Кам'янець-Подільський, 2010. – 264 с.
4. Ночовка, В. І. Організація інклюзивного навчання у школі / В. І. Ночовка, В. А. Головка, О. М. Тимошук ; упоряд. Ж. Сташко. – К.: Шкільний світ, 2014. – 128 с. – (Бібліотека "Шкільного світу")
5. Основи інклюзивної освіти : програма курсу / уклад. А. А. Колупаєва. – К.: [А. С. К.], 2012. – 32 с. – (Інклюзивна освіта).

Бабенко Валерій Михайлович

Кандидат філософських наук, доцент

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ІЄРАРХІЧНА СТРУКТУРА ІМЕН БОГА В ТРАКТАТІ АРЕОПАГІТА «ПРО БОЖЕСТВЕНІ ІМЕНА»

Стаття присвячена творчій спадщині відомого богослова Діонісія Ареопігита. Проаналізовано зміст одного із його трактатів – «Про Божественні імена». За змістом даного трактату виявлено та досліджено ієрархічну структуру імен Бога та її апофатичні риси. Ключові слова: богослов'я, Діонісій Ареопігит, імена (властивості) Бога, ієрархія, поняття, апофатизм.

Тасмниці особливості усвідомлення людиною світу, витоки її поведінкової реакції та принципів практичного освоєння буття ховаються у глибокому минулому. Розкрити ці загадки важливо якщо ми хочемо знати чого реально можна очікувати від самих себе, від оточення в якому знаходимося. Без цих знань будь-які наші, спрямовані на реалізацію власних мрій і бажань, зусилля виявляться марними. Тож підібратися до виявлення суті прихованих феноменів свідомості не можна, не добравшись до минулого, до часів її формування. Втім це є тільки частиною того шляху, який треба подолати. Реконструкція самого минулого – це лише двері до «чорної кімнати» в якій десь ховається «чорна кішка» самої цієї свідомості, формально зафіксованої в тогочасних артефактах творів мисливевої культури, як її носіїв.

Метою даної роботи є дослідження становлення рис ментального характеру людини в рамках культури православного апофатизму [1] на прикладі трактату Діонісія Ареопагіта «Про Божественні імена» [2]. Увагою дослідників ця тема однозначна не обділена як у минулі часи, так і сьогодні [3]. Але всім відомим працям бракує одного – ієрархія, як фундаментальне богословське поняття, досліджуються в них або як загальний принцип, або як тема спеціальних робіт Ареопагіта. Відносно ж праці «Про Божественні імена», ні ця система, ні цей принцип «в притул» не помічається дослідниками як у формі, так і у змісті роботи. Наслідком такої неуваги (оскільки самі імена Бога, по суті, є його властивостями) стає і фактично ігнорування сенсу Буття. А це вже нівелює будь-що. Найближче до змісту даної проблеми, на нашу думку, «підібрався» відомий дослідник візантійської естетики В.В.Бичков [4]. Тож спробуємо і ми посильно долучитись до заповнення поміченої прогалини в розумінні ієрархії Божественних імен в концепції Ареопагіта.

Відомо, що корпус праць Діонісія Ареопагіта [5] включає чотири основні роботи: «Про небесну ієрархію», «Про церковну ієрархію», «Про Божественні імена» й «Містичне богослов'я» [6]. Тут треба зауважити, що у свій час певні культурно-історичні обставини призвели до формування в межах християнського віровчення двох гілок – західно-християнської (католицької) і східно-християнської (православної). Даний процес відбився і на окремих аспектах розуміння та сприйняття християнської культури. Теоретична спадщина Ареопагіта, як одного з провідних християнських богословів, користувалась незмінною повагою в обох таборах віруючих. Та не можна не помітити, що мисливева культура Діонісія явно розвивалась у контексті православної традиції, відрізняючись від того, яким шляхом йшла богословська думка католицького світу. Явній схильності православної християнської культури до містицизму чітко відповідав і зміст трактату Ареопагіта «Містичне богослов'я», хоча в трактатах «Про небесну ієрархію» та «Про церковну ієрархію» не можна було не помітити формальну логіку, систематику і детерміністську послідовність мислення, притаманного раціонально-логічному шляху західно-християнської культури. Тож в цій ситуації, нібито за «бортом» уявної схеми, і опиняється трактат «Про Божественні імена». Православна богословська традиція обґрунтовано звертає увагу на те, що у даному трактаті, на відміну від попередніх «ієрархічних», добре фіксується своєрідний «броунівський рух» в оперуванні автора поняттями, розмитість між ними чіткого логічного зв'язку. Ця ситуація однозначно трактується, як закономірний і рішучий прихід автора до апофатичного мислення. Апогеем цього шляху стала його робота «Містичне богослов'я» та розвиток на її основі специфічної православної богословської традиції.

Немає сенсу заперечувати те, що трактат «Про Божественні імена» носить перехідний характер в логіці розвитку богословського мислення Ареопагіта. Але, на нашу думку, ця його перехідна сутність є набагато складнішою за змістом і носить не спонтанний характер, який амбівалентне рефлектує процес еволюції свідомості богослова. Він характеризується чітко усвідомленим планом формалізації логіки семантичного переходу від катафатичних [7] до апофатичних принципів мислення в рамках багатозначної понятійної лексики. Інакше кажучи, Ареопагіт в «Божественних іменах» зберігає й залишає абсолютно недоторканно тривимірну, запозичену ще у неоплатоніків, схему оперування граничними за змістом поняттями та одягає її, як кістяк, у шати чуттєвої свідомості людського тіла. Фактично він намагається «сканувати» акт Божественного творіння, коли все, що виходило з під «руки» (з думки) Бога одночасно отримувало від нього і своє ім'я, і амбівалентну йому суть властивостей створеного.

Дане дослідження будується на тій презумпції, що автор трактату «Про Божественні імена» чітко керувався попередньо розробленою, але невідомою нам, планом-схемою, в якій визначались і кількість розділів (глав) роботи, і кількість імен (властивостей) Бога в змісті кожного розділу, і, нарешті, зміст самих імен та співвідношень між ними. Тож мета нашого методологічного підходу – реконструкція і відновлення цієї «робочої» схеми трактату Ареопагіта за його загальновідомим текстом. Чи можливе це - за шатами слів Ареопагіта побачити і створену ним схему? З одного боку процес подібного прозріння носить суто індивідуальний характер. Тому контури такої схеми, яка нижче буде представлена, є насамперед продуктом авторського видіння. З другого боку, цей факт не заперечує існування інших варіантів бачення її образу, аж до заперечення самої даної можливості, бо насправді у цьому і проявляється суть переходу до апофатичної методології, яку презентує Ареопагіт, знаходячись у витоках шукань людиною шляхів пізнання єдиного Бога. Тому методологія нашої роботи обмежується лише принципами структуралізму і максимального відсторонення від культурно-богословського контексту теми.

Трактат Ареопагіта складається з 13-ти глав. Їх перша «тріада» - глави, які присвячені аналізу поясненню мети, історіографії теми /Гл. 1/, визначенню суті поставленої проблеми /2/. Молитва, аналіз сенсу якої складає зміст Гл. 3 (остання з першої «тріади»), фактично набуває образу пучка енергії світла, яку людина спрямовує до Бога в надії отримання від нього благодаті знань. Це енергія тих слів, які ще не одягнуті в лексичні однострої. Це енергія їх підсвідомих, безформних та беззвучних прагнень і думок.

Далі в змісті Гл. 4 аналізуються Божественні імена (властивості) **Першого ієрархічного рівня**. До них Ареопагіт відносить шість понять (дві «тріади»): Добро-Світло-Краса та Любов-Екстаз-Завзяття. Кожна «тріада» рефлектує відмінності, які існують між Чуттями і Емоціями. Але при цьому їх сприйняття здійснюється в переплетінні, нерозривній єдності та взаємообумовленій послідовності. (Образним відтворенням цього внутрішнього зв'язку є формування 3-х груп («тріад») бінарних структур: Добро/Світло, Краса/Любов, Екстаз/Завзяття, лінійна послідовність яких проявляє загальний вектор процесу пізнання імен. (Як варіант: Добро/Світло-Краса; Любов-Екстаз/Завзяття тощо.) В якості апофатичної опозиція цьому рівню свідомості сприйняття імен Бога виступає поняття Зло (те, чого нема, що заперечує Буття як таке), попередні ж, катафатичні, імена об'єднуються по відношенню до нього у змісті імені Сущій.

Наступні імена утворюють перехідну ланку понять - від попередньо згаданого - «Сущій», до імені «Життя». В рамках її змісту пояснюється рух свідомості від емоційно-чуттєвого наповнення процесу існування людини до Життя, як існування, що наповнене ще і глибоким змістом, і прихованим сенсом.

До наступного, **Другого ієрархічного рівня** імен-властивостей, Ареопагіт відніс 9 (три «тріади»), які так само, як і поняття Першого рівня, умовно поділяються на 2 групи. У цьому була проблема. Кожну «тріаду» понять Першого рівня свідомості треба було поділити, перетворивши у «дев'ятку» на Другому рівні, не втрачаючи при цьому їх «внутрішньої» парності. (Нагадаємо, що структурний алгоритм «тріад», як взірць відображення структури творіння, Ареопагіт запозичив у неоплатоніків.) Оскільки «Дев'ятці» надати парну структуру складно, проблема парного поділу була вирішена наступним чином. *Першу групу* Діонісій поділяє на дві нерівні числом підгрупи – з 5-ти (Премудрість, Ум, Слово, Істина, Віра /Гл. 7/) та 4-х імен (Сила, Справедливість, Спасіння, Очищення /Гл. 8/. Одночасно з цим була виділена і *Друга група*, яку теж утворювала «Дев'ятка» імен (Великий-Малий; Той же-Інший; Подібний-Неподібний; Спокій-Рух, Рівність /Гл. 9/). Обидві перелічені групи поєднувались парою імен, яка у даному випадку носила вже не просто бінарний характер, а характер бінарної опозиції, проявляючи таким своїм змістом його одночасний катафатичний та апофатичний сенс. Ця опозиційність і була закріплена підсумковою схемою пари імен Нерівність-Рівність. Про ці імена-властивості треба сказати дещо більше. Оскільки поняття Нерівність (відсутність Рівності) є суто апофатичним і виходить за межі катафатичної структури змісту сенсу імен Бога, то дев'яте ім'я другої підгрупи (Рівність) як би урівноважує його небуття, формуючи разом спільну пару. При цьому його «місцем дислокації» стає змістовий простір саме другої, протилежної підгрупи. Таким чином, біполярність тут набуває не відкритий характер, як у другій «Дев'ятці», а латентний, приховано-завуальований. Це знаходить свій вираз у поділі імен на пари «п'ятірок» не в рамках групи, а на міжгруповому рівні. Відтак можна констатувати надзвичайну тонкість побудованої Ареопагітом схеми розподілу імен. Вона у своїй структурі несе не тільки елементи переходу до апофатичної, невидимої форми співіснування змісту земної і трансцендентальної сутностей імен Бога, але і демонструє яким чином відбувається трансформація, перетікання цих сутностей одна в одну.

Перехідною структурою від Другого рівня імен Божих, до вищого, Третього ієрархічного рівня, стали імена Вседержитель та Вітхий деньми /Гл. 10/. Фактично ці імена утворили систему образів, яка вивела тематику мислення з області проблем людського буття у світ буття трансцендентального. Не випадково сам Ареопагіт, розуміючи складність і важливість даної якісної трансформації, яку має здійснити людське самоусвідомлення на цьому шляху, вже у самій назві глави, нібито допомагає читачеві, роз'яснюючи, що в ній по суті йдеться про розуміння понять Вічність і Час.

І от, нарешті, остання «тріада» /Гл. 11-13/ **Третього ієрархічного рівня** імен-властивостей Бога. Вона стає тлумаченням трансцендентних, граничних для людської свідомості, понять. Спочатку тут /Гл. 11/ характеризується ім'я «Світ». Його «тріадна» структура, за Ареопагітом, включає поняття «Само-по собі-буття» (фактично - Бог-Отець), «Само-по собі життя» (Бог-Син) і «Сама-по собі-Сила» (Бог-Дух Святий). Далі /Гл. 12/ характеризується низка таких імен: «Святе святих» (Бог-Дух Святий), «Цар царів» (Бог-Син), «Господин господ» (Бог-Отець), які своє логічне завершення знаходять в імені Бог Богів. Воно відповідає поняттю Світ з структури першої «тріади», утворюючи разом коло, яким властивості Божественної Тріади рухаються з «верху» трансцендентального світу у «низ», до земного, і - навпаки. Але ім'я Бог-Богів має, за задумом Ареопагіта, не тільки синтезувати всі попередні, але і ставить їх ієрархію понад будь-якими іншими подібними структурами релігійного (духовного) світосприйняття, виводячи її з іманентного в трансцендентне середовище. Заключна глава /Гл. 13/ роз'яснює через посередництво імен Досконалий та Єдиний окреслену в попередньому розділі ідею Єдності Божественної сутності. При чому Єдиний тут сприймається у трьох змістових сенсах: Єдиний як «Неподільний» (той, що в принципі неможливо поділити, синкретичний), як «Одноосібний» (одинокий, безальтернативний), як «Досконалий» (той, що вибирає в себе, виражає своєю сутністю, все найкраще).

Завершуючи аналіз побудованої Ареопагітом системи ієрархії імен Бога, можна запропонувати читачеві її умовний візуальний образ. З шкільних підручників всім відомий малюнок піраміди, такої собі «феодалної сходинки» соціальної ієрархії, що характеризувала соціальні стосунки середньовічного суспільства. Цей образ є ілюстрацією прямо запозиченої у Ареопагіта ідеї ієрархії небесного та церковного світів. Але сенс ієрархії «Божественних імен» не співпадає з образом такої піраміди. Навіть якщо максимально абстрагуватись у деталях, то в кращому випадку вийде перегорнута піраміда, піраміда яка стоїть на своїй верхівці. Ця верхівка, не дивлячись на вербальну лаконічність своїх образів, структурно і змістовно є абсолютно недосяжною «багатослівному» фундаменту. І це не дивно, бо як було зазначено вище, катафатичне, позитивне сприйняття ієрархії у даному трактаті неявно переходить у її апофатичне, негативне сприйняття. Відповідно стійкість основи піраміди постійно, але не прямо і непомітно, на рівні квазіреальності, звужується, буквально балансує на її вістрі (згадаймо зміст понять «Зло», або «Нерівність»). Що ж дозволяє подібній конструкції тримати рівновагу? Тут може існувати тільки одне припущення. Те, що ми приймаємо за точку верхівки піраміди, насправді і є основою, яка в дійсності може значно переважати своїми параметрами наше сприйняття її. Тут діє відомий закон «зворотної перспективи», яким широко користувались художники Середньовіччя. А за ним те, що знаходиться далі від нас, є більше того, що перебуває перед нашими очима. Ієрархічна піраміда Божественних імен завдяки відміченій мінливості змісту є прозорою, бо її «одяг» (форма), як і «тіло» (зміст) невидимі. Саме ця прозорість і дозволяє бачити як відбувається трансформація якості властивостей імен, як з монохромного «нічого» народжується цілий спектр барв. Тож, на нашу думку, найкращим візуальним образом ієрархії Божественних імен може бути образ прозорої призми в яку входить промінь світла, розкладаючись на виході на повний спектр утримуваних в його межах кольорів. А ще простішим образом може бути і Веселка, що перекинулася через Небо на Землю по закінченню Потопу. Як бачимо, вже у Біблії вказувалось на образ, який мав дати Людині орієнтири для духовного піднесення та єднання Творця і Творіння.

Підведемо підсумок. Структура трактату «Про Божественні імена» не відходить від загального творчого замислу Ареопагіта, продемонстрованого текстами трактатів «Про небесну ієрархію» та «Про церковну ієрархію». В принципі цю роботу можна було би назвати подібним же чином - «Про ієрархію Божественних імен». Але враховуючи ту мету, до якої прагнув мислитель, а саме – розкриття таємниці сприйняття непізнаного та налаштування на його усвідомлення, стає зрозумілим наскільки багато з того, що він сказав, вже перебуває за межею реальності і є невіддільним нашої уяви.

Джерела

1. Апофатизм. Словник іншомовних слів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%25E0%25EF%25EE>
2. Дионисий Ареопагит. О Божественных именах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://azbyka.ru/otechnik/Dionisij_Areopagit/obozhestvennykh-imenakh/#3
3. Дионисий Ареопагит. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://azbyka.ru/otechnik/Dionisij_Areopagit/
4. Бычков В.В. Символическая эстетика Дионисия Ареопагита. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://azbyka.ru/otechnik/Dionisij_Areopagit/simvolicheskaja-estetika-dionisija-areopagita/
5. Дионисий Ареопагит. Википедия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Дионисий_Ареопагит
6. Дионисий Ареопагит. Догматическое богословие. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://azbyka.ru/otechnik/Dionisij_Areopagit/
7. Катафатизм. Словник іншомовних слів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%25E0%25EF%25EE>

Іванченко Валентин Васильович

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ДУХОВНИХ І РЕЛІГІЙНИХ СПРЯМУВАНЬ

Стаття присвячена проблемі формування особистісних духовних і релігійних спрямувань. Проаналізовано психологічні особливості формування духовних і релігійних спрямувань особистості в працях Святих Отців християнської церкви, провідних сучасних психологів, дослідників ціннісної складової світогляду особистості в контексті стратегічних завдань, що стоять перед українським суспільством щодо формування високодуховної особистості. Досліджено розроблені дослідниками моделі духовно зорієнтованої особистості. Розкрито змістовність таких понять як “особистісні прагнення”, “духовні спрямування”, “релігійні спрямування”. Визначено на основі описаних досліджень роль релігії в духовному орієнтуванні особистості. Ключові слова: особистісні прагнення, духовні спрямування, релігійні спрямування, духовність, релігія.

Актуальність проблеми. В сучасних умовах розбудови української держави набувають актуальності цінності, зокрема духовні і релігійні, що мають фактичну значущість для держави, народу, особистості [1, с. 287]. Розробка теоретичної моделі формування особистісних релігійних і духовних спрямувань, виявлення їх психологічних особливостей ґрунтується на результатах аналізу існуючих у філософсько-психологічних, релігійних підходах щодо розуміння зв'язку між категоріями "особистісні прагнення", "духовні спрямування" та "релігійні спрямування". Це свідчить про необхідність вирішення тих напрямів дослідження цього процесу, що мають вагому значимість у сьогоденній проблемі духовного зорієнтування особистості. Отже актуальним є пошук способів вирішення проблеми духовного і релігійного орієнтування особистості.

Огляд джерел. Проблема використання досвіду попередніх поколінь у справі формування духовно орієнтованої та релігійно спрямованої особистості сьогодні привертає увагу багатьох дослідників. Питанням духовного оновлення, релігійного спрямування присвячені роботи І. Д. Беха, М. Й. Боришевського, І. А. Зязюна, Е. О. Помиткіна, В. В. Рибалки, В. Джеймса, Р. Еммонса, Л. Кінга, Е. Келлі, К. Паргамента, П. Тіліха, М. Рокича, С. Шварца тощо. Водночас дослідники, незважаючи на велике розмаїття письмових джерел з проблеми формування духовних і релігійних спрямувань недостатньо приділяють увагу вивченню психологічних особливостей, що негативно впливає на порівняння моделей процесу формування ціннісної складової світогляду особистості. Отже, проблема формування духовних і релігійних спрямувань на прикладах різноманітних підходів ще не отримала достатньо наукових обґрунтувань.

Мета-обґрунтування цілей і змісту значущості процесу формування особистісних духовних і релігійних спрямувань на прикладах напрацювань апологетів релігії, провідних фахівців дослідження ціннісних орієнтацій особистості.

В сьогоденньому світі релігія постає як базова категорія людського досвіду, яка в тій чи іншій мірі впливає на життя людей. На думку дослідника Е. Келлі вона підходить "для визначення багатьох кодифікованих, інституційованих і ритуалізованих явищ суспільних зв'язків людей з Вищим" [5, с. 4-5].

З-поміж інтегрованих її компонентів чільне місце займають особистісні спрямування. Вивчення особистісних духовних і релігійних спрямувань супроводжено відповідними труднощами. Зокрема люди не завжди усвідомлюють абстрактно висловлені особистісні спрямування, відчують складності щодо їх формування. Зрозуміло, що дехто із дослідників надає перевагу робити висновки щодо особистісних спрямувань безпосередньо із таких продуктів культури, як невербальна поведінка людей, із відповідей на відповідні питання, що містять в собі інформацію про ті чи інші відповідні притаманні їм спрямування. Але використання безпосередніх висновків також проблематичне: певні суб'єктивні інтерпретації дослідження можуть відобразитися на загальних об'єктивних висновках.

Взагалі ж всі праці присвячені особистісним спрямуванням, будь-то Послання або праці Святих Отців, теологів, дослідження вчених чи філософів-всі вони призводять до емпірично перевіреній гіпотезі, що особистісні спрямування повинні займати вищий щабель в усій ієрархії цілей і мотивів особистості. Питання формування особистісних спрямувань безпосередньо пов'язане з поняттями "особистісні прагнення", "духовні спрямування", "релігійні спрямування", "релігія", "духовність". Так, "особистісні прагнення" пов'язані із запропонованим Ф. Олпортом поняттям "телеоналітичні тенденції", за якими кожна людина може бути охарактеризована за притаманним їй унікальним набором тенденції "прагнути щось зробити" [3, с. 212-214]. На думку дослідника вищих особистісних спрямувань Р. Еммонса, "особистісні прагнення" можуть розумітися як якості вищого рівня абстрактності, які об'єднують множину цілей функціонально еквівалентних для індивіда, або, іншими словами, вміщують цілі в широкі класи еквівалентності" [2, с. 58]. В цьому розумінні вони схожі з поняттям мотиваційної диспозиції, але різняться тим, що "прагнення кожної людини притаманні їй одній. . . Особистісне прагнення-це узагальнений конструкт, об'єднуючий фенотипічно різноманітні цілі або дії навколо загальної якості чи теми" [2, с. 59].

Як вважають психологи К. Шелдон і Т. Кассер, саме прагнення слугують організуючими принципами мотивації, які надають узгодженості і послідовності щоденному піклуванню щодо цілей і стійким у часі станам свідомості, таким як "можливі Я" [7, с. 543]. У психологічній науці представники екзистенціальної теорії особистості, зокрема Ф. Вонг, Е. Клінгер вважають особистісні прагнення важливим джерелом сенсу, оскільки життя людей будується навколо того, що вони прагнуть досягти. А теолог П. Тіліх зазначає, що "людина більш занепокоєна своїм буттям і сенсом відношень граничному, якому вона належить, від якого вона віддалена і якого вона пристрасно жадає..." [9, с. 14]. Саме це занепокоєння граничним формує і направляє найбільш глибокі вольові прагнення людини.

Психометрична оцінка особистих цілей починається з вільного складання респондентами переліку своїх інтересів, завдань проєктів або спрямувань. Як результат, з відповідним ступенем постійності у переліку спрямувань повторювалися спрямування, що відносилися до трансцендентної сфери досвіду, особливо ті, які мали відношення до Бога або якої-небудь концепції Божественного.

Як відомо, релігія-базова категорія людського досвіду. Половина населення земної кулі визнають, що релігія, в тій чи іншій формі впливає на їх повсякденне життя. Релігію пов'язують з духовним пошуком, пошуком сакрального. Звідси, духовний пошук-це спроба встановити, що є сакральне й гідне шанобливості. На думку Р. Еммонса, "релігійні і духовні є внутрішні психічні репрезентації бажаних станів, які людина визначила як важливі і для досягнення яких вона напружує зусилля. Ці стани сутності результати, події або процеси" [2, с. 175].

За переказом Біблійської Книги Одкровення висхідним визначенням духовності постає поняття "дух" (з давньоєврейської "руах"), що трактувалося як "дихання". Саме Бог виступаючи духовним джерелом "вдихнув в людину Свій Дух Божий". Звідси, "Божий образ" в людині і є її духовна властивість. В працях патристів, зокрема Климента Александрійського, Григорія Ниського, в Посланні до Філіпійців апостола Павла процес в духовному житті є безперервне прагнення до більшої глибини буття людини, що наближає нас до осягнення граничного [2, с. 175].

Спроби виявити духовне через релігійні цілі знаходимо і у сучасних психологів, дослідників релігії, зокрема у Бетсона, Йінгера, Кларка, Карлсона, Мартіна тощо. На думку дослідника Паргамента, "центральним як для релігії так і для духовності є процес пошуку" [6, с. 9-10].

Духовний пошук передбачає визначити, що є духовним і гідним служінню. Духовні прагнення можуть бути підпорядковані поняттю "вищі спрямування", запропоноване П. Тілліхом. Вони відображають визнання Граничного або Абсолюта, і або колективне (релігійне), чи індивідуальне (духовне) бажання направляти своє життя до Нього [9, с. 3]. Прагнення можуть бути попередні, либонь вищі; вищі-це ті, які орієнтовані на пошук сакрального. Згідно Повного Енциклопедичного Словника Вебстера, граничне є найвище, найкраще, найвеличніше або надзвичайне у своєму роді; воно не є допоміжним для чогось іншого. В такому сенсі, найвищі спрямування-це прагнення, над якими не існує ніякого іншого прагнення, бо воно в буквальному розумінні завершує ряд прагнень [2, с. 180].

Дослідник К. Бетсон вважає, унікальність релігійних спрямувань полягає в тому, що вони мають більше охоплення і в більшій мірі визначають ідентичність людини, в порівнянні з повсякденними спрямуваннями. Найвищі спрямування попадають в найзаповітнішу сутність людини; вони вміщують все і визначають наше Я [2, с. 185-186].

Вичерпний критичний аналіз літератури, присвяченій релігійності і сфері загального добробуту, життєвих спрямувань провели Чемберлен, Зіка, Левін, Пендлетон тощо. Використовуючи вісім параметрів релігійності, згадані дослідники прийшли до висновку, що релігійні спрямування здатні значно передбачити загальне задоволення життям, екзистенціальне щастя і рівень добробуту [2, с. 191].

В психологічному зображенні Елісона і Сміта людина постає як "інтегрована система, що функціонує згідно Божого задуму" [4, с. 36].

Звідси, релігійні спрямування можуть породжувати зв'язки на трьох рівнях: 1) внутрішні-забезпечують інтегровану систему переконань, намірів і дій; 2) горизонтальні-зв'язки між людьми завдяки їх спільній ідентичності в спільноті одновірців; 3) вертикальні-зв'язки між творінням і Творцем.

Таким чином, як вважає П. Тілліх, "граничне спрямування надає глибину, спрямування і єдність всім іншим спрямуванням і, разом з ними, всій особистості" [2, с. 230]. Граничне спрямування виступає як "пристрасне відношення, як підстава для всього сутнього, як відношення, що поєднує всі елементи життя людини-тілесні, підсвідомі, свідомі і духовні" [2, с. 230]. Отже, здатність виходити за межі безпосередніх і попередніх відношень і є те, що надає життю сенс. Без граничного спрямування, на думку П. Тілліха, "як зовнішній світ, так і внутрішня праця свідомості разом призводять стан повної реінтеграції" [2, с. 230].

Висновки. Вивчення досвіду філософів, психологів, теологів у справі духовного та релігійного спрямування особистості демонструє важливість його досягнень у процесі формування ціннісної складової структури світогляду людини. Водночас необхідно поглиблювати використання дослідних напрацювань для вирішення психологічних особливостей набуття духовної і релігійної спрямованості особистістю.

Джерела

1. Іванченко В.В. Психологічні особливості формування духовності і ціннісних орієнтацій гімназистів як чинники взаємодії навчання і виховання в системі середньої освіти // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: тези доповідей 7 Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ: Університет "Україна", 2006, с. 287-290.
2. Эммонс Р. Психология высших устремлений: мотивация и духовность личности / Пер. с англ.; под ред. Д.А. Леонтьева. – М: Смысл, 2004, с. 416.
3. Allport, F.H. (1937). Teleonomic description in the study of personality / Character and personality, 5, pp. 202-214.
4. Ellison, C.W., Smith, J. (1991). Toward an integrative measure of health and well-being. Journal of Psychology and Theology, 19, pp. 35-48.
5. Kelly, E.W., jr. (1995). Spirituality and religion in counseling and psychotherapy. Alexandria. V A: Counseling Association, pp. 4-5.
6. Pargament, K.I. (1997). The psychology of religion and coping: Theory research, practice. New York: Guilford Press, pp.3-10.
7. Sheldon, K.M., Kasser, T. (1995). Coherence and congruence: Two aspects of personality integration. Journal of Personality and Social Psychology, 68, pp. 531-543.
8. Tillich, P. (1957). Dynamics of faith. New York: Harper & Row. Рус. пер. Тиллих П. Избранное. Теология культуры. М.: Юрист, – 1995, с. 132-215.
9. Tillich, P. (1951). Systematic theology, 1, Chicago: University of Chicago Press, pp. 3-14.

Процко Світлана Анатоліївна

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена усвідомленню важливості та значної ролі філософії в розвитку сучасної людини та суспільства в цілому. Філософія виконує ряд дуже важливих функцій і тому відіграє значну роль у житті суспільства та світу в цілому. Проаналізовано предмет філософії, до якого відносяться основне питання філософії та найзагальніші закони розвитку природи, суспільства і мислення. Досліджено, що філософія – це досить давнє і багатоаспектне явище духовної культури людства, вона по суті є її ядром, і тому вимагає до себе вдумливого і серйозного ставлення. В філософії відзеркалюється не лише минуле й сучасне, вона конструює наше майбутнє і тому, філософія повинна розглядатися як соціально-історичне знання, яке тісно пов'язане з життям людини і постійно розвивається разом з ним. Ключові слова: філософія, людина, світогляд, суспільство, культура, особистість, розвиток, мислення, світ, природа.

Філософія виконує ряд дуже важливих функцій і тому відіграє значну роль у житті суспільства та світу в цілому. Це обумовлюється, перш за все, її особливим предметом, до якого відносяться основне питання філософії та найзагальніші закони розвитку природи, суспільства і мислення.

Значення філософії в житті людей визначається, в першу чергу, тим, що вона є теоретичним фундаментом світогляду, а також філософія вирішує питання і проблеми, пов'язані з пізнаваністю світу, орієнтуванням людини в світі духовних цінностей і всієї культури в цілому. Філософія повинна розглядатися як соціально-історичне знання, яке тісно пов'язане з життям і постійно розвивається разом з ним.

Розвиток суспільства в ХХІ столітті показує нам збільшення динаміки самого життя і різних суспільних процесів, що проявляється іноді в кардинальних і досить суперечливих змінах у всіх сферах життя суспільства - економіці, культурі, політиці і т.д. При такому положенні справ стає пріоритетним усвідомлення людиною свого місця і ролі в цьому житті, виходить на перший план проблема формування світогляду і моральних орієнтирів, зростає розуміння відповідальності за свої вчинки і їх наслідки. І тут, при такій ситуації, неможливо обійтися без розуміння важливості і необхідності такої науки як філософія.

У формуванні світогляду людини філософія вже давно відіграє особливу місію, яка пов'язана з її давнім і величезним досвідом критичного роздуму над найважливішими життєвими питаннями, цінностями і життєвими орієнтирами. Філософія завжди брала на себе осмислення і прояснення проблем, пов'язаних з буттям людини, кожного разу знову і знову ставлячи вічне питання про те, так хто ж така людина і яке її місце в нашому неосяжному світі, як їй слід жити і на що орієнтуватися при різних життєвих обставинах.

Значення і всю роль філософії в суспільному житті дуже непросто переоцінити. Філософія є підставою культури, яка охоплює і одночасно поєднує і об'єднує найрізноманітніші області пізнання і практики. Всі проблеми і питання філософія протягом багатьох століть черпає з самого життя, всі вони - відображення нашої реальності. Вирішення цих проблем допомагає людям осмислити світ, який їх оточує, усвідомити своє власне Я, зрозуміти свою підсвідомість, свій життєвий шлях, своє призначення в цьому світі і здійснити повноцінну, творчу самореалізацію на всіх своїх етапах життя.

Потреба в філософії на сьогоднішній день просто величезна, просто ми не завжди дооцінювати її важливість в сучасному світі. Сучасна філософія має зараз прекрасний добротний потенціал і оптимістичні перспективи. Не випадково в сучасній філософії простежується тенденція в бік духовної проблематики, з'являється все більше робіт етичного та естетичного змісту, також зростає значимість аналітичних і раціоналістичних тенденцій в філософії, неухильно зростає інтерес і до історії філософії, яка несе величезний багаж знань і життєвий досвід. Все більш конструктивним і продуктивним стає діалог різних філософських напрямків. По суті, все життя людини загалом стає в філософському відношенні все більш яскравим і насиченим. І чим більше буде в світі творчості і новизни, тим більше буде філософія потрібна людям!

Отже, філософія – це досить давнє і багатоаспектне явище духовної культури людства, вона по суті є її ядром, і тому вимагає до себе вдумливого і серйозного ставлення.

Таким чином, на завершення, слід підкреслити, що в філософії відзеркалюється не лише минуле й сучасне. Вона моделює й майбутнє, формуючи принципово нові положення, ідеї, світоглядні ідеали, цінності тощо. В галузі конкретно-історичного життя вона здійснює об'єднання різних форм людського надбання та досвіду. У час, коли інтереси та потреби людства вимагають масштабного і планетарного підходу до розв'язання світових проблем, філософія має об'єднати всі головні завдання і цінності, накопичені людською культурою. Це можливо лише на основі інтегруючого та універсального мислення, на яке спроможна лише філософія. Отже, тому саме з цієї причини без філософії не обійтись людині, яка мислить, творить та несе відповідальність за майбутнє нашої планети та світу.

Мох Юлія Андріївна

Кандидат педагогічних наук

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Радченко Олена Іванівна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ФОРМАТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕМОВНОМУ ВИЩІ

Стаття присвячена проблемі формативного оцінювання на заняттях з англійської мови у немовному вищі. Виділяються принципи формативного оцінювання, його компоненти. Аналізується ефективне використання формативного оцінювання на практиці. Ключові слова: зворотній зв'язок, мотивація студентів, особистий прогрес, прогрес, формативне оцінювання.

Традиційна система освіти не відповідає вимогам сьогодення, які швидко змінюються. Дуже часто студенти, які мають певні знання, не можуть використовувати їх на практиці. Тому виникає необхідність нових підходів до формування загальноосвітніх компетентностей, до системи оцінювання досягнень студентів. Традиційна система оцінювання, яка в певній мірі орієнтована на перевірку академічних знань студентів, часто неточно відображає динаміку досягнень студентів. В системі оцінювання відсутні чіткі критерії, у результаті чого процес оцінювання має суб'єктивний характер.

Новим підходом у системі оцінювання, яка відповідає всім вимогам сьогодення, є формативне оцінювання. Формативне оцінювання – це ефективний інструмент, який дозволяє покращити мотивацію студентів до навчання, а також дозволяє побачити прогрес кожного студента, враховуючи при цьому вікові та індивідуальні особливості.

Поняття формативне оцінювання вперше з'явилося у зарубіжній педагогічній практиці. Вже більше 20 років дослідники США, Великобританії та Фінляндії вивчають теорію та практику використання формативного оцінювання. Відомі твори П.Блека і Д.Вільямса “Внутрі чорного ящика: підвищення стандартів посредством оцінки на уроці”, “Робота всередині чорного ящика: оцінювання для навчання на уроках”, “Оцінка для навчання: за межами чорного ящика”. Ці дослідники доводять, що формативне оцінювання є важливим компонентом удосконалення освіти та досягнення запланованих результатів освіти.

Найбільш важливими рисами формативного оцінювання згідно до висловлювань П.Блека і Д.Вільямса є: 1. На відміну від традиційної оцінки формативне оцінювання проводиться з метою оцінки прогресу студентів, а не з метою підведення підсумків; 2. Введення формативного оцінювання потребує не тільки нормативних змін у паперах, а й змін у свідомості викладача, розуміння глибини зворотного зв'язку з кожним студентом; 3. Результат формативного зв'язку – це діалог викладача, як результат його спостереження та знаннями студентів; 4. Зворотній зв'язок з викладачем допомагає студентам оцінити свої досягнення та накреслити дії для подальшого розвитку; 5. Зворотній зв'язок з викладачем сприяє зростанню мотивації студентів, якщо він є чітким, зрозумілим, своєчасним, а також дає уяву про те, як іде процес навчання, інформує про досягнення і прогалини, відбувається в атмосфері взаємозв'язку та доброзичливості; 6. Ефективний зворотній зв'язок відповідає на запитання студентів “На якому етапі навчання я зараз?”, “Над чим мені необхідно попрацювати, щоб в мене не було прогалин?”; 7. Дослідження досвіду введення формативного оцінювання показали, що воно призводить до зростання відповідальності студентів за своє навчання, покращуються їх досягнення, зменшується різниця між встигаючими та не встигаючими студентами [1].

Компонентами формативного оцінювання є: забезпечення результативного зворотного зв'язку студентів; активна участь в освітньому процесі самих студентів; внесення змін у процес освіти з урахуванням результатів оцінювання; формативне оцінювання впливає на самоповагу студентів та інтерес до занять, що впливає на навчання; студенти повинні вміти оцінювати свої знання [2].

Формативне оцінювання дає змогу викладачеві перевірити, що засвоїли студенти під час занять. Головним є не виставити оцінки, а зрозуміти, чи засвоїли студенти ту чи іншу тему, чи є змога вивчати щось далі, або краще повторити матеріал, що можна змінити у методиці викладання.

При формативному оцінюванні на заняттях з іноземної мови доцільно чітко сформулювати критерії оцінювання. Це дозволить зробити процес оцінювання об'єктивним та прозорим. Кожен студент повинен знати за якими критеріями його роботи будуть оцінюватися.

На заняттях з іноземної мови у немовному вищі вважаємо за потрібне ефективно використовувати перші і останні п'ять хвилин заняття для опитування студентів за темою, що розглядається. Також доцільно проводити міні-тести для перевірки знань, або запропонувати студентам скласти власні запитання, або

занотувати інформацію, яку вони зрозуміли. Ці заходи ефективно допомагають викладачеві виявити лакуни у вивченому матеріалі. Для того, щоб заглибитися у тему заняття потрібно використовувати техніки інтерв'ю та дискусій. На нашу думку, як інструмент оцінювання, також можна застосовувати техніки, які включають у себе візуальне мистецтво, фотографію або відеографію.

Отже, формативне оцінювання – безперервний процес взаємодії між викладачем та студентом. Зворотній зв'язок може бути усним або письмовим, формальним і неформальним. Це результативний спосіб отримання інформації щодо досягнень студентів з метою корегування подальших дій для досягнення навчальної мети. Використання нових підходів для оцінювання результатів роботи студентів, призводить до підвищення їхньої мотивації до навчання, сприяє формуванню навичок навчальної самостійності та відповідальності за власну освіту.

Джерела

1. Землянская Е.Н. Формирующее оценивание (оценка для обучения) образовательные достижения обучающихся. // Современная зарубежная психология. 2016. Том 5 №3. С.50-58.
2. A Common European Framework of reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Europe (2001). Cambridge University Press.

Овчаренко Оксана Василівна
Українська медична стоматологічна академія
Колєчкіна Інна Вікторівна
Українська медична стоматологічна академія
Кушпіль Наталія Олександрівна
Українська медична стоматологічна академія

УРАХУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ПОТРЕБ ІНОЗЕМНИХ СЛУХАЧІВ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ З НАУКОВО-ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПУ У ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена теоретико-методологічним аспектам використання навчальних посібників з науково-природничих дисциплін для іноземних слухачів. Проаналізовано використання адаптованих навчальних посібників з метою підвищення якості та ефективності навчального процесу. Досліджено особливості змісту навчальних посібників та доцільності їх використання на етапі підготовки до вступу у заклади вищої освіти. Ключові слова: науково-природничі дисципліни, навчальні посібники, іноземні слухачі, довузівська підготовка.

Якість вивчення навчального предмета визначається, насамперед, станом його навчально-методичного забезпечення. Основними критеріями оптимізації процесу навчання є результативність і якість вирішення освітніх завдань при мінімальних витратах часу і зусиль. Процес навчання іноземних слухачів у медичних закладах освіти вимагає чіткого відбору матеріалу для термінологічного словника майбутніх спеціалістів, виходячи з вимог, що пред'являються до спеціальних знань.

Як відомо, до навчального матеріалу відносять не лише інформативний текст, а й завдання, вправи, наочність. Реалізація матеріалу в підручниках, навчальних посібниках для слухачів, методичних посібниках для викладачів, завданнях для контролю тощо, разом з програмою, складають навчально-методичний комплекс окремої дисципліни.

Основним концептуальним питанням, на якому базується створення таких комплексів у навчально-науковому центрі з підготовки іноземних громадян, є поєднання двох рівновагомих складових навчального процесу: вивчення науково-природничих дисциплін з одночасним формуванням навичок загальнонаукового та професійного мовлення нерідною мовою на основі базової підготовки слухачів. Такий підхід дозволяє узгодити зміст природничих дисциплін на основі міждисциплінарної координації в сфері навчально-наукового спілкування та розробити комплекс адаптованих навчально-наочних посібників, які надають змогу краще засвоїти програмний матеріал.

Вивчення науково-природничих дисциплін на етапі підготовки іноземних слухачів до навчання у закладах вищої освіти передбачає оволодіння конкретними знаннями не тільки в предметно-змістовому, але й у мовному аспекті. Керуючись принципами комунікативної методики, викладачами центру були розроблені навчальні посібники з математики, фізики, хімії та біології; полімовні лексико-термінологічні словники (переважно арабською, французькою, англійською мовами); методичні вказівки до проведення лабораторних робіт з фізики, хімії та біології, що містять рекомендації щодо систематизації та узагальнення знань, підготовки до контрольних робіт, довідкові матеріали тощо. Враховуючи бажання частини іноземних слухачів продовжити навчання англійською мовою, укладено навчальні посібники з біології англійською

мовою, а саме: "Biology. Introductory course", "Basics of general histology and cytology", "Fundamentals of human anatomy and physiology."

Практика показує, що головною проблемою як під час аудиторних занять, індивідуального спілкування, так і на етапі оцінки якості засвоєння навчального матеріалу є знання слухачами лексики, вміння розуміти її під час слухання та навички застосування для формулювання відповіді. Тому при розробці посібників було враховано специфіку іноземних громадян, зокрема відмінність базової підготовки і систем освіти інших країн, враховано недостатній рівень володіння англійською лексикою та граматику, а також обмежені терміни навчання на етапі довузівської підготовки. Структура навчальних посібників, поетапність введення основ природничих дисциплін та послідовність тем визначалася, насамперед, динамікою засвоєння базової наукової термінології та наукових понять.

За характером викладу навчального матеріалу вищезгадані навчальні посібники належать до досить поширеного типу видань, де основними одиницями є навчальний текст, графічні і символічні зображення. Основу посібників з хімії та фізики складають навчальні тексти пояснювально-ілюстративного змісту. Це дозволяє передавати в стислому вигляді значний обсяг наукової інформації. Слід зазначити, що при цьому пізнавальна діяльність іноземних слухачів має переважно репродуктивний характер. Вміння і навички формуються, головним чином, на основі конкретних правил і готових зразків, зокрема при вирішенні задач. Такий підхід продиктований тим, що навчальний матеріал на початковому етапі має переважно повторювальний характер з урахуванням базової підготовки слухачів на батьківщині, досить різномірної в силу відмінності систем освіти. Отже, головне завдання полягало у структуруванні посібників, при якому ідеї систематизації і узагальненості знань і вмінь слухачів ставали провідними. Зокрема, в кінці кожного параграфа або розділу наведені питання та предметно-мовні завдання, спрямовані на формування навичок навчально-професійного мовлення при відтворенні інформації в текстовій або символічній формі. Використання навчальних посібників, структурованих таким чином, продемонструвало позитивні результати.

Підсумовуючи зазначимо, що для оптимізації навчання іноземних слухачів на етапі підготовки до вступу у заклади вищої освіти необхідне раціональне структурування навчального матеріалу та чітко визначений зміст з урахуванням міжпредметних зв'язків та координації вивчення мови й науково-природничих дисциплін. Досвід використання посібників у навчальному процесі довів їх достатню ефективність і можливість застосування під час аудиторних занять, самостійної роботи у позааудиторний час, проведенні контрольних заходів.

Джерела

1. Ічанська Н.В., Тулупова Л.О. Викладання математики на початковому етапі іншомовним слухачам підготовчого відділення / Н. В. Ічанська, Л. О. Тулупова // Міжнародна наук. конф., присвячена 80-річчю М.П. Лєнєна, 28-30 жовт. 2016 р.: мат-ли конф. – Чернівці, 2016. – с.140-141.
2. Віхрова О. В. Методичні особливості навчання математики іноземних студентів на підготовчих факультетах вітчизняних вишів / О. В. Віхрова, Н. О. Зінонос // Акт. питання природничо-матем. освіти: зб. наук. праць. – Суми: ВВП «Мрія», 2013. – С. 5–8.
3. Каленик А.А. Методические пути реализации коммуникативно-когнитивного аспекта в обучении студентов-иностранцев языком и естественным дисциплинам / А.А. Каленик, Л.Н. Корочкина. Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 5. – С. 172.
4. Дубінін С.І. Проблемні питання удосконалення підготовки іноземних студентів з медичної біології. Основні напрямки удосконалення підготовки медичних кадрів у сучасних умовах : матеріали навчально-наукової конференції з міжнародною участю / Дубінін С.І., Ваценко А.В., Пілюгін В.О., Улановська-Циба Н.А., Овчаренко О.В., Рябушко О.Б., Перердерій Н.О. – Полтава, 2015. – с. 78-79
5. Лянна О.Л. Особливості навчання медичної хімії англійськомовних студентів медиків: матеріали заочної Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції [Тенденції і проблеми мовної підготовки іноземних студентів в сучасних умовах] (13-17 травня 2013 р. м.Запоріжжя) / Лянна О.Л. – Запоріжжя, Изд-во ЗГМУ, 2013. – 209 с.

Тюфтії Наталія Василівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Гаврилюк Лідія Петрівна, кандидат біологічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена дослідженню проблеми соціально-педагогічної корекції агресивності підлітків. Акцент дослідження зроблено на корекції агресивності у підлітків в Глибоцькому професійному ліцеї. Розроблено десять тренінгових занять та їх тематику. Ключові слова: агресія, підлітки, корекція.

Агресія і агресивність – одна з тих проблем, які через її важливість досліджуються в психології та педагогії протягом тривалого часу (зокрема, до її аналізу зверталися зарубіжні і вітчизняні вчені: К. Бютнер, К. Лоренц, Р. Берн, А. Басс, Л. Берковіч, А. Бандура, Д. Коннор, А. Ассінгер, Г. Паренс, Б. Крейхі, О. Бовть, О. Реан, Л. Семенюк, М. Охрімчук, Ю. Можгінський, Є. Харитоновна, О. Дроздов, Г. Бреслав, Н. Румянцева, І. Фурманов, О. Мойсєєва, В. Іванова, О. Вітюк та багато ін.). Проте ця проблема є важливою і актуальною на даний момент [1].

Агресія – це зумисне нанесення шкоди іншій людині. У сучасному світі досить часто трапляються

ситуації і події, пов'язані з проявами агресивності людей, про що часто розповідається в щоденних програмах новин. Відносно нестабільністю психіки дитини в цей період, з одного боку, та вплив на неї зовнішніх факторів з іншого боку, що слугують прикладом для наслідування і відтворення агресивної поведінки, серед яких можна виділити вплив медіа та Інтернету, тобто вона обумовлена: низькою самооцінкою, високим рівнем тривожності підлітка, боязню встановити соціальні контакти як з ровесниками так і з дорослими, низьким рівнем контролю власних негативних емоцій, тобто самоконтролю. Опитування батьків показало, що на їхню думку агресія у дітей підліткового віку може бути чи не єдиним способом вирішення їх проблем. Особистість підлітка лише формується, тому він оцінює та наслідує поведінку та судження найближчого оточення – батьків, приятелів. Проблема потребує вирішення, зокрема, шляхом корекції поведінки таких дітей. Якщо такі виправлення відсутні, то можливі негативні наслідки у дорослому віці [1].

Процес подолання агресії є складним та багатогранним, який не може розглядатися лише з якоїсь однієї сторони, чи то педагогічної, чи то психологічної, чи соціальної. Саме тому науковці виокремлюють комплекс заходів на меті яких є узагальнений підхід до вирішення проблеми. Такими заходами є: діагностичний, психологічний, педагогічний, соціальний та корекційний. Цією проблемою займаються різні спеціалісти, зокрема: вчителі-предметники, соціальні педагоги, психологи, класні керівники [2].

Для здійснення корекції агресивності у підлітків в Глибочькому професійному лицейі соціальний педагог проводить корекційну роботу, зокрема, десять тренінгових занять (по два заняття на тиждень), тривалістю 60 хвилин включає в себе наступну тематику: ознайомлення з правилами поведінки в групі під час проведення тренінгової роботи; формування навичок конструктивної взаємодії в групі; формування навичок довіри до себе та до інших; розвиток особистості та вивчення основних відмінностей в індивідуальних особливостях особистості; роз'яснення наслідків агресивної поведінки на особистісному та соціальному рівнях; формування вміння проявляти співчуття та підтримку інших в кризових життєвих обставинах тощо [3].

Ця програма також включає ряд тренінгових вправ спрямованих на формування позитивної самооцінки дітей підліткового віку, розвиток їх емпатійних навичок, зниження рівня тривожності та фрустрації, вміння встановлювати соціальні контакти, а також елементи арттерапії та рухливі вправи, які розраховані на управління проявами агресивної поведінки та на перехід їх негативних емоцій в позитивні соціально прийнятні форми. Всі заняття розраховані на групову форму роботи.

Кожне заняття складається із вступної частини, під час якої учасники налаштовуються на роботу та обумовлюють очікування від проведеного заняття. Другою частиною заняття є основна частина у якій передбачається робота у відповідному до поставленої задачі руслі. Третьою і останньою частиною є заключна частина. В даній частині відбувається підбиття підсумків а також обговорення отриманих результатів [4].

Під час завершення проведених занять можна побачити зниження рівня агресивності поведінки та підвищення загального рівня соціальної адаптації підлітків. Корекційні вправи дають підліткам зрозуміти не конструктивність та небезпечність такої поведінки, а також навчити їх зрозуміти свої власні переживання та переживання і стани інших людей, які їх оточують. Корегування агресивності також повинна забезпечувати становлення навичок конструктивної поведінки підлітків у суспільстві, як запоруки подальшої успішної соціалізації особистості.

Джерела

1. Крейхи Б. Социальная психология агрессии / Крейхи Б. – СПб. : Питер, 2003. – 213 с.
2. Безпалько О.В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді : дис. ... доктора пед.наук: 13.00.05 / Безпалько Ольга Володимирівна. – Луганськ, 2006. – 537 с.
3. Фурманова, И. А. Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция. – Мн.: Ильин В. П., 1996.
4. Гонеев А. Д. Работа учителя с трудными подростками: учебное пособие для студ. высших учеб. заведений/ А. Д. Гонеев, Л. В. Годовникова. – М.: Издательский центр «Академия», 2008.

Кучумова Наталія Іванівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕРГОТЕРАПІЯ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ – НОВІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Стаття присвячена новим для України спеціальностям «Ерготерапії» та «Фізичній терапії». Проаналізовано хто з науковців займався даною проблемою. Досліджено спільні та відмінні риси у системі реабілітаційної роботи в Україні та за кордоном. Розглянуто походження назв цих спеціальностей та деякі відмінності у навчанні та діяльності представників кожної з них. Ключові слова: ерготерапія, фізична терапія, реабілітація, люди з обмеженими можливостями, командний принцип.

Поняття «ерготерапія» або «occupational therapy» з'явилося ще на початку ХХ століття, а перша школа з підготовки фахівців у цій галузі з'явилась у 1908 році в Чикаго. В англomовній літературі застосовується термін «occupational therapy» («заняттєва терапія» або «лікування заняттям», від лат. *occupatio* – «зайнятість») [4].

Особливості ерготерапії та фізичної терапії як нових для пострадянського простору спеціальностей розглядають у своїх працях Антонова Л., Буракова З., Бистон С., Вотава Н., Дидур М., Дударев А., Зимин А., Зычкова О., Камаева О., Клочкова Е., Кравчук Л., Мальцев С., Мальцева М. Н., Смоленко Е., Супонева Н., Пирогова С. та інші.

Аналіз теорії та практики реабілітаційної роботи показав, що система реабілітаційної роботи, яка склалася в сучасній Україні дещо відрізняється від аналогічної системи у інших країнах світу. Перш ніж описувати відмінності української системи реабілітації людей з особливими потребами від «західної» системи реабілітації варто зупинитися на деяких її, можливо, непомітних на перший погляд, особливостях, які знижують ефективність програм допомоги.

Система реабілітації, яка на даний момент діє в пострадянських країнах, характеризується перш за все тим, що ресурси допомоги людині з обмеженими можливостями та різними функціональними проблемами розділені між установами соціальної служби, охорони здоров'я та освіти. Так, для прикладу, дитина з церебральним паралічем може отримувати масаж, лікувальну фізкультуру і фізіотерапевтичні процедури в медичному реабілітаційному центрі і одночасно ходити в центр денного перебування чи в дитячий садок, де буде надаватися частина цих же видів допомоги. Програми реабілітації, які проводять різноманітні установи, при цьому ніяк не координуються між собою, інформація про клієнта та його потреби ніяк не передається від одного спеціаліста до іншого, тому ефективність допомоги в цілому часто буває низькою.

З іншого боку, навіть в одному закладі існує розподіл на службу лікувальної фізкультури, фізіотерапії, мануальної терапії, рефлексотерапії, та механотерапії. Робота кожної з цих служб, зазвичай, визначається наявними ресурсами і також ніяк не координується між собою. Передача інформації і командна взаємодія між спеціалістами здійснюється не завжди. Передача інформації і командне взаємодія між спеціалістами відсутні. При цьому, хоч зусилля всіх спеціалістів спрямовані на збільшення функціональних можливостей людини, рекомендації, які кожний з них дає клієнту чи його родині можуть досить сильно відрізнитися. Це також не сприяє підвищенню ефективності програм реабілітації.

Крім того, навіть в рамках одного напрямку реабілітації працюють люди з різною за рівнем освітою, і існує ієрархічне підпорядкування одних спеціалістів іншим. Так, лікар лікувальної фізкультури призначає лікування і оцінює ефективність втручання, а інструктор чи методист, виконуючи рекомендації, проводить заняття. У цьому випадку цілком можливо, що саме у інструктора, а не в лікаря ЛФК, більш тісний контакт з клієнтом, саме інструктор бачить щоденні зміни, які відбуваються, але приймати самостійних рішень по зміні програми допомоги він не може. У будь якому підручнику з менеджменту є правило, яке показує, що ефективність загальної роботи знижується, якщо відповідальність за справу розділена між великою кількістю працівників. При цьому вона значно підвищується, якщо кожен несе відповідальність за вироблення стратегії і прийняття рішень в рамках своєї професійної компетентності. Можливо, саме тому ефективність реабілітації в пострадянських країнах і, зокрема, в Україні часто буває низькою.

Крім того, сучасна реабілітація пов'язана з використанням великої кількості допоміжних пристроїв і технічних засобів – від інвалідних візків до спеціальних пристосувань, що полегшують людині процес прийому їжі, користування туалетом, миття та інших щоденних справ. У лікарнях, реабілітаційних центрах та санаторіях часто просто немає спеціалістів спроможних грамотно призначити, вибрати і адаптувати такі пристосування для кожного конкретного клієнта.

Усі ці організаційні недоліки, у кінцевому рахунку, впливають на ефективність програми реабілітації, яка надається конкретному клієнту.

Якщо ж ми спробуємо проаналізувати роботу служби реабілітації за кордоном, то побачимо, що в переважній більшості випадків вона організована зовсім по іншому. Так у більшості країн існують дві незалежні спеціальності – фізична терапія та ерготерапія. Звернемо увагу на назви цих спеціальностей, які використовуються в українській мові.

Назва спеціальності «фізична терапія» (Physical Therapy) і терміни, які використовуються для опису практики цієї спеціальності в різних країнах можуть бути різними і залежать, в основному, від історичних коренів цієї професії у конкретній країні. Найбільш широко використовуються назви – «фізичний терапевт», або «фізіотерапевт», та «фізична терапія», або «фізіотерапія». У пострадянських країнах краще використовувати назву «фізичний терапевт» і «фізична терапія», щоб не виникало плутанини з наявною лікарською спеціальністю «лікар-фізіотерапевт» [2, с. 6].

Для ерготерапії в різних країнах також використовуються різні назви. Терміни «ерготерапія» та «ерготерапевт» були прийняті як російський еквівалент термінів «Occupation Therapy» «Occupational

Therapist», у ході реалізації російсько-шведського проекту по навчанню російських лікарів ерготерапії за узгодженням з Міжнародною федерацією ерготерапевтів (WFOT). У 2001 році була заснована Російська Асоціація Ерготерапевтів, яка з 2004 року є повноправним членом WFOT [1].

В Україні ерготерапія як окрема спеціальність з'явилась порівняно недавно на початку XXI століття. Це було пов'язано з внесенням до Таблиці відповідності Переліку наукових спеціальностей (Перелік 2011) і Переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 року № 1151, таких змін: спеціальність „24.00.03 Фізична реабілітація” галузі науки „24 Фізичне виховання та спорт” (Перелік 2011) перевести у відповідність спеціальності „227 Фізична терапія, ерготерапія” галузі знань „22 Охорона здоров'я” [3, с.37].

Так, як окрема спеціальність «фізична терапія та ерготерапія» в Україні зареєстрована з 2015 року, першу магістерську програму для студентів за спеціальністю «ерготерапія» в Україні було запроваджено в Українському Католицькому Університеті, пізніше підготовка фахівців з ерготерапії розпочалась у інших українських вищих навчальних закладах, зокрема в Івано-Франківському національному медичному університеті та Національному медичному університеті імені Богомольця, МОЗ України також рекомендувало залучити студентів за спеціальностями «фізична реабілітація» та «фізична терапія, ерготерапія» до навчальної практики у лікарнях України [7].

Якщо спробувати схарактеризувати, чим займаються ці спеціалісти і фізичний терапевт і ерготерапевт, то коротко можна сформулювати так – фізичні терапевти допомагають клієнтам якомога краще розвивати, підтримувати і відновлювати рухові та функціональні, а ерготерапевти допомагають якомога краще відновлювати здатність людини до незалежного життя. І ерготерапевти і фізичні терапевти працюють з людьми усіх вікових категорій, вони надають допомогу клієнтам з гострими, такими як травми, та хронічними, такими як церебральний параліч, проблемами.

І фізична терапія і ерготерапія – це окремі і незалежні спеціальності. У західних країнах, щоб стати ерготерапевтом чи фізичним терапевтом треба вчитися за цими спеціальностями з першого курсу університету. Варто зауважити, що і ерготерапевти і фізичні терапевти є спеціалістами з освітою університетського рівня, тобто вони закінчили спеціальні окремі факультети в університетах, при чому їх освіта значно відрізняється від освіти лікаря чи медичної сестри. З першого курсу студентів вчать базових для будь якої спеціальності, пов'язаної зі здоров'ям людини, дисциплінами, але все навчання підпорядковане завданнями, які в подальшому повинні виконувати ці спеціалісти. Якщо студенти – майбутні фізичні терапевти вивчають анатомію, то це функціональна анатомія, тому, що для допомоги людям відновлювати рух і активно функціонувати, необхідно знати, яким чином взаємодіють між собою анатомічні структури і що з ними відбувається під час функціонального руху. Для майбутніх ерготерапевтів необхідно більш детально знати ергономіку і те, як люди виконують ті чи інші види діяльності, крім того, вони самі мають вміння виготовляти найпростіші пристосування для людей з різними видами порушень [2, 7].

У західних країнах фізичні терапевти та ерготерапевти, що надають допомогу людям з обмеженнями життєдіяльності це: « не лікарі, хоч вони мають вищу освіту і досить глибокі знання з анатомії, фізіології, патології та інших дисциплін, які необхідні, щоб працювати з людьми, які мають обмеження життєдіяльності; не медичні сестри, хоч вони можуть ефективно допомагати в догляді навіть за найважчими хворими і можуть вирішувати велику кількість щоденних проблем, пов'язаних, для прикладу, з годуванням чи труднощами при переміщенні з ліжка у інвалідний візок; не тренери і не педагоги, хоч вони можуть навчити правильних рухів чи того, як правильно виконувати той чи інший вид діяльності, а також розробити режим тренувань чи допомогти правильно виконати найрізноманітніші вправи; не спеціалісти по адаптивній фізичній культурі чи спорту для людей з інвалідністю, хоч вони теж допомагають людям з обмеженнями життєдіяльності покращити свій стан і знайти свій шлях соціалізації; не соціальні працівники, хоч вони також вступають в тісні взаємини з клієнтом і його близькими, прагнуть ефективно вирішувати проблеми, що виникають щоденно, і допомогти досягти максимальної незалежності людини, якій надають допомогу» [2, с. 8].

Після закінчення університету у лікарнях, різноманітних центрах, школах та у всіх тих місцях, де працюють ці спеціалісти, фізичні терапевти та ерготерапевти працюють незалежно, тобто в рамках своєї професійної компетентності самі визначають, яка допомога необхідна їхнім клієнтам. У тих країнах, де ці спеціальності існують, для отримання допомоги фізичного терапевта чи ерготерапевта направлення лікаря чи іншого медичного працівника не потрібне – людина може звернутися за допомогою напряму. І ерготерапевти і фізичні терапевти не підпорядковуються лікарям, а працюють з ними, медичними сестрами та іншими спеціалістами, як рівноправні члени однієї команди, що мають єдину мету – допомогу клієнту.

Саме командний принцип організації є однією з відмінних рис системи надання допомоги людям з обмеженнями життєдіяльності в багатьох західних країнах. І фізичний терапевт і ерготерапевт беруть

участь в роботі міждисциплінарної команди, тобто групи спеціалістів, у яку входять лікарі, медичні сестри, фізичні терапевти, ерготерапевти, логопеди, психологи, педагоги та інші спеціалісти. Всі вони працюють разом і надають допомогу конкретному клієнту та його родині. У кожному конкретному випадку команда формується тільки з тих спеціалістів, допомога яких дійсно потрібна клієнту. Для прикладу в команду, що буде працювати з людиною, яка перенесла інсульт будуть включені медична сестра, лікар-невролог, фізичний терапевт, ерготерапевт, і, логопед, якщо у клієнта є проблеми з комунікацією. А для маленької дитини з ДЦП це буде лише педагог і фізичний терапевт. Робота в команді будується на партнерських взаєминах між спеціалістами, всі рішення приймаються ними спільно після обговорення, але при цьому кожен член команди несе відповідальність за свою професійну діяльність. Окрім професіоналів в команду входять сам клієнт і, досить часто, його родичі та інші близькі йому люди. Кооперація з клієнтом, членами його родини чи найближчим оточенням – неодмінна умова успішної допомоги [1].

Отже, хоч спеціальність «Фізична терапія та ерготерапія» є, порівняно, новою для України, від цього вона не стає менш важливою, адже чимало людей з функціональними обмеженнями потребують допомоги саме таких спеціалістів. Тому можемо стверджувати, що за цими спеціальностями майбутнє і надалі вони будуть все більше розвиватися та поширюватися.

Джерела

1. Камаева О. В., Буракова З. Ф., Зычкова О. Б. и др. Мультидисциплинарный подход в ведении и ранней реабилитации неврологических больных. Эрготерапия. – СПб: СПбГМУ, 2003. – 40 с.
2. Клочкова Е. В., Мальцев С. Б. Физическая терапия и эрготерапия как новые специальности для республики Таджикистан. – Душанбе, 2010. – 46 с.
3. Кравчук Л. С. Фізична терапія, ерготерапія: тлумачення професійної діяльності // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – №13/2017. – С. 37-40.
4. Мальцев С. Б. Руководство по внедрению эрготерапии как нового вида деятельности в учреждениях, оказывающих социальные услуги. – Oxford Policy Management, 2011. – 47 с.
5. Смоленко Е. Д., Дударев А. Н. Эрготерапия и физическая реабилитация в психиатрии. – Витебск: УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2009. – 159 с.
6. Українська асоціація фізичної терапії. Загальні питання фізичної реабілітації. Що таке ерготерапія? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.physrehab.org.ua/forum/topic/83.html>.
7. Эрготерапия (Occupational Therapy) – новая профессия в сфере реабилитации для Украины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaua.info/mamforum_arch/theme/516316.html.

Малютіна Наталія Олександрівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
 Науковий керівник: Аверіна Катерина Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент
 Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ НА РОБОТУ МОЛОДИХ ВИКЛАДАЧІВ

Стаття присвячена впливу тренінгової роботи на молодих викладачів, що вперше приходять до навчального закладу. Проаналізовано види тренінгових занять. Досліджено ефективність тренінгів і їх вплив на подальшу педагогічну діяльність молодих викладачів. Ключові слова: молодий викладач, тренінг, ефективність тренінгових занять, педагогічна майстерність, тренінгові технології, методичні прийоми.

Вчитель як фахівець живе доти, поки вчиться!

Актуальність. Сучасні виклики нашого життя постійно доповнюються новими тенденціями, що вимагають перегляду і оновлення підходів у системі освіти. Але безперечно, незмінно протягом тисячоліть головною фігурою у процесі навчання залишається викладач. Він не просто ретранслятор знань, але і складна особистість, творча індивідуальність. Тільки від викладача залежить атмосфера в колективі, відносини між дітьми. Особливу увагу треба звертати на те, що молоді викладачі приходять до навчальних закладів з достатньою підготовкою в галузі предметних знань, методик їх викладання, психології, але часто проблемно адаптуються до умов роботи. У них великі очікування і ще не відпрацьовані методи володіння ситуацією. Молоді викладачі не можуть знайти взаємодію зі студентами, його перестають чути, розуміти, що зі свого боку, у свою чергу призводить до розчарування й невпевненості.

Основний матеріал. Мелітопольський фаховий коледж культури і мистецтв готує фахівців творчих спеціальностей. А творчу особистість може сформувати лише творча особистість, випустити в доросле життя митця може лише митець. Тому викладач повинен бути творчою, креативною, впевненою в собі особистістю... Повинен вміти створити цікаву, невимущену атмосферу навколо себе.

З цих причин, на базі коледжу створена школа молодого викладача, мета якої є максимально наблизити молодих спеціалістів до педагогічної майстерності, сформувати впевненість у виборі професії, навчити спілкуватися і діяти, стимулювати бажання підвищувати свій професійний рівень.

У вирішенні цих завдань допоможуть тренінгові технології, що належать до інтерактивних технологій навчання, оскільки робота може здійснюватися у великих і малих групах викладачів, а основними принципами є спілкування, дискусія, порозуміння, спільний пошук.

Основна мета тренінгових занять – набуття нових навичок, удосконалення наявних, що дозволить більш ефективно здійснювати педагогічний процес. З огляду на це зазначимо, що тренінг – це одночасно цікавий процес пізнання себе та інших, спілкування, ефективна форма опанування певними знаннями, форма розширення досвіду. А педагогічний тренінг – це засіб впливу на особистість педагога, орієнтований на застосування активних методів групової діяльності для розвитку професійної компетентності.

Під час тренінгів створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку та вирішення проблем, заради яких і зібралися. Такі заняття цікаві і необтяжливі для педагогічних працівників.

Соціально-психологічний тренінг – спрямований на зміни в особистості, і на формування поведінкових умінь і навичок. Також може сприяти зміні соціальних установок і розвитку умінь і досвіду в області міжособистісного спілкування. Або можна використовувати і організаційний тренінг, який сприяє формуванню нових знань і навичок (професійних), адаптації молодих спеціалістів в умовах навчального закладу, відпрацювання стандартів професійної діяльності, розкриття потенціалу співробітників і т.д.

Приймаючи до уваги принципи і напрями соціально-педагогічної роботи, проблеми, що виникають у молодих спеціалістів, було проведено тренінг на тему: «Формування пізнавальної діяльності студентів засобами сучасних технологій». До тренінгової групи входили 5 молодих викладачів коледжу. Під час тренінгу викладачі дізналися що таке «BYOD», засоби сучасних технологій «QUIZLET», «КАНОТ», «CANVA», «CRAYON» та використання елементів на своїх заняттях. Тренінг допоміг педагогам сформувати вміння використовувати діяльнісний підхід під час викладання своїх предметів. Розширили свої знання про сучасні методи і форми навчання і на основі цієї інформації сформувалися у педагогів навички ефективної взаємодії зі студентами. Створили умови для розкриття ресурсних можливостей особистості, де молоді педагоги відчули себе творцями свого професійного шляху; усвідомили власні досягнення; сформували навички ефективної взаємодії в системі «викладач – студент». Тренінг допоможе у майбутньому підтримувати педагогічні пошуки, творчу ініціативу викладачів. Відгуки на заняття позитивні. Ефективність тренінгу багато в чому залежить від того, наскільки великий арсенал засобів має тренер для досягнення тієї або іншої мети. Перший крок під час гри вибору і засобів – це вибір методичного прийому (групові дискусії, рольові ігри, психодрама, психогімнастика).

Отже, тренінгові технології – це найсучасніша методика навчального процесу, яка дає змогу залучати молодих педагогів до творчої співпраці, активізувати їхнє ставлення до набуття знань, умінь і навичок за короткий час. Кожне заняття тренінгу – це окрема сходи́нка, в основі якої закладено технологію колективних творчих справ. А цілий цикл правильно підібраних і укомпонованих тренінгів допоможе спонукати педагогів до розуміння необхідності постійної самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення; розвиток впевненості в правильному виборі професії, у необхідності спілкування; стимулювання творчої праці; підвищення професійного рівня; активізацію творчого потенціалу.

Джерела

1. Аверіна К.С. Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів. Навчально-методичний посібник. – Мелітополь: вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – 202 с.
2. Кондратова Л.Г. Виховна робота в школі: тренінги для вчителів. – Х.: Вид-во «Ранок», 2013. – 160 с.
3. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід [Текст]: метод. посібн. / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. – 135 с. – (Сучасній школі – демократичну освіту).
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
5. Штепа О.С. Тренінг «Актуалізація особистісної зрілості» // Практична психологія та соціальна робота. – № 2. – 2005. – С. 42-46.

Яковлева Катерина Іванівна
Чернівецьке вище професійне училище № 3

МОТИВАЦІЯ В ОСВІТІ: ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ ТЕОРІЙ

Стаття присвячена проблемі мотивації в освіті. Розкрито ключові теорії мотивації. Проаналізовано можливості використання цих теорій у системі освіти. Ключові слова: освіта, мотивація, самореалізація, теорія потреб, учителі, учні.

Мотивація надзвичайно важлива для досягнення мети. Але саме її так часто не вистачає кожному з нас. Особливо важлива мотивація в освітньому процесі, адже учителю доводиться не тільки знаходити необхідну мотивацію для своєї творчої діяльності, а ще й мотивувати своїх учнів до навчання. Однак,

мотивувати себе можна та потрібно. А над тим, як саме краще це робити, вже не перше десятиріччя думають найвидатніші вчені, аналітики та бізнес-гуру. Роздуми та наполеглива праця цих людей вже принесли результати – на сьогодні розроблено кілька ключових теорій мотивації, застосування яких допоможе досягти поставлених цілей. Метою даної статті є короткий огляд основних теорій мотивації, знаючи їх, педагогічний працівник на наш погляд, зможе краще мотивувати як себе, так і своїх учнів.

Одна з перших теорій, яку, на наш погляд, варто розглянути, це теорія Дугласа Мак Грегор про те, що всі навколо ліниві, безініціативні та безвідповідальні. На думку цього автора, люди у будь-який спосіб прагнуть уникнути роботи та перекидають відповідальність на інших, і, водночас, чинитимуть опір нововведенням. Саме тому, вважає Дуглас Мак Грегор головними стимулами мають стати примус та винагорода. Якщо ж люди не виправдовують очікувань, вони мають бути покарані. Тільки жорстка ієрархія та тотальний контроль допоможуть досягти мети. Деякі вчителі справді дотримуються таких способів мотивації своїх учнів до навчання, вони використовують авторитарний стиль керівництва навчальним процесом. Хоч це і може приносити на перший погляд швидкі результати, однак точно не розвиватиме пізнавального інтересу і бажання вчитися [1].

Авторство другої теорії також належить Дугласу МакГрегору. У цьому випадку навпаки вважається, що всі люди амбіційні, активні, ініціативні та відповідальні, а ще – творчі. Вони отримують задоволення від роботи, тому головним стимулом для них є можливість самореалізації та самовираження. На жаль не завжди наша система освіти може надати можливість учнів для такого творчого самовираження, особливо якщо предмет передбачає засвоєння великої кількості точного матеріалу і чітких конкретних відповідей учнів [1].

Професор Вільям Оучі, автор третьої теорії, уявляв будь-який колектив як велику родину, або трудовий клан. Тому він вважає, що необхідно співвідносити мету робітника та мету підприємства. Згідно із цією теорією, людина хоче бути у групі та прагне зростати, а на колектив (компанію) покладається відповідальність за її благополуччя. При цьому кожна людина відповідає, перш за все, за те, що робить, а результат її діяльності оцінюють за чіткими критеріями. Ця теорія може бути використана у системі освіти, адже діти навчаються у класному та шкільному колективі і якщо вдається його правильно сформувати дружній працьовитий колектив однолітків може стати хорошим мотиватором для учня [2].

Ключові принципи четвертої теорії, а саме: теорії мотивації: ініціатива має йти від кожного члена колективу, а керівник (наприклад, учитель), сприяє прийняттю рішень. ця теорія також може бути використана у системі освіти, адже вчитель може організувати діяльність учнів і керувати ними не пригнічуючи їхню самостійність та ініціативність і, водночас, не пускаючи процес навчання на самоплив.

За теорією очікувань Віктора Врума людина вчиняє так, чи інакше, виходячи зі своїх уявлень про наслідки цих дій. Таким чином мотивацією може стати прагнення людини отримати певний результат, чи навпаки – уникнути його. Згідно з теорією очікувань, мотивувати людину просто. Достатньо дати їй зрозуміти, що від її діяльності залежить результат роботи, а він має певні наслідки, які також несуть цінність. Ця теорія може бути ефективно використана під час мотивації вчителів як учасників навчального процесу, адже, коли вони бачать, що результати їхньої праці приносять плоди у вигляді знань та умінь учнів, це спонукає їх працювати ще краще [1].

Ще одна з теорій, яку варто розглянути – теорія потреб Абрахама Маслоу. Маслоу вважав, що мотивація ґрунтується на бажанні людини задовольнити свої потреби. Тому він виділив п'ять основних потреб: фізіологічні потреби; потреба у безпеці; потреба у приналежності та коханні; потреба у визнанні; потреба в особистісному розвитку, самореалізації. Маслоу вважав, що люди задовольняють свої потреби по-черзі: від базових до вищих. Тобто мотивації до більш значних досягнень не буде, якщо людина не задоволена чимось на базовому рівні. Ця теорія може бути розглянута з огляду роботи педагогічних працівників в системі освіти, якщо вони не отримуватимуть належної оплати праці, що дасть їм змогу задовольняти базові потреби, то в них не буде бажання працювати творчо. Вони змушені будуть шукати додаткових заробітків і при цьому може страждати потреба у саморозвитку та самореалізації [2].

Універсального метода мотивації не існує, навіть щодо основних термінів ведеться багато суперечок. Утім, теорії мотивації розроблені та їх можна використовувати у навчальних закладах беручи до уваги специфіку їх роботи. Адже саме мотивація відіграє значну роль у досягненнях учнів та вчителів.

Джерела

1. Мотивація в освіті: інструменти, прийоми та принципи. Добірка мотиваційних та інформаційних матеріалів. Додаткові матеріали інтернет-конференції «На урок» –2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naurok.com.ua>
2. Семиченко В.А. Проблеми мотивації поведінки и деятельности человека. Модульний курс психології. – К.: «Милениум», 2004. – 521 с.

Дячкова Валерія Борисівна

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Гура Олександр Іванович, доктор педагогічних наук, професор

Запорізький національний університет

ПСИХОЛОГО-МЕТОДИЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ МЕТАКОГНІТИВНИХ ВМІНЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

В основі поставленої проблеми стоїть питання про предмет і категоріальний апарат метакогнітивної психології. Метою статті є розгляд наукових підходів до сутності розвитку метакогнітивних вмінь у процесі навчання математики. Обґрунтування впровадження ефективних методів навчання, за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у сферу освіти (SMART-освіта). Ключові слова. Метакогнітивізм, метакогнітивні навички, когнітивні процеси, рефлексія, метапізнання, математика, навчання.

Метакогнітивізм є одним з пріоритетних напрямків в психології, звідси виникає необхідність створення методики розвитку метакогнітивного уміння у школярів і студентів коледжу використовуючи потенціал математики. Важливість розвитку пізнавальної активності суб'єктів на основі рефлексії своїх розумових процесів дала можливість розвитку метакогнітивного напрямку в психології освіти. Згідно робіт провідних вчених, під метакогнітивізмом будемо розуміти «напрямок в психології, що вивчає широкий клас психічних процесів – метакогнітивних, всі вони спрямовані на організацію, регулювання та координацію інших – так званих «первинних когнітивних процесів» [3].

В останні роки в різних психологічних виданнях, часто з'являється поняття метакогнітивні процеси, і активно розвивається новий напрямок в психології - метакогнітивізм. Метакогнітивні навички – це знання про свої пізнання, інакше кажучи, це дослідження, регулювання і контроль своїх розумових процесів. Поняття метакогнітивних навичок щодо нового, при цьому містить в собі багато інформації про різні експерименти і наукові дослідження.

Дослідники стверджують, що на відміну від традиційних когнітивних процесів, роль яких полягає в переробці інформації, метакогніції відповідають за саморегуляцію інтелектуальної діяльності. При цьому предмет дослідження мета когнітивної психології поки не визначений, поняття і структура мета пізнання трактується по-різному. Педагоги частіше за інших виявляють цікавість до метакогнітивної психології. Спостереження педагогів практиків показують, що успішні студенти точно представляють стан свого знання предмета і відповідно регулюють рівень свого розвитку. У літературі з психології дані дослідження, переконливо доводять, що метакогнітивне навчання впливає на ефективність навчальної діяльності студентів [1]. Можливість навчання студентів контролювати рівень своїх знань і управляти власними пізнавальними процесами є одним з напрямів сучасної педагогічної психології. При цьому в сучасному науковому світі виявилася суперечність між необхідністю розробки та застосуванням на практиці технологій метакогнітивного навчання і відсутністю психологічних теорій і наукових методик, що дають можливість реалізувати мета когнітивний підхід в освітньому процесі. В основі вирішення поставленої проблеми стоїть питання про предмет і категоріальний апарат метакогнітивної психології. У психології існує кілька підходів до вирішення означеної проблеми.

Кожен психолог по-своєму класифікує метакогнітивні навички і процеси, розглядаючи їх підрізними кутами, але перевага віддається системі Джона Флейвелла, який виділив два аспекти метакогнітивних навичок:

1. Саме знання про пізнання – це те, що людина знає про своє мислення: знання про пам'ять, її тип, довгостроковість, про увагу, його концентрацію, про мислення в цілому, про своїх ментальні здібності. Цей аспект складається з трьох важливих компонентів: метакогнітивного переживання – власні почуття і відчуття людини про процес діяльності: щось йде не так, або щось йде в правильному напрямку, усвідомлення безвиході, усвідомлення того, що міг бути інший результат; знання про типи поставлених завдань – оцінка складності, оцінка якихось важливих якостей завдання, її властивостей і оцінка власних сил; знання про стратегії (грань першого і другого аспектів) – розуміння стратегій для управління знаннями про пізнавальну діяльність для більш ефективного вирішення завдань і досягнення цілей.

2. Управління знаннями про пізнання – використання отриманих або вже наявних знань про метапізнання і контроль метакогнітивних процесів [5]. Структура практичного застосування: планування – вироблення стратегій, визначення цілей і завдань; моніторинг – процес регулювання досягнення тієї чи іншої мети, оцінка результатів, пристосування до вимог завдання і подолання виникаючих труднощів; оцінка – аналіз результату, зіставлення його з очікуваним, пошук подібностей і відмінностей, визначення висновків проведеної діяльності.

Таким чином, питання про зміст метапізнання не викликає у вчених сумнівів, але питання про структуру метакогнітивного процесу залишається дискусійним. А. Браун вказує, що метакогнітивні процеси дозволяють регулювати і контролювати навчання, і складаються з планування і контролю пізнавальної діяльності, а також перевірки результатів цих заходів. Р. Клюве виділяє два види процесів, які здійснюють контроль і регулювання когнітивних процесів. Виконавчі процеси контролю допомагають ідентифікувати задачу, над якою працює учень або студент, перевірити і оцінити просування своєї роботи і передбачити, яким буде результат. Виконавчі процеси регулювання допомагають розподілити ресурси для поточного завдання, визначити порядок кроків, які будуть прийняті для вирішення завдання і встановити інтенсивність і швидкість вирішення задачі [2].

Метакогнітивізм як «передовий» напрямок включає в себе дослідження рефлексії (І. Семенов, С. Степанов), саморегуляції (О. Конопкін, А. Осницький, В. Моросанова), рефлексивності (Г. Щедровицький, А. Карпов). Цікавим є теорія інтелекту, розроблена М. Холодною, яка набула широкого поширення в теоретичній психології, практичній психології, педагогічній психології, психодидактиці. Вона вважала, що довільна регуляція дитиною своєї інтелектуальної активності, забезпечується наступними «здібностями»: здатність планувати - висувати цілі і підцілі власної інтелектуальної діяльності, визначати засоби їх реалізації та послідовність власних дій; здатність передбачати, враховувати наслідки прийнятих рішень і можливі зміни ситуації; здатність оцінювати, визначати якість «окремих кроків» інтелектуальної діяльності, а також власних знань; здатність припиняти або пригальмовувати власну інтелектуальну активність в разі потреби; здатність вибирати і модифікувати стратегії власного навчання [4].

Тому ці здібності утворюють чотири взаємопов'язані метакогнітивні структури, які виділити при аналізі різних досліджень. Згідно концепції М.А. Холодної перший і другий вид здібностей, це: ініціація інтелектуальної діяльності і планування її цілей. Планування цілі діяльності включає такі здатності: передбачення її наслідків; визначення засобів реалізації поставлених цілей; програмування послідовності власних дій; контроль інтелектуальної діяльності. Третім компонентом «метакогнітивного досвіду» у концепції М.А. Холодної є метакогнітивна обізнаність – рівень і тип інтроспективних уявлень людини і своїх індивідуальних інтелектуальних ресурсів. Цей компонент відповідає метакогнітивним знанням по Дж. Флейвеллу [3, 18]. Четвертий компонент – відкрита пізнавальна позиція - на наш погляд, є не самостійною структурою, а умовою метакогнітивного процесу. Виділені М.А. Холодною «стану індивідуального розуму» (усвідомлення можливості різноманітних поглядів на одне і теж явище, необхідність врахування інших точок зору, особливе ставлення до парадоксів і протиріч, варіативність суб'єктивних способів сприйняття і осмислення подій і ін.), що становлять відкриту пізнавальну позицію, є умовами виявлення суперечностей між засвоєними знаннями і інформацією, що надходить, а також гнучкості в побудові власної пізнавальної діяльності. Ці якості забезпечують можливість постановки пізнавальних цілей, виявлення значущих умов у всьому їх різноманітті, побудови варіативних програм дій і їх корекції [3, 18].

Спектр процесів, що розглядаються різними авторами в метапізнанні, дуже широкий. При цьому можна узагальнити ці процеси в чотири наступні структури: постановка цілей, визначення умов їх досягнення, побудова програми діяльності, контроль її результатів. Експериментальні дослідження, були спрямовані на виявлення можливостей регулювати власну пізнавальну діяльність на основі знання її особливостей.

Математики як одна з ведучих серед фундаментальних і прикладних наук, знаходить своє місце в активно розвивальному напрямку психології – метакогнітивізм. При цьому об'єктивно складністю засвоєння математичного змісту, обумовлено перш за все багатоступеневим характером математичних абстракцій. Звідси виникає необхідність розробки методики розвитку метакогнітивних умінь у школярів і студентів коледжу [2].

Предмет математика має ряд характерних особливостей, що дає можливість стверджувати – наявність математичних навичок сприяє розвитку метакогнітивного уміння. Спрямованість предмета на фундаментальні поняття науки (функціональна залежність, ймовірність, доказ і т.д.), веде до ознайомлення учнів з світоглядом та розвитку таких якостей мислення як «вміння відрізнити істину від брехні, сенс від нісенітниць, ясність від незрозумілого» (В.А. Успенський).

В математиці процес вирішення завдань, якій складається з ряду етапів і схожий з процесом прийняття рішення: аналіз завдання - аналіз ситуації, схематичний запис задачі – виділення істотних фактів; пошук способу розв'язання завдання – пошук способу розв'язання ситуації і прогнозування можливих результатів, здійснення рішення задачі – реальні дії по вирішенню ситуації; перевірка рішення - аналіз отриманих результатів, виправлення допущених помилок.

Проникнення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у сферу освіти (SMART- освіта) дозволить педагогам модернізувати цілі, зміст, методи, засоби й організаційні форми навчання. Інформатизація освіти є не тільки наслідком, але й стимулом розвитку суспільства. У процесі SMART-освіти використовуємо різні технічні засоби: комп'ютери, гаджети, смартфони, мультимедійні та старт

дошки, відео уроки, малюнки, 3D моделі, схеми і т.д., всі вони виконують функцію оперативного впливу на органи чуття (слух, зір). Наочність у навчанні математики як опора на чуттєве сприйняття дає максимальний ефект в початковій школі і не завжди недостатній при вивченні вищої математики. Це пов'язано з тим, що математична мова має природній "формалізм", кожен математичний знак, символ, геометрична фігура, діаграма або графік вже є узагальнення, "догляд" від реальних об'єктів і відчуттів, і чим вище рівень математики, тим абстрактніше математична мова. Отже необхідний аналіз і моделювання учнями абстракцій, що ведуть до розуміння сутності математичного об'єкта. При цьому, особистість повинна бути збагачена раціональним і логічним мисленням: аналіз, синтез, аналогія, конкретизація і т. д. І при цьому бути в єдності з "миттєвими актами" розсуду сутності: інсайт, інтуїція, здогадка, заснованих на наочних образах і чуттєвої реальності. Розвиток цих умінь є однією з найважливіших задач математичної освіти. В результаті ми маємо наочне оперування математичними об'єктами і математичною промовою з опорою на логічне і раціональне мислення [13].

Метакогнітивний підхід у освіті дає спрямованість навчального процесу на формування і розвиток основних метакогнітивних вмінь учнів та студентів коледжу, які розглядаються як новий цілісний освітній результат. А використання технологічних елементів дозволяє отримати вірогідно гарантовані результати навчання в умовах пізнавальної та творчої активності студентів і школярів, при цьому оптимізувати витрати навчального часу. Застосування комп'ютерних технологій забезпечує замкнутий і спрямований навчальний процес, а так підвищить зацікавленість школярів і студентів в математиці.

Ефективність формування метакогнітивних вмінь залежить не тільки від змісту, але й організаційних форм, методів та засобів навчання, які використовує вчитель. Тому для подальшого розвідку країни в науковій, та технічних галузях потрібно як можливо скоріше змінити ставлення викладачів до предмета - математика. Об'єднання різних педагогічних, інформаційних та психологічних підходів к математичної освіти в Україні приведе до підйому рівня освіти країни.

Джерела

1. Borkowski J., Carr M., Pressely M. «Spontaneous» Strategy Use: Perspectives from Metacognitive Theory // Intelligence. 1987. № 11.
2. Brown A. L. Metacognition, executive control, self-regulation and other more mysterious Mechanisms // Metacognition, Motivation, and Understanding. Ch. 3, New Jersey, 1987
3. Flavell J.H. Metacognitive Aspects of Problem Solving // The Nature of Intelligence. Hillsdale / ed. by L.B. Resnick.N.Y., 1976.
4. Kluwe R. Executive Decisions and Regulation of Problem Solving Behavior // Metacognition, Motivation and Understanding / ed. by F. Weinert & R. Kluwe. New Jersey, 1987.
5. Mevarech, Z. and B. Kramarski (2014), Critical Maths for Innovative Societies: The Role of Metacognitive Pedagogies, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264223561-en>. OECD (2014), A Teachers' Guide to TALIS 2013: Teaching and Learning International Survey, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264216075-en>.
6. Ridley D., Schuts P., Glanz R., Weinstein C. Self-regulated Learning: the Interactive Influence of Metacognitive Awareness and Goal-setting // J. of Experimental Education. 1992. № 60(4).
7. Taylor S. Better Learning through Better Thinking: Developing Students Metacognitive Abilities // J. of College Reading and Learning. 2002.
8. Tobias S., Everson H. T. Knowing what you know and what you don't: further research on metacognitive knowledge monitoring // College Board Research Report 2002-3, New York, 2002
9. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю., Козяр М.М., Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті майбутніх фахівців / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія, М.М. Козяр. – Львів: ЛДУ БЖД. – 377с.
10. Енциклопедія освіти / Академ. пед. Наук України: [гол. ред. В.Г. Кремь]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с
11. Карпов А. В., Скитяева И. М. Психология метакогнитивных процессов личности. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 352 с.
12. Кибальченко И.А., Зурначан Г.М. Роль метакогнитивной в интеграции интеллектуального и творческого ресурса студентов // Известия. Технические науки. 2013. № 10 (147). С. 213-217.
13. Колягин Ю. М. О прикладной и практической направленности обучения математике // Математика в школе. – 1985. – №6. – С. 27-32.
14. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник МОН України. – 2009. – № 28-29. – С. 57-64.
15. Малкова Т. В., Монахов В. М. Математическое моделирование – необходимый компонент современной подготовки школьника // Математика в школе. – 1984. – 3. – С. 46-49.
16. Стукалов В. А. Использование представлений о математическом моделировании при обучении математике: Дис. .. канд. пед. наук. – М.: 1975. – 150 с.
17. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
18. Чернокова Т.Е. О влиянии метакогнитивных способностей на успешность учебной деятельности студентов // Экология образования: актуальные проблемы. Вып. 3. Т. 2. Архангельск, 2007.

Франко Наталія Олександрівна

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Стаття присвячена аналізу понятійно-категоріального апарату поняття «духовна культура», проведений аналіз основних філософських підходів до розуміння і узагальнення духовної культури українського народу. Метою даної статті є розкриття поняття духовної культури. Ключові слова: «культура», «духовність», «віра», «духовна культура».

Нині, у зв'язку відродженням національної самосвідомості, прагненням нації і народності до свого «кореня», із засвоєнням власної культурної спадщини, дуже гостро стоїть питання необхідності глибокого вивчення культурної спадщини українського народу і його відновлення.

Потреби і пріоритети розвитку українського суспільства визначають необхідність дослідження змісту вітчизняної філософської спадщини у контексті сучасних соціокультурних запитів. З минулого актуалізується і набуває нового звучання все те, що виявляється співзвучним потребам сьогодення й здатне кардинально зрушити національну самосвідомість, відновити склад нашої пам'яті, розкрити творчий потенціал життєвої активності нації. Останніми десятиліттями, в процесі становлення національної свідомості, відбувається переосмислення всієї системи ціннісних орієнтацій українського народу. Зважаючи на це, актуальним завданням є дослідження проблеми духовного та національного відродження українського суспільства. Оскільки основна площина руху особистості – морально-ціннісна, моральний ракурс визначає міру гуманності, людяності у ставленні до довкілля, інших людей і себе. Адже кожен із нас прагне, щоб поруч із ним були люди порядні й надійні, люди, що поділяють його ціннісні орієнтири, мають схожі життєві пріоритети.

Слід відзначити, що на тлі тих мислителів, філософське розуміння людини яких було тісно переплетене з теологічним, виділяються такі видатні персоналії, як Володимир Мономах та Данило Заточник. Ці філософи намагалися відійти від суто релігійного розуміння особистості. Так, великий князь київський Володимир Мономах (1053-1125 рр.) у «Повчанні» рішуче заперечує пропагування аскетичного образу життя, закликає дітей до життєстверджуючої діяльності, до милосердя, любові до людей і рівних собі, до працелюбства, а Данило Заточник (XII-XIII ст.) у працях «Моління» та «Думець» поряд із вірою прославляє розум, мудрість людини, здатність її до самопізнання. Великим надбанням у галузі української педагогіки вважають погляди видатного мандрівника, філософа, поета, педагога, співака, музиканта Г. Сковороди, «українського Сократа». Пізнання людини означає, за Г. Сковородою, не просто знання її тілесної організації (плоті), а осягнення її внутрішньої, духовної природи. Пізнати істинну людину значить пізнати «бога» в людині. «Один труд в обоих сих — познать себе и уразуметь бога, познать и уразуметь точнаго человека, весь труд и обман от его тени, на которой все останавливаемся. А ведь истинный человек и бог есть тожде».

Поняття «духовне», «духовність» завжди мали у філософії фундаментальне значення. Саме ці поняття грають визначальну роль у вирішенні ключових проблем: людина, її місце та призначення в світі, сенс її буття, сутнісні характеристики суспільства. Ці терміни похідні від слова дух (переклад слів, які зустрічаються в античній філософії і в Біблії – «spiritus» (лат.) і «pneuma» (грец.), що означає: рухоме повітря, подих, дихання (як носій життя, саме життя).

Джерелом української духовності упродовж віків було Православ'я. Роль релігії в житті людей дуже велика. І зазвичай спостерігалася тенденція, коли національне й духовне відродження взаємодоповнювали один одного та збігалися в часі.

Носієм національної духовності народу, що формується протягом тривалого історичного періоду, є мова. Вона зберігає надбання культури народу, його традиції. Збереження і розвиток мови — це збереження і розвиток самого народу.

У духовній культурі українського народу провідне місце належить обрядам, звичаям, народній творчості, мистецтву, які своїм корінням сягають у давні часи родоплемінних відносин.

Озираючись на історичне минуле України, спостерігаємо закономірність, що національне піднесення постійно супроводжувалося духовним, глибоко проникало в національну свідомість, національну культуру, народні традиції, звичаї і тим самим створило неповторну самобутність православної духовності українського народу.

Джерела

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. – К.: «Генеза», 1993. – 317 с.
2. Громов Н.Н., Козлов Н.С. Русская философская мысль X – XII веков. – М.: Издво МГУ, 1990. – 288 с.
3. Замалеев А.Ф. Восточнославянские мыслители: Эпоха Средневековья. – СПб.: Издво Санкт-Петербургского ун-та, 1998. – 270 с.
4. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х томах. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с.
5. Сележан Й.Ю. Основи національного виховання: хрестоматія / Й.Ю.Сележан. - Чернівці: Книги-XXI, 2006. - 306 с.
6. Філософія: Навч. посібник. Під ред. Ю.В. Осіннюка, В.С. Зубова. – К.: Фіта, 1994. – 382 с.

Процко Світлана Анатоліївна

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ТВОРЧИСТЬ ЯК РУШІЙНА СИЛА ПРОГРЕСУ ЛЮДСТВА

Стаття присвячена усвідомленню значення творчості в розвитку сучасного світу та суспільства в цілому. Проаналізовано та виявлено, що проблема творчості стає в наші дні все більше і більше актуальною, і вже, на всіх підставах, вважається однією з основних проблем, перед якою постало людство. Досліджено, що творчість, як феномен, давно вже не новий предмет дослідження. Вона завжди цікавила філософів, мислителів усіх століть і викликала бажання досконально і всебічно вивчити це явище, цей феномен, який тісно пов'язаний з прогресом людського суспільства. Тому творчість та креативне мислення потребують комплексного сприйняття, дослідження і розуміння в сучасному суспільстві. Ключові слова: творчість, феномен творчості, креативність, суспільство, розвиток, молодь, особистість, талант, прогрес.

Проблема творчості стає в наші дні все більше і більше актуальною, і вже, на всіх підставах, вважається «проблемою століття». Цією проблемою, уже не один десяток років, займаються як західні, так і вітчизняні філософи, соціологи, психологи і т.д. Але феномен творчості довгий час не міг потрапити під точний психологічний експеримент, так як ситуації в реальному житті не завжди могли потрапити під його рамки, які зазвичай завжди обмежені заданою діяльністю і поставленими цілями, які бувають далекі від нашої дійсності та реальності.

Творчість іноді буває незрозумілою, дивною і, часом, навіть парадоксальною. Уміння постійно креативно мислити – це основна якість деяких особистостей, але воно може змінюватися в залежності від обстановки і різних ситуацій. Дуже часто буває, що нові ідеї і натхнення з'являються раптово і, нібито, незрозуміло звідки, а після, коли ми дуже сильно їх потребуємо, вони зникають. Тому творче мислення потребує комплексного сприйняття і розуміння, тому що воно сильно відрізняється від звичайного розумового процесу.

Творчість, як феномен, давно вже не новий предмет дослідження. Вона завжди цікавила філософів, мислителів усіх століть і викликала бажання створити «науку про творчість», «теорію творчості» і т.п., досконально і всебічно вивчити це явище, цей феномен, який тісно пов'язаний з прогресом людського суспільства.

Тому, творчість – це майже завжди процес створення чогось нового, що раніше не зустрічалося в навколишньому світі. І мова йде не тільки про твори мистецтва або архітектурних шедеври. Це однозначно творчість, але сприйняття і розуміння визначення даного поняття набагато ширше. Найчастіше творчість багато хто сприймає як щось оригінальне і незвичайне. Для багатьох креативність – це здатність створювати що-небудь нове, з чим ми не стикалися раніше. Це особлива гнучкість нашого мислення, яка дозволяє бачити більше, думати ширше і більш всебічно, не прив'язуватися до принципів, різних догм і правил, бути сміливими у своїх ідеях. Креативність, творчість є одними з важливих якостей для будь-якої людини, а не тільки для якоїсь окремої взятої спеціальності.

Основна особливість творчої особистості полягає в тому, що ця людина постійно намагається перебувати в стадії розвитку, прагне пізнати цей світ у всій красі, створює все нові і нові плоди своєї життєдіяльності, що приносить їй, в першу чергу, моральне задоволення, а потім вже всі інші блага.

Таким чином, ми бачимо, що творчість завжди є творчою діяльністю, а творча людина – це та особистість, яка хоче займатися такою діяльністю, готова до цього і займається нею із задоволенням і натхненням, яке черпає в собі самій і навколишній світі та людях. Не кожному дано стати творчою людиною, дуже багато залежить від виховання, культури, рівня інтелекту, освіти, самоосвіти, характеру, звичок, мотивації, самодисципліни і т.п. І чим більше в ранньому віці виявляться і отримають свій розвиток творчі таланти, тим більше буде шансів на успіх в майбутньому.

Творчість в житті кожної особистості вимагає постійного натхнення, але дуже багато людей цього просто не розуміють, нарікаючи на відсутність цього натхнення. Але тільки лише, коли вони самі починають щось робити, творити, вони починають це розуміти і відчувати певний настрій і задоволення від самого процесу творчої діяльності. Зайнявшись чим-небудь їм цікавим, вони в подальшому будуть захоплюватися цією справою з кожним днем все більше і більше, і з радістю чекати результатів своєї творчості.

Отже, всі ми розуміємо, що тема творчості в житті будь-якого суспільства відіграє велику роль. Адже кожна людина, завдяки творчій діяльності, може висловити і проявити себе, всі свої думки, емоції і переживання, передавати свій настрій, будувати плани на майбутнє і отримати очікуване.

Таким чином, творчість допомагає людям якнайкраще реалізуватися, рамонного ефективніше справлятися з щоденними завданнями і проблемами, і цим відрізнитися від інших. Творча особистість практично завжди доб'ється успіху, який би рід діяльності в своєму житті вона не вибрала. Саме тому варто завжди розвивати свої творчі здібності і задатки, не нехтуючи ними на користь інших життєвих цінностей і пріоритетів. Людина завжди повинна розвиватися гармонійно і всебічно, і творчість – важлива частина всього цього непростого процесу.

Шуплецова Людмила Юрївна

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МУЗИКИ В СПІЛКУВАННІ З ДІТЬМИ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

Стаття присвячена проблемам спілкування з дітьми під час карантину. Проаналізований вплив музичних творів на психоемоційний стан людини. А також наведені приклади дитячих музичних ігор і розваг, які рекомендовано використовувати під час карантину для емоційного комфорту дітей. Ключові слова: музика, комунікативні властивості, музика для дітей, класика.

Музика – це вид мистецтва, що має позитивний вплив на сферу почуттів, особливо, якщо людина знаходиться у пригніченому стані. Дошкільний або молодший шкільний вік – надзвичайно сприятливий для такого впливу. Учені стверджують, що діти можуть стати агресивними та закритися у собі знаходячись в ізоляції. Музика об'єднує та несе комунікативні властивості, як засіб спілкування. Вона є важливим засобом соціальної комунікації. Перша і головна особливість музики криється в інтонаційних якостях цього виду мистецтва. Музика стає нам близькою і зрозумілою в силу схожості з інтонаціями людської мови. На зорі становлення суспільного життя, коли мова стала засобом спілкування між людьми, виникли і перші зразки вокальної музики – музики для голосу. Найдавніший музичний інструмент – людський голос відтворював мелодичну і ритмічну людську мову, клич, вигуки, шуми природи. Мелодійні вигуки об'єднували зусилля людей в праці, що повторювалися в наспівах.

Цілющі властивості музики відомі з давніх-давен. Історії відомо безліч випадків, коли люди згуртувалися і співали, що відбувалося на тлі тих чи інших негативних подій. Давньогрецький філософ Піфагор стверджував, що музика підкоряється вищому закону – математиці й обновлює в організмі людини гармонію. У Древньому Єгипті та Греції лікарі мали знання в цій галузі та лікували хворих на звуки. У стародавньому Китаї лікарі вважали, що музикою можнавилікувати та виписували «музичні рецепти». «Музичне виховання, набагато діючий інструмент, ніж будь-що інше, тому що ритм і гармонія проникають в найпотаємніші кути душі», – писав в своїй праці «Республіка» один із основоположників європейської філософії Платон [3]. Аристотель, давньогрецький науковець і філософ, говорив про лікувальні властивості музики так: «За допомогою музики людина привчається відчувати правильні емоції» [1].

Музика, що викликає відчуття радості, спокою, любові, здатна гармонізувати емоційний стан як дорослого так і маленького слухача, а також розвивати концентрацію уваги. Музику можна використовувати перед сном, щоб допомогти дитині заспокоїтися і розслабитися. Коли дитина лягає в ліжку, увімкніть спокійну, мелодійну, тиху музику і попросіть дитину закрити очі та увявити себе в лісі, на березі моря, в саду або в будь-якому іншому місці, яке викликає приємні емоції. Якщо ви помітили у дитини пригнічений настрій – переключайте її увагу на щось приємне, навіть смішне, використовуйте різні рухи типу потягування, розслаблення м'язів, різноманітні танцювальні рухи. Висловлюйте дитині похвалу, компліменти – це допоможе настроїтися на позитивний лад. Як відомо, заняття з використанням музики покращують емоційний стан. Найкраще пригадати веселі пісеньки з улюблених мультфільмів і заспівати їх разом із дитиною. Цікавим є такий факт, якщо батьки часто співають разом зі своїми дітьми, в них ніколи не виникає непорозуміння, у взаєминах панує атмосфера поваги і любові, родинні зв'язки завжди залишаються міцними й надійними. Якщо дитина все рівно нервує – відкрийте вікно і повільно та глибоко вдихайте разом із дитиною свіже повітря. Глибокі та рівномірні вдихи-видихи заспокоюють. Можна зосередитися поглядом на щось цікаве у вікні та відволіктися таким чином або помити прохолодною водою обличчя і стане легше.

А головне, варто пам'ятати та розказати дитині, що все погане колись обов'язково закінчиться та продовжити слухати музику або співати разом. Музика впливає також і на гормональний обмін людини.

Вона регулює виділення гормонів, які знижують стрес. У тих людей, які регулярно слухають музику, особливо розслаблюючи – рівень гормонів стресу в крові значно зменшується. Відчуття підйому, яке виникає після прослуховування певної музики або звуків природи: співу птахів, дзюрчання струмка, шуму дощу, водоспаду є результатом звільнення гормону «щастя» – ендорфіну, який виробляють нейрони головного мозку. Цей гормон має здатність зменшувати біль і позитивно впливає на емоційний стан людини. Треба навчитися посміхатися одне одному, бажати доброго ранку та доброї ночі, цікавитися настроєм. Чудово, якщо у кожного члена родини, особливо у дитини, є захоплення. Хтось любить читати книгу, комусь до вподоби майструвати, в'язати, малювати, танцювати, співати тощо. Все це має заохочуватися. Частіше підбадьорюйте дитину словами: «Здорово вийшло! Молодець!». Діти вимагають багато уваги. Вони хочуть, щоб їх розважали. Доведеться згадати вірши, пісеньки, ігри. Краще, як що вони будуть із використанням музики, тому що музика дієвий засіб покращити настрій та самопочуття. Можна придумати цілий ритуал: як прокидатися, робити зарядку під музику, допомагати у домашніх справах, змагатися хто скоріше й обов'язково використовувати для настрою відповідну музику. Якщо дитина сумує, треба знайти час для цікавих ігор. Зрозуміло, що для рухливих ігор у приміщенні може не вистачати місця, але можливо пограти з дитиною і у кімнаті.

Наприклад, гра «Космічна одиссея» – по кутах розташовуються паперові листи-ракети, в кожній ракеті посадочне місце. Тих хто грає, має бути на одного більше, ніж місць у ракеті. Всі стають у центрі кімнати і з початком музики намагаються швидше зайняти вільні місця в ракетах (стати на папір). Після кожного разу забирається один із листів-ракет і гра продовжується. Ті, хто не встиг, у кінці гри повинні станцювати імпровізований «космічний» танок або заспівати улюблену пісню. Перемагає веселий настрій всіх учасників гри. Запрошуйте до гри бабусю, дідуся і всіх, хто вдома на карантині. Їм також буде весело, а діти зможуть виявити свої кращі риси і допомогти стареньким перемогти. Наступна гра «Оркестр». Гра в оркестр – цікаве і корисне заняття для розвитку музичного слуху дитини. Музичні інструменти можуть бути імпровізовані, а вибрати їх можна з металевого та дерев'яного кухонного начиння, зробити з підручних засобів разом із дитиною. Це можуть бути пластикові пляшечки чи коробочки, які наповнюють крупною або горохом. Вмикайте музику, головне, щоб вона була весела і подобалась всім учасникам концерту та акомпануйте, хто як може. Сміху після такого виступу замало не буде. Це підвищить настрій дорослим і дітям. У концертній перерві можна разом помріяти, пригадати щось приємне. Хороші згадки знімають напруженість. У розмові з дітьми попросіть їх дати відповідь на питання: «Що допомагає їм підняти настрій, переключитися?». Відреагуйте на їхню відповідь спокійними, простими твердженнями позитивної спрямованості. Якщо хтось із членів вашої родини або діти стомлені, використовуйте нейрофізіологічні дихальні техніки, які допомагають перевести нервову систему у стан розслабленості. Одна з вправ називається «4-2-6», де на «4» рахунки ми робимо вдих, на «2» – затримуємо повітря, на «6» – робимо довгий видих, начебто видихаючи з себе стрес. Власне, цей видих виводить психіку з активного режиму і переводить до режиму «розслабся та заспокойся».

Учені стверджують, що регулярні заняття з використанням музики не тільки приносять користь у покращенні емоційного стану, а й поліпшують пам'ять і стимулюють розумові здібності. Музика активізує саме ті ділянки мозку, які задіяні у сприйнятті мови, запам'ятовуванні та збереженні інформації, а також у використанні інших важливих навичок мислення, необхідних для досягнення успіху в житті. Інтелектуальний розвиток дітей доцільно продовжувати і на карантині. Фахівці рекомендують грати з малюком, співати йому пісні, слухати разом різноманітну музику відповідну до віку дитини, танцювати і використовувати різноманітні дитячі музичні інструменти тому, що це розвиває дрібну моторику, а також слухову і рухову пам'ять. Грайте з дитиною для покращення її пам'яті: використовуйте картки, на яких зображені різні речі, тварини, птахи, рослини тощо; пропонуйте дитині брати картки та дивлячись на них, пригадувати пісні, танці, віршики в яких розповідається про зображені на картках речі; пригадайте казки, мультфільми з цими піснями, проспівайте їх разом. Такі вправи сприятимуть розвитку не лише пам'яті, а й мовлення. Вигадайте послідовність простих рухів, домовившись, що це танець улюбленого героя. Головне, щоб дитина повторювала рухи у певній послідовності, тренуючи пам'ять та увагу, запам'ятовувала музику під яку треба танцювати. Науковці вважають, що постійна навчальна діяльність стимулює нейропластичність – здатність нейронів створювати нові зв'язки, що поліпшує роботу мозку. У цей час дитина зміцнює свою пам'ять, підвищується концентрація її уваги, формуються нові нейронні зв'язки. Діти дуже рухливі, а рух – це шлях до підтримання розумової активності. Під час виконання рухливих вправ збільшується частота серцевих скорочень, посилюється приплив крові, а з нею – кисню до мозку. Вивільняються гормони та стимулюють розвиток нових клітин та зв'язків між нейронами. Не стримуйте дитину – дозволяйте їй рухатися. Передивляйтесь з дітьми «online» спортивні змагання, музичні вистави, переглядайте дитячі фільми з музикою відомих сучасних композиторів: А. Філіпенка, В. Шайнського, О. Рибникова, Г. Гладкова, М. Дунаєвського та інших.

Музика – це феноменальне явище, яке дає педагогам і батькам великі можливості для розвитку інтелекту дитини. Встановлено, що ритм і висота музичного звуку впливають на роботу лівої півкулі мозку, а тембр і мелодія – на роботу правої півкулі. Таким чином, використання музики визначається одним із дієвих засобів інтелектуального розвитку дитини. Вважається, що класична музика може робити дива. Результати численних експериментів показали, що класичні мелодії здатні усунути втому, позбавити смутку та зняти напругу. Музиці притаманні різні соціокультурні функції, наприклад, магічно-сугестивна функція, яка обумовлюється здатністю музики вводити людину в певний психічний стан. Як різновид магічно-сугестивної функції музики, розглядають також її терапевтичну дію. На думку доктора мистецтвознавства, професора В. В. Медушевського: «Музика в змозі впливати на людину з урахуванням трьох його рівнів: тілесного, душевного, духовного. Впливаючи на світ та життя, при цьому в процесі свого власного розвитку, музика здатна вдосконалювати світ» [2]. Багато лікарів та вчених вважають позитивним вплив на людину саме класичної музики тому, що мелодія класичних творів органічна для слуху і природна для організму. Вона ненав'язлива, не підпорядковує собі слух і волю людини. Науковці доводять, якщо дітям під час занять чи ігор вмикати легку мелодійну музику, вони краще концентрують увагу, якісніше засвоюють матеріал. Крім того, діти, у родині яких постійно звучить музика, виростають комунікабельними й миролюбними. Ось чому цінителі музики віддають перевагу класичній музиці П. Чайковського, В. Моцарта, Л. Бетховена, А. Вівальді. Для профілактики стомлюваності та лікуванні багатьох захворювань, на думку фахівців, фаворитом визнано музику В. Моцарта. Французький лікар Томатіс у своїй книжці «Чому саме Моцарт?» пише: «Сила Моцарта недоступна іншим. Його музика звільняє душу. Лікувальні властивості її такі сильні, що це робить Моцарта найбільшим з усіх композиторів» [4]. У звуковий раціон рекомендують включати такі твори композитора: симфонію №40, оперу «Чарівна флейта» за казкою «Лулу або Чарівна флейта» К. Віланда, балет «Дрібнички». А для батьків – опери «Божевільний день, або одруження Фігаро» і «Дон Жуан». Спеціалістами доведено, що від дратівливості, неврозів допомагає музика П. Чайковського. Головну біль знімає «Полонез» М. Огинського, нормалізує сон – сюїта «Пер Гюнт» Е. Гріга. При безсонні рекомендується підбирати музику, ритм якої трохи повільніший за частоту серцевих скорочень.

Таким чином, звуки допомагають зарядитися енергією або, навпаки, позбутися від зайвих думок і розслабитися. Власне тому музику використовують в терапевтичних цілях. Для усунення безсоння, гіперактивності та нервового перенапруження підходить прослуховування плавної, мелодійної музики, а для лікування депресивних станів – регулярне прослуховування ритмічних танцювальних треків. Медики та психологи провели багато досліджень, завданням яких було підтвердити або спростувати лікувальні функції музики. Вони знайшли безліч доказів на користь цієї теорії. Спілкуйтесь, слухайте різноманітну музику та будьте здорові.

Джерела

1. Арістотель. Про мистецтво (фрагменти) // Всесвіт. – 1978. – № 12.
2. Медушевский В. В. Двоїстість музичної форми і сприйняття музики / Медушевский В.В. /Сприняття музики. Сб. статей. / Ред. В.Н. Максимов. Київ : Муз. Україна, 1998.
3. Платон Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416с.
4. Лікують звуки музики юною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/likuyut_zvuki_muziki.html

Процько Светлана Анатольевна

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

ЗНАЧЕНИЕ ВОЛОНТЕРСТВА В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена значению и роли волонтерства в современном обществе. Проанализированы основные задачи и проблемы, которые стоят перед волонтерами. Исследуется социальная сфера, которая стала платформой для деятельности волонтеров из разных уголков не только нашего государства, но и зарубежных государств. Предлагаются пути решения многих проблем с помощью интеграции усилий как со стороны государства, так и со стороны общества, волонтеров и различных сообществ и организаций. Ключевые слова: волонтер, социальная сфера, волонтерская деятельность, молодежь, социальные проблемы, современное общество.

Сегодня, при всем разнообразии толкований слов «волонтер», «феномен волонтерства», главной характерной, выдающейся чертой волонтерского движения есть бескорыстная, добровольная, благотворительная деятельность в интересах других людей. Волонтеры - это такие люди, которые способны сочувствовать, сопереживать, чувствовать боль, страдания и нужды других людей, которые умеют быть

заботливыми, готовы к самопожертвованию и ограничению себя ради решения поставленных главных и важных социальных задач. Они работают в разных учреждениях, таких как больницы, центры реабилитации, детские дома, различные приюты, школы-интернаты, дома для престарелых и немощных, помогают военным на фронте, раненым в госпиталях, а также многим больным и людям с особыми потребностями.

Следовательно, именно социальная сфера стала платформой для деятельности волонтеров из разных уголков не только нашей страны, но и зарубежных государств. Эта сфера больше касается ежедневных нужд, потребностей и других проблем многих людей, и именно здесь действенность и способность государства, как показал опыт, довольно часто оказываются недостаточно эффективными. Волонтеры на практике, и не один раз, проявили и показали свое умение распознавать существенные разносторонние социальные проблемы и потребности людей задолго до правительственных или иных государственных учреждений и направлять свои усилия на их решение и преодоление.

Сейчас, в наши дни, становление демократии в Украине нуждается в усилении гражданского общества посредством введения гражданского образования. Сегодня, подавляющее большинство волонтеров - это люди средних лет, которые понимают, что для положительных изменений в государстве необходимо личное участие и ответственность каждого. Но, мы сейчас наблюдаем такую тенденцию, что молодежь, которая учится в разных учебных заведениях страны, в том числе и в вузах, пока недостаточно участвует в волонтерской деятельности, хотя и имеет для этого больше времени и достаточные физические ресурсы. Итак, одной из причин довольно пассивного поведения молодых людей является отсутствие достаточной информации и знаний о реальных возможностях и перспективах по привлечению к волонтерству и международному сотрудничеству, а также действующие различные стереотипы, сложившиеся годами о волонтерстве как об использовании бесплатной силы. В первую очередь надо понимать, что феномен волонтерского движения способствует становлению и развитию гражданского общества, объединению сознательных и активных граждан для прогрессивных и позитивных изменений в стране, и молодежь здесь имеет все возможности стать основной движущей силой в гражданском векторе развития нашего общества. Следовательно, привлечение молодых людей к волонтерской деятельности поможет осуществлению и реализации основных потребностей молодежи: как чувствовать свою собственную неповторимость и значимость, но и полезность, иметь принадлежность к дружному коллективу других волонтеров, причастность к различным организациям, в том числе и международным; умение достигать своих целей, получения уважения, признания и безграничной благодарности; укреплять и совершенствовать свои неповторимые социальные умения и различные навыки; расширять круг знакомства и общения с совершенно разными людьми; получить опыт и умение как лично, так и в команде решать проблемы граждан и различных сообществ.

Итак, волонтеры и различные волонтерские движения активно растут в переходные времена становления и проявления активности гражданского общества и различных его слоев и течений. Они, иногда, имеют совершенно разные тенденции в своей деятельности и форме работы, могут отличаться друг от друга по составу, целями и мотивами, но все они являются проявлением общей гражданской позиции и солидарности, и безграничного социального творчества. Волонтеры - это, в первую очередь, те люди, которые несмотря ни на что, берут на себя ответственность за других людей, за свой город, страну, государство, имеют много идей, целей, вдохновения и план по улучшению жизни вокруг себя и своих граждан. Для реализации всего этого необходимо тесное сотрудничество государства, сообществ, общин, общественных организаций, различных фондов, бизнеса и т.д., которое поможет развиваться нашей стране более динамично, последовательно и качественно во всех направлениях, несмотря на любые преграды и вызовы, которые стоят перед современным обществом.

Полицька Ольга Миколаївна

Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: Шукатка Оксана Василівна: доктор педагогічних наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАВАННЯ ПРИ СКОЛІОЗІ

У статті обґрунтовано доцільність використання плавання при лікуванні сколіозу. Акцентовано увагу на ефективності лікувального плавання для досягнення успіхів у процесі корекції даного порушення постави. З'ясовано, що плавальні вправи мають оздоровчий вплив на організм, зокрема у корекції порушень розвитку постави і деформацій хребта. Ключові слова: сколіоз, ступені сколіозу, види плавання, лікувальне плавання, здоров'я.

Сколіоз часто називають хворобою двадцять першого століття. Це пов'язано з глобальною автоматизацією процесів праці, стрімким розвитком цифрових технологій та зростаючою соціальною мобільністю. Зменшення фізичного навантаження на опорно-руховий апарат призводить до проблем із хребтом та провокує багато інших супутніх захворювань. На думку, експерта Департаменту охорони здоров'я з дитячої ортопедії і травматології Андрія Мартинова, сколіоз – це захворювання опорно-рухового апарату, що характеризується викривленням хребта у фронтальній (боковій) площині з розворотом хребців (торсія) навколо своєї вертикальної осі. Процес формування сколіотичної деформації – це результат взаємодії чинників, що порушують вертикальне положення хребта, й пристосувальних реакцій, спрямованих на збереження вертикального положення. Приблизно у 80 % усіх випадків причина виникнення викривлень невідома.

У комплексному лікуванні сколіозів одне з важливих місць займає лікувальна фізична культура з використанням лікувального плавання.

Завдяки симетричним рухам і горизонтальному положенню тіла хребет розвантажується від тиску ваги тіла. Плавання служить прекрасним коригуючим засобом, що усуває різні порушення у поставі [1].

Користь від занять плаванням в їх легкості і ефективності. У той час як інші види спорту змушують докладати колосальних зусиль, що для людей далеких від спорту може бути справжнім випробуванням, заняття в басейні ідеальний варіант для людей із зайвою вагою, артритом і проблемами з хребтом. Під час плавання працюють усі групи м'язів, при цьому крепатура після занять буде мінімальною. У результаті підвищується активність м'язів, поліпшується витривалість і працездатність, загальний фізичний стан. Тренувальні заняття лікувальним плаванням характеризуються поступовим збільшенням навантаження з обгрунтованим дозуванням плавальних вправ [2].

Це сприяє розвантаженню хребта, відновленню симетричності роботи міжхребцевих м'язів, зміцненню м'язів хребта і всього скелету. Одночасно удосконалюється координація рухів, закріплюється навик правильної постави.

Брас на грудях з подовженою паузою ковзання є основним стилем, який використовують для лікування сколіозу. Головною його перевагою є мінімальна рухливість хребта. Збільшення рухливості хребта і обертальні рухи корпусу й тазу можуть тільки погіршити його стан.

При лікуванні сколіозу I ступеня ефективними є брас на грудях з подовженою паузою ковзання й криль на грудях. Також корисним є поєднання цих двох стилів. Допустимим є пропливання швидкісних відрізків.

Сколіоз II-III ступенів вимагає більш обережного підходу у лікуванні. До прикладу, використовуються асиметричні вихідні положення. Плавання в позі корекції повинно займати не більше, ніж половину заняття.

При IV ступені сколіозу важливим є контролювати загальний стан організму, адже таке викривлення хребта починає істотно впливати на роботу основних органів. Лікувальне плавання рекомендується всім пацієнтам, що страждають на сколіотичну хворобу, незалежно від тяжкості деформації, прогнозу, перебігу захворювання та виду лікування. Плавання протипоказане у випадках нестабільності хребта з різницею між кутами викривлення на спондилограммі в положенні лежачи і стоячи більше 10-15° [2]. Великий кут викривлення хребта вимагає мінімізувати рухи і обертання хребта. Рекомендованими є заняття з тренером, а також необхідно використовувати дихальні вправи.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що плавання є ефективним методом лікування сколіозу. Звичайно, заняття плаванням не є єдиною складовою системи лікування хвороб хребта, але у комплексній терапії цей вид спорту сприяє значному покращенню самопочуття, адже при заняттях лікувальним плаванням практично відсутня небезпека травмування опорно-рухового апарату.

Джерела

1. В. М. Баранов. У світі оздоровчої фізкультури. – Київ: Здоров'я, 1987. – 130 с.
2. Епифанов В. А. Реабілітація в травматології і ортопедії / В. А. Епифанов. – Москва: ГЭОТАР – Медиа, 2015. – 416 с.: ил.
3. Користь плавання: що дають заняття плаванням у басейні – [Електронний ресурс] URL: <https://5element.ua/ua/blog/post-polza-plavaniya-chto-dayut-zanyatiya-plavaniem-v-bassejne/> – Загол. з екрану.

Розділ другий

Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія

Чуйко Олег Дмитрович

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*РОЛЬ ЦЕРКВИ В СИСТЕМІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН
КИЇВСЬКОЇ РУСІ

У пропонованій статті на основі систематизації джерел, відтворено окремі аспекти ролі церкви в культурно-економічних контактах Київської Русі. Розглянуто артефакти культового характеру та особистого благочестя, які засвідчують вплив Візантії на культуру Русі. Проаналізовано художньо-стилістичні особливості багатьох ремісничих виробів, які склали твори, популярні на тернах старокиївської держави, визначено їх аналогії та ареал поширення. Проаналізовано предмети східного походження, виявлені на землях Західної Русі як важлива складова формування матеріальної культури в регіону та розвитку естетичних запитів його населення. Ключові слова: торгівля, комунікація, культура, ремесло, товар, археологія.

Актуальність. Торгівля зі східними країнами в добу Середньовіччя була невідомою частиною візантійсько-руських економічних контактів. Товари, які надходили зі Сходу і Візантії в центр Київської Русі, купці везли Великим Дніпровським шляхом, відомим в літописі як «Грецький». Візантійський автор Константин Багрянородний в середині X ст. констатував, що гирло Дніпра служило не тільки початком плавання до візантійського узбережжя: звідси русичі їздили в Чорну Болгарію, Хозарію і Сирію.

В XI–XII ст. візантійсько-давньоруська торгівля переживала неабиякий розквіт. Хронологічно найдавнішою групою візантійського імпорту, який виявляють в археологічних комплексах IX–X ст., є скляні намистини, які надходили на територію Київської Русі разом зі східним крамом. Вони виготовлені шляхом обкручування скляної маси навколо стержня. Форма їх переважно еліпсоїдна. На деяких намистинах видно пластичний орнамент у вигляді прямих і ламаних ліній, виконаних інкрустацією зі скла іншого кольору.

Значення візантійської торгівлі для Русі зростає із прийняттям тут християнства в 988 р. В XI–XIII ст. розширюється асортимент товарів, які завозили з Візантії, а також простежується їх поширення по всій території Давньоруської держави. Вироби константинопольських, малоазійських північнопричорноморських майстрів знаходять при розкопках не тільки таких великих міст Русі, як Київ, Чернігів, Переяслав, Галич, але й у віддалених пунктах. Центром русько-візантійських зв'язків і надалі залишалось Північне Причорномор'я, де були розташовані грецькі і давньоруські торгові елігорії – Херсонес, Корсунь, Судак, Сурож, Білгород у гирлі Дністра.

Мета пропонованої публікації полягає у розкритті особливостей ролі церкви у торговельних взаємозв'язках старокиївської держави в контексті міжнародних контактів та їх впливу на художню культуру Русі.

Прийняття християнства як державної релігії приблизно співпало з новим етапом у розвитку зовнішньої торгівлі Русі, який почався в XI ст. і ознаменувався помітним розширенням обсягу та асортименту товарів. Це зумовило характер давньоруського імпорту. Адже для богослужіння та здійснення релігійних обрядів Київській митрополії стали необхідними церковні книги, ікони та інші культові предмети, які на той час привозились із Візантії, оскільки власне їх виробництво ще не налагодилось. Дуже часто церковний посуд, книги, ікони, дорогі хрести надходили в церкви і монастирі як подарунки від князів і бояр. Однак в писемних джерелах є свідчення про закупівлю церквами культових речей і нових імпортованих товарів.

Візантійські культові предмети привозились на Русь не лише купцями, але й паломниками і церковними діячами, що відвідали столицю імперії. З писемних джерел, відомо про надходження на Русь в домонгольську епоху близько 15 найбільш шанованих візантійських ікон, виконаних на дерев'яній основі, хоча імовірно їх могло бути набагато більше. Ікони можна було придбати як в багатьох монастирях Візантії, так і в храмі константинопольської Софії, де функціонувала іконописна майстерня та крамниця для продажу ікон [1, с. 229].

Крім того, на давньоруські землі потрапляли невеликі кам'яні і металеві іконки візантійського виробництва, які поповнювали княжі й боярські скарбниці, ризниці соборів і монастирів [2, с. 213-299].

Серед масових предметів релігійного культу, які привозились на Русь із Візантії в кінці X–XI ст., слід згадати бронзові нагрудні хрести-енколпіони. Вони склалися з двох з'єднаних стулків, що містили

всередині часточки животворящего хреста або мощей. Енколпіони мають вигляд литих прямокутних хрестів з гравіюваними зображеннями Розп'яття, фігур Богородиці і святих (найчастіше в позі Оранти). У літературі за цим раннім різновидом хрестів-складнів закріпилась дещо неточна назва «енколпіони сирійсько-палестинського типу», хоча насправді їх виробництво було налагоджене не лише в Сирії й Палестині (областях найбільш масової концентрації цих знахідок), але і в Константинополі, Криму, Нижньому Подунав'ї та інших європейських провінціях Візантійської імперії [4, табл. I].

На сьогодні на території Русі зафіксовано близько 30 таких хрестів. Судячи за подібністю окремих деталей, деякі екземпляри потрапили на давньоруські землі в кінці X-XI ст. із Криму, а також з південнослов'янських областей Візантії – Болгарії та Парістріона. Невеликі натільні хрести з мармуру, які отримали назву «корсунчиків», очевидно завозились із Херсонеса та з інших візантійських центрів. У деяких скарбах Києва і Рязані такого типу хрести нерідко оправлені золотою чи срібною бляхою.

Молода давньоруська церква для здійснення релігійних обрядів потребувала й дещо інших закордонних товарів. Так, для миропомазання і хрещення необхідне було миро – оливкова олія, зварена з додаванням вина і різних пахощів. За традицією, в середньовічній Русі церковні заклади отримували миро, освячене самим патріархом, із Константинополя, де воно готувалося в храмі святої Софії.

Лампади заправлялись «дерев'яним» маслом (гірший сорт оливкової олії), яке також ввозилось із Візантії в спеціальній тарі – глиняних посудинах-амфорах. В одній із Новгородських берестяних грамот (№ 173) йдеться про закупівлю «маслица древяного» [10, с. 149-150]. На початку XII ст., здійснюючи паломництво по святих місцях Палестини, руський ігумен Данило в Єрусалимі «мед на торг и купих кадило стеклянне велико и налиях масла древяного чистого без воды» [9, с. 112]. Однак церква потребувала значно більше оливкового масла, ніж його могли привезти паломники, тому його постачання забезпечувалось купцями із Візантії, які продавали цей продукт на ринках давньоруських міст.

Окрім оливкового масла, на Русь надходило виноградне вино в глиняних амфорах-корчагах, необхідне для причастя, а також як складова харчового раціону монашої братії. Аналіз форм та клейм керамічних майстерень амфорних посудин дозволяє встановити, що в X-XIII ст. вино на Русь постачалось купцями як із Константинополя, так і з Криму та Нижнього Подунав'я. Основна маса імпортного дорогого вина споживалась князівськими і боярськими дворами, але певна його частина призначалась на потреби церкви.

Давньоруська церква використовувала також і деякі будівельні матеріали, що завозились з інших країн. Зокрема, у Галицькій Русі кам'яні храми нерідко завершувались свинцевою покрівлею. Відомо, що у Новгороді свинець, необхідний для ливарного ремесла і склоробства, завозився із Польщі та сусідніх країн [8].

Майстерні, які існували при великих храмах і монастирях і спеціалізувалися головним чином на виготовленні церковних атрибутів (хрестів, іконок, культового начиння, риз для ікон), використовували й інші привозні метали (золото, срібло, мідь і олово). Так, срібло протягом XI-XIII ст. давньоруські майстерні отримували у вигляді монет і злитків із Західної і Центральної Європи (Англії, Німеччини, Угорщини, Чехії та інших держав).

При розкопках художніх майстерень на садибі новгородського священика та іконописця Олісея Гречина виявлено злитки і кусочки кольорових і дорогоцінних металів, а також мінералів, які застосовуються в ікономалярстві як фарби (ауріпігмента, реальгара), поклади яких відомі в Греції, Закавказзі, Румунії і Чехословаччині. Давньоруські іконописці виготовляли свинцеві білила із привозного свинцю, штучну кіновар – із ртуті та сірки, а оліфу – із вареної лляної олії з додаванням деяких смол, а також бурштин, що підтверджується численними знахідками його кусочків у майстернях Києва та Новгорода. На Русі в XI-XIII ст., поряд із дніпровським бурштином, широко використовувався бурштин, який привозили із Південно-Східної Прибалтики. Частина бурштину призначалась для виготовлення натільних хрестиків.

Таким є далеко не повний список імпортованих продуктів і виробів, які забезпечували потреби давньоруської церкви.

Церква на Русі не тільки споживала, але й сама виготовляла деякі культові речі. В продаж надходили дешеві вироби церковно-монастирського ремесла: натільні хрестики, хрести-енколпіони, невеличкі кам'яні і металеві іконки, які траплялися не тільки у східнослов'янських землях, але й за межами Русі: в країнах Західної, Центральної і Південно-Східної Європи.

Російський дослідник Валерій Перхавко на початку XX ст. зібрав матеріали стосовно понад 120 екземплярів давньоруських хрестів-енколпіонів XI-XIV ст., які перебувають в колекціях музеїв Англії, Болгарії, Туреччини, Угорщини, Італії, Польщі, Румунії, Фінляндії, Франції, Чехії, Швеції і Югославії. До цього списку слід додати ще декілька десятків аналогічних знахідок, які походять з Криму, Нижнього Поволжя, Прибалтики і Північного Кавказу, тобто із тих областей Східної Європи, які не входили до складу Давньоруської держави [5, с. 282].

Деякі, не всі церковні предмети потрапляли за межі Русі не через торгівлю. Середньовічна Русь підтримувала активні й різноманітні зв'язки з Візантією, Угорщиною, Німеччиною, західнослов'янськими і південнослов'янськими землями, Скандинавією, що реалізувались через поїздки туди давньоруських купців, послів, паломників, представників княжої верхівки а інколи й шляхом міграції більш чисельних груп східнослов'янського населення, яке рятувалося від феодального гніту чи монголо-татарського нашествия.

Ймовірно, що поодинокі взірці давньоруських енколпіїв із католицьких країн (Німеччини, Італії, Польщі, Франції, Швеції, Чехії) потрапили туди як предмети особистого благочестя разом з їхніми власниками – вихідцями з Русі.

Знахідки культових речей давньоруського походження у Фінляндії та Карелії пояснюються спробами Новгороду поширити християнство серед населення прилеглих земель. На території Золотої Орди вони опинилися, найвірогідніше, разом з полоненими русичами [7, с. 56].

Понад 120 екземплярів давньоруських хрестів-енколпіїв, які зберігаються в музеях Болгарії, Великобританії, Угорщини, Німеччини, Греції, Італії, Польщі, Румунії, Сербії, Туреччини, Фінляндії, Швеції, Чехії, Хорватії, а також аналогічні речі з Криму, Нижнього Поволжя, Прибалтики, Північного Кавказу потрапили за межі Русі у вигляді товарів.

Інші рідкісні вироби або високохудожні взірці були вивезені в якості особистих речей мандрівниками, воїнами, купцями, паломниками, переселенцями [6, с. 66-69].

В XI–XII ст. широко ввозились на Русь із Візантії художнє начиння, дрібна пластика. В основному це предмети релігійного культу – ікони, хрести-тільники, енколпіїни. Зустрічалися і суто світські речі, як, наприклад, срібна чаша з Чернігова. Як встановив В. Даркевич, головним центром імпорту художнього візантійського начиння на Русь був Константинополь.

Висновки. У епоху Середньовіччя на Русі, як і в інших країнах Європи, церква у своїй повсякденній діяльності не обмежувалася характерними для неї специфічними завданнями організації і функціонування системи релігійного культу, посилення ідеологічного впливу на вірян. Священнослужителі брали активну участь в політичному, економічному житті середньовічного суспільства, нерідко відігравали важливу роль на дипломатичному поприщі, скріплюючи своїми підписами мирні договори і торгові угоди між Руссю та іншими державами. В науковій літературі цей аспект діяльності церкви в середньовічній Русі не отримав достатнього висвітлення. Адже повну картину ролі церковних інституцій в економічному житті і міжнародних контактах Русі XI–XIV ст. можна отримати, простеживши динаміку її відношення до міжнародної торгівлі, шляхів і способів пересування предметів імпорту і експорту, заходів щодо врегулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Джерела

1. Белоброва О. А. «Книге Паломник» Антония Новгородского // Византийские очерки. Москва, 1977. С. 225–235.
2. Даркевич В. П. Светское искусство Византии. Произведения византийского художественного ремесла в Восточной Европе X–XIII века. Москва : Искусство, 1975. 350 с.
3. Залеская В.Н. К вопросу о датировке и происхождении некоторых групп так называемых «сирийских» крестов. Седьмая Всесоюзная конференция византинистов в Тбилиси, 13–18 декабря 1965 г.: Тезисы докладов. Тбилиси, 1965. С. 91–93.
4. Корзухина Г. Ф. О памятниках «корсунского дела» на Руси // Византийский временник. 1958. Т. XIV. С.128–137.
5. Перхавко В. Торговый мир средневековой Руси. Москва : Академия, 2006. 608 с.; ил.
6. Перхавко В. Б. Древнерусские бронзовые кресты-энколпіїны в сопредельных с Русью странах Европы // Церковная археология : материалы Первой Всероссийской конференции. Часть 2 : Християнство и древнерусская культура. Санкт-Петербург; Псков, 1996. С. 66–69.
7. Подубояринова М. Д. Русские люди в Золотой Орде. Москва : Наука, 1978. 134 с.
8. Рыбина Е.А. Археологические очерки истории новгородской торговли. М.: Издательство Московского университета, 1978. 170 с.
9. Сахаров И.П. Путешествие русских людей по Святой Земле. СПб., 1939. Ч. 1.
10. Янин В.Л. Я послан тебе бересту. 2-е изд. М., 1975. С.76–132.

Гулієва Фаріда Расімівна

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Маклюк Ольга Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент

Запорізький національний університет

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В АЗЕРБАЙДЖАНІ

Стаття присвячена дослідженню історичних передумов та засад розвитку концепції патріотичного виховання в Азербайджані. Проаналізовано наукову літературу з питань національно-патріотичного виховання. Досліджено історичні передумови, які сприяли формуванню сучасної концепції Азербайджану з патріотичного виховання. Ключові слова: патріотичне виховання, ідеологія «азербайджанства», національні цінності, історичні передумови.

Актуальність дослідження. Початок XXI століття характеризується становленням національної ідентичності – бурхливе зростання національної самосвідомості, інтенсивний розвиток економіки, створення нових політичних, соціально-економічних і культурних інститутів. Специфіка цих процесів визначається в Азербайджані тим, що розпад єдиного геополітичного і соціокультурного простору, в рамках якого різні народи об'єднувалися в складі Радянського Союзу, «привів до втрати унікального духовного досвіду, величезного потенціалу гуманітарної народної культури».

Огляд наукової літератури. Виховання молоді у дусі патріотизму – одна із умов підготовки людей, здатних розвинути ідею державності та відродити дух нації. Питання патріотичного виховання залишається актуальним протягом усієї історії розвитку держав. Даній проблематиці приділена значна увага у працях видатних радянських педагогів. Велике значення мають праці радянського вченого В.А. Сухомлинського [4]. На його думку, питаннями виховання молоді у дусі патріотизму мають займатися навчальні заклади, перед якими постає задача розвитку у молоді почуття відданості Вітчизні. Більшість робіт присвячені дослідженню проблеми розробки державної концепції патріотичного виховання. Автори Х.Г. Голотвін [1], Н.В. Ішполітова [2], Н.А. Савотіна [3] зосереджують свою увагу на виділенні взаємозв'язку між патріотичним вихованням та іншими виховальними методами, ефективності цих заходів, а також залучення до цієї програми вищих навчальних закладів.

Огляд джерел. Джерельна база представлена виступом президента Гейдара Алієва на I Молодіжному Форумі від 1996 р. [6] та указом президента [5]. Важливе значення для дослідження мають законодавчі акти Азербайджанської Республіки щодо виховання патріотичних цінностей серед молоді [7].

Мета дослідження – дослідити історичні передумови та проаналізувати сучасні засади розвитку державної концепції патріотичного виховання в Азербайджані.

Основний матеріал. Протягом кількох десятиліть Азербайджан був однією з 15 республік, що входили до складу Радянського Союзу. Цей період в історії Азербайджану характеризувався створенням єдиного соціокультурного простору, ліквідацією усіх національних особливостей. Тобто не існувало азербайджанського народу, а був один радянський народ. У суспільній свідомості приділялася велика увага вихованню патріотизму як соціальної орієнтації, яка передбачає формування в особистості почуття обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною. У патріотичному вихованні підростаючого покоління здійснювалася орієнтація на виховання людей з новою колективістською мораллю, що ставлять громадські інтереси вище особистих інтересів, пройнятих духом товариської солідарності і радянського патріотизму.

З розпадом Радянського Союзу, а також ліквідацією усієї ідеології та цінностей, які пропагувалися комуністичною владою, перед новою державою постали ряд проблем та цілей. Згідно з думкою азербайджанського вченого І. Мамедзаде, суспільство знаходиться на межі краху, якщо не цікавиться своїми національними цінностями та «високим історичним досвідом» [8]. Перші зачатки формування «азербайджанства» (тобто суспільної ідеології) були ще закладені з принципами державності Азербайджанської Демократичної Республіки (1918-1920 рр.). А пізніше ці ідеї були доповнені популяризацією азербайджанської ідентичності президентом Гейдаром Алієвим.

У будь-якій державі молодь виступає вирішальною складовою майбутнього розвитку суспільства в цілому. У цьому і полягає стратегічна мета азербайджанського уряду – правильне розуміння сучасної ситуації з метою забезпечення виховання у молоді почуття громадянськості і патріотизму. Як зазначав Гейдар Алієв, «головна задача нашої молоді складається з посвяти себе розвитку незалежної Азербайджанської Республіки, служіння досягненню зміцнення і непорушності незалежності і суверенітету Азербайджану». На його думку, виховання молоді у національному дусі на основі національно-моральних цінностей, у тому числі, знання історії, минулого, мови, робить людину справжнім патріотом.

За ініціативою президента 26 червня 1994 року було видано Указ «Про створення нової державної структури – Міністерства молоді та спорту» [5]. Однією з важливих задач, яке поставило перед собою новостворене міністерство, було формування власної концепції патріотичного виховання шляхом вирішення соціально-економічних проблем та створення усіх можливостей для всебічного розвитку молоді. У 1997-2000 роках з боку державних структур, зокрема Міністерства молоді та спорту, була пророблена робота по вдосконаленню нормативно-правової бази концепції національно-патріотичного виховання [7]. За цей період були прийняті перші законодавчі акти і державні програми, які створювали базу і координували усі дії, спрямовані на патріотичне виховання підлітків та молоді. В Азербайджані були закладені основи по вихованню нового покоління молоді на національних цінностях, рідній мові, зберігаючи і оберігаючи звичай та традиції.

Висновки. Наразі в Азербайджані не розроблена комплексна державна концепція з питань патріотичного виховання молоді. Для результативного функціонування та втілення усіх поставлених цілей, перед Азербайджаном постає ряд умов, які необхідно втілити або ж модернізувати у відповідності до

сучасних тенденцій. По-перше, забезпечення нормативно-правової бази патріотичного виховання. Зокрема вдосконалення законодавства та розподілення ролі та функцій відповідних органів влади, відомств та організацій, в залежності від специфіки їх спеціалізації та значенні у різних сферах життя суспільства. По-друге, методичне та педагогічне забезпечення – розробка комплексних спеціальних програм, методик з організації та втілення їх на практиці для проведення національно-патріотичного виховання. По-третє, дуже важливе значення має інформаційне забезпечення. Дана складова частина включає в себе пропаганду елементів патріотичного виховання в засобах масової інформації, використання телебачення як інструмента для впливу на підсвідомість суспільства.

Джерела

1. Голотвин, Х.Г. Традиции советского патриотизма. М.: Мысль, 1975. 200 с.
2. Ипполитова, Н.В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патриотическому воспитанию учащихся. Челябинск: ЧелГУ, 2000. 383 с.
3. Савотина, Н.А. Гражданское воспитание: традиции и современные требования. М.: Педагогика. 2002. № 4. С. 40-45.
4. Сухомлинский, В.А. Воспитание советского патриотизма у школьников: Из опыта работы сельской школы. М.: Учпедгиз, 1959. 148 с.
5. "Azərbaycanın gənc istedadlarına dövlət qayğısı haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı // Azərbaycan. 1996. 22 iyun.
6. Birinci Azərbaycan Gənclər Forumunda G.Əliyevin çıxışı. "Azərbaycan gəncliyi etibarlı əllərdədir." Bakı: Azərnaşr, 1996. 152 s.
7. «Gənclərdə vətənpərvərlik və vətəndaşlıq hisslərinin yüksəldilməsi» Proqramı [Elektronный ресурс]. Режим доступа: <http://www.e-qanun.az/framework/5195>
8. İlham Məmmədzadə Müasir dünya fəlsəfəsi kontekstində. Azərbaycan fəlsəfəsinin əsas prioritetləri haqqında. Bakı: «Elmi əsərlər», 2015. № 2(25). 331 s.

Підлісна Ольга Вікторівна
Кандидат мистецтвознавства

Харківський національний університет міського господарства ім.О. М. Бекетова

АРТ-ОБЄКТИ, ДИЗАЙНЕРСЬКІ ЕЛЕМЕНТИ ТА ВУЛИЧНА СКУЛЬПТУРА – ХАРКІВ КРЕАТИВНИЙ

Стаття окреслює дослідження, що проводиться з метою визначити, як дизайнерські елементи, міська скульптура, малі архітектурні форми впливають на креативність міського середовища. Розглянуто Харків як можливе майбутнє креативне місто дизайну. Наведена часткова систематизація видів міської скульптури та дизайнерських вуличних елементів, зроблено висновки щодо їх ролі у формуванні креативних осередків. Ключові слова: міська вулична скульптура, дизайнерські інсталяції, малі архітектурні форми, креативне мислення, креативність міського середовища.

Відповідно економічній теорії «кластерного» розвитку, розвинутій у роботах Р. Флориди, Ч. Лэндри та Дж. Хокинса набуває значущості теорія креативного суспільства. Провівши у 2002 році соціологічний аналіз руху і просторового розташування різних соціальних груп, американський вчений Р. Флорида приходить до висновку, що «найбільш конкурентні соціальні суб'єкти концентруються в економічно різноманітних кластерах, подібні лише за різноманітністю креативного потенціалу». Згідно з його спостереженнями, люди-власники креативного капіталу, які обирають зазвичай, місця для проживання, що «характеризуються різноманітністю, терпимістю і відкритістю до нових ідей», саме і визначають подальше економічне зростання відповідних регіонів [1. с. 16]. У сучасній науковій літературі часто зустрічається думка, що творчість, тобто, культурно-мистецька креативність «сприяє підприємництву, спонукає до інновацій, підвищує продуктивність і активізує економічне зростання» [1. с. 18]. Творчо налаштовані інженери і конструктори мають спілкуватися із художниками, акторами, літераторами, мати можливість вільно висловлювати свої ідеї, відкрито обговорювати їх з іншими креативними спеціалістами, творчо самовиражатися. Для цього сама атмосфера, середовище має бути спеціальною – креативною, надихати, підтримувати. Сьогоднішнє покоління творчої інтелігенції – школярі та студенти, що обрали собі креативні напрямки навчання, мають спиратися на мистецьку історію, неповторну місцеву архітектуру, сучасну музичну, літературну, художню культуру. Саме тоді вони зможуть виростати здатними до інноваційних ідей креативними спеціалістами.

За рішенням спеціалізованих організацій світової культурної спільноти деякі міста світу отримали статус «креативних» у найрізноманітніших галузях культури та мистецтва. «Креативні міста ЮНЕСКО (Creative Cities) мають значну культурну спадщину, різноманітні і яскраві творчі колективи, використовують потенціал творчого середовища для соціально-економічного розвитку регіону. Такі міста грають значну роль, пропонуючи атмосферу відкритості для творчих процесів, розвивають творчі кластери і полегшують поступовий перехід до глобалізації ринку. Для міського середовища креативних міст характерні синергичні рішення, засновані на поєднанні різних видів дизайну, музики, історії та літератури, сучасних інформаційних технологій та екологічних принципів» [2].

На нашу думку, місто Харків має усі передумови, щоб претендувати на статус «креативного міста дизайну». На сьогодні три провідні ВНЗ Харкова готують студентів дизайнерських напрямків, не враховуючи багатьох приватних дизайнерських курсів та шкіл. З кожним днем збільшується кількість креативних осередків міського середовища.

Відомо, що Харків не сьогодні обрав напрям дизайну за один з пріоритетних. «Вже наприкінці XIX століття Харків стає потужним центром машинобудування. Темпи його промислового розвитку... значно перевищують на той час темпи інших регіонів Російської імперії... Разом з цим формувалась і художньо-промислова школа. Її фундамент утворили два навчальних заклади: школа малювання М. Раєвської-Іванової, що мала тоді художньо-промисловий нахил, та Харківський технологічний інститут, де методика підготовки інженерів містила в собі елементи дизайнерської освіти. ...Починаючи з кінця XIX століття і у першій третині XX століття, у Харкові вийшли друком роботи представників Інженерного корпусу – В. Кирпичова, Я. Столярова, В. Данилевського та інших, які були присвячені естетичному осмисленню проблем техніки. У Харкові відкрився ще у 1883 році перший у Російській імперії міський художньо-промисловий музей. Усе це сповнювало змістом розвиток художньо-промислової культури регіону» [3]. У 1921 році, коли Харків був столицею Радянської України, було створено Художньо-промисловий заклад на зразок ВХУТЕМАСу. Вже під час радянської «відлиги», у 60ті роки XX століття, Харківський художній інститут було реорганізовано на художньо-промисловий. Імена І. Єрмілова, В. Синебрюхова, З. Юдкевича, В. Константинова, В. Білика, О. Бойчука, В. Даниленка, І. Остапенка та багатьох інших добре відомі у дизайнерських колах не тільки України. Сьогодні такі дизайнерські виставки, як «4й блок», «Репліканти» представляють у Харкові не тільки місцевий, а й всесвітній дизайн.

Надихає вже сама архітектура Харкова, адже у нашому місті працювали і залишили свою творчу спадщину такі всесвітньо відомі архітектори, як Є.О. Васильєв, С.С. Серафимов, В.О. Веснін, О.М. Бекетов, К.С. Мельников, О.І. Ржепішевський, О.М. Гінзбург, А. Фон-Гоген, Х. Мейер, та інші. Від класичних колонад і пластичних фасадів українського модерну – до найефективнішого конструктивізму Держпрому та сучасних постмодерністських будівель, архітектура Харкова виховує вже багато поколінь творчої молоді. Але Харківські вулиці сповнені свого унікального шарму і затишку ще й завдяки наявності великої кількості різноманітних дизайнерських елементів, малих архітектурних форм, настінних муралів та елементів візуальних комунікацій, співмасштабної людині вуличної скульптури. В середовищних рішеннях твори промислового та графічного дизайну утворюють просторові комбінації, які взаємодіють з архітектурою та садово-парковими елементами. Студентами Харківського національного університету міського господарства досліджуються різні напрями мистецтва, що забезпечують креативність середовищних осередків, у яких місцева творча інтелігенція може відчувати натхнення та вільно спілкуватися. Під час цих досліджень було виокремлено такі елементи, як (рис. 1):

1. Скульптури видатних харків'ян, відомих діячів культури та мистецтва, літературних героїв, історичні та воєнні монументи, розташовані переважно у центрі міста та окремих районів, на перетинах вулиць, центрових майданчиках парків тощо. Ці пам'ятки забезпечують пізнання історичних цінностей краю, прийняття ідей національної культури, спонукають до вивчення історії, літератури та мистецьких відомостей, мають важливе виховне та патріотичне значення.

2. Традиційна тематична скульптура побутового характеру (фігурки дітей, побутові сценки), що розміщені здебільшого на майданчиках біля суспільних споруд, ВНЗ, у паркових куточках міста для утворення оригінальних місць зустрічей, релаксу, естетичного задоволення.

1

2

3

4

5

Рисунок 1. Приклади вуличних скульптур

3. Оригінальна сучасна скульптура (новітні матеріали, світлодіодні стрічки, рослинна скульптура) – найчастіше її встановлюють у парках та садах, або поряд з творчими закладами (театрами, кіноклубами,

музичними закладами), іноді – поряд з кафе та ресторанами. Така скульптура сприяє розвитку креативного погляду на твори мистецтва, зацікавлює технологіями, залучає до теми.

4. Абстрактні скульптурні композиції та малі архітектурні форми: фонтани, альтанки, оригінальні сходи, клумби тощо. Їх розташування найрізноманітніше: міські парки та сквери, вулиці, місця відпочинку містян – сади, кафе, магазини. Зміст її існування – надання творчо-пошукового змісту місцям розташування, підвищення їх креативності.

5. Скульптура у складі архітектурного ансамблю – будівлі-історичні пам'ятки міста, рельєфи на фасадах, над входами, на покрівлі, переважно у центрі, де сконцентровано більш старовинну архітектуру. Функція цих елементів – засвоєння молоддю історичних надбань людства, зв'язків зі світовою культурою, синтез мистецтв у дії.

Таких вищеописаних елементів у Харкові можна нарахувати понад дві тисячі, тож не дивно, що Харкову зумовлена роль міста, якому судилося постійно підживлювати культурні шари різних країн світу своїми талановитими людьми. Міська скульптура у багатьох її проявах сприяє підвищенню комфортності, ідейної насиченості міського середовища, поширює кількість міських осередків, що забезпечують максимальний комфорт і креативну атмосферу, той ґрунт, на якому буде розвиватися творчий дух, креативний етос суспільства.

Отже, різностильова впізнавана архітектура, Кілька ВНЗ, що готують студентів дизайнерського профілю, створення вулиці Мистецтва, відкритої виставкової експозиції кафе «Ермітаж», кількох муніципальних та приватних художніх галерей, наявність художнього музею з багатою, історично різноманітною експозицією, а головне – наявність великої кількості креативно оформлених середовищних осередків на вулицях міста дають змогу сьогодні побачити Харків, як «креативне місто дизайну».

Джерела

1. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее / Р. Флорида. – М.: Классика XXI, пер. с англ. А. Константинова. 2007. – 419 с.
2. Креативный город – перспектива. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://ehronika.com/2012/04/07/>
3. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури / В. Я. Даниленко. – Х., 2005.

Пашкова Надія Ігорівна

Кандидат філологічних наук, доцент

Київський національний лінгвістичний університет

ГУЦУЛЬСЬКА ГРАЖДА

Стаття присвячена вивченню семантики та походження карпато-балканського культурного терміна гражда. Проаналізовано локалізацію артефакту та його назви у карпатських говорах України та за її межами. Досліджено внутрішню форму номінації унікальної форми гуцульського житла на когнітивному рівні. Ключові слова: назви житла, карпатська і балканська лексика, спосіб номінації, номінативна модель.

Актуальність статті зумовлена орієнтацією сучасної гуманітарної науки на тлумачення артефактів на їх назв в антропоцентричній парадигмі. **Метою** статті є дослідження поширення, походження, семантики та способу номінації унікальної карпатської форми житла з південнослов'янською назвою *гражда*.

Назва *гражда* на українській етнічній території характерна для гуцульського говору, проте історики будівництва твердять, що за конструкцією гуцульська *гражда* має архітектурну паралель на півночі України: “Особлива організація сільського житла з закритими дворами побутувала всередині ХІХ ст. на Волині” [1, с. 17]. Такі паралелі зазвичай свідчать про належність слова або артефакту до часів Київської Русі. За визначенням архітекторів, *гражда* – “самостійна замкнута будівля з житлових та господарчих приміщень та високих огорож, сконцентрованих навколо внутрішнього двору, викладеного каменем” [2, с. 166]. В умовах гірського клімату та розташування споруд далеко одне від одного подібне планування житла із взаємозв'язком приміщень було оптимальним рішенням, не виходячи з-під даху, обійти всі приміщення і щоб житло було захищене від негоди, звіра та непроханих гостей. Нерідко *гражда* мала два замкнуті дворики: один з них, зв'язаний з житловою галереєю, був чистим, парадним, а другий, зв'язаний з приміщенням для худоби, – службовим. *Гражда* є комбінацією різних за висотою і шириною об'ємів, чим нагадує мініатюрний замок, це сполучення житлової будівлі з господарською критим переходом у формі літери Г, а за наявності двох господарських будівель – у формі букви П (*розімкнута гражда*).

“Загальнокарпатський діалектологічний атлас” подає таку семантику і поширення лексеми *гражда*: 1) “закрите приміщення для худоби, хлів” (південно-східні українські карпатські говірки); 2) “стайня”

(буковинські і молдавські говірки); 3) “приміщення для коней і корів” (північ та південь Молдови); 4) “зимове приміщення для худоби” (румунські говірки у межах річки Дунаю та Олту); 5) “загін для худоби на пасовиську” (гуцульські говірки між річками Прут, Тиса і Сирет); 6) “будівельний матеріал” (македонські, сербські, чорногорські, боснійські говірки); 7) “обгороджене місце в хліві або господарському приміщенні” (південнопольські говірки); 8) “огорожа” (центральні сербські говірки); 9) “висока кам’яна огорожа для позначення межі ділянки” (східнославацькі говірки); 10) “висока суцільна огорожа садиби та її вміст” (гуцульські говірки); 11) “огорожа пасовиська” (південносербські говірки); 12) “захисний насип від поверхневих вод” (східнославацькі говірки). Українські етимологи наводять великий спектр значень та форм лексеми: *гражда* “клітка, повітка, клуня” *гражда* “високий дощаний паркан з дахом”, *гражда* з наголосом на кінцевому складі “садиба”, *грежда* “велика будівля”.

У значенні “приміщення для коней” лексема *гражда* спорадично засвідчується у гуцульських і буковинських говірках.

Етимологічно прозора назва *гражда* мотивована південнослов’янським неповноголосним варіантом дієслова *городити* (пор. сrb. *градити* “будувати”), деривати якого мають спсл. поширення, пор.: укр. *город* (< *огород*) “город” та *заст.*, *розм.* “місто”, польське *городжа* “огорожа”, *городина* “тин, пліт, паркан”, *загорода*, *загорда* “загорода”, р. *город*, бр. *горад*, др. *городь* “огорожа, паркан, фортеця, місто, мур”, п. *gród*, каш. *gard*, ч., слц. *hrad* “замок, фортеця”, вл. *hród* “замок, фортеця, палац”, нл. *grad* “тс.”, полаб. *gord* “стайня, стодола”, болг. *град* “місто”, м. *град* “місто, фортеця, замок”, схв. *град* “замок, палац”, слвн. *grad*, стсл. *градь* “місто, сад,” псл. **gordъ*, споріднене з лит. *gařdas* “загорода, кошара, загорода”, *gardinys* “хлів для дрібної худоби”, лтс. *gards* “відгороджене місце для свиней”, дісл. *gerđi* “обгороджена ділянка землі”, днн. *gard* “загорода”, двн. *gart* “область”, гот. *gards*, *garts* “дім”, алб. *garth*, *garty*, *gardhi* “огорожа”, тохар. **ghordhiom*, фриг. *gordium* “місто”, хет. *gurta*- “тс.”, дінд. *grháh* “дім”, авест. *garəda* “печера”; іє. **ghor-dhos*, похідне від кореня **gher-* “оточувати, охоплювати”. Укр., блр., р. (о)городжа, стсл. *граждь* “огорожа”, болг. *граж(д)*, сrb. *грађа*, чак., слвн. *grája*, ч. *hráze* “садова огорожа”, слвц. *hrádza*, поль. *gradza*, *gródza* “огорожа” сягають псл. **gordia*. У східнороманських мовах поширена паралель *grajd* “стайня”, “хлів”, *grajďá* “квадратний дім із внутрішнім двором”, що виводиться від ст.болг. *граждь* “стайня”, вважається запозиченням зі стсл. *граждь*, болг. *гражд.* спорідненого з укр. *огорожа*, п. *gradza* “перегородка для стримування води в річці”, ч. *hráz*, слвц. *hrádza* “тс.”, вл. *hradz* “хлів”, гот. *gārda* “загорода, загін”, дангл. *geard* “паркан, двір”, лит. *gardas* “пліт, загорода”, луж. *hróž*, *grož.* Назва фіксується у фразеології: *armāsarul (calul) bun se vinde din grajd* букв. “доброго коня зі стайні продають”, тобто “добрый товар не залежується”. Континуантами різних етапів розвитку спільної псл. дієслівної основи **gord-* є *город*, *огорожа* і *жердина*. Отже, первісне значення діалектної назви *гражда*, як і спільнослов’янського *город* – “обгороджене місце”. Очевидно, спершу слово виступало зі значенням “огорожа”, що з часом було перенесене на вміст.

Висновки. За номінативною моделлю найменування *гражда*, як і *город*, визначається як каузатив, утворений дериваційно-метонімічним способом, мотивований дієсловом *городити*. Аналізована назва локалізується в акціональному фреймі концепту ЖИТЛО.

Джерела

1. Самойлович В. П. Народное архитектурное творчество. Київ : Будівельник, 1976. 231 с.
2. Юрченко П. Г. Деревянная архитектура Украины. Київ : Будівельник, 1970. 192 с.

Буглак Анастасія Олексіївна

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Науковий керівник: Бабушко Світлана Ростиславівна, доктор педагогічних наук, професор

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ВПЛИВ МЕДІА ПРОДУКЦІЇ НА ТУРИСТИЧНУ СФЕРУ

Стаття присвячена вивченню взаємовпливу таких двох сфер як медіа та туризм. Проаналізовано яскраві приклади зростання туристичних потоків завдяки медіа продукції, зокрема кінострічок, телесеріалів та анімаційних фільмів. Досліджено, як медіа продукція формує туристичний бренд. Ключові слова: медіа продукція, сфера туризму, film-induced туризм, туристичний бренд.

Кіноіндустрія, серіали та анімаційні фільми є одними з найважливіших чинників формування суспільної думки та дієвим засобом комунікації. Поява DESTINATION на великому та малих екранах допомагає певним місцевостям створити позитивний образ та стійкий інтерес споживачів до цього місця. Таке соціальне явище, як зростання чисельності подорожуючих до DESTINATION, що була показана у певній картині, але не була безпосередньо пов’язана з кампанією просування, в іноземних наукових працях

отримало назву «film-induced tourism». Поняття, на жаль, не може бути дослівно перекладено з мови оригіналу, лише описово – «туризм, зумовлений медіа». Таке узагальнення перекладу викликано тим, що науковці та практики сфери туризму мають на увазі не лише вплив фільмів на розвиток туризму, але й інших ЗМІ.

Туристичний бум, що переживає певна туристична дестинація після успіху картини, може бути тимчасовим. Проте цей успіх можна ефективно використати як інструмент для залучення туристів. Разом з тим, зі зниженням уваги до кінострічки чи серіалу, спостерігається й відповідне скорочення чисельності відвідувачів. Натомість, довготривалий інтерес до стрічок, які стають культовими серед глядачів та не втрачають популярності протягом десятиліть, здатні створити стійкий туристичний бренд та пов'язати у свідомості людей туристичну дестинацію з кінофільмом, серіалом або анімаційним фільмом.

З огляду на викладене, *метою публікації* є простежити, як формується туристичний бренд на прикладі кількох відомих медіа продуктів.

Найяскравішим прикладом впливу медіа індустрії на туристичну сферу та як наслідок, формування туристичного бренду film-induced туризму у світі, на думку автора, є кінотрилогії «Володар пернів» (англ. The Lord of the Rings, 2001-2003 pp.) та «Хоббіт» (англ. The Hobbit, 2012-2014 pp.). Вони справедливо сприймаються як туристичний бренд Нової Зеландії. Так, чисельність туристів у країні зростає на 40% – з 1,7 млн в 2000 р. до 2,4 млн у 2006 р. після виходу трилогії. На думку Брюса Лахуда, регіонального туристичного менеджера, стрічка стала кращою безкоштовною рекламою Нової Зеландії. У 2015 р., коли вийшла остання частина «Хоббіта», в туристичному секторі країни стало на 6600 більше вакансій, а 3,5 млн іноземних мандрівників поповнили економіку країни на 14,5 млрд новозеландських доларів. Зараз 20% бюджету Нової Зеландії становлять надходження від туризму, причому кожен п'ятий відвідувач приїжджає в країну, щоб побачити Середзем'я [1].

Офіційний туристичний сайт країни www.newzealand.com має окремий розділ – «Home of Middle-Earth™» (дослівно «Дім Середзем'я»), що пропонує туристам детальну інформацію щодо локацій фільму, наявних турів, рекомендації до відвідання та мапу основних туристичних точок [2].

В Україні найбільший вплив на туристичні потоки мав міні-серіал телеканалу НВО «Чорнобиль» (англ. Chernobyl, 2019). Згідно з даними Державного агентства України з управління зоною відчуження, станом на листопад 2019 р. Чорнобильську зону відвідало 107000 осіб. Такий рекорд було встановлено у жовтні. Зростання ж відвідуваності почалося навесні. Наприклад, можна порівняти статистику відвідувань до та після серіалу. Прем'єра серіалу відбулася 6 травня 2019 р., остання серія вийшла 3 червня 2019 р. У квітні 2019 р. показник відвідування становив 11502 туристів, у липні 2019 р. позначка досягла 12209 осіб, показавши зростання у 707 осіб (6%). Найбільше відвідувачів прибувають із-за кордону – майже 80%. Країни-рекордсмени: Велика Британія – 15738, Польща – 9378, Німеччина – 7826, США – 5580, Чехія – 4063 туриста. Із України загалом локацію фільму відвідали 22468 осіб [3].

Чорнобильська зона відчуження є самостійним туристичним брендом. Однак завдяки серіалу її по праву можна вважати й film-induced туристичним брендом. Доказом цього слугує статистика та наявність пропозиції – організовані тематичні тури.

Висновки. Туристичний бренд може бути створений за допомогою медіа індустрії. Це дозволяє туристичним дестинаціям отримувати дохід не лише завдяки паломництву фанатів до місць зйомок, але й створювати тематичні екскурсійні тури, парки розваг та сувеніри, впливаючи таким чином посередньо не тільки на туристичну сферу країни, а й на економіку загалом. Нарешті, успішний проект стає частиною культурної спадщини країни, прирівнюючи персонажів стрічок до національних героїв. Медіа технології є потужним маркетинговим інструментом формування туристичного бренду. Вони здатні формувати певний імідж дестинації, що впливає на вибір туристом місця подорожі.

Джерела

1. Не Чорнобилем єдиним: як культові кінострічки спричиняли туристичний бум. Hromadske.ua URL: <https://hromadske.ua/posts/ne-chornobilem-yedinim-yak-kultovi-kinostrichki-sprichinyali-turistichnij-bum>
2. Home of Middle-Earth™. 100% Pure New Zealand. URL: <https://www.newzealand.com/int/home-of-middle-earth/>
3. Туристичний бум у Чорнобилі. Державне агентство України з управління зоною відчуження. URL: <https://www.facebook.com/dazv.gov.ua/photos/a.610552405641548/2982945531735545/?type=3&theater>

Ху Сянь

Львівська національна академія мистецтв

Науковий керівник: Шмагало Ростислав Тарасович, доктор мистецтвознавства, професор
Львівська національна академія мистецтв**СЦЕНІЧНА ТЕАТРАЛЬНА МАСКА ЯК ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ НОСІЇВ
КУЛЬТУРНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ КИТАЮ**

У статті представлено мистецтво маски у китайській культурі, сценічний образ якої є уособленням театрального мистецтва в контексті становлення національної ідентичності. Проаналізовано роль маски в сценічному мистецтві, що дозволяє оцінити її значення та функції, форми, прийоми та методи використання і творення художнього образу. Досліджено мистецькі особливості та характерні жанрові ознаки. Ключові слова: театральна маска, акторська гра, мистецтво, національна культура, художньо-стильові особливості, сценічний образ.

Упродовж століть маска була важливим атрибутом театральних видовищ, а у вигляді трагічної й комічної гримас стала емблемою театрального мистецтва в цілому.

Театральна маска в культурі Китаю залишається дієвим засобом акторської гри, визначальним елементом творення художньо-сценічного образу, важливим інструментом індивідуального виразу досягнень актора. В історичному контексті у вигляді трагічної чи комічної гримас театральна маска першочергово була окремим атрибутом видовищних заходів, який став свого роду символом (знаком, прикметою) театрального мистецтва Сходу.

Театральна маска завжди вважалась особливим видом образотворчої культури. Проте найбільш виразного і різнопланового розвитку набула саме в мистецтві театру, синтетична природа якого дозволяє застосовувати надбання суміжних мистецтв у багатьох сферах людської діяльності

У Китаї вона виступає чи не головним засобом акторського інструментарію, адже театральна маска-предмет (накладка на обличчя) створює узагальнений чи обмежено індивідуалізований образ, що в художній формі представляє єдину в своєму роді універсальну емоцію, на якій може вибудовуватися весь сюжет театральної постановки. Під час вистави глядачів вражає майстерність артистів швидко і непомітно змінювати маски, що можна хіба порівняти з цирковими маніпуляціями. Іноді актори використовують одноразово чи почергово кілька масок, змінюючи їх у певному сюжетному порядку.

Мистецькі характеристики театральних масок стосуються особистості акторів та їх ролей, творенню відповідних сценічних художніх образів. Емблематика такої маски допомагає розпізнавати окремі групи персонажів, візуалізує їх глибоко особистісні характеристики.

В традиційній східній сценічній постановці маски надають персонажу певні характеристики, диктують правила поведінки, регламентують вік та індивідуальні ознаки героїв за чітко поділеними ставними ознаками: «Маски традиційного східного театру визначають певні амплуа акторів з власними стилем та правилами поведінки, поділяються на чоловічі та жіночі, за віком та індивідуальною ознакою героїв. Можливість «читати» сутнісний зміст маски вимагає серйозності підготовки глядача, уміння «входити» у поле необхідних смислів з метою розуміння подій, що відбуваються на сцені, а також достатньо розвинутого естетичного чуття, що сприяє пробудженню у глядача власної багатой фантазії. Маска допомагає утримувати увагу глядача у суворо заданих рамках вистави, або на розкритті конкретної ідеї, конкретного змісту вистави. Сприйняття театру маски вимагає високого рівня ментально-духовного розвитку реципієнта». [1, с.192]

Якщо взяти для прикладу колір пекінської оперної маски то він перебільшує зовнішність персонажа та є символом характеру та якості. Можна сказати, що особистісні характеристики всіх персонажів піддаються кольорам червоним, оранжевим, жовтим, зеленим, блакитним, синім та фіолетовим. Червоний колір символізує вірність і справедливість, наприклад, Гуан Юй; чорний символізує цілісність і необачність, наприклад, Бао Чжен; білий символізує підступних і оманливих, таких як Цао Цао; жовтий символізує сміливих і лютих, таких як Діан Вей; Синій символізує силу і шаленість, наприклад, Доу Ердунь, сірий символізує старість, а фіолетовий - між чорним і червоним, символізує доблесть, праведність і величність, таких як король Гота Лі; зелений символізує хоробрість, безрозсудливість, порив; Золото та срібло символізують богів, Будд, ельфів, привидів. Золото: використовується для Будди та безсмертних фігур, таких як Ерланг Шень і Жулай Фо в "Переполох в Небесних палатах", срібло: використовується для деяких більш магічних монстрів ... Це узгоджений консенсус, сформований багаторічним соціальним впливом у масці [2, с.7].

Таким чином він не лише висвітлює моральні судження творців маски щодо персонажів, але й дає зрозуміти глядачам про добро, зло та красу.

Для урізноманітнення театральних масок у китайському театрі широко використовували перуки, вуса, бороди, які виготовлялися з тваринного волоса (буйволів) і розписувалися у різні кольори: чорні, білі, жовті, червоні і рожеві. Бороди, які виготовлялися на дротовому каркасі і прикріплювалися за вухами гачками, мали умовний характер: борода, що накриває уста, свідчила про героїзм персонажа; борода, розділена на кілька частин, висловлювала витонченість і вихованість. Для жіночих образів був характерний загальний яскравий тон (білила), поверх якого накладалися рум'яна (щоки, верхні та нижні повіки), яскраво фарбувалися губи, а чорною фарбою підкреслено виразно підводилися очі та брови.

Висновок. На театральній сцені основне завдання маски – максимально передати повну інформацію про персонаж, підкреслити особливості характеру. Розглянувши маску як знакову систему китайського театру, можна дійти висновку, що всі елементи маски: колір, малюнок, постижерські доповнення мають певне смислове та художнє навантаження, що вибудовується в узагальнений візуальний образ, утворюючи сценічний портрет певного ступеня складності, який має бути зрозумілий і правильно прочитаний глядачами.

Апробовані віковою практикою художні можливості маски виявили її приналежність до театрального мистецтва, що активно практикується в пошуках сучасних засобів художнього виразу та викликають зацікавленість до цього виду мистецтва. Широке коло проблематики, потребує постійного оновлення та актуалізації як у практичній, так і в мистецтвознавчій ділянці, що підживлює інтерес до вивчення художніх особливостей маски, створює об'єктивну потребу опрацювання актуальних питань сценічної культури, як важливої частини театрального мистецтва Китаю.

Джерела

1. Маловицька Л.Ф. «Естетичний зміст маски у східному традиційному театрі: ієрогліфічно-інформаційна візуалізація образу» // Релігія, релігійність, філософія та гуманітарні знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти / Збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції від 21-23 грудня 2010 року). За аг. ред. К. філос. н. Журби М.А. – Частина I. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – С. 192.
2. Ян Лей. Дослідження кольорових масок пекінської опери / Університет Хенань, 2010. – С. 7.

Чиркова Надія Вячеславівна

Львівська Національна академія мистецтв

Науковий керівник: Янковська Дарія Олегівна, кандидат мистецтвознавства, доцент

Львівська Національна академія мистецтв

РОЗВИТОК РЕСТАВРАЦІЙНОЇ СПРАВИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ У ЛЬВОВІ НА ПОЧ. ХХ СТОЛІТТЯ

Висвітлюється формування реставраційної справи в Національному музеї у Львові на поч. ХХ ст. Аналізується хронологія створення реставраційної справи у Львові та розглядається діяльність реставраторів в музеї. Ключові слова: музей, реставрація, реставраційна справа, реставраційна.

У ХХ ст. сформувалася наука про реставрацію, яка зорганізувала методологію реставраційної галузі та відкрила реставраційну діяльність. Дослідження досвіду реставраційної практики минулих століть має велике значення для наступних поколінь художників - реставраторів. Розвиток реставрації впродовж двох століть зробив величезний внесок в історію української культури. Особливе місце займає Національний музей у Львові ім. А. Шептицького. Протягом поколінь він формувалася як культурна установа Львова та плекав в собі нових митців для України.

Мета статті – висвітлювання формування реставраційної справи в Національному Музеї на поч. ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень. Даній проблематиці присвячені наукові праці Тимчишин Т.Р., Отковича Т.М., Іванців М.Л., Гах І.С. та інших.

Виникнення й розвиток перших музеїв в Україні припадають на ХІХ – початок ХХ ст.ст. Це стало можливим переважно завдяки особистим ініціативам певних осіб та численним науковим, культурно-освітнім і церковним товариствам. На початку ХХ ст. музейна мережа охоплювала всі регіони України. Найзначніша частина зосереджувалася у великих містах: Києві, Львові, Одесі, Харкові, Чернігові.

Загалом на початку ХХ ст. в Україні діяли понад 140 музеїв і закладів музейного типу. Збільшення кількості музеїв і надбання їхніх колекцій призвело до створення реставраційних відділів і майстерень. Музей, як культурно-освітній та науково-дослідницький заклад, розподіляє свою діяльність на експозиційну, фондову, реставраційну, науково-дослідницьку роботи.

В 1920-1940 роках в Україні існували два центри реставраційної справи – Київ і Львів. Головним музейним осередком у Львові був Церковний (заснований 1905 р.), а згодом Національний музей (перейменованій 1909 року) [8, с. 85]. У колекції музею нараховувалося понад 1000 експонатів, які збиралися по всій Україні.

Збірка творів НМЛ, здебільшого ікон, притягувала увагу молодих митців із метою ознайомлення та вивчення матеріалу. Музей заохочував цей потяг, за допомогою ґрунтовної бази було сформовано наукові праці з вивчення темперного малярства.

Першим директором Національного музею у Львові був Іларіон Свенціцький, який упродовж 1910-1930-х рр. зорганізував відділ реставрації музейних пам'яток.

Одним із перших реставраторів-науковців Національного музею у Львові був Володимир Пешанський, який залюбки передавав досвід реставраційної справи молодому поколінню працівників музею (його учнями були Я. Музика, М. Осінчук, М. Федюк та ін.), адже він був одним із перших, хто долучився до організації реставраційної майстерні в стінах цього музею [3, с. 85]. Упродовж свого життя В. Пешанський акумулював свій досвід роботи в реставрації давнього іконопису та написав працю «Іконописна школа та її джерела», яка була видана після його смерті.

У 1910-1914 роках М. Л. Бойчук разом із С. О. Налепінською, М. І. Касперовичем та Х. Шрамм працювали реставраторами в Національному музеї у Львові.

Художники вивчаю давньоукраїнське релігійне мистецтво – не лише з боку стилістики, але й техніки й технології іконопису та фрескового малярства. Розуміння структури творів давнього мистецтва дало змогу зрозуміти причини руйнації пам'яток іконопису і стінопису, а також знайти способи її припинення. Працівники чи помічники Національного музею, які працювали зі збіркою пам'яток, займалися не тільки упорядкуванням, описами, замальовками, реставрацією, переписуванням та іншим, але й науково опрацьовували окремі, доручені їм ділянки роботи. У стінах Національного музею на фондових збірках виховувалося ціле покоління художників, творчість яких увійшла в скарбницю української образотворчості першої половини ХХ ст.: М. Ковжун, С. Гординський, М. Андрієнко, О. Грищенко, І. Іванець, О. Кульчицька та багато інших. Кожен із цих діячів здобув значний досвід з опрацьовання фондів. Недарма в стінах Національного музею було створено найвизначнішу мистецьку організацію першої третини ХХ ст. – Асоціацію Незалежних Українських Митців [2, с. 216].

У 1910-х роках бойчукісти спілкувалися з видатними теоретиками реставрації Росії – М. К. Реріхом і П. П. Покришкіним та сформули уявлення про засади реставраційної діяльності, які підтримали діячі української культури – А. Шептицький, М. С. Грушевський, В. Г. Кричевський, К. В. Шероцький та інші [8, с. 98].

На основі зафіксованих думок М. Л. Бойчука було зроблено висновок щодо мети й завдань реставрації – акцентованість на консерваційних заходах і на процесах розкриття від забруднень і потемнілих покривних шарів, мінімальний обсяг реставраційних доповнень [7, с. 7].

У 1912-1915 рр., згідно з документацією, М. Л. Бойчук разом із М. І. Касперовичем і Х. Шрамм проводив реставраційні роботи в Трьохсвятительській церкві с. Лемеші під Козельцем. Крім того, М. І. Касперович упродовж 1914-1918 рр. реставрував експонати Чернігівського музею українських старожитностей В. В. Тарновського, а також чернігівських та київських приватних колекцій [4, с. 15].

Реставраційна практика львівської школи (головна мета консерваційні заходи та процеси розкриття) свідчить про діяльність львівських реставраторів (в першу чергу, Я. Л. Музики, яка розпочала самостійну реставраційну працю в Національному музеї у Львові з 1926 р., перейнявши знання у Володимира Пешанського) у відриві від принципів музейного напрямку реставрації, що були висловлені М. Л. Бойчуком і розвинуті у 1920-х роках київською школою реставрації [8, с. 95].

Великим впливом на реставраційну діяльність сприяло спілкування Я. Л. Музики з М. Л. Бойчуком та М. І. Касперовичем у 1920-х роках, а також стажування її в 1928 р. в Центральній державній реставраційній майстерні. Згідно із записами Я. Л. Музики, поряд із сучасними реставраційними методиками в практиці майстерні Національного музею нерідко застосовувалися також традиційні для церковного напрямку реставрації [7, с. 8].

Важливим досягненням реставраторів Національного музею було визначення оптимальних методик реставрації місцевого (галицького) іконопису, яке ґрунтувалося на постійних спостереженнях за станом відреставрованих експонатів музею, тобто створення оригінальної методології реставрації творів іконопису. Традиція музейної реставрації Львова була перервана вже після війни, в 1940-х роках, коли почалися репресії радянського режиму проти діячів культури Західної України.

Висновком. Отже, реставраційна справа пройшла певні етапи формування аби розвинути свої методологічні засади. На початку ХХ ст. та впродовж декількох років реставрація набувала величезного

розвитку. Національний музей вніс вагомий вклад у розвиток реставраційної справи в Львові і в загалом Україні. В стінах цього музею сформувалося не одне покоління художників і науковців. Діяльність окремих реставраторів внесла помітний внесок як і в історію та і в культуру України.

Джерела

1. Величко Т. Особливості становлення й розвитку етнографічного музейництва на півдні України в XIX – на початку XX ст.: Народна творчість та етнографія, 2008. С. 83-89.
2. Гах І.С. До історії реставраційної справи у національному музеї у Львові. Львів: Бюлетень 12.2012. С. 216-220.
3. Іванців М.Л. Кафедра реставрації творів мистецтва Львівської національної академії мистецтв – історія та специфіка навчального процесу. Вісник Львівська Національна Академія Мистецтв. Вип. 30. 2016. С. 84-90.
4. Кравченко Я.О. Школа Михайла Бойчука: тридцять сім імен. Київ. Майстерня книги. 2010. 399 с.
5. Салата О.О. Основи музейництва: Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ. ТОВ «Нілан – ЛТД», 2015. 164 с.
6. Свенціцький І.С. Про музей і музейництво. Львів. Діла. 1920. 91 с.
7. Тимченко Т.Р. Музейний напрям реставрації в Україні. Київська школа. 1920-1940 рр.: автореф. дис. канд. мистецтвозн. 17.00.08. Київ. 1998. 17 с.
8. Тимченко Т.Р. Ярослава Музика – реставратор національного музею у Львові. Традиції, фахове середовище, праця. Київ: Пам'ятки України: історія та культура. 2003. С. 92- 111.

Солодка Лілія Олексіївна

Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка

КОНЦЕПТ «ТЛІННІСТЬ» У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ А. ГРІФІУСА

У розвідці розглядається концепт «тлінність» у поетичній спадщині А. Гріфіуса. Йдеться про відбиток часу на світогляд митця. Висвітлено інтерпретацію сонета «Vanitas, vanitatum et omnia vanitas». Ключові слова: сонет, концепт, тлінність, антитеза, біблійні мотиви.

Концепт (лат. concertus: думка, поняття, від concipio: збираю, задумую) – формулювання, розумний образ, загальна думка, поняття, що домінують у художньому творі чи літературознавчій статті. С. Аскольдов-Алексеев тлумачив його як родове поняття, «мислене утворення, що заміщує в процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж типу». Концепт як інформаційна структура художньої чи аналітичної свідомості вважається різносубстратною, відповідно організованою одиницею пам'яті, що містить сукупність знань про об'єкт літературного пізнання. П. Абельяр вбачав у ньому ідею Бога, праобрази одиничних речей. Концепт перебуває між багатством мови та обмеженням її застосування, тому його використання залежить від сучасного контексту та конкретного концептоносія [3, с. 521].

У 1637 році вийшла перша збірка поезій А. Гріфіуса. Голосним акордом звучить мотив vanitas (суєти). «Vanitas» має значення пустоти, безмістовності, безкорисності, марнославства, марнолюбства, легковажності, нищості, фальші [4, с. 524]

Поет, будучи свідком жорстоких переслідувань за віру та страшних воєнних злочинів, роздумує над марнотою марнот людського життя. У відомому сонеті «Vanitas, vanitatum et omnia vanitas» («Марнота марнот і все марнота» (лат.), пізніші видання мали заголовок «Все пусте», поет розмірковує над тлінністю людського життя, непостійністю всього існуючого, його оманливістю. Увесь сонет просякнутий швидкоплинністю людського життя. Вірш суголосний біблійному мотивові, використані вічні проблеми життя, смерті, війни, спокою, любові, ненависті – це циклічні рухання, які притаманно людині пройти. Автор по-філософськи ставиться до життя, осмислює його крізь призму власного світобачення, споглядання за навколишнім, аби віднайти у ньому надійність стосовно майбуття, та ніщо не вічне у мінливому світі; люди приходять на планету, щоб певний проміжок часу пожити, відчутти на собі страждання, війни, голод, скруту і піти з нічим. Краса, яка оточує людину в певну хвилину, за мить може зникнути, життя, неначе складний механізм, який весь час змінює проєкцію свого руху; людина почасти не встигає осмислити його істинних законів буття. Індивід підвладний часові, його законам і руханням, змінюється час, змінюється і людина як зовні, так і внутрішньо, відбувається певний перехід із одного стану в інший, відбуваються метаморфози. Людина навіть не встигає осмислити і зрозуміти ці процеси, позаяк час мінливий, швидкий, наче бурхливе море, занурює людину у свої глибини, де зустрічаються і шторми, і погожі дні, але море частіше бурхливе, ніж погідне, як і людське життя.

Переклад Г. Кочура:

*Людське життя, мов сон, минеться і тоді –
І титули, пиха – лиш булька на воді,
Яке ж то все пусте, що я так прославляю,
Все порохи й зола, солома на вогні.
Мов квітка в лузі, що зустрілася мені.
Та, про яку ніде й ніколи не згадаю [2].*

Початок і кінець сонета протиставляють земне минуле й трансцендентно вічне і ці мисленні крайнощі обрамлюють вірш, в якому особливо майстерно вибудовано ланцюжок антитез між словами і строфами. Життя – сон, воно швидкоплинне, хитке, ненадійне, всі людські надбання – це лиш «булька на воді», всі титули, чини існують лише певний час, насправді ж немає нічого вічного і сталого, все переплетено невизначеністю, невпевненістю в завтрашньому дні, хиткістю всього суцього на планеті. Усі мимолітні враження, захоплення – це теж марнота, яка заповнює людське життя. У перекладі ми бачимо багато порівнянь: «мов сон», «мов квітка в лузі» та ін.

Людську радість, втіху можна трактувати як ілюзію. Людина навіть не може сповна насолодитися предметами, позаяк життя – «фантазія часу». Нічого вічного у житті немає – це все швидкоплинні явища, які відбуваються у круговерті подій. І триумф, і слава у кінцевому значенні перетворюються у пил; ніякі титули, багатства, корони не можуть зупинити смерть, вона забирає все на своєму шляху, нікого не щадить, спалює все на своєму шляху. Це все нагадує танець смерті, який обіймає спершу засолоджує людину, а потім приносить завершення втіху. Життя нагадує цвіт (весна – зародження життя, осінь – в'яле листя, яке опадає з дерев і чекає знову весни, оновлення і зародження нового життя). Людина повинна пам'ятати про Бога, який, на відміну від людини, безсмертний. У свідомості власної минулості, людина знайомиться з силою Бога, бо той, хто визнає Всемогутньому, може сподіватися на втіху.

Поданий сонет класичної побудови, тобто складається з чотирнадцяти строф і поділяється на два катрени і два терцети. Сонет написаний строгим александрійським віршем – силабічний, внутрішньо симетричний дванадцяти складник із цезурою посередині, з обов'язковим наголосом на шостому та на дванадцятому складах та чергування парних окситонних та парокситонних рим [3, с. 52].

Відчутна масштабність розчарування, хоч мова від першої особи, однак почуття передаються і на інших індивідів. Сонет передає всю палітру плинності, тлінності, страждання. Автор по-філософськи підходить до цього питання, осмислює крізь призму філософичності, життєвої науки, порівняння природного і людського струменя.

Джерела

1. Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2010. – №6. – С. 25-26
2. Кочур Г. Утіхи світу з горем не розлучні; [Вірші] : Пер. з нім. / Григорій Кочур// Всесвіт. – 1990. – №4. – С. 132.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1 / [Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 608 с. (Енциклопедія ерудита).
4. Новітній латинсько-український, українсько-латинський словник. – Харків: «Промінь», 2014. – 992 с.

Носач Анна Миколаївна

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: Левін Олег Леонідович, кандидат історичних наук, доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЗУНР: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Стаття присвячена одній з подій національно-визвольного руху українського народу за свою незалежність, результатом якого стало створення Української Національної Ради, а згодом Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Хоч ЗУНР проіснувала недовго, але свій відбиток в історії вона залишила, багато істориків і науковців досліджували та аналізували події тих років та безсумнівно мають певні висновки. В статті проаналізовано та досліджено деякі кроки історичного державотворення ЗУНР. Ключові слова: Українська Національна Рада, ЗУНР, національно-визвольний рух, національно-територіальна автономія, українські партії.

Як казав Цицерон: “Історія – вчителька життя”, тобто кожна людина, проживає своє життя саме так, як вважає правильним, проте розуміє, що без минулого не буде майбутнього. Історія є невід’ємною складовою світогляду кожної людини. Саме історія, яку ми вивчаємо повинна багато чому навчити людей, адже спираючись на багато тисячолітній досвід наших пращурів, ми з вами робимо певні висновки та спостерігаємо, як змінюється світ впродовж багатьох років. Зараз ми розглянемо тему: “ЗУНР: історичний досвід державотворення” та спробуємо зрозуміти, як розвивалися події в ті дні, заради чого наші з вами предки боролись, що їх мотивувало на ці нелегкі події. Історія нашого народу розповідає нам про те, що українці завжди прагнули до самостійності, до власного державотворення, до незалежності нашої нації. Яскравим прикладом є події початку ХХ ст., а саме національно визвольні змагання, під час яких і відбувалась чергова спроба України стати незалежною. Після поразки Австро-Угорщини у Першій світовій війні, на західноукраїнських землях почав набирати оберти національно-визвольний рух, результатом якого й було створення Української Національної Ради, а згодом Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

Хоч ЗУНР проіснувала недовго, але свій відбиток в історії вона залишила, багато істориків і науковців досліджували та аналізували події тих років та безсумнівно мають певні висновки.

Відразу хотілося б зазначити, що український народ, а також військо та політичне керівництво ЗУНР при всіх своїх зусиллях вже тоді мало мізерні шанси на перемогу і утвердження державності нації.

По-перше, політичні сили добре усвідомлювали значення національно-визвольної боротьби для якості життя народу. Лідери в політичній сфері розуміли, що суверенне життя народу може відбуватися тільки через нац. українську державу. Упродовж тривалого історичного періоду – від часів Головної Руської Ради і аж до 1918 р. – українські лідери, як можливе для досягнення тактичного завдання, висували ідею національно-територіальної автономії українських земель у складі Австрії, а в 1918 р. поширили цю вимогу і на українське Закарпаття – Угорську Русь.

Українська автономія краю, що була в складі корони повинна була мати всі атрибути державності з окремою національною адміністрацією, законодавчими і виконавчими структурами, українською мовою управління, освіти, свободою громадського і національно-культурного життя.

Так відбувалося те, що національно-територіальна автономія до 1918 р. диктувалася політичними силами, які неможливо було уникнути, щоб на перший план вийшло завдання боротьби за суверенну національну державу. Коли виявилось, що плани перебудови монархії за Габсбургами виявилися примарними, українські лідери відкинули ідею автономії, поставивши на перший план народну мету здобуття самостійності держави.

Виступивши в Австрійському парламенті 4 жовтня 1918 р. Є.Петрушевич зазначив: “Коли Австрія схоче остатись старою Австрією, Австрією з сьогодні, і не хоче перевести поділу Галичини, тоді український народ в Австрії мусить стратити послідню надію на лучшу будуччину в тій державі і на сей случай вже нині реклямуємо для себе нічо инше, як найсвятіше для кожного народу право на злучене всіх українських земель в одну українську независиму державу і домагаємось прилученя всіх українських земель австро-угорської монархії, в сім також українських земель, положених в Угорщині, до української держави” [1].

Так відомі нам партії Українська радикальна, Українська соціал-демократична, Українська національно-демократична та ін. різнилися в своїх програмах, але заради національно-державної боротьби – виступили спільно. Коли пройшов дев'ятий день після впровадження укр. влади у Львові та перемоги повстання 9 листопада 1918 р. УНР утворили вищий орган виконавчої влади Тимчасовий Державний Секретаріат, що складався з 14 державних секретарів. Головою був назначений провідний лідер НДП К. Левицький (разом з ним в склад ДС входило вісім представників НДП: В. Панейко, О. Пісецький, С. Баран, Я. Литвинович, С. Федак та ін.).

Президентом Виділу УН Ради оголошувався голова Ради Євген Петрушевич. Його заступниками ставали: від Радикальної партії Лев Бачинський та Андрій Шмигельський, від Соціал-демократичної – Семен Вітик, від НДП Буковини – Омелян Попович. Так само представниками різних партій були п'ять інших членів Виділу: Антін Горбачевський (НД), Гриць Дувіряк (РП), Михайло Новаківський (б/п), Теофіл Окуневський (НД), Семен Юрик (НД). За структурою Виділ складався з трьох секретарів, серед яких: С. Витвицький, О. Устиянович.

Розуміючи весь пріоритет національних цінностей українського народу, не дивлячись на поразку ЗУНР у 1919 р., творці та вожді західноукраїнської 1918-1919 рр. революції все ж зберегли для нащадків ті національні цінності, якими ніколи не можна поступатися і значення яких для історичного існування народу є не меншим, ніж навіть значення держави як такої. До таких неперехідного значення національних цінностей лідери ЗУНР відносили національну територію, що мала велику цінність.

20 лютого 1919 р. у Львові проходили переговори між військово-політичними делегатами ЗУНР і Польщі, вони проводилися на чолі з генералом Бартелемі, французом. Було зазначено, що воєнні дії повинні були припинитися в цей час на фронтах. Головні питання на переговорах було основані на демаркаційній лінії воюючих сторін. Були певні причини толерантності Антанти до Польщі, а саме, генерал Бартелемі мав за дружину польку і тому що польська колонія, що була в Парижі, була впливовішою та численнішою. Місією було запропоновано, аби обидві сторони провели демаркаційну лінію поділу понад Бугом кордоном між Жовківським (за Польщею) і Кам'янсько-Струмиловським повітами, далі між Львівським (за Польщею) і Кам'янським, Львівським (за Польщею) і Перемишлянським повітами, далі на південь східніше Бібрки, східною межею Дрогобицького та Турківського повітів, залишаючи на польському боці Бориславський нафтовий басейн. Демаркаційна лінія не має приближатися на сх. до Львова ближче ніж на 20 км. Було багато дискусій, але все таки польська сторона була згодна на лінію Бартелемі. 28 лютого місія вручила свій проєкт обом сторонам з вимогою до української сторони через 14 днів відвести ще східніше лінії на 3 км свої війська.

Західноукраїнські діячі, серед яких: Г.Коссак, М.Лозинський, С.Вітик, ще задовго до встановлення у Галичині української влади з тривогою стежили за етнодемографічним розвитком краю, усвідомлювали значення національного складу населення як першої природної передумови за національне самовизначення народу. 18(31) березня 1905 р. газета “Діло” у статті “Австрія чи Росія” писала: “Три мільйони русинів мають проти ЗУНР: історичний досвід національного державотворення і сучасність 25 себе силу цілої держави, а ся держава хоче руський край перемінити в Польщу тим способом, що спольщила місто і уряди. Найдалше через 15-20 літ край буде мати населення через половину польське. З польськими містами, польськими урядами, з політичною властю в польських руках. Коли се раз станеться, то руська Галичина вже ніколи не дасться назад зрушити”. Газета застерігала українські сили від можливої небезпеки “стратити наш край в користь улюбленого Австрією народу” [2]. І справді, об’єктивно суспільні умови життя українців у Галичині мали тенденцію до скорочення його відносної частки серед населення краю і відповідно до зростання частки поляків. Українська влада 1918-1919 рр., не обмежуючи національних прав поляків, рівно ж як і євреїв та німців, ставила своїм завданням витворити в умовах національної державності ЗУНР нові умови для національного життя українців, принаймні такі, які зупинили б зменшення української частки серед населення країни. Першочергового значення при цьому українська влада надавала розвитку українського шкільництва та запровадження української мови як предмета в усіх інших школах. 24 лютого 1919 р. Державний Секретаріат освіти і віросповідань видав “Розпорядок” про викладання української мови у державних середніх школах. У середніх школах з неукраїнською викладовою мовою до 15 березня 1919 р. мала бути запроваджена “українська викладна мова”, дозволялося “послугувати в міру потреби дотеперішньою викладною мовою як помічною” [3].

Сучасний дослідник і читач історії ЗУНР переймається почуттям поваги та захоплення до вояків УГА, які в окопах лютої зими 1918-1919 рр., не маючи належного матеріального забезпечення, належного одягу і харчів, пройняті святістю національної ідеї тримали український фронт проти значно переважаючих сил польського війська. Як писав пізніше генерал М. Омелянович-Павленко, “один час проти нас було коло 10 генералів” [4]. Коли взимку 1919 р. практично в усіх повітах воюючої країни лютували епідемії тифу, туберкульозу, холери, грипу та ін., армія відряджала в села своїх лікарів для допомоги мирним громадянам.

Могутня польська збройна перевага, глибоке загострення соціального становища народу воюючої Галичини об’єктивно зумовили поразку ЗУНР. І все ж, хоча Західно-Українська Народна Республіка зазнала поразки, історичний досвід її існування на рідній землі протягом восьми з половиною місяців мав величезне значення для всього наступного періоду боротьби українського народу за національну державу, він запалив надії українців на неминуче національне визволення.

Джерела

1. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923: Документи і матеріали. – Т.2. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 142.
2. Австрія чи Росія, Діло. – 1905. – 18 (31) березня.
3. Вісник державних законів і розпорядків. 1919. – Вип. 3. – 2 березня. – С. 25.
4. Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918-1919. – Прага, 1929. – С. 21.

Малієнко Ганна Валентинівна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Науковий керівник: Борис Ігор Олександрович, доцент, заслужений діяч мистецтв України
Харківська державна академія культури

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ РЕЖИСЕРА ТЕАТРУ-СТУДІЇ

У статті висвітлена проблема психологічного підходу в роботі режисера театру-студії. Проаналізовано історичну складову зазначеної проблеми. Ключові слова: театр, студія, режисер, експеримент, студія, психологія.

Психологічний формат в роботі з акторами в останні десятиріччя все частіше використовується режисерами. Психологічна теорія та практика також все більш звертається до можливостей мови мистецтва, зокрема стихії театру, де її деміургом і єдиним інструментом є людина. Останнім часом з’являються досить цікаві міждисциплінарні дослідження, де розглядаються психотерапевтичні можливості театру, які відкривають простір для пошуку і експериментів (Басіна Н.Е., Євсєєва М.Л., Грачева Л.В., Галкіна Ю.І., Кошева С.А. та ін.). Але такий підхід ще не став предметом широкого наукового дослідження, що пов’язано з поки що більш практичним досвідом арт-терапевтичних технік, які все ще потребують ретельного теоретичного опису.

Театральна педагогіка та психологічна теорія і практика з початку ХХ ст. розвивалися паралельно, постійно виявляючи точки перетину і взаємозбагачуючись. Так виникали, з одного боку, психотерапевтичні техніки з елементами театральності (психодрама, арт-терапія), а з іншого – театральні форми, близькі психологічним дослідом (постмодерністські арт практики: перформанс, хепенінг, плейбек театр, драматерапія та ін.). Засновник психодрами Дж. Морено справедливо вважав, що вижити в ситуації невизначеності, непередбачуваності, ризику може тільки особистість спонтанна, творча. На сьогоднішній день принципи театральної умовності стали невід'ємною частиною ефективної психологічної корекції в роботі з різними соціальними групами. В той же час, розроблені психологічні підходи в області арт-терапії широко використовуються в театральній педагогіці і все частіше входять в практику європейських драматичних театрів. І, як це не дивно, не суперечать, а, навпаки, органічно поєднуються з психологічними відкриттями видатних режисерів «класичного» етапу. Славний заклик К. Станіславського «йти від себе» веде до визнання унікальності особистого досвіду. В той же час, традиційні погляди на місце і роль індивідуальності в суспільстві зараз заміщуються ліберальними ідеями про право особи на свободу вираження, про можливість співіснування суперечливих форм світогляду.

Сьогодні театр та практична психологія існують в нероздільному інтимному діалозі, де психологічна робота в просторі творчої символічної зустрічі психотерапевта та клієнта відтворює театральну умовність, а театр, в свою чергу, розкриваючи глибинні душевні ресурси в контакті «режисера – актора» та «актора – глядача», виявляється потужним цілющим терапевтичним актом.

Проблема співвідношення режисури та педагогіки в театрі, одна з головних в режисерському мистецтві, в студійному форматі набуває особливого значення. Сьогодні питання, що були поставлені Бруком в роботі «Порожній простір» (1968) більш ніж п'ятдесят років тому, в контексті зростаючого інтересу юнаків до театральної творчості не втратили своєї гостроти. «До чого взагалі потрібен театр? Для чого? Можливо це пережиток минулого чи старомодне дивацтво, що збереглося, як зберігаються старі пам'ятники або своєрідні звичаї? Навіщо ми аплодуємо і чому ми аплодуємо? Чи відіграє театр скільки-небудь серйозну роль в нашому житті? У чому призначення театру? Чому він служить? Що нового може сказати театр?». Ці відкриті питання постають ще більш актуальними в епоху шаленого розвитку цифрових технологій, тенденцій до тотальної віртуалізації.

Здається, це невід'ємно пов'язано з дискусійною за своєю природою концепцією «реального». «Реалістичність» сценічного існування в практиці світових режисерів-дослідників кожного разу набувала своєрідного звучання. «Реальність» та способи її вираження мовою театру постійно доповнюються сучасними психологічними та психотерапевтичними спостереженнями, спираючись на ідею суб'єктивності, феноменологічності свідомості.

В пошуках сценічної мови режисер завжди задається питанням, що приймати за реалістичність втілення? Впізнавані шаблони, що імітують нібито «об'єктивну реальність», а насамперед є спробами структуризації, упорядкування світу, повного невизначеності, або навпаки відкриття внутрішнього, суто особистого, суб'єктивного сприйняття і, відповідно, пошук чутливих часто експериментальних засобів для передачі особливого бачення світу, яке далеке від звичних картин повсякденності, але спроможне розкрити справжню реальність свідомості. Крім того, для режисера театру-студії існує особиста «реальність» переживань та почуттів, життєвого, соціального, іноді «травматичного» досвіду юного актора, яку він «приносить» на сцену і яка також стає об'єктом спільної творчості.

Раніше в ХХ ст. у взаємодії режисера і актора переважав виховний вектор, орієнтований на нібито єдиний ідеал світосприйняття. В останні десятиріччя, з приходом в освітній процес психологічних практик, які не отримали ще наукового статусу та існують поки на рівні альтернативних підходів і експериментальних тенденцій, роль режисера переосмислюється. Режисер зберігає за собою провідну «просвітницьку» позицію, але швидше стає помічником, більш досвідченим супутником актора на складному сценічному шляху. Його завдання не стільки «виховати», скільки створити атмосферу творчості, в якій актор зможе відшукати свій спосіб існування в сценічному просторі та проявити свої приховані можливості.

Ми намагаємося дослідити саме ті цінні можливості театру, набагато об'ємніші за кілька спрощену ідею «навчання – виховання», ті споконвічні ресурси, аналог яким молода людина не може знайти в кіберреаліях сучасної культури, де залишається все менше простору для живого спілкування.

Джерела

1. Курбас, Лесь. Березіль [Електронна копія]: із творчої спадщини / Лесь Курбас ; упоряд. та авт. прим. М. Г. Лабінський. – Київ: Дніпро, 1988 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2017).
2. Полякова Ю. Польська драматургія на сцені Харківського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка / Юліана Полякова // Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини. – 2014. – Вип. VII. – С. 180-202.
3. Станіславський К. С. Зібрання творів. В 9 т. Т. 2. ч. 1. Робота актора над собою. Робота над собою у творчому процесі переживання. Щоденник учня / К. С. Станіславський. – Москва : Мистецтво, 1989.

Кирпита Тамара Володимирівна

Національна металургійна академія України

Науковий керівник: Скуратовська Людмила Іванівна, професор, доктор філологічних наук
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

**ВТІЛЕННЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВЧЕННЯ ПРО СМЕРТНІ ГРІХИ У РІЗДВЯНИХ ІСТОРІЯХ
Р. Л. СТВЕНСОНА «МАРКГЕЙМ» І «ОЛАЛЛА»**

Стаття присвячена маловивченому аспекту творчості видатного шотландського письменника Р. Л. Стівенсона, а саме ідейному втіленню його релігійних переконань, зокрема, значення християнських моральних цінностей у долі людини. Ми обрали для аналізу два оповідання автора, опубліковані у 1885 році у різдвяних журнальних випусках і дослідили, яким чином у вищевказаних творах втілюється християнська ідея про сім смертних гріхів, що без каяття призводять до загибелі душі. Ключові слова: різдвяне оповідання, готична традиція, фантастика, вікторіанська література, гріх, покарання, християнство.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що, хоча моральна складова творів Р. Л. Стівенсона є безсумнівною і визнається літературознавцями за замовчуванням, релігійна основа його поглядів на мораль ще й досі недостатньо вивчена.

Огляд джерел. Р. Лакхерст у передмові до збірки оповідань і есе Стівенсона розглядає основні теми, яких торкається письменник: тема виродження (дегенерації) як реакція на теорію Дарвіна переплітається з темою духовного виродження, пов'язаного з моральною деградацією особистості. Д. Мелвілл розглядає оповідання «Олалла» у контексті готичного вампірського нарративу, припускаючи, що моральне падіння торкнулося не лише родини Олалли, але й оповідача.

Мета статті – проаналізувати особливості втілення християнського вчення про смертні гріхи і спасіння душі на матеріалі різдвяних оповідань Р. Л. Стівенсона «Маркгейм» і «Олалла», а також дослідити причини, які, на думку Стівенсона, призводять до морального падіння особистості.

Результати дослідження та їх обговорення. Оповідання «Маркгейм» було написане Стівенсоном під впливом від роману Ф. Достоевського «Злочин і покарання». Письменника зацікавив психологічний аналіз духовного життя героя та ідея про злочин і спокутування його через покарання. Причому покарання перш за все не тілесне, а духовне, моральне самопокарання – страх розкриття злочину, сумніви, докори сумління. Так, справжнім покаранням для Раскольникового стає не каторга, а страждання, які він пережив у очікуванні викриття і страху переслідування. Вслід за ним герой Стівенсона проживає заново своє життя і приходять до духовного відродження. Щоправда, як справедливо зазначила Н. Я. Дьяконова, герой Стівенсона приходять до спокути набагато швидше, ніж Раскольников. Маркгейму вистачає години, щоб пережити катарсис і розкаятися, добровільно віддавшись до рук поліції. Таку стрімкість дослідниця пояснює просторовою обмеженістю новели, її структурними особливостями.

Маркгейм, втративши велику суму грошей на біржі, вирішує вбити знайомого антиквара з метою пограбування. Він приходять до крамниці під виглядом клієнта і, скориставшись моментом, здійснює задумане. Після вбивства нервова напруга, яку відчував Маркгейм, лише підсилюється: тихе стукотіння годинникових стрілок у домі антиквара видається йому ударами величезних дзвонів, час немовби зупиняється, і лише звуки, які він чує знадвору, повертають його до реальності. Отямившись, він прямує нагору до кімнат антиквара у пошуку грошей. У цей час і з'являється таємничий незнайомиць, розмова з яким повертає усе в душі героя, змушує його щиро розкаятися у скоєному і здатися поліції.

У оповіданні «Маркгейм» присутні два основні символи – час і дзеркало. Час представлений безліччю годинників у лавці антиквара, стукіт яких у сприйнятті героя дедалі підсилюється: спочатку це ледь чутне стукотіння, потім, коли Маркгейм готується скоїти вбивство, годинники звучать сильніше, а після вбивства їх стукотіння настільки гучне, що заглушає всі інші звуки. Дзеркало вперше з'являється у творі, коли антиквар пропонує Маркгейму купити його у подарунок дамі. Маркгейм хворобливо реагує на цю пропозицію, бо для нього дзеркало – це символ совісті, нагадування про прожите життя, про вчинені гріхи: «I ask you, – said Markheim, – for a Christmas present, and you give me this – this damned reminder of years, and sins and follies – this hand-conscience!» [5, с. 135].

Після вбивства Маркгейм ходить по лавці антиквара і змушений бачити своє відображення у безлічі старовинних дзеркал. Вони не дають йому забути про злочин, захватись від себе. Він «beleaguered by moving shadows, and startled to the soul by chance reflections. In many rich mirrors, some of home design, some from Venice or Amsterdam, he saw his face repeated and repeated, as if it were an army of spies; his own eyes met and detected him; and the sound of his own steps, lightly as they fell, vexed the surrounding quiet» [5, с. 138].

Тут просліджується функція дзеркала як символу правди. Також дзеркало є варіацією такого звичного для готичного роману елемента, як портрет. Він вказує на роздвоєну особистість персонажа, його подвійне життя і таємні гріхи.

Що ж привело героя до моральної деградації і, зрештою, до вбивства? У його розмові з таємничим незнайомцем є принаймні два натяки на те, у чому вбачав причину морального падіння автор. Так, спокушаючи Маркгейма взяти гроші антиквара, вести розгульне життя, а перед смертю покаятися для заспокоєння душі, незнайомиць говорить: «Please yourself in life as you have done hitherto; please yourself more amply, spread your elbows at the board; and when the night begins to fall and the curtains to be drawn, I tell you, for your greater comfort, that you will find it even easy to compound your quarrel with your conscience, and to make a truckling peace with God» [5, с. 96]. І далі, коли Маркгейм запитує його про тяжкість гріха вбивства, незнайомиць відповідає, що для нього всі гріхи однаково рівні, всі вони такі ж тяжкі, як і вбивство: «All sins are murder, even as all life is war. <...> the pretty maid who thwarts her mother with such taking graces on a question of a ball, drips no less visibly with human gore than such a murderer as yourself» [5, с. 96-97]. Коли Маркгейм намагається виправдатися, говорячи, що зло і добро з однаковою силою приваблюють його, і він здатний на добрі вчинки так само, як і на лихі, незнайомиць звинувачує його у слабкості і потуранні власним примхам, що крок за кроком наближало його моральне падіння: «Fifteen years ago you would have started at a theft. Three years back you would have blanched at the name of murder. Is there any crime, is there any cruelty or meanness, from which you still recoil?—five years from now I shall detect you in the fact! Downward, downward, lies your way; nor can anything but death avail to stop you» [5, с. 98]. Зрештою, він примушує Маркгейма погодитися з тим, що він перетнув усі можливі моральні межі: «I have gone down in all» [5, с. 98]. Головна провина Маркгейма, на думку незнайомця, це його небажання боротися зі злом у собі, сліпе слідування за своїми потягами незважаючи на моральні закони, відсутність внутрішнього морального закону.

Оповідання «Олалла», написане у стилі літературної готики, довгий час було позбавлене уваги літературознавців, певною мірою через те, що сам Стівенсон вважав його недосконалим і неправдоподібним. Незважаючи на деякі недоліки, наприклад, недостатньо ретельно виписану кінцівку (що визнавав Стівенсон), оповідання написане майстерно, а його двозначність дає підставу Д. Мелвіллу порівнювати його з «Поворотом гвинта» Генрі Джеймса [3]. Справді, ці два твори однаково залишають читача на роздоріжжі: кому з персонажів вірити, чи насправді все відбувалося так, як говорить оповідач, і хто насправді є чудовиськом? А описи «вампіризму» в «Олаллі» такі ж розмиті і повні недомовок, як і описи появи привидів у «Повороті гвинта».

Сюжет історії досить простий: молодий британський офіцер видужує після тяжких поранень, здобутих у карлістських війнах в Іспанії у середині XIX ст. Лікар домовляється зі збіднілою аристократичною родиною про те, щоб він зупинився у їх замку на час одужання. Офіцер закохується у доньку хазяйки, Олаллу, і дівчина відповідає взаємністю, але вирішує, що вони не можуть бути разом через родинне прокляття: мати Олалли поводить себе дивно, її поведінка натякає на те, що вона – вампір, і дівчина боїться, що теж перетвориться на чудовисько.

Тема виродження, дегенерації представлена в «Олаллі» чіткіше і більш окреслено, ніж у «Маркгеймі». Чи то вампіризм, чи то психічне захворювання з'являється в родині Олалли через їхні гріхи: погорду, потурання власним примхам, лінощі тілесні та духовні. Згідно з Р. Локхерстом, виродження як невинний занепад сім'ї протягом кількох поколінь є водночас біблійною ідеєю про покарання за «гріхи батьків» і, водночас, виражає пізньовікторіанську псевдонаукову теорію про те, що відхилення у поведінці батьків призводить до деградації нащадків, руху у зворотному напрямку еволюції [1, с. 196].

Так, описуючи рід Олалли героєві, лікар характеризує її як «degenerate both in parts and fortune» [6, с. 102] тобто, виродження і занепад торкнулися як його членів, так і статку. Сім'я збідніла, хазяйка замку, здається, втратила глузд, а її син Феліпе має інтелект п'ятирічної дитини. Лікар також звинувачує їх у погорді, яка є одним з семи смертних гріхів у християнстві і, на думку теолога Євагріуса Понтійського, який уклав цей список гріхів (або страстей), найстрашнішим з них. Ці сім гріхів включають: зневіра (до якої відносяться лень, нудьга і відчай), червоугодництво, гнів, жадібність, печаль (у католицькій традиції – заздрощі), погорду (яка включає у себе марнославство) і хтивість [4, с. 644].

Як і у «Маркгеймі», в «Олаллі» Стівенсон використовує такий звичний для готики атрибут як портрет. Він знаходиться у кімнаті, виділеній головному герою. Жінка, зображена на портреті, вабить його своєю неймовірною красою, і водночас відштовхує його занадто жорстоким, похмурим і хтивим виразом обличчя. Незважаючи на це, герой закохується у зображення на портреті: «<...>while I knew that to love such a woman were to sign and seal one's own sentence of degeneration, I still knew that, if she were alive, I should love her» [6, с. 107]. Портрет, як дзеркало правди, розкриває ще ряд пороків родини Олалли: гнів, хтивість і сум. На те, що портрет має безпосередній стосунок до теперішнього життя сім'ї, вказує постійне порівняння з

ним хазяїв замку, герой постійно підкреслює зовнішню подібність Олалли, її брата Феліпе та їх матері як між собою, так і до портрету.

Наступний порок, який виявляють члени родини – лінощі. Причому, у християнській традиції засуджується не лише (і не стільки) фізичне неробство, скільки лінь душі. В оригіналі це «akedia», тобто зневіра, апатія і пригніченість, коли людина відчуває безнадію і байдужість до того, що її оточує. Сеньйора, хазяйка замку, цілими днями лежить, гриючись на сонці. Вона живе лише радощами тіла, забувши (або й не знаючи) про радощі духовні: «She lived in her body; and her consciousness was all sunk into and disseminated through her members, where it luxuriously dwelt» [6, с. 123]. І далі: «She sat there, all sloth and contentment, blinking under the strong sunshine, branded with a passive enjoyment, a creature set quite apart» [6, с. 127]. Вважаючи безумство матері й недорозвиненість брата розплатою за гріхи минулих поколінь, Олалла намагається спокутувати їх, живучи як аскет і спонукаючи брата якомога старанніше працювати, адже стриманість і старанність – це чесноти, протилежні розпусті, червоугодництву і ліні. Ця ідея озвучена вустами Олалли, коли вона пояснює героєві неможливість бути разом з ним: «The race exists; it is old, it is ever young, it carries its eternal destiny in its bosom; upon it, like waves upon the sea, individual succeeds to individual, mocked with a semblance of self-control, but they are nothing. We speak of the soul, but the soul is in the race» [6, с. 131].

Висновки. В оповіданнях «Маркгейм» і «Олалла» Стівенсон показує глибоке знання християнської доктрини про те, що так звані «смертні гріхи» (або «страсті») є однаково небезпечними, і кожен з них обов'язково тягне за собою інші. І для Маркгейма, і для родини Олалли найпершим гріхом, що спричинив у першому випадку моральний, а у другому фізичний занепад, стала лінь душі, що виявилася у зневірі й апатії. Вони, у свою чергу, призвели до нехтування духовними обов'язками і, зрештою, до таких гріхів, як гнів, розпуста і печаль. Так само, як Маркгейм у процесі свого морального руйнування здійснює дедалі страшніші злочини, родина Олалли все більше деградує від покоління до покоління.

Джерела

1. Luckhurst, R. (2006) Explanatory notes. *R. L. Stevenson. Strange case of Dr Jekyll and Mr Hyde and other tales.* New York, NY: Oxford University Press, Inc. P. 184-205.
2. Luckhurst, R. (2006) Introduction. *R. L. Stevenson. Strange case of Dr Jekyll and Mr Hyde and other tales.* New York, NY: Oxford University Press, Inc. P. vii-xxxii.
3. Melville, D. (2012) Tempting the Angels – “Olalla” as Gothic Vampire Narrative. *The Bottle Imp.* Issue 12.
4. Refoule, F. (1967) Evagrius Ponticus. *New Catholic Encyclopaedia*, Vol. 5. Staff of Catholic University of America, Eds., New York, NY, USA: McGraw-Hill.
5. Stevenson, R. L. (2006) Markheim. *R. L. Stevenson. Strange case of Dr Jekyll and Mr Hyde and other tales.* New York, NY: Oxford University Press, Inc. P. 85-100.
6. Stevenson, R. L. Olalla. *R. L. Stevenson. Strange case of Dr Jekyll and Mr Hyde and other tales.* New York, NY: Oxford University Press, Inc. P. 101-138.

Чжао Чженгуан

Львівська національна академія мистецтв

Науковий керівник: Бірюльов Юрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор

Львівська національна академія мистецтв

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРІВ КИТАЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ ГРАВЮРИ У XV-XIX СТОЛІТТЯХ

Стаття присвячена дослідженню теми жанрів китайської гравюри 15-19 століття, художній образ якої відображає пластичне мистецтво в контексті становлення національної ідентичності. Аналізуються різні стилеві характеристики цих жанрів та їхні соціальні функції. Таким чином, можна оцінити унікальну форму цього мистецтва, її цінність, і проаналізувати причини зображуваної тематики. Ключові слова: Китайські традиційні гравюри, жанри, національна культура, соціальні функції, художні стилі, літературні картини та картини міського життя.

У XV-XIX століттях у Китаї надзвичайно розвинулися традиційні етнічні гравюри, досягнувши апогею в історії Китаю. Традиційна гравірувальна технологія перетворилася з гравіювання на повній формі до гравіювання рухомого типу (окремо гравірувалося кожне слово або окрема частина картини, а потім вони по черзі відтискалися), і виробила зрілу техніку рельєфу на основі оригінального плоского тиснення (відомого як «аркова квітка»). У той же час стрімко відбувався поділ мистецтва, відокремлення художників, скульпторів та друкарів, а гравюри виготовлялися у тісній співпраці представників різних жанрів. У цей період економіка сягнула найвищого розвитку за всю історію Китаю, зокрема завдяки розквіту іноземної торгівлі. У цьому контексті через різні соціальні потреби китайські гравюри поділяються на нижче перелічені теми.

1. Книжкові ілюстрації. У період 15-19 століття у Китаї у великій кількості з'являлися опери та романи. Приватний попит призвів до посилення конкуренції у видавничій галузі. Якість книжкових ілюстрацій дуже впливала на обсяги книжкових продажів. Причиною цьому був дуже низький рівень грамотності загалом: більшість могла лише сприймати книжку на слух і дивитися на зображення в ній, аби зрозуміти зміст книги. Тому тогочасні видавці платили значні кошти, аби найняти відомих живописців, скульпторів, друкарів для співпраці, щоб зробити красиві ілюстрації та продати книги. У той же час, завдяки цим вишуканим ілюстраціям, романи та опери також були широко розповсюджені серед загалом. Їхні художні характеристики продовжують техніку традиційного "білого малюнку" китайського живопису (картин, виконаних лише нанесенням ліній, як правило, без додавання кольору). Аналогічно, перспектива здебільшого відрізнялася від традиційного способу фокусування у картинах західного мистецтва. Виробилася ідеалістична розсіяна перспектива, яка змінювалася зі зміною сюжету і зі зміною позиції головного персонажа. Глядач дивився на зображуване ніби очима персонажа у ній, зі зворотною перспективою. Крім того, розмір персонажів у китайських гравюрах міг змінюватися залежно від їхньої ролі. Зазвичай головний герой малювався більшим, а другорядні персонажі – меншими. Так само люди з високим статусом – такі як імператори, чиновники, вчені – зображувалися більшими; а люди низького рангу – наприклад, слуги і солдати – порівняно маленькими. Оточуюче середовище навколо персонажів також перетворювалося творчою уявою живописця, й іноді люди могли бути навіть більшими за гори, чим підкреслювалася їхня важливість. Цей метафоричний підхід у тогочасній книжковій ілюстрації дуже подібний до аналогічних прийомів у голландського художника Ієроніма Босха. Також були книжкові ілюстрації, які поєднували традиційні методики каліграфії та живопису. Цей тип ілюстрації зосереджувався на етапах створення каліграфії та живопису, тому такі ілюстрації часто були не завершеним живописом, але містили багато технік, які часто надихають сучасне мистецтво та технології у Китаї.

2. Зображення традиційних святкувань і ритуалів. У Китаї найважливішим святом є Весняний фестиваль. Це кінець року і початок нового року. Люди сподіваються, що сім'я буде щасливою та залишатиметься подалі від негараздів у наступному році. Аби посприяти цьому, існував звичай розміщувати «новорічні картинки» на дверях. Сімс новорічних картинок полягав у тому, щоб поставити на дверях надії в новому році. Оскільки в китайській концепції щастя є кольоровим, після виникнення кольорової гравюри, люди почали застосовувати цю техніку і до новорічних малюнків, що також сприяло розвитку старовинної технології гравіювання. На відміну від новорічних картин, інший тип гравюри – «Джама» – , популярний на заході Китаю, в основному використовувався для похорон. Після смерті людини ці гравюри спалювалися у вогні, аби вивести померлого в інший світ з цього світу. Таким чином близькі надсилали благословення померлим у потойбіччя. Крім того «Джама» використовувався для молитов за мир.

3. Оздоблення будинку. У давньокитайському мистецтві два різні види картин розвивались разом. Перший, найважливіший, називається "літературний живопис" (картини, намальовані культурними людьми). Відомим давньокитайським художником часто потрібно було мати глибокі культурні знання для створення картин та каліграфії. У той же час ці люди часто були чиновниками, тому їхня естетика репрезентувала офіційну державну естетику і відігравала вирішальну роль у національній естетиці Китаю. Вони любили малювати гори, річки та певних персонажів або рослин, які представляли їхній дух, такі як Дао Юаньмін, Су Ши, цвіт сливи та бамбук. Зазвичай ці теми відносно прості, без занадто великої кількості персонажів. Інший вид живопису, протилежний літературному живопису – картини міського життя. Цей вид живопису зображає соціальні звичаї та історію. Китайські гравюри з 15 по 19 століття прагнули висловити цю тему і користувалися великою популярністю. Люди часто прикрашали ними свої домівки.

4. Комерційна реклама. Виробництво китайської туші сягнуло найбільшого розвитку наприкінці династії Мін. У цей час якість чорнила була на найвищому рівні за всю історію, але традиційна китайська туш відрізнялася від теперішньої: вона мала палицеподібну форму і дещо нагадувала тверді акварелі. Під час фарбування спочатку додавали воду для подрібнення, після чого використовували. На суцільному чорнильному блоці також розміщувалися різні різьблення та кольори, аби залучити клієнтів до купівлі, із популярними зображеннями, такими як дракони, фенікси, бамбук, зірки та інші візерунки. Але оскільки в асортименті було багато зображень на продаж, їх усі не можна було виставити на огляд, а натомість продавці вирізали ці візерунки на продаж у гравюри. Надрукувавши багато гравюр їх укладали у брошури (подібні до каталогів товарів у сучасних супермаркетах). Ці каталоги чудово виконували рекламні функції завдяки красивим візерункам.

5. Релігійна пропаганда. З моменту виникнення китайських гравюр їх відразу почали використовувати для релігійної пропаганди. Найдавнішим у світі прикладом такої релігійної гравюри, що збереглася, є гравюра з "Ваджра Сутри" буддистського тексту IX столітті нашої ери. У різних релігіях є різні боги та релігійні теорії та історії, тому релігійний зміст зображень на гравюрах змінювався з

поширенням певних релігій у Китаї. Спочатку буддизму і даосизму, а потім до кінця династії Мін з'явилася у гравюрах й історія християнської Біблії. Сьогодні гравюри певних часів відіграють значну роль у дослідженнях поширення певних релігій.

Підсумовуючи, з 15 по 19 століття у Китаї гравюри в основному слугували книжковими ілюстраціями, оздобленнями домівок, зображеннями звичаїв і традицій, рекламними зображеннями, зображеннями для релігійної пропаганди а також зображеннями інших тем, які зачіпали багато аспектів китайського суспільства того часу. Причини їх появи - розвиток літератури та мистецтва, прогрес науки і техніки, поширення релігії, розвиток комерції, зміна концепції оздоблення будинків та добрі сподівання людей на майбутнє.

Джерела

1. Чен Чі. «Концепція і техніки китайської акварельної гравюри», China pictorial press, 2019, с. 26.
2. Лі Маозенг. «Мистецтво гравюри династій Сонг, Юань, Мін і Цін», Elephant Press, 2000, с. 122.

Демченко Володимир Миколайович
Кандидат філологічних наук, доцент
Херсонський національний технічний університет

МОВА ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто деякі проблеми структурного розвитку української мови упродовж останнього сторіччя, залучено компаративний метод, зокрема наведено приклад мови 1925 року, зафіксованої в державному документі того часу. Проаналізовано мовні особливості на граматичному й синтаксичному рівнях із визначенням відмітних тогочасних рис. Зроблено висновок про структурний стан української мови 20-х років ХХ сторіччя порівняно з сучасним, а також про потребу виконання певних заходів щодо подальшого розвитку структури національної мови в умовах незалежної держави. Ключові слова: українська мова, мовна політика, правопис, граматичні ознаки, синтаксис, пунктуація.

У колі полемічних питань, пов'язаних із національною (етнічною) мовою, концептуальним є положення про її розвиток, адже будь-яка соціальна субстанція, якою є й мова, не може перебувати в сталому вигляді, незважаючи на цивілізаційні зміни. Це питання дискутується в таких напрямках: мовний пуризм, що не припускає новотворів, будь-яких запозичень, не кажучи вже про структурні зміни в мові (наприклад, на рівні пунктуації чи морфології); очищення мови від штучних нашарувань (зокрема від російськомовних кальок), залишаючи іншомовні одиниці на позначення нових понять або для редукції певних аналітичних або синтетичних конструкцій. На нашу думку, мова потребує й структурних змін задля виправлення нелогічних форм, незважаючи на їх «традиційність», «кодифікованість» або «звиклість» до них.

Зрозуміло, що такий радикальний погляд не висвітлюється в науковій літературі, залишаючись фіксованим лише у протоколах академічних дискусій, проте передові (можна навіть сказати – «продвинуті») – за аналогією до англ. advanced, однак не «просунуті» з геть іншою виразною конотацією) українські лінгвісти виявляють таке спрямування в численних працях, спрямованих на захист національної (державної) мови, що передбачають насамперед зміну численних кальок у діловому / науковому мовленні, позаяк саме воно фіксується в державних актах, кодифікуючи певні мовні форми на багато років уперед, – як і сталося з тим нелогічним «просунутим», яке методисти *висунули (ось це його реальне семантичне поле – В.Д.)* на законодавчий рівень.

Серед таких передових учених відзначимо Анатолія Венцковського, який намагається замінити неорганічні на ґрунті української мови російськомовні кальки логічними відповідниками [1], Святослава Караванського, що намагався робити це ще в радянські часи [4], Катерину Городенську та Олександра Пономарева, які, не змігши перебороти «стару силу» на рівні Національної академії наук, активно беруть участь у різноманітних просвітницьких медіапроектах. Також потрібно назвати Ларису Масенко, яка обстоює функціональні перспективи української мови [5]. Ми також долучилися до розгляду цих проблем, присвятивши їм монографічні дослідження з аналізом як функціональних, так і структурних проблем актуального стану мови [2; 3].

У цій розвідці ставимо за мету висловити деякі власні позиції щодо структури української мови на прикладі державного акта 1925 року, водночас проводячи компаративістичні паралелі із сучасним станом мови. Це було зумовлено тим, що в російськомовних документах того часу ми виявили абсолютну тотожність із сучасним станом російської ділової мови – на всіх її рівнях, а тому стало цікаво дослідити українськомовний документ того часу в такому ж спрямуванні.

Отже, перед нами текст Постанови ВУЦВК «Про Видавництво офіційного органу Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів “Вісти ВУЦВК”» [6]. Ми не акцентуємо на правописних відмінностях української мови, адже офіційний правопис із того часу змінювався неодноразово, – ми констатуємо деякі форми (логічні чи нелогічні) відповідно до їхньої сьогоденної перспективи.

Уже назва Постанови репрезентує західноєвропейську традицію написання власних назв із великої літери, що не відповідає сучасній правописній нормі й вважається помилкою. Проте до сьогодні окремі державні установи (можливо, через бажання возвеличити себе) не зважають на це правило. Наприклад, ми спостерігали в актовій залі Херсонської обласної державної адміністрації саме такий варіант написання – усі слова з великої літери. Також зустрічаються помилки через зайве статусне виділення лексем *державний, національний, академічний* тощо (аналогічно – *професор, ректор, заслужений юрист, народний артист* тощо). Таке зайве возвеличення особи чи установи зумовлене ще й підсвідомим / несвідомим підлабузництвом, що є рудиментом колишньої адміністративно-командної системи.

Навіть без залучення офіційного правопису назва документа виявляє нелогічність, оскільки множинні форми у словосполученні «Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів» логічно пояснити неможливо. Проте дивно інше: і сьогодні в якомусь пошанному (аж надто офіційному чи як?) статусі форма «Народний депутат» дозволяється (як і вищенаведений «Заслужений...») в окремих ситуаціях. Уважаємо, що в будь-якому статусі / ситуації це маркування є зайвим і позначає посаду чи звання. І це незважаючи на міжнародний статус (наприклад, у словосполученні «*Сторони* Міжнародної конвенції») множинна форма також не має логіки).

Зайвими є й окремі пунктограми, що залишається актуальним і сьогодні. Так, у реченні «Для здійснення згаданих у арт. 3 завдань, Видавництво “Вісти ВУЦВК” має всі права юридичної особи» кома логічно не пояснюється – обставина у препозиції не має відокремлюватися. І якщо на той час це могло бути пояснене старими традиціями великоросійського канцеляриту, то сьогодні це ознака неграмотності. Це ж стосується й використання прийменника *по*, що наразі є обмеженим («*по* всій території УСРР»).

Проте в інших місцях потрібної коми може й не бути. Наприклад: «Редактор здійснює так ідейне керівництво Видавництва через Редакцію Видавництва як і господарське керівництво через Головну Контору Видавництва». Це можна пояснити певною безсистемністю, що спостерігається й в інших фрагментах тексту. Так, наявні два варіанти відомого всім сучасним українським діловодам і вчителям іменника: «виробляти *проекти* штатів» і «складати кошториси, калькуляції, баланси й *проекти* розподілу зиску». Як бачимо, перший варіант – традиційний, але нелогічний, а другий – навпаки (і це було ще сто років до нашого нового правопису 2019 року! – *емоція наша* – В.Д.). Або за наявності частки *зокрема* (що логічно не відокремлюється в препозиції) використовується й російськомовна калька *в тому числі*, що має аналогічне значення. У сучасній мові остання форма аж надто активна як у письмовому варіанті, так і в усному, при тому першу всі намагаються виділити комою, хоча вона за значенням належить до подальшого конкретного повнозначного слова, а не до цілого речення.

Як зайвину можна відзначити й інші форми. Наприклад, у дієслівному словосполученні «укладати *всякого роду* договори» виділена нами сполука також має походження з уже згадуваного сумнозвісного канцеляриту, причому укладач Положення далі цю зайвину прибирає: «укладати *всякі* договори», таким чином роблячи вислів простішим і демократичним (розрахованим на звичайних людей – не чиновників). У фрагменті «виконувати *ту чи иншу* функцію» виділена сполука є актуальною й сьогодні, хоча також зайва й потребує заміни *певну*. Аналогічною калькою є сполука «протягом місяця», що сьогодні є вже «вчорашнім днем» (довгий час на неї переучувалися від «на протязі») і потребує заміни на прийменник-відповідник *упродовж*.

Окремі слова й словосполучення того часу стали активними й у сучасній діловій / науковій мові з розпадом імперії: *на засадах, зокрема, провадить, перебуває у віданні..., має головним завданням, вилучене з цивільного обігу* та ін. Тобто українська мова ніби автоматично набула також рис незалежності. Деякі з таких форм потребують певного семантичного переосмислення. Так, кальковані сполуки «і т. д.», «та ін.», «і т. ін.» отримали чудового замітника *тощо* (1925 року – *то що*), який, на нашу думку, позначає будь-які об'єкти – як неживі, так і живі, як однорідні, так і неоднорідні (вони стають зрозумілі в препозитивному переліку). Інший приклад – прикметник *чинні*, що надалі замінився на кальку *діючі*, яка до сьогодні залишається активною. Перша ж форма вже повсякчас використовується лише у сполуках з іменником *закон* (1925 року – *узаконення*) або іншими документами, хоча вважаємо, що й інші об'єкти, які мають семантику постійної вживаності, можуть мати при собі таке означення – як неістоти (наприклад, «*чинні* державні кваліфікаційні комісії»), так й істоти (на кшталт «*чинний* голова ради»).

Новий правопис 2019 року відновлює окремі елементи тогочасної мовної структури, однак лише на рівні варіативності – на вибір мовця (редакції, компанії тощо). Це й займенник *инші*, й давня форма

іменників III відміни («на час довгої відсутності», «порядок діяльності», «про порядок публічної звітності»). Проте залишається незмінною форма, що порушує головний фонетичний закон української мови – милозвучності: одне слово *проект* виправлене, натомість ціла низка слів (*спеціальні, провінційальні, комісаріят* тощо) залишаються в минулому, і ми маємо сполуку двох голосних *ia*, що в українській вимові аж ніяк не може стати дифтонгом.

Як висновок можна зазначити, що ми не претендуємо на повернення граматичних форм на кшталт «розпоряджати коштами», «відрахований на прибуток» чи «статутний капітал», хоча їх логічність також можна довести, проте, по-перше, зважимо на наявність у мові сторічної давнини таких калькованих форм, як *повинен* або *в цілому* (поряд із питомими українськими *має* та *загалом*), а по-друге – на наявність правильних граматичних форм, які ми мусимо (навіть зобов'язані) використовувати. Такою, скажімо, є модель «через... (напр., використання)», яка має категорично змінити активну в діловому / науковому мовленні «*шляхом...*». Таких пропонуваніх і аргументованих уживанням у старих українських документах форм є ще багато, й вони заслуговують на увагу та застосування.

Джерела

1. Венцовський А. Калькуємо, забувши слово рідне... [Електронний ресурс] / А. Венцовський // Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик «Персонал Плюс». – № 32 (284) 19-25 серпня 2008 року. – Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/284/3610.html>
2. Демченко В. Державна мова як об'єкт національної безпеки : монографія / Демченко В. М.; за наук. ред. проф. І. Лопушинського. – Херсон : Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2019. – 176 с.
3. Демченко В. Органічна та неорганічна українська мова : монографія / Демченко В. М. – Херсон: Мрія, 2003. – 188 с.
4. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне "я" / С. Караванський. – К. : Академія, 2001. – 240 с.
5. Масенко Л. Т. Мова радянського тоталітаризму. Київ : ТОВ «Вид-во «Кліо», 2017. – 240 с.
6. Про Видавництво офіційного органу Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів «Вісти ВУЦВК»: постанова ВУЦВК (від 16 грудня 1925 р., Харків) / LIGA:ZAKON. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP250021.html

Сікоза Денис Миколайович

*Обласна інспекція по охороні пам'яток історії та культури
Херсонської обласної державної адміністрації*

Линецький Михайло Валерійович

*Департамент реалізації гуманітарної політики
Херсонської обласної державної адміністрації*

Дзюладзе Олена Сергіївна

*Кандидат історичних наук
Інституту археології НАН України*

АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС ЧЕРВОНИЙ МАЯК І ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ ЯК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА ТА ТУРИСТИЧНОГО ОБ'ЄКТА-СКАНСЕНА «АМАДОКА»

Статтю присвячено створенню історико-культурного заповідника «Амадока» на базі археологічного комплексу Червоний Маяк (Бериславський район, Херсонська область). Наведено коротку історію археологічного дослідження пам'ятки національного значення. Приділено увагу систематичному вивченню та збереженню культурної спадщини. Окреслено перспективи заповідника «Амадока» як туристичного об'єкта-скансена. Ключові слова: Червоний Маяк, Амадока, скансен, археологічний комплекс, пізні скіфи, історико-культурний заповідник.

Червоний Маяк: від перших згадок мандрівників до археологічних розкопок. Червоний Маяк – археологічний комплекс пізньоскіфського часу. Він розташований в однойменному селі Бериславського району Херсонської області. Комплекс складається з городища, передмістя і могильника, що сьогодні є пам'ятками національного значення.

Пізні скіфи побудували тут фортецю, яка існувала с II ст. до н. е. по III ст. н. е. Вона є однією з найбільших фортець цього часу, яка входила до низки пізньоскіфських укріплень у Пониззі Дніпра. Наприкінці римської доби тут мешкали готські племена.

Вперше цю пам'ятку згадує інженер-подпоручик князь С.І. Мишецький, який у 1736-1740 рр. знаходився у Пониззі Дніпра: "От оной речки Каменки 4 версты имелся город в древние годы, прозываемой Пропасное" (Мышецкий 1847, с. 343).

Свого часу пам'ятку відвідав видатний письменник та етнограф О.С. Афанасьєв-Чужбинський. Він залишив такий мальовничий опис Червоного Маяка: "... узкая тропинка вдоль каменистого и необыкновенно красивого берега ведёт к старинному и забытому городищу...С этого городища вид на

окрестности восхитительный. Внизу глубокий и окаймленный лесом Днепр, за рекой неисходимые плавни со своей обычной обстановкой и широкое озеро, называемое Великим лиманом, а через Пропасную балку белеют здания Бизюкова монастыря" (Афанасьев-Чужбинский 1861-1863, с. 256).

Перший план був складений 1863 р. А.П. Чирковим (Чирков 1867, с. 546). Городище було оглянуте В.І. Гошкевичем 1885 р. Він зазначив, що на городищі на початку XIX ст. була садиба Софроніївського монастиря, а після його скасування воно правило за каменоломню для розбудови Бізюкова монастиря. Можна думати, що у XIX ст. руїни стін ще було видно. В.І. Гошкевич виявив над Пропасною балкою кам'яну кладку, а в балці зібрав фрагменти амфор, ліпну, червоно-і чорнолакову кераміку, мідну монету імператора Феодосія (Гошкевич 1913, с. 21). Археологічні дослідження на городищі не провадилися.

Червоний Маяк: систематичне вивчення та збереження культурної спадщини. Перші поховання Червономаяцького некрополю було знайдено у XIX ст. при земляних роботах в монастирській садибі. На південь від будівлі дитячого притулку (приблизно на місці нинішньої сільради) було виявлено кілька поховань з керамікою і римським келихом зеленого скла з накладним орнаментом. Великий некрополь було виявлено також на південь від садиби монастиря, на високому березі Дніпра, приблизно за версту від городища. Ченці розкопали 136 ґрунтових могил. Ієромонах Авдій передав знахідки В.І. Гошкевичу. Судячи по відтворенню речей у роботі В.І. Гошкевича (Гошкевич 1913, с. 22-23, рис. 35-56), в цьому могильнику були пізньоскіфські й черняхівські поховання. Деякі знахідки з нього досі зберігаються у Херсонському краєзнавчому музеї.

У 1975 р. О.В. Бодяньський виявив ще один могильник при будівництві нової частини селища на північ і північний схід від Пропасної балки і городища. Він розташований на плато корінного берега Дніпра, яке невеликими мисами уривається у безіменну балку, що впадає у Пропасну з півночі.

Дослідження цього могильника 1976 р. почав Е.А. Симонович. У цілому, на могильнику 1976 р. було розкрито близько 500 кв. м.

Після десятирічної перерви роботи на могильнику відновив Черняхівський загін ІА АН СРСР під керівництвом О.О. Гей. За три польових сезони 1986-1988 рр. було закладено сім розкопів, у яких досліджено 67 могил. Колекція з розкопок 1976-1988 рр. зберігається у ДІМ (Москва) (Гей, Симонович 2019).

Дуже важливою подією стало відновлення розкопок. В 2011 році Обласною інспекцією по охороні пам'яток історії та культури спільно з Інститутом Археології НАН України було прийнято рішення створити Пізньоскіфську археологічну експедицію під керівництвом д.і.н. О.В. Симоненка.

Вже 10 років поспіль Пізньоскіфська археологічна експедиція спільно з Обласною інспекцією по охороні пам'яток історії та культури досліджує Червономаяцький могильник, проводить там археологічні розкопки. Досліджено 54 археологічних об'єкти, що були під загрозою руйнації. Знахідки з розкопок щорічно передаються дослідниками на постійне зберігання до Херсонського обласного краєзнавчого музею, серед яких особливу увагу привертають ювелірні вироби, римська кераміка, наступальна зброя.

Археологічні розвідкові дослідження на городищі Червоний Маяк проводилися Н.М. Погребовою у 1950 р. (Погребова 1950), І.А. Антоновою у 1952 р., М.П. Оленковським у 1970-80-х рр. У 2000-х рр. городище щорічно обстежувалося Д.М. Сікозою. У 2006 р. тут було проведено магнітометричні дослідження (Гаврилюк, Смекалова, Чудин 2009, с 93).

Пізньоскіфською археологічною експедицією Інститут археології НАН України разом з Обласною інспекцією по охороні пам'яток історії та культури було визначено межі пам'ятки, виявлено неукріплену частину городища (передмістя), виготовлено детальний топографічний план, проведено геомагнітні та георадарні розвідки території пам'ятки (Симоненко, Сікоза, Дзнецладзе 2015).

Червоний Маяк: створення заповідника "Амадока", скансен як атрактивний туристичний об'єкт. Скансен – це так званий живий музей з насиченими анімаційними програмами відтворення історичного середовища, де туристів приваблюють не лише окремі споруди, предмети старовини, а й професійні працівники-аніматори, які своїми заняттями відтворюють побут, поведінку, матеріальну і духовну культуру попередніх епох, вони розкривають традиційні ремесла і види діяльності, характерні для відповідної місцевості і часу, наприклад, роботу мірошника, ткача, коваля, гончара, тесляра, винокура, пасічника і багато інших. Часто і самим відвідувачам музею пропонується спробувати свої сили під керівництвом фахівця. Кожен може відчути себе в ролі коваля чи гончара та ін. Скансени відрізняються від звичайних музеїв, перш за все, наявністю видовищного елемента. Їх специфіка полягає в тому, що в них існують широкі можливості безпосереднього неформального спілкування (під час організації змагань, обрядів, вистав, ярмарок, виступів фольклорних колективів), що, водночас, складає одну з причин популярності цих музеїв серед різноманітних верств населення. Невід'ємним елементом скансенів є традиційна кухня. Все готується «на очах» у відвідувачів, а іноді навіть з їх допомогою, що надає стравам ще більшої колоритності. Основна мета скансенів донести до майбутніх поколінь унікальність архітектури, побуту, традицій наших предків в умовах, максимально наближених до природних. На території України

немає жодного подібного музею, який був би присвячений давній історії нашої держави. Більшість великих скансенів спеціалізуються на побуті та традиційній архітектурі 18-19 століть, та приурочені до західних та центральних областей України, що в свою чергу збільшує музейний попит на дані області, а також число їх відвідувачів.

"Амадока" не тільки буде спеціалізуватися на давній історії, а й стане першим живим музеєм на півдні України. Як приклад можливо використати досвід іноземних колег з Германії та Швеції.

Створення заповідної території та її функціонування передбачає проведення регулярної науково-просвітницької, культурно-виховної та науково-дослідної роботи.

Археологічний парк – територія археологічного об'єкта, що включає в себе досліджені та музеєфіковані ділянки, придатні для експонування в природному просторі. На території пам'ятки планується створити музеєфікацію частини пізньоскіфського ґрунтового могильника та городища.

Для багатьох країн міжнародний туризм став найприбутковішою галуззю економіки, а доходи від нього важливою складовою національних бюджетів. Подорожі та туризм стимулюють розвиток інвестиційних проєктів з розбудови транспортної та готельно-туристичної інфраструктури, реставрацію історичних пам'яток і музеїв. Все це підвищує якість життя корінного населення і обслуговування туристів.

Історико-культурні пам'ятки є найвагомішою складовою туристичного потенціалу України. Найбільше іноземних туристів приваблюють розкопки античних міст Північного Причорномор'я, таких як Тіра, Ольвія, Херсонес, Пантікапей.

На теренах Херсонської області розташована велика кількість стародавніх пам'яток, серед яких важливе місце посідає пізньоскіфський археологічний комплекс Червоний Маяк. Тут велетенський за розмірами археологічний комплекс складається з укріпленої фортеці-городища, передмістя і могильника пізніх скіфів.

Цей археологічний комплекс є єдиною повністю збереженою пам'яткою пізньоскіфської культури в Україні, тому цілком закономірно, що саме він має бути ретельно досліджений та музеєфікований.

Наразі ведеться робота по створенню тут історико-культурного заповідника "Амадока" місцевого значення.

Створення заповідника в селі Червоний Маяк об'єктивно сприятиме поліпшенню соціально-економічного стану Бериславського району та Херсонської області загалом, створенню привабливого інвестиційного клімату, збільшенню туристичних потоків.

Включення заповідника "Амадока" до туристичних маршрутів та залучення до співпраці рекреаційних закладів регіону позитивно вплине на рівень життя місцевого населення.

Створення на базі заповідника археологічного парку та центру експериментальної археології, організація екскурсійного обслуговування сприятиме популяризації давньої історії та підвищенню інтересу до минулого України загалом. Це також сприятиме проведенню на базі заповідника регулярної науково-просвітницької роботи і культурно-виховної роботи.

Проведення науково-дослідних археологічних і пошукових робіт на території заповідника "Амадока" дозволить співпрацювати не тільки з вітчизняними, а й з закордонними вузами і допоможе у роботі зі створення центру по вивченню пізньоскіфської культури на Нижньому Дніпрі.

Проведення на базі заповідника міжнародних наукових конференцій дозволить висвітлити результати досліджень українських науковців далеко за межами України, і як результат, звернути увагу світової спільноти на археологічну спадщину нашого регіону.

Вже сьогодні на базі археологічного комплексу Червоний Маяк можливе проведення таких туристичних заходів як:

6. Створення реконструйованих будівель – помешкань пізніх скіфів, відомих за результатами досліджень;

7. Музеєфікація окремих досліджених ділянок з археологічними об'єктами та їх екскурсійне використання;

8. Майстер-класи з експериментальної археології та давніх ремесел;

9. Залучення клубів конструкторів для проведення заходів екскурсійно-розважального характеру із відтворенням одягу, озброєння та побуду пізніх скіфів;

10. Розробка концепції та проведення виїзних оглядових екскурсій під час роботи охоронно-рятувальної археологічної експедиції на території Червономаяцького пізньоскіфського археологічного комплексу;

11. Організація історико-реконструкторського фестивалю "Амадока – Серце Скіфії";

12. Розробка та організація кінного маршруту "Херсонщина – домівка давніх кочовиків";

13. Розробка та впровадження вело маршруту "Стежками пізніх скіфів";

14. Проведення художніх і фото пленерів, відеозйомок.

Історико-культурний заповідник "Амадока" має високий потенціал як перспективний центр міжнародного історико-культурного та етнографічного туризму.

Джерела

1. Афанасьев-Чужбинский А.С., 1861-1963. *Поездка в Южную Россию*. Ч. 1. Очерки Днепра. СПб, 465 с.
2. Гаврилюк, Н.А., Смекалова, Т.Н., Чудин, А.В., 2006. Магнитометрическое исследование позднескифского городища у села Червоный Маяк в южной части течения Днепра. *Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Актуальные проблемы*. Керчь, с. 90-95.
3. Гей, О.А., Сымонович, Э.А., 2019. *Позднескифский могильник Красный Маяк (раскопки 1976 – 1977 гг.)*. М.: ИА РАН. 84 с.
4. Гошкевич, В.И., 1913. Древние городища по берегам низового Днепра. Известия Императорской археологической комиссии. Вып. 47. СПб., с. 117-145.
5. Мыщенский, С.И., 1847. *История о казаках запорожских, как оные из древних лет зачалися, и откуда своё происхождение имеют, и в каком состоянии ныне находятся*. М.: "в университетской типографии".
6. Погребова, Н.Н., 1950. Отчет о разведке скифских городищ на Нижнем Днепре в 1950 г. НА ИА НАНУ 1950/15а.
7. Симоненко, О.В., Сікоза, Д.М., Дзєнєладзе, О.С. 2016 *Пізнєоскіфський могильник Червоний Маяк. Дослідження 2011-2015 років*. Херсон: ФОП "Сівак О.В."
8. Чирков, А.П., 1867. Краткий очерк городищ, находящихся при Днепре и его лимане. Записки Одесского общества истории и древностей. Т. 6. Одесса, с. 546-550.

Жолновач Антон Віталійович

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Науковий керівник: Ніколаєвська Юлія Вікторівна, кандидат мистецтвознавства, доцент
Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ВОКАЛЬНО-СЦЕНІЧНІ ТРАДИЦІЇ ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ДЕМОНА З ОПЕРИ АНТОНА РУБІНШТЕЙНА «ДЕМОН»

У статті аналізуються приклади вокально-сценічних традицій втілення образу Демона представниками української та російської вокальних шкіл. Особливу увагу приділено дуалістичності образу Демона, як «вигнанця неба» та закоханого у літературному, художньому, композиторському та виконавському аспектах даного персонажу. Невід'ємною частиною роботи являється повний аналіз партії Демона, що допомагає молодим виконавцям легше справлятися зі складностями та вносити індивідуальне прочитання образу невідривно від композиторського задуму. Стаття містить відомості про вокальну спадщину та жанр опери у композиторській творчості Антона Рубінштейна, а також його зв'язок з музичною освітою в Україні. Ключові слова: Антон Рубінштейн, вокально-сценічна традиція, образ Демона, вокальна інтерпретація, дуалістичність образу, жанр опери.

Антон Григорович Рубінштейн (1829-1894) увійшов в історію XIX століття як персон, яка змогла підняти музику на професійний рівень і дати можливість людям різних верств населення отримувати якісну освіту. Його діяльність дала змогу укріпити статус музиканта та престижність даної професії.

Вокальна творчість Антона Рубінштейна внесла в розвиток музичної культури Росії XIX століття багато нових відтінків та відкриттів, які знайшли розвиток в творчості його учнів та інших композиторів. Пісенна спадщина втілює в собі надбання західноєвропейських тенденцій, що відіграло значну роль в культурному та музичному розвитку російського театру.

На жаль в музичному житті XXI століття твори віртуозного піаніста, громадського діяча, композитора, диригента та педагога не знаходять достатнього відголоску в творчості сучасних виконавців.

Мета роботи – виявити особливості вокально-сценічної традиції втілення образу Демона на основі порівняльного аналізу інтерпретаційних версій.

Вокально-сценічна діяльність Антона Рубінштейна захоплювала музикантів, музикознавців та критиків з самого початку творчості. Про це свідчить велика кількість досліджень, книг, статей та критичних рецензій в різних галузях життя композитора. Серед них: А.Скирдова [9], Т. Зима [4], Е. Зинькевич [5], О. Малозьомова [7], Л. Попова [8], І. Сухленко [9], А. Уманець [11]. Тим більш, творчість А. Рубінштейна в вокально-сценічному жанрі не знаходить достеменного аналізу образів у сфері інтерпретування.

Камерно-вокальна творчість композитора відображає великий інтерес автора до різного кола поетів, як російських так і зарубіжних. Літературними першоджерелами його більше 160 вокальних творів стали вірші О. Пушкіна, М. Лермонтова, Л. Толстого, О. Кольцова, І. Тургенєва, І. Крилова, Я. Полонського, В. Жуковського, С. Надсона, Д. Давидова, А. Дельвіга, М. Минського, Д. Мережковського. Без уваги автора не залишились і західноєвропейські поети, серед яких Данте, Г. Гейне, А. Ламартін, Л. Уланд, Й. Гете.

Творчість Антона Рубінштейна називали феноменом XIX століття. Він був не просто музикантом, піаністом, диригентом, викладачем та громадським діячем. Він став визначною фігурою у розвитку професійної освіти для всіх бажаючих навчатися від ремісників до знаті.

Найбільш значимим оперним твором, є опера Демон. Образ головного героя композитор зміг яскраво передати у сольних номерах. Багато критиків у свій час зауважували про малу емоційність та недостатнє відображення в образі головного героя «злого генія».

В завершенні даної роботи підкреслимо, що всі проведені дослідження образу Демона з позицій композиційно-драматургічних прийомів: інтонаційна єдність в основі якої лежить секстовість; інтонаційно-сміслові «арки»; психологічний підтекст; метод симфонічного розвитку; дуже вплинули на подальший розвиток російської лірико-психологічної опери.

Перспектива подальшого дослідження теми пов'язана з вивченням проблематики вокального виконавства, втілення образу Демона у сучасних театральних постановках.

Джерела

1. Антон Рубінштейн у діалозі з Україною. URL: <http://mus.art.co.ua/anton-rubinshtejn-u-dialozi-z-ukrajinoju/> (дата 15.11.2018).
2. Данилова Н. Ю. Лермонтов в музыке // Проблемы культурологии. 2013. №12. С. 53-60.
3. Дурьлин С. Врубель и Лермонтов // М. Ю. Лермонтов. 1948. С. 541-622.
4. Зима Т. Ю. Антон Григорьевич Рубинштейн – социокультурный феномен и организатор музыкального дела в России // Вестник МГУКИ, 2012. № 3. С. 230-235.
5. Зинькевич. Е. Неутомимый композитор второго разряда... // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. ст. – Вип. 30: Брати Рубінштейн. Історичні уроки та плоди просвіти / Харк. держ. ун-т. мистецтв ім. І. П. Котляревського [ред.-упоряд. Л. Русакова]. Харків: Вид-во ТОВ «С. А. М», 2010. С. 7-20.
6. И на челе его высоко не отразилось ничего URL: <https://www.belcanto.ru/15020602.html> (дата обращения 11.03.2019)
7. Малозьмова О. І. Роль Антона Рубінштейна в реорганізації музичної освіти в Києві // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. 2013. №4. С. 51-59.
8. Попова Л. В. «Демоническое» в творчестве М. А. Врубеля // Научный потенциал: работы молодых ученых. 2013. №4. С. 278-282.
9. Скирдова А. А. Лирические оперы А. Г. Рубинштейна в контексте эволюции жанра: автореф. дисс. ... кандидата искусствоведения; Ростовская государственная консерватория им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2011. 29 с.
10. Сухленко І. Руска романтична традиція «Рубінштейновського корня» в исполнительском стиле Владимира Горовица // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. ст. Вип. 30: Брати Рубінштейн. Історичні уроки та плоди просвіти / Харк. держ. ун-т. мистецтв ім. І. П. Котляревського [ред.-упоряд. Л. Русакова]. Харків: Вид-во ТОВ «С. А. М», 2010. С. 225-235.
11. Уманець О. В. Фастівська міфологема у творчості А. Рубінштейна // Мистецтво в міждисциплінарних дослідженнях. Харків, ХДАДМ, 2017, с. 181-187.

Вовкодав Оксана Юрївна

Дніпровський національний університет імені О. Гончара

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ АБСТРАКТНОСТІ ЯК ЗАСОБУ ЛЕКСИЧНОГО ЗБАГАЧЕННЯ МОВИ

В статті розглядається проблема лексичного збагачення мови. Акцент зроблено на характерних особливостях категорії абстрактності як засобу лексичного збагачення мови. Ключові слова: лексика, збагачення, абстрактність, мова, особливості.

Вступ. Абстрактні найменування як одна з найчисленніших груп іменників викликають особливий науковий інтерес, оскільки є найменш дослідженими і, разом з тим, найбільш продуктивними в граматичному й семантичному аспектах.

Абстрактні іменники представляють собою одну з найбільш цікавих і складних для дослідження груп лексем. Абстрактність характерна для будь-якої мови та спостерігається на всіх рівнях її структури. Неабиякий інтерес становить категорія абстрактності для різних розділів лінгвістики. Незважаючи на невпинний розвиток мови як засобу комунікації, абстрактність посідає вагомe місце для розгляду і вивчення на рівні структурних особливостей, граматики, лексикології, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики.

Категорію абстрактності іменникового складу досліджували, зокрема О. Потебня, І. Ковалик, В. Німчук, Л. Полюга, П. Фартунатов, О. Шахматова, А. Уфімцева, В. Сташайтене, О. Гордійчук, О. Пупиніна та інші. З одного боку, абстрактні іменники вивчають як мовне явище, прагнучи пояснити деякі їх особливості (вживання з ними артикля, формування кількісної парадигми). З іншого, сама здатність людей до абстрагування і її мовленнєва реалізація привертає увагу вчених, котрі шукають відповідь на питання: чи є ця здатність вродженою для людини і привласною всім культурам, як формується здатність створювати і використовувати абстрактну лексику (Золотарева, 2003; Магузная, 1990; Савельев, 1985).

Метою роботи є аналіз та синтез існуючих визначень абстрактної лексики. **Матеріали і методи.** Матеріалом дослідження є англо-російський словник В.К. Мюллера та “Oxford English Dictionary”. Термін «абстрактний» словник іншомовних слів тлумачить так: «який є наслідком мисленого виділення з усіх ознак, властивостей і зв'язків конкретного предмета його основних, найзагальніших» (Словник, 2000:4). Як синонім до словосполучень «абстрактний іменник», «абстрактне слово», «абстрактна лексика» в науковій літературі використовують термін «абстракція», який має кілька значень: «мислене відкидання частини властивостей, зв'язків об'єкта пізнання з метою виділення тих сторін, зв'язків, що є предметом пізнання; продукт пізнання порівняно з конкретною дійсністю, абстрактне поняття; метод наукового дослідження, що полягає в мисленому виділенні найістотніших рис, відношень, сторін предмета» (Словник, 2000:4), тобто цим словом у широкому розумінні позначаємо процес абстрагування, а у вузькому – результат абстрагування.

Методом суцільної вибірки, що складає понад 150 одиниць, можна вивести тематичні класи абстрактних іменників: стани і постійні ознаки, процеси, почуття та емоції, якості та характеристики суб'єктів, наукові терміни, види мистецтва, предмети та наукові дисципліни, ідеї і концепції, форми ввічливості, явища природи тощо.

Якщо враховувати лише семантичний критерій, то до абстрактних слів варто уналежнити не лише іменники, але й прикметники, дієслова й інші частини мови. Проте у вітчизняному мовознавстві питання абстрактності стосується переважно іменника, оскільки до уваги беруться також граматичні показники. Встановлено, що іменники з конкретним значенням виражають поняття, які називають предмети довколишньої дійсності, що сприймаються людиною за допомогою органів чуттів (назви предметів, явищ, людей). Однак чуттєве сприйняття не дає повного відображення дійсності. Саме тому мислення шляхом оперування найвищими абстракціями «переборює обмеження чуттєвого сприйняття і повнокровно відтворює дійсність». Відповідно «іменники з абстрактним значенням називають поняття, які людина не може безпосередньо сприймати органами чуттів». Граматичним ознаками абстрактних іменників є нездатність утворювати корелятивні форми однини і множини (більшість вживається лише в однині) та сполучатися з означено-кількісними числівниками. Абстрактні назви – це переважно похідні утворення, слова з непохідними основами становлять кількісно невелику групу.

Слід зауважити, що межі між конкретними та абстрактними найменуваннями є рухомими й залежно від контексту іменник може позначити то конкретне, то абстрактне поняття. Це одна з причин того, чому питання про класифікацію слів у межах категорії абстрактності дотепер залишається суперечливим й остаточно не з'ясованим.

Є ствердження, що цю категорію можливо виділити з морфологічної точки зору, так як більшість абстрактних іменників є мотивованими, утвореними від прислівників чи дієслів за допомогою суфіксів. В деяких роботах, присвячених абстрактним іменникам в російській, англійській і німецькій мовах, виділяють ряд суфіксів, котрі могли б слугувати критерієм для їх ідентифікації (наприклад, -acy/-cy; -ance; -ancy; -age; -dom; -ence; -ency; -hood; -ice; -ic/tic; -ics; -ine/-in; -ing; -ism; -ment; -ness; -ship; -th; -tude; -ure; -tion; -ity; -ety; -ing). Однак такий спосіб визначення неможливо визнати достатнім: по-перше, існує цілий ряд слів, утворених за допомогою поданих суфіксів, але які є конкретними в основному значенні (*population*) чи в одному із значень (abbreviation «аббревіатура»); по-друге, далеко не всі абстрактні іменники є похідними і містять зазначені суфікси (наприклад *sense, treason*).

Отже, можна відмітити, що жоден з перерахованих критеріїв ідентифікації абстрактних іменників не є достатнім, тоді як загальним для цього класу є семантичний критерій, а саме – відсутність предметного, матеріального денотату. Тим не менше дехто з дослідників (Полюга, 1991:240; Тома, 2001:288-292; Тома, 2012:19) наполягає, що, розглядаючи класи слів, неможливо керуватися виключно екстралінгвістичними факторами. Дійсно, найбільш раціональним представляється враховувати всі ознаки: семантичні (такі як відсутність матеріального денотату, ідентифікація через слова-визначення, відношення синонімії і антонімії з іншими лексичними одиницями) і формуючі (відсутність повної числової парадигми, особливе вживання зі словами неозначеного артикля, особливості словотвору, здатність до розгортання в речення).

Тож, можемо зазначити, що абстрактне поняття – опосередковане, беззаперечне поняття, що базується на виокремленні найсуттєвіших властивостей певних явищ, дій, осіб тощо (напр.: *kindness, beauty, sadness, flight*) на противагу конкретному поняттю, яке трактується як поняття, що стосується певних матеріальних об'єктів і називає їх.

Отже, абстрактні іменники (від лат. *abstraction* – відтягнення, відтворення) – це іменники, які позначають певний стан, дію, ідею, властивості, наукові терміни, риси характеру, поняття ввічливості: *kindness, sadness, flight, justice, hate, idea, hour*.

Джерела

1. Золотарева Т. А. Семантические особенности английских абстрактных существительных, влияющие на употребление артикля. / Золотарева Т. А. // Дис. канд. филол. наук. Москва. 2003.
2. Матузняя Н. А. Грамматическое содержание и классификация имен существительных в современном английском языке. / Матузняя Н. А. // Дис. канд. филол. наук. Одесса, 1990.
3. Савельев Л. А. Субкатегоризация абстрактных существительных в современном английском языке (на материале биномов модели абстрактное существительное + of + абстрактное существительное). / Савельев Л. А. // Дис. канд. филол. наук. Ленинград, 1985.
4. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л. М. Полюга. – К.: Наукова думка, 1991. – 240.
5. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К.: Наук. думка, 2000. – 680.
6. Тома М. Н. До проблеми визначення абстрактної лексики / Н. М. Тома // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – Вип. 34. – К.: 2001. – с. 288-292.
7. Тома Н. М. Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили: автореф. Дис. на здобуття ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Тома. – К., 2012.

Солодка Лілія Олексіївна

Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка

МОТИВИ В РОМАНІ «СТО РОКІВ САМОТНОСТІ МАРКЕСА»

Інфографіка публікується в рамках апробації наукової роботи автора

Мішеніна Наталя Іванівна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Шейна Лариса Олександрівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ ZOOM ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

Стаття присвячена висвітленню практичного досвіду використання платформи Zoom під час дистанційного навчання іноземній мові. Зроблено висновок, що використання платформи конференцій Zoom під час карантину допомагає достатньо якісно і швидко організувати навчальний процес, здійснювати контроль над ним, а також створювати зручні умови онлайн навчання, що зменшує психологічне навантаження від поточної ситуації. Ключові слова: досвід, платформа Zoom, дистанційне навчання, іноземна мова, організація.

Нова коронавірусна реальність диктує свої вимоги. Навчальним закладам довелося перейти на дистанційне навчання. Воно не є чимось незвичним в НТУ «ХПІ» [1; 2]. Проте, щоб максимально підтримати якість навчання, викладачі терміново опанували нові форми та методи, звернулися до програмного забезпечення, яке раніше не було актуальним. Платформа Zoom є зручною для проведення відеоконференцій, онлайн зустрічей, дистанційного навчання, нею користуються викладачі, політики, бізнесмени. Останнім часом вона набула надзвичайної популярності і, відповідно, нарікань. Ми б хотіли зосередити увагу на її перевагах при дистанційному навчанні студентів іноземній мові.

Викладач, який має обліковий запис, організовує «зустріч». Ми користуємося таким варіантом: сорокахвилинне заняття, пауза близько 30 сек., наступний період тривалістю також 40 хвилин, що практично дорівнюється академічній парі. До конференції може підключитися той, хто має посилання (так званий ідентифікатор конференції). Якщо студент «запізнився», може приєднатися у будь-який момент. Можна запрошувати колег «відвідати» заняття. Також є можливість запланувати конференції заздалегідь, зробити одне і те саме посилання для постійних занять в певний час. Якщо в опціях прибрати пароль, учасники та гості конференції заходять безпосередньо за посиланням. Це особливо зручно, коли студенти та викладачі мають декілька конференцій – за кількістю академічних занять за розкладом.

Серед переваг використання платформи у навчальному процесі, також хотілося б виділити наступні. Zoom дозволяє мати якісний відео- та аудіозв'язок при повільному Інтернеті. За потреби організатор конференції має можливість вмикати-вимикати мікрофон та зображення у себе і у студентів. Платформа має все необхідне для віддаленої роботи в групах, а головне – зрозумілий, зручний для викладання інтерфейс. Можна ділитися із учасниками всім екраном або його частиною, включити демонстрацію браузера, аудіо- чи відеофайл, відкрити, підручник, виділити окреме речення, абзац, збільшити або зменшити зображення, видалити помилкове, підкреслити важливе. Вбудована інтерактивна дошка має значну і зручну добірку інструментів. На ній можна виділяти і підкреслювати кольоровими маркерами, ставити позначки, зберігати написане для повторення, для студентів, які не змогли відвідати заняття.

Якщо студенти не мають можливості користуватися мікрофоном, є вбудований чат. Він дозволяє спілкуватися і з усією групою, і з окремим студентом. Це приватна бесіда, в якій обговорюються помилки, передаються файли, задіяні при виконанні індивідуальних завдань. Можна здійснити запис в пам'ять комп'ютера або до «хмарного» сервісу, зробити паузу, якщо під час заняття відбуваються робочі моменти. Запис згодом може бути прослуханий для повторення матеріалу або відправлений студентам, які пропустили. Відчути себе майже як на звичайному занятті допомагає ще одна цікава функція в чаті – «підняти руку». Вона з'являється праворуч при активації. Натискання означає, що студент готовий відповідати. Викладач бачить і викликає його. Поруч функція «вимкнути мій звук». Дуже зручно вимикати звук, щоб не заважати іншим, поки відбувається дискусія, щоб зайві звуки домашнього буття не втручалися в навчальний процес. Маючи під рукою Zoom, легко контролювати відвідування занять – в чаті відразу помітно, хто підключився.

Під час навчання іноземній мові виникає потреба роботи у парах або групах. Платформа Zoom надає таку можливість. Студенти у групах спілкуються один з одним у так званій «сесійній залі». В залежності від завдання та кількості студентів викладач вручну або автоматично визначає, скільки необхідно «кімнат», і може «ходити» по «кімнатах», перевіряти, як відбувається комунікація. Учасника можна переміщати з однієї «кімнати» до іншої. За нашими спостереженнями, подібна діяльність подобається студентам,

активізує їх, вони показують кращі результати. Можливо тому, що така форма роботи наближає заняття до традиційного.

Ще один момент, більше пов'язаний з психологією online навчання, проте вважаємо потрібним привернути до нього увагу. Заняття відбуваються в домашніх умовах, і деякі студенти психологічно не готові, що інші побачать їхні життєві реалії. Хтось може соромитися способу життя, хтось не прагне показувати «внутрішнього себе», а в результаті можемо отримати низьку працездатність через відчуття дискомфорту. Щоб зняти цю проблему, під час конференції можна використовувати віртуальний фон. Викладач також може скористатися цією опцією і працювати в пасхальний період на тлі великодніх сюжетів або використовувати простір за спиною для тематичного супроводу заняття. Наприклад, опис цікавих місць країни, мова якої вивчається.

Практичний досвід дозволяє констатувати, що використання платформи конференцій Zoom під час карантину допомагає достатньо якісно і швидко організувати навчальний процес, здійснювати контроль над ним, а також створити зручні умови онлайн навчання, наближені до знайомих, що зменшує психологічне навантаження від поточної ситуації.

Джерела

1. Басов В.В. Дистанционное обучение / В.В. Басов, Е.И Радченко // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я : Тези доповідей XXIII міжнародної наук.-практ. конференції, Ч.ІІІ (20-22 травня 2015р., Харків) / за ред. проф. Сокола Є.І. – Харків, НТУ «ХПІ». – С.312.
2. Башко В.В. Из опыта разработки и внедрения в учебный процесс дистанционных курсов иностранных языков / В.В. Башко, Е.А. Ковтун // Нови підходи до вивчення іноземної мови : матеріали 4-го та 5-го засідань школи-семінару. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – С.41-45.

Сваричевська Анжела Петрівна

Кандидат педагогічних наук

Національний університет «Одеська морська академія»

Тесліцька Галина Іллівна

Кандидат філологічних наук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЦИВІЛЬНОГО ФЛОТУ

Стаття присвячена вивченню проблеми вдосконалення мовнокомунікативної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту. Проаналізовано спрямованість сучасних лінгводидактичних досліджень щодо створення оптимальних умов для покращення процесу навчання студентів вищих навчальних закладів різного профілю. Визначено позитивний вплив самостійної роботи студентів на вдосконалення мовної та комунікативної компетенцій майбутніх офіцерів цивільного флоту. Ключові слова: мовна компетенція, комунікативна компетенція, студент нефілологічних спеціальностей, самостійна робота, українська мова.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що формування й удосконалення мовнокомунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів вузьких спеціальностей в лінгводидактиці досі належним чином досліджено.

Огляд наукової літератури. За визначенням учених-лінгводидактів, мовнокомунікативна компетенція передбачає сукупність кількох складників: лінгвістичної, предметної, прагматичної та технологічної компетенцій (К. Климова, Л. Овсієнко, М. Пентилук, О. Тур). У такому трактуванні лінгвістична компетенція – сукупність знань про структуру мовної системи, уміння оперувати набутими знаннями у професійній діяльності (аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису); предметна компетенція – професійні знання з філологічних дисциплін, уміння їх застосовувати у процесі комунікації; прагматична компетенція – наявність знань про сутність та особливості комунікації, оволодіння потенціалом дидактичного дискурсу, орієнтація на аналіз взаємодії комунікантів у педагогічному спілкуванні; технологічна компетенція – спроможність чітко й виразно висловлювати власні думки, знати закони техніки мовлення (правильна постановка дихання, розвиток голосу, чіткої та зрозумілої дикції, нормативної орфоєпії).

Мета дослідження – проаналізувати та описати методіку вдосконалення мовнокомунікативної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту та педагогічні передумови стимулювання самостійної роботи студентів на заняттях з навчальної дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням”.

Основний матеріал. Сучасні концептуальні положення вищої освіти загалом сконцентровані на створенні психолого-педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованого і індивідуально-творчого

підходів, що надають можливість перетворити процесу навчання і виховання в процес самонавчання, самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самоврядування, самоорганізації, самоконтролю.

Найважливішими засобами комплексної мовнокомунікативної компетентності фахівців І. Дроздова вважає мовну й мовленнєву складові: “Для фахівців нефілологічного профілю, які здійснюють організаційно-управлінську діяльність у сфері виробництва і технологій, практичну значущість мають навички і вміння грамотного й ефективного використання мовних засобів для вилучення, оброблення, продукування і ретрансляції спеціальної інформації відповідно до потреб професійного спілкування”.

У процесі вдосконалення мовнокомунікативної компетенції під час занять з навчальної дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” виникає низка проблемних аспектів, для вирішення яких необхідне застосування комплексної методики, що передбачає реалізацію педагогічних умов, серед яких пріоритетними є: застосування навчальних тренінгів для мотивації курсантів до професійного спілкування засобами української мови; формування в курсантів системи знань щодо засобів української мови (засоби мовного характеру – лексика, фразеологія, граматика, синтаксис; методичні засоби – вправи, тестування, складання словників).

З метою удосконалення мовнокомунікативної компетентності та вільного професійного спілкування студенти вищих навчальних закладів повинні мати достатній лексичний запас фахової термінології, оскільки специфіка такої комунікативної діяльності передбачає велику кількість термінів, що активно обслуговують сферу цивільного мореплавства.

Ученими-філологами доведено, що спеціальні галузеві терміни становлять понад 60 % професійної лексики фахівця, решту посідає загальнонаукова термінологія та загальноживані лексеми, а термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації, сприяючи її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності.

Водночас метою педагогічного стимулювання самостійної роботи студентів є досягнення творчого рівня особистості і трансформація навчально-виховного процесу в усвідомлену і мотивовану систему самоосвіти і мовного та мовленнєвого самовдосконалення, що забезпечує гармонійний розвиток професійно-особистісних якостей.

Для активізації самостійної роботи студента, його орієнтації на розвиток особистих професійних якостей, у тому числі й мовнокомунікативної компетентності, необхідно моделювати в навчально-пізнавальній діяльності ситуації, які актуалізують потребу рефлексії в розвитку особистості студента. Студент виявляється здатним скоригувати свою діяльність, свою активність, сформулювати себе як “Я – концепція”.

Для майбутніх офіцерів цивільного флоту характерне різноманіття пізнавальних стратегій, обумовлених специфікою ціннісних орієнтацій та особистим досвідом розв’язання навчальних проблем. Саме тому важливим завданням викладача української мови для формування та розвитку мовнокомунікативної компетентності є створення умов для активної пізнавальної діяльності студента з урахуванням індивідуальних можливостей і особливостей вищого навчального закладу. При цьому важливими для успішного педагогічного впливу є умови діяльності (наукова організація праці, організаційні форми роботи), особливості міжособистісних стосунків, а також індивідуально-психологічні особливості студентів, їхнє прагнення до розкриття творчого потенціалу.

Здатність особистості ефективно використовувати мовні засоби для виконання комунікативних завдань у різних ситуаціях спілкування є важливим чинником становлення фахівців різних галузей.

Завдяки активізації самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” можна вдосконалити навички міжособистісної комунікації майбутніх офіцерів цивільного флоту, збагатити лексичний запас студентів як вузькопрофесійною лексикою, так і загальнонауковою, покращити вміння використовувати різноманітні синтаксичні конструкції, зокрема складносурядні та складнопідрядні речення, для висловлення складних суджень, уживання фразеологізованих сполук та ідіом.

Висновки. Отже, здатність особистості ефективно використовувати мовні засоби для виконання комунікативних завдань у різних ситуаціях спілкування є важливим чинником становлення фахівців різних галузей.

Завдяки активізації самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” можна вдосконалити навички міжособистісної комунікації майбутніх офіцерів цивільного флоту, збагатити лексичний запас студентів як вузькопрофесійною лексикою, так і загальнонауковою, покращити вміння використовувати різноманітні синтаксичні конструкції, зокрема складносурядні та складнопідрядні речення, для висловлення складних суджень, уживання фразеологізованих сполук та ідіом. Метою наступних науково-методичних досліджень слугуватимуть мотиваційні пріоритети майбутніх офіцерів цивільного флоту щодо вибору мови неофіційного міжособистісного спілкування, визначення рівня престижності української мови серед студентів.

Папко Світлана Вікторівна

Фаховий коледж технологій, бізнесу та права

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Статтю присвячено висвітленню інноваційних підходів та методів до вивчення іноземних мов. Виокремлено переваги інноваційного навчання. Зроблено висновок, що навчання іноземних мов буде ефективним саме завдяки комплексному застосуванню засобів новітніх інноваційних технологій та залежить від здатності вчителя застосовувати гуманістичний підхід до навчання. Ключові слова: інновація, навчання, викладач, підхід, іноземна мова.

Володіння іноземною мовою є невід'ємною складовою в сучасному світі для будь-якої свідомої людини. З доступністю новітніх технологій та завдяки стрімким процесам глобалізації, з'явилося більше можливостей не лише для вільного спілкування з іноземцями, а й для отримання вищої освіти та роботи за кордоном. Ці процеси спонукають людину до вивчення іноземних мов, а систему освіти України до необхідності оновлення змісту та методів застосування інноваційних підходів до викладання іноземної мови.

Поняттям «інновація» позначають нововведення, новизну, зміну, введення чогось нового. Стосовно навчального середовища інновація означає введення нового в проектування цілей, змісту навчання, організацію та управління навчально-пізнавальною діяльністю, що передбачає впровадження нових форм і методів, технологій навчання, контролю, оцінювання та перевірки знань, умінь і навичок.

Останніми роками гостро постало питання впровадження новітніх методів навчання. Зокрема, важливим напрямком у навчанні є інтереси та потреби студентів, і тому в центрі уваги повинен знаходитись саме студент та його особистісний розвиток. Викладач, який хоче щоб його методи навчання були ефективними, повинен їх ретельно обирати, щоб мета поставлена перед студентами була виконана і навчання було якісним. Звісно йдеться не лише про нові технічні засоби, які є допоміжними для використання певних методів, але й нові підходи до навчання. Основним завданням викладача є створення умов для вивчення іноземних мов, які були б комфортними та прийнятними.

Інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей студентів. Слово інтерактив (пер. з англійської *inter* – «взаємний», *act* – «діяти») означає взаємодію. Навчальний матеріал легше засвоюється й найдовше зберігається в пам'яті в тому випадку, коли студент не пасивно сприймає те, що говорить викладач, а активно діє під час вивчення матеріалу [3, 7].

Сучасному вчителю важливо знати новітні методи викладання іноземної мови, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб та інтересів студентів.

Якісна мовна підготовка студентів неможлива без використання сучасних інноваційних освітніх технологій, до яких відносяться використання інформаційних та комунікаційних технологій у навчанні, проектна робота в навчанні, робота з навчальними комп'ютерними й мультимедійними програмами, дистанційні технології у вивченні іноземних мов, створення презентацій у програмному середовищі Microsoft PowerPoint, використання ресурсів всесвітньої мережі Інтернет.

Форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами на уроках іноземної мови включають: вивчення лексики; відпрацювання вимови; вивчення діалогічної і монологічної мови; вивчення писемності; відпрацювання граматичних явищ.

Можливості використання Інтернет-ресурсів величезні. Глобальна мережа Інтернет створює умови для отримання будь-якої необхідної студентам і викладачам інформації, що знаходиться в будь-якій точці земної кулі: народознавчий матеріал, новини з життя молоді, статті з газет і журналів та інше.

WebQuest – це пошуковий метод, який ґрунтується на Інтернет ресурсах, завдяки яким студенти здійснюють пошук потрібної інформації в мережі за вказаними адресами викладача. Це сайт в Інтернеті, з яким працюють студенти, виконуючи певну роботу. Така модель заняття була розроблена Берні Доджем в Державному Університеті Сан-Дієго в лютому 1995 року. Такі види роботи допомагають урізноманітнити навчальний процес, зробити його веселішим та ефективнішим. Десятки тисяч викладачів сприйняли WebQuests як спосіб користуватися Інтернетом на благо, залучаючи своїх учнів до мислення, якого вимагає 21 століття. Модель поширилася по всьому світу, з особливим ентузіазмом у Бразилії, Іспанії, Китаї, Австралії та Голландії [2, 43].

Крім вищезгаданих розглядають також багато інших інноваційних підходів, зокрема «французькі майстерні». Цей метод розробили французькі методисти. За цією методикою студенти об'єднуються в групи та отримують певну тему, за якою вони готують завдання, а в кінці уроку виступають з підготовленим проектом. Щоб зробити урок більш емоційним, учні можуть розповідати вірші, співати пісні, які стосуються заданої теми. Такий різновид роботи вчить, не боячись висловлювати свою думку та знаходити творчий підхід до вивчення того чи іншого матеріалу [1, 115].

Отже, можна виділити такі переваги інноваційного навчання:

- установлення дружньої атмосфери і взаємозв'язків між учасниками спілкування;
- студенти мають можливість бути більш незалежними й упевненими в собі;
- викладач заохочує студентів до співпраці, підбадьорює їх, вони не бояться припускатися помилок;
- студенти мають можливість подолати страх перед мовним бар'єром;
- викладач не домінує;
- слабкі студенти можуть отримати допомогу від більш сильних;
- кожен студент, залучений до роботи, має певне завдання;
- студенти можуть використовувати свої знання й досвід, набутий раніше.

Отже, навчання іноземних мов буде ефективним саме завдяки комплексному застосуванню засобів новітніх інноваційних технологій та залежить від здатності вчителя застосовувати гуманістичний підхід до навчання, від розуміння необхідності відмовитися від авторитарного методу викладання.

Джерела

1. Богуш Н.М. Упровадження інноваційних методів і технологій на уроках німецької мови як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / Н.М. Богуш // Таврійський вісник освіти. – №4(44), С 115, 2013.
2. Руднік Ю.В. Актуалізація проблеми застосування інноваційних технологій у навчанні іноземних мов / Ю.В. Руднік // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 10 (Ч.2). С. 124-131, 2014.
3. Кукула О.В. Нові інформаційні технології у навчанні англійської мови / О.В. Кукула // Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках іноземної мови: тематичний збірник праць / Упоряд.: А. А. Волосюк; за р. Редакцією А. О. Лавренчука. – Рівне : РОППО, С. 7,11, 2013

Халявка Лідія Валеріївна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО СТИЛЮ ДЖЕЙМСА ХЕДЛІ ЧЕЙЗА

Стаття присвячена творчості відомого британського письменника Джеймса Хедлі Чейза. Проаналізовано стиль письма митця. Досліджено творчий доробок письменника. Класифіковано романи Чейза за сюжетною варіативністю. Ключові слова: роман, детективний роман, стиль, жанр.

У безмежному світі літератури досить складно знайти свій оригінальний стиль письма, а ще важче свого читача. Однак це вдалося зробити майстру «крутого роману», відомому британському письменнику Джеймсу Хедлі Чейзу. Постать митця достеменно не досліджена, як і його творчий доробок. Рене Брабазон Реймонд, справжнє ім'я Чейза, вів доволі усамітнене життя, рідко погоджувався на інтерв'ю та зустрічі з журналістами.

Актуальність дослідження полягає в аналізі літературної спадщини письменника. Оскільки попередні дослідження скупі висвітлюють життєвий шлях Чейза та дають коротку характеристику його творчості.

Мета статті – проаналізувати стиль письма Джеймса Хедлі Чейза та класифікувати романи за різновидами жанру.

Основний матеріал. Романи Чейза популярні в усьому світі, перекладені багатьма мовами, читаються із захопленням від першої до останньої сторінки. Рене публікував дві книги на рік, та сюжети його романів не повторювалися жодного разу. Чейзу вдається з здавалося б, шаблонних ситуацій кожен раз знаходити несподіваний, і тому перехоплюючий подих, вихід.

Ним написано близько ста романів. За нью-йоркськими даними – 92 однозначно належать Чейзу, ще вісім «швидше за все йому» і 30–32 – написані в стилі письменника. Незважаючи на плодovitість, твори написані якісно, професійно, з притаманною Чейзу динамічністю, лаконічністю мови без зайвих описів [2, с. 256].

Його творчість має одну цікаву особливість. Зазвичай письменники «поселяють» своїх героїв в місця, в яких довго жили самі. Більшість сюжетів романів Чейза розгортається там, де він або зовсім не був, або був недовго. В основному це територія США (письменник лише двічі відвідував країну). Всю інформацію, необхідну для опису деталей він отримував з словників сленгу, докладних і точних карт і енциклопедій. В умовах відсутності Інтернету це представляється справою досить нудною і скрупульозною. Що додає ці рисочки до образу письменника [1, с. 2].

Не всі, описані Чейзом образи, вродливі. Але всі вони яскраві, цілісні, «живі». І навіть до найзапекліших негідників, в процесі читання виникає якщо не симпатія, то деяке співчуття. При цьому він не використав довгих описів або міркувань. Зовнішність і характер людей зазвичай описані кількома короткими фразами. В цьому проявлявся талант письменника.

Як віртуоз, Чейз систематично виконує варіації на одну тему: розпад. Герой його творів – честолюбний журналіст, чесний детектив, будь-яка особа, яка бажає набутти соціального статусу, переважно чоловіки, – він неминуче зустрине жінку. Що призведе до його втрати, зробивши його злочинцем. Через кінематографічну структуру і ритм історії читач, побитий насильницькими діями, брудними персонажами, кривавими гекатомбами, може тільки під час роману ідентифікувати себе з «героєм», яким маніпулюють і штовхають неминуче до жорстокої смерті [2, с. 1].

Сюжети романів завжди вдало побудовані, з несподіваними поворотами. За змістом їх можна класифікувати на кілька піджанрів:

1) «суто детективні» – розслідування злочину проводять приватні детективи Вік Маллоу, Марк Гірланд або Дейв Феннер («Немає орхідей для міс Блендіш», «Перша справа Гірланда», «Запах золота», «Це серйозно» та інші);

2) «поліцейські детективи» («Зроби послугу, здохни», «Коли зупиняється фільм», «Краще залишитись бідним» та інші);

3) авантюрно-пригодницькі романи («Викрадення скарбу», «Я сам заплачу за все», «Місія у Венецію», «Місія в сіену» та інші);

4) сюжет побудований на шантажі («Сильніше грошей», «Золотим рибкам ніде ховатись» та інші);

5) гангстерські історії («Це чоловіча справа», «Свідків не буде», «Труна із Гонконгу» та інші).

«Крутий роман» в американському стилі відрізняється динамізмом, надмірною кількістю карколомних та небезпечних поєдинків, переслідування, бійок та вбивств. І все це оживає на сторінках романів Джеймса Хедлі Чейза.

Висновки. Отже, проаналізувавши стиль письма Джеймса Хедлі Чейза, дійшли висновку, що сюжет його романів динамічний, неочікуваним сюжетним поворотом наприкінці. Класифікували романи за сюжетом, та виділили наступні піджанри: «суто детективні романи», «поліцейські детективи», авантюрно-пригодницькі романи, побудовані на шантажі, гангстерські історії.

Джерела

1. Джеймс Хедлі Чейз : біографія писателя. URL: <http://booksonline.com.ua/index.php?author=%D0%A7%D0%B5%D0%B9%D0%B7%20%D0%94%D0%B6%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D1%81%20%D0%A5%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%B8>
2. Кошенко О., Капельгородская Н. Зарубежный детектив : енциклопедия. Киев : АВДИ, 1993. 431 с.
3. Мішель Лебран «Chase James Hadley – (1906 – 1985)»: Encyclopædia Universalis URL <https://www.universalis.fr/encyclopedie/james-hadley-chase/> (дата звернення 14.05.2020).
4. Frank Northen Magill. Critical survey of mystery and detective fiction : monograph. Pasadena : Salem Press, 1988. 470 p.
5. James Hadley Chase : biography. URL: <http://jameshadleychase.free.fr/bio.htm>

Калиновська Ірина Михайлівна

Кандидат мистецтвознавства, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВІ ОСНОВИ І МИСТЕЦЬКА СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ІНТЕР'ЄРУ ГРОМАДСЬКИХ БУДІВЕЛЬ

У статті визначено принципи формування інтер'єру громадських будівель як архітектурного простору для певного виду діяльності людини і як архітектурного предметно-просторового середовища, висвітлено зв'язок між поняттями простору та середовища в архітектурі. Розглянуто інтер'єр як комплексне середовище, невід'ємне від архітектури будівлі в цілому. Ключові слова: інтер'єр, архітектурний простір, архітектурне середовище, комплексне середовище.

Вимоги функціонального процесу до просторової форми допускають, за невеликим винятком, значну свободу оперування її конфігурацією. В таких умовах художньо-образна виразність стає провідним стимулом просторового формування, що підтверджує різноманітність об'єктів, які відповідають одній утилітарній функції. Дослідження об'єкта передбачає виявлення впорядкованості структури шляхом виокремлення основних груп приміщень (просторів) і використання їх як композиційно формуючих елементів. У громадських будинках група приміщень обслуговування в структурі інтер'єру становить соціальний інтерес з точки зору можливого естетичного впливу на людину. Так, в палацовій архітектурі

групи приміщень для прийомів гостей виконували суспільну функцію, домінували над житловими, а їх представництво визначало образну характеристику будинку [1, с.185].

За визначенням, вміщеним у Короткому словнику-довіднику архітектурних термінів, інтер'єр – це внутрішній простір будинку або окремих приміщень, утворений огорожувальними поверхнями, меблями (устаткуванням), освітлювальною арматурою, обладнанням тощо. У вузькому значенні – оформлення (зовнішній вигляд) внутрішнього простору [2, с.109].

Спробуємо розглянути інтер'єр у ширшому значенні, опираючись на сучасну *теорію архітектурного простору*, оскільки дослідження процесу організації інтер'єру вийшли за межі теорії композиції. Інтер'єр як внутрішній простір будинку є архітектурним простором – простором соціальних і функціональних процесів, до яких входять і процеси сприйняття людиною самого простору. Він складається з просторових елементів і утворює певну внутрішню просторову структуру, яка має свої особливості залежно від часу, стилю, функції, процесу діяльності. Параметри функціонального процесу визначають фізичну й геометричну організацію простору та характер його сприйняття людиною. В свою чергу, організований фізично, візуально, аудіально, естетично тощо простір визначає *архітектурну форму* [2, с.240].

Таким чином, інтер'єр будинку як інтегральне відтворення комплексу соціальних потреб несе в собі значно більшу інформативну змістовність у порівнянні з об'ємною зовнішньою формою. Остання виступає тільки як зовнішня матеріальна межа інтер'єру, яка узагальнює складний зміст внутрішньої структури [1, с.9]. З фізичної точки зору архітектурний простір є місцем, не зайнятим будь-якими предметами, і місцем, яке дозволяє оглядати оточення. Одночасно простір не можна створити без предметів. Архітектура здатна наділяти цю «порожнечу» складними значеннями, змістом. Внутрішній архітектурний простір, крім своєї візуальної суті, володіє не менш вагомою – прихованою структурою своєї організації. Внутрішня структура пов'язана з тим, яким чином людина членує її на локальні простори, яку форму їм надає, як поєднує їх між собою. Залежно від способів використання властивостей структурної організації внутрішніх просторів у складі архітектурного об'єкта, створюються комфортне житло, сакральні комплекси, замки або ізолятори, тюрми. Архітектура здатна керувати поведінкою людини не тільки семантичним впливом (змістом, функцією, естетикою), але й за допомогою системи просторових примушень [3].

Таким чином, «граматичний» розбір просторової будови інтер'єру передбачає визначення певної впорядкованої системи, водночас не важливо, чи склалась вона свідомо, чи еволюційно. При визначенні ролі простору у формуванні властивостей інтер'єру необхідно враховувати три фактори: семантичний (який зміст і функцію мав даний простір і як вони змінювались), морфологічний (яке значення має простір і якими властивостями форми володіє – змістовний устрій форми) і синтаксичний (яку конкретну структурну роль виконує простір в архітектурному об'єкті).

Отже, заслуговує на увагу не тільки те, який естетичний вплив справляє на нас просторовий устрій архітектурного об'єкта, пропорції форм, їх розмір, конфігурація, художньо-декоративне вирішення. Надзвичайно важливу роль відіграють структурні властивості простору об'єкта, той устрій, який визначає фізичні характеристики особливостей його будови. Ці властивості менш помітні, але саме просторова структура забезпечує умови перебування та переміщення людей і предметів в архітектурних об'єктах. На цій теоретичній підставі та аналізі архітектурної практики організації внутрішнього архітектурного простору і можна класифікувати внутрішні просторові структури громадських будинків. Для визначення принципів формування інтер'єру громадських будівель як архітектурного простору для певного виду діяльності людини і як архітектурного предметно-просторового середовища висвітливо також зв'язок між поняттями простору та середовища в архітектурі.

Архітектурний простір фізично або зорово виділяється архітектурною формою і може бути зовнішнім або внутрішнім, суцільним або розчленованим, закритим або відкритим. Змістовно простір в архітектурі забезпечує функціональні процеси, до яких входять і процеси сприйняття людиною самого простору. В свою чергу функціональний процес визначає фізичну і геометричну організацію та характер сприйняття простору в часі, взаємодію простору, людини і функціонального процесу.

Архітектурне середовище – частина штучно створеного або штучно організованого предметно-просторового середовища, упорядкована сукупність предметно-просторових форм, які сприймає людина [2, с.272]. Це ієрархічна система від мікросередовища до макросередовища, наприклад, від функціональної зони інтер'єрного простору до громадського комплексу.

Просторова сутність, яка лежить в основі поняття середовища, має безпосереднє відношення до поняття інтер'єру, тобто обмеженого простору для певного виду діяльності людини. Характер діяльності і відповідне естетичне сприйняття середовища є визначальним у процесі композиційної і змістової організації інтер'єру. Так народжується адекватність образних уявлень про архітектуру різних типологічних

груп. Функціональна специфіка відтворюється у мистецькій специфіці індивідуальності інтер'єру [1, с.9]. Отже, необхідно розглядати інтер'єр як *комплексне середовище*, невід'ємне від архітектури будівлі в цілому, продиктоване ходом історичного процесу. Але, аналізуючи історичні інтер'єри, які, як зазначалося вище, протягом тривалого періоду зазнавали змін внаслідок перебудов, реконструкцій, змін функціонального призначення, необхідно встановлювати ступінь їх збереженості й органічності як компонента всієї будівлі.

Тому комплексність або відокремленість архітектурного середовища інтер'єру від архітектури будівлі визначатимемо на основі існуючого стану предметно-просторового середовища, а його естетичні якості – аналізуючи сукупність об'єктивних властивостей об'ємно-просторових, функціональних та художньо-декоративних форм.

Джерела

1. Раннев В. Р. Интерьер : учебное пособие для архит. спец. вузов / В. Р. Раннев. – М. : Высш. шк., 1987. – 323 с.
2. Архітектура. Короткий словник-довідник / за заг. ред. А. П. Мардера. – К. : Будівельник, 1995. – 333 с.
3. Шубенков М. В. Структура форми и пространства / [Электронный ресурс] / М. В. Шубенков // Архитектон: известия вузов. – 2006. – № 15, июнь. – Режим доступа : <http://archvuz.ru/2006/3/15>.

Пилипишин Світлана Ігорівна

Кандидат філологічних наук, доцент

*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний коледж»*

УКРАЇНСЬКІ (МАЛОРУСЬКО-ГАЛИЦЬКІ) ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНІ ВІДНОСИНИ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ В НАУКОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню малорусько-галицьких літературно-історичних відносин кінця ХІХ ст. Проаналізовано походження і розвиток русинської (галицької) літератури та вплив на неї польської та малоруської літератури. Розглянуто праці найавторитетніших науковців як кінця ХІХ ст., так і більш пізніх щодо формування малорусько-польських, русинсько-польських, малорусько-галицьких взаємин. Ключові слова: література, етнографія, малоруська історія, малоруська література, малорусько-галицькі відносини, русини/рутени, малороси.

Політичне розмежування населення та адміністративне відособлення територій, які автохтони посідали на стику двох імперій під кінець ХІХ століття, позначалося на людських взаєминах, індивідуально-особистісних уподобаннях і своєрідності культур. Етнологи, історики, мовознавці і літератори (літературознавці) не раз уже прискіпливо простежували ті численні колізії і конфлікти, які в цьому ареалі виникали. Так, до цього питання у своїх наукових розвідках зверталися М. Драгоманов, І. Дзюба, Р. Гром'як, М. Гнатюк.

У поляків довго панував вислів, що русинів, мовляв, придумав у 1848 році гр. Стадіон, намісник у Галичині, для паралізування польських ліберально-революційних прагнень. В останні роки ХІХ століття така думка змінилася іншою, нібито «русинів» придумала вже «московско-православная (схизматичкая) интрига» [6, с. 120], аби проникнути до лібералів Польщі і знищити Австрію, а з нею чи не всю західну цивілізацію.

Нечисленні галицькі філологи й археологи становили чималу частину місцевої руської інтелігенції. Вони знаходили в старовинних книгах руський народ, руську історію і мову, – та тільки затруднялися знайти все це в сучасності, оскільки бачили в себе руського тільки «поповъ и хлоповъ» і соромилися визнавати «хлоповъ» справжнім руським народом, а їх мову – руською мовою. Саме тому, коли вони починали писати руську граматику, то вносили туди різні форми, до церковно-слов'янських включно, а не «хлопські». А свої публічні праці писали або по-німецьки, або по-польськи, рідше по-російськи. М. Т-ов (саме за таким криптонімом заховався М. Драгоманов. – С.П.) уважав, що ті, які починали в Галичині руське відродження, були далекими від народу і навіть не допускали думки про літературу для народу, зверхньо ставлячись до нього як до «хлопів», за винятком хіба що М. Шашкевича.

Незважаючи на те, що австрійська влада прихильно ставилася до руського духовництва в Галичині, вона завжди з недовірою дивилась на спроби світської освіти та літератури в цьому краї. На питання австрійської адміністрації, хто такі «рутени», тодішні представники галицької інтелігенції переконливо відповісти не змогли. Старші галицькі літератори, які керували у 1848 році Головною руською радою у Львові, були вихідцями з поляків та німців (Зубрицький, Лозинський, Левицький). Останній навіть скаржився на спроби М. Шашкевича, Я. Головацького та І. Вагилевича писати по-«народно-русскому», захищаючи церковне письмо як таке, що прийняте п'ятдесятьма мільйонами, і вихваляв зверхників за те,

що вони не дозволили альманаху «Русалка Дністрова» вийти в такому вигляді, в якому задумали його творці.

Треба зазначити, що сумніви про національність русинів були пов'язані з зовнішніми політичними обставинами. Через те в майбутньому їх література, мова, етнографія набули політизованого значення, і ці проблеми намагалися вирішувати влада. «Пишетъ челоуѣкъ гражданкой, – staatsgefährlich (Staatsgefährlich – в пер. з німец. «небезпечний для держави») на одинъ манерь! Пишетъ другой кулишевкой, – staatsgefährlich на другой манерь! Говорить одинъ, что онъ «русскій», – москвофильство! Говорить другой, что онъ «руській», – украинофильство! Читаетъ Пушкина – измѣнникъ! Читаетъ Шевченка – революционеръ! Почитаеъ землякомъ Владиміра св. – «схизматикъ», и слѣдовательно опять измѣнникъ, революционеръ! Почитаеъ Казиміра Великаго и Мицкевича – полонофиль, и слѣдовательно революционеръ на другой манерь!» [6, с. 133]. Причину такої ситуації М. Т-ов/М. Драгоманов убачав у тому, що русини намагалися вирішити свої національні питання з чужими людьми, а не заявили відразу прямо і твердо, хто вони такі, а владі має бути достатньо і того, що вони вірні послухники державних законів. Але русинські чільники не усвідомлювали, хто такі русини, і не звикли до думки, що останні існують без сумніву і не потребують обґрунтування своїх прав на існування.

У середині XIX ст. представники галицької інтелігенції розділилися на «твердих» і «м'яких» русинів. Одні хотіли насамперед своєї літературної мови і ведення освіти цією мовою; інші бажали відразу починати з освіти, хоча і вони клопоталися про літературну мову для науки й публіцистики. Але умови для розвитку літератури в Галичині склалися однакові і для «твердих», і для «м'яких» русинів; і для «русскихъ», і для «руськихъ»: народ говорив по-руськи, тобто по-українськи, а джерела і посібники для освіти та науково-літературної роботи писалися по-німецьки, по-латині, по-польськи, по-давньоруськи, по-малоруськи, по-російськи.

Галицько-руські літератори, занурившись у політику, не мали змоги представляти живі інтереси народу: їм не залишалось нічого іншого, ніж служити австрійській бюрократії. Молодше галицьке покоління визнавало свою літературу частиною південноруської. У книгах, писаних у Російській імперії малоруською мовою і доступних їм, вони знаходили те, чого не могло задовольняти «рутенське» письменство та «рутенські» суспільно-політичні ідеї 1848-1861 років. М. Т-ов/Драгоманов гадав, що твори Т. Шевченка дійшли до галичан ще у 1848-1849 роках, але читати їх почали лише після 1861 року, і висловлював думку, з якою важко було погодитися: «Мы полагаемъ, что никто не сочтетъ за парадокс, если мы скажемъ, что Шевченко, какъ и Гоголь, и Островскій, и Некрасовъ и т.д., по эпохѣ развитія русскаго общества, къ которому они принадлежатъ, суть *русские* (курсив наш. – С.П.) писатели» [7, с. 267]. Галичани читали Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, М. Вовчка не лише тому, що їхні твори були написані найзрозумілішою для них мовою, а й тому, що ці твори відповідали тим прагненням до незалежності в політиці, тим поняттям про значення народу, які зароджувалися в середовищі молодших галицьких патріотів.

Взаємне знайомство між галичанами, великоросами та малоросами, за переконаннями М. Т-ова/Драгоманова, без сумніву, впливало на зменшення розбіжностей між партіями з питань взаємин літератур російської, малоруської та галицької, «тѣ, которые стоятъ за особую литературу галицко-малорусскую, увидѣли бы, что большая часть литературныхъ продуктовъ въ Россіи теперь по праву, а не вслѣдствіе какого-то давленія, являются общими сѣверу и югу Россіи, потому что выражаютъ собою типы, идеи и интересы общіе всѣмъ племенамъ въ Россіи, и что эта общая въ Россіи литература, въ лицѣ своихъ наиболѣе характерныхъ представителей, всегда сочувственно относилась къ развитію мѣстной словесности, какъ проявленію жизненныхъ потребностей искусства и педагогики, тамъ, гдѣ они не могутъ быть удовлетворены общею въ Россіи литературой, – что тѣмъ паче имѣетъ значеніе для Галиціи, какъ страны, не жившей съ нами общею политико-культурною жизнью (...). Такимъ образомъ, вслѣдствіе взаємнаго обмѣна мыслей и взаємнаго ознакочленія между разными частями и партіями въ мірѣ русскихъ племенъ можетъ, мы думаемъ, очень легко выработаться единство идей и цѣлей, – служба русскому народу, его просвѣщенію, богатству и свободному внутреннему развитію, – а вѣдь только такого рода единство и существенно, и желательно» [8, с. 700-701].

Таким чином, М. Т-ов/Драгоманов вважав, що першою живою ланкою між Росією та Галичиною була українська література і українофильство, яке було таким самим витвором Росії, як і московське слов'янофильство чи великорусофильство. Українська література в Галичині заклала основи світського та народного руського спрямування і в літературі, і в політиці. Вона там сприймалася не як конкурент російської літератури, а польської та рутенської, у порівнянні з якими українська література була сильним рушієм російської літератури, що поляки добре зрозуміли.

По-іншому сприймалося галицьке літературне слово у Малоросії. І. Дзюба з цього приводу пише: «За нападами на слова «ковані» пішли в сих кругах глузування й нарікання на слова «галицькі». Ними

виправдували свою байдужість і недбальство різні люди, які «не мали часу», а головне охоти познайомитися ближче з українським письменством, з літературою: не можуть, мовляв, стерпіти «галицьких» слів і через те не хочуть читати книжок чи газет, писаних такою незрозумілою мовою. І хоч потім виявлялося дуже часто, що слово, яке так образило народне чуття шановного земляка, зовсім не галицьке, а народне українське або утворене українськими письменниками на Україні, – дарма!» [2, с. 893].

Деякі галицькі прихильники «обще-русского единства» дійшли до того, що турботи своїх співвітчизників про народну південноруську мову також почали оголошувати польською інтригою. У цьому вони суголосні з ворогами українофільства в Російській імперії. До таких належав, як зазначав О. Пипін, М. Устиянович, який вважав, що писемність великоросів та їх говірка не одне і те ж, оскільки вони пишуть по-малоруськи, а вимовляють писане на свій лад. Однак «самъ авторъ, какъ и всѣ его одномышленники, забываетъ только, что разница двухъ отраслей русскаго языка вовсе не въ одномъ выговорѣ, а также въ цѣломъ историческомъ складѣ и содержаніи литературы, и что пока совершится соединеніе «въ сердцѣ», галицкій народъ, виѣ литературы на родномъ языкѣ, и на дѣлѣ не зная нашего русскаго книжнаго языка, не имѣя нашихъ русскихъ книгъ и очень далекаго отъ содержанія русской литературы, останется безъ средствъ просвѣщенія и будетъ только доставлять по-прежнему матеріалъ для онѣмеченія и ополяченія» [4, с. 737]. Єдності в «обще-русской» літературі можна досягати, на думку О. Пипіна, лише шляхом піднесення національної свідомості найближчими засобами народної мови. «Авторъ (какъ и всѣ его одномышленники) не хочетъ понять, что старое восклицаніе: «*nie ma Rusi*», отрицаетъ существованіе Галицкой Руси именно въ эту данную минуту, когда «обще-русского единства» пока нѣтъ и далеко еще не предвидится, и когда противъ этого отрицанія надо бороться теперь же наличными, насущными средствами; что только усиленными заботами о просвѣщеніи народа (а оно возможно пока только на языкѣ), понятномъ ему теперь, въ данную минуту) можно поддержать его нравственныя и умственныя силы для защиты его политическаго права и для страшной борьбы новѣйшаго времени – борьбы экономической» [4, с. 738]. І така мова в Галичині була, адже коли світ побачила «Русалка Дністрова» – невеличка книжечка, яких виходять сотні на задоволення етнографів і без всякої небезпеки для існуючого порядку, – це в тодішніх умовах стало подією, яка стривожила поліцію: заявляла про своє існування народність, яка вважалась похованою.

З кінця 50-х років XIX століття поляки ближче знайомилися з українською літературою, з'явилися в польських перекладах твори Т. Шевченка. Саме тоді в колах освіченої молоді постав гурток пуристів, які ставили собі завданням серйозніше вивчати науку, строгу моральність і мали філософське спрямування. Діячі цього гуртка сприяли тому, що народно-політичне питання в польському суспільстві південно-західного краю було поставлене категоричніше. Під впливом членів гуртка в літературі, з одного боку, з'явилося більш-менш різке сатиричне заперечення пануючих звичаїв, а з іншого, натягнуте чи безпредметне козакофільство перетворилося на визначену хлопоманію.

Так наприклад, П. Свенціцький був щирим панславистом. Він був переконаний у майбутньому великому значенні слов'янства, і з цим для нього пов'язане майбутнє становлення польської держави. У тісному союзі з цією державою мало проходити і становлення руської народності. У своїй статті «*Sprawa ruskо-ukrainска*» П. Свенціцький детально розвивав теорію про особливості відносин Росії московської та Русі української. Остання, на його думку, є народ слов'янський, що не має нічого спільного з Москвою. Українська народність – це особлива народність. І хоча український народ ще не дійшов до політичної самосвідомості, але коли це станеться, то життя його повинно ґрунтуватися, за переконаннями автора, на автономії Русі і політичній єдності з Польщею. Останнього аж ніяк не поділяв російський учений О. Пипін. Та з іншого боку, він бачив щось нове для польської літератури у думках П. Свенціцького. Польський письменник вимагав автономії для малоруської народності, чого ніколи не хотіли визнати польські патріоти в Галичині. Він з вираженою любов'ю сам ставився до української народності і вмів заступатися за народний інтерес перед самими польськими письменниками.

Підсумовуючи свої роздуми про малорусько-польські відносини, О. Пипін зазначав: «Въ этомъ противорѣчій двухъ взглядовъ достаточно отражаются настоящія польско-малорусскія отношенія въ литературѣ, еще очень далеко не примиренныя попытками польскаго украинофильства и хлопоманіи; въ крайне перепутанныхъ политическихъ и соціальныхъ отношеніяхъ двухъ племенъ у насъ, и въ Галиціи, гдѣ ведется между ними открытая борьба, еще слишкомъ мало мѣста для «союза» и гораздо больше – для крайней нетерпимости» [5, с. 336].

Думки О. Пипіна щодо малорусько-польських стосунків поділяли й інші вчені, зокрема О. Кониський у своїй праці «Просвѣщеніе въ Галицкой Руси» зазначав: «Въ присоединенной къ польской коронѣ Галицкой Руси масса народная, крестьянство, оставалась, какъ и въ коренныхъ польскихъ земляхъ, совершенно безправною, и никто не заботился о поднятій и развитій народа въ духовно-нравственномъ отношеніи. Польское правительство и интеллигенція не переставали трудиться надъ ополяченіемъ и

окатоличеніємъ русиновъ. Они не могли или не хотѣли сознать и признать, что изъ всѣхъ видовъ насилія самое худшее во всѣхъ отношеніяхъ и самое зловредное для насилующаго и насилуемаго есть насиліе надъ духовно-нравственнымъ организмомъ какъ личности, такъ и народа» [3, с. 21-22]. Тим не менше, на думку публіциста, русини перейнялися, по-перше, ідеєю слов'янського відродження, а по-друге, усвідомленням необхідності введення в школи дійсно народної мови, розвитку її і літератури нею.

Ознайомившись з працею О. Огоновського «Історія літератури руської», О. Пипін уже 1890 року опублікував у «Вѣстникѣ Европы» рецензію «Особая история русской литературы». Про цю гостру полеміку вже не раз писали літературознавці, сучасники опонентів, а найдокладніше її прокоментував з сучасних позицій М. Гнатюк [1, с. 98-110]. Для О. Пипіна, на думку М. Гнатюка, вихідною та прийнятною була теза, що «малоросійські елементи настільки зрослися із загальною течією російського життя <...>, що за всім цим лишається тільки місце для чисто літературних прагнень місцевої народності» [1, с. 99].

Таким чином, проаналізувавши погляди різних вчених, публіцистів, літераторів, можемо підсумувати, що після довгих випробувань русини побачили нарешті, що надій на центральну владу мало, на Росію тим більше, і тоді між галичанами почала утверджуватися ідея, що підгрунття для патріотичної діяльності треба шукати у власному краї, а вже потім вибудувати відносини з Малоросією.

Джерела

1. Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX сторіч : літературознавче дослідження. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 207 с.
2. Дзюба І. З криниці літ : в 3 т. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. 2. 976 с.
3. Конисскій А. Просвѣщеніе въ Галицкой Руси. *Русская мысль*. 1891. № 5. С. 20-26.
4. Пыпинъ А. Эпизоды изъ литературныхъ отношеній малорусско-польскихъ / Александръ Пыпинъ. *Вѣстникъ Европы*. 1886. № 2. С. 725-770.
5. Пыпинъ А. Эпизоды изъ литературныхъ отношеній малорусско-польскихъ / Александръ Пыпинъ. *Вѣстникъ Европы*. 1886. № 3. С. 299-336.
6. Т-овъ М. Русскіе въ Галиціи. *Вѣстникъ Европы*. 1873. № 1. С. 115-152.
7. Т-овъ М. Литературное движеніе въ Галиціи. *Вѣстникъ Европы*. 1873. № 9. С. 240-268.
8. Т-овъ М. Литературное движеніе въ Галиціи. *Вѣстникъ Европы*. 1873. № 10. С. 681-717.

Розділ третій*Економіка, юриспруденція, політика, публічне адміністрування***Тітенко Зоя Миколаївна**
Кандидат економічних наук*Національний університет біоресурсів і природокористування України***ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

В статті проаналізовано зв'язку між показниками динаміки обсягів джерел фінансування інноваційної діяльності та кількістю впроваджених нових технологічних процесів й освоєних нових видів продукції. Охарактеризовано вплив найбільш суттєвіших джерел фінансування на обсяг інновацій. Ключові слова. Інновації, фінансування, ефективність витрат, інноваційні технології, інноваційний продукт.

В сучасних умовах господарювання вирішальним фактором економічного зростання економіки країни та підвищення конкурентоспроможності кожного окремого підприємства є впровадження інноваційної діяльності. Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід, однією з важливих проблем розвитку підприємства є ефективне управління інноваційними процесами та розвиток інноваційної діяльності підприємств за рахунок власних та залучених фінансових ресурсів.

Скорочення фінансових можливостей підтримки інноваційної сфери як з боку держави, так і з боку приватних підприємств, зниження інноваційного попиту, недостатня сформованість інноваційної інфраструктури актуалізують питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. Питання обсягу ресурсів, що забезпечують інноваційний процес на всіх його стадіях, так і ефективності інститутів, які спрямовують потоки ресурсів і координують різні ланки інноваційної діяльності, є критично важливими для української економіки. Цим обґрунтовується важливість і актуальність дослідження питань фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств [1, с. 235].

Успіх інноваційної діяльності значною мірою визначається формами її організації та способами фінансової підтримки. В залежності від того, як нові наукові розробки і технології стають основоположними складниками національної безпеки держави, розвинені країни знаходять різноманітні можливості для підтримки та розвитку інновацій. При цьому поширюється різноманітність методів фінансування інноваційної діяльності і спектр заходів із непрямої підтримки інновацій.

Дослідженнями встановлено, що протягом 2011-2018 років фінансування інноваційної діяльності в Україні мало досить нерівномірний характер. Так, протягом 2011-2014 року спостерігалася тенденція до скорочення обсягів фінансування інноваційної діяльності з 14333,9 млн.грн у 2011 році до 7695,9 млн грн. у 2014 році. Варто відмітити і позитивну динаміку, у 2016 році прослідковується стрімке зростання витрат на інновації, в порівнянні з 2014 роком вони зросли більше ніж у 3 рази і склали 23229,5 млн грн., найбільший обсяг фінансування протягом аналізованого періоду. У 2018 році витрати в порівнянні з попереднім роком скоротилися в 2,5 рази і частка витрат на інноваційну діяльність у ВВП була найнижчою.

Незважаючи на те, що обсяг фінансування протягом 2011-2014 років мав тенденцію до зменшення, показник ефективності витрат на інновації протягом зазначеного періоду був відносно стабільним. Починаючи з 2015 року ситуація кардинально змінилася і ефективність витрат почала знижуватися. Так, якщо у 2011 році на 1 грн інноваційних витрат припадало 2,95 грн реалізованої інноваційної продукції, то у 2018 році лише 1,94 грн. Дана тенденція свідчить про зменшення темпів росту обсягів реалізованої інноваційної продукції порівняно з темпами росту інноваційних витрат.

Розвинені країни черпають фінансові ресурси для інноваційної діяльності як із державних, так і приватних джерел: для більшості країн Західної Європи і США характерний рівний розподіл фінансових ресурсів між державним і приватним капіталом [2, с.1090].

Проаналізувавши структуру джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні протягом 2011-2018 років, встановлено, що основними джерелами є власні кошти підприємства, тобто чистий прибуток підприємства. Варто відмітити, що частка власних коштів у структурі з року в рік зростала і в 2018 році склала 84,5%.

З однієї сторони, використання власних коштів для фінансування інновацій характеризується стабільністю, простотою та швидкістю їх залучення, можливістю гнучкого й оперативного прийняття інвестиційних рішень, мінімізацією вартості проекту на величину відсотку по кредитах, що забезпечує високу мобільність обігу грошових коштів та запобігання ризику неплатоспроможності й банкрутства під час їх використання. Проте постійна недостатність власних коштів та високий рівень ризику, що

притаманний інноваційній діяльності, не завжди гарантує вітчизняним підприємствам високі темпи розвитку шляхом самофінансування інноваційних заходів.

Отже, аналіз поточного стану інноваційного розвитку економіки України дозволив констатувати, що існує дисбаланс між об'єктивними закономірностями суспільного розвитку і умовами отримання та впровадженні інновацій. Цей висновок підтверджується цілим рядом факторів безпосередньо пов'язаних з процесом інновацій: відсутність обізнаності про важливість мультиплікативного ефекту інновацій; неоптимальність структури інновацій та їх фінансування; неузгодженість окремих складових фінансового забезпечення; відсутність регулюючих засад у здійсненні фінансового забезпечення тощо.

Джерела

1. Діба М.І., Юркевич О.М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України : монографія. К. : КНЕУ, 2013. 425 с.
2. Фоміних В.І., Махова Н.І., Самохліб О.І. Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств. Young Scientist. 2017. № 10. С.1089-1092

Кобець Юлія Василівна

Кандидат політичних наук

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Міщук Мар'яна Богданівна

Кандидат політичних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ЄС І УКРАЇНИ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Статтю присвячено дослідженню безпекового виміру інтеграції України в Європейський Союз. На підставі проведеного дослідження авторами з'ясовано змістове наповнення категорій “інтеграція”, “державна безпека”, “національна безпека”, “національні інтереси”. Розглянуто етапи інституційного розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, формування, розбудови та вдосконалення оборонної політики Європейського Союзу, основні напрямки європейського співтовариства щодо створення власної Європейської безпекової та оборонної політики в контексті нових загроз у сфері міжнародної політики. Ключові слова: Європейський Союз, Україна, Угода про асоціацію, переговори, оборонна політика, спільна зовнішня і безпекова політика, мілітаризація, інтеграція, зовнішня діяльність.

Проголошення незалежності України, закріплене підсумками всенародного референдуму, створило нову суспільно-політичну реальність у нашій державі. Першочергово постала потреба творення нової політичної системи, яка б базувалася на демократичних морально-етичних засадах розвитку, враховуючи, першочергово, національні інтереси та усвідомлюючи потребу їх захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз. Існування України як суверенної та стабільної держави тісно пов'язане із проблемою національної безпеки, що особливо актуальним є на сучасному етапі державотворення в умовах російської агресії.

«Гібридна війна» в Україні поєднує в собі методи інформаційної, психологічної, економічної воєн та культурної експансії. Якщо в класичних війнах боротьба велася за ресурси та територію, то у некласичних «гібридних війнах» ворог ставить за мету підкорити суспільну свідомість громадян певної країни, перекодувати ціннісно-культурні основи населення, спотворити його історичну пам'ять. Особливого значення це питання набуває під час тривалої збройної агресії Російської Федерації проти України, що є антиправовою, антиукраїнською, злочинною, спрямованою на поступове руйнування економічної та соціальної структури суспільства, матеріально-технічної інфраструктури Української держави

В історичній та політико-інституційній площинах європейська інтеграція постає як процес поступового делегування національних повноважень на загальноєвропейський рівень, що зумовило становлення його самобутньої політичної системи.

Вже у Постанові Верховної Ради ще Української РСР “Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин” (від 25 грудня 1990 р.) одним із головних векторів зовнішньої політики держави було визначено процес європейської інтеграції через безпосередню участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. Інтеграція в європейські структури була визнана одним із пріоритетів зовнішньополітичної діяльності нашої держави і Постановою Верховної Ради України “Про основні напрями зовнішньої політики України” (1993 р.) задекларувала позаблоковий статус держави.

Багатовекторна зовнішня політика України, позаблоковий статус, відмова від ядерної зброї в обмін на повагу до суверенітету України створювали “ілюзію гарантії безпеки нашої держави у майбутньому”, а “політика національної безпеки, формувалась у відриві від реального стану справ у державі, внутрішніх та

зовнішніх викликів і загроз”. Тому в 2014 р., коли виникла реальна загроза втрати державного суверенітету, на порядок денний постала потреба негайного удосконалення безпекової політики. Лише через рік після анексії території Автономної Республіки Крим та розв’язання воєнних дій на сході України у травні 2015 р. була затверджена нова Стратегія національної безпеки України – документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та служить основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки, домінуючим видом якої визнано воєнну складову.

Всі роки незалежності зовнішню політику України обумовлювала традиційна безпекова дилема, що визначає орієнтири для пошуку своєї моделі безпеки, і сконцентрована в питанні, як інтегруватися до структур європейської безпеки, водночас, зберігаючи позитивні відносини з Росією. Ця безпекова дилема, по суті, відображається в усіх українських зовнішньополітичних альтернативах: політиці багатовекторності, нейтралітету та позаблоковості, європейської та євроатлантичної інтеграції, євразійського вектора як інструментів забезпечення національної безпеки. Наявність безпекової дилеми України пояснюється її геополітичним положенням, силовими характеристиками дотичних центрів сили та рядом інших факторів. Україна в силу свого статусу держави середнього рівня, в силу історичної спадщини, внутрішньополітичних і економічних проблем, певної ресурсної обмеженості, які в сукупності становлять міжнародних потенціал держави, не може здійснювати відчутний вплив на міжнародну безпеку. Проте, сама Україна на сучасному етапі відчуває дефіцит безпеки.

Європейська інтеграція України означає включення її в світовий простір безпеки з країнами, з якими вона поділяє спільні цінності та принципи, а загальний процес інтеграції до ЄС передбачає здійснення відповідних змін у всіх напрямках та сферах, включаючи безпекову (як на теоретичному, так і на практичному рівні).

Слабкі євроінтеграційні позиції України та її невідповідність політичним та економічним критеріям для вступу до ЄС стали закономірним результатом непослідовності та зволікання у здійсненні реформ. Роки стагнації залишили Україну позаду тих країн Центральної та Східної Європи, які наполегливо здійснювали складні ринкові перетворення. Домінування «декларативної» та брак «імплементарної» культури в органах виконавчої влади, слабка інституційна та функціональна закріпленість політики європейської інтеграції у повсякденній діяльності українського уряду, неефективні механізми міжвідомчої координації та моніторингу ухвалених рішень, низький рівень фахової підготовки державних службовців і знань того, що стосується європейської інтеграції, негативно впливали на реалізацію Угоди про партнерство та співробітництво та Стратегії інтеграції до ЄС.

З початком російської агресії проти України стало очевидним, що безпекова ситуація кардинально змінилася і не відповідає визначенню у Законі України “Про основи національної безпеки України” (2003 р.) загрозам. Саме тому 21 червня 2018 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2469-19 “Про національну безпеку України”, який визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Відповідно до закону констатується, що державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру, а національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (п.9 статті 1).

Європейський Союз досить тривалий період розробляв механізми для формування спільної позиції щодо зовнішньої і безпекової політики. Два основних фундаментальних документи Договір про функціонування Європейського Союзу (підписаний у Римі в 1958 р. як Договір про створення Європейського економічного співтовариства) і Договір про Європейський Союз (підписаний у Маастрихті в 1992 р.) та ряд взаємопов’язаних з ними договорів відображають принципи функціонування ЄС. В Маастрихтському договорі 1992 р. вперше з’явилися положення щодо розвитку Спільної зовнішньої та безпекової політики - Common foreign and security policy (CFSP) (далі-СЗБП), яке декларує збереження миру і зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту ООН, так само як і принципів Гельсінського Заключного акту і цілям Паризької хартії (Ради Європи) та передбачає визначення загальних рис спільної оборонної політики. Її головним завданням є створення сил та засобів для подальшого розширення можливостей Євросоюзу щодо участі у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів

Україна посідає помітне місце у процесі реалізації СЗБП, свідченням чому є вироблення спільної стратегії ЄС щодо України (1999 р.). (на Близькому та Середньому Сході, в Африці та інших регіонах світу). Поглиблення партнерства України з ЄС у рамках Спільної європейської політики безпеки і оборони є важливим напрямом міжнародних заходів із забезпечення національної безпеки.

Досить тривалий період основним напрямом реалізації європейської інтеграції для нашої держави (в контексті Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р.) було виконання так званого “Плану дій Україна - ЄС” (21 лютого 2005 р.), який був двосторонньою угодою між Україною та Європейським Союзом. Ця угода визначала програму політичних і економічних реформ з коротко- та довготерміновими пріоритетами.

24 листопада 2009 року на заміну “Плану дій Україна - ЄС” та з метою підготовки до впровадження майбутньої Угоди про асоціацію Україна - ЄС вступив у силу Порядок денний асоціації Україна - ЄС.

Головним результатом реалізації євроінтеграційної стратегії України, засади якої було закладено протягом перших років незалежності, стало підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Політичну частину угоди було підписано 21 березня 2014 р., економічну частину – 27 червня 2014 р., а 16 вересня 2014 р. Угоду ратифікував Європейський парламент (535 депутатів проголосували «за»). Угода про асоціацію Україна-ЄС - це документ обсягом понад 1000 сторінок, який структурно складається з преамбули, 7 частин, 43 додатків і 3 протоколів. За своїм обсягом і тематичним охопленням угода є найбільшим міжнародно-правовим документом, який уклала в своїй історії Україна. Для ЄС вона також є найглибшим міжнародним договором, що він мав будь-коли з країною, яка не є кандидатом на вступ. Угода не визначає конкретно перспективи членства, втім є важливим кроком у реалізації законодавчо визначеного курсу України на вступ до ЄС.

Рішенням Європейської Ради (від 15 грудня 2016 р.) зазначається, що Угода підтверджує співпрацю з Україною у сфері безпеки, зокрема в галузі запобігання конфліктам, поширенню зброї масового знищення, регулювання криз, але не містить зобов'язань щодо гарантій колективної безпеки або іншої військової допомоги чи підтримки Україні.

Зовнішня політика України щодо Європейського союзу на сьогодні є послідовною, хоча не можна виключати можливості зміни зовнішньополітичних пріоритетів. Це зумовлено тим, що зовнішня політика залежить від багатьох факторів, в тому числі і від ставлення до держави, що проводить певну зовнішню політику, інших акторів світової політики. Незважаючи на послідовність політики євроінтеграції, досягнення основної мети – вступ до ЄС, є не визначеним в часі. І хоча на шляху до об'єднаної Європи Українською державою багато зроблено, але цього не достатньо для того, щоб в найближчому майбутньому стати країною-членом ЄС, Україна має продемонструвати реальні успіхи в соціально-економічній модернізації, політичній сфері, зокрема і безпековій тощо.

Зважаючи на те, що, основою спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС залишається дипломатія, а також переважно попередження конфліктів і постконфліктна відбудова, Європейський Союз активно працює над посиленням власного військового потенціалу. Україні потрібно враховувати власне цей аспект та поглиблювати співпрацю з Консультативною Місією ЄС та міжнародними безпековими інституціями в межах СЕПБО. Подальший розвиток і рух України в напрямі європейської інтеграції сприятиме реформуванню безпекової політики нашої держави. Безпековий фактор поряд із економічними потребами вимагають пошуку такого місця України між двома просторами, інтеграційними об'єднаннями, яке би забезпечило їй стабільну перспективу політичного й економічного зростання на основі поділу спільних цінностей і інтересів, а також можливість нарощувати власний лідерський потенціал в регіоні.

Джерела

1. Козловець М. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 35. С. 148-160.
2. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. № 3360-XII. [Online]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
3. Садовський В. Дацок А. (2016). Як визначити пріоритети державної безпекової політики [Online]. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28991.pdf>
4. Закон України “Про національну безпеку України” [Online]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
5. Рябоштан Є. Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу після Лісабонської угоди. Політико-інституційний аспект. *Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр.* К.: КИМУ, 2012. Вип. 4. С. 188-199
6. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р. [Online]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. [Online]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
8. European Council conclusions on Ukraine, (2016). [Online]. URL: <http://consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/15-euco-conclusions-ukraine>

Вергун Антоніна Миколаївна

Кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В статті розглянуто сутність економічної безпеки в умовах євроінтеграції. Доведено необхідність використання системного підходу задля забезпечення розширеного зростання. Визначено основні завдання, які стоять перед підприємствами в умовах євроінтеграції задля збереження належного рівня економічної безпеки. Запропоновано створити відповідні завданням підсистеми управління економічною безпекою. Сформовано рекомендації щодо пріоритетних можливостей та заходів, які можуть бути визначальними для бізнесу. Ключові слова: управління економічною безпекою, системний підхід, євроінтеграція.

Перед більшістю українських підприємств, особливо в умовах євроінтеграції, стоїть проблема ефективного управління економічною безпекою (ЕБ), яка здатна забезпечити зниження рівня загроз діяльності підприємств від впливу різноманітних факторів, тобто функціонувати, розвиваючись у розширеному масштабі, задовольняти реальні економічні потреби на рівні не нижче критичного, забезпечувати економічну незалежність, протистояти існуючим та раптово виникаючим небезпекам та загрозам [1].

Важлива особливість заходів щодо управління економічною безпекою полягає в тому, що в сукупності вони повинні створювати єдину цілеспрямовану систему. Системний підхід до її формування передбачає врахування всіх реальних умов, в яких знаходиться господарюючий суб'єкт як об'єкт економічної безпеки [2].

Сутність економічної безпеки з точки зору системного підходу полягає в тому, що кожен з її елементів існує і розвивається не ізольовано, а разом з іншими, і тому кожен елемент (матеріально-технічна база, персонал, ресурси) є вагомим при отриманні кінцевого результату. На нашу думку, в умовах євроінтеграції система управління економічною безпекою підприємства повинна забезпечити захист від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів та сприяти реалізації інтересів власників, працівників, партнерів підприємства та інших зацікавлених сторін.

Метою управління економічною безпекою підприємства є мінімізація загроз розвитку бізнесу та забезпечення збереження майна підприємства. Відповідно, в сучасних умовах господарювання та в умовах євроінтеграції система управління економічною безпекою підприємства повинна вирішувати такі завдання:

- прогнозування та організація діяльності із попередження можливих загроз економічній безпеці підприємства, в тому числі і загроз, які виникають в умовах розширення ринків діяльності;
- виявлення, аналіз і оцінка наявних реальних загроз економічній безпеці підприємства, а також прийняття управлінських рішень щодо їх нівелювання;
- забезпечення фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства в будь-який момент часу;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення конкурентоспроможності продукції;
- підбір достатнього рівня кваліфікації персоналу та оцінка ефективності його функціонування;
- захист інформаційного середовища, комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи;
- забезпечення безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів; недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності та окремих осіб із протиправними намірами;
- вироблення найбільш оптимальних управлінських рішень щодо стратегії і тактики економічної діяльності підприємства;
- організація системи контролю за ефективністю функціонування системи безпеки, вдосконалення її елементів.

У зв'язку із тим, що на економічну безпеку підприємства впливає величезна кількість як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, на підприємстві повинен бути побудований механізм постійного контролю та відстеження за зміною цих факторів. З метою зменшення загроз діяльності вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції, а також для ефективного управління економічною безпекою підприємства доцільно створити наступні підсистеми економічної безпеки підприємства [3]:

- підсистему планування та прогнозування, яка дозволяє визначати цілі управління;
- інформаційну підсистему (фінансовий і управлінський облік), яка в будь-який момент забезпечує управління актуальною, повною і точною інформацією про стан керованого об'єкта і зовнішнього середовища, а також про тенденції їх зміни в майбутньому;

- аналітичну підсистему, тобто мати у своєму розпорядженні спеціалістів, інструментарій та методи діагностики;
 - ефективну виконавчу підсистему (контроль), що дозволяє швидко і точно реалізувати керуючий вплив;
 - підсистему зворотного зв'язку (прийняття управлінських рішень) для оцінки результату керуючого впливу на стан об'єкта управління та внесення коректив у разі виходу відхилення досягнутого стану системи від її бажаного стану за межі заданого інтервалу – інтервалу допустимих відхилень.

Пріоритетними можливостями підприємств від євроінтеграції має бути: гармонізація вітчизняних і міжнародних стандартів виробництва та якості продукції, доступ до ринку ЄС, зниження цін на обладнання для проведення модернізації, зниження митних тарифів і безмитні квоти, можливість розширеного співробітництва із закордонними партнерами [4]. Оскільки умови процесу євроінтеграції України проходили на міждержавному рівні, тому саме держава має визначальний вплив і може дати відчутний поштовх для розвитку підприємств. Таким чином, процес управління економічною безпекою підприємств в умовах євроінтеграції повинен передбачати залучення як власників (через побудову відповідного механізму), так і держави, оскільки її роль на сьогодні багато в чому є визначальною для бізнесу.

Джерела

1. Паламарчук О.І. Класифікація загроз економічної безпеки підприємств / О.І. Паламарчук // Зб. наук. праць Одеського держ. екон. ун-ту. – Одеса: ОДЕУ, 2009. – Вип. 5. – С. 63-68.
2. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность / В.К. Сенчагов. – М.: ПИОР, 2010. – 344 с.
3. Ткаченко А.М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Venu/2010_1/21.pdf
4. Артеменко Л.П., Гук О.В. Євроінтеграція: стратегічні загрози та можливості підприємств України // International Scientific-Practical Conference Economic Development Strategy in Terms of European Integration: Conference Proceedings, May 27, 2016. Kaunas: Baltija Publishing. – С. 158-161.

Ганзенко Марія Валерівна

Національна академія внутрішніх справ

Закрутий Дмитро Олегович

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: Стрельченко Оксана Григорівна, доктор юридичних наук, доцент
 Національна академія внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

У статті здійснена характеристика гендерної політики в цілому та у діяльності органів державної виконавчої служби зокрема. Авторами доведено, для здійснення та реалізації гендерної політики у сфері органів державної виконавчої служби України потрібно сформувати системну роботу органів публічної адміністрації на основі комплексного підходу до розв'язання проблеми рівності жінок і чоловіків, в результаті якого має виокремитися певний алгоритм: від формування гендерної свідомості державних службовців виконавчої служби до досягнення гендерно-збалансованої участі у прийнятті управлінських рішень. Ключові слова: гендер, політика, органи, державна служба, виконавча служба, публічна адміністрація.

Сьогодні науковці наголошують на тому, що ситуація у публічному адмініструванні відтворює те, що ми маємо у суспільстві. Якщо в суспільстві низький рівень розуміння гендерної рівності з погляду стереотипних соціальних ролей, то це знаходить своє відображення і у сфері публічного адміністрування. Протягом останніх десятиріч дослідники гендеру проводять фундаментальну науково-дослідну діяльність, яка розкриває соціальний характер гендеру, спростовуючи тезу про природжену підпорядкованість жінок, їхню біологічну нездатність приймати рішення, займатися управлінською діяльністю, зокрема й у сфері публічного адміністрування.

Проте на сьогодні саме в цій сфері в Україні найбільш виражена «естафета чоловічої влади». Зараз в Україні очевидними є фактори забезпечення переваг, які мають чоловіки під час входження у владні структури, а саме: традиційно усталене чоловіче домінування в керівних владних структурах; економічні підвалини – власність і управління економікою перебувають у чоловічих руках; обмеженість гендерного світогляду в чоловічого населення країни; обмеженість політичних і гендерних поглядів керівного складу значної частини жіночих організацій; традиційність поглядів значної частини людського потенціалу України на приватну жінку і 2 громадського чоловіка [1, с. 174-181].

І не можна не погодитися з думкою Н. Грицяк, що «державна гендерна політика як один з основних регулятивних механізмів суспільного життя покликана підтримувати цінності справедливості, поваги до особистості незалежно від її статевої належності» [2, с. 115].

Гендерна політика в системі державної служби України має спрямовуватися на забезпечення збалансованої участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень, що сприятиме формуванню нового світогляду

щодо ролі жінки у сфері управління, а відтак, утвердженню гендерної рівності. А як зазначено в Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки, забезпечення гендерної рівності є одним із першочергових завдань реалізації державної кадрової політики.

Отже, проблема формування та реалізації дієвої гендерної політики в українському суспільстві загалом та у сфері державної виконавчої служби зокрема є на сьогодні актуальною і потребує свого розв'язання.

Насамперед слід назвати монографію Н. Грицяк [2], де розглядається формування гендерної політики в Україні, аналізуються проблеми теорії, методології, практики, та монографію О. Кулачек [3], де розкриваються механізми реалізації державної політики рівних прав та можливостей, акцентується увага на перешкодах кар'єрному зростанню жінок у сфері державної служби, гендерних диспропорціях у владних структурах України, а також колективну монографію «Гендерні аспекти державної служби» [4].

Серед навчальної літератури необхідно виділити такі видання: підручник «Гендерна політика в системі державного управління» за загальною редакцією М. Білинської [5], у якому висвітлюються засади гендерної політики в системі державного управління, аналізується зарубіжне законодавство про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, розглядаються механізми впровадження гендерної рівності тощо; навчальний посібник «Основи гендерної політики в парламентській діяльності» за загальною редакцією В. Гошовської [6], де, зокрема, аналізується законодавче і нормативно-правове забезпечення гендерної політики, висвітлюється гендерна проблематика в діяльності Верховної Ради України, розкриваються фактори та умови формування іміджу жінки-політичного лідера; навчально-методичний посібник «Реалізація гендерної політики в управлінні освітою» за загальною редакцією Н. Протасової [7], у якому висвітлюються теоретичні основи гендерної рівності, розглядаються галузеві аспекти запровадження гендерного паритету в управлінні й особливості впливу гендерної політики на результативність управління якістю освіти тощо. Варто також згадати праці: О. Вілкової [8], яка аналізує сучасні моделі гендерної політики; І. Тукаленко [9], яка досліджує рівність прав і можливостей жінок і чоловіків; В. Соколова і М. Саприкіної [10], які висвітлюють тенденції гендерної політики в Європі й Україні. Крім того, останнім часом проблеми гендерних підходів, гендерної рівності, гендерної стратегії, гендерної демократії, гендерної освіти тощо стають дедалі частіше темами обговорення на наукових конференціях. Зокрема, серед збірників 3 матеріалів конференцій можна виділити матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні підходи у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування» (Луцьк, 2012) [11].

Сучасні реалії українського суспільства з огляду на політику рівних прав та можливостей жінок і чоловіків вимагають нової парадигми державної влади, яка має передбачити оптимальне використання людського ресурсу, зокрема його жіночої складової, тобто йдеться про гендерну паритетність у державному управлінні, що визначається як принцип рівноцінного представництва жінок і чоловіків у будь-яких владних структурах та органах місцевого самоврядування [3, с. 81; с. 132]. На часі формування гендерно-збалансованої системи кадрів, особливо керівного складу, в усіх органах державної влади, що спонукає до формування та реалізації дієвої гендерної політики. А поки що, як справедливо зазначає О. Кулачек, у нашій державі «як» української влади залишився без «інь» у розумінні продуктивного начала, а не вторинного додатку. Таким чином, виникає необхідність формування та реалізації дієвої гендерної політики в системі державної служби України з огляду на значущість цієї політики як фактора демократизації системи державної служби.

Висновок. Здійснення та реалізація гендерної політики у сфері органів державної виконавчої служби України має передбачати системну роботу органів публічної адміністрації на основі комплексного підходу до розв'язання проблеми рівності жінок і чоловіків, що постає як парадигма і має певний алгоритм: від формування гендерної свідомості державних службовців виконавчої служби до досягнення гендерно-збалансованої участі у прийнятті управлінських рішень.

Джерела

1. Поняття та суть гендеру. Основні парадигми інтерпретації гендерних відносин. URL: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=670.
2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.
3. Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні: старі образи, нові обрії : монографія. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 304 с.
4. Гендерні аспекти державної служби : монографія / [М. І. Пірен, Н. В. Грицяк, Т. Е. Василевська, О. М. Іваницька] ; за заг. ред. Богдана Кравченка. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 336 с.
5. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / [М. М. Білинська, Л. В. Гонукова, Л. О. Воронько та ін. ; за заг. ред. М. М. Білинської]. К. : [Запоріжжя : Друк. світ], 2011. 132 с.
6. Гошовська В. Г. Основи гендерної політики в парламентській діяльності : навч. посіб. / [В. А. Гошовська, Н. Б. Ларіна, В. В. Святненко] ; за заг. ред. В. А. Гошовської. К., 2011. 100 с.
7. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою : навч.-метод. посіб. / [Н. Г. Протасова, Л. А. Гаєвська, Т. О. Лукіна та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової]. К. : [Запоріжжя : Друк. світ], 2011. 176 с.
8. Вілкова О. Сучасні моделі гендерної політики: сутність та особливості впровадження. Політ. менеджмент. 2008. № 6. С. 160–166.
9. Тукаленко І. Від рівності прав до рівності можливостей. Політ. менеджмент. 2008. № 5. С. 128–135.

10. Соколов В. Тенденції гендерної політики в Європі та Україні. Політ. менеджмент. 2008. № 3. С. 120–127.
11. Гендерні підходи у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 1 черв. 2012 р. Луцьк, 2012. 204 с.
12. Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні: старі образи, нові обрії : монографія. К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2005. 304 с.
13. Стрельченко О. Г. Адміністративно-правова характеристика органів державної виконавчої служби України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». № 60. 2020 р. С. 131-135.

Карпінський Борис Андрійович

Доктор економічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка

Мучичко Кароліна Юрївна

Львівський національний університет імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК СТРАТЕГІОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ВИХОВАННЯ Й ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПАТРІОТИЗМУ НАЦІЇ

Стаття присвячена формуванню й вихованню державотворчого патріотизму нації через національні цінності. Проаналізовано аспекти становлення цього патріотизму в Україні у різних історичних періодах. Виділено національні цінності такі як: соборність, самобутність, гідність, воля та окреслено їх місце в державотворчому стратегіологічному базисі. Доведено, що розвиток державотворчого патріотизму нації стратегіологічно має забезпечуватись цілеспрямованим задіюванням й активізацією відповідних національних цінностей. Ключові слова: національні цінності, виховання, формування, державотворчий патріотизм нації, розвиток, стратегіологія.

Можливо стверджувати, що кожен історичний етап розвитку будь-якого демократичного суспільства визначає суть та спрямованість патріотизму через: духовність й моральність; історичне коріння, яке є базисом багатьох поколінь; політикою держави; згуртованістю громадянського суспільства навколо національної ідеї; загостренням тих чи інших суспільних проблем та явищ. Доленосні, буремні й трагічні події на території України (Революція Гідності, анексія Криму, гібридна війна на Донбасі) конкретизовано наштовхнули українське суспільство подивитися на світову й власну історію, сьогодення, на себе й інші народи, національну освіту і культуру під принципово новим поглядом [1-6].

Зазначимо, що теоретико-методологічним базисом патріотичного виховання населення стали наукові праці як зарубіжних (Аристотель, Платон, Цицерон, Т. Кампанелла, Т. Мор, Й. Гердер, І. Кант, Г. Гегель, С. Гессен, А. Грамши, К. Поппер, Е. Ренан, Й. Г. Фіхте та ін.), так і українських дослідників й освітян (М. Братасюк, О. Братко-Кутинський, І. Мірчук, І. Огієнко, Д. Чижевський, М. Шлемкевич та ін.). Однак, в контексті вичлинення значущості й особливостей просоціальної поведінки переважають дослідження переважно психологічного напрямку (К. Абульханова-Славська, І. Бех, Б. Братусь, Т. Гаврилової, Г. Корнетов, Н. Кухтова, О. Леонтьєв, А. Маклаков, С. Рубінштейн, Г. Товканець, М. Фіцула, І. Фурманов, Г. Щербатунов та ін.), відчутно залишаючи поза увагою систему національних цінностей, яка все ж виступає фундаментальним елементом й стратегіологічним базисом становлення сучасного державницько-суспільного патріотизму в Україні (тобто дієве виховання й формування державотворчого патріотизму нації). Властиво на останньому й сконцентрована наукова спрямованість даного дослідження.

Зміни, які були досягнуті громадянами під час і після Революції Гідності, свідчать про те, що навіть у безпечний період, потрібно бути завжди готовими до дій і протидій. Однак ще відкритим залишається питання для подальшого розвитку України, тобто котра з двох умовних частин суспільства переважить: менша активна, яка здатна до змін в державі й трансформувати її, чи навпаки – більша, традиційна і консервативна, яка може розвернути її назад в лоно застою. Саме тому, виходячи з означеного, стратегіологічно й загострилося питання про об'єднаність українського народу, про обґрунтування і визнання національних цінностей України як дієвих чинників згуртування нації на сучасному етапі її розвитку.

Виховувати й формувати ідеологічну основу української нації мають, ті, хто пов'язує своє майбутнє з незалежною Україною; тими, хто хоче тут працювати та розвивати бізнес, здійснювати реформи, рости дітей і прищеплювати їм бажання залишитися в Україні, забезпечуючи тим, через активізацію податкової домінанти державотворчого патріотизму нації, а через неї динамічне наповнення бюджету [2].

Проведений аналіз з позиції виховання й формування державотворчого патріотизму нації показує, що у сучасних умовах усі зусилля державних й неурядових інституцій мають бути спрямовані на забезпечення позитивної національної ідентичності, а саме:

– уподібнення окремого громадянина певній нації на основі реального володіння сукупністю національних та культурних цінностей, почуттів, уявлень, поглядів, ідей, зразків поведінки, моралі;

– забезпечення усвідомлення власного історично й соціально-культурного менталітету у системі людської цивілізації.

Властиво дієва громадянська позиція, національна ідентичність, небайдужість і прагнення до змін дозволяє сучасній людині визначитись й ідентифікуватися як громадянин-патріот, відчути себе часткою громадянського суспільства, носієм спільних (національних) цінностей – подолання певної байдужості громадян щодо ставлення до України та її майбутнього у динамічному світі.

Водночас, для примноження результативності національно-патріотичного виховання в Україні стратегіологічно перспективним і важливим нині виступає, з огляду й на зарубіжний досвід, визначення конкретних національних чи суспільно-державницьких цінностей, які лежать в основі патріотизму і громадянськості. Так, звертаючись до кращих міжнародних практик, а також подій останніх років, історичний досвід України, враховуючи особливості її боротьби за незалежність й державність, можна виокремити такі національні (суспільно-державницькі) цінності: соборність, самобутність, гідність, воля [1, 6].

Соборність – це єдність, неподільність усіх територій держави, що передбачає спільну відповідальність і взаємне духовне збагачення та розвиток. Сама ідея соборності бере свій початок з часів Київської Русі, а її філософське коріння сягає часів Візантії. З того часу ідея територіальної єдності, а також єдності всіх українських етнічних земель, духовної єдності українців, які проживають на території Української держави, а також на історичних українських етнічних землях, є основоположною у боротьбі за національні інтереси України. Попри це, соборність – це єдність усіх громадян України, незалежно від їхньої національності. Окрім того, соборність є невід’ємною частиною досягнень державності, забезпечення справжнього суверенітету і незалежності народу, побудови процвітаючої демократичної національної держави в інтересах її громадян.

Самобутність – це національна оригінальність, неповторність, яка проявляється у кожній особистості. Самобутність також виражається у художньо-мистецькому світосприйнятті, прагненнях, національно прийнятних способах спілкування, діяльності, поведінки. Отже, стати частиною громадянського суспільства можна через національну індивідуальність. Самобутність українського народу пояснюється історією, культурою, й насамперед, українською мовою [6, с. 284].

Воля – це здатність, бажання та сильне прагнення досягти мети; рішучість і сила особистості почати і завершити справу; самоконтроль і незалежність, свобода дій. Воля – це можливість досягати цілей за будь-яких перешкод; це основна складова українського характеру, ознаками якого є енергійність й ініціативність. Відбитком волі українців є невмируща боротьба за незалежність. Прагнення до самостійності, невпинний пошук шляхів до свободи сприяв розвитку національної ідеї; на основах власної свободи засновувалася гідність.

Гідність українського народу – результат самоповаги, що викликає повагу інших народів, це відстоювання своїх духовно-моральних і державницьких позицій; усвідомлення власної значущості й громадянського обов’язку у міжнародному співтоваристві. Слід звернути увагу на те, що „захистити і зростити себе може лише та нація, яка вихована історичною правдою й національною гідністю”. Нині гідність українського народу проявляється також у прагненні подолати корупцію, спрямованості до демократичного суспільства, намаганні знищити національну меншовартість, мінімізувати втрати й вплив держави-анексора [1, с. 8; 2, с. 415-441].

Зокрема, за результатами опитування лідерів громадських об’єднань (сукупна вибірка склала 115 осіб) (рис. 1), 61 особа (53,0 %) зазначила, що пріоритетним базисом для України є загальнолюдські, 40 осіб (34,8 %) – національні, 13 осіб (11,3 %) – громадянські, 12 осіб (10,4 %) – європейські цінності [4].

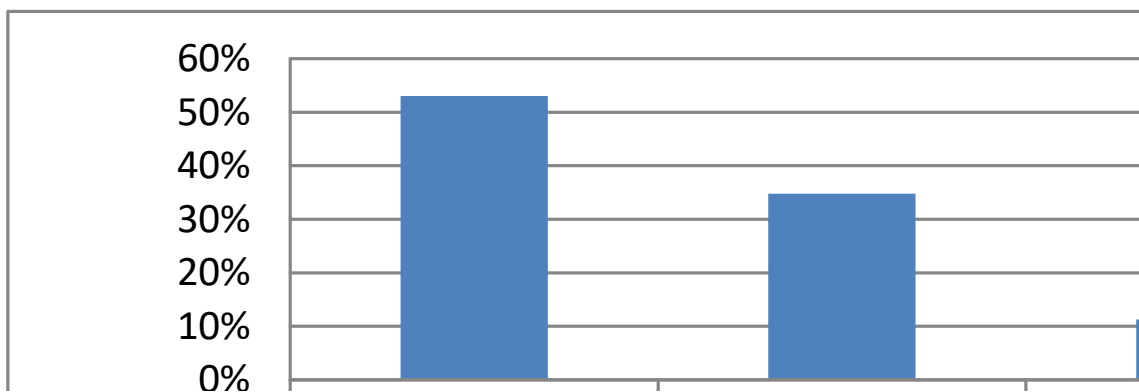

Рис. 1. Формуючий розподіл пріоритету цінностей у державотворчому патріотизмі нації в Україні
Джерело: запропоновано авторами за даними [4].

Серед національних цінностей найбільший вибір мали: свобода (71 особа, 61,7 %), незалежність (67 осіб, 58,3 %), гідність (57 осіб, 49,6 %), соборність (26 осіб, 22,6 %), воля (19 осіб, 16,5 %), самобутність (7 осіб, 6,1 %).

Стратегіологічно важливо, що як загальну національну цінність, патріотизм обрали 59 осіб (51,3%).

Отже, результати проведених цілеспрямованих опитувань за проблематикою засвідчують достатньо переконливу перевагу загальнонародських й національних цінностей над громадянськими і європейськими. Високі відсотки вибору цінностей „свобода” і „воля” дають змогу стверджувати про чітке усвідомлення принципової важливості національної цінності „воля”, оскільки за своїм значенням вони близькі [5, с. 3].

Зазначимо, що національні цінності соборності, гідності, волі, самобутності цілком заслужено і справедливо мають стати стратегіологічним базисом виховання й формування державотворчого патріотизму нації. У такому разі вони забезпечуватимуть єдність і розвиток української нації через активізацію домінант (якісної і кількісної) державотворчого патріотизму нації, згуртування народу й глибоке усвідомлення інтегрального твердження „Ми – українці”.

Джерела

1. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посіб. / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрович. – Харків : Друкарня Мадрид, 2016. – 140 с.
2. Карпінський Б. А. Державотворчий патріотизм нації: податкова домінанта [монографія] / Б. А. Карпінський. – Львів : Колір ПРО, 2016. – 534 с. (Серія „Держава і стратегіологія”).
3. Карпінський Б. А. Стратегіологія розвитку держави за впливу глобальних фінансових викликів / Б. А. Карпінський // Матеріали за VIII Міжнародна научна практична конференція „Настоящи изследвания и развитие – 2012” (17-25 януари 2012). Економики. Държавна администрация. Том 9. – Българія, Софія: „Бял ГРАД-БГ” ООД, 2012. – С. 63-69.
4. Лабораторія громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання в межах наукового дослідження „Особистісно орієнтовані технології патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об’єднаннях”. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/708844/1/1.pdf>.
5. Окрилені Україною (тренінг з національно-патріотичного виховання молоді) : посіб. / Ж. В. Петрович, В. І. Кириченко. – Харків : Видавець Панов А. М., 2016. – 134 с.
6. Філіпчук Г. Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір [монографія] / Г. Г. Філіпчук. – Чернівці : Друк АРТ, 2016. – 304 с.

Тимошенко Олена Сергіївна

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Байрак Катерина Сергіївна

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Науковий керівник: Волощина-Сідей Вікторія Вадимівна: кандидат економічних наук

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄДИНОГО РАХУНКУ ДЛЯ ПОДАТКІВ ТА ЄСВ

Стаття присвячена дослідженню питання створенню системи єдиного рахунку для спрощення процедури нарахування і сплати податків, зборів і платежів до державного бюджету України. Проаналізовано визначення понять, основна мета Закону, а також переваги та недоліки даної системи. Досліджено процедуру та послідовність сплати податків з дотриманням черговості сплати і зроблено відповідні висновки. Ключові слова: податки, збори, податкові зобов’язання, електронний кабінет, єдиний рахунок.

Актуальність. Сьогодення України переживає великі зміни та перебуває на етапі євроінтеграції, що спричиняє низку змін, які необхідно втілити в економічному, політичному, соціальному та освітянському напрямках. Так як економіка країни займає вагомe місце в процесі розвитку, то в період змін, однією із головних задач є розвиток українського підприємництва, що сприятиме поступовому створенню значної кількості суб’єктів малого бізнесу як складової міцного фундаменту економічної системи України. Держава повинна робити кроки до поліпшення умов ведення бізнесу в Україні, особливо для малого та мікро-підприємництва. Одним з таких кроків є оптимізація податкового механізму для зазначених суб’єктів господарювання. Тож, дослідження питань впровадження єдиного рахунку для справляння сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування є досить актуальним.

Огляд джерел. При здійсненні дослідження вивчалися праці вітчизняних науковців у галузі малого підприємництва та податків. Серед досліджених джерел, варто відмітити праці: Т. Кондратюк, О. Кужель, В. Ляшенко, О. Мазур, І. Михасюк, В. Сизоненко, С. Соболев, В. Онищенко та ін.

Мета. Метою даної статті є дослідження основних факторів, переваг та недоліків впровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування суб’єктами малого бізнесу.

Основний матеріал. Для того, щоб спростувати та полегшити підприємствам та роботодавцям сплату податків, зборів та нарахування єдиного соціального внеску (далі ЄСВ), Верховною Радою з пропозиціями Президента України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Податкового

кодексу України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 04.10.2019 № 190-ІХ.

Єдиний рахунок - це рахунок, відкритий у центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, для центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, який може використовуватися платником податків для сплати грошових зобов'язань та/або податкового боргу з податків та зборів, передбачених цим Кодексом, єдиного внеску та інших платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [1].

Єдиний рахунок не може використовуватися платником податків для сплати грошових зобов'язань та/або податкового боргу з податку на додану вартість, акцизного податку з реалізації пального та спирту етилового, а також для сплати частини чистого прибутку (доходу) до бюджету державними та комунальними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями [1].

Основною метою прийнятого Закону є спрощення процедури сплати податків і зборів та єдиного соціального внеску через Електронний кабінет платника податків на єдиний рахунок, який буде відкрито для платника за його згодою (бажанням) на центральному рівні Державної казначейської служби.

Платники податків матимуть змогу добровільно приймати рішення про використання єдиного рахунку, самостійно, в автоматичному режимі, визначати напрямки використання сум помилково або надміру сплачених ними коштів. Однак, відмовитись від використання єдиного рахунку можна буде лише один раз протягом календарного року.

Наразі, підприємці сплачують кожен з податків окремими платіжними документами, витрачаючись на комісії в банку за послуги. Відтепер Державна податкова служба(далі – ДПС) пропонує іншу процедуру:

1) відкриваємо Єдиний рахунок через Електронний кабінет. Рахунок буде у Казначействі і належатиме ДПС;

2) поповнюємо цей рахунок через банк. День отримання банком платіжки буде вважатися днем виконання податкового зобов'язання;

3) система самостійно розподілить зараховані кошти по податкам, зборам та іншим обов'язковим платежам у певній послідовності;

4) нерозподілений надлишок коштів залишаться на подальшу сплату податків. Заповнити ж платіжку буде максимально легко: достатньо ввести вид платежу та суму і система заповнить усе автоматично;

5) усі витрати на здійснення платежів лягають на ДПС та Казначейство. Платнику податків доведеться сплатити комісію банку тільки за платіж на поповнення Єдиного рахунку [3].

Якщо у платника залишаться невикористані кошти в електронному кабінеті, він зможе вивести їх на свої банківські рахунки. Списання коштів з рахунку відбувається у наступній послідовності:

— борг з ЄСВ;

— податковий борг, згідно з черговістю його виникнення;

— грошові зобов'язання, які нарахувала ДПС на підставі податкових повідомлень-рішень (штраф, пеня у донарухування податкового зобов'язання);

— податкові зобов'язання із загальнодержавних податків та зборів, місцевих податків, єдиного внеску, визначені платником податку;

— грошові зобов'язання із загальнодержавних податків та зборів у хронологічному порядку надходження податкових декларацій (розрахунків), в сумі податкових зобов'язань відповідного податкового періоду, з урахуванням строків сплати;

— грошові зобов'язання із місцевих податків у хронологічному порядку надходження податкових декларацій (розрахунків) в сумі податкових зобов'язань відповідного податкового періоду, з урахуванням строків сплати;

інші платежі, контроль за адмініструванням яких покладено на ДПС (штрафи за порушення використання РРО тощо) [2].

Проаналізувавши даний Закон, нами було виділено основні переваги та недоліки впровадження системи єдиного рахунку.

Основною перевагою запровадження єдиного рахунку є спрощення сплати та формування платниками податкових платежів; на платника більше не впливатиме зміна реквізитів бюджетних рахунків, оскільки вони оновлюватимуться у його кабінеті автоматично; зменшення кількості помилково та/або надміру сплачених податків; зменшення кількості помилок у звітності; арешт коштів на Єдиному рахунку заборонений, адже так платежі по податкам і зборам для підприємства будуть завжди захищені.

Для того, щоб в повній мірі користуватися всіма перевагами даної системи платнику необхідно своєчасно поповнювати рахунок в Електронному кабінеті. Так, як система буде самостійно розподіляти

кошти на сплату зобов'язань, то можуть виникнути деякі нюанси першочерговості сплати. якщо є податковий борг, то спершу система буде списуватиме його і тільки потім податки та збори. Щоб податковий борг не виникав, платнику потрібно вчасно поповнювати рахунок і подавати декларації. Якщо є борг по одному податку, а планували сплатити інший, в даному випадку гроші система зарахує на погашення цього боргу.

Якщо в платника податку існує заборгованість по будь-якому виду платежів на звітну дату, то автоматично контролюючі органи знімають статус платника (2,3,4 групи чи єдиного) і починається блокування податкової накладної. В свою чергу повернення статусу платника є досить трудомістким процесом.

Висновки. Отже, Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 04.10.2019 № 190-IX набере чинності з 01.01. 2021 року. Склад і форму самої звітності Міністерству фінансів ще слід розробити. Вона поєднуватиме інформацію про ряд податків та зборів і матиме статус податкової декларації. Чи буде ефективно працювати запропонована система і чи простить вона механізм сплати платежів, поки що рано говорити.

Джерела

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 04.10.2019 № 190-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
2. Запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, ЄСВ: що чекає на платників податків. [Електронний ресурс]. – 2020. – URL: <https://appu.org.ua/main-news/zaprovadzhennya-%D1%94dinogo-rahunku-dlya-splati-podatkov-i-zboriv-%D1%94sv-shho-cheka%D1%94-na-platnikiv-podatkov/>
3. Онищенко В. Єдиний рахунок 2020 [Електронний ресурс] / Віктор Онищенко. – 2020. – URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7833-diniy-rahunok-2020>.

Рассомахіна Ольга Андріївна

Кандидат юридичних наук

Київський національний торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ОСОБИСТИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОСОБОЮ БОРЖНИКА

Стаття присвячена висвітленню особливостей виконання та порядку припинення особистих зобов'язань, пов'язаних з особою боржника, визначенню поняття даного виду зобов'язань та його ознак. У статті проаналізовано особливості та види особистих зобов'язань, історію становлення їх правового регулювання. Досліджено механізм та умови припинення даного виду зобов'язань у випадку смерті боржника. Ключові слова: зобов'язання, особисте зобов'язання, договір, особа, кредитор, боржник, виконання зобов'язань, особисте виконання боржника, припинення особистого зобов'язання.

Актуальність дослідження. За сучасних умов розвитку товарообороту, зростання значення інтелектуальної та творчої діяльності людини, її результатів, здібностей людини у соціально-економічному житті суспільства, все більш актуальним стає питання правового регулювання порядку створення на замовлення результатів певного виду робіт, вчинення певних дій в інтересах іншої особи, надання деяких видів послуг, в яких особистість виконавця має істотне значення, та належного виконання та припинення відповідних зобов'язань. За своїм змістом такі зобов'язання тісно пов'язані з особою боржника, його особистими якостями, і за своєю правовою природою відносяться до групи особистих зобов'язань. Саме від особистих властивостей боржника у таких зобов'язаннях залежить характер та якість виконання зобов'язання. Особистість боржника у такому виді зобов'язань впливає на виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин, які з нього випливають. Хоча про особистий характер зобов'язань у цивільному праві відомо з давніх часів, питання про місце в системі цивільних правовідносин зобов'язань, пов'язаних з особистістю їх сторін, які у більшості випадків, з одного боку, породжують майнові правовідносини, але, з іншого боку, нерозривно пов'язані з особистістю їх учасників, у вітчизняній літературі навіть не ставилося.

В умовах відсутності комплексних наукових розробок та не досить чіткої систематизації відповідних законодавчих норм, які визначають особливості виконання та припинення особистих зобов'язань, пов'язаних з особою боржника, необхідним є створення наукових розробок, які би окреслювали основні напрямки розвитку даної проблематики.

Огляд наукової літератури. Питання про поняття, види та класифікацію зобов'язань, їх поділ на персоніфіковані та неперсоніфіковані, відомий науці цивільного права з давніх часів, так само, як і дослідження проблем, пов'язаних з їх виконанням.

Питання про особливості фидуціарних правочинів досліджували у своїх наукових працях, такі класики цивілістики, як Йоффе О.С. [1] та Шершеневич Г.Ф. [2]. Ознаки особистісних (персоніфікованих) зобов'язань та окремих видів фидуціарних відносин досліджували у своїх роботах наші сучасники, зокрема, Білоусов Ю.В. [3], Бутрин-Бока Н. [4], Дружинін Г.В. [5], Колієва А.Е. та Біцоева Л.Ф. [6], Полтавський О.В. [7], Ровний В.В. [8]. Незважаючи на дані наукові розробки, з приводу деяких видів договорів сьогодні все одно є сумніви, чи є вони фидуціарними, або ж особистими, а також чи припиняться вони зі смертю фізичної особи, чи ні. Окремі питання, пов'язані із реалізацією особистих зобов'язань, піднімали у своїх роботах Анікіна Г.В. [9], яка дослідила юридичні наслідки смерті як юридичного факту у цивільному праві, що пов'язано з такою особливістю особистих зобов'язань, як їх припинення у випадку смерті боржника або кредитора.

Питання про особливості припинення особистих зобов'язань та про значення смерті боржника або кредитора як правоприпиняючих фактів в особистих зобов'язаннях піднімалися й у науково-практичних коментарях до Цивільного кодексу України. Зокрема, питання про те, що коло зобов'язань, які припиняються смертю кредитора, є більш обмеженим, ніж коло зобов'язань, які припиняються зі смертю боржника, у цивільному законодавстві [10]. Питання особистого виконання зобов'язань з надання послуг та роль і значення особи боржника у даних зобов'язаннях досліджувала у своїй роботі Федорченко Н. [11].

Але комплексного висвітлення на рівні дисертаційних досліджень питань про особливості особистих зобов'язань, які, з одного боку, у більшості випадків породжують майнові правовідносини, а, з іншого боку, нерозривно пов'язані з особистістю їх учасників, особливості їх виконання та припинення, у вітчизняній науці здійснено не було. З цього приводу, привертає увагу дисертаційне дослідження Вороніної О.І. (Російська Федерація), яке є першим комплексним дисертаційним дослідженням цивільно-правових зобов'язань, пов'язаних з особистістю їх сторін [12]. Вищезазначене посилює актуальність та важливість наукового дослідження даної проблематики.

Мета дослідження – на основі аналізу наукової літератури, цивільного законодавства та правозастосовної практики визначити поняття особистого зобов'язання, пов'язаного з особою боржника, його ознаки, визначити види особистих зобов'язань, особливості його виконання, а також порядок припинення даного виду зобов'язань у випадку смерті боржника.

Основний матеріал. Зобов'язання – це складний юридичний склад, сторонами якого є кредитор (creditor) та боржник (debitor), а змістом права та обов'язки сторін. Дане правовідношення передбачає, що кредитор має право вимагати, щоб боржник щось дав (dare) (передав право власності), зробив (facere) (вчинив або не вчинив певну дію) або надав (praestere) (надав особисту послугу або прийняв на себе відповідальність за іншого) [13]. Деякі види цивільно-правових зобов'язань мають суворо особистий характер (фидуціарні, персоніфіковані, особистісні зобов'язання), що пов'язано або з особою боржника, його особистими характеристиками, здібностями, вміннями, або з особою кредитора, його віком, соціальним або юридичним статусом. Відповідно, такі зобов'язання передбачають особисте виконання зобов'язання конкретним боржником або конкретному кредитору. Основною особливістю виконання таких зобов'язань є те, що вони мають бути виконані особисто, і у випадку смерті однієї зі сторін такого зобов'язання, боржника або кредитора, його виконання припиняється. Певні винятки щодо припинення таких зобов'язань у зв'язку зі смертю кредитора встановлюються законом (наприклад, певні види відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю постраждалої/потерпілої особи, можуть бути виплачені спадкоємцям кредитора у випадку, передбаченому законом).

Зосередимось на особливостях виконання та припинення зобов'язання, яке має бути виконано конкретним боржником особисто в силу природи зобов'язання і в силу цієї ж природи не підлягає до передачі (виконати певну роботу, певне замовлення) (зобов'язання, які вимагають особистого виконання боржника) – написати картину, написати книгу, або, наприклад, виконати особисту обіцянку боржника передати свою колекцію книг до бібліотеки.

На ранніх етапах розвитку римського права, в умовах рабовласницького ладу, зобов'язання, змістом яких було виконання для певної особи певного виду роботи (консенсуальні зобов'язання, договори про виконання робіт), не були досить розповсюдженими в цілому та не отримали свого юридичного значення через те, що римські громадяни користувалися працею рабів, а для вільної людини працювати на іншу особу вважалося недостойною справою. Зобов'язання такого змісту, які вимагали особистого виконання боржника, зустрічалися рідко, зазвичай, їх виконання здійснювалося рабами [14]. У розумінні римських юристів зобов'язання являло собою суворо особисті відносини між двома або декількома визначеними особами. На ранніх етапах розвитку римського права вважалося, що усі зобов'язання мають особистий характер, і тільки на більш пізніх етапах у системі зобов'язань таку категорію зобов'язань, як зобов'язання особистого характеру, було виділено окремо.

Слід підкреслити, що у римському праві особистий характер зобов'язального правовідношення мав дуже широке значення протягом усього древньореспубліканського періоду римського права, дане положення розповсюджувалося і на форму укладення договору, який мав бути укладений особисто його сторонами. На останніх етапах розвитку римського права також діяло правило, що договір укладається сторонами особисто; на того, хто не брав участі у встановленні зобов'язання, зобов'язання не розповсюджується; за загальним правилом договори не підлягали укладенню через представників; а всі юридичні наслідки, права та обов'язки, що з нього випливають, покладали на учасників договору. Зобов'язання розглядалося як суворо особистий зв'язок між кредитором та боржником (навіть не дивлячись на майновий характер змісту зобов'язання), що знаходило свій прояв і у нормах тогочасного права.

Таким чином, не допускалося покладання певного обов'язку на третю особу, яка не брала участі у укладенні договору. На початку розвитку римського права зобов'язання визнавалося таким, що не може бути передано, ні на боці активної, ні на боці пасивної сторони зобов'язання. Тільки з часом було допущено представництво, визнано такі правові конструкції, як новація та цесія. Натомість перехід прав вимоги кредитора або обов'язку боржника у зв'язку з їх смертю до спадкоємців допускався ще на ранніх етапах розвитку римського права. Римські юристи обґрунтовували зміну осіб у зобов'язаннях у випадках смерті кредитора або боржника містичною тезою, що спадкоємець продовжує особистість спадкодавця (*personam defuncti sustinet*, D. 41.1, 34). Але, як бачимо, для особистих зобов'язань, пов'язаних з особою боржника, дана теза не є підоходящою. Сьогодні дане правило не застосовується стосовно особистих зобов'язань, в силу суворо особистого характеру їх змісту [14].

Нормальним способом припинення зобов'язання у всі часи вважається його виконання, здійснене належним чином. У римському праві до таких умов відносили, по-перше, виконання особою, яка здатна розпоряджатися своїм майном. Для зобов'язань, зміст яких мав суворо особистий характер (наприклад, зобов'язання художника написати картину) вимагали особистого виконання боржника. Тобто, мова йде про випадки, коли особисті якості боржника мають для кредитора суттєве значення (*in faciendo*). По-друге, виконання мало бути здійснено особою, яка здатна його прийняти: кредитору, його законному представнику, повіреному. По-третє, виконання зобов'язання мало суворо відповідати змісту зобов'язання. Порядок і спосіб виконання зобов'язання, умови виконання зобов'язання, які стосувалися його предмета, визначалися лише за згодою кредитора. Якщо у зобов'язанні не встановлювався строк, то боржник мав його виконати на певну вимогу кредитора, дострокове виконання зобов'язання також мало бути погоджене з кредитором [14]. Бачимо, що воля кредитора мала визначальне значення для процесу виконання зобов'язання.

У сучасному українському цивільному законодавстві закріплені правила, що боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – прийняти виконання особисто (ч. 1 ст. 527 ЦК України), і що зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи (ст. 511 ЦК України). Незалежно від того, що термін «особисте виконання» пов'язують з фізичною особою, він повною мірою стосується і юридичних осіб. Але дані нормативні положення мають диспозитивний характер, адже інше може бути встановлено договором або законом, впливати із суті самого зобов'язання чи звичай ділового обороту, в цілому це не стосується порядку виконання тих зобов'язань, в яких особисті властивості боржника не мають значення. Відповідно до ч. 1 ст. 528 ЦК України виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. Тому, для тих зобов'язань, в яких особисті властивості боржника мають визначальне значення, неодмінною умовою належного виконання зобов'язання визнається виконання його особисто боржником. Це правило застосовується в таких випадках: 1) коли це передбачено законом; 2) якщо це встановлено домовленістю сторін; 3) впливає із самої суті зобов'язання. Так, в якості загального правила у ч.1 ст. 902 ЦК України щодо зобов'язань з надання послуг встановлено обов'язок надати послугу особисто, так само і у ч.1 ст.943 ЦК України щодо договору зберігання (хоча дані зобов'язання, за загальним правилом, не набувають особисто довірительного характеру).

За законом особисто боржником виконуються договір доручення (ч.1 ст. 1005 ЦК України, ч.1 ст.240 ЦК України), договір управління майном (ч.1 ст. 1038 ЦК України), договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (ч.1 ст.893 ЦК України). За суттю зобов'язання, в яких особисті властивості боржника мають визначальне значення, це, наприклад, договір про створення на замовлення об'єкта інтелектуальної власності (ст.1112 ЦК України) тощо. Особисте виконання боржником договірної зобов'язання, зазвичай, необхідне у випадках, якщо його певні якості, наприклад, професійні, індивідуальні дані, досвід, кваліфікація, здібності, правовий статус мають істотне значення для кредитора [15], це, наприклад, такі види договорів з надання послуг, які регулюють відносини з надання послуг перукарями, юристами, навіть, у деяких випадках перевізником, або ж договори, пов'язані із використання творчих, інтелектуальної здібностей людини, тощо. Таким чином, особливістю зобов'язання особистого характеру є необхідність виконання дій особисто.

У таких зобов'язаннях неприпустима заміна однієї зі сторін, і вони припиняються у разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи, що є їхнім учасником. Смерть фізичної особи є підставою припинення зобов'язань в тих випадках, коли його виконання неможливе без особистої участі боржника, або виконання призначене особисто для кредитора, або зобов'язання в інший спосіб нерозривно пов'язане з особою кредитора (ч.ч. 1, 2 ст. 608 ЦК України). Такі зобов'язання не допускають правонаступництва [16]. Наприклад, при відшкодуванні шкоди, заподіяної здоров'ю фізичної особи, кредитором може бути тільки потерпілий. Наприклад, смерть автора припиняє дію видавничого договору про написання книги, оскільки до спадкоємців автора об'єктивно не переходить обов'язок написання визначеного твору; смерть художника припиняє дію договору на створення на замовлення твору образотворчого мистецтва, оскільки до спадкоємців автора об'єктивно не переходить обов'язок написати картину тощо. Тому не спадкуються права та обов'язки боржника за договором замовлення (ст. 1112 ЦК України, ч.6 ст.33 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), в тому числі право на винагороду за цим договором, а також права та обов'язки працівника (автора) за трудовим договором. Таким чином, існує певна специфіка припинення особистих зобов'язань. Особисті зобов'язання настільки тісно пов'язані з особою боржника чи кредитора, що виконати їх в іншому суб'єктному складі неможливо, і, відповідно, вони припиняються зі смертю однієї із сторін. Смерть боржника або кредитора у таких зобов'язаннях є тим юридичним фактом, який завершує дане зобов'язання.

Постає питання, а що відбудеться з результатом інтелектуальної, творчої діяльності, обіцяної за договором, але ще не завершеної роботи? І як будуть враховані чи захищені інтереси кредитора у такому випадку? Все залежить від того, якою мірою зобов'язання було виконано на момент смерті боржника, на якій стадії та на якому етапі виконання перебувало зобов'язання, коли сталася смерть боржника.

По-перше, у будь-якому випадку особисте зобов'язання, пов'язане з особою боржника, є припиненим, правонаступництво неможливим, а права та обов'язки за такими зобов'язаннями відповідно до п. 5 ч.1 ст.1219 ЦК України не входять до складу спадщини, тож ніяких вимог кредитор в силу закону не може пред'являти до спадкоємців боржника у таких видах зобов'язань.

По-друге, якщо зобов'язання особистого характеру було частково виконане і його результат був переданий кредитору, замовнику, саме від його волевиявлення та відповідно до принципів диспозитивності, вільного волевиявлення, справедливості, добросовісності та розумності залежатиме, чи буде відповідна робота завершена, і чи виникне у майбутньому у колишнього кредитора нове зобов'язання з новим боржником, стосовно, наприклад, доопрацювання відповідної книги, картини тощо. Інколи таке трапляється на практиці.

По-третє, відповідно до тих же принципів, питання щодо долі незавершеної роботи або обіцянки передати колекцію книг у бібліотеку може бути вирішено самим боржником, ще до часу його смерті, шляхом вчинення ним відповідних розпоряджень на випадок своєї смерті, щодо передачі результатів робіт або ж незавершеної роботи, певних предметів, відповідній особі, чи шляхом вчинення у заповіті заповідального відказу, чи заповідального покладання. Але, у цьому випадку постає питання про захист інтересів боржника, адже такі заповідальні розпорядження не передбачають отримання винагороди спадкоємцями боржника. Тому, спадкоємцям колишнього боржника за особистими зобов'язаннями (виконавця робіт) бажано здійснювати оформлення авторських прав на незавершені твори та приймати їх у спадщину.

Висновки. Особисті зобов'язання, пов'язані з особою боржника – це такий вид цивільно-правових зобов'язань особистого характеру, в яких особисті властивості боржника (його особисті характеристики, індивідуальні дані, професійні якості, досвід, кваліфікація, здібності, таланти, вміння, майстерність, правовий статус тощо) мають визначальне і суттєве значення для кредитора, і тому заміна боржника у такому зобов'язанні є неможливою.

В цілому, особисті зобов'язання у цивільному праві поділяються на особисті зобов'язання, які є пов'язаними з особою боржника (зобов'язання, що впливають з договорів про виконання робіт, зокрема, з договору на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, зобов'язання, що впливають з договору про створення на замовлення і використання об'єкта інтелектуальної власності, а також, у деяких випадках, з договорів про надання послуг, з договорів зберігання, перевезення, деякі види факультативних забезпечувальних зобов'язань, таких як порука, гарантія тощо), та особисті зобов'язання, які є пов'язаними з особою кредитора у зобов'язанні (зобов'язання з відшкодування шкоди, зобов'язання щодо виплати аліментів, зобов'язання з виплати деяких видів соціальних виплат), а також змішані (з договору доручення, з договору управління майном, за договором дарування, зобов'язання за спільною діяльністю у договорі простого товариства).

На практиці буває важко відокремити зобов'язання, які нерозривно пов'язані з особою боржника, та зобов'язання, які нерозривно пов'язані з особою кредитора, в тому числі через те, що договори, на підставі

яких виникають такі зобов'язання, часто є двосторонніми та взаємними. Крім того, це залежить від специфіки сукупності правомочностей, які сторони набувають за договором.

Основною особливістю виконання таких зобов'язань є те, що вони мають бути виконані особисто і за своєю природою та змістом не передбачають передачу обов'язку з виконання зобов'язання іншій особі. Виконання зобов'язання, здійснене належним чином, завершує зобов'язання. Особливістю припинення особистих зобов'язань є те, що серед підстав припинення зобов'язань (Гл. 50 ЦК України) смерть боржника або кредитора у таких зобов'язаннях є тим юридичним фактом, який завершує зобов'язання. Фідуціарний правочин, за загальним правилом, припиняється зі смертю боржника або кредитора. Правовідносини за особистими зобов'язаннями, які пов'язані з особою боржника, у випадку його смерті припиняються, правонаступництво є неможливим, а права та обов'язки за такими зобов'язаннями відповідно до п. 5 ч.1 ст.1219 ЦК України не входять до складу спадщини, і ніяких вимог колишній кредитор в силу закону не може пред'являти до спадкоємців колишнього боржника у такому випадку, і навпаки. Це саме стосується і зарахування, здійсненого за такими зобов'язаннями.

Джерела

1. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Общее учение об обязательствах: курс лекций. Ленинград: ЛГУ, 1958. 511 с.
2. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: Издание Бр. Башмаковых. 1912. 912 с.
3. Цивільне право України: навч. посіб. / Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу; за заг. ред. Р. О. Стефанчука. Київ: Наукова думка; Прецедент. 2004. 448 с.
4. Бутрин-Бока Н., Дячук С. Особливості фідуціарних правочинів в системі цивільного права України. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 4 (12). 2017. С.180-183.
5. Дружинин Г.В. Правовая природа фидуциарных отношений. ExLegis: правовые исследования. 2016. №1. С.26-29.
6. Колиева А.Э., Бицоева Л.Ф. Структура фидуциарных правоотношений в гражданском праве. Международный научно-исследовательский журнал. Випуск 4 (46). Часть 7. С.151-153.
7. Полтавський О.В. До питання про фідуціарний характер договірних представницьких відносин. Форум права. 2012. №1. С.788-793.
8. Ровный В.В. Заметки о фидуциарном договоре. Идея фидуциарного договора в позднем праве (праве новых народов). Сибирский юридический вестник. 2016. №1 (72). С.59-72.
9. Анікіна Г.В. Юридичні наслідки смерті як юридичного факту у цивільному праві. Університетські наукові записки. 2012. №3 (43). С.104-112.
10. Науково-практичний коментар до ст.608 Цивільного кодексу України. URL: <https://jurists.org.ua/civil-law/3203-naukovo-praktichnyy-komentar-do-st-608-civilnogo-kodeksu-ukrayini.html> (дата звернення: 02.05.2020).
11. Федорченко Н. Особливості виконання зобов'язань з надання послуг. European political and law discourse. 2015. Vol 2. Issue 2. P.269-274.
12. Воронина Е.И. Гражданско-правовые обязательства, связанные с личностью их сторон: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Самара. 2014. 217с. URL: <https://www.disscat.com/content/grazhdansko-pravovye-obyazatelstva-svyazannye-s-lichnostyu-ikh-storon> (дата звернення: 02.05.2020).
13. Пашаева О.М. Римское право: конспект лекций. URL: <https://law.wikireading.ru/22457> (дата звернення: 01.05.2020).
14. Новицький І. Римське право. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/nov/06.php (дата звернення: 01.05.2020).
15. Договорное право в условиях рыночной экономики: конспект лекций/ И. В. Жиленкова, В. И. Борисова, И. В. Спасибо-Фатева и др.; под общ. ред. И. В. Жилинковой, В. И. Борисовой. 2008. 116 с. URL: <https://juristoff.com/resyrsi/biblioteka/civil-pravo/2267-dogovornoe-pravo-v-usloviyah-rynnochnoj-ekonomiki-konspekt-lekcij> (дата звернення: 02.05.2020).
16. Базовий правничий спецкурс: конспект лекцій. URL: <https://dl.sumdu.edu.ua/drafts/3248/682385/index.html?1574409867> (дата звернення: 02.05.2020).
17. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Голос України. 2003. 12 берез. (№ 45). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.05.2020).

Шарко Євген Ігорович

Луганський національний аграрний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто визначення поняття «банківська інновація». Досліджено світовий досвід банківських інновацій, виділено найбільш актуальні з них, які мають перспективи розвитку в Україні. Ключові слова: інновація, банківські інновації, клієнт, Інтернет-банкінг, дистанційне банківське обслуговування.

Становлення та розвиток ринкових відносин визначає ряд першочергових стратегічних завдань діяльності вітчизняних банків, оскільки ефективно діюча банківська система є рушійною силою економічних перетворень, зі створенням та розвитком якої пов'язане і формування ринку банківських послуг. Сучасні тенденції розвитку національної економіки відображають процес переходу від екстенсивного до інтенсивного розвитку банківської системи, зокрема, усе більше розширення сфер діяльності банків. Це пов'язано зі зростаючим рівнем конкурентної боротьби між банками, а також посиленням ролі небанківських посередників фінансового ринку. Пошук нових джерел залучення ресурсів та сфер застосування капіталів визначає об'єктивну необхідність активного становлення й розвитку такого важливого сегменту фінансового ринку, як ринок банківських послуг.

Сьогодні банки в розвинутих країнах практично вичерпали можливості зростання як органічного, тобто за рахунок звичних внутрішніх джерел, так і за рахунок злиттів та поглинань. Таким чином, для забезпечення самозбереження та розвитку в банківських інститутах об'єктивно постає потреба у формуванні нового, інноваційного мислення [1]. Банківська діяльність у сучасних умовах значно диверсифікована та є одним із найбільш динамічних секторів економіки. Це обумовлює складність

визначення поняття «банківська інновація» [2]. Поняття «інновації» (нововведення) сучасна економічна наука трактує як «кінцевий результат інноваційної діяльності, що знайшов втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, який використовувався у практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг». Виникнення банківських інновацій обумовлене безперервним рухом підприємницької думки, прагненням обійти конкурентів, інформацією, що поступає, про банківські нововведення зарубіжних країн, а також періодично виникаючими кризами в банківській сфері (загальними або приватними), що є стимулреакцією до посилення активності в області інновацій, направленої на підвищення фінансової стійкості банку. Інновації у банківській сфері – це кінцевий результат інноваційної діяльності банку, який отримав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого банківського продукту чи послуги, які впроваджені в практичну діяльність.

Класичним вважається визначення Б. Санто, згідно з яким «інновація є суспільним, технічним, економічним процесом, через який практичне використання ідей та винаходів веде до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій та в разі, якщо інновація орієнтується на економічну вигоду, на прибуток, її поява на ринку може принести додану вартість» [3].

Банківські інновації – це результат діяльності банку, спрямований на створення нових продуктів та технологій, а також інноваційних методів управління банківською установою з метою отримання додаткових доходів та конкурентних переваг. Поняття інновації може бути застосовано до всіх нововведень у всіх сферах функціонування банку, що дасть змогу досягти визначеного позитивного економічного або стратегічного ефекту (приріст клієнтської бази, збільшення частки ринку, скорочення витрат на проведення певного виду операцій тощо) [4]. О. Лавруши трактує поняття «банківська інновація», як синтетичне поняття про діяльність банку, яка спрямована на отримання додаткових доходів у процесі створення сприятливих умов формування та розміщення ресурсного потенціалу за допомогою втілення нововведень, які сприяють клієнтам в отриманні прибутків. Отже, інноваційні послуги виникли завдяки потребам та вимогам клієнта. Дослідники даної проблеми навіть виділяють «вимогливого інноваційного клієнта», на поступки якому йде банк, тим самим пришвидшуючи інноваційний процес. Варто зауважити, що в сучасних умовах розвиток банківського бізнесу нерозривно пов'язаний з автоматизацією, впровадженням новітніх технічних засобів і передових банківських технологій щодо просування на ринок банківських продуктів і послуг, а також із пошуком інструментів, що підвищують привабливість банківських послуг, чому сприяють інновації.

У світовій банківській практиці зараз відбуваються такі інноваційні зміни: «багатоканальна діяльність» із поєднанням нових і традиційних технологій і інструментів: самообслуговування, дистанційного обслуговування, використання Інтернету, індивідуальні консультації, телефонні центри; віртуальні банківські і фінансові технології: управління банківським рахунком, готівкові розрахунки, електронний підпис, укладення договорів, фінансові організації (біржі, банки); розосередження й організаційне розділення банку на три елементи: поширення послуг, виробнича частина і портфельний банк, оптимізація банківської мережі: сегментація, зміни у філіях і філіяльній мережі; комплексне використання нових інформаційних і комунікаційних технологій для електронного і змішаного (традиційного і нового) маркетингу (клієнт сам вибирає форму обслуговування); нові банківські продукти (послуги) на базі нових технологій, нові автомати самообслуговування (моно- і багатофункціональні, інформаційні) [6].

На сучасному етапі найкрупніші українські банки, такі як «ПриватБанк», ПУМБ, UniCredit Bank, «ОТП Банк» підтримують функцію Інтернет-банкінгу та створення власного кабінету на своїх офіційних сайтах.

Наступною інноваційною тенденцією, що вже сьогодні набула популярності у світових банків-інноваторів, є наявність автоматизованих відділень та терміналів самообслуговування. Статистичні джерела відображають, що значення відділень банків як каналу обслуговування клієнтів постійно знижується, головною причиною чого є рух у бік цифрових банків. Сучасний розвиток банківської системи характеризується стрімким зростанням кількості банків, у результаті чого останні змушені шукати нові способи залучення клієнтів. У зв'язку з цим головним напрямком розвитку банківських послуг стає використання дистанційного банківського обслуговування. Дистанційне банківське обслуговування (homebanking) – це технологія, у якій проведення банківських операцій не вимагає візиту до банку. У сучасних світових системах банківського обслуговування сьогодні клієнтам надаються наступні види дистанційних послуг:

1. Відео-банкінг – це система інтерактивного спілкування клієнта з персоналом банку за допомогою спеціально призначених пристроїв, так званих «відео кіосків», устаткованих моніторами.

2. РС-банкінг (традиційна система «Клієнт-Банк») – ця система здійснює доступ до банківського рахунка за допомогою персонального комп'ютера і прямого модемного з'єднання з комп'ютерною системою банку.

3. Телефонний банкінг – надає можливість здійснювати операції з рахунком клієнта та отримувати інформацію щодо його стану за допомогою телефону у будь-якій точці світу.

4. Інтернет-банкінг – це технологія віддаленого банківського обслуговування, яка дає змогу клієнтові отримувати банківські послуги через мережу Інтернет [5].

Отже, проведене вище дослідження дозволяє зробити висновок, що інноваційність відіграє для банків надзвичайно важливе значення, оскільки окреслює напрями подальшого розвитку усього банківського сектору в цілому. Саме на інноваційних технологіях та ідеях базується стратегічне орієнтування банківських установ, а отже банківські інновації виступають і метою, і необхідною умовою довгострокового функціонування банківського ринку.

Джерела

1. Єгоричева С.Б. Банківські інновації: [навч. посіб.] / С.Б. Єгоричева. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 208 с.
2. Карчева І.Я. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення ефективності інноваційної діяльності банків / І.Я. Карчева // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 343-347.
3. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто; пер. с венг. – М.: Прогресс, 2013. – 296 с.
4. Кривич Я.М. Вплив інновацій на стратегічний розвиток банку / Я.М. Кривич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dSPACE.ua/bitstream/123456789/797/3/4.pdf>.
5. Єсіна О.Г. Інтернет-банкінг в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / О.Г. Єсіна // Вісник соціально-економічних досліджень. – Вип. 1 (48). – 2013. – С. 209.
6. Меренкова О.В. Інноваційні технології банківської діяльності як елемент сучасного економічного мислення / О.В. Меренкова // Сучасна картина світу: Природа, суспільство, людина: збірник наукових праць. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – С. 186-194.

Лимар Дар'я Ігорівна

Луганський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

У статті розглядаються особливості сучасного стану українського ринку роздрібною торгівлі, обґрунтовано роль роздрібною торгівлі у сталому розвитку національної економіки. Наголошується, що торгівля є важливим елементом системи руху товару і, займаючи проміжне положення між соціальною і виробничою сферою, здійснює збут товарів і продуктів кінцевим споживачам. Ключові слова: торгівля, роздрібною торгівля, розвиток, ринок роздрібною торгівлі.

Роздрібною торгівля товарами – одна з пріоритетних галузей економіки України, що потребує особливої уваги з боку держави та розвивається під впливом низки чинників соціального, правового та економічного характеру. Мінливість цих чинників впливає на тенденції розвитку ринкового середовища та функціонування торговельних підприємств, вимагаючи дієвих підходів для забезпечення ефективного використання їх ресурсного потенціалу. Рівень розвитку роздрібною торгівлі є найважливішим індикатором, що відображає соціально-економічні процеси, які відбуваються в регіоні, динаміку зміни рівня життя населення [1].

Роздрібною торгівля – сфера підприємницької діяльності з продажу товарів або послуг на підставі усного або письмового договору купівлі-продажу безпосередньо кінцевим споживачам для їхнього власного некомерційного використання. Роздрібною торгівля є важливою сферою формування споживчого ринку, дзеркалом відображення економічного розвитку країни, координуючою ланкою в системі міжгалузевих і регіональних зв'язків, дієвим засобом задоволення потреб населення у товарах і послугах. Це є завершальна стадія руху товарної продукції, яка забезпечує умови для збуту, поповнює державний та місцеві бюджети, сприяє зміцненню фінансової системи, дає імпульс для нарощування обсягів виробництва і розробки нових товарів. За рахунок грошової виручки від реалізації можна швидше окупити свої вкладені ресурси й отримати прибуток. Тому не випадково українські підприємці проявляють підвищений інтерес до розвитку роздрібною торгівлі як інвестиційно-привабливого виду підприємництва. Великі, середні та малі фірми, а також індивідуальні підприємці мають можливість працювати на товарному ринку. Умови конкуренції підштовхують їх знаходити свої ринкові ніші, на яких легше функціонувати та досягати цільового рівня рентабельності. За умови обмеженості стартового капіталу початківцям доступніше відкрити кіоск або павільйон і розпочати бізнес [2].

Роздрібною торгівля сьогодні загалом стає однією з галузей та сфер економіки, яка найбільш динамічно розвивається. Останніми роками до фінансово-економічної кризи у сфері торгівлі України відбулись відчутні позитивні зміни. Практично завершився процес приватизації у сфері товарного обігу. Визначилася стійка тенденція до реального зростання обсягу товарного товарообороту, що є свідченням

розширення та активізації внутрішнього споживчого ринку. Темпи зростання роздрібногo товарообороту істотно перевищують темпи зростання валового внутрішнього продукту. Існують позитивні зміни в структурі товарообігу.

Досліджуючи загальний стану ринку роздрібногo торгівлі в Україні можна виділити наступні тенденції його розвитку:

1. Регіональна експансія та глобалізація. Сучасна торгівля характеризується великою фінансовою потужністю, що обумовлює переважно екстенсивний шлях її розвитку, оскільки збільшення обсягів продажів суттєво обмежене колом покупців, враховуючи транспортний та часовий фактор. Саме тому характерною ознакою сучасного етапу розвитку роздрібногo торгівлі є постійне збільшення кількості об'єктів, формування торгових мереж спочатку - у межах міста, потім - регіону та країни в цілому.

2. Зміна форматних пріоритетів споживачів. Останніми роками активізувався розвиток невеликих торговельних об'єктів, які розташовані в центральній частині міст і на житлових масивах (формат «магазин біля будинку»). Це пояснюється переважно тим, що великі формати неефективні для щоденних покупок.

3. Посилення уваги до цінової гнучкості. Ціна товару, як відомо, є однією з детермінант успіху роздрібногo торговельного підприємства. Сучасний споживач у своїй поведінці всі більше орієнтується на зниження своїх витрат.

4. Розширення додаткових послуг. Підвищення привабливості магазинів можливе не лише за рахунок цінової політики, а й шляхом збільшення контурів обслуговування, надання покупцям найбільш широкого переліку супутніх послуг. Це обумовлює суттєве зростання значущості сервісної політики в процесі управління діяльністю торговельного підприємства.

5. Підвищення якості товарного асортименту. При формуванні асортименту провідні світові компанії спираються на результати вивчення запитів покупців і враховують новітні тенденції, що притаманні поведінці сучасного покупця.

Розвиток роздрібних торговельних мереж, підвищує значимість застосування цінової стратегії та розширення додаткових послуг. Роздрібні мережі у продовольчій і в непродовольчій торгівлі прагнуть наблизити рівень обслуговування до західноєвропейських стандартів, розширюють торговельний асортимент, забезпечуючи максимальний комфорт для покупця, який зможе придбати все необхідне в одному місці [1].

Одночасно розвитку роздрібногo торгівлі притаманна низка недоліків: темпи зростання роздрібногo товарообігу значно відстають від темпів зростання реальних доходів домогосподарств внаслідок погіршення споживчих настроїв; фізична маса товарів не зростає; розвиток роздрібногo торгівлі йде нерівномірно як на регіональному, так і за окремими сегментами споживчого ринку.

Роздрібна торгівля в Україні є надзвичайно динамічною та розвивається під впливом низки чинників, зокрема купівельної спроможності населення, стану товарозабезпечення, розвитку матеріально-технічної бази, інституціональних перетворень, концентрації та конкуренції. В останні роки структура роздрібногo торговельної мережі значно покращується, зменшується частка неорганізованої торгівлі, розвивається мережа дискаунтерів та гіпермаркетів, з'являються представники іноземних роздрібних торговельних мереж.

Джерела

1. Тягунова Н.М. Сучасний стан і тенденції розвитку роздрібногo торгівлі України / Н.М. Тягунова, Л.В. Іржавська // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – П.: № 3 (54). – 2012. – С. 84-86.
2. Основні тенденції та перспективи роздрібногo торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/ekonomichna-teoriya/osnovni-tendenciji-ta-perspektivi-rozdribnoi-torgivli>

Гончаренко Тетяна Ігорівна

Луганський національний аграрний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті досліджено сутність та значення малого підприємництва, визначено поняття «податкове планування» та «оптимізація податків». Запропоновано способи оптимізації системи оподаткування малого підприємництва. Ключові слова: система оподаткування, податкове планування, оптимізація податків, суб'єкт малого підприємництва.

Малий бізнес відіграє важливу роль у сучасній ринковій економіці. Загальновизнано, що малий бізнес сприяє підтримці конкурентного середовища, вирішує проблему зайнятості, сприяє практичному впровадженню інновацій. Наукою і практикою доведено, що в сучасній економіці малий бізнес не може успішно розвиватися без активної підтримки з боку держави. У зарубіжних країнах розроблено програми

державного сприяння розвитку малого підприємництва. Важливе місце в цих програмах відводиться питанням податкової політики, спрямованої на стимулювання розвитку малого бізнесу [2].

Малий бізнес – основа економіки сучасної держави. Податкові надходження від малого бізнесу – основа місцевих і регіональних бюджетів. В основі економічної політики більшості розвинутих країн лежить необхідність створення сприятливого макроекономічного середовища для підприємств будь-якої організаційної форми. Не дивлячись на це, в галузі оподаткування малі та середні підприємства фактично виділені в окрему групу. Такий підхід пояснюється як розуміння економічної справедливості – необхідність компенсації об'єктивно менших можливостей до самофінансування даної категорії підприємств. Законодавством більшості розвинутих країн малий бізнес визначений як особливий суб'єкт державного регулювання. Соціальна значимість малого бізнесу визначила особливості оподаткування, яке орієнтоване на довгострокові цілі економічного розвитку та прив'язане до пропорцій, що реально створюються в даному секторі [2].

Ефективність діяльності підприємств, їх прибутковість і організаційна форма безпосередньо залежать від діючої в країні податкової системи. Під податковою системою слід розуміти сукупність всіх передбачених законодавством податків, незалежно від того прями вони чи непрямі, загальнодержавні або діють тільки на місцевому рівні. Сума податку, який юридична або фізична особа-підприємець повинна сплатити, залежить від податкових ставок, для тієї чи іншої форми підприємства, а також від наданих державою для різних видів діяльності пільг [1].

Для забезпечення прибутковості підприємства, рекомендується перед здійсненням тих чи інших дій, укладенням договору або підписанням контракту, проводити розрахунки податків і зборів, які потрібно буде сплатити при їх здійсненні. Такі нескладні підрахунки дозволять визначити наскільки податкове навантаження може зменшити підсумковий прибуток, і чи отримає взагалі організація дохід після виконання податкових зобов'язань. Отримані цифри допоможуть прийняти рішення про необхідність проведення операції, якщо податкове навантаження за підсумками її проведення може виявитися більшим, ніж передбачуваний дохід.

Нескладні розрахунки, про які йдеться вище, є початковим рівнем податкового планування. Ці розрахунки не допоможуть зменшити податкові витрати, за допомогою них можна тільки прогнозувати кінцевий результат операції. А ось професійне планування дозволить зменшити податкове навантаження на підприємство [1].

У міру розвитку податкової культури платників в податковій термінології все частіше стали з'являтися такі терміни, як «податкового планування» «уникнути податків», «обхід податків», «податкова оптимізація», «мінімізація податків» і т.д. Багато змішують поняття планування мінімізації та оптимізації. Податкове планування в організації – це законний спосіб скоротити податкові платежі шляхом використання наданих законодавством можливостей для платників податків (пільги, прогалини законодавства) за допомогою яких проводиться оптимізація діяльності підприємства і його методів ведення аудиту та обліку. Як правило, під податковим плануванням розуміють діяльність суб'єкта оподаткування спрямовану на максимальне скорочення податкових витрат [1]. Податкова оптимізація лежить в основі податкового планування. Оптимізація оподаткування – це організаційні заходи в рамках чинного законодавства, пов'язані з вибором часу, місця та видів діяльності, створенням і супроводом найбільш ефективних схем та договірних взаємин, з метою збільшення грошових потоків компанії за рахунок мінімізації податкових платежів. Оптимізація податків містить у собі: перевірку схем оподаткування, розроблених фахівцями підприємства, усунення системних помилок у податковому обліку та забезпечення необхідної якості первинних документів; законна мінімізація податків – розробка нової моделі сплати податків та реформування договірної бази і облікової політики, консультації з оподаткування окремих господарських операцій, експертні висновки за нерегульованими законодавством або спірних питань оподаткування, консультації про порядок обчислення і сплати податків і зборів, консультації з питань усунення подвійного оподаткування при здійсненні ВЕД, оцінка ризиків при застосуванні оптимізаційних схем.

Вивчаючи питання оптимізації податків, можна зустріти таке поняття, як «білі методи». Під ними мають на увазі законні схеми зменшення обсягу податкових виплат, при реалізації яких підприємець нічим не ризикує. Вони безпосередньо залежать від податкових реформ, які реалізує уряд для поліпшення умов ведення бізнесу та економічної ситуації в країні. Наведемо приклади деяких легальних стратегій:

- Оформлення співробітників через ФОП. Цим методом сьогодні користується досить велика кількість підприємств. Його суть в трудовому договорі з фізичною особою-підприємцем, що дозволяє сплачувати податок не більше 5% від розміру отриманого доходу за співробітника замість 18%.

- Оптимізація податку на прибуток з використанням ФОП. Продаж товарів за низькою ціною безлічі ФОПів, після чого останні продають товар за вищою ціною, але сплачуючи, при цьому, менший податок.

- Реорганізація компанії в холдингову структуру. При організації холдингу з метою оптимізації податків варто розглянути кілька можливостей. По-перше, для кожної складової структури (кожної юридичної особи) можна вибрати свій найбільш вигідний варіант оподаткування. Таке рішення дозволить знизити в сумі загальний обсяг податків холдингу. По-друге, можна мінімізувати податки шляхом «офшору» – розміщенні керуючої компанії за кордоном. Для цього варто вибрати держава з податковою системою більш зручною, ніж українська (наприклад, країни ЄС або США).

- Оптимізація податків із заробітних плат. Останні зміни в ПКУ дозволяють зменшити податкове навантаження з зарплат працівників. Наприклад, це можна зробити через соціальні відрахування (соцпакели, медичне страхування та ін.).

Метод оптимізації із застосуванням ФОП слід використовувати дуже обережно, так як останнім часом, влада посилила контроль за даними схемами. Таким чином, оптимізація системи податків – можливість зменшити обсяг щомісячних виплат державі законним способом. Вести бізнес в Україні не так вже й просто, майже 80% вітчизняних підприємців вважають, що податкові ставки завищені. Через нинішній рівень податків багато хто намагається приховати свій реальний дохід, використовуючи «сірі» та «чорні» схеми. Це дуже серйозні ризики. Проте існують законні способи зробити оподаткування менш згубним для бізнесу. Підбиваючи підсумки, наголосимо, що податкове планування є легальним шляхом оптимізації податкових платежів суб'єктів малого підприємництва. Ефективність оптимізації системи оподаткування більшою мірою залежатиме від методів, які використовуються в процесі оптимізації.

Джерела

1. Податкове планування, чи як платити менше без порушення закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slinko.com.ua/uk/podatkove-planuvannya-chi-yak-platiti-menshe-bez-porushennya-zakonu/>
2. Супруненко С.А. Податкове планування на підприємствах малого бізнесу / С.А. Супруненко // Актуальні проблеми економіки. – К.: №4(94). – 2009. – С. 135-144.

Олійник Євгенія Олександрівна
ТОВ «Правова константа»

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Стаття присвячена дослідженню підстав виникнення необхідності створення нового в Україні інституту банкрутства фізичних осіб у відповідності до Кодексу України з процедур банкрутства. Розглянуто законодавче закріплення поняття неплатоспроможності фізичної особи, підстави визнання особи неплатоспроможною, процедури відновлення її неплатоспроможності або визнання банкрутом. Проаналізовані позитивні аспекти визнання фізичної особи такою, що втратила платоспроможність та негативні фактори можливості звернення особи до суду. Досліджено досвід інших країн у галузі банкрутства фізичних осіб. Акцентується увага на основних проблемах, які пов'язані з можливістю звернення фізичної особи до суду та фактичного застосування процедур банкрутства фізичних осіб, відсутністю досвіду. Окреслюються питання удосконалення законодавства України щодо однакового розуміння та тлумачення норм Кодексу України з процедур банкрутства. Ключові слова: проблемний кредит, банкрутство, неплатоспроможність фізичної особи, банкрутство фізичної особи, процедура реструктуризації, процедура реалізації майна боржника.

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності здійснення аналізу правового регулювання та однакового тлумачення норм Кодексу України з процедур банкрутства відносно інституту відновлення платоспроможності фізичної особи та визнання фізичної особи банкрутом. Даний інститут банкрутства є новелою українського законодавства. Фактична відсутність судової практики з розгляду даної категорії справ в Україні викликає необхідність не лише правників та науковців, а й всіх учасників судового процесу до вивчення теоретичних положень Кодексу, які повинні бути підґрунтям однакового практичного застосування та реалізації зазначених норм права.

Метою статті є визначення перспектив розвитку інституту банкрутства фізичних осіб в Україні, основних аспектів реалізації та недоліків процедур відновлення платоспроможності та банкрутства фізичної особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці Г. Амбрасайте, Р. Норкус, Л.Д. Байер, С. Еліас, Т.Б. Гаджієменов. Наукові праці та статті вітчизняних та українських науковців стосуються дослідження загальних питань банкрутства оскільки інститут

банкрутства фізичної особи є новим. Мережа «Інтернет» містить публікації представників правової спільноти щодо власного бачення реалізації норм Кодексу проте такі публікації є оглядовими у зв'язку з чим питання перспектив розвитку інституту банкрутства в Україні є недослідженим. В галузі банківського права слід виділити роботи таких вітчизняних дослідників, як О. В. Дзюблюк, І. Ю. Тарануха, науковців О.Р. Яременко, Т. М. Болгар.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасного розвитку Україна проходить нелегкий етап. Забезпечення суверенітету держави та реалізація її національних інтересів в умовах глобалізаційних процесів здійснюється через низку показників, серед яких і економічний показник. Вагомий важіль в економічній сфері розвитку держави належить кредитній діяльності.

Основним джерелом забезпечення належного грошового обігу є банківський кредит. В той же час на кінець 2008 року, під впливом світової фінансової кризи, українська економіка увійшла в рецесію, відбувся процес девальвації національної валюти, що суттєво вплинуло на можливість населення здійснювати грошові зобов'язання в частині своєчасності виконання кредитних зобов'язань. Відбулося значне зростання частки проблемних кредитів у сукупному кредитному портфелі банківської системи України. Майже всі справи щодо неплатоспроможності фізичних осіб, які наразі розглядаються судами стосуються саме так званих проблемних кредитів.

Разом з тим поняття «проблемний кредит» не закріплено на законодавчому рівні в Україні. І.Ю. Тарануха викладає своє бачення так: «Проблемна заборгованість за кредитами – це сукупність простроченої заборгованості, а також частини строкової та реструктурованої заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення, пов'язані з недостатністю або відсутністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансових проблем у позичальника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання» [1].

О.Р. Яременко зазначає: «Проблемний кредит – кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, через погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями, що може призвести в майбутньому до економічних збитків банку» [2].

Т. М. Болгар трактує наступне: «Проблемним кредитом будемо вважати кредит, за яким своєчасно не проведено один чи кілька платежів, або виникли обставини, що викликають сумніви стосовно своєчасного та повного повернення наданого кредиту через фінансову нестійкість позичальника, недостатню забезпеченість чи незабезпеченість кредиту або з інших причин, що впливають на можливість неповернення кредиту та відсотків за його користування позичальником».

Відсутність єдиного розуміння основних підстав визнання кредиту «проблемним» безпосередньо впливає на можливість застосування банком визначеної системи заходів, що збалансує можливість кредитора та інтереси банку. Не можна не погодитися з позицією Н.М. Ликової, яка зазначає, що банком повинен бути розроблений комплекс заходів, які застосовуються щодо кожної категорії проблемних кредитів, відпрацьовані алгоритми взаємодії підрозділів при появі тих чи інших сигналів, продумані варіанти поведінки залежно від ступеня ефективності заходів врегулювання [3]. Разом з тим, банк, як один з головних учасників кредитних правовідносин не завжди має можливість та бажання компромісного прийняття рішення щодо «проблемних кредитів». У зв'язку з чим в Україні гостро стало питання необхідності врегулювання можливості визнання в судовому порядку фізичної особи такою, що втратила платоспроможність.

Інститут банкрутства фізичних осіб в Україні є новим порівняно з іншими країнами світу. В таких розвинутих країнах, як Австралія, Англія, Італія, Німеччина, США, Франція регулювання процедури банкрутства ґрунтується на здійсненні максимального захисту фізичної особи, яка має скрутне матеріальне становище з метою відновлення її морального ставлення до життєвих ситуацій та звільнення її від боргів за ради надання можливості почати все спочатку. Регулювання банкрутства громадян направлено на цивілізоване задоволення потреб кредиторів, ґрунтоване на рівності, а не принципі «першим прийшов – першим отримав» [4].

У Сполучених Штатах Америки позови про неспроможність громадянина – боржника передаються на розгляд в спеціалізовані суди, які займаються виключно питаннями банкрутства фізичних осіб за правилами, викладеними в Федеральному Кодексі про банкрутство [5]. При цьому значна роль в таких процедурах належить кредитному консультанту, який здійснює індивідуальні консультаційні тренінги для таких осіб, попередньо вивчає документацію потенційного боржника та надає висновок чи дійсно особа має право звернутися до суду.

Законодавство держав Європейського союзу в цілому є схожим, однак і містить свої відмінності щодо підстав порушення справи про банкрутство, умов звільнення боржника від зобов'язань, строки проведення процедури. В Естонії, порівняно з іншими державами, право ініціювати процедуру банкрутства

фізичної особи належить також кредиторам. Щодо строків відповідно до законодавства Литви процедура реструктуризації боргів не може перевищувати 5 років, а в Латвії строк такої процедури залежить виключно від фінансової можливості боржника.

Аналіз норм Кодексу України з процедур банкрутства [6] відносно фізичних осіб вказує на те, що законодавець в першу чергу використовує поняття «відновлення платоспроможності фізичної особи», тобто норми Кодексу направлені на здійснення заходів щодо затвердження плану реструктуризації з метою відновлення її платоспроможності. І лише після того, як визначені Кодексом процедури щодо відновлення платоспроможності не можуть бути застосовані до конкретної фізичної особи відбувається процедура визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів боржника.

Під неплатоспроможністю, у відповідності до ст. 1 Кодексу розуміється неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених Кодексом.

Підставами для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність є особиста заява фізичної особи, розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати, припинення погашення кредитів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів, наявність постанови у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, інші обставини.

Відповідно до норм Кодексу провадження у справі може бути порушене лише за власною ініціативою та заявою такої фізичної особи, кредитори не мають права звернутися до суду з заявою до боржника. При цьому боржник самостійно повинен надати до суду перелік кредиторів та власних боржників, надати інформацію про все своє майно та рахунки, інформацію про наявність (відсутність) непогашеної судимості за економічні злочини, скласти план реструктуризації боргів, тобто викласти своє бачення можливого здійснення погашення боргів строком до 5 років.

Відносно проблемних питань слід зазначити, що серед переліку документів, які боржник повинен подати до суду для порушення провадження у справі є декларація про майновий стан боржника і членів його сім'ї. При цьому, відповідно до норм Кодексу, до членів сім'ї боржника віднесено осіб, які перебувають у шлюбі з боржником (у тому числі якщо шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації), а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, інші особи, які спільно з ним проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких з боржником не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Зазначена стаття містить достатньо суперечливу норму щодо переліку членів сім'ї та є навіть дещо дискримінаційною, так як фактично непоодинокі випадки коли члени сім'ї зовсім не спілкуються та не мають інформації про доходи батьків чи дітей. Достатньо сумнівною є і вимога щодо осіб, які пов'язані спільним побутом, оскільки в порядку господарського судочинства суди не наділені правом встановлювати склад сім'ї фізичної особи. До того ж Кодекс не містить вимоги щодо надання довідки про склад сім'ї боржника.

Ще одним проблемним питанням є вартість процедури, оскільки хоча Кодексом і не передбачено надання доказів сплати судового збору при поданні даного виду заяви до суду, Закон України «Про судовий збір» [7] не звільняє таку фізичну особу від його сплати. Питання є дискусійним, однак практика його вирішення поки що не на користь фізичної особи.

Також фізична особа, яка звертається до суду з заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність повинна надати докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень, що становить п'ять розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень. Суди достатньо різко реагують на заяви фізичних осіб щодо звільнення від сплати або розстрочення сплати винагороди та залишають їх без задоволення.

Окрім того, підготовка та складання заяви, збирання необхідного пакету документів вимагає залучення спеціаліста даної галузі чи адвоката, що також в цілому впливає на фінансову можливість фізичної особи звернутися до суду.

При цьому слід зазначити і про суперечливість норм Кодексу, оскільки серед підстав звернення до суду заявник повинен мати постанову державного виконавця про відсутність майна (арешт майна, грошових коштів на рахунках) і в той же час здійснити авансування оплати послуг арбітражного керуючого та судового збору.

У випадку порушення провадження у справі про неплатоспроможність до фізичної особи строком на 120 днів вводиться мораторій на задоволення вимог боржника, до заявника застосовується процедура реструктуризації боргів за результатами якої кредитори та боржник повинні дійти згоди та віднайти механізм збалансованості між потребами кредиторів та можливостями боржника. План реструктуризації

боргів повинен бути схвалений кредиторами та затверджений судом. У випадку неможливості затвердження плану реструктуризації боржник визнається банкрутом та вводиться процедура погашення боргів боржника шляхом реалізації його майна для задоволення вимог кредиторів.

Висновки. На підставі проведеного дослідження та здійсненого аналізу можна зробити висновок, що інститут неплатоспроможності фізичних осіб в Україні є вкрай необхідним. Порівняно з законодавством різних країн світу норми Кодексу увібрали в себе досвід інших держав та створили подібну до європейської систему правового регулювання даного інституту. В той же час відсутність судової практики свідчить про те, що лише з часом правовій спільноті буде надана можливість досліджувати дану галузь в повній мірі та висвітлювати проблемні питання, що потребують удосконалення та можливого внесення змін у Кодекс. Наразі для незахищених верст населення та для осіб, що опинилися у скрутному матеріальному становищі з одного боку запропоновані процедури є достатньо вартісними, але з іншого є єдиною можливістю вирішення боргових питань.

Джерела

1. Тарануха І. Ю. Підходи до визначення проблемної кредитної заборгованості 2012 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua>
2. Яременко О. Р. Проблемні кредити банків: сутність, сучасний стан та методи їх регулювання / О. Р. Яременко, Е. О. Лисенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 8. – 2015. – С. 1080-1085.
3. Лыкова, Н.М. Подходы к классификации проблемных кредитов и методы управления ими в коммерческом банке / Н.М. Лыкова // Банковские услуги. – 2012. – No 11. – С.18-25.
4. Ambrasaitė G., Norkus R. Legal aspects of insolvency of natural persons in the Baltic states// Juridica international. – Tartu, 2014. – Vol.21/-P.176-185.
5. Галджизменов Т.Б. Россия и США: сравнительный анализ института банкротства физического лица // Приоритетные научные направления: Сб.мат.ХЛ. Междунар.науч.-практ.конф. М., 2017, С. 84-88.
6. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII.
7. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. № 3674-VI.
8. Bayer L. D., Elias S. The new bankruptcy: Will it work for you? – 6 th ed. – N.Y.: NOLO, 2015. 408 p.
9. Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 (BAPCPA) (Pub.L. 109–8, 119 Stat. 23, enacted April 20, 2005) // Discover U. S. GovernmentInformation.
10. Сайт федеральных судов США у справах про банкрутство // UnitedStatesCourts. URL: <http://www.uscourts.gov/about-federal-courts/types-cases/bankruptcy-cases>.

Abere Ayodeji

Karazin Business School, V.N. Karazin Kharkiv National University

Supervisor: Tatyana Nosova, PhD, Associate Professor

Karazin Business School, V.N. Karazin Kharkiv National University

MANAGEMENT OF THE COMPANY'S COMPETITIVENESS

The main aim is to maintain sustainable socio-economic development. The work explores the theoretical and empirical basis and provides practical guidelines for the development of an advanced management framework for competitiveness based on health institutions. Healthcare is a profitable sector by itself. Global health rivalry brings another dynamic aspect to a health organization's performance. By offering state-of-the-art equipment and managers' expertise in navigating borders and cultures, professional institutions pose obstacles that might sound overwhelming on the surface, and can also be a larger threat to their effectiveness and sustainability than the patient services they currently offer. Keywords: Company's competitiveness, competitiveness in healthcare, management of the competitiveness.

Competitiveness is connected to efficiency and productivity of an organization. There are many points that can be concretized in the medical sphere, like the ones exemplified by Sakara hospital. In trying to measure up with other medical institutions around the world, Russia's focus has been to maintain the standard of healthcare they already have and carry out some level of restructuring of the country's healthcare system. Many countries is already pursuing an ambitious plan for industrial growth and the replacement of goods for healthcare. In this sense, researchers are designing goods and technologies, including those for medical uses, on the basis of both global and unique analogs with a wide variety of innovations – from concepts to prototypes. The main aim is to maintain sustainable socio-economic development. The work explores the theoretical and empirical basis and provides data and practical guidelines for the development of an advanced management framework for competitiveness based on health institutions.

Healthcare is a profitable sector by itself. Global health rivalry brings another dynamic aspect to a health organization's performance. By offering state-of-the-art equipment and managers' expertise in navigating borders and cultures, professional institutions pose obstacles that might sound overwhelming on the surface, and can also be a larger threat to their effectiveness and sustainability than the patient services they currently offer. Our work discusses one of Europe's largest healthcare organizations asking what it finds important for the future of healthcare rivalry in the country. The inductive method has been used to assess competition. The qualitative review of this data

examines concerns related to global competition finding and retaining, delivering premium quality treatment at affordable and fair rates for sub-specialty and high-access facilities, and operating successfully through strategic alliances. In this report, the health organization preserves global competitiveness by what it terms "sustainability" or capacity to deliver convenience and warmth whilst providing quality services and amenities offers them both a low cost and a special services deal. Uniqueness and value efficiency draws international partnerships of similar caliber and facilitates penetration into previously impossible global societies.

This thesis explores the profitability of healthcare facilities in Europe (Eastern Europe) using ideas from the structural theory. The health care system is heavily institutionalized: specialist societies are the governmental entities responsible for the thorough supervision. Franchise chains that have recently emerged are imitated by establishing institutionalized patterns and rising competitive pressure on other players in the industry. Although individual doctors dominate the industry, franchise companies are more common and have steady growth levels. Although the central industry of delivering health care facilities cannot be standardized, because the professional decision of a clinical provider is constitutionally protected, the franchise franchises standardize healthcare clinic operations to maximize quality and economies of scale. The franchise market model is emerging in the area of healthcare services. The health professionals study in Europe reveals how specialist associations and franchise stores affect the sector and affirm the theory empirically.

The healthcare sector has been a field of high level competitiveness. Digitalization and globalization has caused competition and introduced disruptors in the industry. One of the ways that organizations in the medical sphere trumps challenges is by providing state of the art technology along with seasoned manpower along with experienced management teams to bridge boundaries and cultures. This is crucial to their success and survival than the medical care they are actually providing.

The work is concerned with the management of human values, the connection between competitiveness in enterprises and how it relates to innovation developments, as well as the administration of knowledge. This allows a set of considerations regarding how these relationships affect strategic management with a resolution that leads to outlining specific competitive techniques.

The work aims to get effective solutions to issues concerning innovation and competitiveness within the hospital. One of the core principles to look at are the knowledge development and the aspect of its management in bid to ensure competitiveness.

This Study gives a scientific diagram of the condition of the European Union clinical gadget industry concerning the accompanying viewpoints:

- a) The effect of development in clinical gadgets on wellbeing expenses and use;
- b) The ingenuity of the European clinical gadget industry;
- c) The competitiveness of the clinical gadget sector in Europe when contrasted with that of the United States, what's more, Japan.

One of the other aims of the research is to carry out a comparative analysis of patients' satisfaction with medical services in private and public health care institutions, considering satisfaction as a factor of improving competitiveness. Also, medical equipment was incorporated for analysis.

Major lab appliances that are crucial to the healthcare sector and personnel were explored along with information from their internal resources and their external resources, cited in the media, websites, and professional forums.

The healthcare sector with the subdivision of the medical gadget industry segment includes a vast assortment of items and advancements. It covers a massive number of items that extend from increasingly popular items, for example, gauzes or syringes, to refined gadgets that consolidate bioinformatics, nanotechnology, and built cells. These are intended for use by experts, patients, and dependable people in an assortment of settings: emergency clinics, medical procedures, and private homes.

Other than being a fundamental and imaginative industry, clinical gadgets are a key segment of social insurance frameworks and speak to, together with pharmaceuticals, the majority of "clinical innovation." The examination of the area should this way research clinical gadgets as an industry – a creative supporter of the economy – also its crucial contribution to medicinal services frameworks.

The goal of the research was to exemplify ways of managing competitiveness within medical professionals. The main tasks to solve were:

1. To define competitiveness and how competitiveness affects medical organizations.
2. To explore the medical services in Europe in the modern era.
3. To identify theoretical fundamentals of competition and competitiveness of the company.
4. To point out features of competition and competitiveness management in the medical services market.
5. To analyze the competitiveness of medical center.
6. To outline essential management tools.

7. To explore the organizational support for the formation of the competitiveness.

8. To examine the management of the competition of the company amongst workers as shown by patients and the nation and continent as a whole.

9. To highlight the key management goals of a healthcare institution.

The subject of this research is to explore the management of an organization's competitiveness among the staffs, as perceived by the patients, and as it relates to the nation and the continent at large.

Problem were solved at the research:

- What is the level of competitiveness factors having a conclusive effect of the considered SMEs?

- Is there a lot of intensity factor esteems ensuring the accepted serious situation of the considered SMEs?

- Can the competitiveness be managed in hospitals adequately?

- Regardless of their demonstrated advantages, are developments in clinical gadgets and medication at that point monetarily supportable?

- What sort of arrangement measures ought to be ordered to support these enhancements without compelling the quantity of recipients and the securing and access to critical innovations?

The work shows that the most ideal approach to move toward these issues is to outline them into the more extensive discussion on government assistance framework changes that EU Member States should receive throughout the following not many years.

In specific, the Study is in accordance with an immense group of articles that proposes a blend of composed arrangements, frequently alluded to as "triple expansion of the consumption":

I) A rebalancing inside the segments of open social consumption, at present excessively focused on benefits;

II) A rebalancing among open and private wellsprings of financing through the appropriation of co-installment plans;

A rebalancing inside the synthesis of private social use, so as to reinforce the sorted out institutional mainstays of benefits and human services reserves.

Beginning from the planned research question and basing on the above conversations, two speculations can be planned:

H1 - There is a lot of factors that show competitiveness in an unequivocal effect on the serious situation of the considered SMEs.

H2 - There is a high level of competitiveness, ensuring the expected serious situation of the considered SMEs in the sector.

The confirmation of these theories requires to characterize a reference model of key intensity factors for a chose gathering of SMEs. The development of the reference key intensity factor model alludes to the data pyramid. Beginning from the essential information, through their examination, it prompts the assurance of estimations of key intensity factors and to the recognizable proof of CP file esteem. The execution of research required to: characterize an examination region, distinguish key seriousness pointers, build up a reference model of key seriousness pointers, confirm the value of this model, and make determinations.

References

1. Abawajy, J. H., & Hassan, M. M. (2017). Federated Internet of Things and Cloud Computing Pervasive Patient Health Monitoring System.
2. Dant RP (2008) A futuristic research agenda for the field of franchising.
3. Docteur E., Oxley H., 2003: Health-Care Systems.
4. Gorovaia, N., Sanfelix, G. N., & Puig, F. (2019). Institutional Influences of Professional Associations and Franchise Organizations on Competitiveness of the Healthcare Clinics.
5. Manyika, J., Chui, M., Bisson, P., Woetzel, J., Dobbs, R., Bughin, J., & Aharon, D. (2015). The Internet of Things.
6. Mruk, H., 2010. Ways of competing of (dental) practices.
7. Ugwu, O., Kumaraswamy, O.O., 2007. Critical success factors for construction ICT projects.
8. Pammolli, F., Riccaboni, M., Oglialoro, C., Magazzini, L., Baio, G., & Salerno, N. (2005). Medical devices competitiveness and impact on public health expenditure.
9. Papadokostaki, K., Mastorakis, G., Panagiotakis, S., Mavromoustakis, C. X., Dobre, C., & Batalla, J. M. (2017). Handling Big Data in the Era of Internet of Things (IoT).
10. Porter, M.E., 1980. Competitive Strategy.
11. Qi, J., Yang, P., Min, G., Amft, O., Dong, F., & Xu, L. (2017). Advanced internet of things for personalised healthcare systems.
12. Rapti, E., Karageorgos, A., Houstis, C., & Houstis, E. (2017). Decentralized service discovery and selection in Internet of Things applications based on artificial potential fields.
13. Rostek, K. (2012). The reference model of competitiveness factors for SME medical sector.
14. Settecase, M., 1999. The competitiveness assessment model.
15. Tan, Y., Shen, L., Yam, M., Lo, A., 2007. Contractor key competitiveness indicators (KCI); Tenai, J.K., Bitok, J.K., Cheruiyot, T.K., Maru, L.C., 2009. Moderating variables on SME's strategies and competitiveness for international trade.
16. Thackeray R, Neiger BL, Roe KM (2005) Certified Health Education Specialists' Participation in Professional Associations.
17. Topol, E. J. (2015). The patient will see you now; Cutler, D. M. (2013). Why Health Care Will Become More Like Online Retail; Zucker LG (1987) Institutional theories of organization.

Третяк Катетина Володимирівна

Кандидат економічних наук, доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Коломійченко Вадим Олегович

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СТРАХОВІ ПОСЕРЕДНИКИ ТА ЇХ РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена дослідженню проблематики, пов'язаної з діяльністю страхових посередників та їх роллю в реалізації страхових послуг. Проаналізовано нагальні проблеми, які гальмують розвиток інституту страхового посередництва. Досліджено напрямки підвищення ступеня залученості страхових посередників до реалізації страхових послуг, адже сфера страхового посередництва є рушійним важелем страхових компаній багатьох країн у питанні реалізації та популяризації страхової продукції. Ключові слова: страховий ринок, страхова послуга, страхові посередники, канали збуту

На сучасному етапі розвитку світової економіки та страхової справи в цілому, страховий ринок включає в себе доволі велике коло страховиків. Зі збільшенням кількості операцій виявляється необхідність у нових потребах послуг зі страхування та сучасних шляхів розвитку даної діяльності. Дійсно важливу роль у становленні та формуванні ринку страхових послуг відіграють страхові посередники.

Ринок страхування загалом можна назвати досить складною системою, яка включає в себе певну сукупність ринків, а саме: ринок страховика, страхувальника та страхових посередників. Слід відзначити, що діяльність саме інституту страхового посередництва є визначальним фактором ефективної діяльності страхового ринку в цілому та сталості його розвитку. Прямі посередники своєю діяльністю гарантують сталість ринку страхування, перш за все, направляючи свою зайнятість на підвищення ступеня довіри громадян до страхування, як дієвого і ефективного способу захистити власні соціальні та матеріальні інтереси.

Метою даної публікації є дослідження діяльності інституту страхового посередництва та роль страхових посередників у реалізації страхових послуг.

Дослідженню проблематики, пов'язаної з діяльністю страхових посередників, їх роллю в реалізації страхових послуг та державним регулюванням їх діяльності були присвячені наукові роботи Чвертко Л.А., Корнієнко Т.О., Вінницької О.А., Кудрявської Н.В., Пацуриї Н.Б. та інших науковців. Науковцями надаються подібні погляди на визначення таких суб'єктів страхового ринку як страхові посередники. Проте, деякими науковцями було виділено певні невідповідності норм українського законодавства у сфері регулювання діяльності страхових посередників. Крім того, спільною думкою авторів є існування низького рівня залученості страхових посередників до реалізації страхових послуг та невисокий ступінь довіри до інституту страхового посередництва з боку суспільства.

В сучасних умовах у світі існує певна кількість можливих каналів збуту страхових продуктів страховими компаніями, серед яких:

- офісний варіант реалізації – стандартна процедура, при якій клієнт сам приходиться до страховика і продажем страхового продукту займається безпосередньо персонал компанії;

- реалізація через інтернет – створюються сайти, на яких зручно клієнт може обрати підходящий поліс та розрахувати його вартість за допомогою калькулятора, який надається на сайтах більшості компаній;

- реалізація за допомогою страхових посередників – дуже ефективний метод реалізації, який, крім основних функцій продажу, популяризує страховий продукт, може донести суспільству важливість та ефективність інституту страхування в цілому. Крім того страховий посередник може уже мати певну базу клієнтів, які є потенційними споживачами страхових послуг [1].

Саме останній спосіб реалізації страхової продукції страхових компаній вітчизняні та зарубіжні науковці виділяють як найефективніший.

Страховий посередницький ринок України представлений страховими агентами та страховими брокерами. Головачовою А. С. запропоновано розгляд агентської діяльності у сфері страхування, як підприємницької діяльності страхового агента, зобов'язаного вести свою діяльність в інтересах, від імені та за рахунок страхової компанії, на підставі відповідного агентського договору, стосовно консультацій, реклами, пропозиції страхових продуктів клієнтам, укладання та виконання страхових договорів, включаючи підготовку потрібного пакету документів для вчасної виплати страхових відшкодувань чи страхових сум. Страховий агент направляє свою діяльність на реалізацію страхових продуктів страхової компанії та діє в інтересах виключно страховика. Водночас страховим брокером вважається фізична чи

юридична особа, яка повинна зареєструватися як суб'єкт підприємницької діяльності та вести свою діяльність зі страхового посередництва на ринку від власного імені, на підставі завдань, які їм надали страховик чи страховальник [2].

Посередники на страховому ринку є важелями забезпечення сталого розвитку страхового ринку. Від їх грамотності та ступеня професійності залежить якість реалізації страхових послуг, рівень довіри населення до страхування, як засобу ефективно захистити власні інтереси та власні права. Від кількості реалізованих страхових послуг, страхових продуктів залежить їх урізноманітнення страховими компаніями. Адже, якщо буде вище попит, це буде підштовхувати страховиків на створення нового продукту з оновленими умовами, направленними на максимізацію задоволення потреб потенційних клієнтів.

Тим не менш, існують нагальні проблеми, які гальмують розвиток інституту страхового посередництва, такі як невідповідність нормативно-правових актів, які регулюють діяльність страхових посередників, до вимог євроінтеграційних процесів України. Також законодавча база містить положення, які суперечать одне одному. Наприклад, в статті 15 Закону України «Про страхування» наведено визначення, що страховими агентами можуть бути і юридичні, і фізичні особи, а водночас у Постанові Кабінету Міністрів України № 1523 «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» вказано, що діяльність страхового агента є діяльністю суб'єкта саме підприємницької діяльності, що підкреслює недосконалість державного регулювання сфери страхового посередництва [2].

Страхові посередники відіграють неабияку роль у розширенні масштабів та обсягів ринку страхових послуг, вони є дуже важливим структурним елементом страхової системи. Чимало фахівців тлумачать поняття «реалізація страхових продуктів» як пошук потенційної клієнтської бази, укладення з ними страхових угод, продаж страхових полісів, нарощення можливих шляхів одержання страхових внесків та підвищення якості діяльності страхових посередників. Саме страховий посередник здатен зрозуміло донести до клієнта переваги та недоліки того чи іншого страхового полісу та допомогти обрати оптимальний варіант. Звичайно, при співпраці зі страховим агентом клієнт зможе обрати страхові поліси тих компаній, з якими співпрацює страховий агент. Натомість при співпраці зі страховим брокером, клієнт отримає страховий захист, на основі побажань та потреб даного клієнта, до того ж, як правило, страхові брокери уже мають свою базу перевірених страховиків, з якими надійно співпрацювати [3].

Страхові брокери та страхові агенти взаємодіють напряму з клієнтами страхової компанії, відтак вони формують їх ставлення до інституту страхування в цілому та здатні створити певну страхову культуру в соціальній сфері, що є дуже важливим елементом, зважаючи на низький рівень попиту з боку юридичних та фізичних осіб на страхові продукти. Проте у разі неякісного виконання покладених на страхових посередників завдань створюється негативний імідж певного страховика, а звідси – ринку страхування загалом; у потенційних клієнтів формується сумнів з приводу одержання страхової виплати у разі настання страхового випадку. В даній ситуації знову проявляється необхідність реформування законодавства, щодо регулювання діяльності страхових посередників на предмет моніторингу та «очищення» ринку від недобросовісних суб'єктів господарювання.

В розвинених європейських країнах основна частка реалізованих страхових продуктів припадає на страхових посередників, що обумовлено високою ефективністю їх діяльності. В світі нормативним співвідношенням кількості страхових посередників до кількості страховиків складає 10:1, тобто на одного страховика припадає 10 брокерів. Натомість в Україні існує обернений зв'язок, де на одного брокера припадає 4-7 страховиків [4-5].

На веб-ресурсах багатьох страхових компаній України не вказується інформація про страхових посередників, а тим більше посилань на них. В річних звітностах страховиків не вказується інформація про результати співпраці з тим чи іншим посередником. Звичайно, страховими компаніями України страховий посередник сприймається більше як конкурент, а не ефективний канал збуту страхової продукції. Проте таке бачення конкуренції до посередника слід переглянути з боку ефективності реалізації страхових послуг через страхових посередників, які можуть популяризувати страхову компанію та примножити кількість клієнтів, з якими будуть укладені договори, а відтак і витрати компаній на комісійні винагороди будуть повною мірою окуплені.

Існуюча ситуація в Україні на ринку страхування свідчить про необхідність підвищення ступеня залученості страхових посередників до реалізації страхових послуг, адже сфера страхового посередництва є рушійним важелем страхових компаній багатьох країн у питанні реалізації та популяризації страхової продукції. Страхові посередники забезпечують формування взаємовідносин між страховими компаніями та соціальною складовою. Професійність їх дій визначає ступінь попиту на послуги як страхових компаній,

так і самих страхових посередників. Страхові посередники є певною об'єднуючою ланкою між суспільством та сферою страхування, саме це вимагає від держави контролю за якістю наданих страховими посередниками послуг, задля забезпечення та збереження зростання популярності страхової справи та діяльності страхових посередників зокрема.

Джерела

1. Daved Sanders. Insurance distribution channels. Chartered Insurance Institute. 2018.
2. Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестраховання: проблеми теорії та практики: монографія [Н.Б. Пацурія, І.М. Войцеховська, А.С. Головачова та ін.]; за заг. ред. А.С. Головачової. К.: Видавництво Ліра-К, 2017.
3. Чвертко Л.А., Корнієнко Т.О., Вінницька О.А. Правові та практичні аспекти діяльності страхових посередників у системі продажів страхових послуг в Україні. *Економічні горизонти*. 2018. № 3(6)
4. Кармазіна С. С. Розвиток страхового посередництва в Україні. *Фінансові послуги*. 2016. № 3-4 (117-118).
5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/>. (Дата звернення: 06.05.20).

Adams Damilola

Karazin Business School, V.N. Karazin Kharkiv National University
Supervisor: Tatyana Nosova, PhD, Associate Professor
Karazin Business School, V.N. Karazin Kharkiv National University

STAGES OF COMPANY STRATEGY DEVELOPMENT

The aim of the study is to develop the best possible company strategy. To analyze the internal and external environment of the system the organization operates within in order to remain competitive and possibly disrupt the system. Also, to find out the problems and difficulties and to develop recommendations on the best path to take to a successful strategy implementation with well thought-out options. An organization's company strategy is its overriding strategic focus, raising concerns regarding its general intent and the precise essence of its partnerships with stakeholders across two dimensions. Keywords: Company's strategy, development of the strategy, stages of the company strategy development.

Depending on the complexity and scale of the company's business, the development format and description size of the prepared strategy can vary significantly. For example, the development strategy of a small entrepreneurial company is often developed as part of a one-day or two-day strategic session. A strategy of a large corporation is usually developed for several months with the active involvement of strategic consultants.

Goals and Strategic Issues. The primary inquiry that emerges before figuring vital objectives, for whom it is done above all else - for ourselves or an outer client (financial specialist, the parent organization of the holding, and so forth.). The substance of the technique itself ought not to transform from this; however, the accentuation in planning and introducing the system can fluctuate altogether.

In the methodology for the financial specialist, the portrayal of the technique ought to be carried nearer to the organization of the field-tested strategy: a point by point and all-around organized key investigation, an itemized support, and computation of the necessary speculations.

Simultaneously, in the "system for oneself," a critical piece of the logical data notable in the organization and nitty-gritty financial computations can be excluded or recorded proposition. Typically, a few objectives are figured that set needs in the vital activities of the organization. Our training shows that you ought not to endeavor from the earliest starting point to create complete objective details. Besides, various sorts of objectives ought to be recognized.

If criteria objectives like accomplishing \$ 100 million turnovers in five years, it tends to be helpful to set up at first and select reasonable methods for accomplishing them from them. At that point activity objectives like making your dissemination arrange in a particular domain. It is increasingly sensible to acknowledge in the wake of leading critical investigation and picking a particular vital other option. Else, one needs to confront a circumstance where toward the completion of the key procedure, everybody comprehends the non-practicality of the objectives authoritatively endorsed toward the beginning, yet changing them is by all accounts awkward. It is necessary to evade twofold gauges and cornering. For instance, we were confronted with a circumstance where the parent organization of an industry holding organization politically brought down its auxiliaries as one of the objectives, the regularizing level of productivity, which is unmistakably exaggerated for this industry. Cornered organizations accordingly "revealed" the speculation program for the modernization of creation for a round sum. Subsequently, the assets for modernization were steadily inadequate with regards to the benefit pointer was not accomplished. Nevertheless, officially, when building up the methodology of the organization, everything was done effectively.

Be that as it may, the vital worth itself is not a key variable essentially, however critical responses to them. For instance, we can think of a complicated yet fair answer that our architects will not have the option to build up

an example of new items, on which we place a noteworthy stake, and we have to order engineering on the other end. On the other hand, that to transform into a national player, we cannot manage without drawing in a genuine financial investor. What is significant here is that in the past, such critical choices were not considered by any stretch of the imagination.

Strategic Analysis. Our strategic plans and decisions should, as far as possible, be based on sound facts, trends, and forecasts. Ideally, a strategic plan could be created simply by translating the main findings of the strategic analysis into the format of strategic actions. Unfortunately, in practice, this most often fails.

In practice, a typical situation with the development of such blocks is as follows:

- The analysis of the external environment contains a large amount of diverse information, from which, however, it is challenging to draw unambiguous conclusions about what we should do.

- Analysis of the internal environment is ascertaining in nature; it is difficult to understand from it what precisely in the company forms the basis of competitiveness, and what requires priority changes.

- Forecasts are made either excessively formally (for example, based on the trend method) or excessively generalized (for example, consumption of our products is expected to grow by 30-100% within five years).

In the analysis of the external environment, either the collection method (in one place a variety of unprocessed information about the market from various sources) or the formal-systematic method (the capacity of the market and all its segments is systematically assessed, competitors and consumers, etc.) is often dominated. Such materials may look very impressive, but not contain information sufficient to make informed decisions.

Both of these methods are varieties of the frontal approach, in which we conduct an analysis for our company in much the same way as for a competing company. In contrast, the target approach is focused on the in-depth study of issues of greatest strategic importance for our company.

The benefits of a targeted approach for practicing managers are fairly obvious. Why do marketing analysts of companies tend to avoid it?

- Many analysts prefer not to take responsibility for their own conclusions and results of the secondary analysis, but simply to provide "anonymous" facts, estimates, and calculations.

- The head does not clearly and in detail set a task for them, without explaining the certainty in which issues the results of the analysis of the external environment should provide.

The critical problem in the analysis of the internal environment is the objective difficulty in giving an unbiased assessment of the advantages and disadvantages of organizing a business in your own company. The use of benchmarking can be recommended as an effective method of overcoming this problem. A comparison of key performance indicators and organization of business processes with you and other market participants will allow you to objectify the company's self-esteem and take a fresh look at yourself. In industry holdings, it is easier to start by comparing the relevant information on subsidiaries, supplementing it later with data on the most powerful competitors.

The preparation of sound forecasts is the most challenging part of a strategic analysis. A successful solution to this problem is facilitated by the combination of using several forecasting methods.

Strategic plan. Based on the chosen alternative, a strategic plan is prescribed, the key components of which are the strategic development concept and the program of measures for implementing the strategy. The strategic concept briefly describes the logic and tasks of development and the main measures for their implementation.

As a rule, at the stage of choosing an alternative, a number of ideas and development projects are quite general.

Therefore, at the stage of developing a strategic plan, they should be worked out in more detail. The formation of working groups for the elaboration of each of the development projects can become a successful method for solving this problem. This allows not only to reduce the time of work, but also to involve the central part of middle managers, and even promising employees in the development of the strategy.

The positive effect is often the positive attitude of members of working groups towards solving new problems that arise at the stage of strategy implementation. As a result of the elaboration of each development project, sometimes not only the content and terms of the required activities are specified, but also tasks are identified at the junction of the projects.

The preparation of a program of measures to implement the strategy is a simple task for practitioners. Nevertheless, it is worth noting the importance of establishing personal responsibility for the implementation of each event on time, as well as the need to coordinate the timing of all events carefully. This will make the program genuinely feasible.

Our experience has shown that at the stage of preparing the strategic plan, one should not spare extra time to develop functional strategies of the main divisions of the company. When functional strategies are developed in

close connection with the task of ensuring the implementation of the strategy, intelligibility, logic, and proper coordination with the functional strategies of other departments appear in them.

What indicators should monitor the implementation of the strategy? Typically, the implementation of the strategy is controlled by the main financial indicators laid down in the strategic plan. On the one hand, these are precisely the indicators that interest owners. On the other hand, in practice, it often turns out that the achievement (or non-achievement) of such indicators is affected not only by the implementation of the strategy but also by certain external factors.

In the end, it may turn out that the team did everything to implement the strategy, but formally “failed” it, and vice versa, the strategic plan could fail, and formally the indicators are in order. Apparently, such a system is not very motivating for the full implementation of the strategy. It seems more logical to monitor both the implementation of crucial quantitative and temporal indicators of the strategy (for example, the number of points of sales entered for the year or the timing of the commissioning of a new workshop) and the implementation of financial indicators. Furthermore, above all, control key non-financial indicators of strategy implementation. If they are fulfilled, but financial indicators are not, then it is necessary to analyze what precisely this is connected with.

The strategy of the company cannot be constant and unchanged. In conditions of continuous development of the market, changes in old needs and the emergence of new ones increased competition, and the influence of other factors, the company needs to adjust its strategy. In the course of the adjustment, the indicators achieved by the company - sales volumes, growth rates, production costs and profit gained - are compared with the planned ones. If a significant discrepancy is observed, the reasons should be analyzed, and measures are taken to correct the situation. Such measures include re-analysis of the market, development of a new marketing strategy, and adjustment of elements of the marketing complex.

References

- Alexander JA, Weiner BJ, Griffith J (2006). Quality improvement and hospital financial performance. *Journal of Organisational Behaviour*, 27(7): 1003–1029. [Google Scholar]
- Bagheri, A., & Hjorth, P. (2007). Planning for sustainable development: a paradigm shift towards a process-based approach. *Sustainable development*, 15(2), 83-96. <https://doi.org/10.1002/sd.310>
- Biancone P, Secinaro S, Brescia V, Calandra D. Management of Open Innovation in Healthcare for Cost Accounting Using EHR. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2019;5(4):99.
- Biancone, P.P.; Secinaro, S.; Brescia, V.; Calandra, D. Data Quality Methods and Applications in Health Care System: A Systematic Literature Review. *Int. J. Bus. Manag.* 2019, 14, 35.
- Boshoff C, Gray B (2004). The relationships between service quality, customer satisfaction and buying intentions in the private hospital industry. *South African Journal of Business Management*, 35 (4): 27–37. [Google Scholar]
- Choi K, Lee H, Kim C, Lee S (2005). The service quality dimensions and patient satisfaction relationships in South Korea: comparisons across gender, age and types of service. *Journal of Services Marketing*, 19(3): 140–149. [Google Scholar]
- CMS. (2010). <https://www.cms.gov/Research-Statistics-Data-and-Systems/Statistics-Trends-and-Reports/Medicare-Medicaid-Stat-Supp/2010.html>
- Demeere, N.; Stouthuysen, K.; Roodhooft, F. Time-driven activity-based costing in an outpatient clinic environment: Development, relevance and managerial impact. *Health Policy* 2009, 92, 296–304.
- DesRoches, C.M.; Campbell, E.G.; Rao, S.R.; Donelan, K.; Ferris, T.G.; Jha, A.; Kaushal, R.; Levy, D.E.; Rosenbaum, S.; Shields, A.E.; et al. Electronic Health Records in Ambulatory Care—A National Survey of Physicians. *N. Engl. J. Med.* 2008, 359, 50–60
- Ditto PH, Moore KA, Hilton JL, Kalish JR (1995). Beliefs about physicians: their role in health care utilization, satisfaction and compliance, *Basic and Applied Social Psychology*, 17 (1&2): 23–48. [Google Scholar]
- Donabedian A (1980). The definition of quality and approaches to its assessment. Ann Arbor: Michigan Health Administration Press. [Google Scholar].

Mahmoud Ben-Abdalla

Karazin Business School, V.N. Karazin Kharkiv National University
Supervisor: Tatyana Nosova, PhD, Associate Professor
Karazin Business School, V.N. Karazin Kharkiv National University

INFORMATION TECHNOLOGIES IN HEALTHCARE (WITH THE EXAMPLE OF “KAROLINSKA UNIVERSITY HOSPITAL”)

The relevance of this study is to explore the relationship and the dynamic of information technology in a healthcare institution. Healthcare management and patient protection aims to utilize health information systems to avoid reportable incidents, detect them until they become challenges, and respond on accidents that are considered to be imminent. As healthcare institutions continue to investigate the usage of health information systems in this field, the emphasis on fiscal and human resources is still uncertain. Keywords: Information technology, Health Information Technology, management, healthcare management, healthcare institutions.

It has long been known and acknowledged that US healthcare is too costly and tests are less than reliable. The turn of the century allowed us to understand that healthcare, like other sectors, might leverage data to improve our understanding of apparently uncontrollable prices and unexpected outcomes. With nearly two decades of collecting, reviewing, mashing data, and trying to make sense of how data inform multiple layers of healthcare, it's

time to look beyond the information that data offer, and instead develop an understanding of how to use data for reliable and actionable reasons, particularly with regard to quality of healthcare and patient safety. The literature is inconsistent about how much health information technology (HIT) has led to actual savings and efficiencies as a powerful set of resources, software and processes. The healthcare quality and patient protection sector, however, provides much of the same market insight and predictability advantages seen in the credit card industry.

Like Healthcare's Triple Target, the credit card industry strives for reduced costs (fraud), improved efficiency (better transactions) and enhanced loyalty (happy retailers and happy cardholders). The credit card industry started utilizing market intelligence to forecast actions that indicated abuse, built transaction process charts, and provided merchants and cardholders benefits. Just as the credit card industry learnt from banking, banking will leverage from the credit card industry and utilize healthcare information and predict, detect and respond on healthcare service and patient safety incidents in European countries like Sweden.

The Institute in charge of Healthcare Improvement – IHI indicates that reliability is a three-part continuum of failure avoidance, failure detection, and process reconstruction and describes reliability as "time-free operation". Some healthcare environments have utilized information structures to include uninterrupted real-time or near-real-time monitoring as a way of ensuring reliability. As such, the role of HIT in efficiency as it relates to quality of health care and patient protection makes sense.

In 2003 the one Karolinska University Hospital was joined by two Stockholm hospitals in 40 km distance [2]. Interviewees indicated that a shared EMR needed to improve collaboration and connect between the two sites and eventually other services. There have been three independent assessment reports. Reports were sent to one department head session: interviewed people identify a "defining point" in which the Chief Medical Officer asked the Audience to show their hands and almost all of them voted in favor of a program.

The meeting suggested that all divisions at each site (Solna) switch to that method, and this was agreed by the top management, from five forms of medical record. The new device will be built at the Solna site in 40 clinics with 7000 users. There needed to be some new equipment and major technological improvements. The new program included patient administration, clinical reports and referral information, but it was not entirely paperless: there was still a significant amount of documents, including EKG and x-ray films.

Review of records and interviews reveal four main choices which were made and faced prior to implementation, all of which contribute to the making of significant changes within one year with limited internal resources and the delay of other modifications in subsequent phases.

Firstly, how high-level managers and the IT department should administer the program and its specifics and how much independence the departments should have and what kind of independence. Departments and top leadership engaged in the preparation process, schedule and project monitored the project closely, but departments were able to decide at what time of the year and what specifics were to be given by the IT Department of hospital.

The second key issue was whether an external implementation tool would be used or restricted domestic services used. The strategy consisted of handling the project internally, modifying the phase-in over time and using external experts for other changes. This was possible due to the third decision not to continue and implement the CPOE in order to order drugs simultaneously, but to phase it out after the EMR and in the following year. This was possible because of a third decision. The downside was some departments lacking the CPOE, which in the new system was functional. The fourth option was not the implementation of functions required by the different departments during the EMR level, but the second year to change the EMR to do so.

A real-time list of ER patients with basic details is available in the emergency department, which is easy and simple to see by the doctors. Two or three patient-related doctors would do that very well – they may have kept information on five different systems before a patient was informed, many of them unavailable.

- Potentially improved inpatient safety (e.g. more accurate knowledge about medicine) 'Much easier to locate patient information.

- Time savings (for example, substantially less phone calls due to the fact that the entire hospital uses the same system) 'Emergency room staff are very positive, as the new system allows you to monitor patients minute by minute to see which aspect of the departure is a good idea.

- Enhancing alignment of the two combined sites.

- Technology potentials (e.g. clinics can use electronic regulations in the future).

- Implementation pace hindered new procedures from emerging 'The people did not get time to adapt their routines to the new system. Changing procedures without improving the system would have been much better. No time to build was available. We mostly put what we did on the computer'.

Staff time was devoted to the implementation of clinics (problems in having the time of the doctors to take training and support to adapt the program to their departmental needs). Not all clinic heads and unit heads recognized that planning for TC had to take time.

Factors Hindering and Helping the Change. “It was difficult to train for TC and at the same time conduct the ordinary task” “The workers needed to work hard to do exactly what they wanted to do.” One interviewee claimed that the prior encounter of the introduction of an EMR in 2000 was a hindrance as “the current transition like this was not possible. There were a great deal of questions to learn about the new system. Thus, our interaction of these big IT shifts was not completely positive.” Recently, the restructuring happened, meaning that new unit heads handled all locations and other staff. Any early questions were also posed about the agencies being required to pay for the program. We wanted more information about how long and how much money we would have invested on this initiative in the department. The short time to introduce the program avoided a better preparation for all workers.

The staff at Karolinska indicated that the following considerations supported the implementation: · The advantages of ensuring one program covering two locations (i.e. promoting simple transportation of patient details and staff information) were acknowledged by the staff. ‘If you had a thorough doctor or clinical question, you did not asked because so many people were present, secretary care employees and clinical staff.

The research analyzed factors considered relevant for effective adoption in previous studies. In view of the current state of empirical understanding in this area, this may be considered as the strongest evidence-based hypothesis of EMR implementation.

Among the most information management surveys of healthcare, but also in some evidence of greater medical quality of treatment, a new study found significant shortcomings. Many healthcare providers required more knowledge on how to effectively implement IT [5]. In this article, the study has used observation and records but mostly focused on self-reports from a limited group of informants, a challenge that has been discovered in other studies.

The EMR and the development process are similar and separate to being implemented in other EMR schemes. The platform was not replaced with a paper system, but by five outdated systems, including workers who used to work with EMRs. Most EMR applications need to be more refined before or after deployment, and others are computer-based documentation that is substantially different.

Generalizations in this area have to be carried out with caution: specific interventions in diverse social institutions depend on the circumstances for their success (the 'conditions for interventions' [1]). The findings of this analysis however are better than certain other experiments, as work was carried out in future and concurrently, based on comprehensive evidence from this report.

- Negotiation before deployment.
- Understanding on program requirements and what is the right solution.
- Prioritization and 'running' on the Management Committee.
- Professional IT project manager and Staff.
- A proven, user-friendly and functional program with a limited degree of preparation.

Table 1

SWOT Analysis of Karolinska University Hospital

External	Strength	Weaknesses
	Result management IT resources and capabilities Integrated care organizations	Hospital role Strategy and leadership Process management Chronicity costs
Internal	Opportunities	Threats
	Health system Global patients Changes in social value	Market and demographics factor Proactive patients

Source: Evaluation of the Implementation of an Electronic Medical Record at the Solna site of Karolinska University Hospital [2]

The understanding of the findings of this comprehensive SWOT analysis showed in Table 1 revealed the possible paths of the improvements particularly regarding HIT implementation constituted the input data for specific goals and practices defined in its application.

This analysis indicates general lessons for other individuals operating an EMR program in a hospital in contrast with other trials, with other empirical results and case reports that application of the EMR is a "conditional process" and success depends on multiple external conditions prior to and concurrent [1]. The further changes the EMR system needs and the less transition happens immediately, the more efficient it would be to be introduced. Strong formal and informal "shift power" organizations will accommodate more adjustments concurrently.

References

1. Ovretveit J. 2006. Summary review of research into IT implementation in healthcare, Stockholm: Karolinska Institutet Medical Management Centre.
2. Ovretveit J., Granberg C. 2006. Evaluation of the Implementation of an Electronic Medical Record at the Solna site of Karolinska University Hospital. Stockholm: Karolinska Institutet Medical Management Centre.

3. Roger PC. 2001, The Bar Code Book: Comprehensive Guide to Reading, Printing, Specifying and Applying Bar code and Other Machine Readable Symbols, 4/e, Helmers Pub.
4. Scott T, Rundall T, Vogt T, Hsu J. 2005. Kaiser Permanente's experience of implementing an electronic medical record: a qualitative study, BMJ, 2005, vol. 331 (pg. 1313-1316)
5. Shekelle PG, Morton SC, Keeler EB. 2006. Costs and Benefits of Health Information Technology, 2006 April Rockville, MD Agency for Healthcare Research and Quality E006 Evidence Report/Technology Assessment No. 132.
6. Yin R. . Case Study Research: Design and Methods, 1994. Beverly Hills Sage.

Павличук Діана Віталіївна

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: Гадецька Зоя Митрофанівна, кандидат технічних наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В УПРАВЛІННІ РИЗИКОМ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

В даній статті проаналізовано рівень ризику в сільському господарстві. Представлені методи його усунення. Відображено вплив підтримки держави в управлінні ризиком на аграрному підприємстві в надзвичайних ситуаціях. Ключові слова: ризик, підприємство, управління, сільське господарство, страхування.

Нині управління ризиками є одним із основних пріоритетів реформованої ССП (Спільна сільськогосподарська політика). Аграрне підприємство бере на себе подвійний ризик. Перший – аграрний, що зумовлений природно-кліматичними умовами, другий – підприємницький, зумовлений невизначеністю соціально-економічних та інших обставин [1].

Державне регулювання аграрного підприємства спрямоване на узгодження інтересів усіх учасників відносин у сфері господарювання та забезпечення дозвільного рівня ризику аграрного підприємства [2]. Значну увагу державна аграрна політика приділяє безпеці та якості аграрної діяльності, що визначається найбільш пріоритетними у Конституції України відповідними нормами та правовими актами.

Недостатнє управління ризиками може стати рушієм для сільськогосподарської політики. Це пов'язано зі зміною клімату, яка, збільшує ймовірність екстремальних, несподіваних та небажаних подій. Тому держава пропонує низку заходів та варіантів щодо підтримки фермерів та сільськогосподарської діяльності. Це стосується юридичних інструментів, застосування яких захищає фермерів від псування та втрат. Окрім цих інструментів, в деяких ситуаціях держава пропонує різні типи спеціальних компенсацій. На важливість підтримки фермерів та управління ризиками впливає той факт, що господарська діяльність та, як наслідок, її прибутковість значною мірою нестабільна. А цей фактор піддається особливому ризику та кризам, які не підлягають контролю сільськогосподарських виробників.

Сільське господарство – це галузь, яка особливо залежить від умов природного середовища, і тому вона піддається широкому спектру ризиків, особливо тих, які мають кліматичне або природне походження [1].

Питання виробничого ризику в сільському господарстві піднімалося також Світовим банком, який протягом декількох років розробляє стратегії, які можуть бути реалізовані окремими країнами. Стратегії особливо підкреслюють попередню оцінку ризику та важливість визначення їх джерел, а також прийняття відповідних засобів захисту. Вони можуть включати будь-які профілактичні заходи, спрямовані на запобігання ризику, а саме поліпшення регулювання водою, вибір відповідних засобів виробництва у вигляді сортів рослин, більш стійких до хвороб та шкідників, або впровадження систем раннього попередження від стихійних лих, які можуть негативно впливати на виробництво.

Проаналізувавши дану тему варто відмітити, що особливо ефективним методом для запобігання непередбачених та втрат є сільськогосподарське страхування. Для того, щоб зменшити ризики, які виникають у сільськогосподарських підприємствах їх необхідно обов'язково застраховувати, оскільки страхування являється одним із основних інструментів мінімізації виробничо-господарських ризиків у сільському господарстві. Державна допомога повинна стосуватися ситуацій, які, в першу чергу, не могли бути врятовані власними силами та наявними засобами, а по-друге, коли масштаб значно перевищив очікуване та утворив негативні наслідки. Таким чином, роль держави має базуватися не лише на фінансовій підтримці, а й на тому, щоб допомогти фермерам оцінити та управляти ризиком на власних фермах.

Джерела

1. Izabela Lipińska. Europ. Countrys. 2. 86-97. The article: Managing the risk in agriculture production: the role of government. 2016. Available from: <https://www.researchgate.net/>
2. Фугело П. М. Роль держави у регулюванні ризиків аграрного виробництва. 2015. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 8. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/>

Брежнєва-Єрмоленко Ольга Василівна
Кандидат економічних наук, доцент
Дніпровський державний технічний університет
Гапоненко Анжела Русланівна
Дніпровський державний технічний університет

ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проведено дослідження особливостей оподаткування страхової діяльності. Визначено основні аспекти виникнення податкових зобов'язань страхових компаній в межах чинного податкового законодавства України. Здійснено систематизацію чинних ставок податків та зборів, які сплачують страховики в Україні. З'ясовано основні недоліки чинної системи оподаткування страховиків України. Ключові слова: страхові компанії, оподаткування страховиків, дохід від страхової діяльності, фінансовий результат до оподаткування, податок на прибуток від страхової і нестрахової діяльності.

Актуальність дослідження. Одним із основних важелів впливу на функціонування страхових компаній є система оподаткування, яка, крім своєї звичайної фіскальної функції, має спрямовувати їх діяльність для задоволення суспільних потреб. Разом з тим формування ефективної системи оподаткування страховиків є дуже складним завданням. Це, зокрема, пояснюється особливою значущістю страхового ринку для сучасної економіки, специфікою господарської діяльності страховиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних з особливостями та законодавчими змінами в системі оподаткування страхових компаній присвячено роботи багатьох вітчизняних науковців, серед яких: Л. М. Маршук, В. Г. Плахтій [1], Р. Е. Острроверха [2], О.Б. Пономарьова, А.О. Синюк, А.Т. Підгірний [3], К.Г. Резніченко, І.С. Самофат [4] та ін.

Метою статті є визначення особливостей оподаткування страхової діяльності, з'ясування специфіки чинної системи оподаткування страхових компаній в Україні, виявлення основних недоліків чинної системи оподаткування страховиків України.

Вклад основного матеріалу. З 01.01.2015 р. в Україні запроваджено змішану систему оподаткування страховиків, згідно з якою страхові компанії сплачують податок у розмірі 3% від суми страхових платежів, внесків, премій (пп. 141.1.2 п. 141.1 ст. 141 ПКУ) та податок на прибуток, отриманий від здійснення господарської діяльності страховика (страхової, фінансової та іншої). Це означає, що виникає два об'єкти оподаткування: *відповідно до загальних правил* – прибуток від страхової і нестрахової діяльності, що оподатковується за загальною ставкою 18%; *відповідно до спеціальних правил* – дохід від страхової діяльності, для оподаткування якого застосовуються різні ставки.

Слід зазначити, що під кожний із зазначених об'єктів оподаткування виокремлено правила і ставки оподаткування. При цьому, як установлено у п. 136.5 ст. 136 ПКУ, податок на дохід від страхової діяльності є частиною податку на прибуток.

Рисунок 1 ілюструє, які ставки податку встановлені для страхових компаній у теперішній час:

- 3% від об'єкта оподаткування за договорами страхування (пп. 136.2.1 п. 136.2 ст. 136 ПКУ);
- 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема за договорами страхування додаткової пенсії (пп. 136.2.2);
- 18% на прибуток від страхової і нестрахової діяльності [5].

Спеціальний об'єкт оподаткування (відповідно до пп. 141.1.2 п. 141.1 ст. 141 ПКУ) розраховується як сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих за договорами страхування і співстрахування. При цьому страхові платежі, страхові внески, страхові премії за договорами співстрахування включаються до складу об'єкта оподаткування страховика тільки в розмірі його частки страхової премії, передбаченої договором співстрахування.

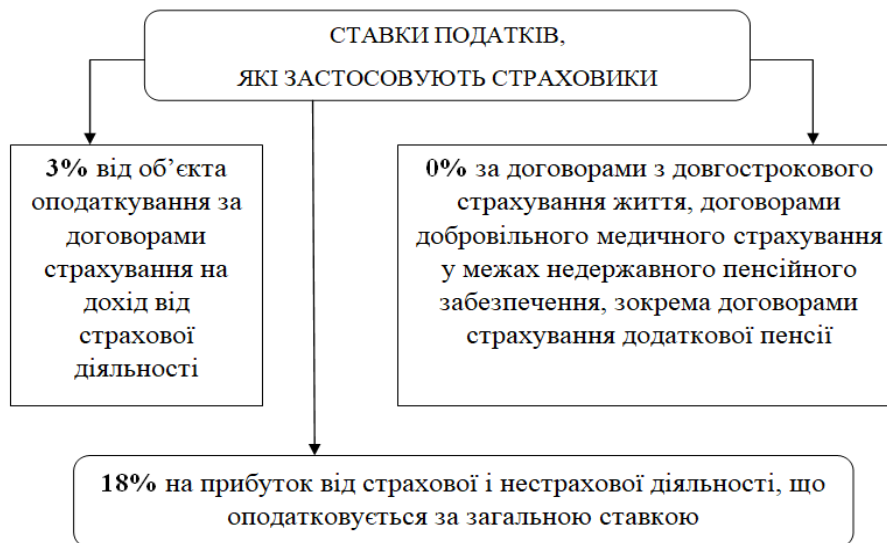

Рисунок 1 – Ставки податків, які застосовують страхові компанії в Україні

Крім того, страхові компанії, як і інші суб'єкти господарювання, сплачують такі податки та збори. Зведена система ставок за основними податками і зборами, що сплачують страхові компанії України представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Чинні ставки податків та зборів, які сплачують страхові компанії в Україні

Податки та збори	Розмір ставки
Податок на прибуток	18%
Податок на майно	для об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості не більше 1,5% розміру мінімальної заробітної плати за 1 м ² площі об'єкта не більше 3% нормативної грошової оцінки землі
Єдиний податок	III група. 5% доходу неплатників ПДВ
Податок на доходи фізичних осіб	18%
Єдиний соціальний внесок	22%
Військовий збір	1,5%

Зважаючи на те що страхові компанії (страховики) здійснюють операції з постачання послуг зі страхування, які не є об'єктом обкладення ПДВ, то виплата страхових платежів також не є об'єктом обкладення ПДВ. Водночас операція з отримання таких страхових платежів чи операція з їх виплати не змінює суми податкового кредиту чи податкових зобов'язань із ПДВ ані в застрахованій особи, ані в страхової компанії (страховика). Отримання від страхової компанії агентської винагороди за договором про надання страхових агентських послуг (агентська угода) не є об'єктом оподаткування ПДВ та не спричиняє податкових наслідків з ПДВ у страхового агента [6].

За своєю економічною природою страхування призначене для забезпечення страхового захисту майнових інтересів членів суспільства і має здійснюватися на засадах еквівалентності. Саме тому страхова діяльність у класичному розумінні не передбачає отримання надвисоких прибутків. Однак здійснення страхування на комерційних засадах спонукає страховиків прагнути до забезпечення прибутковості.

За загальним правилом оподатковуваний прибуток страховика визначається за даними бухгалтерського обліку, який компанії повинні вести згідно з МСФО. За відправну точку береться фінансовий результат до оподаткування, який підлягає коригуванням, які або збільшують, або зменшують цю суму (рис. 2).

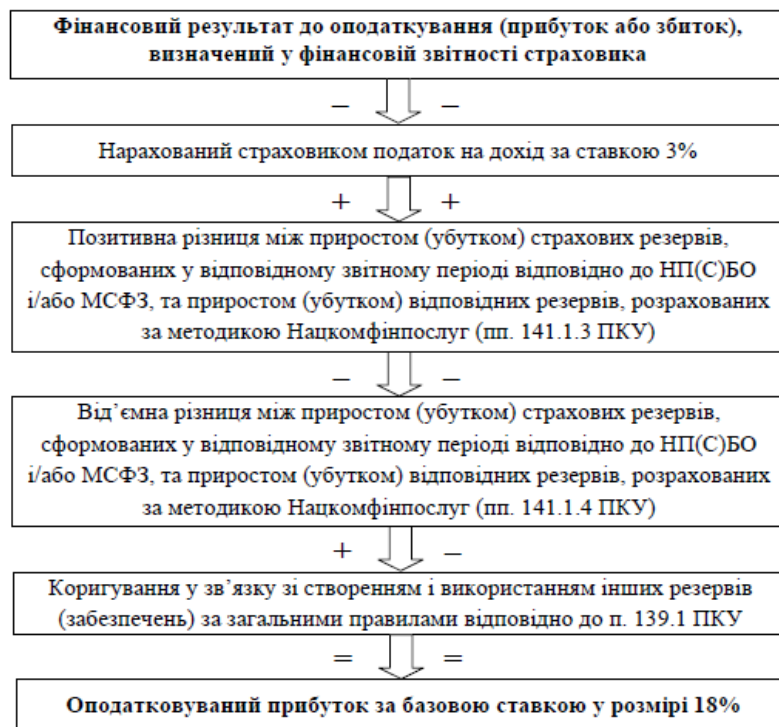

Рисунок 2 – Порядок коригування фінансового результату до оподаткування на податкові різниці з метою обчислення оподаткованого прибутку вітчизняних страхових компаній

Якщо у страховика дохід від будь-якої діяльності за останній річний звітний (податковий) період не перевищує 20 млн. грн. і такий страховик скористався можливістю визначати об’єкт оподаткування без коригування фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від’ємного значення об’єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років), визначені відповідно до положень розділу III ПКУ, то такий страховик не має права зменшувати фінансовий результат до оподаткування на різницю у вигляді нарахованого податку на дохід за ставкою, визначеною пп. 136.2.1 п. 136.2 ст. 136 ПКУ.

Висновки. Система оподаткування страхових компаній повинна виконувати не лише фіскальну функцію, а й стимулюючу - перерозподіляти кошти з фінансового сектору в сектор реальної економіки. На жаль, діюча на сьогодні система оподаткування страховиків податком на дохід та податком на прибуток має певні недоліки. Страховий бізнес у зв’язку з наявністю податку на дохід та податку на прибуток, у відносному вираженні сплачує більшу суму податкових платежів, ніж підприємства, які обкладаються тільки податком на прибуток, що негативно впливає на розвиток страхового ринку. Податок на дохід необхідно сплачувати незалежно від того є страховик прибутковим чи збитковим, що у випадку збиткової діяльності страховика може призвести до ще більшого погіршення його фінансового стану, або взагалі банкрутства.

Всі вищевикладені недоліки податкового законодавства можуть призвести до погіршення фінансового стану суб’єктів страхових відносин і загалом негативно вплинути на розвиток страхового ринку України. У зв’язку з цим виникає необхідність формування оптимальної моделі податкової діяльності страхових компаній.

Джерела

1. Маршук Л. М. Особливості оподаткування страхових компаній в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Л. М. Маршук, В. Г. Плахтій // Молодий вчений. – 2019. – № 3(2). – С. 443-447. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_3%282%29__56
2. Островерха Р. Е. Податкове регулювання ринку страхових послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук / Островерха Рита Едуардівна. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2007. – 17 с.
3. Пономарьова О. Б. Оподаткування страхових компаній в Україні: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / О. Б. Пономарьова, А. О. Сінюк, А. Т. Підгірний // Молодий вчений. – 2016. – №12. – С. 847–851. – Режим доступу: <http://molodyvchenny.in.ua/files/journal/2016/12/203.pdf>.
4. Резніченко К.Г. Особливості оподаткування страхових компаній в Україні [Текст] / К.Г. Резніченко, І.С. Самофат // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – № 1. – С. 143–154.
5. Особливості оподаткування у сфері страхування [Електронний ресурс]: Офіційне видання Державної фіскальної служби України: «Вісник: офіційно про податки». - Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/90010092>
6. Щодо порядку оподаткування податком на додану вартість послуг страхових брокерів та страхових агентів [Електронний ресурс]: Лист ДФС 22.07.2016 р. № 15921/6/99-99-15-03-02-15. - Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/69375.html>

Портненко Олена Сергіївна

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Новицька Наталія Олегівна

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Волошина-Сідей Вікторія Вадимівна

Кади́дат економічних наук

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ДІЯ ЗАКОНУ ПРО ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ТА ЗМІНИ ДЛЯ КЛІЄНТІВ БАНКІВ

У статті проаналізовано дію нового закону та зміни, до яких він призводить для клієнтів банків. Досліджено систему фінансового моніторингу в Україні як специфічну форму державного контролю. Розкрито сутність поняття «фінансовий моніторинг», правові аспекти здійснення фінансового моніторингу. Визначено види операцій, що підлягають фінансовому моніторингу у банках, а також послідовність етапів щодо відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Ключові слова: протидія легалізації доходів, ризик, ризик-орієнтований підхід, фінансовий моніторинг.

Актуальність. Поширення фінансових операцій протизаконного характеру спричинило появу нової форми контролю – фінансового моніторингу. Особливої уваги фінансового моніторингу потребують зовнішньоекономічні операції, адже відмінності у фінансовому праві різних країн дозволяють створювати велику кількість схем легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Саме тому, дослідження питання впровадження фінансового моніторингу є актуальним та необхідним, задля визначення перспективи застосування, переваг та недоліків від впровадження процедури фінансового моніторингу для суб'єктів господарювання та держави.

Огляд джерел. Серед найвагоміших робіт, що висвітлюють проблеми розвитку системи фінансового моніторингу можна назвати праці таких відомих вчених, як: А. Базелюка, О. Бандурки, О. Барановського, А. Буткевича, З. Варналія, В. Васильчака, О. Власюка, А. Гальчинського, І. Даньшина, Е. Дідоренка, М. Єрмошенка, Т. Ковальчука, Є. Користіна, Г. Матусовського, О. Турчинова, А. Тимошенка, Ю. Фещенка та ін.

Мета статті. Полягає у висвітленні основних тенденцій розвитку фінансового моніторингу в Україні як основоположного чинника ефективної боротьби держави з легалізацією (відмиванням) коштів та аналіз закону про фінансовий моніторинг.

Основний матеріал. З 28.04.2020 р. набрав чинності новий Закон України від 06.12.2019 р. № 361-ІХ «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закон № 361) («Закон про фінансовий моніторинг») [3].

Цей Закон адаптує українське законодавство з питань запобігання і протидії відмивання доходів до норм четвертої Директиви ЄС 2015/849 та Регламенту ЄС 2015/847, стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) [1].

Новий закон значно удосконалює процедуру фінансового моніторингу та приводить її у відповідність до стандартів фінансового моніторингу відповідно до актуальних світових та європейських норм. У зв'язку з цим пропонуємо розглянути основні нововведення Закону про фінансовий моніторинг.

1. Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

Перш за все, варто відзначити, що Закон про фінансовий моніторинг збільшив порогову суму фінансової операції, що підлягає фінансовому моніторингу з 150000 грн до 400000 грн.

Окрім того, з 28 квітня 2020 року фінансова операція на суму 400000 грн. (для суб'єктів, які надають послуги у сфері азартних ігор – 30000 грн.) підлягатиме моніторингу у разі наявності однієї з наступних ознак:

- зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту (позики), здійснення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б один із учасників фінансової операції або банк такого учасника знаходиться в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

- фінансові операції з публічними діями;

- фінансові операції із переказу коштів за кордон, в тому числі, до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон;

- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів).

2. Ризик-орієнтований підхід (Risk-Based Approach)

Однією з головних ідей нового Закону про фінансовий моніторинг є перехід до ризик-орієнтованого підходу при здійсненні фінансового моніторингу. Закон про фінансовий моніторинг зобов'язує суб'єкта первинного фінансового моніторингу («СПФМ») у своїй діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи відповідні критерії ризику. Ризик-орієнтований підхід замінить тотальний контроль за фінансовими операціями, що допоможе зменшити бюрократичні процедури при ідентифікації та верифікації клієнта. Раніше аналогічний підхід був імплементований при здійсненні валютного контролю відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» [2].

3. Запровадження механізму належної перевірки

Оскільки Закон про фінансовий моніторинг був прийнятий на виконання вимог та з метою гармонізації законодавства України з міжнародними стандартами у сфері фінансового моніторингу, Законом про фінансовий моніторинг було запроваджено поняття «належна перевірка», що включає в себе:

- ідентифікацію та верифікацію клієнта;
- встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта;
- встановлення мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції;
- проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, щодо відповідності таких фінансових операцій наявній у СПФМ інформації про клієнта, його діяльність та ризик (у тому числі, в разі необхідності, про джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями);

- забезпечення актуальності отриманих та існуючих документів, даних та інформації про клієнта.

4. Процедура верифікації по-новому

Закон про фінансовий моніторинг визначає верифікацію як заходи, що вживаються СПФМ з метою перевірки (підтвердження) належності відповідній особі отриманих СПФМ ідентифікаційних даних та/або з метою підтвердження даних, що дають змогу встановити кінцевих бенефіціарних власників чи їх відсутність. Таким чином, Закон про фінансовий моніторинг запроваджує можливість дистанційної верифікації клієнта.

5. Виявлення кінцевих бенефіціарних власників

Як відомо на даний момент банки та інші СПФМ при виявленні бенефіціарів клієнта покладаються на надану клієнтом структуру власності, та витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань («ЄДР»). Так, Закон про фінансовий моніторинг забороняє СПФМ покладатися виключно на ЄДР.

Важливим нововведенням є те, що у разі розбіжностей між даними в ЄДР та інформацією про кінцевих бенефіціарних власників, отриманою СПФМ у результаті здійснення належної перевірки клієнта, Законом про фінансовий моніторинг покладено обов'язок на СПФМ повідомляти Державну службу фінансового моніторингу. У разі такого не повідомлення стосовно СПФМ може бути застосована відповідальність у вигляді штрафу у розмірі до 340000 грн.

6. Нові вимоги до процедури переказу коштів.

Усі перекази коштів в межах України до 30000 грн повинні супроводжуватися як мінімум:

- стосовно платника – номером рахунка/електронного гаманця або унікальним номером електронного платіжного засобу платника (ініціатора переказу)/наперед оплаченої картки багатоцільового використання;
- стосовно отримувача – номером рахунка або унікальним номером електронного платіжного засобу отримувача/наперед оплаченої картки багатоцільового використання, а в разі відсутності рахунка/електронного гаманця – унікальним обліковим номером фінансової операції [3].

У разі здійснення переказів, що перевищують 30 000 грн, або здійснення переказів за межі України, такі перекази повинні супроводжуватися інформацією про платника (ініціатора переказу) та отримувача переказу коштів:

1) якщо фізична особа – прізвище, ім'я та по батькові; номер рахунка, з якого списуються кошти, а в разі відсутності рахунка – унікальний обліковий номер фінансової операції;

2) якщо юридична особа (трас) – повне найменування, номер рахунка, з якого списуються кошти, а в разі відсутності рахунка – унікальний обліковий номер фінансової операції.

На підставі отриманої інформації СПФМ, що надає послуги переказу коштів, зобов'язаний здійснити процедуру верифікації, за виключенням випадків переказу коштів (віртуальних активів) за межі України на суму, що є меншою ніж 30 000 грн. та деяких виключень, пов'язаних з можливим використанням таких переказів для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

7. Вдосконалення процедури «замороження» активів

СПФМ будуть зобов'язані негайно заморозити активи осіб, включених до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, осіб, які здійснюють фінансові операції від імені або за дорученням осіб, включених до переліку осіб, та осіб, якими прямо або опосередковано (через інших осіб) володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб. Також СПФМ буде зобов'язаний повідомити Держфінмоніторинг та СБУ про таке замороження.

8. Відповідальність за порушення вимог Закону про фінансовий моніторинг

По-перше, Закон про фінансовий моніторинг чітко визначив, що за одне порушення не може бути застосовано більше одного заходу впливу. При цьому у разі вчинення двох і більше видів порушень розрахунок розміру штрафу здійснюється шляхом додавання за кожний вид порушення.

По-друге, Закон про фінансовий моніторинг значно збільшив розміри штрафів. До прикладу, за несвоєчасне повідомлення інформації Держфінмоніторингу розмір штрафу складатиме до 340000 грн.

По-третє, запроваджено можливість укладення угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу.

По-четверте, при визначенні заходу та/або розміру штрафу враховуються обставини вчиненого правопорушення, у тому числі: характер і тривалість порушення; фінансовий стан; одержана вигода; збитки третіх осіб; ступінь відповідальності; співпрацю СПФМ з державними органами.

Висновки. Ефективне вирішення окресленої проблеми повинно відбуватися цілісною системою дій, а не разовими, епізодичними заходами. Цьому безпосередньо має сприяти й саме населення країни. Кожен громадянин однозначно і прозоро повинен бачити свою участь у реалізації дій легалізації, усвідомлюючи залежність від її успіху свого добробуту та особистого розвитку. Підсумовуючи вищевикладені зміни, варто відзначити, що Закон про фінансовий моніторинг значно удосконалив законодавство у сфері фінансового моніторингу. Водночас, практику застосування Закону про фінансовий моніторинг, його переваги та недоліки, ми зможемо спостерігати вже в перші місяці після набрання ним чинності.

Джерела

1. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року [Електронний ресурс] // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: [https://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20\(EU\)%202015_UA.htm](https://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm).
2. Закон України Про валюту і валютні операції від 21.06.2018 №2473-VIII [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
3. Закон України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення із змінами і доповненнями, внесеними Законом України [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>

Березнай Вікторія Михайлівна

Національний університет фізичного виховання та спорту України

Науковий керівник: Антонішин Андрій Павлович, кандидат історичних наук, доцент

Національний університет фізичного виховання та спорту України

СТАН ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КАРПАТСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РЕГІОНІ

У статті досліджено вплив стану транспортної інфраструктури на туризм в Карпатах. Проаналізовано реальний стан та проблеми галузі. Ключові слова: туризм, Карпатський регіон, транспорт, залізничне перевезення, авіасполучення.

Актуальність теми визначається тим, що на сьогодні, незважаючи на світову коронакризу, туризм є частиною світового ринку послуг, одним з його важливих компонентів. Туристичний ринок задовольняє потреби населення в послугах, пов'язаних із відпочинком та змістовним проведенням дозвілля в подорожі. На початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу посів третє місце серед провідних галузей світової економіки. А транспортна інфраструктура є його головним складовим компонентом.

Метою статті є всебічне дослідження транспортної інфраструктури Карпатського регіону для організації відпочинку.

Функціонування усіх галузей людської діяльності, зокрема туризму можливе завдяки транспортній системі, що постійно розширюється та покращується.

До складу Карпатського туристичного району входять чотири області Західної України: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька. Його територія охоплює 56,2 тис. км², що становить 9,4% території України. [1].

Прикордонний Карпатський регіон в західній частині України має досить велику та розгалужену транспортну мережу, яка включає в себе: автомобільний, повітряний, залізничний і трубопровідний види транспорту.

Регіон має високий рівень забезпечення транспортом. Залізничні колії, автомобільні та повітряні шляхи тісно пов'язані з країнами-сусідами України. Для цілей туристичної індустрії можуть також використовуватися лісові дороги, ріки тощо. Довжина доріг в лісовій місцевості карпатських областей досить велика. Ці дороги включають також вузькоколійки.

Головними для регіону є транспортні шляхи загального користування. Експлуатаційна довжина залізничної мережі в регіоні складає 2772 км. Основні залізничні мережі перетинають Карпати в 3 місцях і сполученні вони між собою Прикарпатською і Закарпатською залізницею. Найбільшими та максимально важливими є вокзали у Львові, Мукачеві, Івано-Франківську, Ужгороді та Чернівцях [2].

Великим плюсом для залізниць є те, що вони проходять через курортні місцевості (Ворохта, Славське, Воловець тощо). Найвищим показником і найбільшим досягненням цього виду транспорту є стабільне зростання туристичних потоків, що прибувають в Карпати з віддалених областей (Одеської, Миколаївська, Харківської тощо).

Проте велика кількість курортних місцевостей, які багаті на природні об'єкти (особливо Горгани) є малодоступними через відсутність залізничного сполучення туди. У цій частині Карпат велике значення набуває автомобільний вид з його перевагами над залізничним та повітряним транспортом (це маневреність, швидкість, та можливість зупинки в будь-якому місці) [3].

Загальна довжина автодоріг в Карпатах складає 18 600 км, з них більше 50% – це шляхи з твердим покриттям. Найбільша їх густина в передгірській місцевості, а найменша – у горах [2].

Через територію Карпатського регіону проходять 7 європейських автошляхів (Е) та 11 – міжнародних (М).

До прикладу міжнародний автошлях М19 Доманово – Порубне на території Чернівецької області є частиною Європейського маршруту Е85 Клайпеда (Литва) – Александруполіс (Греція) [4]. Це сприяє залученню міжнародних туристів.

Хоча Карпати мають достатню щільність покриття доріг, але сам стан дорожнього полотна значно нижчий за європейську якість і це створює негативний імідж для країни, а також не стимулює до розвитку автобусного чи автомобільного туризму.

У кожній області регіону наявні аеропорти. Проте найбільшу кількість туристів обслуговує міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького, який співпрацює з різними світовими авіакомпаніями.

Отже, транспорт відіграє провідну роль у розвитку галузі туризму. Мережа курортних та туристичних закладів в регіоні розташовується, як правило в тих місцях, куди прокладено автомобільні та залізничні шляхи.

Джерела

1. Гнаткович О.Д., Гриньох Н.В. Оцінка привабливості туристичних ресурсів Карпатського регіону. // Вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Економіка.- 2017 - Вип. 17. – С. 136-138. - Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/31.pdf>
2. Транспорт і зв'язок України// Статистичний збірник. 2018. – К., 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_tr2018pdf.pdf
3. Гудима Р. Р. Необхідність трансформування транспортного потенціалу прикордонного регіону в умовах інтеграційних процесів / Р. Р. Гудима // Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки. – 2013. – Вип. 2. – С. 182-189. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvbdfa_2013_2_23.
4. Автомобільні шляхи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Кравчук Ольга Юрївна

Кандидат політичних наук, викладач

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ПРОГНОЗУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Обґрунтовано взаємозв'язки політичної системи країни та системою забезпечення політичної безпеки країни в межах цілісної системи національної безпеки держави. Наголошено на виборі демократичного типу політичної системи країною. Визначено, що рівень політичної безпеки визначається забезпеченням таких показників, як: конституційна стійкість, гнучкість економічної системи, наявності загальноприйнятих культурних традицій, цінностей та ефективної політичної влади. Ключові слова: політична безпека, політична система, політична модернізація, громадянське суспільство, глобалізація.

Актуальність. Глобалізаційні процеси, насамперед, вплинули на соціально-економічну сферу, призвели до кризового стану економіки і нецивілізованих форм перерозподілу власності, матеріальних засобів і ресурсів і фактичної втрати загальнонаціонального надбання. У соціальній сфері відбулося різке падіння життєвого рівня переважної більшості населення, збільшилася соціальна диференціація і класове протистояння в суспільстві, зростання правової та соціально-економічної незахищеності громадян. Внутрішні зміни політичної системи були зумовлені загостренням політичної боротьби між численними партіями і громадськими рухами; гострим протистоянням між прихильниками існуючого в країні політичного режиму і опозицією; страйковими рухами, що породжують, окрім економічних вимог, вимоги політичного характеру. Зрозуміло, що зовнішнє і внутрішнє середовище політичної системи тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені.

Природно, що протягом 90-х ХХ століття українська держава особливу увагу приділяла викликам зовнішнього і внутрішнього середовища політичної системи, займаючись громадським порядком, соціально-економічними проблемами суспільства. В результаті було зроблено безліч спроб у вирішенні соціальних конфліктів, подоланні економічного спаду, створена економічна основа для вирішення життєво важливих проблем населення. Це багато в чому змінило сучасну політичну систему України.

Огляд джерел. Вітчизняними науковцями, що вивчають питання політичної безпеки, є: І. Бінько, С. Головащенко, В. Кремень, Н. Нижник, В. Циганов. Саме вони визначають політичну безпеку як самостійну систему та головну складову національної безпеки взагалі.

До другої групи зарубіжних науковців можемо віднести такі відомі прізвища, як: М.В. Жуковського, О.В. Макеева, А.А. Синіцина, які наголошують на тому факті, що політична безпека є основною складовою національної безпеки.

Слід відзначити відомих зарубіжних науковців, які хоч й опосередковано, але помітно вплинули на розв'язання кола проблем розуміння системи політичної безпеки. Так, результати досліджень Г. Алмонда, Г. Спіро, Д. Істона, які вивчали особливості політичних систем, дали змогу в подальшому розглядати політичну систему в усій широті її управлінських проявів [134, 225, 227].

Метою статті є обґрунтування тісного взаємозв'язку та взаємозалежності політичної безпеки та політичної системи суспільства.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні українська політична система – це складне і багаторівневе утворення, що поєднує в собі цінності радянської і західної культур. Поєднання різних соціально-політичних традицій, норм і цінностей обумовлених процесами глобалізації, які, в свою чергу, поставили більшість країн світу, у тому числі і Україну, перед складною проблемою – побудовою демократичного або недемократичного режиму. Вже починаючи з 90-х років ХХ століття, українська держава намагається побудувати політичну систему, засновану на принципах демократії і права, що їй насилу вдається, не дивлячись на наявність демократичних інститутів (вибори, розподіл влади, політичні партії, тощо).

Процеси глобалізації, що розвернулися наприкінці ХХ століття, привнесли значні зміни в політичну систему України та її соціально-економічний устрій, зумовивши пошук нових політичних цінностей та орієнтирів, політичних інститутів і «правил гри», які були б легальні, легітимні й ефективні. Подібні зміни торкнулися не тільки зовнішнього середовища політичної системи України, але й її внутрішнього середовища з окремими інститутами.

Україна обрала демократичний тип політичної системи, що й визначено в Конституції країни. Згідно з її основними положеннями, зараз відбувається активний процес формування нової політичної системи.

Складовими елементами цього процесу є:

- 1) утвердження принципів демократії, парламентаризму і політичного плюралізму;
- 2) забезпечення прав і свобод громадян;
- 3) поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- 4) запровадження інституту президентської влади;
- 5) визнання засобів масової інформації важливим елементом політичної системи;
- 6) формування системи самоврядування народу тощо. Деякі з цих елементів уже увійшли в життя, а деякі тільки наблизилися до виконання» [2].

Спираючись на визначення політичної системи, можна говорити про те, що політична безпека – це такий стан політичної системи, при якому стосунки між навколишнім (соціетальним) середовищем і політичною системою носять конструктивний характер і викликають підтримку з боку населення. Така політична система повністю або максимально реалізує потреби навколишнього середовища (населення або більшості соціальних груп). Виходячи з цього визначення можна побачити, що на політичну систему навколишнє середовище здійснює вплив, ступінь якого можна вирахувати. При чому вплив на політичну систему здійснюють ті актори, які здатні перетворювати численні інтереси у вимоги.

Розгляд політичної системи крізь призму взаємопов'язаних між собою економічних, культурних,

конституційних і владних аспектів, дозволяє виділити умови, які необхідні для встановлення політичної безпеки. Тому, політична безпека – це така властивість політичної системи, яка можлива за наступних умов: конституційної стійкості, гнучкості економічної системи, наявності загальноприйнятих культурних традицій, цінностей та ефективної політичної влади.

Природно, що кожна з вищезгаданих умов (чинників) вимагає операціоналізації:

- конституційна стійкість (стабільність) є організаційною складовою політичного процесу, що передбачає протікання політичних процесів відповідно до Основного закону держави. При цьому дана стабільність знаходиться в прямій залежності від культурних (у широкому сенсі цього слова) традицій, тобто зміни в культурній системі повинні спричинити зміни в Конституції, а цей процес займає значний час;

- гнучкість економічної системи – це її здатність реагувати на внутрішні і зовнішні потреби економічною і суспільною систем. Слід зазначити, що гнучкість економічної системи винна поєднуватися з ефективністю влади, яка повинна управляти з урахуванням змінених економічних умов відповідно до існуючої Конституції і відносно стабільними культурними обставинами;

- ефективність влади обумовлена не тільки здатністю управляти відповідно до економічної системи, що змінюється, але, в першу чергу, з культурно-історичними і соціокультурними особливостями суспільства;

- результативність культури визначається її відповідністю інтересам, цінностям, стереотипам більшої частини населення. Звідси і виникає важливість культурної підсистеми, яка виявляється значущою як для формування Конституційних положень, так і для ефективного управління [1, с. 87].

Висновки. Актуальність теми реформування політичної системи як запоруки політичної безпеки держави полягає у створенні ефективної системи управління в умовах затяжної економічної кризи в країні. У зв'язку з цим особлива увага повинна акцентуватися на організації та вдосконаленню всіх аспектів антикризового управління, покращенню кадрового потенціалу органів влади, військової та обороноздатної сфер; подоланні політичних, організаційних та технологічних суперечностей в українському суспільстві. Соціально - економічна модель олігархічного капіталізму виявила неспроможність забезпечувати політичну безпеку Української держави.

На сучасному етапі розвитку, Україна має фундаментальні проблеми, тому, розбудова громадянського суспільства, забезпечення адекватного рівня взаємодії між державою та громадянським суспільством є необхідною складовою політичної модернізації і демократизації, що є прямим шляхом до досягнення політичної безпеки країни.

Джерела

1. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор: учебное пособие /сокр. пер. с англ. А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной; под ред. М. В. Ильина, А. Ю. Мельвиля. Москва: Аспект Пресс, 2002. С. 84-139.
2. Кравчук О. Ю. Політична безпека як критерій реалізації функцій політичної системи держави. Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. 2013. № 14 (193). С. 87-89.
3. Кремень В. Г., Бінько І. Ф., Головащенко С. І. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення: монографія. Київ: МАУП, 1998. С. 64-65.
4. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навчальний посібник. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. 93 с.
5. Мизер А. А. Политическая безопасность государства: постановка проблемы. Научные и образовательные проблемы гражданской защиты. 2012. № 1. С. 89-95. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-bezopasnost-gosudarstva-postanovka-problemy>.
6. Spiro H. Comparative Politics. A Comprehensible Approach. American Political Science Review, LVI.

Лавриненко Лариса Миколаївна

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Інститут економіки та прогнозування НАН України

Рудюк Людмила Василівна

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

РИНОК ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена виявленню специфіки взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг. Розглянуто особливості функціонування вітчизняного ринку праці та ринку освітніх послуг. На цій основі проводиться аналіз основних тенденцій їхнього розвитку та взаємодії між ними. Ключові слова: ринок праці; ринок освітніх послуг; вища освіта; освітня політика держави; ринкова економіка; збалансованість попиту і пропозиції.

Сучасна ринкова економіка передбачає формування системи взаємодії ринків, кожен із яких має свою власну відокремлену функцію, обумовлену певною метою та відповідними завданнями. Серед цих ринків особливе місце займають ринок праці та ринок освітніх послуг, які взаємопов'язані між собою та

формують свого роду фундамент усіх ринкових відносин. Ринкові трансформації, охоплюють усі сфери життя суспільства, змінюючи при цьому структуру попиту на працю та переорієнтацію економічних запитів. Відзначається прагнення створити освітні організації якісно нового типу, які зорієнтовані на глобальний ринок освіти та впровадження технологічних інновацій, побудова начального процесу на принципах синергії, поєднання науково-дослідної та навчальної діяльності задля отримання нової, якісної освіти, яка б готувала конкурентоспроможних фахівців на ринку праці, відповідно до нових тенденцій та вимог сьогодення. В даний час актуальність проблеми взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг обумовлена нагальною потребою згладжування непередбачуваності, мінливості й циклічності розвитку ринкового середовища, в тому числі і даних ринків.

Ринок праці та ринок освітніх послуг є найбільш складними елементами ринкової економіки, оскільки у процесі визначення ціни при певних умовах функціонування стикаються не тільки інтереси продавця і покупця, але й відображаються практично усі соціально-економічні зміни у суспільстві. Ринок праці являє собою систему соціально-економічних відносин із купівлі та продажу такого специфічного товару, як праця, що проявляються у сферах формування попиту і пропозиції та працевлаштування. Побудова інноваційної економіки вимагає збільшення кількості освічених працівників якісно нового типу, таких, що володіють інноваційним типом мислення, фундаментальними знаннями, здатні ефективно використовувати нові інформаційні технології [1]. Отже, потреба в інноваційному розвитку національної економіки вимагає розробки нової концепції виховання та підготовки кадрів і вирішення існуючих суперечностей на ринках освітніх послуг та праці.

Рівень розвитку освіти у будь-якій державі визначає конкурентоспроможність економіки та соціальний добробут населення. Ринок освітніх послуг являє собою систему соціально-економічних відносин між навчальними закладами та споживачами з метою продажу і покупки освітніх послуг. Ринок освітніх послуг є, з одного боку, самостійним ринковим утворенням, а з іншого – складовою частиною ринку капіталу, так як знання, навички та вміння є формою капіталу – людським капіталом

Найважливіша сфера соціально-економічного життя суспільства – це ринок праці, адже збалансованість попиту і пропозиції робочої сили, зменшення безробіття частково знімають соціальну напруженість у країні, забезпечують стає економічне зростання та потребують здійснення заходів, серед яких провідну роль відіграє взаємодія освіти і ринку праці.

Конкурентоспроможність будь-якої економіки визначається як структурою у сфері зайнятості населення, що відповідає вимогам часу, так і рівнем продуктивності праці. Структура зайнятості ринку праці України змінюється, але напрям змін повною мірою не відповідає вимогам глобалізаційних процесів у світі. Розгляд проблеми зайнятості економічно активного населення викликає низку запитань щодо створення чіткої та виваженої системи відносин між зайнятим та незайнятим населенням працездатного віку, яка б враховувала господарські інтереси між окремими територіями та сприяла економічному зростанню на національному рівні.

Сучасний стан українського ринку праці характеризується наявністю певних проблем. Через низьку мотивацію до трудової діяльності, недостатню конкурентоспроможність на ринку праці, відсутність відповідних професійних навичок протягом усього періоду ринкових трансформацій спостерігається масштабне безробіття серед молоді, особливо серед випускників навчальних закладів.

Дослідження національного ринку праці свідчать про наявність чинників, які негативно позначаються на стані його розвитку. Зокрема, це: неефективна структура зайнятості, наявність значної частки неефективних робочих місць (вартість створення нового робочого місця перевищує виплати й податкові пільги); поширення нестандартних форм зайнятості, в тому числі – неформальної (зберігається частка неформальної зайнятості у будівництві, сільському господарстві, ремонті автомобілів, діяльності готелів і ресторанів тощо); неузгодженість попиту та пропозиції робочої сили (збільшення кількості претендентів на одну вакантну посаду за одними видами професій і нестачі кваліфікованих робітників – за іншими); низький рівень мотивації працівників і їхніх роботодавців до підвищення кваліфікації та ін. Дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією збільшився також за всіма групами професій (див. табл. 1).

Найбільш конкурентними залишаються професії кваліфікованих працівників сільського господарства (99 та 14 працівники на одне місце відповідно).

Таблиця 1

Динаміка попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці за професійними групами

Професійні групи	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб			Потреба роботодавців у працівниках, тис. осіб			Навантаження на одне робоче місце, осіб		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Законодавці, вищі державні службовці, керівники	64,6	55,02	47,3	3,0	4,2	4,4	21	13	10
Професіонали	35,6	29,7	29,2	5,0	26,4	7,5	7	4	4
Фахівці	40,0	32,9	31,3	4,5	5,7	7,4	9	5	4
Технічні службовці	23,2	18,8	18,3	1,9	2,8	3,5	12	6	6
Працівники сфери торгівлі та послуг	58,9	54,2	49,3	6,4	9,2	11,0	37	4	4
Кваліфіковані робітники сільського господарства	69,5	16,7	15,3	1,0	1,25	1,5	99	20	14
Кваліфіковані робітники з інструментом	37,15	31,1	27,9	8,9	13,5	18,8	17	2	1
Робітники обслуговування устаткування ³	65,3	60,2	59,5	8,9	13,6	17,5	32	4	4
Найпростіші професії	54,8	49,9	46,5	6,0	8,9	11,1	39	5	4
Разом	449,05	348,5	324,6	45,6	72,0	82,7	276	67	54

Джерело: Електронні ресурс Державного комітету статистики України // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Актуальною є й проблема невідповідності робочої сили вимогам нового етапу розвитку, якому притаманні поширення нових технологій, що застосовуються у всіх галузях виробничої діяльності. На сьогодні на підприємствах використовують ту робочу силу, що була підготовлена в умовах попередньої системи виробничих відносин, значна частина якої – особи передпенсійного віку. Такий рівень кваліфікації робочої сили не відповідає вимогам сучасного етапу розвитку. Рівень зайнятості економічно активного населення працездатного віку в 2018 році становив 66,1 %, 2017 року – 64,5 %, 2016 року – 64,2 %. Рівень безробіття економічно активного населення працездатного віку в 2019 році становив 8,6%, 2018 році – 9,1%, 2017 року – 9,9%, 2016 року – 9,7%.

Останнім часом Україна безповоротно втрачає тисячі кваліфікованих кадрів. Міграційні настрої дуже сильні серед найбільш освіченої частини молоді, включаючи тих, хто отримав освіту в університетах США, Європи та інших країн. Можливості самореалізації для них всередині країни обмежені. Так, у порівнянні, за 2016 рік емігрувало з країни 246,2 тис. українців, у 2018 році – 610 тис. українців. Міграція в Україні є циркулярною. Не можна сказати, що ці люди лишають нашу країну назавжди. Вони часто їдуть за кордон працювати, повертаються назад, через деякий час знову їдуть. Дослідники проблеми говорять, що до 4 мільйонів українців є трудовими мігрантами. За деякими підрахунками, одночасно за кордоном перебувають близько 2,5-3 мільйонів українців.

Ринок освітніх послуг виявився не готовий оперативно реагувати на зміни попиту в результаті структурних зрушень в економіці, що гальмує розв'язання проблем дефіциту кваліфікованих робочих кадрів і залишає суттєву диспропорцію між попитом і пропозицією на ринку праці. Необхідно забезпечити розвиток професійної освіти, оскільки на сучасному етапі зростає потреба національного господарства у висококваліфікованих працівниках реального сектору економіки. Слід суттєво підвищити якість професійної підготовки на всіх рівнях освіти шляхом спрямованості її на міжнародні стандарти, орієнтації освітніх установ на потреби регіонального, локального і місцевого ринків праці. Динамічній моделі соціально-економічного розвитку країни повинна відповідати адаптивна система освіти, яка здатна швидко реагувати на зміну вимог ринку праці, зміну темпів економічного зростання, готувати і відтворювати фахівців, що здатні працювати у конкурентному середовищі [2]. Інструментарій механізму подолання цих професійних диспропорцій включає проведення адміністративно-організаційних заходів, спрямованих на здійснення структурних зрушень у сфері професійної освіти, впровадження змін в організаційно-фінансовому механізмі регулювання розвитку освітнього комплексу, а також розширення освітніх послуг, що надаються недержавними освітніми закладами.

Стратегія управління кадрами повинна передбачати і закріплювати: забезпечення виробництва робочою силою високого рівня завдяки механізмам планування, відбору, найму та вивільнення; безперервне підвищення кваліфікації працівників, перепідготовку, профорієнтацію; організацію просування та ефективної ротації кадрів; формування команд, підприємницьких груп і колективів; удосконалення

організації стимулювання праці; диференційований підхід до кожного працівника через застосування дійових систем винагородження, заохочення, стимулювання виконавчої, творчої та організаційної діяльності.

Відповідно до наявних світових тенденцій позитивного досвіду підприємств у країнах із ринковою економікою ефективними елементами кадрової стратегії слід вважати такі: переорієнтацію кадрової політики підприємств різних форм власності на підвищення кваліфікації своїх працівників через механізми навчання та динамічні організаційні перестановки, на протигагу пошуку нових висококваліфікованих кадрів поза межами організації або виробництва, що не дає позитивних результатів; відмову від масового використання вузькоспеціалізованих низькооплачуваних працівників і надання пріоритету високооплачуваним кваліфікованим робітникам широкого профілю; використання системи безперервного навчання та підвищення кваліфікації кадрів безпосередньо на підприємствах, підхід до навчання як до інтегрованого складника сучасного виробничого процесу; співробітництво підприємств із консультативними та навчальними центрами щодо підготовки фахівців, навчання новим професіям, розроблення техніко-технологічних та організаційних нововведень.

Відсутність стійких зв'язків між освітніми установами та потенційними роботодавцями призводить до виникнення дефіциту кадрів певних спеціальностей, з одного боку, та проблеми при працевлаштуванні значного числа випускників закладів професійної освіти – з іншого. Ринок праці відіграє важливу роль у відтворенні робочої сили, що відповідає сучасним потребам; забезпечує розподіл і перерозподіл робочої сили між галузями і територіями; активізує мобільність робочої сили; стимулює зростання продуктивності праці та ін. Безумовно, і ринок праці, і ринок освітніх послуг, не дивлячись на свою ринкову сутність, є керованим із боку держави, яка є також регулятором їхнього функціонування. Налагодження ефективного соціально-економічного механізму взаємодії ринків праці та освітніх послуг є важливим чинником економічного зростання держави, яке, у свою чергу, створює матеріальні умови для людського розвитку, в тому числі для підвищення і поширення освіченості.

У системі соціального партнерства держава повинна виконувати низку функцій, зокрема виступати у ролі власника, роботодавця, посередника, координатора та законодавця. Основним завданням держави є створення ефективного механізму соціального партнерства за участю підприємців та працівників, який би забезпечував збалансоване врахування інтересів та задоволення потреб учасників. Забезпечення партнерських відносин між державою, найманими працівниками та роботодавцями дозволить зменшити навантаження на державні органи соціального захисту населення та покращити соціально-економічну ситуацію в країні.

Джерела

1. Лавриненко Л.М. Мотиваційна складова професійної компетентності / Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства: збірник тез I Міжнародної науково-практичної конференції / Чернігів. нац. технол. ун-т. – Чернігів, 2018. – С. 510-512.
2. Лавриненко Л.М. Вплив ринку освітніх послуг на розвиток економіки та ефективність функціонування ринку праці // Public communication in science: philosophical, cultural, political, economic and IT context: Collection of scientific papers «АГОΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Vol.1), May 15, 2020. Houston, USA: European Scientific Platform. P. 50-52. <https://doi.org/10.36074/15.05.2020.v1.18>

Грабовська Вікторія Миколаївна
Ірпінський державний коледж економіки і права

ПОНЯТТЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена поглибленому дослідженню правового регулювання фактичного шлюбу. В умовах глобалізації, зважаючи на стрімкий ріст кількості фактичних шлюбів, ця правова категорія немає достатньої правової захищеності з боку держави. В результаті, учасники фактичних відносин ризикують порушенням майнових та особистих (немайнових) прав. Ключові слова: держава, фактичний шлюб, глобалізація, майнові та особисті права.

Важливим завданням сучасного українського законотворення є вдосконалення сімейного законодавства з метою чіткого відображення та врегулювання сімейних правовідносин, що виникають на практиці. Тому необхідно вдало поєднати багатовікові українські національні традиції з викликами сучасності. Виникає необхідність модернізації українських, та збільшення кількості імплементованих норм щодо регулювання фактичного шлюбу, як специфічного різновиду шлюбу. Адже в умовах глобалізації, зважаючи на стрімкий ріст кількості фактичних шлюбів, ця правова категорія немає достатньої правової захищеності з боку держави. В результаті, учасники фактичних відносин ризикують порушенням майнових

та особистих (немайнових) прав. Що, в свою чергу, зумовлює необхідність поглибленого дослідження правового регулювання фактичного шлюбу.

Суспільні відносини у сфері правового регулювання шлюбу, в тому числі фактичного, є досить популярним об'єктом дослідження серед науковців. Можна прослідкувати їх відображення у публікаціях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема, у працях О. Бойко, В. Борисової, С. Братуся, В. Ватраса, К. Глиняної, В. Гопанчука, І. Дзери, О. Дзери, Л. Драгневича, А. Дутко, І. Жилінкової, О. Захарової, С. Індиченко, Т. Кириченко, Л. Липець, Н. Ляшенко, Г. Миронової та інших.

Виходячи з визначення, шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану (ч.1. ст.51 Конституції України, ст.21 Сімейного кодексу України (далі – СКУ)) з реалізацією взаємних прав і обов'язків по відношенню до шлюбного партнера і до дітей та інші. В Україні даний тип відносин немає правової визначеності фактичного шлюбу. На сьогодні СКУ згадує про релігійний обряд шлюбу і не надає йому правової значимості, а прирівнює до шлюбних фактичних відносин. А до «фактичних шлюбних відносин» належать стосунки між жінкою та чоловіком, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі (ст. 74 СКУ) [1].

Для більш конкретного розуміння фактичного шлюбу, в сімейному кодексі необхідно окреслити наступні ознаки: а) факт спільного співжиття протягом не менше двох останніх років; б) взаємна матеріальна підтримка; в) публічне виявлення подружніх відносин перед третіми особами; г) спільне виховання дітей [5, с. 18].

Але на сьогодні постає потреба виділити наступні, найбільш суттєві, ознаки фактичних шлюбних відносин: 1) у фактичних шлюбних відносинах можуть перебувати тільки жінка та чоловік; 2) відсутність зареєстрованого в органах державної реєстрації актів цивільного стану шлюбу як між особами, що спільно проживають, так і з будь-якою іншою особою; 3) намір жінки та чоловіка встановити стійкі відносини, притаманні шлюбу; 4) постійне спільне проживання; 5) ведення спільного господарства; 6) взаємне матеріальне забезпечення та піклування; 7) публічність відносин, відсутність приховування їх перед третіми особами.

І все ж таки, необхідно вказати на переваги зареєстрованого шлюбу перед фактичними шлюбними відносинами, зокрема: при отриманні особою житла за соціальним забезпеченням площа житла вираховується залежно від кількості членів сім'ї; право на отримання окремої кімнати в гуртожитку має лише подружня пара; майно двох осіб вважається спільно нажитим і є їх спільною власністю, тільки коли йдеться про подружжя; лише інший з подружжя має право на спадкування майна померлого подружжя; лише інший з подружжя має право на усиновлення дитини іншого з подружжя; спрощена процедура отримання візи для виїзду за кордон для подружжя порівняно з отриманням візи для двох окремих людей (ст. 6 Шенгенського прикордонного кодексу (Schengen border code)); спрощена процедура отримання громадянства у шлюбі з іноземцем, якщо один із подружжя є громадянином тієї країни, громадянство якої бажає отримати інший з подружжя [3, с. 76-77]. Отже, шлюб не змінює стосунки двох осіб, а легалізує та захищає їх відносини, тобто визнає осіб близькими та рідними перед законом. Такий вибір є пріоритетною формою шлюбу в Україні. Адже саме зареєстрований шлюб сприяє створенню та зміцненню сімей, укріпленню родинних стосунків, захисту майна сімей від сторонніх осіб, захисту прав дітей, забезпеченню стабільності та стійкості шлюбів, зменшенню причин, що можуть призвести до розпаду сім'ї, створенню перешкод для розлучень.

Фактичні шлюбні відносини мають місце у СКУ, але не прирівнюються на законодавчому рівні до законних, тому що шлюб, який зареєстрований в органах ДРАЦС, забезпечує стабільність шлюбних відносин, охороняє права та інтереси подружжя і їхніх дітей, а фактичні шлюбні відносини не є спрощеним варіантом проживання осіб разом і в кінцевому результаті є довготривалою, складною та самостійною процедурою доказування своїх прав та інтересів, адже держава не регулює такі питання [4, с. 345]. У фактичному шлюбі виникають проблеми у визначенні походження дитини, захисту особистих немайнових та майнових прав.

Правове регулювання фактичного шлюбу закріплене тільки у ст. 21, 74, 91, 125 СКУ, проте ці норми не розкривають повністю його зміст, в той час, як зареєстрований шлюб регулюється Розділом II СКУ «Шлюб. Права та обов'язки подружжя» [2, с. 345]. Тут виявляється правова колізія, яка полягає в неузгодженості міжнародних договорів з національним законодавством, а саме в аспекті урівнювання фактичного з цивільним шлюбом, адже кожна особа має право на повагу до свого приватного та особистого життя, тому має право обрати ту форму шлюбних відносин, яка ставить її в комфортні умови для існування.

В результаті проведеного дослідження сформульовано визначення фактичного шлюбу; визначені та охарактеризовані суттєві ознаки фактичних шлюбних відносин; окреслені проблеми правового регулювання фактичного шлюбу; з'ясовані переваги правового регулювання зареєстрованого шлюбу над фактичним, адже в Україні відсутня чітка система правового регулювання фактичного шлюбу, але поява у Сімейному кодексі України правових норм, які б регулювали фактичні шлюбні відносини, повною мірою

продиктована змінами у суспільному житті, поширенням фактичних шлюбних відносин серед населення (така норма усуне ситуацію перебування фактичного шлюбу поза законом, надасть учасникам фактичних шлюбних відносин певної правової визначеності та забезпечить захист інтересів чоловіка та жінки, що перебувають у «фактичному шлюбі»).

Для визначення поняття фактичних шлюбних відносин найбільш вдалим є застосування терміну «фактичний шлюб», який необхідно закріпити на законодавчому рівні. Замість об'ємного юридичного словосполучення «жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі» доцільним було б закріплення терміну «фактичне подружжя». Враховуючи наведені ознаки, пропонується визначити фактичний шлюб як союз жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або будь-якому іншому шлюбі, який характеризується їх постійним спільним проживанням, веденням спільного господарства, взаємним матеріальним забезпеченням та піклуванням, публічністю та наміром створити стійкі відносини, притаманні шлюбу.

Джерела

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – Ст. 273.
2. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.
3. Килкэли У., Чефранова Е.А. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод / У. Килкэли, Е. А. Чефранова.-М., 2001. – 161 с.
4. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник / З. В. Ромовська. – К.: Правова єдність, 2019. – 500 с.
5. Цірат А. Спільне проживання без офіційного оформлення, але з юридичними наслідками / А. Цірат, О. Сліпченко // Юридична газета. – 2018. – № 10-11. – С. 18-19.

Маценко Юлія Олексіївна

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

СУТНІСТЬ СИСТЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто теоретичні основи і сучасні тенденції у формуванні системи адаптації персоналу та її ролі в підвищенні ефективності діяльності підприємства, наведено найпоширеніші методи адаптації персоналу та проаналізовано класифікацію методів. Ключові слова: адаптація персоналу, трудова адаптація, управління адаптацією, персонал, види адаптації, методи адаптації.

В умовах ринкової конкуренції людські ресурси є одним з головних факторів, що визначають економічний стан українських організацій. Серйозні збої в роботі компанії можуть виникати через те, що керівники віддають перевагу фінансовим, виробничим питанням, проблемам матеріально-технічного забезпечення або збуту готової продукції, і не звертають належної уваги на персонал, який забезпечує діяльність організації по всіх цих напрямках.

У сучасному світі відбувається підвищення ролі і значення управління персоналом в загальній системі управління. А це говорить про те, що конкурентоспроможність бізнесу в більшій мірі визначається ефективністю соціального менеджменту.

В управлінні персоналом одним із пріоритетних напрямків є створення і розвиток систем адаптації персоналу в організації. В даний час процес адаптації в багатьох організаціях технологічно не відпрацьований, тобто, позбавлений чіткого регламенту і системи правил, що визначають, як повинні вирішуватися ключові питання управління.

Актуальність дослідження пояснюється, перш за все, тим, що процедура адаптації персоналу покликана полегшити входження нових співробітників у життя організації.

Проблема адаптації персоналу на підприємстві та її вплив на ефективність роботи персоналу в різних аспектах розглядалася в наукових публікаціях Архипова Н.І., Базарова Т.Ю., Веснін В.Р., Воліна В.А., Дятлова В.А., Срьоміна Б.Л., Ігнат'єва А.В., Кибанова А.Я., Коханова Є. Ф., Кузнєцова Ю.В., Максимцова М.М. Маслова Е.В., Мескон М.Х., Одегова Ю.Г., Галявіни І.Ю., Підлісного В.І., Самігіна С.І., Сульдїна Г.А., Столяренко Л.Д., Травіна В.В., Хедоурі Ф. та інших авторів.

Слово «адаптація» запозичене з біології (від лат. «adaptation» – пристосування) і означає пристосування до навколишнього середовища.

У різних областях науки виділяють соціальну і трудову адаптацію. Певною мірою ці два види адаптації перетинаються один з одним, але кожна має і самостійні сфери прикладання: соціальна діяльність включає і технічні, і біологічні, і соціальні аспекти. З точки зору управління персоналом найбільший інтерес представляє трудова адаптація.

На думку Д.А. Апперова: «трудова адаптація працівника - це процес активного, взаємного пристосування працівника і організації, що ґрунтується на поступовому звиканні співробітника до нових професійних, соціальних і організаційно-економічних умов праці» [1].

Як і будь-який інший процес, даний вид діяльності виконує ряд функцій і основних завдань, за допомогою яких відбувається розвиток і подальше функціонування підприємства. В табл. 1 наведено основні функції адаптації працівників [2].

Таблиця 1

Функція	Характеристика
Зменшення стартових витрат як особистості, так і підприємства	Новий співробітник не може працювати в повну силу, так як для цього йому не вистачає знань специфіки організації, інформації про норми і цінності цієї організації. Отже, існують певні втрати в ефективності. Ефективна трудова адаптація зменшує ці стартові витрати і дає можливість новому співробітнику швидше досягти встановлених стандартів виконання роботи.
Зниження тривожності і невпевненості нового працівника	Тривожність і невпевненість в даному випадку означають боязнь провалів в роботі і неповну орієнтацію в робочій ситуації. Це нормальний страх людини перед новим і невідомим.
Скорочення плинності кадрів	Якщо працівники відчувають себе незатишно на новій роботі і відчувають себе непотрібними, то у них може з'явитися бажання звільнитися.
Економія часу керівника і співробітника	Новий співробітник, що не повністю адаптувався в організації, вимагає значно більше часу на допомогу в процесі виконання покладених на нього обов'язків.
Розвиток позитивного ставлення до роботи, задоволеності роботою і реалізму в очікуваннях	Процес трудової адаптації має сприяти формуванню позитивного ставлення нових працівників до організації, до свого підрозділу і дорученої справи. Це є неодмінною умовою високих робочих показників.

Як видно з табл. 1 адаптація персоналу на підприємстві виконує ряд дуже важливих функцій. Правильна трудова адаптація без перебільшення є однією з складових успішного підприємства.

При дослідженні питання адаптації слід розрізняти активну адаптацію, коли працівник прагне впливати на середовище для того, щоб змінити його, і пасивну, коли він не прагне до такого впливу. Найефективнішою є адаптація, коли новий працівник активно пристосовується до змінного середовища за допомогою відповідного керуючого впливу і використання різних засобів (організаційних, технічних, соціально-психологічних і т.п.).

У класифікації представлені основні види адаптації індивіда в новій організації (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація видів адаптації

1.1. Первинна адаптація передбачає пристосування молодих співробітників, які не мають досвіду професійної діяльності.

1.2. Вторинна адаптація передбачає пристосування співробітників, що мають досвід професійної діяльності (змінюють область діяльності або професійну роль).

2.1. Психофізіологічна адаптація – це пристосування до нових фізичних і психологічних навантажень, фізіологічних умов праці.

2.2. Соціально-психологічна адаптація передбачає пристосування до нового соціуму, нормам поведінки і взаємин у іншому колективі.

2.3. Професійна адаптація – це поступове доопрацювання трудових здібностей (професійних навичок, додаткових знань, навичок співпраці тощо).

2.4. Організаційна адаптація – це засвоєння ролі та статусу робочого місця і підрозділу в загальній організаційній структурі, розуміння особливостей організаційного та економічного механізму управління фірмою.

3.1. Активна адаптація передбачає, що індивід сам прагне впливати на середовище з тим, щоб змінити його.

3.2. Пасивна адаптація – індивід не прагне до такого впливу і зміни.

4.1. Прогресивні результати адаптації припускають, що після завершення періоду ознайомлення з організацією відбудеться підвищення продуктивності праці, рівня дисципліни.

4.2. Регресивні результати адаптації виникають у разі пасивної адаптації до середовища з негативним змістом [3].

Таким чином, з рис. 1 чітко видно, що складність, багатоаспектність і різноспрямованість процесу адаптації нового працівника в специфічні організаційні умови вимагає від керівництва компанії реалізації ефективної політики управління даним процесом і безперервного моніторингу його ходу і результатів.

Також адаптацію розглядають за напрямками на виробничу і позавиробничу. Цей критерій є визначальним для ширшої класифікації (рис. 2).

Рис. 2. Види адаптації та фактори, що впливають на неї

Виробнича адаптація – явище складне, його можна розглядати з різних сторін, виділяючи психофізіологічну, професійну і соціально-психологічну форми. Кожна з них має свій об'єкт, цільові завдання з показники ефективності [9]. Тобто звикання, пристосування до змісту і характеру трудової діяльності, до її умов і організації. Вона виражається в певному рівні професійних знань і навичок відповідно до характеру особистості та характеру професії.

Зазвичай адаптація на «самовплив» триває до 1,5 року, але при грамотному управлінні її термін скорочуються до декількох місяців. Основні цілі, які працедавець переслідує при організації адаптаційного періоду новачків, зводяться до: зменшення стартових витрат; зниження ступеня невизначеності у недавно прийнятих на роботу співробітників; скорочення плинності кадрів та розвитку у персоналу позитивного і конструктивного ставлення до роботи.

Найпоширеніші методи адаптації персоналу в Україні – це:

1. Інструктаж на робочому місці.

Інструктаж – пояснення та демонстрація прийомів роботи безпосередньо на робочому місці. Основними особливостями цього методу є його орієнтація на ознайомлення з конкретними операціями, які

входять до складу професійних обов'язків працівника. Інструктаж на робочому місці є недорогим та ефективним засобом розвитку простих технічних навичок.

2. Наставництво.

Наставництво в більшості компаній становить навчання на практиці, в якому досвідчений співробітник-наставник або безпосередній керівник вводить новачка в курс справи. Наставник допомагає, контролює, коригує на першому етапі результати роботи нового працівника, відіграючи в цьому процесі роль скоріше радника, ніж вчителя та контролера. До нього новий працівник звертається за допомогою чи порадою, а наставник спрямовує його дії. Одна з характерних особливостей наставництва в тому, що наставник, будучи штатним співробітником організації, зазвичай виконує все коло завдань з навчання підопічних без звільнення від основної роботи. Метою наставництва є різнопланова адаптація новачка в організації і розкриття його потенціалу. Додатковими завданнями є: підтримка і насага співробітників, розвиток комунікативних і управлінських навичок самого наставника. Основна відмінність наставництва від тренінгу полягає в тому, що наставництво, на відміну від тренінгу є процесом, а не разовим заходом [7].

3. Навчання без відриву і з відривом від виробництва.

За кордоном методи адаптації персоналу набагато різноманітніше. В даний час існують різні методи (схеми) адаптації, що враховують різні чинники: посада співробітника, його професійний рівень, сферу діяльності організації [4]. Найцікавішими є наступні популярні за кордоном методи адаптації персоналу (табл. 2).

Таблиця 2

Популярні закордонні методи адаптації персоналу

№ з/п	Назва методу	Зміст методу
1	Secondment (вторинне навчання)	– це "прикомандирування" персоналу на певний час в іншу структуру для оволодіння необхідними навичками. При цьому secondment не має нічого спільного із стажуваннями або відрядженнями. Його суть зводиться до того, що співробітника на час відправляють в інший підрозділ тієї ж компанії або в іншу компанію. Secondment може бути як короткостроковим (близько 100 годин робочого часу), так і більш тривалим (до року). У США та Європі цей метод дуже популярний [8].
2	Buddying (від. англ. Buddy – друг, приятель)	– це, перш за все, підтримка, допомога, якоюсь мірою керівництво і захист однієї людини іншою з метою досягнення його результатів. Цей метод заснований на наданні один одному об'єктивного та чесного зворотного зв'язку та підтримки у виконанні цілей і завдань (як особистих, так і корпоративних) і в опануванні нових навичок. Суть цього методу полягає в адаптації через приятелювання з колегою. Цей принцип відрізняється відсутністю якої-небудь ієрархічності і наявністю постійного двостороннього зворотного зв'язку. Оптимальний термін для buddying – один рік і він особливо важливий у перші тижні роботи новачка.
3	E – learning (дистанційне навчання) або blended learning (змішане навчання)	– для ефективного використання e-learning потрібна висока дисципліна (навіть самодисципліна). В Європі цю проблему вирішують максимальною інтерактивністю модулів. Програми естетично красиві, від них неможливо відірватися, в них присутня інтрига, інтерес співробітника постійно підігривається. На Заході e-learning існує близько 6 років.
4	Метод занурення	Використовується для керівників різного рівня. Він припускає повне "занурення" співробітника в практичну діяльність з перших днів роботи. Основна мета методу – швидке входження нового співробітника в трудовий процес. Цей вид адаптації передбачає, що у нового працівника в найкоротші терміни сформується певні управлінські навички та вміння, необхідні йому для ефективного виконання своїх функцій на даному робочому місці [5].
5	Кадрові школи	Це метод навчання, що часто зустрічається в страхових компаніях. Метод кадрових шкіл використовують тоді, коли необхідно в короткі терміни провести навчання нових співробітників стандартам професійних навичок і знань, рідко вивчається в будь-яких навчальних закладах. Навчання такого типу необхідно, тому що нові співробітники, які приходять в організацію, можуть бути з різних сфер діяльності. Основне

		завдання такого навчання людей різних професій – це привести їх до єдиного розуміння основних технологій та специфіки даної організації [6].
6	Job Shadowing	Суть Shadowing полягає в тому, що працівник супроводжує (стає "тінню") досвідченого співробітника в реальній робочій обстановці, слідує за ним як "тінь" протягом робочого дня. Навчається, має можливість обговорювати робочі ситуації не тільки зі співробітником, "тінню" якого він є, але і з іншими членами команди, й отримувати зворотний зв'язок [3]. Результатом Shadowing є більш чітке та ясне розуміння співробітниками філософії, цілей і завдань організації. Shadowing розглядається як процес, в який залучені як співробітник, який навчається, («тінь»), так і його «наставник». Створюється ситуація, коли кожен «наставник» є чиеюс «тінню», а кожна «тінь» стає чіємось «наставником» [3].

Усі методи можна використовувати на практиці в комплексній взаємодії. Вони дозволяють співробітникам швидше стати повноцінною частиною колективу і виробничого процесу, виконувати свої обов'язки ефективно, не робити помилок, не відчувати тривоги з приводу свого нового оточення, нових обов'язків.

Таким чином, запропоновані методи з адаптації персоналу на підприємствах дадуть змогу сформуванню персоналу із працівників, які мають стратегічне мислення, підприємливість, широку ерудицію, високу культуру та прагнення забезпечити ефективність діяльності власного (в якому працюють) підприємства. Запропонований процес адаптації персоналу дасть змогу підвищити конкурентоздатність працівників та підвищити продуктивність праці на підприємстві. Слід зазначити, що зупинятися тільки на адаптації персоналу керівництву підприємств не варто. Персонал потрібно постійно вдосконалювати за рахунок навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації.

Джерела

1. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент: цільове управління персоналом організацій [Електронний ресурс] / Г. А. Дмитренко. – Режим доступу : <http://library.if.ua/books/151.html>.
3. Збрицька Т.П., Савченко Г.О., Тагаревська М.С. Управління розвитком персоналу. Навч. посібник. / Одеса, Атлант, – 2013, – 427 с.
4. Поліщук Г. М. Персонал підприємства – основа ефективної діяльності / Г. М. Поліщук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2000. – № 2(21). – С. 7-12.
5. Управление персоналом организации. Практикум : учебное пособие / под ред. д.э.н., проф. А. Я. Кибанова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 296 с.
5. Хміль Ф. І. Управління персоналом : навч. посібн. / Ф. І. Хміль. – К. : Видавничий центр "Академія", 2006. – 488 с.
6. Щербак Л. П. Підготовка кадрів на виробництві / Л. П. Щербак // Справочник кадровика. – 2003. – № 12(18). – С. 41-43.

Гуцман Анастасія Олександрівна

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Дугієнко Наталя Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент

Запорізький національний університет

ВПЛИВ КОРОНАВІРУСУ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇН СВІТУ

У статті досліджено вплив коронавірусу на зовнішньоекономічну діяльність країн світу. Визначено, що кількість заражених зростає з кожною хвилиною і для боротьби з цим недугом уряди всіх країн вживають карантинні обмеження. Ці обмеження стосуються вільного пересування людей, транспортних переїздів між містами, областями та регіонами, закриття розважальних та навчальних закладів, офісів тощо. У процесі дослідження встановлено, що саме це може швидкими темпами призвести до зниження рівня економіки країн світу, негативно вплинути на зовнішньоекономічну діяльність. Обґрунтовано необхідність розробки плану щодо подолання наслідків карантину. Ключові слова: коронавірус, COVID-19, карантин, пандемія, зовнішньоекономічна діяльність.

Постановка проблеми. Вимушений карантин, через активне розповсюдження інфекції може призвести до певних зовнішньоекономічних проблем для кожної з країн світу. Вже зараз діють обмеження щодо пересування населення планети країнами світу. Про карантин оголосили всі країни Європи, США, Австралія, Китай, Іран, Південна Корея, Канада та інші. Жорсткі обмеження карантину можуть призвести до виникнення проблем для економік різних країн світу, адже через обмеження втрати вже є на мікрорівні

та виникають на макрорівні. Новоутворені проблеми для економіки потребують аналізу та дослідження для подолання наслідків карантину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських вчених, які у своїх наукових роботах досліджували та аналізували вплив вірусу COVID-19 на стан економічного розвитку України та світу, заслуговують уваги роботи таких авторів: Григораши О. В., Григораши Т. Ф., Долбнева Д. В., Луканова В.В., Туманенко В.В., Ченцов В. В. [13-16].

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні впливу на зовнішньоекономічну діяльність обмежень, які зумовлені карантинном через пандемію COVID-19, у дослідженні існуючих і прогнозованих наслідків для економіки країн світу.

Виклад основного матеріалу. Коронавірусна інфекція – вірусне антропонозне захворювання з групи гострих респіраторних вірусних інфекцій, яке зустрічається в усі сезони року та характеризується ураженням верхніх відділів респіраторного тракту та незначно вираженою інтоксикацією із доброякісним прогнозом за виключенням особливих варіантів – тяжкого гострого респіраторного синдрому, близькосхідного коронавірусного респіраторного синдрому та коронавірусної хвороби 2019, спалах якої йде з пандемічним поширенням з 2019 року [1].

Захворювання вперше виявлено у місті Ухань провінції Хубей у Китаї. Перші інфіковані виявлені в кінці грудня 2019 року. Вже з 22 січня 2020 року через стрімке поширення респіраторного захворювання Ухань закривають на карантин, а згодом і всю країну [2]. Цих заходів було не достатньо для припинення заражень, тому сьогодні у кожній країні є хворі на COVID-19. Вчені цей процес назвали пандемією. Пандемія – це сильна епідемія, що характеризується поширенням інфекційного захворювання на всій території країни та суміжних держав, а іноді й багатьох країн світу. Цей термін застосовується до інфекційного захворювання, яке загрожує багатьом людям у всьому світі одночасно. Пандемія відбувається тоді, коли з'являється новий вірус грипу і поширюється по всьому світу, а населення не має імунітету до вірусу, а також ефективних засобів профілактики, тобто вакцинації та лікування [3].

За даними ВОЗ на 11.05.2020 року усі країни світу мають інфікованих на коронавірусну інфекцію. У світі загалом 3 976 043 заражених, 277 708 летальних випадків [4]. Цифри постійно змінюються, нажалю вони ростуть. Зараз лідером за кількістю заражених є США.

За для зниження рівня інфікованих та припинення розповсюдження коронавірусної інфекції багато країн світу оголосили карантин. Країни Європи та інші вже закрили свої кордони для туристів та заборонили внутрішнє пересування населення. В Україні також з березня впроваджено карантин у всіх регіонах, а з 12.05.2020 року почався процес виходу з карантину [5].

Варто зазначити, що не дивлячись на стрімке поширення COVID-19, зовнішньоекономічну діяльність країн світу неможливо зупинити. Оскільки ця інфекція передається повітряно-крапельним шляхом, продовження функціонування експортно-імпортних операцій не потребує зупинення. Зовнішня економіка країн світу продовжує функціонувати. Безумовно, світовий карантин вплине на економіку в цілому для кожної країни, найімовірніше у негативному напрямку.

Перші закриття кордонів почалися в Китаї, як у першоджерела заражень. Деякі авіакомпанії в США, Європі, Латинській Америці, Азії та Африці тимчасово призупинили транспортне сполучення з Китаєм. Україна також припинила пряме авіасполучення з КНР з 3 лютого 2020 року, а Монголія та Киргизстан закрили наземні пункти пропуску на китайському кордоні [6]. Ірак, Ліван, Туреччина, Пакистан та інші країни світу відмовилися приймати авіарейси з Китаю. Наприклад, у США людей, які прибули з Китаю напочатку пандемії вимагали самоізолюватися на двотижневий карантин.

Оскільки Китай майже подолав захворювання, можна розглянути економічні заходи цієї країни як приклад. З метою забезпечення наявності грошей на національному ринку на стабільному рівні та впливу на кредитні відсоткові ставки, 4 лютого 2020 року Народний банк Китаю здійснив купівлю державних облігацій на загальну суму в 1,7 трлн юанів (близько 244 млрд дол.). Також для підприємців знизили кредитні ставки, що має полегшити їх виплати, і запровадили чималий пакет податкових пільг [12]. Це звичайно призведе до значних збитків національної економіки.

Експерти зазначають, що в результаті пандемії постає загроза світової економічної кризи. На зустрічі міністрів фінансів країн «Великої двадцятки» директорка-розпорядниця Міжнародного валютного фонду Кристаліна Георгієва застерегла, що через коронавірус зростання світової економіки нині перебуває під загрозою [6].

Варто зазначити, що країни Європейського союзу, США, Китай мають захисні механізми та сильну фінансову подушку. Це дасть можливість менш болісно для економіки країн перенести наслідки карантинних обмежень. Інші країни, з низьким рівнем життя в майбутньому можуть розраховувати на допомогу МВФ у подоланні економічних криз. Більш ніж 90 країн світу отримають сумарно 100 млрд доларів. Україна може розраховувати на допомогу у 5 млрд доларів [11].

Економісти Оксфорда підраховали, що збитки для світової економіки від епідемії можуть сягнути понад трильйон доларів – це ВВП Індонезії, 16-ої найбільшої економіки країни [6]. Актуальним є те що, ці збитки можуть стати ще більшими, адже через непередбачену мутацію вірусу COVID-19 заходи для подолання захворювання можуть стати ще більш жорсткими, що призведе до падіння економіки в різних галузях діяльності.

Очікування, що Китай закуповуватиме менше нафти, призвели до того, що попит на неї в першому кварталі 2020 року скоротиться вперше за останні 10 років [6]. Скорочення попиту може призвести до падіння цін, можливо навіть знецінення. Процес видобутку та переробки нафти неможливо зупинити або скоротити в один момент, тому знецінення нафти може загрожувати економіці країн-експортерів цієї продукції.

Через карантин індекс Dow Jones впав на 1200 пунктів і загалом втратив 44%. Внаслідок цього 30 найбільших компаній США, які котируються на американських біржах зазнали збитків. Це найбільше різке падіння за пунктами в історії економіки. Втрат зазнають азійські ринки. Це призведе до того, що інвестори надаватимуть перевагу не виробництву, а цінним паперам та золоту. Багато світових компаній, наприклад Microsoft чи Rio Tinto, вже заявили, що не зможуть виконати свої плани з продажів. Італійська асоціація туризму заявила, що через карантин люди відмовились від бронювань готелів на період карантину, для готельного бізнесу Італії це втрати приблизно у 200 млн євро. [7]. Проте, це не єдині сфери діяльності, які перебувають під загрозою кризи.

У рамках зовнішньоекономічної діяльності країн світу можна побачити, що різні організації з метою боротьби з коронавірусною інфекцією вже зараз виділяють значні кошти. Президент США Дональд Трамп підписав ухвалений Конгресом законопроект про додаткові видатки з бюджету на боротьбу з коронавірусом. Згідно з підписаним Трампом нормативним актом, з американського бюджету мають виділити 8,3 мільярда доларів на заходи протидії поширенню хвороби [8]. Сполучені Штати Америки, як лідери економічного розвитку мають вплив на світову економіку, тому виділення коштів є дуже доречним. Державам, які ж членами Світового банку, виділять 12 млрд доларів на боротьбу з поширенням коронавірусу і на подолання економічних наслідків епідемії цього вірусу [9]. Цей внесок є вагомим у боротьбі з пандемією. Загальні витрати Китаю на боротьбу з коронавірусом перевищили 10 мільярдів доларів [10].

Висновки. Зовнішньоекономічна діяльність кожної країни залежить від стабільності економіки свої партнерів, тому зміни в економіці стосуються усіх країн, без винятку. Безумовно, ця пандемія впливає на зовнішньоекономічну діяльність країн світу, здебільшого – негативно. Саме карантинні заходи стримують зовнішньоекономічну діяльність країн світу. Економічні втрати ще немає можливості підрахувати, але прогнози економістів вже зараз є невтішними. Загалом усі заходи суб'єктивно можна вважати виправданими, адже вони направлені на збереження людського життя.

Джерела

1. Інфекційні хвороби (підручник) / за ред. О. А. Голубовської/К. : ВСВ «Медицина» (2 видання, доповнене і перероблене). 2018, 688 С. + 12 с. кольор. вкл. (О. А. Голубовська, М. А. Андрейчин, А. В. Шкурба та ін.).
2. Wuhan virus: China locks down Huanggang, imposes tough travel restrictions in 3 other cities. URL – <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/china-locks-down-two-more-cities-huanggang-and-ezhou-after-wuhan>. (Дата звернення 30.04.2020).
3. ВООЗ офіційно оголосила пандемію коронавірусу. URL : <https://zaxid.net/news/>. (Дата звернення 25.03.2020).
4. Информационная панель ВОЗ по коронавирусной болезни (COVID-19). URL : <https://covid19.who.int/>. (Дата звернення 11.05.2020).
5. Коронавірус в Україні і світі: що відомо на 25 березня URL : <https://www.rbc.ua/ukr/news/koronavirus-ukraine-mire-izvestno-25-marta-1585074468.html>. (Дата звернення 11.05.2020).
7. Спад економіки, закриті кордони та ксенофобія: як спалах коронавірусу впливає на світ. URL : <https://hromadske.ua/posts/spad-ekonomiki-zakriti-kordoni-ta-ksenofobiya-yak-spalah-koronavirusu-vplivaye-na-svit>. (Дата звернення 25.03.2020).
8. Коронавірус: світовій економіці буде непереливки. Можливо, гірше, ніж думали. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-51672773>. (Дата звернення 11.05.2020).
9. Трамп погодився виділити 8,3 млрд доларів на боротьбу з коронавірусом. URL : <https://tyzhden.ua/News/241298>. (Дата звернення 25.03.2020).
15. Світовий банк виділить \$12 млрд на боротьбу з коронавірусом. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/svitoviy-bank-vidilil-12-mlrd-na-borotbu-z-koronavirusom-663642.html>. (Дата звернення 25.03.2020).
16. Китай виділив на боротьбу з коронавірусом понад \$10 млрд. URL : <https://hromadske.ua/posts/kitaj-vidiliv-na-borotbu-z-koronavirusom-ponad-dollar10-mlrd>. (Дата звернення 25.03.2020).
17. Борьба с коронавирусом. МВФ увеличит помощь странам в два раза. URL : <https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/borba-s-koronavirusom-mvf-uvlechit-pomosch-stranam-v-dva-raza>. (Дата звернення 11.05.2020).
18. Як Китай долає економічні наслідки коронавірусу. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/03/5/657710/>. (Дата звернення 30.03.2020).
19. Луканова В.В. Пандемія у контексті сучасних глобальних процесів: цивілізаційне підґрунтя – бінарна опозиція «людство / довкілля». Гілея науковий вісник. Збірник наукових праць. К. : «Видавн. Гілея», 2017. Вип. 127(12). С. 229-231.
20. Туманенко В.В. Філософське дослідження пандемії: історичні та релігійно-наукові передумови. Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2011. №3. С. 76-79.
21. Григораш О. В., Григораш Т. Ф., Ченцов В. В. Світова економіка в умовах COVID-19. Економіка та держава. № 4. 2020. С. 104-108.
22. Долбнева Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. Проблеми економіки. № 1 (43), 2020. С. 20-26.

Макарова Вікторія Вікторівна
Кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ СИСТЕМНИХ ОБМЕЖЕНЬ У ПРОЕКТУВАННІ СТРУКТУРИ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Усталене функціонування будь-якого системного конструкту (механічного, суспільного або природного) об'єктивно залежить від ступеню упорядкованості цього утворення, що передбачає обмеження хаотичних процесів, рухів та дій його елементних одиниць: об'єктів і суб'єктів. В статті досліджено питання, пов'язані із структуризацією системи землекористування за дії конструктивних обмежень, які набувають свого функціонального завдання у регулюванні траєкторії розвитку даної системи, а також забезпеченні достатньої ефективності за умови предметних трансформацій в середовищі мінливих земельних відносин. Ключові слова: система землекористування, сталий розвиток, інформація, ентропія, структурні обмеження.

Принцип структурності у формуванні усталених систем визнає необхідність взаємопов'язаності у траєкторії визначення мети, встановлення функцій, вибору критеріїв оцінки досягнення цілей, накладання обмежень на систему. Приведений сценарій є злободенним, оскільки за останні роки у сфері сільськогосподарського землекористування має прояв неконтрольована ситуація з хаотично-неузгодженою виробничою поведінкою суб'єктів продуктивного землекористування, як прийнятної методології у сфері ринкових трансформацій. За таких обставин науково-обґрунтований підхід до визначення кількісних і якісних познач системних обмежень надасть можливість не тільки гармонізувати функціонування елементів системи сільськогосподарського землекористування, а й оптимізувати сьогоденні показники господарської діяльності в агропромисловій галузі економічного комплексу країни.

Актуальні судження стосовно функціональної ролі структурних обмежень у проектуванні усталеного функціонування систем були наведені в наукових працях М. Волькенштейна [1], В. Ешбі [2], К. Шеннона [3] та інших вчених. У контексті даної розвідки розглянуті питання адаптації положень теорії обмежень до системи землекористування та кількісної оптимізації обмежень, запроваджуваних в цьому утворенні з метою зменшення ентропії та хаосу.

Метою статті є дослідження процесів, які відбуваються в організаційно-інформаційних системах, та визначення атрибутивних параметрів обмежувально-інформаційних компонент таких систем.

Науково-методичний підхід до структуризації земельної системи має передбачати комплекс домовленостей, узгоджень, змовин, компромісів, угод, врегулювань, які за змістовною спрямованістю мають обмежувати довільно-хаотичну господарську діяльність відокремлених землекористувачів, перетворюючи їхні неузгоджені та імовірнісні поведінкові акції на типізований формат узгодженої діяльності. Оскільки сутністю системних обмежень є інформаційний продукт у вигляді нормативних актів, постанов, приписів, сповіщень, інших офіційних повідомлень, набуває актуальності завдання щодо дослідження: 1) механізму уведення порцій інформації до системи; 2) кількісних і якісних характеристик сформованих порцій інформаційно-обмежувальних нормативів. Отримані згідно результатів наукового дослідження висновки привнесуть можливість упорядкувати процес проектування обмежувально-інформаційних правил для окремих землекористувачів в частині їх відношення до об'єктів земельно-ресурсного походження.

Таким чином, спираючись на вищенаведене, можна визначити, що: система землекористування являє взаємопов'язану сукупність об'єктів та суб'єктів, що функціонують як єдине ціле у природному середовищі, оперуючи інформацією, яка є або продуктом, що надходить із навколишнього середовища, або прагматичною часткою структурної інформації, накопиченою самою системою. Згідно наданих висновків, означене дослідження має базуватися на аналізі інформаційних систем та процесів, що відбуваються в таких системах, а також визначенні атрибутивних параметрів обмежувально-інформаційних нормативів.

За цим слід зауважити, що під час кожної спланованої перерви у робочому процесі функціонування системи за умовами введення до її структури додаткової порції апостеріорної інформації, маємо враховуватися те правило, що загальний об'єм інформації, який здатна прийняти система, не може перевищувати заданого (встановленого за результатами дослідження) значення. В. Ешбі з цього приводу надав приклади, які підтверджують справедливість наведеного вище припущення [2, С. 347]. Зокрема, Р. Фішер зазначав, що у сфері статистики об'єм інформації, який можна задіяти із наявних статистичних даних, має свій максимум, до якого потрібно наблизитися, але який нікому не вдасться перевищити. К. Шеннон, аналізуючи теорію інформації, довів, що інформація, яка проходить каналом, також має свій

максимум, вище якого неможливо піднятися. В. Ешбі у своїх роботах з кібернетики показав, що згідно із законом необхідного різноманіття будь-які регулюючі та управляючі пристрої можуть мати намагання наблизитися до свого максимуму ефективності, але піднятися вище нього ніколи не зможуть. Це інформаційне обмеження може означати для нас те, що додаткові порції апостеріорної інформації, які передбачено привести до системи, не можуть бути довільними, а мають порівнюватися з тим об'ємом апіорної інформації, що уже знаходиться в системі.

Адаптуючи надані висновки та припущення до системи землекористування, маємо визнати, що: 1) кількість обмежень, які вводяться до системи, не може бути довільною, оскільки їх необґрунтоване зменшення або збільшення призводить як до дезорганізації, так і до заорганізованості системи; 2) зведена дискретна порція додаткової апостеріорної інформації за кількісним показником має знаходитися в межах прийнятної норми на фоні апіорної, попередньо набутої, інформації.

Аналізуючи завдання щодо встановлення оптимального об'єму інформації як ідеальної сутності реальних обмежень, які мають бути введені до системи, слід звернутися до наукових досліджень В. Ешбі, у яких вчений визнає, що наявність в системі обмежень є ознакою присутності в цій системі структурної інформації. І, навпаки, відсутність обмежень вказує на брак структурної інформації та наявність необмеженого різноманіття – максимального числа ступенів свободи [2, С. 183]. Оскільки усі елементи системи (як об'єкти, так і суб'єкти) у тій або іншій мірі не є вільними та незалежними, а несуть придані їм обмеження руху, область реального різноманіття станів системи буде меншою за область потенційно-можливих станів заданої системи [2, С. 349]. За трактуванням О.А. Борисенка для системи будь-якої природи можна виділити два її поведінкових режими: за першим, система може мати кінцеву кількість нічим не обмежених станів M ; а за другим – кінцеву кількість обмежених станів $N - M$, де N – загальна кількість (різноманіття) масиву можливих станів певної системи [5, С. 86; 6; С. 60].

Для оптимізації розвитку (еволюції) системи та проведення нею функціональних завдань, виникає об'єктивна необхідність встановлення умов утворення певного математичного функціоналу (зони оптимального існування), в межах якого система здатна зберігати продуктивну ефективність. Екстремум (*min* або *max* значення фактора Y) області функціонального оптимуму формально буде відображатися залежністю $Y^* = \text{extr } Y$.

В результаті проведених досліджень було отримано екстремальне значення, за яким структурна інформація сягає оптимуму (Y^*), буде дорівнювати $0,53 N$. Тобто кількість заборонених (обмежених) рухів чи дій елементів системи за оптимальної організації має у середньому дорівнювати величині $0,53 N$, де N – умовна загальна кількість дозволених рухів елементів системи (рис. 1).

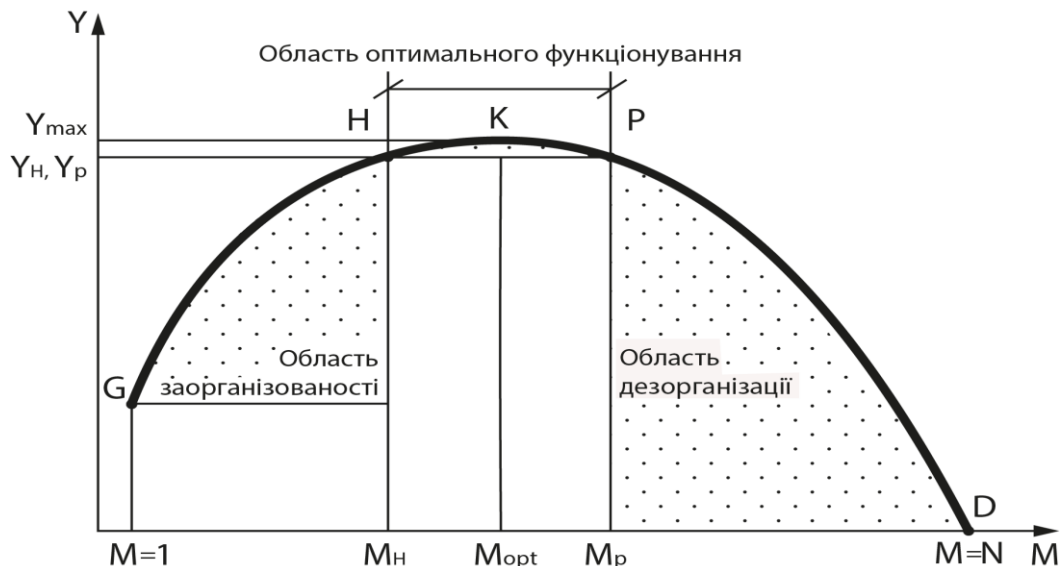

Рис. 1. Графічна інтерпретація залежності структурної інформації (Y) від кількості вільних станів (M) у системі з обмеженнями [7]

Обстежуючи графічну інтерпретацію залежності структурної інформації (Y) від кількості вільних станів (M) у системі з обмеженнями, можна спроектувати дві умовні області розвитку системи протягом одного циклу: За цим область підйому (GH) характеризується зростанням кількості структурної інформації (Y) в

системі та досягненням нею максимального значення у точці K , коли: $Y^* = Y_{max}$. Наступне зростання кількості вільних станів (M) системи з обмеженнями характеризує зону (область) спаду (PD) та призводить до перетворення структурної інформації (Y) на вільну інформацію (J). Оптимальним станом системи є область HP .

$$\text{Область підйому: } I < M < M_{opt} \log_2 N < Y < \frac{N}{e} \log_2 e \quad (1)$$

$$\text{Область спаду: } M_{opt} < M < N \frac{N}{e} \log_2 e > Y > 0 \quad (2)$$

Межі області оптимального функціонування системи (HP) інтуїтивно можна визначити шляхом встановлення частки інформації, яка залишається актуальною (корисною, затребуваною) у загальному масиві інформації протягом певного часу. Коли прийняти до розгляду результати досліджень В.С. Крейденка, В.Л. Басанця та інших [8, С. 425; 9, С. 233], частка важливої в існуючих реаліях інформації не перевищує 10-15% від загальної кількості інформації в системі.

Оскільки актуальна інформація – це масив корисних даних, які знаходяться у стані, що відповідає існуючим реаліям політичного, економічного, соціального, екологічного розвитку державної системи, така інформація в умовах зміни реалій позбувається своєї актуальності і, як наслідок, має бути заміщена певною порцією «свіжої» структурної інформації. Процес оновлення системної інформації, а отже і структури системи, за екстремальних умов (зміна політичного устрою, соціальні, екологічні та економічні кризи тощо) відбувається рівночасно по відношенню до всього масиву наявної у системі інформації. За інших обставин, такі перетворення проходять у поступовому режимі через введення до системи порцій апостеріорної інформації та заміщення нею застарілої апріорної інформації. За думкою В. Ешбі, кожна наступна порція інформації, що пов'язана зі змінами параметрів системи, має тенденцію до руйнування та заміщення первинної (застарілої) інформації, яка знаходилася в системі до моменту заміщення [2, С. 198].

На підставі сказаного вище, можна стверджувати про те, що інформація в системах виконує функції: побудови структури, врегулювання зв'язків, встановлення обмежень та проектування відносин. Реальні системи землекористування потребують інформаційних обмежень як з точки зору економічної доцільності, так і екологічної безпеки. При цьому, за існуючих реалій економічні обмеження (податки, закупівельні ціни, об'єми реалізації тощо) мають більше уваги з боку законодавчого та управлінського інститутів, аніж обмеження екологічної спрямованості. Пояснення такому можна винайти у стратегічній меті екологічної інформації, яка завжди пов'язана з майбутнім життям та прийдешніми поколіннями. Натомість економічні обмеження приносять грошові блага у розрізі поточного часу. З цих позицій існує необхідність накопичувати екологічні знання, формувати із них інформаційні кванти та у формі екологічних обмежень вводити порції таких знань у систему землекористування.

Джерела

1. Волькенштейн М.В. Энтропия и информация. М.: Наука. Главная редакция физико-математической литературы, 1986. 193 с.
2. Эшби У. Введение в кибернетику: пер. с англ. У. Эшби. М.: Издательство иностранной литературы, 1959. 432 с.
3. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике: пер. с англ. К. Шеннон. М.: Издательство иностранной литературы, 1963. 830 с.
4. Макарова В.В. Обмеження прав землекористування за різних форм власності. Економіка та суспільство. Економіка природокористування та охорона навколишнього середовища. Електронне наукове видання. Мукачівський державний університет. 2016. Вип. 3. С. 343-349.
5. Борисенко А.А. Теория систем. Информационный подход: Монография. Сумы: Изд-во СумГУ, 2010. 210 с.
6. Борисенко А.А. О структурной теории информации. Вестник СумГУ. 2002. № 1 (34). С. 57-63.
7. Borysenko O., Teletov O., Makarova V. Information in marketing systems. Scientific Journal. Marketing and Management of innovations. 2017. Volume 4. P. 49-57.
8. Деревяшко В.В. Влияние фактора старения информации на ее ценность для организации. Экономические науки. 2010. № 1 (62) С. 425-427.
9. Горбунова Л.Л. Проблемы методологии исследования диагностики образовательных потребностей. Проблемы современной экономики. 2004. № 4 (12). С. 233-235.
10. Невдяев Л.М. Телекоммуникационные технологии. Англо-русский толковый словарь-справочник. Под редакцией Ю.М. Горностаева. М.: МЦНТИ, ООО «Мобильные коммуникации», 2002. 592 с.

Шептуха Олена Михайлівна

Кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІТ-ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена ключовим засадам стратегії розвитку ІТ-галузі в Україні. Запропоновано перелік заходів для найбільш ефективного розвитку галузі інформаційних технологій. Ключові слова: інформаційні технології, ІТ-галузь, стратегія розвитку.

Формуванню ефективної стратегії розвитку інформаційних технологій властива недостатня вивченість і відсутність єдиної злагодженої основи з урахуванням різноманітних чинників ризику. Це нагальна проблема не лише України, але й багатьох зарубіжних країн. Саме тому стратегія розвитку ІТ-галузі наразі є актуальним питанням.

У глобальній економіці є небагато галузей, що розвиваються в останні роки так динамічно, як галузь інформаційних технологій. Україна не є винятком. Темпи зростання тієї частини ІТ-галузі України, яка не пов'язана з продажем обладнання, перевищують 12% на рік, та у найближчі роки перевищуватимуть темп зростання ВВП щонайменше утричі.

Спектр роботи найбільших українських компаній досить широкий: від розробки онлайн-ігор до оптимізації та автоматизації різних процесів. За даними International Trade Centre, Україна входить у Топ-25 найбільших експортерів інтелектуального продукту в світі, 70% експорту становить розробка програмного забезпечення на замовлення [1].

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо формування ефективної стратегії розвитку ІТ-галузі в Україні.

За відносно короткий проміжок часу сфера інформаційних технологій зі звичайної галузі перетворилася на один з головних флагманів світової економіки, ставши каталізатором для глобальних змін і трансформацій у багатьох інших галузях.

Питома вага обсягу реалізованих послуг підприємствами ІТ-галузі у загальному обсязі реалізованих послуг у 3 кварталі 2019 р. склала 6,7% (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг реалізованих послуг підприємствами ІТ-галузі у 3 кварталі 2019 р. [2]

Показники	Код за КВЕД-2010	Обсяг реалізованих послуг, млн. грн.	у т.ч.		
			населенню	підприємствам	іншим категоріям споживачів
Усього	-	236992,5	53939,1	161993,2	21060,2
в т.ч. підприємствами ІТ-галузі	-	15804	266,6	14557,1	966,3
а саме: - видання програмного забезпечення	58.21	738,1	дані не оприлюднюються через конфіденційність інформації	734,2	дані не оприлюднюються через конфіденційність інформації
- комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	11841,3	14,2	11044,2	782,9
- оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність, веб-портали	63.1	3224,6	262,4	2778,7	183,4

Значна частка податків, пов'язаних з оплатою праці, пояснюється більшим доходом представників галузі порівняно з іншими сферами. Так, у 2018 році офіційна заробітна плата у сфері інформації та телекомунікації була на 69% вища, ніж у середньому в країні [3].

Розмір надходжень до державного бюджету на 1 працюючого в сфері ІТ був значно вищий, ніж в середньому по країні. Податок на доходи фізичних осіб, сплачений працівниками ІТ-галузі, у 3,7 раз перевищував середній по країні.

Оскільки у галузі широко застосовують модель співпраці зі спеціалістами на умовах СПД ФО, враховувався також розмір єдиного податку, сплачений одним активним підприємцем. Тим не менш, його розмір виявився також у 3,4 рази більшим, ніж розмір податку на доходи фізичних осіб на 1 працюючого.

До ІТ-галузі також мають відношення профільні бізнес-асоціації, регіональні об'єднання (кластери), вищі навчальні заклади (які активно розвивають напрям технічної освіти) та приватні освітні проекти, інноваційні парки, технологічні хаби, масштабні індустріальні події, професійні формальні та неформальні спільноти. Кожен з цих елементів має свої пріоритети та вектори роботи, що в результаті створює позитивні умови для розвитку галузі.

На даний момент в Україні функціонує 17 регіональних об'єднань (ІТ-кластерів), а їх кількість зростає щороку [4]. Серед учасників кластерів є як сервісні, так і продуктові ІТ-компанії.

Участь у бізнес-асоціаціях характерна для великих та середніх за розмірами ІТ-компаній. До ключових бізнес-асоціацій, що працюють з сегментом ІТ-послуг та продуктів, відносяться: Hitech Office, IT Ukraine Association, Українська асоціація венчурного та приватного капіталу (UVCA), ACC, EVA.

Важливим елементом для підтримки розвитку вітчизняних стартапів є хаби та інноваційні центри (1991 Civil Tech center, IHub, Unit.city) [4]. Для даного елемента характерне об'єднання представників

бізнесу в рамках однієї території, що має на меті створення сприятливого підприємницького середовища, поживлення обміну досвідом шляхом співпраці та менторства.

Оцінка кількості ІТ-компаній в Україні значно відрізняється залежно від джерела даних. За офіційними даними Державної служби статистики України, на кінець 2018 р. їх було 12634 [2].

Зокрема, до них відносяться юридичні особи, які перебувають на обліку в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій із наступними кодами діяльності КВЕД (за винятком розміщених на території АР Крим та м. Севастополь):

- 58.21 Видання комп'ютерних ігор;
- 58.29 Видання іншого програмного забезпечення;
- 62.01 Комп'ютерне програмування;
- 62.02 Консультування з питань інформатизації;
- 62.03 Діяльність із керування комп'ютерним устаткуванням;
- 62.09 Інша діяльність у сфері інформаційних технологій і комп'ютерних систем;
- 63.11 Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність.

Слід зазначити, що на обліку перебувають зокрема ліквідовані компанії, тож кількість тих, які реально функціонують, може бути значно менша. При цьому одна компанія може мати декілька юридичних осіб, що також впливає на офіційну статистику, остання відображає саме кількість юридичних осіб.

За неофіційними даними, в Україні нараховується близько 4 тисяч компаній, більшість із яких мають до 80 співробітників, однак чимало фахівців працюють у фірмах, що налічують понад 80 осіб персоналу. З них кількість компаній, активних на ринку праці, 2309. Базуючись на вибірці, можна припустити, що приблизно 70% надають ІТ-послуги широкому колу клієнтів (EPAM, GlobalLogic, Netcracker та інші), близько 15% працюють як Global In-house Center (GIC) для однієї материнської компанії (Wargaming.net, Ring, Samsung R&D Institute Ukraine, Oracle) та 15% створюють власний продукт (Genesis, EVO, Terrasoft) [5].

За офіційними даними, близько половини компаній зареєстровані у м. Києві та Київській області. Значне представництво мають також Харківська, Дніпропетровська, Львівська та Одеська області [2].

Українська ІТ-галузь нині успішно конкурує на світовому ринку і є надійним експортером комп'ютерних послуг та джерелом валютних надходжень, що сприяє підтримці курсу гривні (рис. 1). Так, незважаючи на падіння експорту та економіки в цілому, галузь показувала стабільне зростання на 11-26% щорічно.

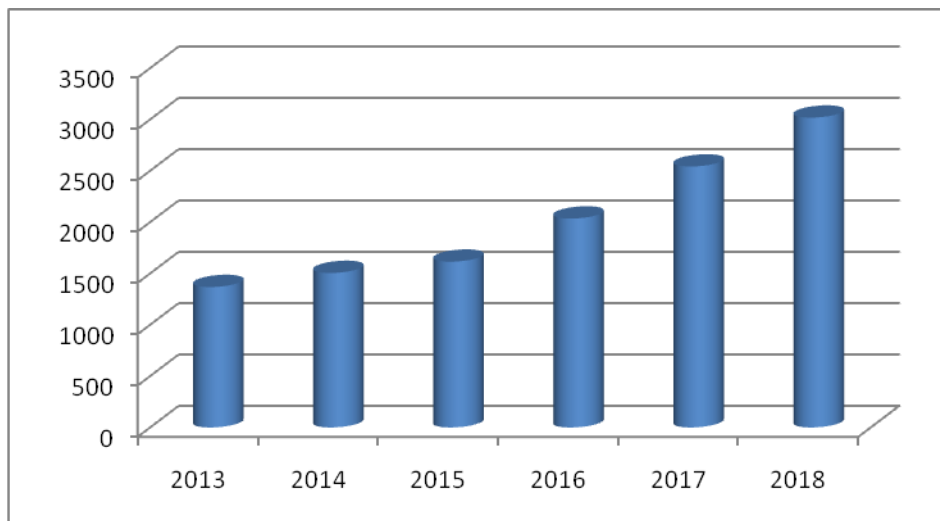

Рис. 1 Експорт ІТ-послуг, млн. дол. [2]

Відповідно до опитування, абсолютна більшість доходів компаній має саме іноземне походження. Понад половини доходів надходить зі Сполучених Штатів, на другому місці - з Великобританії (у сукупності близько 50%). Українські фірми також тривалий час співпрацюють із представниками Німеччини, Канади, Ізраїлю, Швеції, Швейцарії. Український ринок, незважаючи на позитивну динаміку, поки що не може похизуватися значною часткою замовлень.

Такий розвиток супроводжується і збільшенням надходжень до бюджету. У середньому сума сплачених ІТ-компаніями податків у 2014–2017 рр. зростала щороку на 27% і у 2017 році досягла 4,1 млрд. грн. [2]. Ця динаміка зберігалася і в 2018 році: за півроку надходження підвищилися на 30,1%.

І хоча нині темпи відтоку кадрів поступово повертаються до попередніх показників, ефективна стратегія розвитку ІТ-галузі має враховувати ризики, пов'язані з глобальною конкуренцією за кваліфікованих працівників.

Стратегія визначає цілі та основні напрямки розвитку ІТ-галузі, а також механізми і способи досягнення поставлених цілей. При її розробці враховується ряд правових і нормативних актів, що з'явилися за останні п'ять років.

Реалізація стратегії повинна сприяти зниженню залежності економіки країни від сировинного експорту за рахунок збільшення експорту продукції ІТ-галузі, підвищення рівня освіти і продуктивності праці за рахунок прискореного впровадження інформаційних технологій у найважливіші сфери економіки і поліпшенню загального інвестиційного клімату в Україні.

Нарешті, розвиток галузі необхідний для переходу до нового постіндустріального технологічного укладу, який базується на широкому впровадженні досягнень інформаційних технологій у всіх секторах економіки. Виконання заходів стратегії допоможе підтримати середній темп зростання галузі ІТ на рівні, який значно перевищує середній темп зростання ВВП - не менше ніж у 3 рази за весь період.

В стратегію в цілому включено 4 основних індикаторів розвитку ІТ-галузі (табл. 2).

Таблиця 2

Індикатори розвитку ІТ-галузі України на 2020-2025 рр.

Індикатори розвитку	Факт 2018 р.	Прогноз 2020 р.	Прогноз 2025 р.
1. Питома вага ІТ-галузі у ВВП, %	1,5	1,8	2,4
2. Питома вага чисельності зайнятих в ІТ-галузі у чисельності зайнятих по економіці, %	1,4	1,7	2,3
3. Продуктивність праці в ІТ-галузі, млн. грн.	0,46	0,55	0,75
4. Обсяг експорту комп'ютерних та інформаційних послуг, млн. дол.	251,6	301,9	412,6

Україні відводиться велика роль у формуванні вигляду ІТ-галузі в 2020-2025 рр. і перспективі до 2035 року. Передбачається забезпечити сприятливі умови для роботи підприємств по найбільш конкурентоспроможним напрямкам, включаючи кадрове забезпечення.

До ключових напрямів розвитку віднесена дослідницька діяльність в ІТ-галузі. Тут в числі пріоритетів позначений широкий спектр технологій, включаючи блокчейн, великі дані і інтернет речей.

Фінансування стратегії розвитку ІТ-галузі планується здійснювати за рахунок державних програм, програм інститутів розвитку, пов'язаних з розвитком інноваційної економіки та галузі, бюджетів суб'єктів і позабюджетних коштів за моделлю державно-приватного партнерства.

Джерела

1. Довгань Л. Є. Розвиток ІТ - сфери: проблеми та шляхи вирішення в забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств / Л. Є. Довгань, А. В. Козинець. *Актуальні проблеми економіки та управління* : збірник наукових праць молодих вчених. 2018. Вип. 12. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/24607> (дата звернення 16.05.2020).
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 16.05.2020).
3. Іщенко А. Названо головні успіхи ІТ-галузі в Україні за 2018 рік. URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/nazvany-glavnye-uspehi-it-otrasli-v-ukraine-za-2018-god-1203441.html> (дата звернення 16.05.2020).
4. Україна на світовому ІТ-ринку: 10 найцікавіших фактів – інфографіка. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/ukrajina-na-svitovomu-it-rinku-10-nauskavishih-faktiv-infografika-2353974.html> (дата звернення 16.05.2020).
5. Розвиток української ІТ-індустрії. URL: https://ko.com.ua/files/u125/Ukrainian_IT_Industry_Report_UKR.pdf (дата звернення 16.05.2020).

Федорищак Христина Іванівна

Кандидат політичних наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ – АКТОРИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття присвячена функціональним можливостям політичних партій у площині публічної політики. Проаналізовано основні умови виникнення публічної політики та роль політичних партій у її реалізації. Досліджено взаємозв'язок партій з громадянським суспільством та державою. Ключові слова: політика, публічна політика, політична партія, порядок денний, громадянське суспільство.

Стрімкі зміни в соціально-економічному, політичному та культурному житті суспільства ставлять перед державою нові вимоги функціонування. Задля ефективного реагування на суспільні потреби, держава змушена вступати у взаємодію з іншими суб'єктами політичного процесу. Взаємозв'язок цінностей та інтересів політичних й неполітичних, інституційних та не інституційних акторів, їхня взаємна

відповідальність за прийняті рішення та відповідальність одних перед одними стають основою розвитку сучасних суспільств. В результаті таких взаємодій виникає нова політика – публічна. Публічність передбачає громадський, а не приватний характер політики; відкритість політики; участь не тільки державно-політичних інститутів, але й громадянського суспільства в процесі управління. Загалом, термін «публічна сфера» означає реальну можливість для кожного члена суспільства брати участь у суспільно-політичному дискурсі, що, по суті, є своєрідним двигуном суспільно-політичного процесу [1, с.77]. Таким чином, публічну політику (public policy) слід розглядати як політику органів публічного управління, що заснована на механізмі публічного узгодження інтересів зацікавлених сторін та спрямована на вирішення суспільно важливих завдань та проблем. Вироблення колективних цілей формується на перехресті дій владних інститутів та груп інтересів, які в сукупності складають процес публічної політики. Через інституційні механізми реалізації публічної політики забезпечується взаємовигідне партнерство держави та недержавних акторів, зокрема громадянського суспільства та бізнесу.

Одним із головних показників ефективності публічної політики є рівень її інституціоналізації. Можливість публічних акторів реально брати участь (бути включеними) в політико-управлінський процес залежить від рівня їх суб'єктності (інституціоналізації) і ресурсних можливостей (в тому числі, здатності самостійно формувати порядок денний) [4, с. 107]

Прийняття рішень у різних сферах публічної політики є результатом втручання в політичний процес, як індивідуальних, так і колективних акторів. Серед найбільш відомих форм колективного актора є політичні партії - добровільні об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, метою діяльності яких є сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виборах та інших політичних заходах [3].

За формою політичні партії є добровільними об'єднаннями громадян, а за своєю сутністю – громадсько-політичними організаціями. Партії узагальнюють, висловлюють і обстоюють інтереси широких соціальних груп на державному рівні. Саме через участь у політиці громадянське суспільство може виконувати функцію противаги або помічника структурам державної влади. Водночас партії є й інструментом, за допомогою якого держава прагне знайти підтримку своєї політики у громадянського суспільства. Однак, здобувши владу або долучившись до механізмів здійснення влади, та чи інша партія стає суб'єктом державно-політичних відносин і в такій якості перестає бути інститутом громадянського суспільства [2, с.193]. В цьому і полягає вся сутність даного інституту, бути своєрідним «зв'язком» між громадянським суспільством та державою.

Через взаємодію політичних партій та суспільства виконуються найважливіші функції публічної політики: артикуляція суспільних інтересів; встановлення взаємодії між суспільством та владою; активізація громадської участі у процесі прийняття рішень; вплив на формування державної політики; забезпечення політичної конкуренції; політична просвіта громадян; досягнення згоди щодо суспільних проблем. Однак, не варто забувати й те, що політичні партії часто виступають заінтересованими сторонами формування та реалізації порядку денного, тому прагнуть досягти впровадження своїх цілей у зміст державної політики. За допомогою своєї діяльності політичні партії здатні істотно впливати на ступінь сприйняття, та оцінки діяльності органів державної влади. Цим самим впливати на рівень довіри чи не довіри до держави. Забезпечення стабільності держави реалізується через їхні інформаційні, інтерактивні, людські, фінансові та нормативні ресурси.

Отже, у демократичних системах, партіям відводиться роль сполучної ланки між інтересами громадянського суспільства й політикою держави. Сучасні політичні партії акумулюючи свій потенціал, об'єднують активних, цілеспрямованих і свідомих громадян. Одержуючи владу (найголовнішу функцію політичної партії) партійні лідери за народної підтримки очолюють державний апарат й реалізують інтереси своїх виборців. Тому державне й публічне управління є однією з найважливіших форм діяльності, як парламентських, так і позапарламентських партій. Політичні партії виступають найбільш значущим механізмом, що забезпечує чутливість держави до суспільних інтересів; виразником концентрованих політичних інтересів суспільних груп у державі; організатором публічного майданчика для артикуляції та агрегування питань порядку денного й учасником процесу прийняття рішень.

Джерела

1. Беляева Н. Ю. Развитие концепта публичной политики: внимание «движущим силам» и управляющим субъектам//Полис. – 2011. – № 3. С. 72-87
2. Бульвінський А. Г. Тенденції розвитку політичних партій як інституту громадянського суспільства в сучасній Україні // Історичний досвід становлення інститутів громадянського суспільства в країнах Європи: збірник наукових праць / за загальною редакцією д.і.н., проф. Кудряченка А.І. – К.: Фоліант, 2012. – С. 191-208
3. Закон України «Про політичні партії в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
4. Чальцева, О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія / О. М. Чальцева. – Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. – 336 с.

Наукове видання

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

Збірник наукових праць

Випуск 32-33

Видання українською, російською та англійською мовами

Відповідальний секретар – Гончаренко Т. І.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №23259-13099ПР від 19.04.2018

Видавець СГ НТМ «Новий курс»
Вул. Манізера, 3, м. Харків, 61002, Україна
Тел. 097-044-03-09, E-mail: nr1989@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6392 від 07.09.2018

Підписано до друку 21.05.2020. Формат 60x90 1/8
Папір офсетний, 80 г/м². Гарнітура «Times New Roman»
Друк. арк. – 29,4. Наклад 30 прим.